ACCADEMIA DI MEDICINA
DI TORINO

I

Æ,

ICÆ

NIANA:

MISSU.

E III
10

MEA[illegible]

LAURENTII HEISTERI

COMPENDIUM

MEDICINÆ PRACTICÆ,

CUI PRÆMISSA EST

DE

MEDICINÆ MECHANICÆ PRÆSTANTIA DISSERTATIO.

Editio noviſſima auctior & emendatior.

VENETIIS,

MDCCLXIII.

EX TYPOGRAPHIA REMON INIANA:

SUPERIORUM PERMISSU.

=BVE Φ22 547=

DISSERTATIO
DE
MEDICINÆ MECHANICÆ PRÆSTANTIA.

I. MEdicinam *varia habuiſſe fata*, variaſque pro vario tempore paſſam eſſe mutationes, atque ob varias eam excolentium opiniones & ingenium in diverſas abiiſſe ſententias ac ſectas, illis ſatis notum eſſe exiſtimo, qui vel leviter in hiſtoria medica verſati ſunt. Prima enim ſecta fuit *empirica*, quæ *ſola experientia nitebatur*, quam vero HIPPOCRATES adjecta ratione fecit *rationalem* ſive *dogmaticam*; hanc, Julii Cæſaris tempore, auctore THEMISONE ſecuta eſt *Methodica*, quam vero ſeculo ſecundo poſt Chriſtum natum rurſus evertere ſtuduit GALENUS, quo auctore ſecta *Galenica* orta eſt. Seculo decimo ſexto PARACELSUS condidit *chemicam*; decimo ſeptimo orta eſt *Carteſiana*, *Sylviana* ſive *Tackeniana*, *Eclectica*, ac denique *Mechanica* (ſub qua tamen & *Hippocraticam* ſive *Rationalem* intelligo) atque *Stahliana*. Quoniam vero nomina priorum ſectarum fere abolita ſunt, atque hodie in Europa, quam maxime vero in Germania noſtra, omnes, præter *Mechanicam* & *Stahlianam* quaſi deſierunt, atque hæ duæ potiſſimum a Medicis noſtris nunc excoluntur, atque hoc meum Compendium practicum ſecundum Mechanicorum principia conſcriptum eſt, placet hic præfationis loco *Medicinæ mechanicæ*

Medicina varias habuit ſectas.

nicæ præ Stahliana præſtantiam hac in diſſertatione *oſtendere*; ut ſic quid forte commodi ex hoc libello in facienda Medicina lectores & præſertim Medicinæ practicæ tirones capere queant, perſpicere poſſint.

Quid Mechanicum. 2. Medicina vero mechanica ea mihi dicitur, qua *Medicus ex fabrica corporis humani*, utpote quæ tota Mechanica eſt, *per anatomen accurate cognita & actione reciproca partium ſolidarum in fluida*, & fluidarum in ſolida, obſervationibus atque experimentis phyſicis, mechanicis ac chemicis, *ſecundum leges mechanicas ratiocinatur* & agit. Nam *corpus humanum machinam eſſe* artificioſiſſimam, ex quamplurimis machinulis minoribus compoſitam, tam anatome docet, quam a Cel. BOERHAVIO in Inſtit. Medic. aliiſque quamplurimis ſcriptoribus Medicis Mechanicis & nominatim, *Borello*, *Bellino*, *Stenone*, *Lowero*, *Pitcarnio*, Frid. *Hoffmanno*, *Bergero*, *Guilielmino*, *Lanciſio*, *Keilio*, *Meadio*, *Michelotto*, *Mazino*, *Schreibero*, &c. evictum eſt, qui excuſſo jugo auctoritatis, *nihil pro certo aut vero admittunt*, quiſquis etiam illud dixerit, *niſi quod ſenſibus*, vel *certis obſervationibus atque experimentis* probatum eſſe cognoſcunt, atque ex fabrica corporis per certa ratiocinia, tam in ſtatu ejus ſano quam ægroto, deduci poteſt.

Quid ſecta Stahliana. 3. Sed circa finem ſuperioris ſeculi in nova, quæ in Saxonia tunc condebatur, Halenſi Academia, juxta modo laudatum Frid. HOFFMANNUM, mechanicis principiis addictum, cathedram Medicam exornavit Georg. Erneſt. STAHLIUS, vir quoque acutiſſimus & laborioſiſſimus, & cui ars Medica revera multum debet; cui vero neque mechanica principia, neque alia tunc in Medicina uſitata arridebant, ſed novas eaſque ſequentes, quantum ego ſaltem ex ſcriptis ejus aſſeclarumque ipſius cognoſcere potui, *ab anima potiſſimum petitas*, ſibi *formavit hypotheſes*, quibus ipſe & aſſeclæ ejus & *theoriam* & *therapiam medicam ſuperſtruxerunt*.

Quæ principia ſibi formaverit. 4. Nimirum *ad animam*, ut dixi, *quam naturam eſſe volunt*, *ſive ad naturam*, *quam animam hominis eſſe contendunt* atque *pro ſynonymis* habent, in Medicina tam addiſcenda quam facienda, quam maxime *eſſe reſpiciendum*; animam enim *rationalem* eſſe dicunt, *quæ fœtus corpus in utero matris fabricaret*; animam deinde eandem eſſe, quæ in corpore formato & nato *ad omnes ejus actiones* attenderet, *curamque ſemper*, *ut corpus*, *tamquam habitaculum ſuum*, *ſartum tectumque conſervet*, *gereret*, *actioneſque omnes* corporis animales; vitales & naturales *regeret*, atque etiam eum in finem, ſi aliquod vitium in corpore adeſſe cognoſceret, quod corpori noxam inferre poſſet, ipſam omnes nervos intendere, ut *noxium hoc vel corrigeret*, vel e

cor-

orpore expelleret: atque hanc ob cauſſam animam, matura hanc ob rem deliberatione facta, *in quibuſdam excitare vomitum*, in aliis *fluxum ventris*, in aliis ſudorem aut urinam copioſiorem movere; rurſus in aliis *fluxus ſanguinis*, vel per nares, vel per pulmones, vel per ventriculum, renes, veſicam, vel inteſtinum rectum, quem fluxum *hæmorrhoides* vulgo appellant, *concitare*, atque ſic ſupervacaneum vel noxium e corpore pro eo ſano præſtando eliminare. In aliis per *ſpaſmos ſive contractiones partium* & dolores animam noxium ex certis partibus, vel ad alium locum, eumque minus *noxium* compellere; illudque vel in pus convertere, ſicut in inflammationibus & abſceſſibus fieri ſolet, vel hærentes humores ſpiſſiores ex parte læſa his ſpaſmis & doloribus *propellere*, aut per ſanguineas excretiones, hæmorrhoidum præſertim, ſicut in morbis hypochondriacis, ſpleneticis, hepaticis, melancholicis, arthriticis & podagricis fieret, aut etiam per ſeroſas, ut in coryza, tuſſi & aſthmate humido, *expellere*.

5. Ubi ſimul monendum, Stahlianos pro multorum morborum fœcunda matre *non tam pravas ſanguinis qualitates*, acidum nempe aut alcali chemicorum, ſed *potius abundantiam ſanguinis*, quam plethoram vulgo Medici appellant, haud inepte habere; adeoque dicunt, animam quamplurimis in morbis ſtudere, immo quam diligentiſſime laborare, *ut corpus ſuum per excitatas ſanguinis profuſiones ſpontaneas a nimia ſanguinis copia*, a qua quamplurimæ noxæ ipſi imminerent, liberet, atque ubi hunc ſcopum obtinere ſponte non poſſet, *medicum* vel per idonea ad hanc rem remedia, vel *per artificiales ſanguinis detractiones naturæ ſuccurrere debere*. Immo ſi anima ſcopum ſuum in excretionibus ejuſmodi obtinere non poſſit, ipſam haud raro *extrema quæque tentare*, & non ſolum vehementiſſimos dolores, ac ſpeciatim arthriticos, rheumaticos, podagricos vel hypochondriacos, atque *convulſiones*, ſed *ipſam quoque epilepſiam* haud raro inducere, ea intentione, ut corpus ab imminente gravi noxa liberet. Speciatim vero *multos morbos capitis*, ut cephalalgiam, ophthalmiam, otalgiam, odontalgiam, tonſillarum & faucium inflammationes ſæpe oriri, *quando anima abundantem ſanguinem per nares expellere ſtuderet*; ſpirandi vero difficultatem, *pleuritidem & peripneumoniam*, ſi per pulmones, & dolores hypochondriorum, colicos, cardialgiam, lumborum, inteſtini recti & hæmorrhoidalium venarum dolorem, quando vel per ventriculum, renes, aut inteſtinum rectum ſe a nimia copia ſanguinis liberare tentaret. *Verbo: omnes actiones in corpore contingentes*, tam animales, quam

Quænam alia adhuc obtineant placita.

naturales & vitales, in *ſtatu ſecundum & præter naturam ab anima dependere* volunt, animamque ſic actionum omnium *auctorem eſſe ſtatuunt*; ita, ut quoties dolores, inflammationes, convulſiones, profuſiones ſanguinis, febres, epilepſiæ, paralyſes aliique morbi in corpore humano oriantur, hos *omnes a ſapienti*, ut loqui amant, *naturæ inſtituto*, cum deliberatione prudenti, in utilitatem corporis *fieri contendunt*. Atque ad has actiones perficiendas *ipſam potiſſimum motu cordis & arteriarum aucto, motuque tonico* fibrarum membranarumque uti, quibus omnia ea, quæ modo diximus, efficeret, corpuſque ſuum a morbis vel imminentibus vel præſentibus liberare ſtuderet. Medicum igitur in ſingulis morbis attendere debere volunt cum HIPPOCRATE, *quo natura ſive anima vergat, ejuſque ductum ſequi præcipiunt*; naturam enim optimam eſſe morborum medicatricem, & Medicum tantum ejus miniſtrum: *quique hos motus rite obſervaret, atque naturam* in ſua intentione optime *ſequeretur* aut juvaret, *illum optimum* eſſe *Medicum*. Atque hæ præcipuæ, ni fallor, ſunt hypotheſes STAHLII ejuſque aſſeclarum, quos propterea vulgo *Stahlianos* hodie appellant, quibus & theoria & curandi ratio ipſorum innititur. Ubi tamen nec hoc prætermittere poſſum, quod *multi eorum*, quemadmodum de mechanicis demonſtrationibus mechanicisque partium corporis humani actionibus conſiderandis, ita etiam *de anatome* ſive vera ſtructura corporis noſtri, & præſertim ea, *quæ ſubtiliores partes & functiones corporis exponit*, forte ob tædium laboris, quas hæ duæ Medicinæ partes, ſolidiſſima genuinæ Medicinæ & Chirurgiæ fulcra, requirunt, parum ſint ſolliciti, atque eas *vel inutiles* in Medicina *curioſitates* appellarunt, vel ſicut nonnulli, quos hic nominare nolo, tam perfrictæ fuerunt frontis, ut *anatomen Medico prorſus inutilem & ſupervacaneam proclamaverint*, immo nonniſi *pompam theatralem* vocaverint, exiſtimantes, *ſe ſola obſervatione intentionum animæ* bonos Medicos eſſe poſſe.

Anatomen contemnunt.

Scopus diſſertationis indicatur.

6. *Itaque Medicinæ Mechanicæ præſtantiam præ Stahliana*, cum *in ſpeculatione* ſive theoria, quam vocant, *tum in praxi*, ſive medendi ratione hic demonſtrare ſive evincere conabor.

An anima omnium actionum auctor.

7. *Quod igitur ad theoriam attinet*, diſſertationis limites non permittunt, ut ad omnes & ſingulas ejus partes me extendam, ſed ſufficiat mihi *primaria quædam ejus capita* tantum *excutere*; & quidem primo, dum perhibent, *animam omnium actionum naturalium & p. n.* in corpore humano *eſſe auctorem*, hoc revera probare hactenus nondum potuere: adeoque in veteres labyrinthos & *occultas qualitates*, quos

CAR-

CARTESIUS & Mechanici tam diligenter e Medicina hucuſque expurgare ſtuduerunt ac commendarunt, *rurſus incidunt*, juveneſque Medicos inducunt. Sed antequam hic ulterius pergam, moneo, *hanc diſſertationem revera non altercandi cauſſa conſcriptam eſſe*; ſed ut in veritatem, ſine præjudicatis opinionibus, rebus in utramque partem probe perpenſis, ſerio inquiram, lectoribuſque a præjudiciis liberis poſtea *dijudicandum relinquam, an non Medicina mechanicis principiis utens præſtet Stabliana*.

8. *Quando igitur unuſquiſque* animo a præjudiciis libero, animam ſuam explorat, atque *ex ea quærit, an corpus ſuum ſtruxerit?* anima ſolertiſſimis etiam hanc ob rem inſtitutis meditationibus, *hujus actionis nulla ratione recordari*, adeoque etiam profecto ab ea hoc factum demonſtrari non poteſt. Nam quia anima eſt ſubſtantia cogitans, *ſcire deberet, quid fecerit*, & adhuc faciat. Sed *objicere poſſunt*, hominem, quando eum ad ſtatum ſive ætatem pervenit, quo anima ad judicandum rite idonea eſt, viginti & plures forte annos præteriiſſe, animamque tam longa annorum ſerie earum rerum oblitam eſſe, quas in prima generatione corporis ſui peregerit; interea tamen verum eſſe, quod anima corpus ſuum conſtruxerit, quia hoc aliter concipi non poſſet. *Verum reſpondeo*, dum anima harum actionum, quæ ad corpus humanum ex tot minoribus partibus, machinis & viſceribus conſtans, exſtruendum requiruntur, ſibi non amplius conſcia eſt, *omnes prudentes etiam incertos manere, an hæc ſententia* & primum Stahlianæ *doctrinæ poſtulatum verum ſit*. Prudens vero Medicus & Philoſophus *nihil in rebus naturalibus pro vero aut certo aſſumere debet*, ut jam dictum eſt, *niſi quod vel experimentis* vel *ſenſibus verum* ac certum eſſe, ſicuti apud mechanicos uſitatus eſt, *cognoverit*; alias enim *incertis fundamentis ſemper fluctuat*, atque incerta ratiocinia, & concluſiones ſuperſtruit; quæ, cum fundamenta adhuc dubia aut falſa ſunt; & nonniſi hypotheſes, etiam *vera eſſe vix poſſunt* (*a*); adeoque, quicquid poſtea ex hoc fundamento ratiocinantur, non niſi *incertum & dubium manet*, quod animo veri cupido, qui clare, diſtincte & certe res ſcire amat atque ſatagit, nulla ratione ſatisfacit; alios autem, qui de vero non ſunt adeo ſolliciti, aut ad verum indagandum inepti, quemadmodum quamplurimos eſſe homines ingenioſiſſimus CARTESIUS quam veriſſime jam docuit, (*b*) in-

An corpus ſuum ſtruxerit negatur.

(*a*) Vid. Oratio mea de *Hypotheſium medicarum fallacia ac pernicie*. Altorfi A. 1710. jam a me evulgata.
(*b*) In Præfat. ad Meditat. de prima Philoſophia.

incertos relinquit, qui dicta STAHLII ejuſque aſſeclarum de animæ potentia in corpore ſuo formanda, aliaque ſimilia arripiunt; dum ea tanquam vera aſſumunt, licet veritatem eorum demonſtrare nequeant, adeoque & ipſi de veritate earum convicti non ſint, eaque *ut articulus fidei credunt*; id quod autem cordato ac prudenti Medico atque Philoſopho indignum eſſe, & præſtantiores Medici & Philoſophi a tempore CARTESII uno quaſi ore confeſſi ſunt & adhuc confitentur. Conf. ſcripta acutiſſimi Philoſophi WOLFII, aliorumque præſtantiſſimorum recentiorum & Philoſophorum & Medicorum.

Stahlii hypotheſes uberius perpenduntur.

9. Sed fingamus, licet non concedamus, *animam tanti negotii actionem oblitam eſſe*, tamen ex multis aliis actionibus, quæ quotidie adhuc in corpore noſtro contingunt, quam *manifeſtiſſime demonſtrari poteſt, eas ab anima non perfici, immo ne quidem dirigi*, dum earum nullo modo ſibi conſcia eſt. *Actiones*, quæ in corpore humano contingunt, ab antiquis *jam in animales, naturales*, ac *vitales* diſtributæ ſunt, atque animales *dictæ ſunt eæ*, quæ ſecundum animæ voluntatem in corpore noſtro fiunt; quales ſunt *motus voluntarii*, quum pleraſque corporis noſtri partes pro lubitu & ad nutum animæ movere poſſimus: ex quibus manifeſte apparet, *animam hos motus perficere, dirigere*, eoſque ad voluntatem hujus inchoari, continuari, augeri, accelerari, retardari, aut etiam omnino rurſus ſiſti poſſe. *Altera pars actionum animalium corporis humani ſunt ſenſus noſtri*: quos etiam ab anima noſtra dirigi tam clarum, certum atque perſpicuum eſt, ut actum agerem, ſi hoc uberius hic probarem, præſertim, cum vix aliquis hac de re vel unquam dubitavit, adeoque *Mechanici cum Stahlianis egregie hic conveniunt*, iiſque concedunt, *actiones, animales* dictas, *ab anima perfici* & dirigi; licet qua ratione anima in corpus, & corpus rurſus in animam agat, definiri certe hactenus a nemine potuerit.

Quas actiones anima non perficiat.

10. *De actionibus* vero *vitalibus* & *naturalibus* alia res eſt. Dicuntur autem actiones vitales & naturales noſtri corporis eæ, *quæ ad vitam & naturam*, h. e. *fabricam corporis noſtri conſervandam inſerviunt*: ut exempli gratia *actio cordis* & inde pendens circuitus ſanguinis per vaſa corporis, *digeſtio* ſive *concoctio alimentorum* in ventriculo & inteſtinis, *nutritio*, *vegetatio*, *ſecretiones omnium liquorum* in corpore noſtro, ut urinæ, ſalivæ, bilis, genituræ aliorumque, quos brevitatis ſtudio hic prætermitto. Hæ actiones a Medicis antiquis haud ſine ratione, & ni fallor, propterea ab animalibus diſtinctæ ſunt, quia probe perſpexerunt, *probari non poſſe*, *eas ab anima provenire* aut dirigi, *ſed ſponte*, ani-

anima de iis ne quidem cogitante, fieri. Verum, hoc non obſtante, *Stahliani tamen contendunt*, *eas etiam ab anima & oriri*, *immo & ſumma cum prudentia dirigi*. Sed ſi hoc ita probare debent, ſicut ſapientes id hodie deſiderant, nimirum ut certe demonſtretur, non poſſunt, vel ſaltem huc uſque non potuerunt. Nam ſi quilibet prudens cum anima ſua ſerium ac ſeverum init conſilium, an has actiones, *vitales* ſcilicet & *naturales*, perficiat ac dirigat, profecto *earum neque conſcia eſt neque reminiſci poteſt*, ſe eas *unquam perfeciſſe*; licet hæ actiones in corpore noſtro continuo fiant; adeoque an eas perficiat ac dirigat, neceſſario etiam ſcire deberent: ſed ne ſapientiſſimi hactenus homines hoc cognoſcere potuerunt. At *contrarium potius patet ex eo*, *quod anima per voluntatem ſuam actionem cordis*, *ventriculi*, hepatis, renum aliarumque actionum naturalium ne quidem vel minimum vel per momentum accelerare aut retardare poſſit; verum omnes has partes actiones ſuas, *ut automata*, nimirum horologium quoddam, mola, vel aliæ machinæ artificiales perficiunt, quæ per ſolam hominis cujuſdam voluntatem abſque adhibita vi externa actiones ſuas non mutant, neque accelerant, neque retardant; *ſed prout fabrica ſive mechanica conſtructio eorum motus* regulari modo *perficit* & dirigit, *continuo agunt*, donec ab alia cauſa aut vi id impediatur. Ergo hæ actiones, quia ab animæ voluntate mutari non poſſunt, *ab anima quoque non dependent*, adeoque ab ea etiam nec fiunt, nec diriguntur.

Stahliani qualitates occultas inducunt.

11. Dum autem Stahliani volunt & docent, has actiones ab anima inſtitui ac dirigi, illud vero probare non poſſunt, & anima ipſa hoc cognoſcere nequit, quamvis ſummo ſtudio in id inquirat, quid aliud hoc eſt, *quam animæ qualitates occultas*, præſtantioribus Philoſophis adeo exoſas, & *præjudicatas opiniones pleno agmine in Medicinam rurſus inducere*, atque diſcentibus ſine ſufficienti ratione credendas obtrudere? Sed de his hodie quam maxime valet, quod CICERO quondam de opinionibus præjudicatis dixit: (*a*) *Tantum opinio præjudicata poterat*, *ut etiam ſine ratione valeat*. Nam multi, quia tam ſæpe a Doctoribus ſuis audiverunt vel adhuc audiunt, *animam actiones omnes corporis perficere*, hoc tandem credunt, eoque ipſo in præjudicium de veritate hujus rei incidunt; quamvis hoc numquam ſufficientibus rationibus probatum ſit: ſine quibus tamen nihil in rebus naturalibus & medicis vel credendum vel admittendum.

12. Con-

(*a*) Lib. de Nat. Deor. I. Cap. V.

Mechanici quomodo in fundamentis hic Stahlianis præſtent.

12. Contra *Mechanici Medici nihil pro certo aut vero aſſumunt, niſi quod ſenſibus vel experimentis* certis, aut ejuſmodi ratiociniis ac demonſtrationibus, quæ certo convincunt, adeoque demonſtrationum vim obtinent, probatum eſt. *Aſſumunt autem omnia* ex omnibus diſciplinis & ſectis, *quæ vera eſſe demonſtrata ſunt;* aſſumunt, quod *fabrica corporis humani*, tamquam machina artificioſiſſima hydraulica, ſive automatum ex ſolidis & fluidis, quemadmodum anatome docet, mirabiliter a Deo conſtructa ſit.

Quomodo ſolida conſiderent.

13. Nam *ſolida*, *aut vaſa humores coercentia ſunt*, *aut inſtrumenta ſive organa* aut *machinæ certa ratione conſtructa*, *in certum* finem ſive *uſum ſic facta*, figurata & connexa, ſicut divus ille Medicus Mechanicus BOERHAVIUS quam rectiſſime ſcripſit, (*a*) ut *ex ſingulari hac fabrica*, qua quælibet pars inſtructa eſt, *determinati motus* & *actiones*, ſicut *in aliis machinis exerceri* queant, ſi cauſſa movens accedit. Deprehenduntur enim in noſtro corpore, pergit, *fulcimenta*, *columnæ*, *trabes*, propugnacula, tegumenta, hypomochlia, cunei, vectes, trochleæ determinantes, funes, præla, folles, cibra, filtra, canales, alvei, receptacula; quibus vero a BOERHAVIO indicatis machinis noſtri corporis merito adhuc addi poſſunt *ſiphones*, *antliæ*, *valvulæ*, *forcipes*, *forfices*. *molæ*, *piſtilla*, *mortaria*, *infundibula*, *tympana*, *cameræ obſcuræ*, *machinæ acuſticæ*, ſimileſque res aliæ, quas omnes legibus mechanicis agere atque non niſi per eas rationali modo explicari poſſe & ratio docet, atque a modo laudato BOERHAVIO, aliiſque ſupra §. 2. laudatis auctoribus, itemque a celeberrimo Philoſopho WOLFFIO (*b*) & SCHREIBERO (*c*) rerum phyſicarum & mathematicarum expertiſſimis, ſatis demonſtratum eſſe exiſtimo.

Quomodo fluida.

14. *Fluidæ* vero *partes* intra ſolidas in corpore humano continentur, atque in iis, quamdiu vivimus, jugi modo *a corde & arteriis moventur*, in motu hoc per vaſa & canales determinantur, varie miſcentur, ſeparantur, mutantur, vaſa cum nexis inſtrumentis movent, horum parietes atterunt, mutant, reſtituunt, fiuntque hæ actiones juxta leges hydroſtaticas, hydraulicas & mechanicas, ideoque & juxta has, ſi quid certi de iis ſcire volumus, ultimo exponi debent: ita tamen, *ut accuratiſſima ſimul ratio habeatur naturæ uniuſcujuſque humoris ſpecialis & actionis* ejus, prout per omne genus experimentorum (phyſicorum præſertim & chemi-

(*a*) In Inſtitut. Med. §. 40.

(*b*) Lib. de uſu partium corporis humani & animalium, aliiſque in locis.

(*c*) In elementis Medicinæ phyſico mathematicis.

chemicorum) innoteſcere poteſt, ſicut quam rectiſſime præſtantiſſimus docuit BOERHAVIUS. (*a*)

15. Ut vero ad ſpecialiora quædam nunc tranſeamus, *quæ mechanici Medici* in Phyſiologia ſive uſu partium explicando *præſtiterunt præ Stahlianis*, conſideremus, quæſo, paucis quam docte STENO de fabrica & actione muſculorum egerit, (*b*) quam mirifice Joh. Alphonſ. BORELLUS motus muſculorum negotium, tam in homine, quam animalibus, *ſecundum mechanicas leges expoſuerit*, (*c*) & quos mechanicos uſus & actiones *oſſibus & ligamentis eorum* hac in re tribuerit, quæ ſane a rerum peritis ſine ſtupore atque admiratione legi vix poſſunt, præſertim cum Dei ſapientiam ſummam in corporis noſtri conſtructione, ad motus & actiones multivarios, in uſus corporis noſtri quamplurimos, quam commodiſſime, quam conſtantiſſime & optime præſtandos, quam evidentiſſime demonſtrent; quæ profecto a Stahlianis tam ſolide nuſquam expoſita deprehendimus. Quam eleganter STENO, MALPIGHIUS, BELLINUS, KEILIUS, HARTSOEKERUS, MICHELOTTUS *ſecretionis negotium* expoſuerunt. Quam pulchre LOWERUS & BORELLUS *actionem cordis* ex mirabili ſua muſculoſa fabrica explicarunt. Quis enim mirabilis circuitus ſanguinis rationes rite comprehendet, niſi qui *ex admiranda ſtructura cordis*, arteriarum diſtributione & elaſtica fabrica, venarum ſitu ſive curſu earumque valvulis, pulmonum & thoracis vera conſtitutione, (*d*) & ex mathematicis hydroſtaticas & hydraulicas leges perceperit? *Cor enim eſt muſculus cavus*, ejuſque fibræ muſculoſæ magno artificio ita ſunt contortæ, ut *præli* vel *ſiphonis in modum ſanguinem* magno impetu in arterias expellant (*e*). *Arteriæ autem ſunt* canales conici, robuſti & elaſtici, quæ ob hanc ſuam fabricam ſanguinem, e corde ſuſceptum, ex ampliori per anguſtiorem ſemper & tandem anguſtiſſimum diametrum, reciproca cum corde actione in omnes partes, & tandem in venas propellunt, quæ quoque canales membranacei & conici ſunt, ſed inverſi, ita ut ſanguis in iis ex anguſtiſſimo diametro ſemper in ampliorem influat; adeoque ille ſanguis, qui primas & maximas earum

Quid Mechanici ſpeciatim in Phyſiologia præſtiterint.

(*a*) In Inſtit. Medic. §. 41. & deinde paſſim in aliis locis.
(*b*) In ſpecim. myologiæ, itemque in libro de muſculis & glandulis.
(*c*) Libro doctiſſimo de motu animalium.
(*d*) Hæc omnia ex anatome cognita hic deſideramus, quia nimis prolixum foret, ea hic deſcribere.
(*e*) Sicut eleganter hoc demonſtravit LOVVERUS Lib. de Corde, BORELLUS Part. II. de motu animal. Cap. V. propoſ. 50. & ſeq. BELLINUS de motu cordis, LANCISIUS de corde, aliique.

um anguſtias ſuperavit, poſtea in amplioribus viis vix hærere queat. *Atque hunc motum in venis, præſertim brachiorum* atque infra cor poſitis *promovent* multæ in eis conſpicuæ *valvulæ ſemilunares*, membranaceæ, a FABRICIO AB AQUAPENDENTE primum & elegantiſſime delineatæ: quæ mirabili mechanica ratione impediunt, ne ſanguis in partibus infra cor, ac præſertim pedibus & brachiis pendentibus relabatur; ſed dum a corde per ſanguinem arterioſum ſemper urgetur, faciliori ratione aſcendat. Præterea *per arteriarum & venarum ordinatam diſtributionem* per corpus fit, ut ſanguis e corde projectus, *non temere hinc inde*, ſed per determinatas vias, ad determinata loca & partes, ſurſum & deorſum feratur. Quidnam autem eſt, quod cordis actionem in circumpellendo ſanguine per arterias & venas elegantius illuſtrat ac docet, *quam ſipho & prelum, machinæ vulgatiſſimæ*, quando liquores per canales propellunt? *Quid reſpirationis modum* planius exponit, quam *follis*? qui dilatatione laterum ſuorum aerem per tubum ſuum recipit, conſtrictione vero eorum aerem per eundem rurſus expellit, ſicut quam ingenioſiſſime id expoſuerunt BORELLUS, MAYOVIUS, BERGERUS, BOERHAVIUS, HAMBERGERUS, aliique: nam in corpore habemus organa maxime mirabilia, diaphragma præſertim alioſque muſculos quamplurimos, reſpirationi dicatos, (*a*) per quæ thorax, dum coſtæ ab ipſis elevantur, diaphragma vero deſcendit, dilatatur in inſpiratione, ſed in expiratione, dum diaphragma aſcendit, coſtæ autem deſcendunt, conſtringitur: ut ſic per *tubum pulmonis*, *arteriam aſperam* intelligo, aer pulmonem, ut in follem, ingredi, & ex eo rurſus egredi poſſit.

Hoc uberius exponitur.

16. Quis *viſus*, quis *auditus rationes* mirabiles exponere poteſt, niſi qui ex anatome harum partium mechanicam fabricam, ex optica vero, catoptrica, dioptrica & acuſtica, artibus matheſeos in arte ſalutari utiliſſimis, *camera obſcura* & *tubis acuſticis* radiorum viſibilium & ſonorum naturam, refractioneſque & reflexiones eorum probe didicerit? *An non glandulæ* & viſcera noſtra, ubi ſecretiones certorum humorum, & quidem modo tenuiorum, modo craſſiorum fiunt, *vera cribra & filtra pharmaceutica*, per quæ tenuiora a craſſioribus ſeparantur, repræſentant? *Valvulæ cordis* & *triangulares* & *ſemilunares* regreſſum ſanguinis per eam viam, per quam venit, tam mirabili mechanica ratione impediunt, ut in machinis humanis tam apte hoc vix unquam factum

[*a*] Qui videri poſſunt in compend. meo anatom. §. 330. aliiſque in recentioribus ſcriptis anatomicis.

ctum ſit. *An non in ventriculo*, *veſica* urinæ collectioni deſtinata veſicula fellis, veſiculis ſeminalibus, & ſimilibus *vera habemus receptacula*, in quibus varii liquores, ob certas cauſas aut ad certos uſus, per certum tempus, quaſi in receptaculis hydraulicis, aſſervantur. Quam eleganter *dentes noſtri* in ore, & præſertim anteriores, *cuneos*, quam egregie maxillæ *forcipem*, aut etiam certo modo *forficem*, qua cibos diſcerpimus aut diſcindimus, repræſentent, atque revera etiam conſtituant, olim in diſſertatione de *maſticatione* (*a*) demonſtravi. Immo eædem *maxillæ cum dentibus* certa ratione *mortarium cum piſtillo*, ſed ſic exhibent, ut ſuperior maxilla conſtituit corpus reſiſtens ſive mortarium, inferior autem piſtillum, quo cibi in ore, quaſi in mortario, conteruntur ac comminuuntur; immo & eorum ſimilitudinem *cum mola* Antiquiſſimi una cum Scriptura ſacra jam cognoverunt (*b*): unde etiam *poſteriores dentes* jam dudum *morales*, anteriores vero ab uſu incidendi ad modum forcipis, *inciſores* dicti ſunt. Denique in *faucibus*, ſpeciatim in œſophago & capite ejus pharynge dicto, aptiſſimum conſpicimus *infundibulum*, per quod deglutienda, præſertimque potio, quaſi per infundibulum in dolium vel lagenam aliudve receptaculum, quod ventriculus hic eſt, demittitur. Tandem os, fauces & præſertim *larynx* cum pulmonibus *nobilem organum muſicum pneumaticum*, cui ſimile in artificialibus non exiſtit, conſtituunt, ſicut varii, qui de voce & loquela ſcripſerunt, egregie demonſtrarunt. (*c*) *Quæ omnia ſane*, niſi me omnia fallunt, *mechaniſmum & actiones mechanicas in corpore humano*, adeoque & præſtantiam Mechanicorum in phyſiologia præ Stahlianis, abunde demonſtrant.

In actionibus animalibus Mechanici cum Stahlianis conveniunt.

17. Sed objiciunt Stahliani, hæc omnia tamen moveri & agi ab anima, atque ſine concurſu vel directione animæ non fieri, quemadmodum in mortuis poſt exceſſum animæ omnes prædictæ actiones ceſſarent. Sed reſpondeo, *diſtinguendo primum probe inter actiones animales*, *vitales & naturales*. In actionibus animalibus, ſive iis, *quæ ab animæ voluntate dependent*, Mechanicos (ſaltem pleroſque) ut jam dictum eſt, cum Stahlianis amice conſpirare, opinor, atque ratione cauſſæ efficientis cum ipſis prorſus conſentire, quod ſcilicet ab anima dirigantur, eaque auctor earum atque dire-

[*a*] Quæ Altorfii 1711. prodiit in 4.
[*b*] Vid. Eccleſiaſt. c. 12 v. 3.
[*c*] Vid. DODART. in act. Acad. Reg. Pariſ. An. 1700. WEDEL. & SCHELHAMMER diſſ. de voce, AMMAN. de loquela.

director ſit: quia hoc ſenſibus obvium atque manifeſtum eſt. Sed quando cauſſam inſtrumentalem, ut vocant, conſideramus, nullus profecto actionum animalium, motuum ſcilicet voluntariorum, organorumque ſenſuum idoneam explicationem adhuc dedit, aut *dare forte unquam poterit*, *niſi eorum inſtrumenta*, *ut organa mechanica conſiderabit*, & earum actiones ſecundum has leges explicabit: adeoque quoties Stahliani recte de actionibus animalibus ſive voluntariis diſſerere volunt, mechanicam partium ſtructuram & agendi rationem vel inviti in auxilium vocare coguntur.

In naturalibus vero diſſentiunt.

18. Verum ut in his eſt concordia, ſic e contrario *in actionibus vitalibus & naturalibus* explicandis tanto major inter ipſos eſt diſſenſus: dum *Sthaliani has quoque ab anima produci*, dependere & dirigi ſtatuunt, ut ſupra jam §. 4. & ſeq. dictum eſt; *Mechanici vero hoc cum antiquis prorſus negent*; *quia anima* de excitatione aut directione harum actionum, ſicut §. 7. & ſeq. oſtendimus, nihil ſcit, *nihil cognoſcit*, *nihilque in iis mutare*, hoc eſt, eas *neque accelerare neque retardare ſua voluntate* ulla ratione & ne per momentum quidem temporis poteſt.

Quid Mechanici de his ſentiunt.

19. Qua ratione igitur Mechanici haſce actiones fieri exiſtimant, dum animæ nullas partes hic dare volunt, dicam. Evicimus non ſolum jam ſupra, & anatome, opinor, omnes attentos & a præjudicatis opinionibus liberos facile convincet, *corpus noſtrum eſſe artificioſiſſimam machinam hydraulicam*, ex diverſis machinis minoribus, vaſis, canalibus, & ductibus, certos liquores vehentibus, ita conſlatum, ut *ſolida fluida*, *fluida vero ſolida reciproca actione moveant ac propellant*, & ut una ſemper pars per communicationem & nexum cum altera, ope vaſorum præſertim & nervorum, alterius actioni ſuccurrat, atque ſæpe plures ad unam actionem perficiendam, inſtar automati, horologii vel molæ concurrant. *Demonſtrat hoc*, (ut exemplo uno alterove rem illuſtrem & extra juſtæ dubitationis aleam ponam) *concoctionis ciborum negotium*: quod non ſolus ventriculus, ut haud pauci imperiti exiſtimant, perficit; ſed ad illud conficiendum primo manducatio in ore facta, deinde omnes *glandulæ ſalivam ſecernentes* juxta os, in ore, in faucibus & œſophago conſitæ concurrunt, ac præterea *inteſtina*, præſertim tenuia, glandula *pancreas* dicta, hepar & lien, ſuum quoque Symbolum conferunt, quemadmodum hoc a Phyſiologicis recentioribus unanimi conſenſu probatum eſt, neque forte vel ab ullo prudentiorum Sthalianorum negatur. Ita *bilis præparationem* non ſolum hepar præſtat, ſed lien, inteſtina, meſenterium, omentum, aliæque partes in unam hanc actionem conſpirant: id quod etiam vix ab ullo prudenti hodie in dubium

bium vocatur, atque a BOERHAVIO in Inſtit. Med. eleganter demonſtratum eſt.

20. Sic *ad cordis actionem*, quæ primaria eſt vitæ noſtræ, *cerebri*, ſi rectius *cerebelli concurſus* ſive adjumentum & quidem per nervos, qui a cerebello ad cor excurrunt, requiritur; quia his reſectis vel ligatis in animali vivo cordis motus atque inde pendens vita deſinit, quod quamplurimi etiam probarunt, inter quos unicum rurſus BOERHAVIUM nunc tantum nominare volo. (*a*) *Ad cerebelli* autem actionem præſtandam *requiritur communicatio cordis cum cerebello per arterias*, per quas ad cerebrum & cerebellum ſanguis tenuiſſimus per leges mechanicas devehitur, ſine quo actio cerebelli nulla eſt, & animalis vita quoque perit. Probant hoc vulnera, per quæ ſanguis ita profunditur, ut ad cerebrum nullus amplius pervenire queat. Quemadmodum vero ab influxu ſanguinis ex corde in cerebrum ſublato actio cerebri & cerebelli tollitur; ita *ex influxu alicujus liquidi ſubtiliſſimi ex cerebello per nervos ad cor impedito* aut ſublato, quod vulgo *liquidum nerveum* ſive *ſpiritus* appellamus, tollitur motus cordis, atque inde mox ſubſequitur mors. Quamdiu autem hoc commercium inter cor & cerebrum ſalvum ſartumque conſervatur, tamdiu obſervamus actionem quoque cordis & cerebelli perdurare; quæ partes, ut cauſæ ſociæ, reciproce ſe invicem juvant, ſe invicem conſervant, & ſic automatum præcipuum noſtri corporis, quod ſine animæ directione movetur, & artificioſiſſimum, PERPETUM MOBILE, ut vulgo dicunt, quale vel præſtantiſſimi adhuc Mechanici perficere nondum potuerunt, conſtituunt, in quo cor per ſanguinem ad cerebellum propulſum actionem hujus, ſecretionem ſcilicet liquidi illius ſubtiliſſimi præſtat; cerebellum, contra, per nervos hoc liquidum continuo rurſus ad cor demittit, ejuſque ope motum cordis ſingulo ejus pulſu inſtaurat, & quamdiu animal vivit, conſervat, atque *ſic hoc perpetuum mobile*, quod ſtupenda prorſus ratione per centum ſæpe annos, ſine ulla interruptione per centum ſæpe annos, ſine ulla interruptione, conſtanter noctes dieſque movetur, centies fere millies ſingulo die pulſat, atque ſic vitam hominis reliquaſque omnes actiones in corpore conſervat; (*b*) *ad quos motus nullum principium immateriale ſive anima requiritur*; ſed hi motus *ob ſolas corporeas atque mechanicas*

Quomodo cordis actio peragatur.

[*a*] Vid. ejus Inſtitut. Med. §. 401.

[*b*] Hoc non modo in comp. anatom. §. 261. ubi de motu cordis egi, ſed & poſtea uberius VVACHTERUS in diſs. *de vera perpetui mobilis in homine vivo idea*, ſub præſidio Fr. HOFFMANI, Halæ 1731. edita, expoſuit.

nicas illas rationes fieri poſſunt. Ut vero hoc aliquo ſimili illuſtretur, placet producere *molæ exemplum*, in qua videmus rotam maximam, quæ ab aquæ motu aut lapſu movetur, reliquas rotas interiores & minores, una cum ingentibus lapidibus molaribus movere, ſubjectumque frumentum comminuere, idque tamdiu fieri, quamdiu molæ machina eſt integra & affluxus aquæ moventis non deficit. Quemadmodum vero illas rotas & lapides ab affluente aqua moveri videmus, ſine animæ alicujus directione; ita & quamdiu ille affluxus ſpirituum ſive liquidi cerebelli in cor non deſinit, tamquam in machinam, quæ apta eſt ab hoc liquido moveri (quia via huic liquori per ligaturam præcluſa mox deſinit moveri) atque machina corporis integra eſt, *motus ille cordis conſervari & quam diutiſſime*, ut dictum, *inſtar perpetui mobilis continuari ſæpe ſolet*.

Quomodo aliæ actiones naturales.

21. Sic *eadem ratione* rem ſe habere Mechanici ſtatuunt *in aliis viſceribus*, quorum actiones per ſe fiunt, atque *animæ voluntati non ſunt ſubjectæ*; verum quæ inſcia & non advertente anima, & ubi anima nihil mutare, actioneſque accelerare, neque retardare poteſt, contingunt, adeoque automaticæ ſunt: quales, ut ſupra jam diximus, ſunt *viſcerum concoctioni ciborum famulantium*, *glandularum* aliarumque partium, *ubi ſecretiones variorum* in corpore humorum perficiuntur actiones: ut *hepatis*, *renum*, *teſticulorum*, *ventriculi*, *mammarum*, &c. ex quibus exempli loco unicam modo partem ob prolixitatem nimiam hic vitandam, paulo intimius conſiderabimus, & quidem nominatim ventriculum, *concoctionis organum* primarium.

Speciatim ratione vegetationis.

22. Hujus actionem, concoctionem ſcilicet ciborum, *animam pro lubitu neque accelerare neque retardare poſſe*, *ſicut de corde diximus*, experientia loquitur; interea tamen ventriculus ſanus intra certas horas certam alimentorum aſſumptorum copiam concoquit, digerit, & in fluidum, quod *chylum* vocant, reſolvit, eadem fere ratione, ut *mola intra certum temporis ſpatium*, certam frumenti copiam conterit & *in farinam reſolvit*. Nullus adeo demens eſt, qui credat animam eſſe, quæ actiones molæ bene fabricatæ & ſemel in motu conſtitutæ, dirigat, quia tam ordinate hic omnia procedunt, ſicut in horologio; ſed potius vel *ruſtici agnoſcunt*, *hæc omnia*, *quæ mola perficit*, *ob mechanicam fabricam*, quam habet, *ita fieri*. Quapropter etiam opus non eſt, ut in corpore humano, quod machina eſt longe excellentior, quam mola aut horologium, aliter de ejuſmodi actionibus ſpontaneis ſive automaticis, quales digeſtio & ſecretiones ſunt, ſentiamus & judicemus. Nam

ven-

ventriculus ob fabricam & figuram, quam habet, aptum receptaculum præbet alimentis aſſumptis, eisque, quantum ſatis eſt, retinendis; *humores diſſolvendi potentia præditi* ex ore, œſophago & ipſa ventriculi ſubſtantia continuo in cavum ejus *influunt*, aut potius ſub tenuiſſimi vaporis ſpecie, dum copioſiſſimis vaſis ſanguiferis & nervis inſtructus eſt, per quæ ope pulſus cordis & arteriarum propelluntur, exhalant, ut ſic tanto melius ac facilius in ſubtiliſſima interſtitia aſſumptorum ſeſe inſinuare, atque ſic ipſorum reſolutionem efficere poſſint. *Aer*, qui in foraminulis aſſumptorum hærebat, dum deglutiebantur, jam a calore ventriculi & vicinorum *vim ſuam elaſticam innatam exercet*, atque alimenta, liquore calide in ventriculo ſemper fota ac macerata, ſenſim molliora fiunt, atque ab aere in foraminulis eorum contento, tanto facilius jam diſſolvuntur. Quando denique ad hæc omnia adhuc accedit alterna ipſius *per tunicam ſuam muſculoſam vegeta conſtrictio* & relaxatio atque ſic perpetua conquaſſatio, ut & *motus* ac *preſſio partium vicinarum*, diaphragmatis præſertim ac muſculorum abdominis, utpote a quibus, maxime quando homo in exercitationibus corporis verſatur, concutitur, digeſtionem, ſive reſolutionem ciborum, cum primis antea in ore bene manducatorum, ſolis his recenſitis phyſicis ac mechanicis cauſſis perfici poſſe, *immo etiam revera fieri*, non eſt, quod dubitemus, & quidem *ſine ullo animæ concurſu*; dum omnia, quæ hic fiunt, ex cauſſis, ut dictum eſt, mere phyſicis & mechanicis, ſicut in mola aut horologio bene conſtructo, fieri poſſunt, atque revera etiam fiunt. Quam enim ob cauſſam anima hic concurrere debeat, tanquam res quaſi ſupervacanea, non perſpicio. E contrario *Dei ſapientia in fabrica corporis noſtri tam magna* & mirabilis eſt, ut teſte GALENO, (*a*) aliiſque prudentioribus, *nihil ad finem deſtinatum obtinendum in eo vel deficiat vel abundet*.

23. Quemadmodum vero Mechaniſmi veritatem in præcedentibus demonſtravimus, ita etiam haud difficile hoc eſſet de organis & partibus reliquis, *ubi ſecretiones, vegetatio, nutritio, aliæve actiones naturales, animæ imperio haud ſubjectæ*, in corpore humano *contingunt*, quoque demonſtrare; verum quia nimis longus fieri cogerer, lectorem ad BELLINI ſcripta, itemque ad BOERHAAVII vel HOFFMANNI Phyſiologiam, KEILII libellum de ſecretionibus animalibus, MICHELOTTUM de *ſeparatione fluidorum in corpore animali*, alioſque ſupra laudatos Auctores ablegamus, ubi hæc *Generatim in aliis actionibus naturalibus.*

[*a*] Libr. de uſu partium & *Wolffius* de finibus rerum.

res ex mechanicis fundamentis ſatis mihi evicta eſſe videtur, ita ut Medicinæ Mechanicæ, præ Sthalianis in Phyſiologia nondum probatis principiis, præſtantia ſatis cognoſci queat.

Speciatim ratione vegetationis. 24. Unicum ſolum ratione *nutritionis & vegetationis* hic adhuc addam phænomenon, quod Stahlianæ doctrinæ quam maxime eſt contrarium: nimirum, quod ſi nutritio & vegetatio corporis eſſet in animæ poteſtate, atque plerorumque *hominum animæ corpus ſuum magnum, venuſtum ac robuſtum deſiderent*, ſequeretur plerorumque corpora etiam magna, venuſta ac robuſta eſſe; verum quantopere etiam anima fere uniuſcujuſque hominis hoc deſideret, tamen *plerique ad illam magnitudinem & formam, quam animæ ipſorum maximo deſiderio vult, deſiderat, exoptat*, non perveniunt; ſed plerique minores, minus obeſi & venuſti manent. Immo e contrario in quibuſdam regionibus multi exoptant, ut minores manerent, quam fiunt, verum, *anima etiam reluctante, majorem proceritatem quam deſiderant, acquirunt*; unde patet, *omnia hæc fieri contra animæ voluntatem* & non ſecundum eam, adeoque & vegetatio & nutritio *ab animæ directione nullo pacto procedunt*.

Stahlii ſententia S. S. contraria. 25. Denique ſententia Stahliana, *quod vegetatio, nutritio & incrementum corporis ab animæ directione & voluntate proveniant*, ipſi ſacræ Scripturæ, quod nullus, quantum novi, adhuc notavit, *aperte eſt contraria*. Stahliani enim dicunt, animam ſtruere corpus, animamque vegetationem & nutritionem ejus perficere; Chriſtus vero ait, (*a*) *neminem ſtaturæ ſuæ cubitum addere poſſe*. Ergo dum hoc ultimum quam veriſſimum eſſe novimus, non ſolum, quia os veritatis hoc dixit, verum etiam, quia id experientia omnes didicerunt, ſequitur, Stahlianam ſententiam tanto magis hic falſam eſſe, quia & ſacræ Scripturæ & experientiæ quotidianæ contrariatur.

Quomodo in reſpiratione. 26. *In reſpiratione* autem, quæ actio eſt *partim animalis, partim naturalis*, res paulo aliter ſeſe habet; hæc enim animæ voluntate dirigi, accelerari nempe ac retardari poteſt; *attamen ſponte quoque, ut automatum, nocte dieque viget*, quando dormimus & anima de ea nequidem cogitat. Hoc vero inde fieri plures, & ſpeciatim BOERHAAVIUS (*b*) egregie demonſtrarunt; quia ſcilicet *organa reſpirationis nervos*, adeoque & *ſpiritus accipiunt partim a cerebro, partim a cerebello*, atque ſi hi tantum agunt, ſponte æqualis reſpiratio contingit; ſin vero illi, ſcilicet cerebro prodeuntes, qui animæ famu-

(*a*) Vid. Evangel. Matth. VI. 27.
(*b*) In Inſtit. Med. Cap. de Reſpiratione.

famulantur, reſpiratio etiam voluntaria eſt, & pro animæ voluntate, in magnos uſus corporis noſtri, atque in multis actionibus voluntariis, exercitationibus corporis, niſibus magnis, ponderibus gravioribus elevandis, modo accelerari, modo augeri, ſive profundior ac fortior fieri poteſt.

27. *Unam adhuc haud levis momenti controverſiam*, quæ inter Stahlianos & Mechanicos intercedit, prætermittere hic non poſſum, antequam ulterius pergam, quæ eſt, quod *Stahliani cava nervorum adeoque & ſubtiliſſimum illud liquidum nerveum ſive ſpiritus*, ut plerique illud cum veteribus appellare malunt, HIPPOCRATI *partes impetum facientes* dicti, quod in iis movetur, atque ita & omnes actiones, uſus & effectus, quos Medici alii a longo tempore *cerebro*, *nervis & ſpiritibus* adſcripſerunt, *negent*, eoſque omnes uſus & effectus, forte ut quam breviſſime ſe ſemper in difficultatum multarum reſolutione expedire queant, animæ adſcribant. *Mechanici vero Medici & cava nervorum & liquidum nerveum ſive ſpiritus* admittunt, eoſque ſimul uſus & actiones, quos veteres ipſis adſcripſerunt, quoque tribuunt, atque ab horum legitimo e cerebro & medulla, quæ in ſpina eſt, per fibras minimas in partes influxu, *ſenſum*, *motum*, *nutritionem & actiones* harum deducunt. Atque ut brevitatis cauſſa alias demonſtrationes jam taceam, quæ a BOERHAAVIO (*a*), *Burgravio* (*b*), & me (*c*), magna ſatis copia prolata ſunt, vel unicam tantum nunc commemorabo, quam Stahliani evertere hactenus non potuerunt, nimirum quod nervo *ligato*, *ſenſus*, *motus & nutritio partis tollantur*, *quæ eo non ligato in corpore ſano vigebant*. Stahliani ſenſum & motum, qui manifeſte per nervos perficiuntur, non ſpirituum per hos influxui, ſed *certæ cuidam vellicationi*, *tenſioni aut vibrationi nervorum adſcribere volunt*, quam anima in actionibus illis efficeret. Sed præterquam quod hanc tenſionem ſive vibrationem nullo modo probaverint, neque ſenſibus percipi queat, non video, quomodo filum, quo nervus aliquis ligatus aut conſtrictus eſt, tenſionem, vibrationem, tractionem, aut quacumque alia ratione hanc animæ actionem appellare velint, impedire poſſit. Contra ſi cum Mechanicis ac veteribus Medicis ſtatuitur, actiones nervorum prædictas fieri per influxum liquidi alicujus ſubtiliſſimi ſummeque mobilis, *clarum erit*, *quare actiones & effectus*,

Liquidum nerveum dari probatur contra Stahlianos.

(*a*) In Inſtit. Medic. §. 274. & ſeqq.
(*b*) De exiſtent. ſpirituum.
(*c*) In compend. meo anatomico §. 301. quæ ab iis, qui eas adhuc ignorant aut non legerunt, legi ac probe perpendi merentur.

ctus, qui antea a tranſitu ejus fiebant, *nunc iis ligatis impediantur, aut prorſus tollantur*.

Objectio quod videri non poſſint, diluitur.

28. Nec obſtat, quod regerant, hoc liquidum ſubtiliſſimum nerveum & *cava in fibris nerveis conſpici non poſſe*; cum ſciamus & quam manifeſtiſſimum ſit, *ſuccum valde craſſum in vegetabilibus per fibras eorum*, quæ revera ſubtilia vaſcula ſunt, & ſpeciatim *per pedunculos*, verbi cauſſa *ceraſorum, prunorum* ſimiliumque fructuum, tranſire, indeque fructus, carnem ſatis craſſam non ſolum, verum *ipſius nuclei duri ſubſtantiam*, longe adhuc craſſiorem, tranſiiſſe; cum tamen in fibris ſive vaſculis horum pedunculorum nulla cava æque ac in nervis appareant. *Ex effectibus vero*, ſicut aliis multis in rebus, per certiſſima ratiocinia de rei veritate dictis in fructibus & nervis æque certe perſuaderi & convinci poſſumus, ac per manifeſtiſſimas demonſtrationes geometricas alias fieri ſolet; dum talia argumenta & obſervationes fortiſſimarum demonſtrationum vim obtinent, iique *profecto nimis craſſe de ſpiritibus ſeu liquido cerebri & nervorum* atque cavis horum judicant, qui illud tam craſſum, hæc vero tam ampla eſſe putant, ut oculis conſpici queant aut debeant: dum cava vaſorum non ſolum pedunculorum dictorum fibris, verum & in multis rebus aliis, ac præſertim etiam *in inſectis perexiguis, maxime pedibus ipſorum conſpicere non poſſumus*; ubi tamen ex effectibus & actionibus eorum, vegetatione ſcilicet, nutritione aliiſque phænomenis vaſcula & cava in his exiſtentia, quæ liquidum vehunt, revera adeſſe, quam certiſſime perſuademur.

Alia objectio de primo movente.

29. Unicam vero adhuc ſupereſſe video objectionem, quam Stahliani Medicis Mechanicis objicere ſolent, *de primo in corpore humano motore*. Nam dicunt, quamvis etiam partium, quæ functionibus naturalibus famulantur, fabrica, organa & aptitudo ad motum certaſque perficiendi actiones adſint, tamen quis eſt, qui motum cordis auſpicatur, adeoque *quiſnam eſt primus ejus motor*? Partes corporeas ad motus inchoandos ineptas eſſe dicunt, adeoque *neceſſario ab anima eos inchoari*, atque deinde etiam, quamdiu vivimus, continuari. Veram reſpondemus, hoc nullo modo verum eſſe, quod *corporeæ ſive materiales partes, mechanica ſtructura præditæ*, per ſe & ſine anima rationali ad motum ineptæ ſint, nam hoc *refellunt quam manifeſtiſſime automata, ut horologia, veru, automatum*, aliaque, quæ vel elateris vel ponderis ope motum inchoant & continuant; *hoc refellunt etiam molæ*, quæ vel *aqua vel vento moventur*, ſine anima rationali, aut alia qualicumque.

Quoniam vero *fœtus rudimenta, ut in ſeminibus plantarum*, faba, verbi gratia, phaſeolo, piſo, &c. ita & in ovo

mu-

muliebri, dum DEUS & *natura magnam inter plantarum & animalium generationem*, ut recentiores Botanici demonſtrarunt, (*a*) *analogiam ſervat*, exiſtunt; dum ovulum muliebre in concubitu a ſemine virili fœcundatur, ſtaminibus ſive rudimentis ejus hoc ipſo motus & vita a parente impertitur; id quod ovuli poſt coitum intumeſcentia & incrementum demonſtrant; hunc motum poſtea hac ratione per vim elaſticam illorum rudimentorum, quæ fibræ ſunt, dum quælibet fibra, quodlibet vaſculum corporis animalis vi elaſtica a Deo præditum eſt, quam paucis ab imprægnatione diebus *punctum, ſaliens dictum, in ovo incubato oſtendit*, (*b*) ceteraque fabricam mechanicam jam ante impregnationem præſentem, licet adhuc ſubtiliſſimam, ſicut *forte in minimo*, quod exiſtit, *inſecto*, continuat, ſenſim quando partes robuſtiores fiunt, auget, atque tamdiu ob easdem cauſſas continuat, quamdiu animal vivit & ſanum eſt, ſicut id ſupra §. 20. jam prolixius expoſuimus, ita ut ex his ſatis patere exiſtimem, præſertim, quia hæc res *eodem modo in brutis animantibus*, ut in homine contingit, *nullam animam rationalem ad actiones naturales & vitales vel auſpicandas vel continuandas & perficiendas neceſſario requiri*; ſed ex ſolis cauſſis mechanicis fieri poſſe, atque etiam revera fieri; præſertim, cum de anima hoc nullo modo, ut ſæpius jam diximus, probatum ſit.

30. Sed tempus nunc eſt, *ut ad Pathologiam me conferam*, atque etiam *præſtantiam Medicinæ Mechanicæ* præ Stahliana & *in hac evincamus*. Quoniam autem in Phyſiologia præter opinionem paulo jam prolixior fui, brevior in Pathologia eſſe ſtudebo; id quod tanto melius fieri poterit, quia multæ veritates Pathologiæ jam ex præmiſſis facile demonſtrari poſſunt. Ut exempli cauſſa, quando Stahliani volunt & ſtatuunt, *animam humanam rationalem cauſſam eſſe tam actionum in ſtatu naturali, quam* in ſtatu p. n. & ſpeciatim *febrium, inflammationum, dolorum, ſpaſmorum, ſanguinis profuſionum ſpontanearum*, diſtenſionum nervorum ſive convulſionum, relaxationum nervorum, epilepſiarum, et ſi qui ſunt alii, *hoſque morbos non eſſe niſi molimina ſive conatus, ut vocant, naturæ ſalutares, quibus noxium e corpore expellere ſtuderet*.

 31.

[*a*] Vid. CAMERARIUS de ſexu plantarum, VAILLANTIUS de florum ſtructura, van ROYEN de amoribus & connubiis plantarum, itemque LINNAEUS in ſcript. ſuis botanicis.

[*b*] Vid. MALPIGHIUS de ovo incubato, BAYLII Inſtit. phyſicæ aliique.

An morbi ſint molimina naturæ.

31. Verum admodum lubrico & infirmo ſtare fulcro hanc ſententiam, ex eo rurſus facile patere arbitramur, quod *anima non ſolum harum actionum*, quod ſcilicet eas excitet, ſibi haud ſit conſcia; ſed e contrario, ſi in ejus poteſtate hæ res præter naturam eſſent poſitæ, *eas potius impediret*, aut alia ſaltem eaque longe ſecuriori & blandiori ratione noxium e corpore, quam moleſtis illis dolorificis, & ſæpe horrendis, ut in epilepſia, ac periculoſis actionibus expelleret. Immo ſi anima rationalis, *quam ad avertenda omnis generis vitia & interitum corporis ſemper intentam eſſe fingunt Stabliani*, intelligeret aut cognoſcere poſſet mala imminentia, cauſas eorum maturius & mox in principio, dum malum adhuc parvum eſt, per conſueta corporis excernicula eliminaret, antequam, ut Poeta canit,

-- *per longas invaluere moras.*

Verum ſi animam noſtram interrogamus, quando male valemus, *an ipſa ejuſmodi mala morbique præſentis cauſſas cognoverit*, præviderit, atque vel febrem, vel inflammationem, vel dolores, vel hæmoptyſin aut epilepſiam, vel alium ejuſmodi morbum *produxerit*, *illa hoc negabit*; & numquam in mentem hoc ſibi incidiſſe affirmabit, immo ſe cauſſam vel auctorem eſſe horum malorum & tumultuum, qui jam nos tam miſere affligunt, Stahlianis in faciem negabit, atque injuria ea ipſi, quæ non fecerit, tribui conſtanter aſſeverabit.

Et profecto anima rationalis, quæ *ens cogitans* haud prorſus inepte a CARTESIO appellatur, quia natura ejus non melius, quam per cogitationes nobis innoteſcit, eamque a corpore hac ratione diſtinguit, *conſcire profecto deberet*, *quid agat*, *aut quod nuperrime egerit*, quemadmodum & aliarum rerum, quas perficimus aut nuperrime adhuc perfecimus, præſertim ſi ad eas ſerio attendimus, conſcii ſumus. Verum quantopere etiam mente ad res has reflectamus, tamen *numquam ex ea intelligere poſſumus*, *quod hæc faciat*, multominus, quod id certo demonſtrari queat; adeoque fundamentum morborum ac medicinæ practicæ nimis infirmum & incertum præbet, & injuriam ipſi inferunt, dum injuſte *animæ innocenti tribuunt facta mala*, *quæ numquam perpetravit*, *aut perficere voluit*, & de quibus antea numquam cogitavit.

Stablianorum ſententiæ de cauſſa hæmoptyſis.

32. E contrario ſunt quamplurima, quæ hanc *Sthalianorum ſententiam labefactant*, aut potius *prorſus evertunt*: quorum ſpeciminis loco nonnulla nunc tantum, ob nimiam prolixitatem evitandam, ex quamplurimis hic proferam, quæ jam olim aliquando Medicis ita ſentientibus oppoſui.

ſui. (*a*) Nimirum primo *cauſſam ſputi cruenti*, quod *hæmoptyſin* vulgo vocant, *Stahliani non morbo aut vitio culpando, ſed prudenti animæ conſilio ſive decreto adſcribunt*, ut corpus hac ratione *ab abundante* & *noxio ſanguine* liberet: igitur *animam aperire vel diſrumpere vaſa pulmonum*, atque ſupervacaneum ſanguinem in ſalutem ſui corporis expellere perhibent, ut poſtea reliquus in vaſis ſanguiferis & cæteris viſceribus commode pro corporis ſanitate ac vita conſervandis circumagi atque officia ſua præſtare poſſit, *hacque etiam prorſus ratione de aliis quoque profuſionibus ſanguinis indicare & ſentire ſolent*.

33. Verum hæc morbi hujus ſæpe periculoſiſſimi ætiologia Medicis Mechanicis minime ſatisfacit, adeoque nec pro vera ab iis ſumi poteſt. Nam primo *anima rationalis* profecto non rationalis aut prudens, ſed *irrationalis* & *ſtultiſſima eſſet dicenda*, ſi in homine, præſertim ſapiente (dum ſagaciſſima ingenia ſæpe hoc morbo afficiuntur) ad ſanguinem abundantem expellendum, *vaſa pulmonis*, *viſceris adeo nobilis*, *& ad vitam & ſanitatem adeo neceſſarii*, tanto cum vitæ periculo perrumperet; quia inde non raro tanta ſequitur ſanguinis profuſio, ut quandoque una cum ſanguine ipſa anima effundatur; aut ob difficilem diſruptorum vaſorum viſceris hujus, perpetuo in motu conſtituti, glutinationem, *ulcus ſæpiſſime pulmonis ſive phthiſis* & mors ipſa ſubſequuntur. E contrario ſi anima deliberato conſilio, ut Stahliani dicunt, & pro arbitrio ſanguinem abundantem in corporis ſui ſalutem & conſervationem expellere poſſet, *locum*, *unde nullum*, vel ſaltem non adeo magnum detrimentum eſſet metuendum, *nares ſcilicet vel anum*, pro hac excretione eligeret; verum hoc hic non fit, *ſed per pulmones*, *reluctante etiam anima*, expellitur. *Refutatur.*

Porro ſi anima ejuſmodi hominis, qui hæmoptyſi graviori laborat, aut aliquando laboravit, quæritur, an hanc laticis vitalis incongruam evacuationem effecerit? *ejus facti non modo ſibi non eſt conſcia*, verum *potius contrarium affirmat*, omnibuſque viribus ſanguinis e pulmonibus profuſionem periculoſam inhibere ac *impedire ſtudet*. Itaque ſecundum Stahlianos anima hujuſmodi ægri vult & efficit hanc ſanguinis rejectionem; ſed ſi animam ſive ægrum ipſum examinamus, an hoc verum ſit, *anima hujus nominis* hoc *negat* & eam potius cohibere magnopere adlaborat. *Quomodo itaque anima*, *in una eademque re*, *velle & etiam ſimul anxie nolle*, *& duo manifeſte contraria ſimul* & *deſiderare & facere poſſit*,

(*a*) In diſſert. *de morbis adoleſcentum & juvenum Hippocratis*, jam Ann. 1722. 4. Helmſtadii edita.

poſſit; cum ſana ratione & prudenti ratiocinio nullá ratione convenire mihi videtur; ſed potius a Philoſophis omnibuſque prudentioribus pro re contradictoria, immo prorſus abſurda habetur, quæ in una eademque rationali animali anima ſimul ſubſiſtere haud poſſit. Immo auſim aſſeverare, *numquam rationalem aliquam animam de excitanda ſuo corpori hæmoptyſi vel ſolum ſerio cogitaſſe*, ſaltem numquam ejuſmodi vidi. Quamplurimi contra ſunt & fuerunt prudentiſſimi homines atque inter hos etiam Medici egregie docti, qui non modo omni animi contentione, *ſed etiam remediis quibuſcumque præſtantiſſimis ſanguinis hanc profuſionem e pectore prohibere ſibi ſtuduerunt*; (quia animæ ipſorum eam valde noxiam & quam ſæpiſſime funeſtam eſſe probe cognoverunt;) *verum animæ hæ fruſtra omnibus ſuis conatibus & actionibus nihil* hac in re *efficere potuerunt*; ſanguis enim e pulmonibus, quicquid etiam egerint, prorumpere non ceſſavit, atque tandem propterea e vita quam maxime inviti decedere coacti ſunt.

Quænam cauſſæ a mechanicis hujus mali indicentur.

34. *Unde ſatis patere exiſtimo, animam rationalem non eſſe cauſſam periculoſiſſimi hujus mali*, eique hanc actionem jure nulla ratione tribui poſſe, ſicut Stahliani injuſte faciunt: *dum anima ægri longe aliud, immo proſus contrarium vult & agere conatur*; ſed aliunde cauſſas hujus mali eſſe repetendas. Videamus igitur nunc, *an Mechanici magis certas ac perſpicuas*, magiſque rationales *hujus morbi cauſſas reddere valeant*; cum Stahliani non niſi cauſſas a ratione & experientia prorſus alienas hic exhibuerint. Scire igitur juvabit, ex prudenti ordinatione divina, ob ſufficientem rationem in juvenibus, quibus hic morbus frequentiſſimus jam ab HIPPOCRATIS tempore obſervatus eſt, (*a*) *ut plurimum plus ſanguinis confici*, *quam pro eorum nutritione* & conſervatione *requiritur*, ut nimirum materia pro eorum uberiori incremento, ſine qua alias eorum corpora ad debitam perfectionem pervenire non poſſent, præſto ſit. Quando vero corpus tandem non amplius expanditur, cibi tamen & potus deſiderium in eis, ſicut plerumque fieri ſolet, bene viget, immo *hæcce ætas ingluviei & voracitati plerumque indulget*, hinc a ventriculo & inteſtinis vegetis ac valentibus *plus chyli*, atque a cæteris viſceribus bonis ac robuſtis *plus ſanguinis conficitur*, quam ad conſervationem eorum requiritur; adeoque copioſior hic chylus & ſanguis vaſa ſanguifera & viſcera, ac ſpeciatim pulmones, plus juſto replet ac diſtendit, quem ſtatum corporis *plethoram* vulgo appellant, id quod ratio & experientia docent, atque Stahliani

ni

[*a*] Vid. ejus Aphor. 29. Sect. III.

ni ipſi concedunt. Vaſa etiam ac viſcera moli ſanguinis aliquamdiu & ſæpe multum cedunt, antequam vaſis ruptura aut morbus aliquis inde producatur. Sed quemadmodum canales, per quos aquæ ducuntur, vel oræ rivulorum aut fluviorum, vel aggeres etiam circa littus oceani, vel a copia aquarum nimia, vel ab impetu earum, *iis præſertim in locis, ubi debiliores ſunt*, adeoque vi aquarum minus reſiſtunt, perrumpuntur, vel foramina quædam canalium minora valde dilatantur ac prorſus *diffringuntur*, ut tandem modo minor, modo major aquæ moles ex terminis ſuis erumpat. Ita *nimia ſanguinis moles cor, pulmones & arterias vehementius diſtendens, eas ad fortiorem renixum & conſtrictionem excitat*, aut vehementior ejus a quacumque cauſſa agitatio, qualis eſſe poteſt, exercitatio ſive *motus voluntarius fortior*, vini potus largior, ſalia acria aut bilis acrior in ſanguine, vaſa, quibus coercetur, *in locis debilioribus aut minus renitentibus ſæpe diſrumpit*, aut foraminula eorum inſenſilia, quæ *poros* vulgo vocant, ita diducit, ut nunc minori, nunc majori copia prorumpat. Quod ſi in *pulmonibus contingat*, oritur hinc ille morbus, de quo hactenus egimus, nimirum *hæmoptyſis*; ſin alio in loco, alia hæmorrhagiæ ſpecies: id quod pro partium corporis diverſa innata aut aliunde acquiſita debilitate, *fortuitum plane eſſe* & non a naturæ Stahlianæ directione, multis rationibus vel obſervationibus perſuademur.

35. Nullo enim modo Stahlianis credere hic poſſumus, *evacuationem hanc ſanguinis per pulmones prudenti ac deliberato animæ conſilio fieri*; verum ſi ſanguis ibi prorumpit, hoc vel caſu mere fortuito, *ob pulmones* in hoc reliquis partibus *debiliores* accidere, vel externis cauſſis eam adſcribendam eſſe cenſemus. Ut enim *canales hydraulici*, per quos aquæ ducuntur, & *aggeres fluviorum vel oceani modo in hoc, modo in alio loco, non certo conſilio, ſed fortuito, ubi natura debiliores ſunt, vel ibi, quo impetus aquarum maxime vergit, & ubi accolæ hoc ſæpius quam minime expectant*; ita etiam in corpore humano, ubi partes aut vaſa debiliora, ut jam dictum eſt, ſanguinem copia & impetu, vel & acrimonia forte ſimul urgentem tranſmittunt. Unde fit, ut *in multis per narium vaſa erumpat*; in aliis *per pulmones*, tanquam viſcus in juventute valde adhuc tenerum ac ſpongioſum; in aliis *per ventriculum, inteſtinum rectum, vel per urinæ vias*, aliave loca proſiliat, *prout homo forte hanc vel illam præ aliis partem habet debiliorem*. Nam veriſſima eſſe deprehenditur illa CELSI obſervatio, (ad quam Stahliani non ſatis attendunt) magni in Medicina uſus, quando ſcribit: (*a*) *Neminem facile eſſe, qui non*

Stahliani uberius hanc ob rem confutantur.

[*a*] Lib. I. de Medicina. Cap. 3.

non habeat partem aliquam imbecillem; adeoque etiam frequentiſſime obſervatur, in eis, qui ſputo cruento ſunt obnoxii, *pulmones* vel *natura*, vel ob *cauſſam quandam violentam eſſe debiles*, atque ut plurimum ſimul *ſanguinis abundantiam, ac motum ejus fortiorem*, id quod ex florido faciei colore, quem plerumque hi homines, antequam nimis debiles fiunt, præ ſe ferunt, *dignoſci ſolet*, hic peccare. Ut de cauſſis externis, quæ hæmoptyſin producere ſolent, contuſionibus ſcilicet, lapſibus, ſaltationibus, vehementioribus aliis motibus quibuſque, vociferationibus vehementioribus, vulneribus pulmonis, &c. quæ cauſſæ omnes mechanica ratione agunt, brevitatis cauſſa nihil dicam, utpote, quæ non tantum ſputum cruentum producere ſolent; verum etiam pulmonibus inde ſemel debilitatis, efficiunt, ut, curata etiam ſemel hæmoptyſi, ex levi cauſſa, ob partem jam debilem, alio tempore facile redeat: *eaque profecto non ob animæ in hoc negotio prudentem aut ſalutarem actionem, ſed ob rationes mechanicas indicatas, pulmones ſcilicet debilitatos*, ſanguiniſque copiam aut impetum ſuſtinere non valentes; unde facile denuo rumpuntur, & malum priſtinum redit. Igitur cum cauſſæ hic adſint adeo manifeſtæ, phyſicæ & mechanicæ, hujus morbi, *quid opus eſt ad incertas, nunquam probatas, immo & ſanæ rationi manifeſte adverſantes actiones animæ confugere*, eaſque tanquam veras eruditis ac diſcentibus obtrudere velle? Nam revera *illa anima, quæ hæmoptyſin induceret*, cum loco ſecuriore ſanguinem expellere poſſet, merito *pro ſtultiſſima eſſet habenda*; quia hoc ipſo non ſanitatem, ſed plerumque interitum corpori procurat. Atque hoc modo *quoque de aliis ſanguinis profluviis periculoſis*, ut *vomitu & mictu cruento*, ſentiendum eſſe judicamus; quæ potius prudentiori modo avertere deberet, *ſi ipſa ejuſmodi vim in corpus*, qualem Stahliani, ipſi reluctanti & neganti, obtrudere volunt, *haberet*.

Febrium cauſſa Stabliana impugnatur.

36. Progrediamur nunc ad *febrium quoque cauſſa* ex mente Stahlianorum examinandam. Hanc quoque nihil aliud eſſe perhibent, *quam conatum animæ*, prudenti conſilio *noxium*, quod ipſa in corpore cognoſceret, in ejus utilitatem *ejiciendi*. Verum febrem inde quam minime deduci poſſe hinc judicant Mechanici, quia *anima ægri*, *febri quadam laborantis*, neque ante acceſſum febris aliquid adeo noxii in corpore ſuo *cognoſcit*, dum quamplurimos ægros inopinato invadit, neque ut plurimum in ipſa febri, quid noxii in corpore ſit, aut ubi hæreat, quod eliminandum eſt, novit. *Provocamus ad teſtimonium, fidem & experientiam omnium eorum, qui vel ſemel vel ſæpius febri quadam laborarunt, an anima ipſorum tale quid cognoverit?* omnes enim, quos hanc ob rem examinavi, hoc negarunt, animæque ipſorum

talis

ralis cognitionis aut ſcientiæ haud erant conſciæ. Mirandum eſſet, *ſi anima noxas tales in corpore ſuo cognoſceret, quare non in principio & citius, quam cauſſa peccans in talem copiam, vel in tam malum, ut ſæpe fit, morem increſceret*, qualis præſertim *in febribus malignis* obſervatur, *ubi multi fere moriuntur, antequam ſe ægrotare recte percipiunt*, leviori minuſque periculoſa ratione in tempore, hoc eſt, in primo initio, illud malum e corpore expelleret.

37. Præterea *in febribus intermittentibus paroxyſmus* ægros ſæpe *tempore quam maxime incommodo invadit*, ubi ægri, præſertim Magnates, aut qui his ſunt a conſiliis, vel auxiliis, vel belli Duces, aliique haud raro *graviſſima negotia expedienda habent*. Si ab anima actus ille paroxyſmi dependeret, anima prudens vel alia ratione a malo illo ſe liberare ſtuderet; vel ſaltem, ſi ſine paroxyſmo negotium hoc expedire non poſſet, alio *eoque magis opportuno tempore*, quia in intermittentibus plerumque non adeo magnum periculum eſt in parva mora, eum inſtitueret, dum ab anima, ſecundum Stahlianorum ſententiam, tota res dependet. *Verum ægri*, licet hoc quam ardentiſſime ſæpe velint, *tamen illud omni animæ vi conatu & ſollicitudine obtinere nequeunt*; ſed paroxyſmus ſtato tempore redit, ſicut in horologiis ſtato ſuo tempore hujus vel illius horæ numeris, ſecundum mechanicas horologii leges, inſiſtit. Itaque potius *ille reditus regularis paroxyſmi mechanicas magis rationes*, quemadmodum *horologium*, veru automatum, *clepſydra*, aut aliæ ſimiles machinæ, habere videntur, quam animæ directionem; qua vero de re infra plura. Quomodo enim ab hac oriretur, quia *anima hominis libero arbitrio prædita eſt, ut ille qui ſui juris eſſet, paroxyſmum talem eo tempore inſtitueret, quo ipſi minime moleſtum eſſet?* Verum hoc animæ ſuæ voluntate & imperio efficere non valet. Anima igitur ejuſmodi hominis maximo ſæpe ardore ac molimine vult, (quod Stahliani negare non poſſunt) ut *paroxyſmus febris vel omnino avertatur, vel ut ſaltem in magis opportunum tempus differatur*; Stahliani contra quoque dicunt, animam ejuſmodi hominis re vera illum paroxyſmum, eundemque prudenti deliberatione atque conſilio concitare: *itaque una eademque anima eodem tempore, ſecundum Stahlianos, paroxyſmum vult* & *non vult, ideoque duo contraria in una eademque re & uno eodemque tempore deſiderat*, id quod profecto abſurdum ab omnibus Philoſophis habetur, atque *ab una eademque anima prudenti & quidem tam ſæpe proficiſci poſſe*, nulla ratione veriſimile videtur: *præſertim cum id fiat, quod anima manifeſte non vult.*

Etiam in febribus intermittentibus.

38. Atque idem abſurdum haud adeo difficulter ex *convulſionibus & epilepſia* ejuſque horrendis ac periculoſiſſimis paroxyſ-

Et variis aliis in morbis.

roxyſmis, itemque ex *inflammationum*, *anginæ*, *ophthalmiæ*, *peripneumoniæ*, *pleuritidis*, *apoplexiæ*, *vigiliarum involuntariarum*, *abſceſſuum*, *fiſtularum*, *ſtrumarum*, *tumorum cyſticorum*, *dolorum*, *calculorum*, *ſuffuſionum*, *herniarum*, aliorumque quamplurimorum morborum generatione demonſtrari poſſet; *quos omnes tamen Stahliani promiſcue ab animæ voluntate & prudenti ejus directione in ſalutem corporis produci perhibent*, atque contra omnem ſanam rationem credenda tironibus commendant: quamvis hæc ſententia, ut ſæpius jam monuimus, ab ipſis non ſolum non probari, ſed potius contrarium, ſicut modo de febribus earumque paroxyſmis diximus; quod ſcilicet *ex mechanicis & phyſicis cauſſis*, vitio ſcilicet vel partium ſolidarum vel fluidarum, omnes hi morbi oriantur & producantur, facile demonſtrari & evinci queat.

Cauſſæ febrium mechanicæ indicantur. 39. Ut tamen *veram*, aut ſaltem magis, quam Stahlianorum eſt, veriſimilem *ſententiam de cauſſa febrium*, ex certioribus phyſicis & mechanicis fundamentis, producamus, ex phænomenis earum judicandum; atque, cum *in omni febri motus cordis atque arteriarum naturali velocior*, *percipiatur*, id quod Stahliani, experientia edocti, concedunt, aliquid præter naturam in febrium generatione *in vaſa ſanguifera adeoque & in cor ingredi*, (quod Stahliani quoque non negabunt,) quo illud, præſertim quia intus ſenſili tunica inveſtitur, *una cum arteriis*; *ad frequentiores motus excitatur*, unde motus ſanguinis neceſſario augetur; ab aucto vero iſto motu, & attritu vaſorum globulorumque ſanguinis inter ſe oritur (ſicut vulgaribus mechanicis experimentis quam plurimis conſtat) *calor auctus*, quem præter naturam vocamus, atque ex hoc poſtea *ſiccitas oris & faucium*, unde tandem reliqua febrium accidentia, ut *ſitis*, *dolor capitis*, *vigiliæ*, *anxietates*, *inquietudines*, *deliria*, aliaque ſymptomata, immo & ipſa mortis cauſſa haud adeo difficulter deduci poterunt.

Et uberius probantur, primo ex bile. 40. Quo vero hæc cauſſa febris proxima, quam ſtatuimus, atque ex phænomenis demonſtravimus, uberius probetur, conſideremus paululum *cauſſas febrium nonnullas remotas*, ex quibus febres ſæpe ſequi experientia, optima rerum magiſtra, jam docuit. *Oriuntur nimirum febres*, & intermittentes & continuæ, *ſæpe poſt iram*, quod forte nemo negat. *In ira bilem*, quæ liquor eſt in ſtatu ſecundum naturam jam ſanguine acrior, longe majorem adhuc acrimoniam acquirere, *morſus hominum aliorumque animalium ira perculſorum*, ſatis evincunt. Quando igitur acrior ejuſmodi bilis poſt iram vehementem, eaque majori, quam par eſt, copia in ſanguinem impellitur, facile concipi poteſt, quod cor atque arteriæ, partes egregie ſenſiles, fortius quam alias, atque

eodem

eodem fere modo irritentur, ac ſi acre quid in oculos incidit, qui inde in contractiones frequentiores adigitur, quibus anima reſiſtere non poteſt; quæ etiam prius haud ceſſant, quam cauſſa illa irritans rurſus ex oculo expulſa vel ita correcta eſt, ut ſtimulare amplius nequeat. *Si itaque aliud ejuſmodi irritans præter naturam in ſanguine hærere* cogitas, ſimili ratione cor & arteriæ, aliæque partes ſenſiles in frequentiores contractiones, etiam contra animæ voluntatem ſollicitantur, quæ adeo vehementiores erunt, quo vehementior illa cauſſa irritans eſt, quæque etiam non prius ceſſant, quam irritans illud vel correctum & ad blandum morem redactum, vel e corpore eliminatum ſit; vel donec ægrum, ſi corrigi aut expelli non poſſit, interfecerit. *Poſſe vero bilem aut alios humores acriores partes prædictas in motus vehementiores & p. n. concitare*, uberius probamus ex eo, quod ſæpiſſime poſt iram *ventriculus vel ad vomitum, vel inteſtina ad fluxum alvi, immo haud raro ad choleram ea ſtimulentur*; ubi humores acres & per vomitum & per alvum vehementiſſime rejiciuntur: qui vero morbi omnes ablato ſtimulo illo irritante p. n. ut experientia & præſtantiſſimi quique practici teſtantur, tolluntur.

Deinde ex crapula aliiſque irritantibus.

41. *Febres* quoque, ſive motus illi cordis & arteriarum frequentiores, cum calore p. n. *ſæpe concitantur a crapula*, ſive copioſiori vini aliorumve inebriantium potione. Hæc enim cum particulas acres irritanteſque, larga copia poſſideant, in promptu ratio eſt, cur cor & arterias ad illos motus velociores excitare, atque ſic febrem producere valeant. Cum vero & *aliis quamplurimis cauſſis, ejuſmodi irritantia in ſanguine produci queant*, quæ cor contra voluntatem animæ irritare apta ſunt, immo *ſpinæ infixæ, feſtucæ oſſium aut aliæ* res p. n. in *vulneribus hærentes & nervos irritantes febres concitent*, patet inde ex aliis jam dictis rationibus quam maniſeſtiſſime, Stahlianam hypotheſin circa febrium cauſſam, valde incertam, aut prorſus falſam eſſe; cum cor, ut probatum eſt, agat contra voluntatem animæ: e contrario Mechanicorum ſententiam ex obſervationibus certis, phænomenis, cauſſis, itemque ex effectibus clare demonſtratam eſſe.

Febres etiam a viſcido oriuntur.

42. Quemadmodum vero varia in ſanguine acria febrem producere poſſunt, *ita & ſanguis tenax, & viſcidus mechanica quoque ratione* eam concitare valet, ſicut demonſtratu haud adeo difficile eſt, atque ex eadem hac cauſſa *ratio paroxyſmorum, qui in febribus intermittentibus occurrunt*, egregia quoque dari poteſt. Viſcidum vero in his febribus ſæpe, ſi forte non ſemper, peccare prudens & expertus Medicus facile negare nequit; dum *id rurſus probant cauſſæ remotæ*, ut victus errores,

rores, cibi crudi, duri, craſſi, viſcidi, difficilis concoctionis, iique præſertim magna copia aſſumpti & non probe digeſti; *deinde vomitus & rejectio materiæ valde tenacis ac viſcidæ*; denique *ſtagnationes humorum in vaſis, ac præſertim cutis;* unde ob motum ibi ſublatum pallor & frigus itemque os ſiccum & ſitis oriuntur. Quando autem vaſa minima a materia illa viſcida, quæ ſenſim parietibus minorum vaſorum adhæret, fere obſtructa, adeoque ſanguis a corde projectus libere ea tranſire nequit, majori copia, quam par eſt, in arteriis & in corde tandem accumulatur; hæ partes neceſſario inde ſolito magis diſtenduntur, fibræ autem earum nerveæ muſculoſæ & elaſticæ, quo magis diſtenduntur, eo magis renituntur & ad contractionem inſtigantur, ut ex mechanicis patet, adeoque eo fortius reagunt, ac ſimul eo fortius etiam in ſanguinem viſcidum agunt, eum vehementius commovent, exagitant, compellunt, comminuunt, calefaciunt, atque tandem comminutum rurſus propellunt. Hinc eo tempore frigus ægri mutatur in calorem, pulſus parvus in magnum ac frequentem, hiſque aliquamdiu continuatis, humoribus viſcidis ſic rurſus *digeſtis ac reſolutis*, tandem in toto corporis ambitu *tanquam reſolutionis effectus*, prodit *ſudor copioſus*, & *cum urina multæ particulæ craſſæ, viſcidæ, terreſtres*, lateribus tritis ſæpe ſimiles, expelluntur, quæ demonſtrant, ſub actu hoc mechanico ſanguinem craſſiorem non ſolum atteri ac digeri; verum etiam ipſum re vera rurſus fuiſſe digeſtum & attenuatum, atque ſimul quoque magnam noxiæ materiæ febrilis copiam & per ſudorem & per urinam rejectum. Quo facto, dum, *libero circulo ſanguinis iterum reſtituto*, illa cordis atque arteriarum diſtentio violenta ceſſat, *ceſſat etiam violenta illarum contractio*; pulſus fortior & calor p. n. in ſtatum naturalem redeunt, atque *ſic paroxyſmi finis eſt*.

De reditus paroxyſmorum ratione.

43. Quando autem, hoc abſoluto, nova ejuſmodi materia vitioſa ex primis viis, quæ ex erroribus diætæ ibi genita eſt, ut e ventriculo, vel inteſtinis, hepate aut veſicula fellea, vel etiam ex pancreate, glandulis inteſtinorum, aliave quacumque parte, per vias conſuetas chyliferas ad ſanguinem influit, parva quidem copia ad ſtagnationem ejus producendam non ſufficit, adeoque nec paroxyſmum mox producere poteſt. Quando autem ſenſim ſenſimque in vaſis ſanguiferis *materia illa noxia magis augetur*, (id quod ad certam ac ſufficientem copiam in ea vehendam certum tempus requirit,) fit, ut *determinato tempore tandem novus paroxyſmus rurſus producatur*, & ut ægri jam *ante paroxyſmum laſſitudinem, oſcitationes & pandiculationes*, tamquam *initia obſtaculorum liberæ circulationis* perſentiſcant, donec tandem ipſe novo horrore

rore & frigore, ut antea, ægrum invadat. *Sed hæc ex pathologia*, ad demonſtrandum, *quod Mechanica Medicina Stahlianam* præſtantia ſuperet, tetigiſſe hic ſufficiat. *Pergamus ad therapiam ſive Medicinam practicam*, ut ex hac quoque eminentiam ejus oſtendamus.

44. Quoniam vero in præcedentibus ſatis evicimus, *Stahliana primaria de animæ in corpus potentia fundamenta non niſi falſas aut dubias eſſe hypotheſes*, quas probare, aut evidentes ac certas reddere nondum potuerunt, idcirco *forte non opus eſſet, ut ſpeciatim hic ea adhuc uberius refutem*, quæ in curatione morborum caducis hiſce fundamentis ſuperſtruuntur. *Verum ut tanto melius Mechanicæ Medicinæ & in curatione*, tanquam principe Medicinæ parte, *præſtantiam demonſtrem*, nonnulla etiam hic ſpeciminis loco adducemus, atque inter hæc prius generalia quædam conſiderabimus, & poſtea ad ſpeciales quoſdam morbos progrediemur. Inter generaliora autem Stahlianorum fundamenta merito referendum eſt, primo, *quod animæ ejuſque prudenti directioni vim omnes morbos & producendi & rurſus ſanandi, corpuſque a morbis liberandi, audacter adſcribant*. Verum quia hæc vis ſive potentia non magis probata eſt, quam quod actiones naturales & p. n. excitet, ſicut in præcedentibus oſtendimus; nullæ autem propoſitiones, aut ſententiæ, de quarum veritate non conſtat, in rationali Medicina ſint aſſumendæ, ideoque & hæc pro vera aſſumi non poteſt.

Animam vim ſanandi habere, negatur.

45. Denique cum in ſcriptis Medicorum ab *Hippocratis* uſque temporibus vocabulum NATURÆ ſæpius occurrat, ut v. g. *quod natura ſit morborum medica, quod Medicus ſit naturæ miniſter, quod natura cum morbo luctetur, quod bona aut robuſta natura* magnum in curandis morbis ſit auxilium; *debilis contra Medicum & ægrotum in curatione deſerat*, atque ſine naturæ auxilio eum nihil efficere poſſe; *multos morbos ſponte natura, ſæpe ſine Medico & medicamentis ſanari*, præſertim apud vulgum & pauperes: hinc cum, quid hoc *naturæ vocabulum ſibi velit*, STAHLIUS & aſſeclæ ejus intelligere non potuerint, eam tandem, contra omnem præcedentium Medicorum ſententiam, in opinionem, *quod anima rationalis hæc natura ſit*, venerunt, hiſque duobus vocabulis *animæ & naturæ* pro ſynonymis, ſicut ſupra jam §. 4. diximus, ut ſunt, *atque ſic*, quod *Hippocrates, Celſus*, aliique Medici *naturæ*, id Stahliani *animæ* tribuerunt. Verum quamvis vocabulum hoc quamplurimas habeat ſignificationes, ſicut ex controverſia, quam Celeb. STURMIUS & SCHELHAMMERUS publicis ſcriptis quondam de hac re agitarunt, itemque BAYLII Inſtitut. phyſicis & aliis quamplurimis videri poteſt, adeoque ſubinde aliquam obſcuritatem invol-

Naturam eſſe animam, negatur.

involvat; tamen *in morborum curatione animam hoc nomine haud intelligi poſſe*, ex multis patere poteſt documentis, quorum nonnulla tantum pro ſententia noſtra roboranda nunc proferemus.

Naturam fabricam corporis eſſe, probatur.

46. Nimirum quando dicitur, *hunc hominem gaudere bona aut robuſta natura*, profecto anima hic nullo modo *naturæ vocabulo* intelligi poteſt; ſed potius *robuſtum corpus*, ſive, quod idem eſt, *robuſta corporis fabrica*, quæ ſæpe vix credenda perfert: atque plerumque ea gaudere dicuntur ruſtici ac plebeji, milites, juvenes, &c. Contra *debilem naturam habere perhibentur* ii, *qui debile corpus*, *ſive imbecillam corporis fabricam obtinent*, & qui propterea multa perferre nequeunt: atque inter imbecillos hos plerumque referendos eſſe CELSUS ait, *magnam partem urbanorum, omneſque pene litterarum cupidos*. (*a*) Si anima eſſet natura, *eruditis potius & ſapientibus natura robuſta eſſet* adſcribenda; id quod vero eſt contra experientiam, dum *urbani homines & litteris dediti fere ſemper minus robuſta natura gaudeant*, ſæpiuſque & periculoſius quoque utplurimum ægrotent, quam ruricolæ ac plebeji, qui duris laboribus ſe ſuſtentant, atque injurias aeris ac victus, quam imbecilli perferre non poſſent, ſine omni incommodo ſæpiſſime perferunt, atque etiam, ſi aliquando ægrotant, *ſæpe ſola natura* a morbis rurſus liberantur. Adeoque ex his *etiam clariſſime patet*, *in Medicina non animam*, *ſed corporis fabricam*, *ſive de natura robuſta ſive imbecilla ſermo ſit*, *& a vulgo & ab eruditis intelligi*. Ita etiam *juvenibus præ ſenibus robuſta adſcribitur natura*, atque in illis etiam facilius omnes fere morbi, & ſpeciatim vulnera, ulcera, luxationes, fracturæ, febres, &c. curantur: *non quod anima ipſorum anima ſenum ſit ſapientior*; *ſed quia*, experientia teſte, *illorum fabrica corporis magis integra & vegeta*, adeoque ſeniorum fere jam deſtructa robuſtior eſt.

An hæc prudentes actiones perficere queat.

47. Sed Stahliani regerunt, *ſi natura corporis eſſet fabrica*, quæ in rebus mere corporeis conſiſteret, *hanc tanta prudentia neque in ſtatu naturali agere*, *neque in ſtatu p. n. tanta ſapientia noxium corrigere*, *atque e corpore eliminare poſſe*, *quam in morborum plerorumque curatione fieret*; ergo *rationale principium*, anima ſcilicet, *hoc dirigeret*: dum modo per hæmorrhagiam quandam, modo per ſudorem, modo per alvum aut urinam, &c. illud expelleret, atque hac ratione ægrum a morbo liberaret. Verum his reſpondetur, *eos divinam corporis humani machinam* (forte ob neglectum anatomes & mechanices accuratioris ſtudium, ejuſque inde pendentes admirandas vires) *non ſatis conſideraſſe aut intellexiſſe*. Nam ſicuti

[*a*] Lib. I. Cap. 2.

ſicuti illi, *qui numquam horologium* & cumprimis internam ejus fabricam accuratius *inſpexerunt*, *vix credere poſſunt ejus effectus ex mera corporea fabrica provenire*, ut minuta prima, minuta ſecunda, horas, dies, lunæ curſum, menſem & quæ ſunt alia; verum etiam pro lubitu hominis levi externa facta alicujus tuberculi preſſione, *repetitionem horæ ejuſque minutorum*, idque toties, quoties libuerit, *ſono vel pulſu indicare poſſint*, & hoc a rationali principio oriri putant, ſicut *de Americanis referunt*, *cum primum Europæorum horologia conſpexerint*; *dum omnia illa*, *quaſi cum judicio*, *certo temporis ſpatio & ordine*, ab eo peragantur: id quod vero fabricæ horologii peritis non adeo obſcurum, ſed conceptu facile eſt, qui illud non rationali principio, ſed a pura puta mechanica ejus fabrica fieri norunt.

48. Ita quidem etiam minus *cautis videtur*, *ac ſi machina noſtra* in actionibus naturalibus *cum prudentia ageret*: verum cum ille effectus, *qui prudens videtur*, *non a prudentia machinæ dependeat*, *ut pote quæ*, ut horologium, licet artificioſiſſimum ſit, *nec cogitat*, *nec deliberat*, adeoque nec prudens dici poteſt; ſed ob artificioſam ſuam fabricam, quam ſummus atque ſapientiſſimus Artifex confecit, actiones ſuas, *quaſi cum prudentia eas faceret*, *perficit*, quæ tamen, ut in horologio, omnes a ſola ejus fabrica & motu, quibus prudentia tribui nequit, dependent. Quod vero ut clarius pateat, ſciendum, quod *omnis mutatio in corpore humano fiat per motum & fabricam partium*, ubi quælibet pars ob peculiarem ac diverſam ſuam ſtructuram, quam anatome, immo & externa facies demonſtrant, in determinatum finem a Deo conformatum, *certas mutandi vires*, *ſuæ fabricæ convenientes*, *ut ex phyſiologia jam conſtat*, *obtinet*: qua ipſæ mutationes illæ non animæ directione aut imperio, *verum neceſſitate quadam mechanica*, ſicut in horologio aut mola quadam producuntur, quæ quidem ordinatæ & prudentes videntur, licet revera, ut antea dictum eſt, non ſint, ſed *ſolum a mirabili earum fabrica*, variiſque phyſicis & mechanicis conditionibus proveniant.

Videtur prudentia, quæ tamen ea non eſt.

49. Ad eoque cumab adorando machinæ noſtræ effectore *corpus noſtrum tanto artificio & ad modum perpetui mobilis*, ſicut ſupra §. 20. evictum eſt, ſit conſtructum, *ut ſine concurſu animæ circulatio ſanguinis*, *digeſtio ventriculi*, *ſecretiones*, &c. in nobis omnino fieri queant, & quod deinde *cutis*, *viſcera & glandulæ noſtræ talem a Creatore adeptæ ſint fabricam*, ut in ſtatu naturali omnis generis functiones, *liquidorum mutationes & ſecretiones*, ut jam ſupra §. 21. 22. probavimus; perficere queant; cur non etiam, quando vel humorum copia, vel eorum prava qualitas & nominatim *bilis vitioſa*,

Quod uberius exponitur.

tioſa, vel *ſanguis nimis ſpiſſus*, ut §. 40. ad 42. oſtendimus, corrigenda & eliminanda ſint, *motorem primarium corporis noſtri, cor nempe cum arteriis*, ita in motus excitare poterunt, ut non ſolum *his motibus nimis viſcidi humores atterantur, attenuentur & propellantur, verum etiam ſupervacanei & noxii*, ſicut in febribus, locis modo citatis, expoſitum eſt, vel per conſueta ſua excernicula, cutem nempe, renes vel alvum, vel quandoque etiam per narium aliamve hæmorrhagiam *excernantur*. Nam certiſſimum eſt quod ſupremus conditor, qui corpus noſtrum quam ſapientiſſime ita fabricavit, ut in ſtatu ſano, ope ſuæ fabricæ & ſanguinis per tam multa viſcera circuitus, humores ſuos in requiſita qualitate ſive temperie non modo conſervet, ſed ut etiam abundantes, inutiles aut effœtas ſanguinis particulas per debita emunctoria expellat, *illud quoque ita ſtruxerit, ut noxios etiam & ſuperfluos humores in ſtatu p. n. ob ſummam fabricæ ſuæ perfectionem*, quam habet, ope ejuſdem motus & circuitus *mutare, ſubigere, digerere & expellere, ſeque ipſum hac ratione reſtituere valuerit*. Atque ex hoc profecto quam *maximum divinæ potentiæ, ſapientiæ & providentiæ argumentum* petere licet; dum ex eo, quam egregie hæc machina non modo ſanam ſæpe quam diutiſſime ſe conſervet, verum etiam, ſi forte vitium aliquod cepit, ſeipſam quoque ſuis *hiſce viribus, a Deo ipſi datis, per meras cauſſas ſive vires naturales & mechanicas, ſine animæ auxilio* reſtituere valeat, cognoſcere licet: omnes enim corporis humani partes a ſapientiſſimo Numine *in determinatos fines & uſus*, tam in ſtatu naturali quam morboſo fabricatæ, viribuſque ad hos obtinendos neceſſariis inſtructæ ſunt.

Mechanicis quid natura, & quo ſenſu vocabulo hoc utuntur.

50. Adeo ex hactenus demonſtratis omnes hodie prudentiores & Philoſophi & Medici Mechanici *naturam hominis* nil minus, quam animam, *ſed re ipſa nihil aliud eſſe, quam fabricam illam artificioſiſſimam mechanicam ſui corporis*, nobiſcum ſtatuunt: (*a*) in *qua mirabili modo ſolida liquores, & liquores rurſus ſolida in motum reciprocum concitant*, quo ipſo autem motu & peculiari partium fabrica, in eo, ut in horologio vel mola certæ ac determinatæ, ex mechanica neceſſitate,

---

(*a*) Ex Philoſophis, vid. Chriſt. WOLFFII omniumque, qui cum eo ſentiunt, ſcripta; ex Medicis autem nonniſi SYDENHAMII, Fr. HOFFMANNI & BOERHAAVII ſcripta, WITTERBACHII diſſert. qua functiones corp hum. & ægritudines neceſſitate mechanica fieri aſſerit; SCHREIBERI *Elementa Medicinæ*, & GROSII *Verum Medicinæ Principium in ſtructura corporis humani mechanica reperiundum*, Halæ 1732. impreſſum, citabo.

ſitate, fiunt actiones; hoc autem motu ceſſante, ceſſant etiam hæ actiones, & neuter ſine altero motus perſiſtere poteſt. *Huic etiam, quæ de ea a veteribus & recentioribus dicta ſunt* §. 46. egregie competunt, & quæ ea etiam omnia efficere poteſt, quæ tam in ſtatu naturali quam p.n. ut modo §.49. probavimus, ei ſemper tributa atque adſcripta ſunt. Igitur Mechanici quoque cum HIPPOCRATE, CELSO, aliiſque Medicis utuntur *vocabulo naturæ*, verum ita ut eo non animam, *ſed fabricam illam corporis intelligant*, eique etiam illas functiones & mutationes in corpore adſcribant, quæ a Stahlianis animæ adſcribuntur, *aſt revera a motu & fabrica ejus partium*, tam in ſtatu naturali, quam p. n. *perficiuntur*. Adeoque & Mechanici recte dicere poſſunt, quod *natura ſit morborum medica*, quod *natura cum morbo luctetur*, quod hic homo *robuſtam*, alter *debilem* obtineat *naturam*, & quæ ſunt alia. Quo etiam pertinet CELSI elegans monitum practicum, quando ait: (*a*) *Ante omnia ſcire convenit* NATURAM CORPORIS: *quia alii graciles, alii obeſi ſunt; alii calidi, alii frigidi, alii humidi, alii ſicciores, alios adſtricta, alios reſoluta alvus exercet*: quæ profecto de anima minime dici aut intelligi poſſunt. *Quid igitur opus eſt*, cum hæc res adeo clara ſit, *ad incertum, nondum probatum ac dubium prorſus actionum noſtrarum principium, animam ſcilicet recurrere?* præſertim cum hoc *nullum prorſus in curandis morbis efferat uſum*; dum remedia noſtra non in animam, ſed in corpus agunt.

51. Igitur cum *corpus noſtrum revera machina ſive automatum artificioſiſſimum* ſit, & omnia, quæ in eo fiunt, ex actionibus & fabrica ejus deduci poſſint, nemo autem automati aut *horologii defectus recte novit, aut cognoſcere, multo minus corrigere rite poteſt, niſi qui ſtructuram ejus atque actiones, ſingularum partium probe callet*, atque imprudens ille merito ſuo judicaretur, qui horologium nobile ac pretioſum ruſtico cuidam aliive rudi in his rebus homini reficiendum committeret. Ergo cum *veri Mechanici Medici*, qui ſemper *ſimul Anatomici & Phyſici*, ob tanto meliorem corporum naturalium cognitionem, *eſſe debent*, partium corporis ſitum, figuram, nexum, communicationem cum aliis partibus, ſtructuram, actionem & uſum optime ſciunt, *ſine dubio in curatione illis præſtant, qui hæc ignorant*, aut ob ignorantiam, vel ob præjudicatam opinionem proterve contemnunt; de quibus vero recte dici poteſt, artem non habere oſorem, niſi ignorantem: id quod quamplurimis, ac potiſſimum *ex Chirurgia*, tamquam parte Medicinæ, *deprompitis exemplis*, ex quibus nunc *Mechanici Medici quare aliis in praxi præſtent.*

c 2 ſolum

(*a*) Lib. I. Cap. 3.

ſolum luxationes, fracturas, gravia vulnera, ſuffuſiones & fiſtulas oculorum, hernias, calculum veſicæ nominare ſufficiat, quam *maniſeſtiſſime demonſtrari poteſt*.

Ductus naturæ non ſemper ſequendus.

52. Porro Stahliani tamquam fundamentalem regulam practicam aſſumunt, *naturæ ductum in morbis eſſe ſequendum*, & *Medicum non niſi naturæ eſſe miniſtrum*. Sed quemadmodum jam dudum multis rationibus & exemplis, in diſſertatione *de Medico naturæ Domino* (ad quam lectorem brevitatis cauſſa nunc remitto) hoc poſterius, quam tritum & verum illud etiam multis minus cautis viſum eſt, falſum eſſe docuerim, & quod *Medicus potius Director ac Dominus naturæ eſſe debeat*, demonſtraverim; ita paucis hic examinabo, *an prius illud pro certa & firma regula*, cui cum Stahlianis promiſcue fidere poſſimus, in medicina facienda *aſſumendum ſit*. Haud quidem ignoramus, hoc dictum a Medicinæ Parente, HIPPOCRATE provenire; verum poſtquam cum CARTESIO jugum auctoritatis excuſſimus, HIPPOCRATI (adeoque & aliis) *non aliter credendum, quam ubi ejus præcepta cum ratione & experientia conveniunt*. Nam ejus præcepta atque aphoriſmos quam plurimos *non in univerſum*, *ſed ſolum in certis caſibus certiſque limitationibus*, *vera eſſe*, experientia & quamplurimi egregii Medici jam dudum obſervarunt.

Ubi ſequendus.

53. Mechanicus igitur Medicus & hoc & alia ejuſmodi præcepta non ſequitur, *niſi ubi ea cum ratione & experientia probe convenire didicit*. Ut e. g. quando in febre, aut poſt errores in victu, æger quidam *de ſapore amaro, nauſea & conatu vomendi conqueritur*, ratio autem & experientia ſæpius docuerint, vomitum in ejuſmodi caſibus ad vitioſum ex primis viis ejiciendum, prodeſſe, *ductum naturæ recte hic ſequitur*, quæ indicat, noxium ad ſuperiora vergere, adeoque remedium pro hoc excitando idoneum merito ei exhibet. Deinde quando morbus occurrit, ubi cognoſcimus, naturam *vitioſos humores vel ſudore, vel exanthematibus per cutem expellere velle*, ob eandem modo dictam rationem ductum hunc, jam in aliis multis ejuſmodi caſibus utilem obſervatum, & regimine & medicamentis convenientibus, recte ſequitur. Porro *ſi in dolore capitis*, *vertigine*, *oculorum & aurium inflammatione*, *variolis ut & calore p. n. qualicumque*, *ſanguinem e naribus prodire obſervet*, quia hæc excretio in ejuſmodi malis, (niſi forte nimia ſit) *plerumque ſalutaris obſervata eſt*, eaque natura a noxio vel abundante ſanguine ſe liberat, *eam non impedit*, *ſed promovere ſatagit*; atque idem etiam in pleriſque caſibus *de menſium & hæmorrhoidum fluxu*, itemque de multis *alvi fluxibus* facit: ita ut illud Hippocraticum; *quo natura vergit, eo ducenda, per loca ſcilicet*

con-

convenientia, (*a*) probe obſervetur. Verum quia multi caſus & exempla, quæ contrarium quoque evincunt, facile afferri poſſunt, ſequitur inde *hanc regulam non pro univerſali*, neque adeo ſimpliciter, ſicut a multis Stahlianis proponitur, *habendam*, ſed per prudentiam practicam multis in caſibus magnopere limitandam eſſe. Inprimis vero genuinus Medicus ex hiſtoriis morborum & felicibus curationum ſucceſſibus probe perſpectis, noſſe debet, ubi, aut *quibus in morbis ductum naturæ ſequi*, *& ubi eum non ſequi conveniat*; alias ipſum ſæpiſſime graves in errores deducet. Si enim in machina noſtra omnia, ſicut decet, tam in ſanitate quam morbis ſuccedunt, *ut bonus eques aut auriga*, cujus equi officium ſuum rite perficiunt, *nihil mutare*, *ſed naturam recte agentem ſibi relinquere debet*, quia alias tantum turbaretur; id quod etiam *in bono horologio* eſt obſervandum. Sin vero aberrat & quidem tantum parum, blanda ratione in rectum tramitem eſt reducenda: nam multis in caſibus, id quod etiam probe ſciendum, natura blande duci, ſed vi non vult cogi. *Quando autem malum eſt vehementius*, ut leni modo ſcopum aſſequi non valeamus, tunc, ubi medicamenta parum ſunt, *ferro & igne* ſæpe cogenda, juxta HIPPOCRATEM: *Quicquid medicamenta non ſanant*, *ferrum ſanat*; *quod ferrum non ſanat*, *ignis ſanat*; *& quæ hæc non ſanant*, *inſanabilia ſunt habenda*. Aphor. 6. Sect. VIII.

54. Ut igitur *quam falſa & inepta hæc de natura ſequenda ſit Stahlianorum doctrina practica*, per exempla demonſtrem, ſumamus rurſus *hæmoptyſin*, morbum notiſſimum, de qua non ſolum, ut ſupra jam diximus, aſſeverant, *illam eſſe excretionem ſanguinis noxii*, *a prudenti* (ſi Diis placet) *natura*, *in ſalutarem finem inſtitutam*, ad corpus a ſanguine illo liberandum: immo ut hoc magis probent, etiam dicunt, *animam magnos labores per motus tonicos*, & neſcio quos alios; *impendere*, ut ſanguinem corpori illi moleſtum *ad pulmones compellat*: adeoque hinc ſpirandi difficultatem, palpitationes cordis, anguſtias præcordiorum, tuſſim & alia mala inducere, *donec tandem ſcopum ſuum*, *perrumpendo pulmones*, *aſſecuta ſit*, & ſanguinem pleno agmine per illum rejecerit. Nunc gaudent Stahliani & quaſi tripudiant, *quod anima ipſorum tam feliciter finem ſuum conſecuta ſit*, & tam nobilem ſive heroicam prorſus actionem perfecerit, laudantque quam maxime ejus prudentiam & providentiam, quam pro ſanitate hujus hominis in procuranda hac ſanguinis excretione

Ubi eum non ſequi conveniat, exemplo hæmoptyſis, oſtenditur.

[*a*] Vid. Sect. I. Aphor. 21.

adhibuerit. Verum *cum eventus hujus excretionis ſæpiſſime*, ut ſupra jam diximus, *funeſtus ſit*, phthiſinque perquam frequenter atque mortem poſt ſe trahit, *hunc ductum naturæ ſequi ſtolidum potius*, atque a ſana ratione alienum, adeoque omni modo, quia non fit per locum convenientem, prout *Hippocrates* hoc requirit, *evitandum eſſe* cum ſanioribus Medicis Mechanicis eſſe arbitramur.

Quomodo Mechanici eum conſiderent.

55. Quid itaque Mechanici in hoc morbo agant, & an eorum ſententia atque curandi modus melius cum ſana ratione & experientia conveniat, prudentibus dijudicandum paucis nunc proponemus. Accidit nimirum aliquoties, ut mihi ejuſmodi ægri, quos Stahliani antea tractaverunt, curandi offerrentur, quibus hi Medici egregie quidem *illam ſalutarem*, ut vocabant, *animæ* in excitando hoc malo *actionem laudaverant*, multaque remedia ad hunc naturæ ductum, ut fideles ejus miniſtri, juvandum, adhibuerant; verum his ipſis, redeunte ſæpius hæmoptyſi, tantopere tandem debilitati & ad incitas redacti fuerunt, ut mortui magis quam vivi hominis imaginem referrent. Quoniam vero cognitu facile eſt, *temere hic agi, ſi qui ductum hunc naturæ ſequi aut juvare velit*, qui a prudenti directore anima, *quia per locum convenientem non fit*, minime oriri poteſt; dum illa alia potius ratione, ſi in ipſius poteſtate hoc eſſet, alioque in loco ſe a noxio liberaret, quam in adeo periculoſo: ſed potius ex hoc ipſo actu contra Stahlianos cognoſci poſſe exiſtimo, *malum hoc non ab anima, ſed ex cauſſis mere mechanicis oriri*, ſanguinemque per ea loca erumpere, ubi vaſa ſunt debiliora. Itaque & hic minime ductum hunc naturæ ſequi conſultum duco; ſed potius omnem primo curam eo dirigendam eſſe puto, ut *copia ſanguinis* alia via aliaque ratione *imminuatur*, *ſanguinis motus vehementior temperetur*, *impetus ſanguinis a pulmonibus* avertatur, atque tandem *pulmo læſus probe rurſus glutinetur* ac roboretur.

Quomodo eum curent.

56. *Ad copiam igitur ſanguinis minuendam* per manifeſtas rationes mechanicas egregie confert primo *parca victus ratio*; deinde *ſanguinis per venas detractio*, ter vel quater, pro diverſa ægrorum natura, per annum inſtituta; ac denique ob eandem cauſſam *frequens*, ſed blanda *per alvum evacuatio*: quæ vero medicamentis *calefacientibus*, quæ ſanguinem exagitant; qualia ſunt aloetica, myrrhata & ſimilia reſinoſa, immo & ipſæ adeo a Stahlianis decantatæ *pilulæ Beccherianæ & Stahlianæ*, quas tamen in plerisque fere morbis, tanquam panaceas extollunt & commendant, *fieri non debet*; ſed potius temperatis refrigerantibus, e. g. *decoctis ex tamarindis*, *foliis ſennæ*, *rheo & manna* aut ſimilibus, convenienti copia ſæpius adhibitis: quippe a quibus

egre-

egregiam utilitatem in his ægris ſæpius expertus ſum, præſertim ubi jam novas in pectore congeſtiones ac moleſtias, quæ novam rupturam in pulmonibus minabantur, perceperant. Præterea *quoties aliquem calorem p. n.* ſive ſanguinis quaſi ebullitionem *ſentiebant* ægri, quæ ab acri alcalico vel bilioſo ſanguine, aut etiam a nimia vi elaſtica ſolidarum oriri ſolent, *remedia temperantia & ſpaſmos* ſive rigiditatem fibrarum *minuentia*, qualia ſunt lap. cancror. aut conchæ acido citri ſaturati, ſalia media, præſertim tartarus vitriolatus, arcan. duplic. nitrum & cinnabaris, in pulverem redacta, bis vel ter in die ad drachmam dimidiam, ex aquis refrigerantibus jubeo, donec illa mala remittant. *Pro pulmonibus denique læſis ſanandis & roborandis*, infuſa *herbarum traumaticarum*, ut veronicæ, ſcabioſæ, tuſſilaginis, piloſellæ, ſolidaginis, ſaniculæ, cum radice glycyrrhizæ & malvæ, itemque dactylis, paſſulis & ficubus remixtis, ad modum herbæ Theæ, bis vel ter in die, tepide, interpoſitis ſubinde blandis balſamicis, haurienda præcipio, eiſque, præſertim ubi ægri a victus erroribus quam ſolertiſſime abſtinuerint, modiceque corpus quotidie exercuerint, non paucos, qui morti vicini videbantur, Deo benedicente, hoc modo reſtitui. Atque hæc ipſa quoque vera ſunt, atque agenda in *vomitu & mictu cruento*.

Ductus naturæ ſequendus inflammationibus.

57. Eandem fere & curandi & perſeverandi rationem in eis obſervo atque obſervandam ſuadeo in illis, qui *tonſillarum & faucium inflammationi*, aut *ophthalmiæ*, *otalgiæ* vel *odontalgiæ*, ob ſanguinem abundantem ſæpe obnoxii ſunt, quos omnes morbos *ſalutari naturæ intentioni adſcribunt Stahliani*. Adeoque quia in his, ſecundum hos naturæ intentio eſt, a nimia ſanguinis *per hæmorrhagiam* narium vel *per abſceſſum* ſeſe liberandi copia, *juxta eorum doctrinam miniſter naturæ ductum hunc naturæ ſequi deberet*. Verum quam incerte ac difficulter hic ſcopus his in morbis per artem, ſine metu graviora mala ægris inducendi, obtineatur, illi optime ſciunt, qui in Medicina & obſervationibus faciendis ætatem fere conſumſerunt; non vero illi, qui hypotheſes in muſeo ex ingenio fingunt.

Rectius ergo longe & ſecurius omnes ii morbi curantur, *ſi ductum illum naturæ non ſequimur*; ſed ut Medici rationales Mechanici, qui experientiam ſimul ſemper conſiderant, agimus. Exempli loco *in faucium inflammationibus*, quia prudenter rem ponderando cognoſcere licet, minime ſapientis naturæ inſtitutum eſſe poſſe, per valde dolorificam *inflammationem* aut *abſceſſum* harum partium, qui ſæpe maximis doloribus & ſuffocationis periculo comitati ſunt, corpus a nimia ſanguinis copia, quia plerumque *vix dimidiam puris unicam continet*, liberare velle; quippe a qua exigua

quantitate tanta mala non eſſent pertimeſcenda: id quod & de *aurium*, *dentium*, aliarumque partium inflammationibus & abſceſſibus intelligi debet. Sed oriuntur potius hi tumores *ex mechanicis & phyſicis cauſſis*, quando v. c. *cuidam hæ partes natura ſunt debiliores*, ſicut ſæpe homines videmus, qui a prima juventute hiſce malis ſæpius exercentur, & vel aliqua humorum abundantia vel ebullitio, vel ſpiſſitudo, vel aer frigidior, corpore præſertim calente, accedat, facile ejuſmodi mala concitantur.

Quid potius faciendum. 58. *In his igitur nullo modo ad ductum naturæ, qui nullus vel malus hic eſt, reſpiciendum*, ſed potius quando ejuſmodi morbum imminere & *humores abundare cognoſcimus*, ſicut boni Mathematici aquas abundantes, quæ noxam aliquam ædificio, muro, vallo vel integro cuidam caſtello, urbi aut regioni inferre minantur, per alias vias a loco læſo vel lædendo derivare ſolent; ita quoque *Mechanici Medici hos humores faucibus*, *auribus*, *vel oculis ruinam*, *vel ſaltem ingentes dolores*, *abſceſſus noxaſque alias minitantes*, ut mox dicetur, per alias vias abducunt & evacuant.

Quid potius faciendum. Præterea ad humores in faucibus hærentes diſſolvendos ſæpe prodeſt vel ſolum *infuſum herbæ theæ* vel aliud ſimile ſæpe hauſtum & *gargariſma reſolvens*, quale egregium & euporiſticum paratur ex ſpiritu vini & aqua flor. ſambuci vel ſolis, vel pauca *ſalis ammoniaci*, *vel nitri aut aluminis admixta* quantitate, vel aliud ejuſmodi tepide ſæpius adhibendum, præſertim ſi ſimul *pulvis temperans ac reſolvens* §. 56. aliquoties in die aſſumatur, atque victus & aeris conveniens regimen ſervetur. Sequenti die, matutino tempore, ſi prædicta ad malum digerendum forte haud ſuffecerint, egregio cum ſucceſſu ad humores in faucibus vel auribus congeſtos avocandos ea *potiuncula purgans*, quæ eodem loco indicata eſt, uſurpetur, poſt cujus uſum ejuſmodi mala ſæpiſſime ſublata, & per alvum educta eſſe novi, ut aliis remediis haud opus fuerit. In caſibus vero, *ubi major calor p. n. in ſanguine*, *faucibus*, *auribus vel oculis percipitur*, vel eodem adhuc die, præſertim circa veſperam, quando malum a prædictis non minui obſervamus, *ſanguinem per cucurbitulas* ſub auribus, in collo, *& in dorſo adhibitas*, (pedibus ſimul in pediluvium tepidum revulſionis gratia immiſſis) quam ſaluberrimo conſilio evacuare ac ſimul revocare, & ſic hominem ut plurimum his in integrum reſtituere poſſumus. *Hoc ſi forte ſequenti die nondum factum ſit*, *vel potiuncula laxans*, ſi ante cucurbitulas nondum fuerit adhibita, vel venæ ſectio in pede aut brachio magno cum fructu adhibetur, iiſque ipſis *hæc mala plerumque quam feliciſſime tolluntur*, *quamvis nullo modo ductum naturæ ſequamur*.

59.

59. *Pleuritidem*, *peripneumoniam* & ſpirandi difficultates nonnullas Stahliani, licet quamplurimas alias easque manifeſtas cauſſas habere poſſint, *ſapienti tamen quoque ſuæ naturæ directioni eas adſcribunt*, cujus intentio eſſet, *ſanguinem vitioſum vel abundantem*, quem hic congeſſit, per *ſputum cruentum e pulmonibus expellere*, quæ vero ob certa & ſæpe haud cognita obſtacula, ſcopum ſuum aſſequi non poſſet, adeoque ſanguis in pulmonibus, ac pleura hæreret, atque ſic inflammationes in his partibus prædictoſque morbos produceret. Sed præterquam quod haud veriſimile ſit, *ſapientem animam ſanguinem noxium ad organa vitæ primaria, ſummo cum vitæ periculo compellere*, ille profecto, qui hanc ipſorum doctrinam ſequi velit, efficere deberet, *ut in omnibus hiſce malis hæmoptyſin produceret*. Verum periculoſa & a ſana ratione aliena hæc eſſet curatio, partim ex iis, quæ de hæmoptyſi modo §. 54. diximus; partim ex eo, quod *ipſi prudentiores Stahliani ab hac curandi ratione recedant*, atque experientia edocti aliam curandi viam in his malis, quam hypotheſes eorum requirunt, ſequantur. *Nec in pleuritide ductus naturæ ſequendus.*

60. *Quid igitur faciunt in pleuritide exquiſita & peripneumonia*, itemque in *ſpirandi difficultate*, *quæ a copioſo & viſcido ſanguine*, circa præcordia hærente, *oriuntur*, Mechanici? Abundantem & viſcidum ſanguinem hic congeſtum partim per largas ſanguinis miſſiones a pectore revocare, partim diluentibus & reſolventibus medicamentis reliquum reſolvere & in motum naturalem redigere ſtudent. Efficitur hoc, ut in præcedenti §. dictum eſt, *infuſis herbarum* reſolventium moderate calidis, *pulveribus* §. 56. laudatis diaphoreticis reſolventibus atque camphoratis, immo & *eſſentiis ac potiunculis* ejuſmodi temperantibus his ſubinde interjectis, cum regimine blando diaphoretico & potu ſufficienti aqueo, ſubacidulo; atque externe, fomentis calidis digerentibus, præſertim *aqua vel lacte calido*, *veſicæ incluſo*. Quibus ipſis, ſi ſtagnantis ſanguinis, qui obſtructionem vel inflammationem fecit, reſolutio obtinetur, quemadmodum ſæpiſſime fit, etiam morbus tollitur. Quia vero *Stahliani hos morbos fere eadem ratione curant*, quis non perſpicit, quod in his & ſimilibus pluribus aliis malis, ſi recte curare velint, *neceſſum ſit*, *ut hypotheſes ſuas deſerant*, illoſque ductus naturæ, qui ad curationes noxias deducunt, *pro erroribus naturæ*, ad quos tunc, tanquam ad aſylum confugiunt, *declarent*, atque ſecundum rationalem mechanicum modum curationes ſuas inſtituant? *Quomodo procedendum.*

61. *Atque idem quoque in quamplurimis aliis morbis*, ſi limites diſſertationis hoc admitterent, & ſpeciatim in vomitu ac mictu cruento, lue venerea, herniis, viſus & auditus vitiis, *Mechanici nulla abſona ſupponunt.*

tumo-

tumoribus, ſcrophulis, carcinomatibus, &c. facile oſtendere poſſem. Interea tamen ex his pluribuſque ſimilibus, *præſtantia Medicinæ mechanicæ elucet, quæ nuſquam adeo incertis, abſonis & contradictoriis*, ut vocant, *hypotheſibus nititur*; ſed omnia ſecundum mechanicas leges, ſanæ rationis ſcilicet & experientiæ normam, inſtituit, ut vel *ipſi Stahliani ad eorum methodum ſæpe confugere cogantur*, quando ſuppoſitam naturam vel animam ipſorum errare, ne & ipſi ſimul hic graviter errent, deprehendunt. Pergamus itaque, ut *nonnullas hic adhuc ex præcipuis Mechanicorum curandi regulis* exhibeamus, ex quibus prudens facile, quod rationales ſint, judicare poterit.

Leges mechanicorum curandi in ſolidis.

62. *Si partes ſolidæ ſunt nimis laxæ aut debiles*, eæ, vi contrariorum, (nam univerſalis fere regula practica eſt, *contraria contrariis curanda*) ſunt roborandæ; ſin nimis adſtrictæ & rigidæ, relaxandæ. (*a*)

2. *Si cohæſio ſive unitas ſoluta*, ut in vulneribus & fracturis, *eæ rurſus ſunt conjungendæ* & conjunctæ ope faſciarum & quiete ſervandæ; ita beneficio circuli ſanguinis affluunt humores idonei ad partes læſas rurſus glutinandas. Deus enim pro immenſa ſua ſapientia, partes noſtri corporis ita fabricavit, ut in oſſibus ſuccus oſſeus, qui in callum abire & oſſa fracta rurſus glutinare poteſt, vi fabricæ ipſorum præparetur, qui etiam ea glutinat; in muſculis autem, cute & reliquis mollibus partibus ſucci quoque ipſarum naturæ convenientes, ita, ut *fruſtraneum prorſus ſit animæ directionem dubiam*, quæ hoc efficiat, cum Stahlianis *hic advocare*, atque ejus hac in re ſapientiam aut vim, quam non habet, collaudare; cum ex ſola harum partium fabrica & generatione hoc ſecretionis & glutinationis negotium ſatis apte explicari comprehendique queat.

3. *Si partes naturales clauſæ aut p. n. cohærent*, illæ ſunt dividendæ & diviſæ ſervandæ. (4.) *Si ex ſitu naurali dejectæ*, ſicut oſſa in luxationibus, inteſtina in herniis, uterus in uteri prolapſu, &c. *in naturalem ſitum & ordinem ſunt redigendæ*, atque in eo quoque, quantum ſatis eſt, continendæ. (5.) *Si quid in corpore abundat* aut ſupervacaneum adeſt, illum qua fieri poteſt, commodiſſima ratione auferendum; ſin deficiat, addendum. (6) *Si mala aliqua conformatio corporis peccet*, ea eſt emendanda; quæ vero omnia non melius, quam mechanica ratione, præſtari poſſe, res ipſa loquitur.

In fluidis.

63. Deinde *in partibus fluidis peccantibus* in univerſum quoque apud Mechanicos Medicos generalis valet illa regula, con-

---

(*a*) Hanc regulam veterum Medicorum *de laxo vel ſtricto* & Stahliani Mechanici Medici diligenter & recte, quia valde rationalis eſt inculcare ſolent.

contraria contrariis curantur: ut *ſi ſanguis abundat* atque morbos creat, aut creare minatur, hi, ut alii Mechanici, qui, ubi nimiæ aquæ loco cuidam, quem ſatis roborare nequeunt, noxam intendunt, eas vel minuunt, vel ad alia loca deducunt, ſicut §. 58. dictum eſt, ſanguinem quoque minuunt, & per alia loca, miſſionibus ſanguinis, purgantibus, diureticis, diaphoreticis, ſudoriferis, aliiſve evacuantibus educunt. *Si ventriculus & inteſtina ſaburra ſordium* aut rerum noxiarum nimis repleta ſunt, ea quoque, ut alias Mechanici impura receptacula & canales mundant, aqua, vomitoriis & eis, quæ per alvum educunt, expurgant. *Si defectus humorum* adeſſe percipitur, ſicut Mechanici alii aquis aliunde adductis hunc defectum reſarcire, ita & Medici deficiens idoneo potu, victu & remediis reſtituere ſatagunt. *Si prava ſanguinis qualitas peccat*, eam quoque ſuis contrariis, ex phyſica & chemia cognitis, corrigunt. Ubi *ſpiſſitudo*, eis, quæ humores ſpiſſos reſolvunt, aqueis ſcilicet, decoctis, ſalinis, alcalicis & mediis, quandoque & mercurialibus, ubi hæc prodeſſe uſus docuit, reſolvitur: *ubi tenuitas* nimia, ea lacte, gelatinis, farinoſis, gummoſis &c. inſpiſſatur. *Si humores* ſunt *nimis ſalſi*, aqua & lacte ii demulcentur; *ſi acidi*, alcalicis; *ſi alcalici*, acidis corriguntur ac ſimul aqueis. Quando *in nimio motu & calore ſunt conſtituti*, illi motus nimii, una cum calore p. n. minuuntur, nitro, blandis acidis, cinnabari, potu aquæ, regimine frigidiuſculo. Sed *ſi motus ſunt nimis languidi & calor deficiens*, excitandi vino, ſpirituoſis, aromaticis, aqua cinnamomi, cort. aurantiorum vel citri aliiſve ſimilibus, varia ratione adhibitis: quo etiam ſæpe referri poſſunt martialia, cort. chinæ, reſinæ & gummata nonnulla. Sed *natura Stahliana hic prorſus nihil efficere valet*, licet hæc virtus præ ceteris ei ab ipſis tribuatur; nam experientia docet, *eam nimis languidos cordis motus non excitare, & nimis celeres haud quicquam voluntate ſua retardare poſſe*.

64. Denique quoniam nonnulla corporis vitia vix *niſi ſpecificis* apte corripi poſſunt, *ſicut in febribus intermittentibus, lue venerea, affectibus uterinis, vigiliis & doloribus* nimiis conſpicimus; Mechanici etiam *ſpecifica remedia*, quæ ſpeciatim huic vel illi malo contraria eſſe per experientiam cognoverunt & poſtea etiam ex parte per rationem deprehenderunt, haud contemnunt; quia *omnia, quæ vel ratione vel experientia vera atque proficua eſſe cognoverunt, in Medicina facienda aſſumunt*, & ex præjudicio, ſicut Stahliani cum *cortice peruviano, marte, camphora, opio* aliiſque nonnullis contra experientiam tot egregiorum Medicorum faciunt, non contemnunt; præſertim ſi debita prudentia, in ſubjectis idoneis, opportuno tempore atque apta quantitate, immo & præmiſſis, ut ajunt, *Quid de ſpecificis ſentenium?*

præ-

præmittendis, adhibeantur: dum revera, ſi his cum obſervationibus uſurpantur, ut multi ex Stahlianis, qui vel clam vel palam iis utuntur, ipſi agnoſcunt, nullum damnum inferunt; ſed quam maxime ſalutares effectus, qui ab aliis fruſtra expectantur, exerunt.

Mechanica in Medicina chirurgica maxime excellis.

65. *Nuſquam vero magis & manifeſtius Mechanices in Medicina præſtantia*, quam in antiquiſſima & præſtantiſſima illa Medicinæ parte, *quæ Chirurgia appellatur, ſe oſtendit*: quippe *omnia, quæ in hac fiunt, mechanica ratione contingunt*, atque aliter fieri profecto nequeunt, animæque Stahlianæ impotentia quam maxime in Chirurgia cognoſcitur. (*a*) Nam *luxationes & fracturæ oſſium* non niſi mechanica ratione reſtitui poſſunt; *vulnerum* oræ mechanico modo junguntur & glutinantur, atque *profuſiones ſanguinis eorum* meris mechanicis artificiis, ut compreſſione, ligatura, torcularibus, &c. cohibentur. *Venæ, arteriæ, abſceſſus, fiſtulæ* ſcalpellis inciduntur, *oſſa* cuneis, forcipibus aut ferris reſecantur; *peregrina e vulneribus* & aliis locis, digitis, vulſellis, forcipibus, hamis, ſpecillis aut uncis extrahuntur; *vulnerum ac labrorum leprinorum oræ* acubus adunantur; *calvaria* aliave oſſa *terebris, ſi opus eſt, perforantur*; *luxationes* ſubinde non niſi machinis iiſque ſæpe artificioſiſſimis reſtitui poſſunt; *ſcarificationes, uſtiones, ſuffuſiones, fiſtulæ lacrymales*, aliæque multæ operationes oculorum, naſi, aurium, dentium, ſua peculiaria ferramenta & artificia mechanica deſiderant, id quod & *de collo & dorſo incurvato, pedibuſque diſtortis* in ordinem redigendis recte dici poteſt. An non *acus illæ triangulari cuſpide donatæ*, quibus aquam *hydropicis* atque *hydrocele* laborantibus educimus, & *vincula, quibus hernias curamus*, itemque illa ferramenta, *quibus urinam & calculos e veſica educimus*, ſecundum mechanicas regulas agunt? *Verbo, in omnibus his Medicus, ut prudens Mechanicus, agit*: non ſolum attendendo ad fabricam & ſitum partium, ne partes utiles & vitandas lædat, ſed etiam ut inſtrumentis ſuis ita uti ſciat, quo nullum damnum iis inferat; verum quantum fieri poteſt, *tuto, cito & jucunde*, actiones ſuas inſtituat.

Præſtantia Mechanices in Medicina ſtrictim repetitur.

66. Denique *ut Mechanices in Medicina præſtantiam* paucis complectamur, aſſeverare hic non dubitamus, 1. quod *quicquid boni & certi in doctrina de uſu partium habemus*, illud omne Medicis, qui mechanice partium fabricam, ſitum, nexum & actionem perveſtigarunt, & ſecundum illius leges harum uſus prudenter expoſuerunt, debeamus. 2. Quod & ab iis didicerimus, *omnes quoque morbos ex cauſſis mechanicis* in

(*a*) Videri uberius hanc ob cauſam poteſt STENTZELII diſſert. de *naturæ Stahlianæ in chirurgia impotentia*. Vitebergæ 1729. 4.

in corpore oriri, adeoque & eos mechanica quoque ratione tollendos eſſe. Ex quibus ſimul ſequitur, eas curationes, quæ principiis mechanicis non nituntur, ut quas *ſympatheticas* appellant aliaſve ſimiles, nihil certi præſtare & *ſæpe non niſi aniles ſapere fabulas*, ſicut frequens experientia docuit. 3. *Mechanici ad laudem ſummi numinis docuerunt*, quod artificioſiſſima noſtri corporis machina ab ipſo tam mirabili ſapientia efformata ſit, ut non modo ſeipſam, ſine animæ adjumento, quam diutiſſime ſanam conſervare, verum & *ſub naturæ nomine*, quando male afficitur, *ſæpe ſola rurſus noxia emendare aut expellere*, *ſeque ipſam* ſic in ſtatum ſanum, ut §. 49. oſtendimus, *reſtituere valeat*. Immo 4. & Mechanicis Medicis debemus *inventionem tot præſtantiſſimorum inſtrumentorum chirurgicorum*, quibus complura graviſſima corporis mala curare poſſumus, & *ſine quibus Medicina practica admodum manca*, quamplurimi autem ægri miſerrimi & inſanabiles eſſent. Teſtes hujus rei ſunt *ſcriptores & veteres & recentiores, qui res chirurgicas deſcripſerunt* atque idonea ferramenta delinearunt, qui *revera Medici Mechanici fuerunt*; quos autem, ne nimis longus ſim, hic recenſere nolo, ſed ad Chirurgiam meam lectores ablegabo; in qua quidquid fere hucuſque boni in hac Medicinæ parte præſtitum eſt, quaſi in compendio videri poterit.

67. Atque ſic *Medicinæ Mechanicæ præſtantiam, præ Stahliana* cæteriſque forte ſimul reliquis ſectis, quæ a Mechanica recedunt, ſatis nos eviciſſe arbitramur. Potuiſſent quidem, fateor, omnia hæc longe adhuc uberius exponi verum quia jam ob rerum hic dicendarum copiam prolixior fui, ut brevior ſine obſcuritate eſſe vix potuerim, hæc nunc pro argumento hoc demonſtrando ſufficiant, dum plura ex ipſo hoc libello petere poſſunt; quem poſt diuturnam experientiam, ut ægrotis & Medicinam diſcentibus hoc ipſo proſim, conſcripſi, & ut malevolos, qui, me non niſi Chirurgum eſſe atque internorum morborum curationes ignorare, apud Magnates ſæpe calumniati ſunt, hoc ipſo aliqua ratione confundam, & quænam mea ſit fueritque curandi methodus demonſtrem. **Concluſio.**

CONSPECTUS CAPITUM

QUÆ

HOC IN LIBRO

CONTINENTUR.

CAP. I. *De plethoræ morbis.* 3
II. *De febribus in univerſum, & ſpeciatim de intermittentibus.* 12
III. *De febribus continuis, & I. acutis.* 22
IV. *De febribus exanthematicis, & ſpeciatim de variolis ac morbillis, quibus purpuratæ, petechialis, & ſcarlatina ſubjunguntur.* 41
V. *De febribus acutis ſtomachicis & inteſtinalibus, quibuſdam meſentericis dictis.* 53
VI. *De febribus lentis hecticis.* 68
VII. *De inflammationibus.* 74
VIII. *De hæmorrhagiis ſive fluxibus ſanguinis.* 87
IX. *De hæmorrhagiis ſive fluxibus ſanguinis ſuppreſſis.* 98
X. *De congeſtionibus & doloribus.* 107
XI. *De cachexia & cachecticis affectibus.* 132
XII. *De obſtructionibus.* 158
XIII. *De fluxibus, ſive fluxionibus, iiſque maxime ſeroſis.* 178
XIV. *De præcipuis ſenſuum morbis.* 195
XV. *De motus læſionibus.* 219

XVI. *De ventriculi & inteſtinorum morbis.* 233
XVII. *De morbis ſexus fœminini præcipuis.* 251
XVIII. *De morbis infantium ac puerorum.* 266
XIX. *De venenis.* 283
XX. *De aquarum medicatarum natura & uſu :* 297

NOI RIFORMATORI
dello Studio di Padova

Concediamo Licenza a *Giambattiſta Remondini* Stampator di *Venezia* di poter riſtampare il Libro intitolato: *Laurentii Heiſteri Compendium Medicinæ Practicæ*: oſſervando gli ordini ſoliti in materia di Stampe, e preſentando le Copie alle Publiche Librerie di Venezia, e di Padova.

Dat. li 16. Settembre 1761.

(Angelo Contarini Pr. Rif.
(Polo Renier Rif.
(

Regiſtrato in Libro a Carte 100. al Num. 360.

Giacomo Zuccato Segr.

LAURENTII HEISTERI

COMPENDIUM

MEDICINÆ PRACTICÆ,

Sive de optima morbos internos & cognoſcendi, & curandi ratione.

INTRODUCTIO.

SI quis artis ſalutaris Candidatos firma ſolidaque Medicinæ practicæ, quæ victu & medicamentis medetur, *fundamenta*, (nam de Medicina, quæ manu ſanat, alibi diximus,) ratione facillima, optimaque docere ſatagit, ei utiliſſimum, immo quam maxime neceſſarium eſſe exiſtimo, ut poſtquam *theoreticam*, quam vocant, *Medicinam*, non ex fictis aut ſuppoſitis, ſed ex *anatomicis*, & *phyſicis*, atque mechanicis principiis, tamquam genuinis & veris illius *fundamentis*, probe addidicerint, memoriaque comprehenderint, morborum curandi rationes, non ordine alphabetico, neque ſecundum corporis partes, ut haud pauci Doctores artiſque ſalutaris Profeſſores fecerunt, tradat, quippe quod multis repetitionibus moleſtis, aliiſque incommodis obnoxium eſt; ſed ita potius rem ſuam inſtituat, ut *morbos affines, tamquam ſpecies, ad unum genus ſive claſſem pertinentes, ſimul & ſub una quoque claſſe* (ſicut fere in re herbaria fieri ſolet) *comprehendat*, atque ſic uniuſcujuſque claſſis morborum ideam, naturam, cauſſas, ſigna generalia, effectus, mutationes, eventus, rationem medendi, & quid in unaquaque claſſe potiſſimum obſervandum, faciendum

fugiendumque ſit, ipſis generatim bene exponat; ita enim ſpecialiorum morborum, ad quamvis claſſem pertinentium, natura & curatio (quæ maxima ex parte ipſis communis eſt,) longe melius quam in antea dictis tractandi modis Æſculapii filiis patefient, eorumque memoriæ imprimentur, ut deinde quid in quovis occurrente ægro ac morbo optime ſit agendum, facilius intelligere, rectiusque dijudicare atque efficere valeant. Hoc itaque eſt, quod in hoc libello, jam a longo tempore in gratiam potiſſimum Auditorum meorum quam facillima ratione, attamen haud perfunctorie, neque ſine magno ac diuturno labore, quia ejuſmodi ſatis idoneum aut perfectum (*a*) compendium, ſupra dictis fundamentis ſuperſtructum, haud proſtat, præſtare anniſus ſum, atque hactenus in multis fructum ejus percepi uberrimum, ſperoque ut & in poſterum diligentiores eum abunde ſint percepturi.

(*a*) *Boerhavii* quidem Aphoriſmi egregium ex hiſce principiis conſcriptum eſt compendium; ſed quia primo multos morbos & quidem admodum frequentes, & graves omittit, eorumque curandi rationem prorſus prætermittit, ac deinde ſcribendi genere per quam difficili utitur, quod multi intelligere vix poſſunt, pleniori ac faciliori compendio tironibus opus eſſe judicavi.

CAPUT I.

De Plethoræ Morbis.

I.

CUM vero *quamplurimi morbi multas ob rationes a plethora* mihi oriri videantur, quia ſcilicet plerique homines quotidie fere plura alimenta aſſumunt, quam pro nutritione corporis & vitæ ſuæ conſervatione indigent, atque ſimul otio nimis, quam par eſt, indulgent, motumque corporis ac labores, ſanitati adeo utiles ac neceſſarios, intermittunt, immo omni ſtudio fugiunt; mirum non eſt, copiam ſanguinis in ejuſmodi hominibus plus juſto augeri ſive coacervari, atque ſic id, quod Græci *plethoram* vocarunt, generari, idcirco vaſa ſanguiſera, ab ea nimis repleri, diſtendi & quaſi infarciri, eamque ſic minora vaſcula vel obſtruere vel comprimere, vel, dum a vegeto corde, cauſiſve violentis fortius urgetur, perrumpere, unde ſanguinis profuſiones, vel ſaltem circulum ſanguinis expeditum ac liberum impedire, cordique, propter pondus hujus auctum, valde reſiſtere, ita ut neceſſario multis, eiſque graviſſimis malis, ut obſtructionibus, tumoribus, doloribus, ſpaſmis, profuſionibis ſanguinis, quas *hæmorrhagias* vulgo appellant, inflammationibus, febribus, convulſionibus, epilepſiæ, vertigini, apoplepſiæ, aliiſque morbis quamplurimis hoc ipſo anſa præbeatur: hinc a plethora praxeos noſtræ medicæ initium facere conſultum duximus.

II.

Eſt vero plethora vel *ſimplex*, quando ſanguis bonus, nondum depravatus, aut vitioſus, copia ſolum excedit, ſive majori quantitate adeſt in corpore, quam ejus conſervatio & ſanitas requirunt, aut vaſa commode ferre, vel cor apte propellere valent; vel *complicata*, quando is ſpiſſitudine ſive craſſitudine notabili, acrimonia vel ſalina velললbilioſa, atque inde producto calore p. n., orgaſmo, aut alia vitioſa humorum qualitate ſimul peccat. Præterea plethora vulgo dividitur in eam quæ eſt vel *ad vaſa*, vel *ad vires*: illa dicitur, quando venæ a ſanguine ita impletæ vel repletæ ſunt, ut valde turgeant; hæc vero, quando cum abun- *Plethoræ diviſio.*

 dantia

dantia ſanguinis ex cauſſis (N. I.) nata, ſine notabili vaſorum expanſione, inſignis torpor, laſſitudo, aut debilitas corporis ſimul adſunt.

III.

Plethoram dari, probatur.

Dari autem *plethoram*, inter alia, contra *Helmontium* ejuſque aſſeclas, patere exiſtimo 1. ex modo dictis (N I.) de nimia ſatietate ſive exceſſu in victu; 2. ex motus voluntarii & laborioſi apud plurimos defectu; 3. ex ſpontaneis ſanguinis profuſionibus, ſæpiſſime ægros & ſanos a variis malis levantibus, aut omnino liberantibus; 4. ex manifeſta utilitate evacuationum ſanguinis artificialium in præſervatione & curatione morborum quamplurimorum, quam experientia frequens, a longiſſimo tempore docuit; 5. ex morbis & ſymptomatibus evacuationes ſanguinis naturales ſuppreſſas, vel naturaliter etiam ceſſantes, ſæpiſſime conſequentibus; 6. ex frequentiſſima & manifeſta noxa, quæ evacuationes ſanguinis conſuetas naturales ſuppreſſas, vel artificiales neglectas, brevi, ut plurimum, excipere ſolet.

IV.

Diagnoſis.

Cognoſcimus vero *plethoram* adeſſe in homine, licet forte ejus vaſa haud turgeant, 1. ex *lauto victu* prægreſſo, imprimis ſi accedat ſimul vita otioſa; 2. ex *appetitu bono* & facili ciborum concoctione, dum bene ſe habent; 3. ex *corporis & ſpeciatim faciei conſtitutione florida & rubicunda* in ſanguineis; in cholericis vero & melancholicis, ex venis notabiliter turgeſcentibus; 4. ex ſomno in nonnullis, præſertim ſanguineis & laxo corporis habitu præditis, multo, profundo; in cholericis vero & melancholicis, inquieto, turbulento, cum anxiis ſæpe inſomniis; 5. ex *inuſitato corporis*, *artuumuve torpore & gravitate*; 6. *ſubita defatigatione* a labore, ambulatione, vel motu qualicumque *inconſueto aut paulo fortiori*, *cum reſpiratione difficili*, *aut palpitatione cordis*; 7. ex *vertigine*, præſertim ſi caput ſubito deorſum & iterum ſurſum movetur; 8. *gravitate* aut *dolore capitis* frequentiori aut diuturniori, ſine alia cauſſa manifeſta; 9. ex *preſſionis & anxietatis ſenſu* frequenti circa præcordia; 10. ex *hæmorrhagiis ſpontaneis* ſæpe accidentibus; 11. *levamine ex ſpontaneis* aut artificialibus ſanguinis evacuationibus; 12. *ex evacuationibus ſanguinis naturalibus ſuppreſſis*, vel artificialibus conſuetis neglectis.

Sub-

V.

Subjecti igitur ſunt plethoræ quam maxime, 1. homines *victu largo* ſive *pleno utentes & ſimul otioſi*, aut vitæ ſedentariæ dediti; adeoque, & cumprimis litterati, ſi parco non fruantur victu, cujuſcumque etiam ſint ætatis, ſenes æque ac juvenes; 2. qui *evacuationibus ſanguinis ſpontaneis* quibuſcumque antea adſueti fuerunt, quæ vero jam ſuppreſſæ ſunt; 3. qui evacuationibus ſanguinis artificialibus aliquandiu uſi ſunt, eas vero poſtea, victu haud diminuto, ob quaſcumque rationes intermittunt aut negligunt; 4. qui *vitam antea mobilem aut laborioſam* in ſedentariam atque otioſam mutarunt, & tamen victu parciori, quam antea, non utuntur. *Quinam plethoræ ſubjecti.*

VI.

Hinc *cauſſa plethoræ primaria eſt victus plenus cum otio*, aut vita ſedentaria conjunctus; & deinde *ſuppreſſio evacuationum ſanguinis conſuetarum*, ſive naturalium ſive artificialium; itemque *tranſpiratio impedita*, vel prorſus cohibita: inde fit, ut plethora multorum morborum fœcunda evadat mater, licet per ſe morbus primo & proprie non ſit. *Cauſſa ejus.*

VII.

Quod *ad prognoſin* attinet, ſciendum, plethoricos facilius, adeoque *ſæpius morbis eſſe expoſitos, quam alios*; præcipue vero periculoſis *profuſionibus ſanguinis*, *febribus acutis*, atque *inflammationibus* internis & externis, itemque *obſtructionibus*, *deſtillationibus*, ſive catarrhi *ſpaſmis* ac *doloribus* omnis generis, & quam maxime etiam *mortibus ſubitaneis*, ut apoplexiæ, catarrho ſuffocativo, polypoſis concretionibus in corde vaſiſque ſanguiferis. Speciatim vero *plethora, quæ a ſuppreſſis hæmorrhagiis conſuetis* provenit, facilius ac citius plerumque morbos excitat, quam reliqua. Ita & *complicata*, ubi ſimul ſanguis valde viſcidus aut pituitoſus, plures & graviores morbos producit, quam ſimplex; hæc enim quam maxime lædit liberam circulationem, reſpirationem, ſecretiones atque excretiones: & hinc obſtructiones vaſorum, tumores, inflammationes & corruptiones humorum oriuntur quam plurimæ ac variæ. *Prognoſis.*

Si *cum acrimonia*, præſertim alcalica, aut bilioſa, atque inde nato ſanguinis calore p. n, ſive *orgaſmo* combinata

 eſt,

eſt, graviora quoque, quam ſimplex, mala inducit, adeoque, quantum fieri poteſt, evitanda.

VIII.

Præſervatio & cura ſimpliciſſima.

In præſervanda vero & curanda plethora duo præcipue requiruntur: primo victus, ſive *diæta moderata* aut parca, & deinde *motus corporis frequens*; qui enim hæc rite obſervabit, a morbis plethoræ liber erit, & præcipua ſine ſumptibus aut pretio, quæ Deus gratis unicuique largitur, adverſus quam plurimos hos morbos novit & poſſidet remedia. (*a*) Quia vero plerique delicatiores ac ditiores, gulæ magis indulgentes, quam ſanæ rationis ductum ſequentes, vilia hæc, licet efficaciſſima atque certiſſima remedia, renuunt, & ignaviæ, gulæ, ac voluptatis cauſſa, adhibere aut obſervare nolunt, hinc fit, ut hi non ſolum quamplurimis morbis acutis & tardis corripiantur, verum etiam, ut multi eorum morbi chronici, v. gr. articulorum morbi, podagra, hæmorrhoides, hypochondriaca mala, obeſitas nimia, cachexia, hydrops, reſpiratio difficilis, aſthma, catarrhi varii, febres chronicæ ac lentæ, hectica, calculi, &c. funditus curari in eis non poſſint. Oportet enim, ut divus HIPPOCRATES monet, (*b*) *non ſolum Medicum, ſed & ægrum, immo & adſtantes ſuum facere officium*, ſi optatum finem hic obtinere concupiſcit.

IX.

artificioſa magis.

Quoniam autem quamplurimi, præſertim Magnatum, divitum, ac gulæ deditorum, ut modo (N. VII.) dictum eſt, hoc non faciunt aut obſervant, ſed victus rationem, ſive uno verbo, *diætam* ac motum negligunt, & tamen a Medicis deſiderant, ut eos ab ejuſmodi morbis, non ſolum curent, ſed & præſervent; quapropter, quia hic diætæ neglectus pleroſque morbos poſt ſe trahit, adeoque Medicis maxima confert emolumenta, (dum jam diu a priſcis *intemperantia nutrix Medicorum appellata* eſt), Medicus, ut quantum in ſe eſt, ac fieri poteſt, ſanitatis eorum curam gerat, alias eaſdemque magis artificioſas ac cariores & præſervandi & curandi rationes, aliaque remedia, plethoræ adverſa, tam ex pharmacia quam chirurgia, ſubſtituere cogitur: & primo quidem præſervandi cauſſa *purgationes alvi*, ſæpius, ſingulis circiter menſibus, aut in quibuſdam adhuc frequentius, pro rerum, circumſtantiarum, & malorum varieta-

(*a*) Confer. uberius Regulæ pro ſanitate conſervanda in Compendio noſtro Inſtitut. Medicar. datæ p. 14. (*b*) Aphoriſm. I. Sect. I.

rietate, repetitas; deinde *ſanguinis miſſiones*, vel per *venæ ſectionem*, bis in anno, ut circa æquinoctia, aut quandoque frequentius, ut ter vel quater in anno, ſingulis ſcilicet tribus vel quatuor menſibus inſtitutam; vel etiam *ſcarificationes*, ſingulis nimirum, aut duobus vel tribus menſibus repetitas: quibus etiam tertio *ſudores*, vel ſaltem largior *tranſpiratio*, ſæpius, matutino tempore, in lecto commode & magno cum fructu, jungi poſſunt. Atque eadem etiam *in curatione morborum a plethora*, ſive ſanguinis abundantia oriundorum, ſunt facienda, *ubi tamen ſanguinis* juſta & opportuna detractio remedium princeps eſt.

X.

Ubi vero plethora complicata, & *ſpiſſitudo*, ſive, ut vulgo dicunt, *cachexia plethoræ juncta eſt*, tunc præter dicta, etiam remedia hanc *digerentia atque attenuantia* ſunt uſurpanda, ſicuti ſunt omnis generis infuſa herbarum, radicum, lignorum, corticum, aliorumque remediorum attenuantium, reſolventium, amaricantium, vel grato odore gaudentium, imprimis & nominatim herbæ theæ, veronicæ, betonicæ, ſalviæ, card. bened. triſol. fibrini, ſaponariæ, rad. ſcorzoneræ, cichorei, ſarſaparillæ, chinæ, lign. ſaſſafras, juniperi, ſantali, &c. cum aqua fervente, infuſione vel leni coctione, parata; præterea omnis generis Tincturæ, Eſſentiæ, & Elixiria, eamdem virtutem obtinentia, cumprimis amara, atque blanda, aromatica, ut Eſſ. abſinth. ſimplex & compoſ. fumariæ, triſol. fibrin. card. bened. ſcordii, cortic. aurant. rad. gentian. amara Hallenſis, pampinelnæ, aliaque ſimilia, Elixiria quoque varia ſtomachica hinc inde in officinis uſitata & extracta amara, Tincturæ porro ſalinæ acres, ut Tinct. tartari, antimonii, tartarizata, liq. terræ foliatæ tartari, ac ſæpe ipſæ *aquæ medicatæ* ſive *minerales*, egregia ſane & valentiſſima ſæpius his in morbis remedia; quæ vero, niſi evacuatio ſanguinis ſufficiens eorum uſum præcedat, debitaque ratione & prudentia uſurpentur, parum vel nihil proficiunt, immo perverſo uſu potius nocent. Ceterum in curatione hujus plethoræ *victus ſit parcus*, ac moderatus, vitenturque glutinoſa, viſcida, pinguia, dura legumina, farinoſa, & ſimilia.

Si cum viſcido complicata.

XI.

Si *æſtus ſive orgaſmus ſanguinis concurrit cum plethora*, qui ab acribus, alcalicis ſalibus, vel & a ſulphureis ſanguinis particulis copioſioribus oriri videtur, tunc *medicamenta temperantia* appellata, ut lap. cancr. & conch. citrat. hiſque ſimilia quam plurima, potus aquoſus, nitroſa, ſalia media & lenia acidula conveniunt; ut ſal abſinthii, card. benedicti,

Si cum calore.

centrum antimoniatum, arcan. duplicat. tartarus vitriolatus antimonium diaph. pulvis temperans noſter, aliuſve ſimilis; Tincturæ *acidæ*, ut Tinctura roſar. flor. bellid. papaveris, *ſpiritus acidi*, dulces redditi, & ſimilia. *Victus* ſit refrigerans & leniter acidulus; hinc pleraque vegetabilia blanda, acrimonia fervida deſtituta, his optime conveniunt, immo & *uſus moderatus fructuum horæorum* benè maturorum his non nocet: *carnes* vero & quæ inde parantur *aromata*, cibique & potus omnes *calefacientes* atque inebriantes ſerio vitentur.

XII.

Si hæmorrhagiæ ſuppreſſæ.

Si narium hæmorrhagia, menſes aut hæmorrhoides ſuppreſſæ ſunt, harum fluxus propriis remediis, (de quibus infra ſuo loco,) eſt reſtituendus: quo facto, ſymptomata inde producta brevi plerumque ceſſant, & tunc artificiales ſanguinis evacuationes, ſi fluxus rite rurſus procedat, ſæpiſſime intermitti poſſunt; *ſin vero hæ evacuationes ſanguinis reſtitui nequeant*, dum quandoque omnium remediorum vim eludunt, *ſanguinis miſſiones artificiales* (N.IX.) *ſubſtituendæ* ſunt; id quod etiam fieri debet in hæmoptyſi, vomitu cruento, & mictu cruento, utpote quæ ſanguinis vitioſæ excretiones, quando quieſcunt, minime irritandæ aut reſuſcitandæ; ſed potius per artificiales avertendæ: quo ipſo autem Medicus ductum naturæ tunc non ſequi, ut multi hodie volunt, & Miniſtrum ejus agere, ſed potius *ejus debet eſſe director & dominus*; ut uberius evici in Diſſertatione de Medico naturæ domino.

Monita practica.

1.

Qui frugali utitur diæta & motu corporis frequentiori, vel laboribus aut exercitationibus ſe frequenter exercet, dum ſanus eſt efficaciſſima poſſidet remedia contra plethoram, & omnes inde pendentes morbos, atque evacuationibus artificialibus vix aut raro ſaltem indiget.

2.

Ubi venæ ſectio requiritur *plethoræ ſolum minuendæ gratia*, perinde mihi eſſe videtur ſive in brachio, ſive in pede ea celebretur. Interim tamen multi malunt, ut *apud juniores in brachio*, poſt annum vero quinquageſimum *in pede* ſemper inſtituatur; id quod tamen non eſt perpetuum, quia res id ſæpe aliter requirit.

Si

3.

Si hominem *morbi plethoræ affligunt in partibus ſupra diaphragma*, ut in pectore, verbi cauſſa, hæmoptyſis aut reſpiratio difficilis; vel in capite, dolor capitis, vertigo, apoplexia; in oculis, inflammatio, &c. phlebotomia in pede revulſionis gratia utilius plerumque perficitur; *ſin vero infra diaphragma*, eamdem ob revulſionis cauſſam, in brachio, nulla ætatis habita ratione, ſanguis educatur. *Excipiendæ tamen menſium & hæmorrhoidum obſtructiones*, ad quas reſerandas aut revocandas, venæ in pedibus ſunt ſecandæ, quando vero nimis fluunt, revulſionis gratia, in brachio. Interea tamen optimo etiam cum ſucceſſu in variis capitis, oculorum, faucium & pectoris morbis, & præcipue inflammationibus earum partium, ſanguis quoque e venis brachii educitur.

4.

Sanguinis miſſio nimis parca in homine valde plethorico nihil proficit, atque non raro febres aut arthriticos affectus poſt ſe trahit: hinc ſufficienti copia pro abundantiæ, morbi, aut ægri diverſitate, ſemper educatur.

5.

Phlebotomias in variis paroxyſmis, ut febrium intermittentium & arthriticis inſtitutas, aut in fluxu menſtruorum, aut hæmorrhoidum, aut narium modico, ſæpius nocere, atque naturam turbare obſervatum eſt; adeoque expectandum tunc eſt utplurimum cum ſanguinis detractione, ſi ea opus eſt, donec paroxyſmi præterierint, atque interea medicamentis temperantibus, blande reſolventibus, ac diaphoreticis agendum. Attamen inde non ſequitur, ut nonnulli male docent, *ac ſi in ullo paroxyſmo vena ſecanda ſit*; cum potius contra *in hæmorrhagiis nimiis* quibuſcumque, revulſionis cauſſa, ſummo cum fructu, immo fere neceſſario ſæpe inſtituatur, *itemque in aſthmaticis, ſuffocativis, & apoplecticis paroxyſmis*, a plethora oriundis, ſine periculo omitti aut differri ſolum ſæpe non poſſit.

6.

Sanguinis miſſiones, quæ præſervationis gratia inſtituuntur

magis

magis prodeſſe obſervantur, *ſi circa æquinoctia*, *vere* nimirum & autumno, quam ſi circa ſolſtitia vel alio tempore fiant. Attamen valde plethoricis, vel ubi conſuetudo jam invaluit, præſertim in vegetis ac robuſtis, *ſæpius quam bis*, adeoque etiam magno cum fructu circa ſolſtitia ſanguis abundans educitur: cumprimis vero iis, qui hæmoptyſi, palpitatione cordis vehementi, animi deliquiis, metui apoplexiæ, mictui ſanguinis, fluxui menſium vel hæmorrhoidum nimio, aliiſve ſimilibus plethoræ morbis obnoxii ſunt.

7.

Qui *ſcarificationes lubentius admittunt quam phlebotomiam*, vel *qui phlebotomiam vehementer*, ob quamcumque etiam cauſſam, *averſantur*, quales multos novi, vel *quibus venæ non facile incidi poſſunt*, ii eumdem effectum & utilitatem, quicquid nonnulli obloquuntur, inde expectare poſſunt, quam a venæ ſectione, ut ſæpe obſervavi, ſi modo larga ſatis ſanguinis copia iis educatur, eæque certis temporibus, ſicuti venæ ſectiones, pro indole morbi & ægri repetuntur.

8.

Qui vero evacuationibus ejuſmodi per aliquod tempus *ſunt aſſueti*, niſi vitæ genus quietum in mobile ſive laborioſum tranſmutent, aut victu parciori utantur, ut plurimum ad ſeram uſque ætatem, licet etiam *octogeſimum annum ſuperaverint*, *eas continuare debent*, neque temere prætermittunto. Falſum enim eſt, *ſanguinis miſſionem ſenibus omnibus*, *ut multi putarunt & adhuc putant*, *eſſe noxiam*; aut, ut nonnulli dixerunt & adhuc dicunt, *ſenibus ſanguinem potius emendum & in venas infundendum*, quam educendum aut ſubtrahendum eſſe.

9.

Plethorici imbecilles ſive valetudinarii *ab abuſu omnium calorem nimium ſive orgaſmum ſanguini inducentium*, tam in victu quam medicamentis, abſtinere & ſedulo ſibi cavere debent.

10.

Itemque *a motu nimis violento ac ſubitaneo*, quia palpitationes cordis, animi deliquia, apoplexiam, ſanguinis profluvia,

fluvia, ac ſpeciatim hæmoptyſin, aliaque multa graviſſima mala hoc ipſo ſibi concitare poſſunt, frequentes vero & *moderatæ ambulationes*, vectiones, equitationes aliæve ejuſmodi modicæ exercitationes his egregie conveniunt; hancque ob cauſam *aquæ minerales tantos ſæpe multis in morbis gravibus exerunt effectus:* quia homines, in earum uſu, frequenti & fere continua utuntur exercitatione ac ſimul moderato victu, quæ profecto ad ſanitatem quam maxime conferunt.

CAPUT II.

De Febribus in univerſum, & ſpeciatim de intermittentibus.

I.

QUoniam Febres morbi ſunt frequentiſſimi & communiſſimi, ita ut effato celeberrimi *Sydenhamii* tertia pars ægrorum febribus laboret, & ſecundum Veteres nonnullos, *vix ſit ſine febre mori;* hinc præ reliquis hic earum conſiderationem trademus, præſertim quia multi admodum male aut obſcure de ipſis ſcripſerunt. *Febris morbus frequens.*

II.

Febris vero generatim nobis dicitur *calor præter naturam, ſive intemperies calida, cum virium læſione, a motu cordis & arteriarum frequentiore*, prægreſſo plerumque horrore ſive frigore qualicumque, ſubſequente motu ſanguinis vehementiori, & ut plurimum ſiti ac dolore capitis, modo leviori, modo vehementiori, cum urina plerumque tinctiori, cibi appetitus, variarumque aliarum actionum corporis humani & præcipue virium inſigni, nunc tamen majori nunc minori læſione: ita *ut calor præter naturam & pulſus celer*, ſive motus cordis frequentior, cum virium læſione, ſponte, hoc eſt, ſine cauſſa externa, ægrum affligentes, ac per aliquot horas aut diutius perdurantes, *ſint ſignum Febrium certum ſive pathognomicum*, atque eſſentiam febris quaſi conſtituant; quo vero motu frequentiori humores noxii in corpore ægro ſæpe ſubiguntur & expelluntur. *Definitio ejus.*

III.

Pro continuatione vero caloris p. n. & pulſus celeris diverſa, febres dividuntur in *continuas & intermittentes;* in his enim poſt aliquot horas intermittunt vel plane ceſſant; in illis vero diutius, per unum ſcilicet, duos, tres, ſeptem pluresque dies continuant, atque hinc a Germanis *fervidæ febres* *Diviſio generaliſſima.*

bres appellantur. *Continuæ vero* rurſus in *acutas*, & *lentas*, item in continuas continentes, ſive ſynochum, & remittentes, ut & in *exanthematicas*, & *non oxanthematicas*; ſed pro minori virium læſione ſive proſtratione, aliorumque malorum minore vel majore vehementia, in *benignas*, & *malignas* diſpeſcuntur. Plures earum diviſiones vid. Cap. ſeq.

I V.

Febris intermittens & paroxyſmus, quid.

Quando febrilis quidam impetus plane aliquandiu ceſſat, *ægerque per aliquod tempus a febre, id eſt calore & pulſu p. n.* liber eſt, & poſtea eum novo impetu, novo ſcilicet horrore ſive frigore, & ſubſequente æſtu aggreditur, talis febris *intermittens* dicitur. Vocatur autem nova talis aggreſſio, vocabulo Græco uſitatiſſimo, *paroxyſmus*, elegantioribus Latinis *febris circuitus*, *acceſſio*. (*a*)

V.

Symptomata.

Incipiunt hæ febres intermittentes, ſingulique eorum paroxyſmi ordinaria ratione cum *horrore* & *frigore*, leniori aut vehementiori, quem calor præternaturalis lenior quoque aut vehementior, modo citius modo tardius, preſſo ſubſequitur pede, tandem in ſudorem deſinens, qui paroxyſimo finem facit. Sed præter hæc varia adhuc alia ſecum trahunt ſymptomata, præcipue oris ſiccitatem, ſitim, dolores capitis ſive cephalalgiam, appetitum ſive ciborum deſiderium læſum, dolores ventriculi, nauſeam, vomitus, urinæ mutationem, quandoque delirium in paroxyſmo, modo ſomnum, modo vigilias.

V I.

Diviſio intermittentium.

Paroxyſmi intermittentium *ut plurimum ſtatum diem reditus ſive circuitus ſervant*; attamen in hora plerumque variant: nunc enim horam unam alteramve anticipant, nunc poſtponunt. Quæ ſingulo die redeunt, *quotidianæ*; quæ alternis, *tertianæ*; quæ vero quarto die recurrunt, ægriſque biduum integrum eſt, *quartanæ appellantur*, dieſque a febre liberi *intercalares*, aut Græco vocabulo, *tempus apyrexiæ*, ſive intermiſſionis, vocantur. Sæpe etiam ex errore vel diætæ, vel curæ, vel cauſſæ materialis, benignioris aut pejoris, febres hæ duplicantur, immo multiplicantur, ut inde *quotidianæ*, *tertianæ*, & *quartanæ duplices* quandoque fiant. Itaque ex iiſdem cauſſis diverſa in diverſis ſubjectis producuntur ſymptomata, ut diverſum frigus & æſtus, ſitis major, aut minor, faſtidium ciborum majus vel minus, anxietates præcordiorum, tuſſis, vomitus, tormina, alvi fluxus, vel obſtructio ejus, ſomnolentia, vigiliæ, delirium, &c.

Cauſſa

(*a*) Vid. *Celſus* Lib. II. c. 17. Lib. III. c. 3. &c.

VII.

Cauſſa proxima harum, ſicuti ceterarum febrium, eſt *celerior motus cordis*, (qui ex pulſu arteriarum celeri cognoſcitur,) productus ab irritatione ejuſdem, ſive ea fiat a plethora ſive ſanguinis abundantia, ſive ab humoribus crudis, tenacibus, viſcidis, bilioſis, pituitoſis, plus, minus acribus, tanquam *cauſſa antecedente*, in vaſis corporis capillaribus & præſertim cutaneis, quaſi coagulatis, atque in paroxyſmo fere ſtagnantibus, (*unde frigus oritur*) *e ventriculo & inteſtinis, ubi potiſſimum nidulantur*, cum chylo, per vias chyliferas in ſanguinem delatis; quorum vero *cauſſæ remotæ* varii in diæta aut ex rebus non naturalibus errores eſſe ſolent, & in primis aer humidus & frigidus, tranſpiratio ſuppreſſa, victus inordinatus, nimius, crudus, craſſus, ira, horror, nauſea, &c. quibus vitioſi ac noxiii humores, generantur, qui ſtagnando in capillaribus *frigus*, ſive initium *paroxyſmi* producunt; poſtquam vero hoc ipſo vaſa, fibræ, ac præſertim cutis, itemque cor irritantur, quemadmodum oculus a corpore peregrino illapſo, vel ventriculus a re moleſta aut irritante in vomitu, inteſtina in diarrhoea vel dyſenteria, fortius & frequentius moventur, conſtringuntur, eoque ſanguis & humores commoventur, exagitantur, propelluntur; quo fit, ut frigus ſenſim ſequatur calor ſive *æſtus*, ſtagnantium humorum exagitatio ac reſolutio, propulſio, attenuatio, coctio, noxii tam per ſudorem quam per urinam expulſio, & paroxyſmi tamdem finis. In *quotidiana tamen*, humores pituitoſos; in *tertiana*, bilioſos; at in *quartana*, magis pituitam tenaciſſimam, acido junctam, peccare, varia ſymptomata & cauſſæ remotæ indicare videntur. **Cauſſa.**

VIII.

Multi hodie animam rationalem, quam naturam vulgo appellant, pro febrium cauſſa proxima & efficiente habent. Cum vero anima nihil hac de re ſciat, & paroxyſmum pro voluntate neque accelerare, neque tardare, neque minuere, multo minus inhibere aut tollere poſſit, neque in curatione animam curemus, ſed cauſſam febrium materialem, humores ſcilicet noxios; hinc cum illa doctrina, primo probari non poſſit, maximiſque propterea ac multis dubiis ſit obnoxia, & deinde multa phænomena ex ea non explicari, ac denique nullam in Medicina habeat utilitatem; merito *eam tamquam incertam*, *haud probatam*, & innumeris difficultatibus ſubjectam, rejicimus, præſertim quia ex noſtra hac ſententia omnia clarius ac melius explicari atque intelligi poſſe exiſtimo. ***Stehlianorum ſententia.***

IX.

Dia-
gnoſis &
Progno-
ſis.

Diagnoſis harum febrium ex antecedentibus jam habetur. Ad *prognoſin* vero quod attinet, raro multum periculi eas comitatur: quia pauciſſimi eis moriuntur; verum plerumque ſalutarem acquirunt eventum, niſi perverſa diæta aut inepta curatione in deterius mutentur. *Quotidianæ tamen & tertianæ facilius curantur quartanis*, quæ intermittentium peſſimæ ſunt, & plerumque etiam, præſertim ſecundum vulgarem curandi modum, magis pertinaces ac diuturnæ. Ita & *vernales* facilius plerumque ſanantur *autumnalibus*, atque ſæpiſſime poſt aliquot paroxyſmos, ſervata præſertim abſtinentia, ſine medicamentis, ſive ſponte ceſſant: & niſi præpoſtere tractentur, aut præmature per incongrua medicamenta ſiſtantur, meliorem ſæpe ſanitatem pollicentur; quia iis a multis noxiis rebus corpus per alvum, urinam & ſudorem liberatur, unde *ſalubritas febrium* a quibuſdam ultra modum laudatur. Nonnullæ vero *febres intermittentes ſenum, quas vehemens ſomnolentia* in primis paroxyſmis comitatur, tertio vel quarto paroxyſmo, inopinato ſæpe lethales fiunt, niſi peculiari eaque efficaciſſima, de qua infra dicemus, methodo tractentur. Confer. doctiſſim. *Tortus* & *Werlhoffius* de febribus, item *Lanciſius* de mortibus ſubitaneis. Ita etiam intermittentes pertinaciores, ſi *ineptis* aut *etiam ſolum lenioribus, aut ſaltem minus efficacibus remediis tractantur*, facile cachexiam & hydropem poſt ſe trahunt, ſicut antiquiſſimi Medici jam notarunt.

X.

Curatio.

Curatio
inter-
mitten-
tium.

In *curatione* febrium intermittentium præ omnibus *primæ viæ reſpiciendæ*, dum plerumque victus errores ſequuntur, & ſaburra viſcida, pituitoſa, bilioſa, incidenda, attenuanda, emendanda, & evacuanda. Deinde diſpoſitio ſimilis in ſanguine corrigenda, deſtruenda, expellenda; ventriculus, quia læſus, roborandus, bona digeſtio reſtituenda, & ſymptomata urgentia mitiganda.

XI.

Extra

Extra paroxyſmum humores peccantes viſcidi optime emendantur & attenuantur *amaris & ſalinis*, tam alcalicis, quam me-

mediis: ut ſunt Eſſent. abſinth. ſimplex & compoſita. Eſſent. gentianæ, cort. aurantiorum, fumariæ, centaur. minor. trifol. fibrin. caſcarilla, alexipharmaca, aliaque ſimilia, vel Elixir antiſebrile Mynſichti, ejuſdem Elixir vitrioli, Elixirium proprietatis, Mixtura ſimplex, ℞ tartari, ℞ antimonii tartarizata &c. &c. ad gutt. 50. vel 60. vehiculo quocumque, præſertim tamen mane, calido, vel etiam circa meridiem, & poſtea vino exhibita. Ex *ſalinis* omnia ſalia alcalica ex cineribus herbarum, præſertim amararum, parata: ut Sal abſinthii, centaur. min., card. bened. &c. Ex *Salibus* vero *mediis* ſive *mixtis*, tartarus vitriolatus, arcan. duplicat. Sal digeſtivum Sylvii, Sal antimoniatum, Sal ammoniacum, &c. quæ ſalia ſingulo trihorio vel quadrihorio ad ℈j. vel robuſtis ad gr. xxv. vel ʒß. alternatim cum Eſſentis aut Elixiriis illis antea nominatis, ex infuſo herbæ Theæ, decocto Caffeæ, juſculo, cereviſia calida, vel aquis deſtillatis, ut aqua cardui benedicti, fumariæ, menthæ, cinnamomi, &c. propinanda; ubi tamen obſervandum, quod *frigidioribus magis amara & aromatica*, calidioribus *ſalina & ſubacida* magis conducant. *paroxiſmum amara & ſalina.*

Plerumque vero *in harum febrium principio* ad purgandas ac liberandas a vitioſis humoribus primas vias *Vomitoria* quoque ſunt utilia, immo ſæpe neceſſaria, potiſſimum ſi ægri de amaritie oris, anguſtiis, conſtrictionibus atque anxietatibus præcordiorum, cardialgia, preſſione & ponderis ſenſu circa ventriculum, vertigine aut ſingulari nauſea, vel vomendi conatu conquerantur: quæ tunc, vel *mox in principio*, vel etiam, pro rerum circumſtantium varietate, poſt aliquot paroxyſmos, uſurpatis prius per aliquot dies prædictis medicamentis, corrigentibus, amaris ac ſalinis, (N. XI.) quatuor vel quinque horis ante paroxyſmum in quotidiana, vel die intermiſſionis, in tertiana aut quartana exhibeantur. Dari hunc in finem commodiſſime poteſt *tartarus emeticus* ad gr. j ß. in debilioribus; al gr. ij vel gr. ij ß. in robuſtioribus, ſub forma quacumque libuerit; optime tamen datur in forma pulveris cum ℈ß. vel ℈j. alicujus ſalis ex prænominatis; vel vini emetic. ℥iß. ad ℥ii. immo robuſtis ad ℥ijß. Si cui vero *radix hypecacoannæ* magis arrideat, hæc a ℈j. ad gr. xxv. vel ʒß. exhibetur, ſubjuncto poſtea, ſi vomitus ſequitur, potu frequenti ac copioſo aquæ tepidæ, vel infuſi tenuioris herbæ cardui benedicti, pro meliori & faciliori saburræ peccantis ſolutione & evacuatione. Hæc in nonnullis, ubi amarities in ore, cibi faſtidium, nauſea, vomendi conatus inanis, aut cardialgia continuant; vel ſublata, aut ſponte, aut errore in diæta commiſ- *Vomitoria.*

miſſo, redeunt, poſt aliquot dies ſubinde repetenda ſunt: ita hoc modo noxia e ventriculo, inteſtinis, pancreate, hepate ac liene egregie excutiuntur, variæque in his partibus factæ obſtructiones reſerantur, ut non raro poſt vomitorii legitimum effectum febris non amplius redeat, ſed tota ſublata ſit. Ubi vero nullum adeſt indicans vomitorii, æger difficulter vomit, aut debilis eſt, aliudve contra indicans adeſt, vomitoria omitti debent; quia ægris valde ut plurimum moleſta ſunt, debiles magis debilitant, nonnullis vero, ut phthiſicis, hæmoptoicis, vomitu cruento, vel hernia laborantibus, &c. aperte nocent.

XIII.

Purgantia. Quod ſi vero æger ſit debilis, aut difficulter nimis vomat, vel nullum indicans vomitorii adſit, aut aliæ rationes adſint vomitoria vetantes, e contrario autem prava victus ratio prægreſſa, flatus, tormina, obſtructiones, dolores & moleſtiæ circa hypochondria, aliave in abdomine mala percipiantur, *purgantia*, eaque lenia, ac ſi res exigat, repetita, loco vomitoriorum ſubſtitui poſſunt ac debent: ut rhabarbarum, fol. ſennæ, tamarindi, ſub forma pulveris, boli, potiunculæ aut vini medicati; pulvis jalapæ, aut *pilulæ* variæ purgantes, hodie uſitatiores, præſertim tartareæ Schroederi, Quercetani aut Bontii, Extr. panchym. Croll. aut pilulæ *balſamicæ* vel polychreſtæ hodie adeo decantatæ, Beccherianæ ſcilicet aut Stahlianæ, noſtræ aliæve ſimiles; aut ſal amarum catharcticum Anglicanum vel Bohemicum, ab ℥ß. ad ℥j. aut ſal mirabile Glauberi, abſtinendo a violentioribus, quia turbant & debilitant, atque ſic febrem vehementiorem reddunt. Ita & quandoque *Glyſteres*, ſi alvus obſtructa, & flatus ſive fæces duræ ægro negotium faceſſunt, ad hæc mala mitiganda adhibendi ſunt.

XIV.

Venæ Sectio. *Phlebotomia*, niſi manifeſta & magna plethora, aut æſtus valde ingens adſit, aut aliud quid eam indicet, in his febribus rectius omittitur; quando autem contra vel manifeſta plethora adeſt, vel conſuetæ ſanguinis excretiones ſuppreſſæ, & cum primis in mulieribus menſes, quam utiliſſime venæ ſectio inſtituitur; ubi eam ſæpius egregio cum ſucceſſu inſtitui: at ſi inſtituenda, eam extra paroxyſmum atque die a febre libero, inſtituere præſtat.

XV.

Poſtea *dyſcraſia ſanguinis*, quam a corruptis ac vitioſis humoribus e ventriculo & inteſtinis acquiſivit, & quæ febrim fecit, iisdem medicamentis alterantibus, corrigentibus, ſive attenuantibus, tam forma fluida, quam ſolida (N. XI.), continuato uſu, emendatur, iiſque ipſis etiam *ſymptomata* ſimul mitigantur & minuuntur, atque ipſa febris profligatur.

Liberior febris & ſymptomatum curatio.

Speciatim vero *ſitim*, *æſtumque nimium moderantur*, ac ſimul ſanguinem ſpiſſum attenuant, acremque temperant, partim *ſufficiens potus aquoſus*, ut infuſum Theæ, Caffea, veronicæ, card. bened. præſertim in principio paroxyſmi, aliaque ſimilia: item *cereviſia tenuis* cum pauco nitro, vel fruſtulis diſſecti pomi citri adjectis. Vel, præſertim in progreſſu paroxyſmi aut ejus declinatione, quando cumprimis ægri potum calidum averſantur, *decoctum hordei citratum* aut blande acidulatum, v. g. Subl. vitrioli, ſulphuris clyſſo antimonii, vel ſirupo citri, ſirup. ribeſior. berberis, vel ceraſ. acidor. vel etiam *aqua ſimplex* pane toſto alterata, cum vel ſine fruſtulis citri; vel ſirupo acidulo q. ſ. ad gratum ſaporem, vel aqua ſimplex cum pauco vino & ſaccharo, additis vel omiſſis citri fruſtulis; partim *mixturæ diaphoreticæ* ex aquis diſtillatis temperatis, cum pulveribus temperantibus, & leniter diaphoreticis, pro materia vitioſa febrili cum corrigenda tum e ſanguine expellenda, ut lap. 69. antimonio diaphoretico, aliiſve temperantibus jam ſupra (N. XI.) laudatis, addito ſirupo quodam grato ex modo laudatis. Quibus ita, una cum *diæta parca* & tenui, per aliquod tempus rite uſurpatis, hæ febres, præſertim vernales, poſt aliquot paroxyſmos, intra quatuordecim dies, vel citius quam optime ſæpe ſolent profligari.

XVI.

Quod ſi vero intra hoc tempus non fiat, primæ tamen viæ bene prius purgatæ & vitioſi humores ex parte correcti ſint, tunc *ad ſpecifica antifebrilia*, id eſt, febrim peculiari virtute ſiſtentia, acceſſus fieri poteſt: qualia plurima laudantur, & inter hæc maxime *ſpecificum antifebrile Crolii*, aut *Strobelbergeri*, itemque *Regulus antimonii medicinalis*, aliaque ſimilia terrea ad ℈j. bihorio vel trihorio ante paroxyſmum exhibita, commendantur. Ita & *mixtura febrifuga Crolii*, ex aquæ cardui benedicti ℥ij. Sal. abſinth. ℈ß. ſucc. citr. ℥iij. conſtans, vel in robuſtioribus ex Sal. abſinth. ℈j.

Specifica antifebrilia.

& ſucc. citri; ℥ß. aut Eſſent. abſinth. ʒj. cum Eſſen. vitrioli ∋ß. ante acceſſionem ſemel iterumque data, ſæpe juvat. Præterea *omnia ſuperius laudata ſalia*, majori paulo doſi & ſæpius exhibita, febres has ſæpe profligant. Quidam *alumen* vel per ſe, ad ∋j. vel ʒß. vel cum NM part. æqual. datum, valde extollunt, ſed ob nimiam adſtrictionem & inde metuenda mala, valde ſuſpectum eſt; id quod & de *pulvere gallarum*, qui a Gallis in Acad. Reg. ad ℥j. valde laudatur, ſentiendum eſſe puto.

Nonnulli *piper* quoque præſertim phlegmaticis, ad grana xx. & ultra; alii *capſicum*, quod piper Hiſpanicum vulgo audit, ex ſpiritu vini ante paroxyſmum aliquoties ſumptum, valde commendant; quæ vero ob fervorem nimium facile præſertim imbecillis nocent, & calorem p. n. vel alia mala inducunt.

Alii *Nucem vomicam*, & huic affinem *Fabam S. Ignatii* a gran. v. ad x. vel ſolam, vel cum aliis mixtam, & ante acceſſionem datam, magnopere laudant (*a*); alii *vitrum antimonii*, immo ipſum *arſenicum* ad gr. j. vel ij, immo gr. iij. pro ſpecifico euporiſto habent; quæ vero tamquam violentiora & venenata, aut ad naturam venenorum quam proxime accidentia, non facile, & forte non niſi in caſu neceſſitatis, ubi ſecura non proſtarent, adhibenda. *Flores chamæli* contra, tam in decocto, quam in forma pulveris aut electuarii, larga doſi propinati, ſecuriſſimi ſunt, & multum ſæpe in febribus hiſce debellandis præſtant. Ita & *radix pentaphyli aut imperatoriæ* aut *gentianæ*, vel & *cortex caſcarillæ*, vel *cortices aurantiorum* in pulvere vel electuario, larga & ſæpe repetita doſi, febres has egregie & tuto ſæpe tollunt. (*b*). Id quod etiam haud raro *crocus martis antimoniatus*, quem Stahliani valde extollunt, perficit, itemque *pilulæ Wildeganſi* dictæ. At ſi ſecuriora ex his debitum effectum non præſtant, ſicuti ſæpius contingit, aut certioris effectus cauſſa omnibus illis tamquam minus certis, uti nolimus, ne ſcilicet ægri nimis diu a febre torqueantur, *corticis peruviani* ſive *chinæ chinæ* legitimus uſus (licet multis adeo exoſus ſit, & multa obloquantur,) intermittentes quaſcumque certo & tuto etiam profligat, ſub quacumque forma exhibeatur; qui propterea hodie mihi & pleriſque bonis practicis præ omnibus aliis ſpecificis uſitatiſſimus, iiſque me-

---

(*a*) Vid. *Valentini* Polychreſt. exotic. ubi de *Faba* hac differit, itemque ejus Muſeum Muſeor. (*b*) Conf. Diſſert. noſtra de *Aurantiis*, eorumque eximio uſu medico, 4. Helmſtadii 1741. edita.

merito præferendus eſt. (*a*) *Externis* vero *remediis*, quorum varia a nonnullis, ut pulſibus applicentur, vel collo appendantur, tamquam ſpecifica magnopere prædicantur, haud fidendum, quia vel ſuperſtitioſa, vel cauſſam non attingunt; adeoque plerumqne vana ſunt, & non niſi forte fortuna juvant.

XVII.

Diæta, febre durante, tenuis ſit & parca, vel abſtinentia aliquot ſervetur dierum: hac enim, experientia teſte, multæ febres omnino profligantur. *Potu*, pro ſitis ratione, utatur ſufficienti, tenui, aquoſo, (N. XV.) & quidem in frigore paroxyſmi, calido vel ſaltem temperato, in calore vero & declinatione paroxyſmi (quia ægri a potu calido ſæpe abhorrent) paulo frigidior eſſe poteſt, vitando tamen nimis frigidum, ejuſque præſertim nimiam copiam ſimul & ſemel ingeſtam. Die paroxyſmi, æger ante paroxyſmum prorſus a cibo abſtineat, & ſi ſitis urgeat, nullum potum niſi calidum & aquoſum, imprimis vero infuſum Theæ vel Coffeæ, vel florum chamæmelli aut card. bened. aſſumat. *Vitet frigus* & aerem frigidum aut humidum, atque in paroxyſmo, ſe lectulo mox committat, corporeque bene tecto, ſudorem patienter ferat, vix enim ulla febris ſine ſudore bene curatur: qui vero in paroxyſmo egregie promovetur potu calido vel ſaltem temperato, aqueo, ſæpius aſſumpto, præſertim ſi in principio ſudoris eſſentiæ amaræ alicujus (N. XI.), vel diaphoreticæ, aut alexipharmacæ gutt. 40. & 50. in potu calido ſimul aſſumantur. *Diæta.*

Monita practica.

I.

Febre profligata victus parcus ac tenuis, medicamenta amara, ſtomachica & roborantia (N. XI.) adhuc aliquandiu ſedulo continuanda, hauſtulus vini generoſi in paſtu uſurpandus, *friguſque* diu vitandum, & ne morbus hic, quod ei alias ſolemne eſt, *facile recrudeſcat*, præſertim ſi jam ante pertinacioris fuit indolis, aut jam ſæpius recruduit, bis terve in die *portio aliqua corticis chinæ*, vel *caſcarillæ*, & quidem in tertianis curatis poſt octiduum a ſuperata febre, in quotitianis vero & quartanis, tertia quavis poſt debellatam febrem hebdomade, ſalutariter uſurpanda, ſubjuncto tempore idoneo motu corporis moderato, & præſertim ambulatione, aut equitatione, aut vectione frequenti.

(*a*) Vid. uberius de præſtantia hujus corticis doctiſſ. *Vverlhoffii* obſervationes de Febribus, & cautiones ejus medicæ.

2.

Si *ægri ſudores* in paroxyſmi declinatione oriundos refrigeratione corporis *impediunt*, augent laſſitudinem corporis, morbum protrahunt, varia inſolita eaque ſæpe gravia hoc ipſo ſymptomata excitant, & febres leves facile in lentas periculoſiſſimas, hecticam, cachexiam, œdemata, aſthmata, hydropem, alioſque peſſimos morbos transmutant: quæ mala ſæpe inſonti Cortici peruviano, ſed falſo adſcribuntur.

3.

E contrario, *quo tranquillius ægri in paroxyſmo ſe gerunt*, patientiuſque ſudori indulgent, eo citius materia noxia febrilis ſubigitur & expellitur, eo citius proinde omnia ſymptomata miteſcunt, eo citius febris curatur, & eo melius ac certius pravæ ſequelæ avertuntur.

4.

Potus ſufficiens tenuis (N. XV.) ægris, præſertim in paroxyſmo, pro ſitis ratione, non ſolum non denegandus, ſed potius *commendandus*; qui vero in frigore, ut dictum, non frigidus, ſed calidus, aut ſaltem, ſi forte æger calidum bibere recuſet, temperatus eſſe debet; neque ſpiſſus aut inebrians, ſed aquoſus, quique non affatim, aut præcipiti modo, at modicis hauſtibus ſenſim ſenſimque ingerendus.

5.

Sudorifera & amara in paroxyſmo, quando æſtus minui, & ſudor erumpere incipit, magno cum fructu, ad ſudorem promovendum noxiumque e ſanguine expellendum, exhibentur; ſi citius, calorem nimis augent, & deliria aliaque mala ſæpe inducunt.

6.

Frigus nimium in paroxyſmo quarumdam febrium, & præſertim quartanarum, *lenitur* calore lecti, potu calido, balſamis ſtomachicis & aromaticis, ventriculo ac ſpinæ dorſi calide illitis. Item ſpiritu vini rectificato, linteis complicatis calide ventriculo impoſitis, ſtragulis ſufficientibus, lapidibus, aliiſve machinis calidis pedibus ſuppoſitis.

7.

Febre debellata, ſi *cibi deſiderium diutius deficiat*, R. vitrioli martis Ludovici, aut Elixir. vitrioli Mynſ. bis, terve in die ad gutt. 50. ſumpta, egregie proſunt, interpoſitis lenibus purgantibus.

8.

Cortex peruvianus, *aliave ſpecifica febres ſiſtentia*, præſertim vero adſtringentia fortiora, ſi exhibeantur, antequam materia febrilis probe evacuata & correcta eſt, graviora ſæpe mala inducunt: ut obſtructiones alvi, anguſtias præcordiorum, dolores ventriculi, cachexiam, icterum, œdemata, aſth-

aſthmata, hydropes, inflammationes, febres lentas, hecticam, &c. Minus tamen hæc a cortice peruviano, caſcarillæ & aurantiorum metuenda, quam ab adſtringentibus aliis fortioribus.

9.

Cortex peruvianus, divinum ſane remedium, non *particulis adſtringentibus*, aut vi adſtringendi ut multi male exiſtimant; ſed *particulis ſuis amaris*, *roborantibus*, *ac balſamicis*, febres pellit ac ſanat: hinc tantum periculum, ut multi putant, ab ejus recto uſu non eſt pertimeſcendum.

10.

Voracitas in febribus intermittentibus morbum diu protrahit; aut morbo ſuperato recidivam ejus excitat: hinc ſerio vitanda.

11.

Contra æſtum & ſitim ægris æqueus potus ſufficienti copia dandus, iſque pro majori effectu, gratis acidis ſupra nominatis eſt temperandus, vel & pauco vino rhenano & moſellano.

12.

Ægri, quo magis antea valetudinarii aut *imbecilles* fuerunt, eo cautius cum ſpecificis & vomitoriis ſunt tractandi, robuſtioribus vero minus nocent.

13.

Febres intempeſtive ſuppreſſæ & alia mala, cum primis abdominis duritiem, adſtrictiones alvi, & dolores circa hypochondria, excitantes, blande laxantibus, præſertim pilulis tartareis, balſamicis, aut polychreſtis, aut vivis medicatis laxantibus, optime revocantur; quæ deinde præparato ac purgato rite corpore, methodo præſcripta, denuo curandæ.

14.

Oedemata, poſt intermittentes, ut ſæpe vel ob potum nimium fit, vel ob ſudorem impeditum, relicta, frictionibus, motu corporis, exercitationibus, ſalibus digeſtivis, atque eſſentiis, itemque infuſis amaris, cum vino aut cereviſia paratis, præſertim ex carduo bened. ſummit. abſinth. bacc. juniper. cort. aurant. & caſcarill, immo & ipſius chinæ curantur, interpoſitis ſubinde remediis martialibus, lenibuſque laxantibus, atque obſervata ſimul tenui ac parca diæta, & vitato potu nimio.

15.

Abſorbentia terrea antifebrilia, & *antimonialia* in febribus his nimis copioſe exhibita ventriculum facile vehementer lædunt, adeoque nimius eorum uſus vitandus.

16.

In quartanis præſertim ſenum, aut imbecillium vehementiora

tiora remedia, ut vomitoria, purgantia draſtica, volatilia fortiora, itemque V. S. (niſi forte fluxus ſanguinis ſuppreſſus eam exigat,) ut plurimum nocent: in junioribus contra & robuſtioribus haud raro rationes adſunt, quæ vomitoria & V. S. ut ſupra docuimus, requirunt.

17.

In febribus intermittentibus ſenum, ſoporoſis dictis, ubi ægro altero vel tertio paroxyſmo in ſoporem gravem, & tertio vel quarto paroxyſmo in apoplexiam lethalem incidere ſolent, ut præſtantiſſimi practici obſervarunt, mox poſt paroxyſmum, quo ſopor ille acceſſit, cortex peruvianus ſæpe & larga doſi eſt adhibendus, ut ſequens paroxyſmus avertatur; alias ægri plerumque in ſequenti paroxyſmo apoplectici moriuntur. Confer. hanc ob cauſſam utiliſſima ſcripta Celeb. Itali TORTI & WERLHOFFII noſtri *de febribus*.

18.

In febribus inveteratis aliquandiu ſalia, vina medicata amara, & pilulæ amaræ balſamicæ, interjectis purgantibus, ſunt uſurpanda, antequam ſpecifica ſive ſiſtentia exhibeantur.

19.

Quoties ex quartana hydrops oritur, nullo remedio melius uterque curatur morbus, quam *cortice peruviano*, tam in ſubſtantia, quam infuſo, recte exhibito. Conf. Filii Diſſertatio de *quartana & hydrope per corticem peruvianum curatis*, A. 1740. Helmſtadii edita.

CAPUT III.

De Febribus continuis & I. acutis.

I.

Febris continua quid, ejuſque diviſio.

F*Ebris continua* dicitur intemperies calida, aut morbus, in qua pulſus celer & calor præternaturalis, (cum variis aliis ſymptomatibus) uſque ad finem morbi, cum periculo perdurat. Dividuntur ejuſmodi febres primo in *acutas*, & *lentas* ſive chronicas. Acutæ vocantur, quæ brevi tempore vel ad mortem, vel ad ſalutem decurrunt, & ſunt vel *acutæ ſimplices*, ſicuti febris ephemera, ſynochus, febris catarrhalis, &c. vel *peracutæ*, ut cauſus, febris petechialis, purpurata; vel *acutiſſimæ*, ut ſudor Anglicus, febris peſtilens, & peſtilentia ſive peſtis ipſa. Dividuntur præterea acutæ in *benignas*, & *malignas*, pro minori vel majori virium proſtratione, ſymptomatumque minori, vel majori vehementia: & *in quibus ſimul maculæ vel papulæ ſive puſtulæ in cute*, quas Græci *exanthemata* vocant, proveniunt, ut in variolis, morbillis, febre petechiali, ſcarlatina, miliari,

ri, ſeu purpura, urticata, peſte, &c. *exanthematicæ* appellantur.

II.

Differentia ab intermittentibus, aliæque diviſiones.

Eodem fere modo utplurimum incipiunt continuæ, quo intermittentes: nimirum horrore vel frigore, quem pulſus celer & calor præternaturalis modo lenior modo vehementior ſubſequuntur; verum diſtinguuntur ab intermittentibus *continuatione diuturniori* horum ultimorum, calor enim & pulſus p. n. in his ante febris finem non plane intermittunt, licet in nonnullis quandoque parum remittant: quam ob cauſſam etiam a quibuſdam in *continuas continentes*, ſive ſynochos, & in *continuas remittentes*, eaſque vel quotidianas vel tertianas dividuntur; ad quas potiſſimum *febres* ita dictæ *catarrhales* pertinent, quas coryza, tuſſis vel raucedo comitantur, quæ veſperi utplurimum ægros nova quadam acceſſione vehementius affligunt, & matutino tempore a vehementia ſua aliquo modo remittunt. Nonnulli plures conſtituunt differentias; ſed hæ ſufficere poſſunt: atque hoc ſolum adhuc notamus, quod vocabulum *continuæ febris* etiam ſæpiſſime latiori & naturali ſenſu quoque pro *continente* uſurpetur, atque non ſemper a continente diſtinguatur.

III.

Symptomata.

Symptomata, præter jam dicta in his febribus uſitatiora, ſunt *cibi faſtidium* ſive *appetitus proſtratus*, *ſitis*, *cephalalgia*, *vigiliæ*, *virium major minorve proſtratio*, *urina ſaturatius tincta*, *pluſque minuſve rubicunda*, *ſiccitas oris*, *faucium & linguæ*, harumque *cruſta* modo albicans, modo fuſca, aut ſubnigra, quem ſtatum nonnulli barbare *prunellam* vocant, *deliria*, *anxietates præcordiorum leviores* vel vehementiores, & alia; pro quorum varietate varia recipiunt nomina: ut *ephemera*, *ſynochus ſive continens*, *cauſus*, *angina*, *pleuritis benigna*, *maligna petechialis*, *ſudor anglicus*, *morbilli*, *variolæ*, *purpurata vel miliaris*, *ſcarlatina*, *urticata*, *catarrhalis*, *ullioſa*, *peſtilens*, *peſtis*, *epidemica*, *dyſenterica*, *ſtomachica*, *inteſtinalis*, ſive *meſenterica*, *caſtrenſis*, *hungarica*, *vulneraria*, *eryſipelacea*, *inflammatoria*, *lochialis*, *lactea*, *lenta*, *hectica ſive phthiſica*, *verminoſa* &c.

Nomina febrium varietas.

Cauſſæ 1. propinquæ.

Cauſſa *proxima* harum febrium quamvis non ſit adeo plana, certa ac perſpicua, ſed potius valde obſcura, mihi tamen eſſe videtur, ut in intermittentibus, materia quædam p. n. modo acris, modo viſcida, peculiaris, partes multas, & cum primis cutem, ad ſpaſmos, ſed cor & arterias ad frequentiores contractiones ſollicitans, *non acida*, ut olim putarunt, ſed *ſulphurea* potius aut *alcalica*; id quod calor morbidus, ſitis, ſiccitas oris & cutis, aliaque phænomena evincere videntur: quo ipſo deinde ſanguis celerius, quam par eſt, per

vaſa propellitur, unde dolor capitis, vigiliæ, deliria, aliaque ſymptomata explicari apte poſſunt. *Antecedens* vero hic magis in vaſis ſanguiferis, quam primis viis, in vario nimirum ſanguinis vitio, vel quantitate, vel qualitate præſertim acri, alcalica, biliosa, ſive *ſulphurea* peccantis, conſiſtit, quo cor & ceteræ partes ad motus ejuſmodi p. n. concitantur, aliaque ſymptomata inducuntur; quod vero ſanguinis vitium, qualecumque id ſit, hoc motu cordis & ſanguinis aucto ſæpiſſime corrigitur, vel expellitur, morbuſque ſic rurſus tollitur, eumque motum & effectus *Naturam* vulgo (quæ nobis cor potiſſimum, una cum arteriis, motuque tonico aliarum corporis partium, verbo, mirabilis fabrica corporis mechanica eſt, Sthlianis autem *Anima rationalis*) præſtare dicunt, id quod etiam ſano ſenſu verum eſt, dum a ſapientiſſimo Conditore apta nata eſt, ſicut in ſtatu naturali, ita & in morboſo, noxia atque ſupervacanea ſecernere atque expellere; atque hinc *Natura merito optima morborum, & cumprimis febrium medicatrix appellari poteſt*, quia eas ſæpe ſola ſanat, cujus etiam ductum, ſi rite agit, ſequi debemus. Contra ſæpius *occurrunt febres* aliique morbi, *ubi Natura parum præſtare valet, ars vero multum*; ubi Medicus *fit magiſter & dominus Naturæ*, in quibuſdam vero NATURA & ARS, ut præſertim *in malignis quibuſdam*, parum adhuc vel nihil efficere poſſunt.

V.

Cauſſæ remotæ. Remotæ vero cauſſæ ſunt itidem, uti in intermittentibus, *errores in rebus non naturalibus*, cibo præſertim, potu, aere, motu vehementiori, vigiliis nimiis, & affectibus animi, commiſſi, atque inprimis etiam, maxime in epidemicis, *contagium*, ſi ſcilicet noxium quoddam in aere, quod ſanguinem atque ſimul ſpiritus vario modo corrumpere, ejus craſin naturalem deſtruere, atque partes multas, cumprimis vero cor ad motus p. n. exſtimulare, cerebrum vero in ſuis functionibus vehementer turbare valet. Pro diverſitate vero harum cauſſarum, & inde inducta minori vel majori corruptione ſanguinis, itemque pro varia corporum diſpoſitione, febres hæ evadunt vel leviores vel graviores, benignæ vel malignæ, variique earum gradus & diverſitates oriuntur: quarum tamen cauſſarum & corruptionum ab iis inductarum natura ſive indoles a priori hactenus ſatis cognoſci haud potuit; a poſteriori tamen obſervatur, ſanguinem & ſerum in quibuſdam magis *ſpiſſum* ſive *coagulatum*, in aliis vero, præſertim in malignis, nimis *diſſolutum*, & ad *putredinem alcalicam diſpoſitum* eſſe, immo in malignis atque ipſa peſtilentia revera in celerem putredinem abire; unde neceſſario fluidarum ac tandem etiam ſolidarum partium fabrica, craſis & uſus ita læduntur, ut omnia prædicta ſymptomata cum *læſione* reliquarum corporis animæque actionum, & ſæpe mors ipſa inde ſubſequantur.

VI.

VI.

DIAGNOSIS continuarum generalis ex definitione earum (N.I.) conſtat. Specialis vero ex ſpecialibus circumſtantiis & ſymptomatibus deſumitur. *Benignæ* enim ex virium qualicumque aliarum actionum conſtantia; *malignæ* vero ex earum ſubitanea & *inſigni proſtratione*, ac pulſu debili, quibus plerumque *mentis quædam turbatio ſive alienatio*, *præcordiorum anxietas*, & *reſpiratio anxia aut ſuſpirioſa*, *vigiliæque nimiæ* utplurimum juncta ſunt; dignoſcuntur. *Ephemera* ſive *diaria febris* ex duratione 24. circiter horarum cognoſcitur; *continua ſimplex*, *ſynochus*, ſive continens dicta, ex ſignis febrium generalibus, viribus ſatis conſtantibus & ſymptomatibus plerumque non adeo vehementibus, per plures dies durantibus. *Synochus putrida*, ubi graviora adſunt ſymptomata, major anxietas præcordiorum, fœtor excrementorum vehemens, aliáque. *Cauſus*, ſive *febris ardens*, ex æſtu ſive ardore, præſertim circa præcordia, intollerabili, & ſiti fere inextinguibili. *Angina* ex faucium inflammatione, deglutitione & reſpiratione difficili, cum febre continua. *Pleuritis* ex dolore lateris punctorio, tuſſi & dolorifica reſpiratione, junctis ſignis febris generalibus, ex inflammatione pluræ oriunda. *Phrenitis* ex faciei & oculorum rubore inſigni in febre continua, itemque capitis dolore inſigni, delirio, quod ſæpe *furioſum* eſt, orta ex inflammatione cerebri. *Petechialis* ex maculis cutis, morſibus pulicum fere ſimilibus, & cutis ſuperficiei æqualibus, in toto fere corpore, facie tamen plerumque excepta, in quibus vero ſtigma ſive punctum, ut in pulicum morſibus, non apparet, ſexto vel ſeptimo die ut plurimum ſe manifeſtantibus. *Morbilli* papulas ſive maculas rubras habent paulo elevatas, ſed ſine puſtulis, cum febre & tuſſi plerumque juncta. In *Variolis* vero poſt tales papulas ſive maculas, puſtulæ lentis vel minoris piſi magnitudine in iis elevantur, nunc purulenta, nunc aquoſa ſive ſeroſa materia repletæ; priores *Variolæ veræ*, poſteriores *ſpuriæ*, ſive *aquoſæ*, vocantur. Variolæ veræ denique nunc *diſcretæ* ſunt, nunc *confluentes*: hæ, pejoris moris atque ſæpe valde *malignæ*; illæ autem plerumque melioris ſunt indolis. *Purpura* vel *febris miliaris* diſtinguitur ex maculis rubris vel papulis ſeminis milii aut papaveris magnitudinem ut plurimum non excedentibus; quarum tamen hæc *purpuram albam*, illæ *purpuram rubram* conſtituunt. Quædam harum papularum haud raro liquidum perlucidum continent, & hinc morbus hic a nonnullis *purpura cryſtallina* appellatur.

Diagnoſis omnium continuarum.

Urticata vero febris dicitur, quando elevationes ſive papulæ puncturis urticarum ſimiles cutem exaſperant. Febris *ſcarlatina* cognoſcitur, quando in febre acuta maculæ amplæ, rubræ, ad colorem ſcarlatinum accedentes, in cute hinc inde prorumpunt, eæque mox primis diebus, immo quandoque

ante-

antequam febris percipiatur quæ ſupra cutem non elevantur, & quidem etiam in facie, ubi petechiales vix umquam prodeunt. *Febris catarrhalis* cognoſcitur ex eo, quando ita dicti catarrhi, ut Coryza, raucedo, tuſſis, itemque capitis gravitas, juncta ſunt; calor non ſolet eſſe adeo vehemens, nec ſitis, attamen calor circa veſperam utplurimum una cum ceteris ſymptomatibus increſcere ſolet, atque urina plerumque mox eſt turbida; ſed ſine ſedimento. *Febris bilioſa* vero ex prægreſſa ira, ſubſequente ſapore bilioſo in ore, æſtu magno, vomitu bilioſo, vel ſaltem conatu vomendi, cum præcordiorum anxietate, donec bilioſa materia vel ſponte vel dato vomitorio rejecta ſit.

Febres peſtilentes appellantur, quando febricula correpti ſubita virium proſtratione affliguntur; nam eſt ſpecies febris malignæ, cum variis aliis febrium malignarum ſupra indicatis ſymptomatibus, eiſque adhuc gravioribus magiſque inſolitis, multique ægrorum, quemadmodum in ipſa peſte, intra breve tempus, duos ſcilicet, tres, quatuorve dies, immo ſubinde adhuc citius inde moriuntur, atque utplurimum ſunt *epidemicæ:* ſique belli tempore in caſtris oriuntur, *febres caſtrenſes* appellari ſolent, atque ſpeciatim in Hungaria, *Febri Hungarica*, de qua mox plura. *Peſtis* vero ſive *Peſtilenia* ipſa innoteſcit, quando una cum ejuſmodi ſymptomatibus tumores hinc inde in corpore, qui *bubones* aut *carbunculi* dicuntur, erumpunt. *Epidemica febris* eſt, quando plures ſimul eodem tempore, eodem in loco vel regione, ex eadem fere Febre decumbunt, quæ quandoque benignæ, quandoque tamen malignæ ſunt. *Sudor Anglicanus* fuit febris olim admodum maligna in Anglia orta & obſervata, in qua ægri mox vehementi ſudore, & virium proſtratione corripiebantur, & multi intra unum alterumve diem, ut in peſte, ea interficiebantur. *Dyſenterica febris* eſt, ſi cum calore & pulſu p. n. vehementia tormina & æſtus in abdomine, cum frequentibus & dolorificis dejectionibus, eiſque vel cruentis, vel mucoſis, aut purulentis adſunt.

Febris ſtomachica vel *inteſtinalis* mihi eſt, quam fluxus alvi, & rejectio materiæ fæculentæ utplurimum valde fœtidæ comitatur, quam quidam *meſentericam* appellant.

Hungarica, quando ægri, præſertim in Hungaria, vel ſaltem tempore belli Hungarici, febre peculiari maligna, cum ſubitaneo virium lapſu, vehementiſſimo capitis dolore, linguæ & faucium inflammatione, ardore, nigritudine, atque ariditate afficiuntur, quam nonnulli barbaro vocabulo *pruneIlam* appellant, unde quamplurimi intra paucos dies pereunt. *Vulneraria*, quando calor & pulſus p. n. vulneri, abſceſſui, vel operationi chirurgicæ graviori ſuperveniunt. *Eryſipelacea*,

[illegible]ea, ubi febri eryſipelas, *inflammatoria*, ubi ei inflammatio notabilis alicujus partis, ſive externæ, ſive internæ, conjuncta eſt; vel ubi inflammationi, præſertim majori, febris ſupervenit. *Febris lenta* ſive *hectica*, quando cum notabili corporis tabe calor lenis p. n. attamen continuus, cum pulſu celeriori ægrum perpetuo ac diu affligunt. *Phthiſica*, ubi in viſcere quædam, præſertim pulmonibus aut renibus ulcus eſt, una cum ſignis febris lentæ modo indicatis. *Lochialis* vocatur, quæ lochiis obſtructis ſupervenit. *Febris lactea*, quæ lactis difficilem proventum in novis puerperis comitatur: atque ex his febrium continuarum diagnoſin ſatis patere exiſtimo.

VII.

Prognoſis.

Ratione prognoſeos continuarum generatim probe notandum eſt antiquum atque veriſſimum *Hippocratis* monitum,(a) *in acutis ſcilicet nullas certas eſſe prædictiones, neque ſanitatis, neque mortis*: quia adhuc hodie ſæpius obſervatur, eos, qui nobis leviter ægrotare videntur, ſæpe inopinato mori, graviter vero decumbentes, præter omnem ſpem haud raro reconvaleſcere. Interea tamen eæ, *quas gravia comitantur ſymptomata*, periculoſiores utplurimum ſunt reliquis; ſpeciatim vero illæ *omnium periculoſiſſimæ eſſe ſolent*, ubi *ſubitanea eaque magna virium adeſt proſtratio*, ubi pulſus valde debilis, *reſpiratio anxia*, præcordiorum magna anxietas, urina tenuis, ignea, ſine ſedimento, *vigiliæ perpetuæ*, *inquietudo* & jactatio corporis continua, *floccorum collectio*, *tremores artuum & linguæ*, *ſubſultus tendinum* in manibus & circa carpos, quando pulſum explorare volumus, *mentis alienatio*, *pudoris neglectus* & corporis denudatio inſolita adſunt: *Pulſus* denique *myurus*, *fæcum & urinæ involuntaria* & *inſcia excretio*, oculique caligantes, cum *perpetuis deliriis*, mortem indicant. Ita & ſi *urina* in his morbis prius tincta ſimul & ſemel *prorſus aquea* fit, & quidem ſubito, *deliria* brevi inſtare fere certiſſime ſignificat, ac deinde plerumque mortem. Optandum eſſet, *ut æque valentia ac certa hic quoque haberemus remedia, quam in intermittentibus*; attamen hucuſque ea adhuc deſideramus. Interea tamen ſciendum, pleroſque, ſi rite tractantur, præſertim benignis aut ſaltem non adeo malignis laborantes, hodie a peritis & prudentibus Medicis reſtitui, atque *longe plures evadere quam mori*; licet quam plurimi adhuc optimis etiam Medicis, varias ob cauſſas, ſæpiſſime tamen ipſorum ægrorum aut adſtantium culpa, moriantur.

VIII.

Criſi plerumque terminantur.

Exitus vero harum febrium ſalutaris, quando *per notabilem quandam evacuationem*, ut hæmorrhagiam largam narium, ſudorem

(a) Aphoriſmi 19 Sect. 2.

dorem fortem, urinam turbidam copioſam, cum ſedimento largo, ſputum multum, vel quandoque etiam alvi fluxum, &c. contingit, *Criſis* vocatur; quas evacuationes, *ſi ſufficienti copia procedunt*, brevi euphoria & levitas ſequuntur; ſin contra, vel nulla, vel non ſatis larga aut ſufficiens contingit, mortem vel ſaltem morbum diuturniorem aut mutationem in alium indicant. Et licet, ut modo dictum eſt, aliæ evacuationes criticæ accidant præter ſudorem, quibus ægri ſervari ſolent, tamen quia plerique a febre ſine ſudore, non curantur, ut hic apta ratione, dum natura ſæpiſſime hunc modum oſtendit, producatur, ſerio ſtudendum, fugiendumque utplurimum omne, quod eum impedire poteſt: quia quando impeditur, ſæpiſſime inde mors, interdum febres lentæ, aut innumerabilia alia mala gravia ſequuntur. Scire vero juvat *ſudorem plerumque non in principio, ſed in ſtatu, vel potius jam aliqua facta morbi declinatione*, remittente nimirum aliquo modo caloris & pulſus vehementioris impetu provenire, atque utplurimum *nubecula in urina*, quam tunc coctam appellant, *indicari*, ideoque *ægri in principio* ſive ante hoc tempus, ut olim peſſimo ſæpe conſilio fecerunt, *ad ſudorem non ſunt cogendi*; multo minus valde calefacientibus bezoardicis, aut alexipharmacis dictis remediis, ut quondam curarunt, tractandi, *ſed blandis ac lenibus diaphoreticis*, præſertim fixioribus, tincturis ac mixturis temperantibus acidulis & potiunculis diluentibus, ac æſtum temperantibus, ſic certius reconvaleſcunt. Quia tamen etiam *certæ febres acutæ* materiam noxiam *per alvi fluxum* cum euphoria ægrorum expellunt, quæ in primis viis potiſſimum hærere videtur, cavendum in his a ſudoriferis, & ſequamur ductum naturæ, qua de re uberius in Cap. V. dicemus.

IX.

Curatio febrium leviorum.

In curatione igitur plerarumque acutarum Medicus ab initio & incremento uſque ad ſtatum morbi materiam noxiam, tamquam cauſſam febrilem, corrigere, præparare, & ad ejectionem diſponere, aſt in ſtatu & declinatione eam per convenientia loca, quę decurſus morbi plerumque indicare ſolet, eliminare debet. Ubi vero præ omnibus, melioris methodi cauſſa, notamus, *febres continuas ac continentes leviores, benignas, ut ephemeram, ſynochum ſimplicem, febres catarrhales benignas, urticales, ſcarlatinas, vulnerarias, lacteas, variolas, & morbillos benignos* frequentiſſime ſalutariter decurrere, cauſſamque morbificam a natura ſive motu cordis atque arteriarum frequentiori ſubigi, hoc eſt, corrigi, emendari, atque tandem quoque expelli, idque etiam ſæpe ſine medicamentis, præſertim ſi æger 1. *abſtineat a cibis* valde nutrientibus, maxime carnibus, & utatur ſolum juſculis tenuibus, vel omnino abſtineat a cibis, præſertim ſi ab eis abhorret; 2. *potu utatur* ſufficiente, frequenti, diluente, aquoſo, imprimis tepido, vel ſaltem temperato; 3. quiete, &

4. fri-

4. frigoris evitatione; his enim utcumque obſervatis, multi ab his morbis omnino & perfecte, ſola ſic dicta natura liberantur. Sed hæc ſi negliguntur, atque circa has res errores committuntur, aut incongrua remedia adhibentur, felix exitus ſæpe invertitur, morbique graviores, vel ipſa mors inducitur.

X.

Ubi vero febris gravioribus ſtipata eſt ſymptomatibus, calori vehementiori temperando, & viſcidæ vel acris materiæ præparationi magis ſtudendum: in quem finem danda ſunt *Diluentia*, ut potus ſufficiens, aquoſus, temperans, ex. gr. aqua ſimplex, pura, vel pane injecto alterata, vel decocta ex pane triticeo, aut hordeo, vel avena, vel decoctum hordei aut C.C. ſucco vel ſyrupo citri, vel ſpiritu vitrioli aut ſulphuris, vel & ſpiritu nitri dulci ſapore grate acido impraegnatum, & ſaccharo vel ſyrupo quodam ſuave redditum; vel *decoctum pomorum* fragrantium, aut ceraſorum acidorum ſiccorum, aut *tamarindorum*, addito pauxillo ſacchari q. ſ. ad gratiam, vel & *ſerum lactis*, &c. quibus ſubinde infuſum Thee tepidum, vel veronicæ aut ſcabioſæ, præſertim mane & circa veſperam interponi poteſt. Paulo potentius vero tenacitatem ſive ſpiſſitudinem humorum, *in pejoribus ac malignis febribus ſubinde reſolvunt*, infuſa vel decocta ſic dictarum *plantarum alexipharmacarum* & quidem temperatiorum: ut ſunt herb. ſcordii, alliariæ, ſalviæ, millefolii, rad. ſcorzoneræ, caryophyllatæ, pimpinellæ albæ & ſimilium, itemque horum *eſſentiæ* debiliores mane ſolum exhibitæ, quæ vero in ægris frigidioribus tantum ſunt adhibenda & in calidioribus prorſus omittenda.

Curatio graviorum exigit præparationem, quæ fit 1. potu apto.

XI.

Pulveres temperantes ac diaphoretici, quales egregii parantur ex lap. cancrorum aut conchis, ſucco citri vel aceto deſtillato ſaturatis, atque ſalibus mediis æſtum blande temperantibus: ut ſunt nitrum depuratum, nitrum regeneratum, ſal altimoniatum, Tartarus vitriolatus, arcan. dupl. &c. vel pulveres temperantes compoſiti, in pharmacopoliis hic inde proſtantes, ex aquis temperantibus, borragin. bogloſſ. ceraſ. nigror. card. benedict. acetoſæ, fumar. &c. ter quaterve die ad ℈j. vel ʒß. exhiberi, ex quibus etiam idoneæ portiunculæ ſive mixturæ fieri poſſunt, quæ vero quoque, præſertim ſi ægri pulveres averſantur, ſine pulveribus dantur.

2. Pulveribus & potiunculis temperantibus.

XII.

Blanda acida ad acrimoniam alcalicam, bilioſam, aut ſulphuream, & æſtum temperandum, putredinemque alcalicam præcavendam, & quæ jam adeſt, deſtruendam; qualia, præter dicta ſalia media & nitroſa, ſunt ſuccus citri, tanquam acidum corpori noſtro amiciſſimum; ſyrupus citri, ribeſiorum, berberum,

3. Blandis acidis & 4. emulſionibus.

berum, cerator. acidor. rubi idæi, mororum, & Tinctura roſarum, fl. papav. bellid. vel aquilegiæ, &c. Acida autem fortiora ſunt ſpiritus vitrioli, ſulphuris, nitri, clyſſus antimonii, ſpiritus nitri aut vitrioli dulcis, vel R. ex prædictis, cum quarta parte ſpiritus nitri dulcis, tanquam remedio perquam grato, &c. quæ decoctis hordei aut CC. ſi modo tuſſis abeſt, ad gratum acorem inſtillantur, vel etiam per ſe aliquoties in die exhibentur; itemque *Julapia* grata ex aquis, ſyrupis, tincturis & ſpiritibus modo laudatis, refrigerantibus blandeque refocillantibus, quæ ultima remedia pueris, plerumque, aliiſque qui a pulveribus abhorrent, gratiora eſſe ſolent (*a*). *Emulſiones* tenues, ex amygdalis dulc. rec. piſtaceis, pineis, ſem. cad. Mariæ, aquilegiæ, vel ſemin. 4. frigid. major. non rancidis, addito pauco ſaccharo ad gratam dulcedinem, pro acrimonia alcalica demulcenda & ſanguine temperando.

XIII.

3. Eſſentiis & tinctur. diaphor.

Materia hæc febrilis corrigitur & expellitur quoque medicamentis diaphoreticis ſive alexipharmacis, quæ *guttatim* aſſumuntur, qualia ſunt, Mixtura ſimplex, Eſſentia ſcordii helenii, angelicæ, contrayervæ, pimpinellæ, alexipharmaca, Tinctura bezoardica & ſimilia, mane potiſſimum cum infuſo aquoſo ad guttas xxx. vel xxxx. exhibita; ex quibus vero priora ſunt temperatiora, poſteriora calidiora, adeoque temperatiora magis ægris calidioribus, poſteriora vero frigidioribus ſunt danda, atque magis in declinatione, quam in principio morbi, ubi calidiora remedia, præſertim in calidioribus, quam maxime ſunt vitanda, reliquo autem diei tempore iis temperantibus remediis eſt pergendum, quæ §. X. XI. & XII. commendata ſunt. Hæc diaphoretica ſive *alexipharmaca temperatiora*; illa vero, quæ ex vegetabilibus calidioribus parantur, & quidem cum ſpiritu vini, alexipharmaca ſive *bezoardica calidiora* appellantur.

XIV.

De Venæ Sectionis uſu in eis.

Quod ad venæ ſectionem attinet, ea locum habet in principio & incremento, quando æger eſt *plethoricus* & robuſtus, ubi *magnus æſtus*, atque *pulſus fortis* aut vehemens adſunt; quibus in caſibus ſanguis ad ℥vj. viij. & plures, pro ægrorum & ſymptomatum varietate, e vena educi poteſt ac debet; imo quæ etiam ſubinde repetenda, ſi modo dicta ſymptomata brevi non remiſerint. Ubi vero ejuſmodi rationes ſive indicantia non adſunt, vel ægri valde debiles, vel calor lenis aut valde moderatus, ac pulſus languidus, V. S. omittenda eſt, præſertim ſi malignitas adeſt, & conſtitutio epidemica repugnat.

XV.

[*a*] Obſ. in cholericis & melancholicis calor melius *nitro*; in ſanguineis melius *acidis* temperatur.

XV.

Vomitoria non niſi in febribus illis continuis indicantur, *ubi cauſſa hæret in ventriculo*, ut ubi vel *nimia repletio*, vel *ira* præceſſit, (præſertim in bilioſis) & nauſea, amarities oris, vel ſapor nidoroſus, vel inanis vomendi conatus, vel dolores circa hypochondria, cum præcordiorum anxietate, ægrum affligunt; ubi vero lenia ſint, & præcipue hic *hypecacoanna* eſt laudanda tanquam divinum præ cæteris remedium: quia alia, & præſertim antimonialia, facile hyperemeſin aut hypercatharſin inducunt, aut vires nimis proſternunt, aliave mala concitant, quod hypecacoanna non facit, ſed potius vim ſimul aliquam alexipharmacam, præſertim in malignis atque exanthematicis exercere ſolet. Sed ubi danda, mox, ſi fieri poteſt in principio exhibenda; quandoque tamen etiam adhuc in progreſſu locum habent, imo neceſſaria ſunt, præſertim ſi in principio neglecta fuerunt, ſymptomata vero prædicta continuant; hoc igitur in ſtatu, ſi ægros ab iis malis, imo ab ipſo mortis periculo, liberare volumus, quocunque adhuc morbi tempore cum fructu dari poſſunt, recordorque me ea aliquoties die demum decimo, duodecimo, imo decimo quarto morbi cum optato ſucceſſu adhuc dediſſe, ægroſque brevi poſtea convaluiſſe. *Quando vero nulla ejuſmodi indicantia adſunt*, non promiſcue, ut nonnulli ſuadent, exhibenda; quia tunc non niſi debilitant ac turbant, cauſſamque, quæ tunc non hæret in ventriculo, haud tangunt, multo minus tollunt.

De Vomitoriorum uſu.

XVI.

Purgantia vero *fortiora*, in his morbis nunquam conducunt, quia debilitant, humores tenues expellunt, morbi curſum naturalem invertunt, naturam in ſubigenda & expellenda cauſa morbi e ſanguine turbant, facileque fluxus alvi pericoloſos excitant. Attamen *lenia* ſæpe uſum habent. 1. in febrium illatum principio, *ubi indicia adſunt* Saburræ noxiæ in primis viis hærentis, ut *moleſtiæ* ſive *dolores circa hypochondria*, murmura ventris, vel ipſa *diarrhœa*, &c. deinde 2. & cum primis in febribus *catarrhalibus*, aliiſque *epidemicis ſtomachicis* aut *inteſtinalibus*, ubi ea conducere obſervatum eſt; 3. in *prima variolarum invaſione*; libertatis enim ſic prius primis viis a materia vitioſa, reliqua deinceps tanto facilius corrigitur: imo in *catarrhalibus* ſolo ferre purgante totum morbum ſæpius debellavi, & quidem portiuncula, quæ ex tamarindis, foliis ſennæ, vel rhabarbaro & manna conficitur, vel ex ſale amaro catarctico, vel pilulis balſamicis Becharianis. *In principio* autem *variolarum* commode quoque datur mercurius dulcis cum rhabarbaro, vel jalappa, aut decoct. tamarindorum. In progreſſu vero aut *ſtatu febrium*, præſertim *exanthemati-*

De Purgantium uſu.

maticarum, & cum primis *variolarum*, alvus purgantibus non eſt irritanda, ſed ſi obſtructio alvi moleſta, clyſteribus tantum blandis emollientibus reſeranda; niſi epidemica forte conſtitutio id ſuadeat.

XVII.

Diaphoreſis quomodo procurandа.

Cæterum in tali febri, ſive venæ ſectione aut vomitorio, aut purgante opus, ſive eis opus non fuerit, quando per remedia prædicta (N. X. XI. & XII.) morbus ad ſtatum pervenit, vel calor aliquomodo temperantibus illis jam imminutus eſt, & in urina coctionis ſigna apparent, cutiſque humida percipitur, atque inde conſtat, materiam morbi coctam, ſubactam & ad excretionem præparatam eſſe, tunc *medicamentis diaphoreticis ſive excretionem promoventibus* huic indicationi uberius ſatisfaciendum eſt. Hoc præſtant. 1. pulveres diaphoretici, ut Lap. Cancr. citrati cum antimonio diaphoretico aut bezoard. minerali & pauxillo nitri, ex aquis diaphoreticis, ut aqua fumar. card. bened. ſcorzoneræ, flor. ſambuci, ſcordii, cinnamomi, cord. frigid. galegæ, ulmariæ, ceraſ. nigror. acetoſitatis citri, vel totius citri, &c. &c. exhibiti, quibus in caſibus gravioribus, *ubi anxietates* præſertim adſunt magnæ, vel *deliria*, aut inflammationes, in quavis doſi pulveris camphoræ grana ij. iij. ad iv. magno cum fructu addi poſſunt, itemque pro ditioribus, lap. bezoardicus; quibus 2. ſubinde parca doſis præſertim ſi ægri non facile ſudant, aut frigidioris ſunt conſtitutionis, & cum primis matutino tempore, interponi poſſunt *Eſſentiæ diaphoreticæ aut alexipharmacæ*, *aut Tincturæ blandæ bezoardicæ variæ*: ut vel ſola Eſſent. Scordii, vel Angelicæ ad gutt. xxx. vel cum pauca copia Eſſ. pimpinellæ alb. vel helenii, vel contrayervæ mixta: vel & harum loco mixtura ſimplex; aut R. bez. Wendelii, vel & eſſ. alexipharmaca Stahlii, eadem vel adhuc minori doſi. *Parciſſime tamen his ultimis, utpote calidioribus, utendum, ubi magnus calor* adhuc in ægro percipitur, vel quando ægri natura ſunt calidioris temperamenti, reſque tunc præcipue pulveribus & aquis illis diaphoreticis & ad ſummum eſſentia ſcordii, vel mixtura ſimplici, interpoſitis moderate acidis peragatur.

XVIII.

Quid in diuturnioribus faciendum.

Quia vero nonnullæ febres diuturniores, aut minus acutæ ſunt, & per xiv. ac plures ſæpe dies ſe ſe extendunt, methodo hac generali temperante ac diaphoretica modo deſcripta, mutatis pro ſymptomatum ac circumſtantium rerum varietate remediis ac formulis, uſque ad finem continuandum, niſi forte diarrhœa præſens, dolores circa hypochondria, excrementa valde fœtida, laxantia ſuadent. Quod ſi vero in *lentas & hecticas* degenerent, earum curatio infra peculiari capite tradetur.

XIX.

XIX.

Ratione Diætæ æger loco ſervetur temperato, *vitetur calor cubiculi & ſtragulorum nimius*, attamen & frigus; præſtat tamen, ut cubiculum aliquo modo magis ad frigus, quam æſtum nimium inclinet. *Potus* congruus, diluens, aquoſus, ſubacidus, gratus, ac pro ſiti moderanda ſufficiens, modo non ſit nimis frigidus, concedatur; hoc enim æger multum reficitur ac roboratur, æſtus minuitur, humores viſcidi diluuntur, temperantur, quies, ſomnus & ſudores promoventur, imo & *in ſtatu morbi*, & adhuc magis *in declinatione*, quando *vires factæ* ſunt, etiam hauſtulus *vini rhenani*, *moſellani*, vel rubri cujuſcumque temperati, vel ſolus vel cum aqua mixtus, ægro non interdicatur, maxime ſi vinum appetat, vel ſaltem illud non adverſetur, eive alias aſſuetus ſit. Pro *cibo*, juſcula tenuia ex vegetabilibus parata, præſertim farinacea, avenacea & hordeacea, ſucco citri, vel pauco aceto ſubacida facta, aut ex pomis parata, &c. item pruna, ceraſa & poma cocta, parciſſime uſurpata, optime conveniunt. *Carnes* vero quæcunque & quæ ex his parantur, maxime hic ſunt vitanda, natura hoc dictitante, quæ ab iis plerumque his in febribus abhorret. *Nullus etiam cibus qualiſcunque ſit, ægro nauſeanti, obtrudatur*, quia ut HIPPOCRATES recte docet, *quo plus hos ægros nutriveris, eo plus nocebis*; multum enim omnibus in febribus præſtat *abſtinentia*, aut ſaltem ſi quid appetant, aut aliquid ipſis porrigatur, ſemper ſit parciſſimus ac tenuiſſimus, & quidem, ut jam dictum eſt, ex vegetabilibus paratur. Atque hæc curandi ratio mihi hactenus optima in his febribus perſpecta eſt: conferantur tamen adhuc diligenter ſequentia. *Diæta.*

Monita Medica & Symptomatum Curatio.

1. *Ut nimius calor, ita nimia refrigeratio*, ſive externa ea ſit, ſive interna, per *potum* ſcilicet *nimis frigidum*, in continuis, & præſertim in ſudore, ſumme noxia eſt, adeoque & *lecti & induſiorum mutatio*, maxime in exanthematicis.

2. *In omnibus acutis, & ſpeciatim quoque in malignis, atque exanthematicis*, ut variolis, morbillis, purpura, &c. *regimen blandum diapnoicum ſive diaphoreticum*, ſed non coactum, atque legitima victus ratio, una cum quiete, *præcipuum curationis negotium abſolvunt*.

3. *Evacuationes alvi* in his febribus in incremento vel ſtatu, *niſi natura viam demonſtret*, aut epidemica conſtitutio id doceat, ut plurimum ſunt periculoſæ, *ipſaque clyſmata* acriora tunc quandoque non ſatis tuto applicantur; primo autem initio, præſertim, *ubi repletio vel ira præceſſit*, le-

nia ex rhabarbaro vel ex decocto tamarindorum aut foliorum ſennæ cum manna, non nocent.

4. Sed *ſi alvi obſtructio* in incremento aut ſtatu moleſtias creat, vel *lotione emolliente* vel *decocto tamarindorum*, addito ſirup. acetoſitat. citri vel rubi idæi q. ſ. ad gratiam loco potus uſurpato, ſolvi poteſt, idque adhuc magis in declinatione, ubi etiam ſæpe lene evacuans, ut potiuncula ex foliis ſennæ, vel rhabarbaro, vel ex tamarindis & manna, aut etiam ſale amaro catarctico dari tuto poteſt.

5. Speciatim tamen *in malignis*, *petechialibus* & *caſtrenſibus*, præmiſſo leni ex *hypecacoanna emetico*, cauſſa maligna corrigenda eſt 1. *idoneis acidis*, ut potu ex decocto hordei vel radic. ſcorzoneræ, aut CC. citrato, cum ſyrupo ribeſiorum, vel rubi idæi ſuaviter temperato: vel potu ex aquæ part. iij. & vini part. j. pomis citri & ſaccharo grato reddito, vel & cereviſia tenui, cui aliquot guttæ clyſſi antimonii vel ſpiritus ſulphuris ad gratum uſque ſaporem acidum, inſtillandæ. Ita & 2. *infuſa ex herb. ſcordii* aut cardui benedicti, radicis ſcorzoneræ vel helenii, vel florum calendulæ, ad modum Theæ ſubinde uſurpata, cum vel ſine ſyrupis laudatis acidulis egregie proſunt. 3. *Rob. ſambuci* & *juniperi*, itemque *diaſcordium cum aceto* præſertim rutaceo ſubinde inter prædicta data, ſpecifice contra malignas proſunt. 4. Pulveres ex *antimonio diaphoretico* vel *bezoardico minerali*, aut conchis citratis, cum nitro antimoniato & camphora, parca ſed ſæpius repetita doſi, ex potionibus illis vel aquis diapnoicis dati, acre malignum egregie deſtruunt.

6. In *Febribus malignis* epidemicis, præſertim *petechialibus & catarrhalibus*, vel ubi alias ægri valde debiles, *Venæ ſectio* ut in peſte, *noxia plerumque eſſe ſolet*; adeoque, potiſſimum, ubi noxia jam deprehenſa eſt in aliis ægris, poſtea omittatur in ſequentibus, niſi *ingens forte plethora* id ſuadeat.

7. *In febribus exanthematicis, ut maculis petechialibus & purpura*, itemque *variolis & morbillis*, *ſi non rite erumpunt*, id quod inter alia anxietas circa præcordia indicare ſolet, *valde conducunt emulſiones diaphoreticæ* (*præmiſſo ex hypecacoanna emetico*) *ex ſeminibus aquilegiæ*, *cardui Mariæ & napi* paratæ, quia hæc ſemina vim obtinent expellendi, ſive, ut dicunt, alexipharmacam; ita Eſſent. ſcordii, helenii, pimpinellæ, vel caſcarillæ, ſubinde ad gutt. xx. vel xxx. ex vehiculo apto, præſertim calido, exhibita, hoc in ſtatu valde conducit, non neglecto potu Theæ aliave calido ſuperingeſto. Vulgus noſtrum fruſtulum *radicis helenii potui* ordinario horum ægrorum haud ſine fructu immittit, vel cum Thea commiſcet.

8. *Ubi metus eſt exanthemata retroceſſura eſſe*, *potus calidus*

cum

cum Eſſent. ſcordii, vel helenii, vel pimpinellæ, aliave ſimili diaphoretica, corpore probe tecto optimum eſt remedium, adhibitis ſimul, ſi graviora ſymptomata adſunt, *cantharidibus* in brachiis & pedibus.

9. *Quando vero exanthemata jam retroceſſerunt*, atque tunc mors fere certa eſt metuenda, Eſſentia quoque alexipharmaca, ut Eſſent. ſcordii, pimpinellæ, aliæve ſimiles ſæpius, ſimul cum infuſo Theæ, ſcordii vel millefolii exhibeatur, atque *cantharides* ſive *veſicatoria* fortia dorſo, brachiis & pedibus applicentur, corpore a frigore probe defenſo.

10. *In malignis & peſte ipſa*, dato prius laudato, ſi opus eſt, emetico, nihil melius *conducit quam quies in lecto, regimen* blandum *diapnoicum* continuum, ſervando nimirum corpus in perpetuo calore, exhibendoque ſæpius potum tepidum, aquoſum, infuſi Theæ, radic. ſcorzoneræ, herb. ſcord. ſalviæ, millefolii, veronicæ, &c. interponendo ſubinde ptiſanas ſubacidulas. Deinde, præſertim in malo graviori, etiam *ſubinde danda alexipharmaca temperata*, præſertim tempore matutino, parca ſed ſæpius repetita doſi, ut mixtura ſimplex, vel Eſſentia ſcordii aut alia quædam alexipharmaca, & *pulveres diaphoretici* ex lapidibus cancrorum vel conchiis, ſucco citri præparatis, cum pauxillo nitri & camphoræ, qui pulveres vel alternatim cum eſſentiis ſumendi, vel horis ſolum pomeridianis, ſic tamen, ut Eſſentiæ magis frigidioribus, pulveres magis calidioribus temperamentis, exhibeantur: quibus etiam *potione ex aquis* diapnoicis cum antimonio diaphoretico, vel temperante quodam pulvere paratæ, magno cum fructu ſubinde interponuntur.

11. Quia in peſte, in *Bubonum legitima tractatione*, maxima felicis curationis peſtis pars conſiſtit, hinc opera danda, ut emplaſtro vel cataplaſmate emolliente mature extrahantur, ac maturentur, poſtea aperiantur, mundentur, & eſſentia vel balſamo vulnerario conſolidentur. Qui plura de his *Carbunculis peſtilentialibus* ſanandis noſſe vult, itemque de *præſervatione* ejus, evolvat Inſtit. noſt. chirurgic. Part. I. Lib. IV. cap. IX. ſeqq.

12. *Nocent vero plerumque in malignis & præſertim in peſte*, V.S. vomitoria ex antimonio, purgantia fortiora, omnia medicamenta vehementia, ut nimis calida, aut volatilia, opiata, valde camphorata, ac regimen quoque nimis calidum, quemadmodum fere omnes ſcriptores, qui in ultimis peſtilentiis vixerunt, teſtantur. Atque hæc ipſa etiam methodus in *ſudore Anglicano* optima quondam obſervata eſt.

13. In *febribus catarrhalibus*, mane, *præmiſſa* in principio ad materiam vitioſam evacuandam vel potiuncula mannata, vel pilulis lenibus; poſtea frigidioribus eſſentia quædam diaphore-

phoretica, vel liquor CC. ſuccinatus cum leni ſudoris regimine, ad materiam noxiam noctu ſubactam, expellendam, ex infuſo herbarum pectoralium calido exhibeatur, & reliquo tempore diei aliquoties pulvis quidem temperans, ſalinus, reſolvens, cum ſuccino & nitro ad materiam vitioſam uberius corrigendam, vel ex ſimili infuſo, vel ex aquis diaphoreticis detur; *calidioribus* vero ſoli pulveres & aquæ diaphoreticæ exhibendi. Ad *materiam acrem*, quæ *raucedinem & tuſſim producit* emendandam & incraſſandam *linctus pectorales* conveniunt; pro materia vero *tenaci* e pectore evacuanda oxymel ſquill. ex aquis pectoralibus dandum. In *alvo obſtructa* clyſma vel potiuncula laxans mannata adhibeatur. Simulac vero *mador percipitur*, & æſtus paullulum remittit, aquis & potiunculis diaphoreticis una cum infuſo pectorali ſedulo continuetur.

14. *Bezoardica ſive alexipharmaca calidiora, ut ſalia volatilia urinoſa, ſpiritus volatiles alcalici, ſpiritus vini rectificatus cum radicibus aliiſve calidioribus deſtillatus, Eſſentiæ & Tincturæ e calidioribus paratæ, myrrhata, ligna ſudorifera*, aliaque medicamenta æſtum inducentia, quæ haud adeo pridem a Medicis plerumque hic in febribus acutis adhibebantur, valde noxia ſunt, & cumprimis calidioribus; ardorem enim augent ac ſitim, inflammationemque, anxietates, deliria, ſummas virium proſtrationes, & ſæpe mortem producunt.

15. In *Bezoardicis* vero *mere terreis*, qualia fere ſunt terræ ſigillatæ, Cornu Cervi uſtum, pulvis Pannonicus ruber, Mantuanus, bezoard. Sennerti, Anglicanus, &c. parum virtutis deprehenditur, niſi *forte in alvi fluxibus nimiis*: ubi tamen ipſis cortex caſcarillæ cum nitro jungendus, ſi bonus effectus inde ſperandus.

16. In *cauſo & ardore circa ventriculum* externe ſpiritus Vini camphoratus ſcrobiculo cordis cum linteis complicatis calide impoſitus, ſuperimpoſita *veſica aquæ vel lacte calido*, præſertim ſi in eo flores chamæm. cocti, repleta, egregie conducit: quia hic inflammatio ventriculi adeſſe ſolet, quam potenter reſolvit, maxime ſi camphora etiam interne ſimul exhibetur.

17. In *febre Hungarica*, præter remedia febribus malignis adverſa & modo commendata, conducit ſæpe *initio vomitorium*, idque potiſſimum ex hypecacoanna, quia ſæpiſſime ex prava Militum diæta ortum ducit: id quod ſubinde, ſi malignitas poſt primum non ſatis remiſit, repetendum.

Deinde, quia *fauces in ea* plerumque valde *inflammatæ*, aridæ, fuſcæ & ſiccæ ſunt, atque capitis dolor vehemens valde moleſtus eſſe ſolet, quæ mala ſæpius a nimio potu vini hungarici vel ſpiritus vini ortum ducere ſolent, non ſolum

Venæ

Venæ ſectio in brachio, aut pede, ſed etiam *in venis jugularibus & raninis*, itemque gargariſmata ex decocto & ſucco herbæ ſedi majoris, vel endiviæ cum nitro depurato, vel antimoniato, aut lapide prunellæ, aut ſale ammoniaco, cum ſyrupo mororum neceſſaria ac proficua eſſe ſolent. Ita & *mucilago ſeminis cydoniorum* aqua roſarum parata, cum ſyrupo mororum & nitro, faucibus & linguæ aridæ ſæpius illita, egregie opitulatur.

18. *Hæmorrhagiæ quæcumque in his morbis, & imprimis narium criticæ* præmature non ſunt ſiſtendæ: facile enim ægri his in morbis ſine noxa aut vitæ periculo duas ſanguinis libras amittere poſſunt; cohibitæ vero, citius quam par eſt, graviſſima mala, ut calorem majorem, dolores capitis vehementes, anxietates circa præcordia, præſertim vero deliria & phrenitidem inducere valent. Quod *ſi vero ſint nimiæ*, tandem ſiſti debent, & quidem externe aceto, vel ſolutione aluminis aut vitrioli, in aqua cum turundis in nares immiſſis; interne temperantibus, nitroſis. Multi quoque hic *bufonem* ſub axillis alligatum valde commendant.

19. *Vomitus*, cumprimis *in cauſo*, aut *frebibus biliosis*, itemque in variis malignis, quia plerumque ſalutares aut criticæ hic ſunt evacuationes, per adſtringentia & opiata, ut ab imperitis ſæpe fieri ſolet, præmature non ſunt ſiſtendi; ſed potius in vomitu potus largus aquæ tepidæ, vel decocti tenuis hordei vel avenæ, vel herbæ cardui benedicti, addito pauxillo hypecacoannæ, ad materiam acrem probe eluendam & ejiciendam ſæpe ingerendus, donec ſponte remittant; attamen ſi nimis diu continuant, tandem theriacæ vel diaſcordii ℥j. ex aqua cinamomi, cydoniata ſemel iterumque data conducit.

20. *Alvi quoque fluxus* quicumque, *non mox adſtringentibus curandus*, ſed materia peccans per diluentia potius & blanda evacuantia, imprimis *rhabarbarina* & tamarindinata, deinde & abſorbentia ac nitroſa, partim evacuanda, partim corrigenda, ita poſt aliquod tempus plerumque ſponte ceſſat. Aut *ſi his* præmiſſis, *non remittat*, ægrique debiliores fiant, Diaſcordium Fracaſtorii, vel theriaca, ad ℥j. ut modo dictum eſt §. 19. vel pulvis caſcarillæ, a gr. ~~iij. vj.~~ ad xij. cum pulveribus temperantibus vel terreis, ut coralliis, CC. uſto, terra ſigillata, pulv. bez Sennert. vel anglicano, vel pannonico rubro, ex aqua cinamomi cydoniata, vel aqua menthæ ſæpius, donec ceſſet, exhibenda; aut Eſſent. caſcarillæ & Eſſent. ſcordii aut diaſcord. propinanda; hæcque potiſſimum horis matutinis, illa a meridie & circa veſperum.

Cryſtallus montana præpar. ac nitro aut caſcarillæ, aut utrique ſimul ſociata, in diarrhœis excedentibus quoque

egregia eſt, maxime ſi magis, quam antea, ad ſudorem ſe componant ægri, eumque patienter ferant. Ita & *emulſiones* ex amygdalis dulc. & ſemine papav. alb. paratæ, ad ℥j. ſæpius exhibitæ, non raro ſolæ has diarrhœas compeſcunt.

21. *In diarrhœis febrium quarumcumque & præſertim malignarum* (*a*), aut ſi tempus frigidum, præter jam dicta, opera danda, *ne æger e lecto facile ſurgat* ad alvum exonerandam; quia diaphoreſis, hic adeo neceſſaria, impediretur, ſed potius vas vel patina apta ægro in lecto decumbenti ſupponatur; vel ſi hæc deſint, aut alias ſurgendi neceſſitas incidat, ut veſtibus, ſtragulis, aliiſve rebus a frigore probe defendatur, frigus enim hic valde noxium eſt, adeoque & potus ſemper vel calidus ſit vel minimum tepidus. *Nitrum* deinde cum abſorbente & pulv. caſcarillæ junctum, atque parca, ſed repetita ſæpe doſi exhibitum, remedium hic, & præſertim etiam in *variolarum & morbillorum diarrhœa*, alias valde periculoſa, eſt efficaciſſimum: imprimis ſi emulſio (N. XX.) laudata, addita ℥j. vel altera gummi arabici, ad acre in inteſtinis temperandum ſæpius interponatur.

22. Si *Dyſenteria* febri ſuperveniat, eadem curandi ratio eſt adhibenda, vel & ſæpius ægro Eſſ. rhabarbari cochleare unum, ad materiam noxiam evacuandam, donec malum remittat, exhibeatur, atque etiam ægro in lecto, ſi alvum deponit, vas ſubjiciatur; vel ſi ſurgere vult, vas aquam calidam continens ſupponatur, & ſtragulis vel veſtibus probe contegatur; *Clyſteres* ex lacte & theriaca hic quoque egregie proſunt; conſ. ſimul Cap. XIII. N. XIV. & ſeq. ubi ſpeciatim de Dyſenteria agitur.

23. *In ſingultu* febrium acutarum prodeſt *ſpiritus nitri dulcis* cum eſſent. quadam alexipharmaca ad gutt. xx. vel xxx. per intervalla ex infuſo Theæ vel aqua diaphoretica datus, donec ceſſet.

24. *Ob vigilias aut capitis dolores* ægris non facile *opiata*, præſertim fortiora, exhibenda, quia obſtructiones inferendo morbum plerumque reddunt graviorem, atque deliria, ſoporem, aliaque prava ſymptomata facile inferunt: febre enim, laudatis remediis mitigata, aut ſuperata, ſymptomata hæc ſponte ceſſant. E contrario *potus ſufficiens*, *aquoſus*, *acidulus*, medicamenta nitroſa, cinnabarina, & emulſiones tenues præſertim papaveratæ, hic multum valent. *Externæ* in principio dolorum capitis, ſpiritus vini camphoratus fronti & temporibus, vel per ſe, vel philonio Romano roboratus & cum ſplenio calide applicatus, prodeſt; in progreſſu autem acetum

(*a*) Quas ſæpe ſalutares eſſe, præter alios cel *Hoffmannus* egregie probavit, in Diſſert, de *diarrhœa in malignis ſalutari*, aliiſque ſcriptis.

tum roſarum vel ſolum, vel cum nucleis perſicorum aut amygdalis amaris raſis, impoſitum; vel & *emulſio* ex ſemine papav. & nucleis perſicor. cum aqua ſolani parata, addita portiuncula *camphoræ* egregie conducit, vel & unguentum alabaſtrinum camphoraque roboratum temporibus illini poteſt. *Clyſmata* etiam emollentia, ubi alvus ſimul obſtructa, hic multum contra dolores capitis & vigilias prodeſſe poſſunt: ut & *cataplaſma ex fermento panis* cum ruta, ſinapi, ſale & aceto plantis pedum impoſitum.

25. *In anxietate & cardialgia febrium petechialium* aliarumque *malignarum* affinium, præmiſſa hypecacoanna, theriacæ ℥j. cum ſalis abſinthii & antimonii diaphor. a gr. xv. ex aceto bis vel ter poſt intervalla duarum vel trium horarum, ſi malum citius non remittat, apte exhibetur, ſubjunctis potiunculis diaphoreticis camphoratis.

26. *In capitis doloribus & deliriis harum febrium* præter modo dicta, etiam *ſanguiſugæ*, temporibus & poſt aures adhibendæ, itemque *veſicatoria* pone aures, brachiis, cervici, & ſuris pedum, item *ſinapiſmi* brachiis & plantis pedum, revellendi atque avertendi fine, imponendi; interne vero *nitrum* & *camphora*, vel in pulvere cum aliis temperantibus, vel in emulſione ſæpius, quovis ſcilicet bihorio aut trihorio, danda.

27. *Contra tuſſim* ſæpe moleſtam cumprimis *catarrhalium* febrium *infuſa aquoſa* ex ſpeciebus pectoralibus parata, calida ſubinde ſorbillata, itemque *emulſiones* ex amygdalis, ſem. card. bened. card. Mariæ, papav. alb. & aquis pectoralibus, ut ſcabioſæ, hyſſopi, tuſſilag. card. bened. confectæ, præſertim verſus noctem ſæpius datæ, egregie conducunt; ita & *linctus pectorales* ex oleo amygdalarum dulcium, ſyrup. violar. vel papav. err. & ſperm. ceti, addito pauxillo laudani liquidi, uſum hic habent non ſpernendum, ſi circa tempus, quo tuſſis maxime affligit, aſſumuntur. *Acida vero mineralia*, quæ ob vehementiam tuſſim facile augent, tunc ſunt vitanda.

28. Quando *faucium inflammationes* percipiuntur, ita ut *ægri de deglutiendi difficultate* conquerantur, mox *gargariſmata* leniter adſtringentia & reſolventia, ex rad. tormentillæ, biſtortæ flor. & fungis ſumb. flor. roſ. papav. rhead. aqua japon. nitro & pauco alumine, vel etiam ſale ammoniaco, addito ſyrupo mororum vel nucum, ſunt adhibenda. Externe emplaſtra diſcutientia, ut Empl. de meliloto camphoratum, vel ſacculi ex herb. aut florib. reſolventibus applicandi, itemque ſi alvus obſtructa, *clyſmata*, *vel ipſa lenia laxantia* ex tamarind. fol. ſenn. rhabarb. & *manna*, *revellendi fine*, mature exhibenda, antequam *apththæ*, quæ plerum-

rumque in his caſibus periculoſiſſimæ ſunt, ſuperveniant, & quando *faucium tumores*, *ingruente febre*, *incidunt*, hæc laxantia optimo cum ſucceſſu mox in principio dantur.

29. Alias vero, ubi *anginæ indicia*, ut cum difficili deglutitione difficilis quoque *reſpiratio* incidat, Venæ ſectio larga & quidem primo vel in brachio, ſubjuncto idoneo purgante, vel adhuc melius in pede; deinde, ſi malum non remittit, in *vena jugulari*, ac denique ſub lingua *in raninis*, ſi præcedentes non ſuffecerint, inſtituenda eſt, itemque *clyſmata* ſæpius applicanda, atque veſicantia extus variis partibus imponenda.

30. *Aphthæ* in febribus malignis, quæ peſſimi ſunt moris & indicii, abſtergendæ Eſſ. ſuccini & myrrhæ, vel pimpinellæ, ope penicilli; vel & liquore myrrhæ per deliquium, interponenda gargariſmata ex decocto herb. plantag. aut veronicæ cum melle roſar. & ſyrupo mororum; vel ex aqua plantaginis phlegmate vitrioli acidulata.

31. *In continuis remittentibus* ante novam acceſſionem pulveres ſalinos antifebriles temperantes, vel adhuc magis, *corticem peruvianum* dare utiliſſimum.

32. *Sudores nimii* ſive *colliquativi* requirunt aerem cubiculi frigidiuſculum, integumenta lecti leviora ac tenuiora, potum frigidiuſculum, acidulum, ad quem & ſerum lactis & lac ebutyratum pertinent, Tinctura roſar. aliæque acidulæ, vel & horum loco ſpir. nitri aut vitrioli dulcis, ac denique terrea, ut terra ſigillata, corall. rubr. gemmata & præſertim ſpec. de hyacinth. cum nitro & pauxillo opii, vel & doſi diaſcordii.

33. *Vires debiles*, præſertim in *malignis* vel in ſtatu & declinatione benignarum, potiunculæ analepticæ, cum confect. alkerm. Tinctura coralliorum, emulſiones ex amygdal. dulc. piſtaceis, pineis, ſem. card. Mariæ, card. bened. aqua borrag. bugloſſ. roſar. cinnam. flor. aurantior. lilior. convall. totius citri, cordial. frigid. perlat. & camphora roboratæ: itemque *poma citria*, *aurantia*, *ſineſia*, aliaque ſimilia quocumque modo exhibita; immo & ipſum *vinum* bonæ notæ moderate ſumptum, præſertim ſi ægri illud appetunt, tam medice ſumptum, quam aqua temperatum & pauxillo ſacchari edulcoratum, adjectis vel omiſſis orbiculis diſſecti pomi citrei, egregie refocillant. *Externe* carpis manuum & quandoque etiam cordi, aqua Anhaltina, Reginæ Hungariæ, carbunculi, itemque aceta varia, ut roſarum, lavendulæ, rutæ, caryophyllaceum, &c. tepide applicantur, quæ & naribus pro odoratu ſæpius adhibita roborant.

34. Contra *Convulſiones*, in his febribus, quæ ſymptomata ſunt periculoſiſſima, prodeſt ſpiritus cornu cervi, vel li-

liquor ſuccinatus, ſal CC. volatile, itemque pulvis ex ſale card. bened. nitro, cinnabari & camphora: quibus nonnulli etiam vel pauxillum opii addunt, vel theriacam interponunt.

35. *In Febribus, quæ gangrænam aut ſphacelum comitantur, interne* ad hæc mala compeſcenda, ex noviſſimis obſervationibus valentiſſimus ſæpe eſt *cortex peruvianus*, eadem ratione, ut in vehementibus febribus intermittentibus, ſæpius & larga ſatis copia exhibitus.

36. *Poſt febres acutas omnes & præſertim exanthematicas ac malignas uſus lenium alexipharmacorum*, quæ ſimul ſtomachica ſunt, ut Eſſent. cort. aurant. gentian. pimpinellæ, angelicæ, helenii, card. bened. caſcarillæ, ſcordii, adhuc aliquandiu continuandus eſt: ubi ſpeciatim quoque cortex caſcarillæ vel in pulvere, vel in electuario, vel ejus extractum in pilulis egregiam utilitatem præſtant. His etiam *lene laxans* ſub declinatione, immo etiam in fine, antequam aerem rurſus ingrediuntur, cum fructu interponitur, ſic appetitus ac vires citius redeunt, ægrique rectius reconvaleſcunt.

37. *Si poſt acutas vires & appetitus redire nolint*, purgans dandum, & poſtea ſtomachica ſubjungenda: quia ut plurimum tunc appetitus, ob humores vitioſos in ventriculo hærentes, læſus eſt.

38. *Denique reconvaleſcentes* poſt quaſcumque tales febres operam dent, *ne facile errores in diæta committant;* cumprimis ne carnes, maxime duriores, aut pinguiores, præſertim ſuillam, aliaque concoctu difficilia nimis cito comedant, aut etiam in levioribus copia excedant. *Vitent etiam adhuc aliquamdiu aerem frigidum, ventoſum ac pluvioſum, matutinum & veſpertinum.* Niſi enim hæc obſervent, facile in febres novas, easque ſæpe pejores, immo ſæpiſſime lethiferas; vel ſaltem in alios graves morbos relabuntur.

CAPUT IV.

De Febribus exanthematicis & ſpeciatim de Variolis ac Morbillis, quibus purpuratæ & petechiales ſubjunguntur.

I.

Quid Febres exanthematicæ ſint, & quidem nominatim *Variolæ & Morbilli*, quænam earum differentiæ ab aliis, ſupra jam Cap. III. n. VI. dictum, earumque etiam curatio generalis eodem Capite tradita eſt. Interea tamen earum frequentia, dum pauci homines ab his prorſus liberi ma- *De exanthematicis ſpeciatim agendum.*

manent, illarum diſcrimen ac valde dubius ſæpe eventus aliæque cauſſæ me permoverunt, ut de iis adhuc ſpecialius hic exponere conſultum duxerim.

II.

Quatuor variolarum tempora ſunt notanda.

Inprimis vero in Variolis melioris curationis cauſſa probe cum Sydenhamo notanda *quatuor eorum tempora*, *invaſionis* ſcilicet, *eruptionis*, *ſuppurationis*, & *exſiccationis*, ut tanto accuratius, quid in quovis optime ſit agendum, obſervare queamus. Tempus igitur 1. *invaſionis* ſive *ebullitionis* materiæ p. n. aut malignæ vocatur primum morbi tempus, quando ægri languere aut male ſe habere incipiunt, ad tempus, quo maculæ rubræ in cute & præſertim in facie erumpere incipiunt, quo ægri prægreſſo plerumque levi horrore, plus minuſve calere ſolent, quo ipſo tempore nonnulli etiam *convulſionibus*, atque *epilepſia*, cumprimis infantes & pueri, ex improviſo ſæpe corripiuntur: hocque ebullitionis tempus trium quatuorve dierum ſpatio circumſcribitur.

III.

Tempus eruptionis & ſuppurationis.

Tempus vero 2. *eruptionis* vocatur, quando maculæ rubræ erumpunt & ſenſim ſenſimque in papulas elevantur, quod *utplurimum a tertio* vel *quarto die* ad ſeptimum uſque durat in veris & diſcretis. 3. *Tempus ſuppurationis*, a die ſcilicet ſeptimo ad diem plerumque undecimum, quo papulæ rubræ in puſtulas pure repletas tranſmutantur; & 4. *Tempus exſiccationis*; ab undecimo plerumque ad decimum quartum vel decimum quintum in veris & ordinariis. Sed in *ſpuriis ſive aquoſis* citius & ſuppuratio & exſiccatio contingere ſolent, ubi ſæpe die octavo, nono, vel decimo omnino rurſus exſiccatæ ſunt, in anomalis vero ſive irregularibus ac malignis eas die XVII. imo vigeſimo nondum exſiccatas eſſe memini, ſed *Morbilli* citius, & fere ut variolæ nothæ, intra novem vel decem dies periodum ſuam abſolvunt, & per ſquamulas exſiccati decidunt, *tuſſi tamen plerumque fortiori*, quam in variolis, afficiuntur.

IV.

Cauſſa earum proxima.

Cauſſa proxima horum morborum & ſpeciatim variolarum eſt *materia quædam* p. n. ſive *vitioſa in ſanguine*, quam natura, inde irritata, in hoc actu ſeparat atque per cutem ſub puris forma expellit, videturque jam in utero matris cum ſanguine infantibus communicari, quia infantes variolis & morbillis nati leguntur, aut eis ſæpius primis poſt partum diebus vel hebdomadibus corripiuntur, ubi aerem nondum ingreſſi & nullo adhuc alio victu, quam lacte, uſi ſunt: & quia plerique homines vel citius vel tardius ſemel eos ſuſtinere coguntur. Interea tamen exempla etiam eorum proſtant, qui bis, imo ter iis correpti fuerunt.

V.

V.

Diagnoſis horum morborum ex Cap. III. n. VI. jam patet. *Prognoſis* etiam valde cum aliis febribus acutis convenit (ibid. n. VII. & VIII.). Attamen ſpeciatim hic adhuc notandum, quod, *quo citius erumpunt*, eo plerumque fiant copioſiores, quo vero *copioſiores*, eo plerumque, ſicut in aliis exanthematicis, periculoſiores, atque ut plurimum *confluentes*, quæ longe majus vitæ periculum portendunt, vel ſaltem faciem imo & oculos vehementius, quam diſcretæ, corrumpere ſolent. *Quæ vero circa finem diei tertii*, *vel quarto demum placide proveniunt*, plerumque pauciores, diſcretæ & mitiores evadunt. Hinc haud probandus eſt illorum mos, *qui variolas* aliasve quaſcunque continuas ac ſpeciatim exanthematicas *vehementioribus & calidioribus expellentibus*, itemque *calore magno hypocauſti* ac ſtragulorum præmature expellere ſatagunt: quia his ipſis ſanguis, jam quaſi ebulliens, qui temperandus eſt, magis incaleſcit & corrumpitur, *atque ex levioribus & diſcretis pejores*, *confluentes & malignæ conficiuntur*. Præterea ſciendum *epilepſiam*, quæ tempore invaſionis ſæpe pueros aggreditur, quamvis parentes aut amicos ſæpe vehementer terreat, *plerumque nihil mali denotare*, & variolas utplurimum ſatis bene ei ſuccedere. *Quando autem nimis copioſæ prodeunt*, præſertim in facie, aut *confluentes ſunt*, *aut malignæ* gravioribus & inuſitatioribus malis ſtipatæ, vel *collabuntur aut retrocedunt*, vel juſto tempore non exſiccantur, periculoſæ ſunt; & contra, *minus periculoſæ*, *ſi blande & tarde prodeunt*, *ſi diſcretæ & paucæ* ſunt, atque ſine gravibus ſymptomatibus.

Diagnoſis & prognoſis.

VI.

In *curatione* igitur leniſſima via per blanda temperantia, diluentia, & diapnoica, ut in aliis continuis, mihi & pleriſque hoc tempore bonis practicis optima deprehenſa eſt. Antequam vero de hac plura dicamus, pauca monebimus de ea curandi ratione, qua multi variolas periculoſas malignas & confluentes, *per ita dictam inoculationem benignarum*, præcavere ſtuduerunt, & quam minime rejiciendam, ſed potius maxime ſalutarem, *generique humano utiliſſimam eſſe exiſtimamus*.

Curatio per inoculationem.

Nam omnino veriſimile videtur, jam ab utero materno variolarum materiam ſanguini admixtam eſſe, quæ ſemel in omni propemodum homine deferveſcere debet. Quod ipſum quo citius, ſive quo minori ætate hoc fit in infantibus aut pueris, eo ſecurius ab eo veneno utplurimum liberantur, atque eo melius evadunt. Quo autem diutius hæc peſtifera materia hæret in ſanguine, eo pejor ac malignior ea fieri videtur, dum obſervatur, *adultos plerumque longe gravius*

vius inde affligi quam pueros, & quam plurimos illorum veneni vehementia vinci. Igitur quando variolarum benignarum inſitio præſtat, ut citius atque in ipſa infantia, præparato præſertim corpore, deferveſcere ſanguinis iſtud venenum queat, dubium ſane mihi non eſt, quin homines quam plurimi, præſertim nobiliores & Principes quam aptiſſime non ſolum ab ipſo mortis diſcrimine; verum etiam a variis aliis gravibus malis, quæ malignas ſæpe comitantur, hoc ipſo curationis genere defendi, atque faciei pulchritudo oculorumque integritas conſervari queant, quæ alias quam ſæpiſſime graviter læduntur, immo viſus acies haud raro maximo cum ægrorum damno ac moleſtia omnino tollitur.

Neque curandum, quod timidiuſculi hic opponant, cum experientia frequens in Turcis & Anglia, in Germania vero, Hanoveræ, Onolsbaci, Pyrmonti, aliisque locis ejus utilitatem ſatis comprobaverit. *Quomodo autem hæc inoculatio ſit inſtituenda* in Chirurg. noſtræ P. II. Cap. XV. docuimus.

VII.

Curatio leviorum. Cæterum in curatione vario modo, pro morbi varietate & vario morbi tempore, eſt procedendum. Nam *ſi blande*, hoc eſt, *ſine gravibus malis invadunt & erumpunt*, ægrique bene ſe habent, a medicamentis fere omnibus, vel ſaltem calidioribus aut vehementioribus expellentibus abſtinendum, atque *totum hoc opus naturæ recte agenti relinquatur*, ſuadendo ſolum regimen temperatum, quietum ac diapnoicum, legitimam victus rationem ex vegetabilibus, cum potu cereviſiæ tenuis, vel alio aquoſo, ut decocto avenæ vel hordei, ut in aliis febribus levioribus, & inprimis etiam hic *hydrogalæ potum* ex part. iij. aquæ & part. j. lactis valde idoneum deprehendi, ſervando ægros extra lectum, quamdiu ambulare poſſunt ac volunt. Alii pro potu valde commendant *decoctum milii*, nonnulli etiam *lentium*; quæ etiam non contemnenda.

VIII.

Quæ difficilius erumpunt. Quando autem opus eruptionis non legitime ſuccedit, ſed ægri *anxietates*, *inquietudines*, & *æſtum nimium*, aliave mala ſentiunt, in *calidioribus* nimius impetus eſt cohibendus: & quia materia ſive venenum variolarum tunc pejoris eſt indolis, ea corrigenda & temperanda per pulveres temperantes, cinnabarinos, vel apud eos, qui pulveres averſantur, ſicut infantes & pueri ſæpe facere ſolent, per tincturas refrigerantes, ut R. flor. papav. rh. vel aquilegiæ: quibus quarta vel quinta pars ſpir. nitri dulc. commode addi poteſt, itemque per potiones & emulſiones ſimiles, potum ſufficientem idoneum (N. VII.) acidulatum, atque regimen

fri-

frigidius. *Sed in frigidioribus variolæ* eruptionis tempore *difficilius erumpunt*, vel depreſſiores ſubſiſtunt, indeque ægri anxietates perſentiſcunt, atque vehementius ægrotant: ſtimulanda atque juvanda eſt natura *lenibus alexipharmacis*, ut radicis *helenii fruſtulo* cereviſiæ tenui, tanquam potui ordinario ſubjecto, quod vulgi noſtri eſt remedium, vel granis aliquot *myrrhæ* prædictis pulveribus additis; vel eſſentia ſcordii, helenii, vel alexipharmaca, aliquoties in die parca doſi cum potu calido, imprimis Thea pectorali exhibita, itemque *aquis diaphoreticis* & ſpeciatim fumariæ, card. bened. aut flor. ſambuci, vel etiam *emulſionibus* ex ſeminibus aquilegiæ, cardui Mariæ & napi, paratis. *Decoctum* ex ficubus & herbis diaphoreticis aut pectoralibus compoſitum, præſertim ubi forte ſimul tuſſis adeſt, egregium hic eſt, ſi aliquoties in die calide bibatur, ubi etiam in paullo graviori malo *veſicatoria* recte brachiis & pedibus applicantur. Cæterum *in mitiori ſive medio ſtatu*, quando variolæ non nimis facile erumpunt, blanda diaphoretica ex prædictis aquis & terreis citratis ſive temperantibus pulveribus, cum ſyrupo acidulo gratis redditis, ſufficere ſæpe ſolent.

IX.

Ubi Vena ſecanda.

In paulo pejori ſtatu invaſionis, *ubi calor & ebullitio ſanguinis eſt admodum vehemens*, præſertim in juvenibus & adultis ſanguineis, principio utiliſſime *ſanguis larga ſatis copia detrahitur*: id quod præcipue in eis eſt faciendum, qui quotidie laute vivunt, vinumque ſimul & quidem larga copia bibunt, ſicuti aulici, nobiles juniores, & magnates; alias plerumque fiunt confluentes, & ægri inde moriuntur. Ubi vero hæc indicia non adſunt, aut ægri defectu virium laborant, conſultius intermittitur.

X.

Quando evacuantia danda.

Sic, ſi *eodem tempore nauſeam, anxietas, aliave vomitum indicantia adſint ſigna*, tunc ſicut in aliis febribus (Cap. III. N. XIII.), docuimus, præmiſſa, ſi æger eſt plethoricus, *ſanguinis detractione*, vomitus radice *hypecacoannæ* excitandus, vel ſi vomitorii uſum res quædam vetant, aut indicia Saburræ crudorum humorum in inteſtinis adſint, hi *leni purgante ex rhabarbari*, vel *jalapæ* & *mercurii* dulcis apta doſi, vel *decocto rhabarbari* in aqua vel ſero lactis cum manna, vel *tamarindorum* vel *paſſularum cum manna*, vel & Tinct. ſive anima rhabarb. commode evacuari (*a*), hiſque tem-

[*a*] Multi quidem evacuantia quæcunque hic metuunt & prohibent; ego vero aliique præſtantes Medici ea utilia deprehendimus.

temperantia, *diluentia* ac *diapnoica* ſive lenia expellentia, pro materia vitioſa acri corrigenda & expellenda, ſubjungi, prudenterque per eruptionis & ſuppurationis tempus continuari poſſunt.

XI.

Quid in vehementiori invaſione faciendum.

Si invaſionis atque eruptionis tempore *calor vehementior*, ſive nimia ebullitio in ejuſmodi ægris percipitur; præter laudata temperantia, N. VIII. ad hanc moderandam *acida* quoque remedia, Cap. III. N. XII. laudata, in potu ordinario & in potiunculis data egregie proſunt; eo autem poſt eruptionem imminuto, *diapnoicis* & *potu ſufficiente*, temperante, eruptionis & ſuppurationis tempore prudenter continuandum. *Epilepſia invaſionis tempore incidens*, nulla alia, quam lenia expellentia, addita pauca cinnabari, tanquam nervino, requirit, eiſque plerumque variolis provenientibus cedit.

XII.

Quid ſi retrocedere videntur.

Si *variolæ* eruptionis vel ſuppurationis tempore *retrocedere videntur*, *veſicatoria* brachiis, pedibus & cervici ſunt applicanda, atque interne *alexipharmaca* ſive expellentia paullo fortiora, N. VIII. laudata, corpore probe tecto, ex vehiculo calido ſunt exhibenda: id quod etiam, & quidem adhuc majori cura eſt faciendum, quando jam retroceſſerunt, alias certa fere mors brevi ſubſequitur.

XIII.

Quomodo tuſſi medendum.

Tuſſis in variolis, & cum primis etiam *in morbillis* vehementer ſæpe affligens, temperatur, omiſſis primo acidis mineralibus, *infuſis pectoralibus* ad modum herbæ Theæ, aliquoties in die, uſurpatis, itemque emulſionibus, aquis & eſſentiis diaphoreticis, N. VIII. quæ ipſa quoque tuſſi poſt variolas haud raro affligenti & phthiſin ſæpe minanti, optime opponuntur, ubi etiam *linctus pectorales* ex oleo amygdalarum dulcium & ſyrupis pectoralibus cum fructu his adjungi poſſunt.

XIV.

Quomodo oculi præſervandi.

Quoniam vero oculi in variolis ſæpe vehementer afficiuntur, ut non pauci inde viſu vel omnino, abſceſſibus ſcilicet in ipſis ſubortis, vel ſaltem ex parte priventur, quando nimirum cicatrices & maculæ in cornea iis concitantur, ad mala hæc præcavenda & avertenda optime conducit, ſi *allii* a ſano homine *manducati vapor* in oculos ægrotantium aliquoties in die inſpiratur; vel ſi *ſplenia ſpiritu vini*, *camphora & croco impregnata*, imbuuntur, ad ignem deinde fere ruſus exſiccantur, oculiſque, aliquoties in die renovata, imponuntur. Ægri vero a ſplendore ſolis & ignis, *frictionibus* oculorum rudioribus & *ploratu* quoque ſibi cavere debent,

In-

Infantibus, præter vaporem allii, etiam utiliter *lac muliebre* ex uberibus in oculos aliquoties, in die inſtillatur; vel in hujus defectu, *lac aliud tepidum, croco imprægnatum*, eadem ratione adhibetur.

XV.

Præterea tam oculis quam faucibus a malis metuendis præſervandis, (nam hæ ſæpe intus valde intumeſcunt, ut ægri vix deglutire poſſint) egregie quoque conducit, *ſi quid croci & camphoræ*, linteolo incluſum, anteriori collo appenditur, atque per totum periculi tempus ibidem relinquitur, imo & dierum trium quatuorve intervallo renovatur. *Deinde ſi jam aliquis tumor fauces occupavit*, adhibendum *gargariſma* reprimens, ex radic. biſtortæ, floribus roſarum & malvæ, cum ſyrupo mororum paratum, atque extus vel crocus vel theriaca cum camphora, collo circumdatur. *Qua ratione fauces?*

XVI.

Si palpebræ ob inflammationes ſunt glutinatæ, ut ſæpe fieri ſolet, vi numquam ſunt divellendæ, quia inflammatio inde augeretur, & viſus læſio inde eſſet metuenda: hinc, ſi dolores aliave ſymptomata deſunt, in ægris, qui judicio pollent, ita ſine damno relinqui poſſunt, donec ſponte diſſolvantur. Sed ſi dolores aut vehemens pruritus in oculis urgeant, vel ægri infantes ſunt vel impatientes, & oculos aperire volunt, reſerari poſſunt vel *ſaliva ægri* aut alterius hominis ſani ac jejuni, vel lacte tepido, & cumprimis camphora & croco imprægnato, ſi eis ſæpe foveantur, donec a ſe invicem rurſus recedant. Idem quoque præſtare poteſt *oleum ovorum* recens paratum & inflammationis minuendæ cauſſa camphora roboratum. *Quid glutinatis palpebris?*

XVII.

Alvi obſtructio tempore eruptionis, immo & primis ſuppurationis diebus neque clyſtere, multo minus purgante eſt irritanda, quamvis per ſeptem vel octo dies duret, præſertim quando æger nullum inde percipit incommodum. Sed ſi nimis diuturna, aut æger ventris dolores aliave incommoda inde ſentiat, primo victu lubricante ex prunis vel pomis coctis, itemque decocto tamarindorum, pauco ſaccharo edulcorato, loco potus ordinarii ſolutio eſt tentanda, quæ vero ſi parum ſuccedat, aut periculum ſit in mora, *clyſtere emolliente* eſt ſolvenda. *Quid alvo obſtructa?*

XVIII.

Alvi fluxus contra, qui utplurimum valde periculoſus, cohibetur pulveribus terreis, ut pulv. pannon. bezoard. Sennert. vel Anglicano, cortice caſcarillæ & nitro roboratis, in primis cryſtallo montana, vel coralliis rubris præparatis, vel & CC. uſto aut terra ſigillata, ex aqua menthæ vel *Quid ea nimis ſoluta?*

cina-

cinamomi cydoniata, parca, ſed ſæpe repetita doſi data, ut in monito 9. & 10. Cap. III. dictum eſt, curatur. *Dyſenteria* vel eadem ratione, vel interpoſito in malo graviori, præſertim veſperi, leni opiato ex diaſcordio, vel laudano liquido, aliove ſimili, itemque clyſteribus ex lacte & theriaca ſubinde injectis, ſanatur, ea ſimul adhibita cura, ne ægri, quando alvum exonerare volunt, e lecto ſurgant, quod ob refrigerationem, hic ſumme noxiam, probe vitandum. Atque illa ipſa quoque medicamenta interna in *Vomitu nimio*, præmiſſo potu largo aquæ tepidæ, ſæpe repetitis modicis doſibus, optimo cum ſucceſſu adhibentur.

XIX.

Quid in hæmorrhagia narium?

Hæmorrhagiæ ſive profuſiones ſanguinis e naribus *plerumque hic ſunt ſalutares*; adeoque niſi forte nimiæ, non ſiſtendæ, ſed ſibi relinquendæ, donec ſponte deſinant; ſin *vero nimiæ*, ita ut æger valde inde debilitetur, eadem ſunt facienda, quæ Cap. III. monito 18. commendavimus.

XX.

Quid in deliriis & convulſionibus?

Contra deliria & convulſiones pulveribus temperantibus, nitroſis, cinnabaris & camphoræ aliquot grana, immo & pauxillum opii vel theriacæ addantur, atque emulſiones quoque cum camphora, aut potiunculæ ac tincturæ acidulæ his ſæpe interponantur. *Veſicatoria* deinceps ſuris & cervici applicentur, atque *clyſmata* revellendi & temperandi ſcopo cumprimis ex ſero lactis, nitro & melle, vel ſaccharo, vel aqua tepida cum nitro, injiciantur, & ſubinde aliquot guttulæ ſpiritus CC. vel liquor CC. ſuccinati exhibeantur.

XXI.

Quid in virium defectu?

In virium defectu, quia variolarum receſſus metuendus, dandæ eſſentiæ diaphoreticæ, alexipharmacæ, vel Tinctura coralliorum, & aquæ roborantes pro fibris languidis ſtimulandis, hiſque ſubinde interponatur *hauſtulus vini rhenani* vel alius generoſi ac bonæ notæ, quale forte æger maxime appetat. (Conf. monitum 20. Capitis III.) Atque hoc ipſum *in tarda nimis ſuppuratione & exſiccatione variolarum*, quia hæ plerumque ob vires nimis proſtratas contingere ſolent, fieri debet, ubi & myrrha pulveribus expellentibus cum fructu ad aliquot grana additur.

XXII.

Quid in lingua & narium vitiis?

Linguæ & labiorum fiſſuræ demulcentur mucilagine ſeminis cydoniorum ſæpe illitæ. Sed *in narium vehementi exulceratione* turundæ oleo ovorum imbutæ, in eas immittendæ, & ſubinde renovandæ, ne inde forte, ut aliquoties vidi, inter ſe concreſcant, & reſpirationem poſtea ac loquelam valde corrumpant.

XXIII.

XXIII.

In variolis confluentibus ſuppurationis tempore, & cumprimis *circa undecimum morbi diem, nova quædam febris incidere*, eaque ipſa ſæpe pernicioſiſſima mala, ac mortem ipſam haud raro concitare ſolet. In hoc rerum ſtatu, ubi vehementiſſimæ anxietates aliaque peſſima ſymptomata plerumque oriuntur, *nihil magis prodeſt*, quam *ſi alvus lenibus purgantibus ducitur*: id quod optime fit decoctis ſive potiunculis ex tamarindis, vel rhabarb. aut foliis ſennæ paratis, quorum apud adultos unciis tribus, deinde mannæ ℥j. additur, unde plerumque magnum levamen ſentiunt, aut prorſus ab iis malis liberantur. Quod ſi vero his prima vice prædicta ſymptomata non valde imminuta ſint, eadem medicamenta ſemel iterumque ſunt repetenda, donec ægri melius ſe habeant. Nam hic periculum a purgantibus ejuſmodi non eſt metuendum, ut quam plurimi hucuſque ſibi imaginati ſunt, cum evacuando materiam noxiam, morbi tempore in inteſtinis collectam, egregie proſint, iiſque omiſſis vel neglectis, hi ægri plerumque moriantur. Conf. celeb. Angli *Freindii* Lib. de purgant. in nova variolarum confluentium febri adhibendis, & *Diſſertatio noſtra de Manna* ejuſque uſu in nova hac confluentium febri. *Quid in nova confluentium febri?*

XXIV.

Ad foveas & cicatrices turpes faciei evitandas nonnulli ſuadent, ut ægri tempore invaſionis *pediluvia tepida emollientia* quotidie adhibeant, atque mox quoque ad impetum a capite & facie avertendum, *veſicatoria* brachiis & pedibus eorum, revellendi cauſſa, applicentur: quarum vero rerum periculum meis ægris hucuſque varias ob rationes ſuadere nolui. Attamen circa finem ſuppurationis puſtulas majores *acicula aperiri jubeo*, ut pus effluere atque partes ſubjectas erodere nequeat. *Puſtulæ exſiccatæ* eumdem in finem avelli, & loca ulcerata deinde oleo amygdalarum dulcium vel amararum, vel ovorum illini poſſunt, ita foveæ vel nullæ vel ſaltem minus deformes remanent, præſertim ſi ægri antea in regimine præſcripto temperamento ſervati neque calidioribus medicamentis tractati fuerunt, utpote a quibus alias deformes cicatrices ſæpiſſime producuntur. Puſtulis exſiccatis eiſque vel avulſis vel lapſis, facies ſæpius vapore lactis calidi, vel decocti avenæ foveatur, quod multum ad cutis æqualitatem & levitatem producendam facit. *Quid ad turpes cicatrices evitandas?*

XXV.

Morbo ſuperato ægri ſemel iterumque, præſertim poſt pejores variolas, *antequam aerem ingrediuntur*, (quod non nimis cito fiat,) *probe ſunt purgandi*, hiſque purgantibus ſemper apta *mercurii dulcis* doſis eſt addenda; alias *Quid morbo ſuperato.*

plerumque varia gravia mala & cumprimis ophthalmiæ, ſpina ventoſa, tumores glandularum, & ulcera varia variolas ſequuntur: id quod etiam *in oculorum inflammationibus* variolas ſæpe excipientibus, eſt faciendum; quibus vero adhuc diaphoretica varia & imprimis infuſa ex herba euphraſiæ, veronicæ ſem. fœniculi, ligno ſaſſafras, ſunt interponenda & ſubjungenda, haud omiſſis idoneis collyriis aliiſque diſcutientibus, quæ in aliis oculorum inflammationibus prodeſſe ſolent.

XXVI.

Quomodo pejores præcavendæ?

Quando variolæ epidemicæ graſſantur, magnates, nobiles, aliique honoratiores a Medicis deſiderant remedia, quæ liberos præparent, ne, ſi forte eos aggrediantur, nimis copioſe aut periculoſe a variolis corripiantur. Ordinavi ſæpius & adhuc ordinare in ejuſmodi caſibus ſoleo, primo purgans, ætati & viribus aptum, ex mercurio dulci & rhabarbaro, vel jalapa, aut ſimilibus; hocque præmiſſo, *Tincturam* quandam acidulam ex floribus roſarum, papaveris, bellidis vel *aquilegiæ* (*a*), mane & veſperi conveniente quantitate ex infuſo Theæ, vel cereviſia, vel aqua quadam deſtillata aſſumendam, una *cum modica* & apta *victus ratione*: quibus obſervatis, plerumque factum eſt, ut liberi illi vel immunes prorſus a variolis manſerint, licet in tota vicinia ſævierint, vel leniter ſaltem ut plurimum eis correpti fuerint.

XXVII.

De Morbillis.

Quid Morbilli deſiderent?

MORBILLI (*b*) eadem ratione ac variolæ curandi, nihilque fere aliud requirunt, quam quia *tuſſis hos ægros ut plurimum, aut potius ſemper, attamen modo lenius, modo vehementius affligit*, ut ter, quaterve in die ægris detur infuſum vel decoctum idoneum *pectorale*, & huic *linctus pectorales* ſubinde interponantur, conſ. Cap. III. monitum 27. In nimis vehementi, noctu ſyrupus diacodii vel extracti papav. errat. gr. j. vel alterum, vel aliud blandum opiatum, modica doſi dari poteſt, & *in fine morbi*, ſicut in variolis, *alvus purgetur*.

XXVIII.

(*a*) Ex hoc genere quondam fuit celebris in Germania Tinctura antivarioloſa *Dolai* & *VValdſchmidii*.

(*b*) Horum Diagnoſis vid. Cap. III. n. VI. & Prognoſis eod. Cap. n. VII. & VIII.

XXVIII.

De Febre Miliari, ſive Purpurata.

FEBRIS MILIARIS SIVE PURPURATÆ (*a*) curatio quoque potiſſimum in blando regimine temperante ac diapnoico conſiſtit; adeoque potus ſufficiens aqueus acidulus, ut cereviſia tenuiſſima, vel decoctum panis, vel hordei aut ſcorzoneræ citratum haud frigidum, & remedia temperantia, diaphoretica; diluentia ſæpius, & cum primis N. VIII. hujus Capitis jam laudata, primaria ſunt: & quidem ſic, ut mane eſſentia blande diaphoretica, poſtea mixturæ, potiunculæ, & pulveres diaphoretici, nitroſi exhibeantur. Interea tamen *in maligna*, vel *ubi nauſea* vel *anxietas cardialgica* adeſt, uſus maturus *radicis hypecacoannæ* cauſſam horum malorum ut plurimum egregie expellit, ut laudatis remediis temperantibus ac diluentibus curatio tanto commodius abſolvi queat. Si *in puerperis purpura* a lochiis ſuppreſſis oriatur, ſanguis quoque e pedibus detrahatur, & pilulæ Becherianæ noctu ſimul exhibeantur, ad fluxum eorum, ſi fieri poteſt, reſtituendum. *Si non a lochiis ſuppreſſis*, venæ ſectio omittenda, & cetera laudata ſolum adhibenda. *Quid febris miliaris?*

XXIX.

De Febre Petechiali.

Petechiales & petechizantes febres (*b*) eadem fere ratione per leniſſima diaphoretica, diluentia ac nitroſa optime curantur, cavendo ſudores coactos. *Ubi vero adſunt nauſea*, vel conatus vomendi, *reſpiratio anxia*, vel *anxietas* circa præcordia, principio lene *vomitorium*, præſertim ex rad. hypecacoanna, utiliſſimum, immo neceſſarium eſt; id quod etiam, ſi mala illa & præſertim reſpiratio anxia non remittunt, repetendum, eiſque diaphoretica lenia cum camphora interponenda & ſubjungenda. *Quid petechialis?*

Alvi fluxus, ſi adſit, præſertim moderatus, *per adſtringentia non eſt cohibendus* (*c*), ſed naturæ potius relinquendus,

(*a*) Diagnoſis & Prognoſis peti poſſunt ex Cap. III. N. VI. VII. & VIII.

(*b*) Harum Diagnoſis vid. Cap. III. N. VI. & Prognoſis N. VII. & VIII.

(*c*) Vid. hac de re *Stahlii* Opuſc. Chym. Phyſ. p. 660. & ſeq. atque *Hoffmanni* Diſſert. egregia *de Diarrhœa in malignis ſalutari*.

dus, vel ejus ſucceſſus, quando forte natura ſegnior aut ad expellendum nimis debilis, leni laxante adjuvandus (*a*), & poſtea a prædicta curandi ratione non recedendum, ſicuti Capite ſequenti uberius exponemus.

Venæ ſectio locum non habet, niſi forte ubi magna adſit plethora, vel abuſus potionum calefacientium præceſſerit.

XXX.

De Febre ſcarlatina.

Quid Scarlatina? In Febre, *Scarlatina* dicta (*b*), quæ per ſe quidem non adeo periculoſa, & pueros fere ſolum aggreditur, quando levior, ſola natura, præſertim ſi aptum regimen accedat, ſæpiſſime ſine medicamentis curatur; ſed ſi paullo gravior, cauſſa morbi optime quoque corrigitur & expellitur ſufficienti potu diluente, temperante, acidulo, potiunculis & mixturis temperantibus ac diluentibus, ut & pulveribus temperantibus & blande diaphoreticis, quando ægri a pulveribus non abhorrent, vitatis medicamentis & alimentis omnibus calidioribus, quia ab his morbus redditur gravior, ſervatoque eodem regimine & victu, ut in ceteris exanthematicis ac ſpeciatim variolis (*c*). Qua via maculæ poſt aliquot dies ſenſim diſparebunt, cuticula fere tota per lamellas decidet, & ægri tunc reconvaleſcunt: quo tempore purgandi, & poſtea adhuc per plures dies in cubiculis, præſertim ſi tempeſtas frigida eſt, conſervandi, ut tranſpiratio aliquamdiu libera conſervetur, utpote quod ad ſanitatem integram recuperandam valde hic eſt neceſſarium.

XXXI.

Qua via anaſarca poſt ſcarlatinam curanda? Quod ſi vero ægri aut parentes hoc negligant, poſt tres circiter hebdomadas *tumore ventris*, immo totius ſæpe corporis, ſive *anaſarca*, cum, vel ſine febre corripiuntur, immo & *tumoribus glandularum* aliiſve ſæpius malis gravibus; *urina* ſimul ſolet eſſe fuſca ac turbida, & multi inde moriuntur. Cum vero novus hic morbus, (quem quidam pro altera febris ſcarlatinæ periodo habendum eſſe cenſent) ex retentis noxiis humoribus in corpore ortum trahat, optime ei

(*a*) Conf. iterum ſi lubet, modo laudata *Hoffmanni* itemque *Burchard.* Med Roſtoch. utiliſſima Diſſertatio, de *Febr. Meſenter.* Ann. 1727. edita, ubi *uſum purgantium* leniorum *in his & ſimilibus febribus* egregie evicerunt.

(*b*) Diagnoſis tradita eſt Cap. III. N. VI.

(*c*) Obſervare etiam hic juvat, *hæmorrhagias narium* in hoc morbo plerumque non nocere, ſed potius prodeſſe dum plethora eum reddit graviorem.

ei medetur remediis, quæ hos humores e corpore educunt: id quod optime fit; 1. alvum ducentibus, iiſque per intervalla repetitis; 2. quæ eos per urinam, utpote quam viam natura, urina illa fuſca & turbulenta, indicare videtur, expellunt: quale præ ceteris eſt tinctura tartari bis terve in die ad x. xv. vel xx. guttas exhibita; vel & huic liquor terr. foliat. tartari aut ſpiritus nitri dulc. commode admiſceri poteſt; 3. quando infantes aut pueri purgantia aſſumere renuunt, *clyſteribus* quoque e decoct. fol. ſennæ ſatis apte purgantur (*a*); *Sudoriferis* vero hic nihil efficitur, dum ſudor vix ulla ratione obtineri poteſt. Interea tamen *partes tumidæ a frigore probe ſunt defendendæ*: nam ſi valde frigent, ſæpe inſtantis mortis indicium præbent. Si *febris combinata* eſt, quæ frequentiſſimum hujus mali ſolet eſſe ſymptoma; mixturæ & potiunculæ temperantes ex aquis diureticis paratæ, horis pomeridianis & veſpertinis ſedulo exhibendæ. Alia ſymptomata remediis ſuis propriis ſunt oppugnanda.

XXXII.

Denique in omnibus exanthematicis *refrigeratio*, *itemque lecti & induſii mutatio ſumme ſunt noxia*, adeoque ſerio vitanda: nam hæc facile mortem, ut ſæpe vidi, aut graviſſima ſaltem mala inducunt. E contrario autem *nimius calor* quoque eſt perniciosiſſimus. *Tranquillus* vero *decubitus* in *moderato & æquali calore*, ad blandam & æqualem tranſpirationem ſemper conſervandam, quam utiliſſimus eſt, atque quam maxime commendandus, niſi forte in leniſſimis Variolis, morbillis, ſcarlatinis & urticatis, ubi *deambulatio in cubiculo temperato*, *clauſo*, ipſis concedi poteſt, quamdiu ambulare volunt aut poſſunt. *Obſervatio ratione regiminis.*

CAPUT V.

De Febribus acutis ſtomachicis & inteſtinalibus quibuſdam, meſentericis dictis.

I.

DEnique *peculiare adhuc genus eſt febrium acutarum* a pleriſque Scriptoribus hucuſque valde neglectum; quod ratione ſymptomatum & curationis multum a ceteris differt, attamen apto ſatis nomine nondum deſcriptum, adeoque & pleriſque adhuc prætervisum eſſe mihi videtur. *Peculiare acutarum genus.*

(*a*) De hac febre ſcarlatina haud pridem peculiarem libellum evulgavit cel. Medicus Gothanus, Jo. *Storchius*, Gothæ 1742. 8. lingua vernacula.

II.

Differentia a cæteris.

Differt autem a reliquis febribus acutis primo in eo, *quod alv. fluxus ipſam plerumque comitetur, ſed innoxius*, immo potius *ſalutaris*, *& quem reprimere periculoſum eſt*; deinde quod *non tam medicamentis temperantibus ac diaphoreticis*, quibus fere omnes reliquæ acutæ curantur, *multo minus ſudoriferis* aut alexipharmacis calidis vinci queat, verum his exacerbetur, & ægri perdantur; *ſed potius alvum blande ducentibus*, vel & *vomitum leniter moventibus*, *optime profligetur*. Adeoque falluntur ii, qui omnes acutas diaphoreticis potiſſimum aut ſudoriferis curandas eſſe exiſtimant aut docent.

III.

A quibus obſervatum.

Priſcis quidem *Medicis* hoc febrium genus *haud incognitum fuit*: nam manifeſta ejus veſtigia jam apud *Hippocratem* & ſubſequentes Græcos, immo & *apud Celſum* reperiuntur. Deinde etiam ex recentioribus *Duretus*, *Foreſtus*, *Sennertus*, *Riverius*, *Sydenhamus*, *Ettmullerus*, *Baglivius*, Medici Ratislavienſes, *Stahlius*, *Hoffmannus* ac *Lanciſius*, ut alios nunc taceam, illud viderunt, & quidam brevius, quidam prolixius deſcripſerunt.

IV.

Ad malignas relatum.

A pleriſque hæ febres *ad malignas relatæ* ſunt, quia inuſitata quædam ac gravia, vel mox in principio ſymptomata ipſas comitabantur, vel per curationem conſuetam diaphoreticam & potiſſimum ſudoriferam eas inſequebantur, qua pleriſque ægris *præcordiorum anguſtiæ*, *anxietates*, *dolores circa ventriculi regionem*, *virium proſtratio*, *deliria*, *exanathemata* varia, & præſertim *petechiæ*, aut *purpura* inducta; & in ipſum tandem mortis periculum ii ſæpe conjecti ſunt.

V.

Earum cauſſa & ſedes in primis viis.

Febres autem hæ *in primis viis*, hoc eſt, *in ventriculo*, *& inteſtinis potiſſimum*, *ſedem ſuam*, ob phænomena §. 2. relata, *habere videntur*; vel ſi forte ſedes aut cauſſa quarundam earum in his, ſicut tamen veriſimile eſt, non ſit, tamen *materia ſive cauſſa ipſarum*, qua in putrida colluvie conſiſtit, *per has vias optime*, experientia teſte, *evacuatur*; adeoque vel non in ſanguine ea hæret, ut plerarumque acutarum aliarum cauſſa, vel ſaltem per illas vias longe felicius, quam per cutem aut ſudorem, vel etiam ſanguinis miſſionem, natura ſæpe viam monſtrante, eliminatur *atque ſic illa viſcera a ſaburra vitioſa*, *putrida* vel malinga, has febres inducente, *breviſſima ratione liberantur*, ſicut hoc etiam in febribus dyſentericis & dyſenteria ipſa optime fieri ſolet.

VI.

VI.

De nominibus earum.

Nonnulli has febres *menſentericas* appellarunt, ut *Baglivius* (*a*) & ſpeciatim *Burchardus* (*b*) Med. Roſtochienſis quondam celeb. ſed nuper magna rei medicæ jactura defunctus; quia vel in meſenterio, vel circa illud ſedem ſuam ipſas habere exiſtimarunt. *Sydenhamus*, ſummus ille Medicus, ſimiles quoque febres deſcripſit in tractatulo de *Novæ febris ingreſſu*: attamen quia idoneum aliud nomen proprium ignoraſſe videtur, generali nomine *novæ febris* contentus fuit, & ſub hoc eas ſatis bene deſcripſit.

Mihi vero, quia raro forte in meſenterio earum cauſſa, aut ſedes eſt, dum difficile concipitur, quo in meſenterii loco illa hærere, aut etiam ex eo ope purgantium expelli poſſit, adeoque nomen *febris meſentericæ* falſam ideam lectoribus & præſertim tyronibus concitat, de meliori nomine cogitandum eſſe exiſtimo, atque donec forte aptius inveniatur, rectius eas *ſtomachicas* vel *inteſtinales acutas*, a ſede, quam revera habent (*c*), vocari poſſe cenſeo; ita ut ad hoc genus omnes fere illæ febres acutæ, *quæ fluxu alvi ſtipatæ ſunt*, commode referri queant; quæ tamen deinde rurſus *varia nomina ſpecialia* a variis ipſas concomitantibus malis recipere, iiſque in ſuas ſpecies diſtingui poterunt. Abſonum itaque videtur, *omnes acutas una eademque ratione*, ut recentiores plurimi voluerunt, *diaphoreticis vel ſudoriferis*, vel etiam *venæ ſectione*, *ſanare velle*; cum naturæ in his alias vias demonſtret, & uſus alios quoque & quidem jam indicatos curandi modos comprobet, immo illis multum præferat.

VIII.

Species hujus generis ſive varietates ejus & ſigna.

Manifeſte igitur ad hoc genus pertinent *dyſentericæ* & *petechiales* ſive *petechizantes* (*d*), aliæve congeneres, ad malignas vulgo referri ſolitæ; præterea febres nonnullæ *catarrhales* dictæ, itemque *continue quotidianæ*, & quam maxime *tertianæ*, ut & *febris ſemitertiana* ſive *hemitritæus*, quo nomine a veteribus eæ intelligi ſolent, ubi ægri vel quotidie, vel tertio quovis die, novam acceſſionem ſive horrorem ac poſtea calorem experiuntur magis intenſum, & ubi ſæpe *quando corpus in lecto commovent*, *horrore quodam afficiuntur*, unde & φρικώδεες, id eſt *horrificæ*, veteribus dictæ ſunt; atque

(*a*) In Praxi Medica Lib. I. itemque Lib. de Fibr. motrice Cap. XII. & in Ep. II. oper. ejus annexa ad *Andryum*, mihi pag. 701.

(*b*) In Diſſert. de *Febribus meſentericis* ſupra jam laudata.

(*c*) Ita enim *Baglivius* quoque ſentit, quando ait l. c. *febres omnes gravioribus ſymptomatibus ſtipatæ vel a viſcerum inflammationibus pendent, vel a pravis contentis in primis viis*.

(*d*) Conf. ſi placet, *Stahl.* Opuſc. Phyſico Chym. Med. p. 660. & ſeq.

atque *φρικώδεες* & *hemitritæi* HIPPOCRATI ſynonyma ſunt (*a*), quas veteres rurſus pro ſymptomatum varietate in plures alias, ut *Typhodem*, *Aſſodem*, *Elodem*, *Epialam* & *Lipyriam* ſubdiviſerunt: quæ vero *eſſentia omnes conveniunt*, ſed ſymptomatibus tantum nonnullis differunt, ſic, ut nimis ſubtilis illa diviſio entium præter neceſſitatem fere ſit multiplicatio; atque tyronibus minus utilis. *Hemitritæi* igitur quæ & *tritophyæ* veteribus dictæ, proprie ſunt *febres*, *quæ tertio quovis die horrore exacerbantur*, immo & alias ſubinde, ut jam dictum eſt, leviorem horrorem ægris concitant, ita, ut *horroris illa frequens perceptio ſignum pathognomonicum hemitritæi conſtituat* (*b*): quare hi ægri corpus ſemper probe contectum amant; unde vero ii, qui ad ſudores proclives, facile in *ſudores*, nihil proficientes, ſed potius *noxios* incidunt; id quod jam HIPPOCRATES notavit (*c*), dum dicit: *in phricode, qui ſæpe & multum ſudore diffluunt, miſerandi*. Nam mali hujus cauſſa non hæret in ſanguine, ſed in ventriculo & inteſtinis; atque *ſic non per ſudorem*, (quia noxius in eo obſervatur;) ſed *per alvum*, aut *os* quandoque, tanquam vias proximas, quas natura hic ſæpe indicat, e corpore eliminari deſiderat. Atque *hæ febres largis* ejuſmodi *ſudoribus præditæ*, *elodes* veteribus *dictæ*, & valde periculoſæ ab ipſis merito habitæ ſunt. Dum vero *regimine* ſive *diaphoretico* ſive *ſudorifero* materia noxia ex inteſtinis in ſanguinem propellitur, ſed ad tranſpirationem inepta eſt, *in cute hærens maculas ſæpe rubras*, vel *lividas concitat*, ſic inde fiunt *petechiæ*, quem ſtatum tunc, tanquam novam febris mali moris ſpeciem conſiderarunt; *aut malignæ aliæ* inde concitantur, immo *ipſæ peſtilentiales*; vel materia vitioſa *in nobiliores partes* ope bezoardicorum peſſima metaſtaſi transfertur, ut *Sydenhamus* & *Baglivius* etiam jam notarunt, *atque inflammationes in eis producit*, ſic ut, ſi ad cerebrum transferatur, *deliria* aut *phrenitidem*; ad pulmones, *peripneumoniam* vel *pleuritidem*; in aliis partibus, alias producat, quibus ægri, orta gangræna, vel brevi jugulantur, vel ſuppuratione facta, lenta tabe conficiuntur. Quando autem hæc primarum viarum materia vitioſa non adeo mali moris eſt, & vel ad *nares*, *fauces* aut *pulmones* transfertur, leviores inde proveniunt morbi, quos *defluxiones* ſive *catarrhos* vulgo appellant; vel febre juncta, *febres catarrhales*, materiaque illa per hæc loca evacuatur; aut quoniam hæ defluxiones *hemitritæum* haud raro con-

(*a*) Teſte *Burchard*. Diſſ. laud. p. 4. (*b*) Hujus horroris ſeu frigoris frequentem perceptionem *a vitioſis humoribus in primis viis hærentibus* eaſque vellicantibus oriri cum *Burchard*. in citata modo Diſſert. p. 5. haud ſine ratione exiſtimo. (*c*) Vid. *Duretus* in Coacis prænot. p. 9.

concomitantur, eam *febris catarrhalis* nomine ſalutabant, & quidem vel *benignæ* vel *malignæ* pro magis vel minus gravibus, quos in corpore ægri edunt, effectibus.

VIII.

Tritophyæ vero febres proprie dictæ ſunt, quæ quidem quoque *tertio* ſive impari die ſuas per horrores *habent exacerbationes;* verum minus certas, ſed erraticas ac majore calore ægros affligunt, atque *ad ardentes ſive cauſodeas* magis accedunt, ideoque gradu fere tantum ab ardentibus diverſæ: hinc a recentioribus hæ duæ ſub eodem vocabulo *febris cholericæ* ſive *bilioſæ* comprehendi ſolent, a quibus, etiam haud raro *febres putridæ*, ob fœtorem conjunctum, dictæ fuerunt: atque hæ omnes, quod caput fere rei eſt, *ſæpe alvi fluxum habent comitem*, & in primis viis utplurimum ſedem obtinere videntur. Frequens præterea & *moleſtum* valde ſymptoma eſt horum morborum, *anxietas circa præcordia*, interdum ſine, interdum cum *cardialgia*, quo in ſtatu *Aſſodes* a veteribus dicta eſt, unde teneriores ſubinde *ſyncope* corripiuntur, a quo ſymptomate *febres ſyncopales* etiam dictæ ſunt, adeoque ob vehementia hæc mala *malignis annumeratæ*. Haud raro his febribus ſtomachicis atque inteſtinalibus *dolores hypochondriorum perquam graves* ac *moleſti* ſuperveniunt, qui, præſertim *ſi tuſſis* accedit, *pleuritidem* ſæpe mentiuntur, & quidem ob cætera gravia mala ſimul juncta, *malignam*; ita ut minus cautis minuſve exercitatis ejuſmodi febris pro pleuritide habeatur, atque pro ea, ſed malo cum ſucceſſu, tractetur.

Aliæ adhuc differentiæ & ſigna.

IX.

Cauſſa harum variationum.

Verum *omnia hæc ſymptomata a conſtrictionibus ſpaſmodicis, tam ventriculi, quam inteſtinorum*, cum tenuium, tum craſſorum ab acri in iis contenta putrida materia irritatorum, quæ ad has admodum proclives ſunt; oriuntur, quibus ipſis vero ſimul *reſpirationis organa*, ob nervorum nexum, *in conſenſu*, ſicuti alias in ſpaſmis hypochondriacis & hyſtericis fieri ſolet, rapiuntur; id quod non ſolum magna pituitæ tenacis ac fœtidæ copia, quæ vel clyſteribus vel lenibus evacuantibus, ſed maxime, quæ ſponte natura, magna ſæpe copia, cum fructu & haud raro integra morbi ſolutione expellitur, docet, ſicut HIPPOCRATES id ſatis manifeſte jam notavit, quando ait (*a*): *quibus in febre dolore lateris oboriente, alvus multa aquoſa & bilioſa egerit; hi allevantur.*

X. Quo-

[*a*] Vide Coacas prædict. T. I. p. 57. edit. Lind.

X.

Omnes hæ Febres in fundamento conveniunt.

Quoniam *igitur hæ febres omnes re ipſa convenire & ejuſdem fere naturæ eſſe*, atque non niſi certis ſymptomatibus variare, mihi variiſque aliis, ex ſupra laudatis Scriptoribus videntur, omnes commode unico *febrium ſtomachalium & inteſtinalium acutarum nomine* comprehendi poſſunt, nec opus hic eſſe exiſtimo, ut jam dixi, entia ac nomina præter neceſſitatem multiplicare, iiſque tyrones confundere, & frequentem errandi occaſionem præbere; nomine, ex mea ſententia, ſatis apto (ſaltem longe, ut opinor, *aptiori*, *quam meſentericarum* aut ceterorum omnium nominum hactenus prolatorum), ita enim juniores in his morbis & cognoſcendis & curandis minus errabunt; quia ſic certius meliuſque ſcient, ubi eorum ſedes, quænam ſit cauſſa, & denique quid in eis ſit agendum: *cum eadem omnium*, pauciſſimis pro ægrorum forte diverſitate mutatis, *ſit & indicatio & curandi ratio*.

XI.

Et per evacuantia curari deſiderant.

Obſervatio enim nonnullorum ſupra laudatorum Medicorum præſtantiſſimorum docuit, *earum naturam* ita conſtitutam eſſe, ut cauſſa ſive *materia morbi per alvum utplurimum educi deſideret*, & ſponte ſæpius a natura, licet nullo certo die, dum dies certi critici hic non dantur, etiam per hanc viam expellatur; *minime per tranſpirationem*, ut aliæ pleraque acutæ, *multo minus per ſudorem*; quippe quia his, ipſo etiam STAHLIO teſte (*a*), ſemper in deteriorem ſtatum conjiciuntur, adeoque probe ab illis diſtinguendæ, quæ *vel per ſudorem vel hæmorrhagiam critice ſolvuntur*: quod vero, quia paullo difficilius a junioribus Medicis dijudicatur, *operæ pretium erit ſigna hic ſuppeditare*, eaque ſatis certa, *quibus has febres*, quæ evacuationes per alvum poſtulant, *a ceteris dignoſcere* queant.

XII.

Earum diagnoſis & t. leviorum.

Sunt itaque omnes hæ febres tales; 1. ut ægri eis correpti per vices horreant, ſed incertis temporibus; 2. *dentes*, *lingua* & *fauces viſcida & ſpurca pituita*, ac ſpeciatim lingua ſqualore ſæpe luteo, fuſco vel nigricante, ipſis obſitæ ſint, ita ut adſtantes plerumqee *fœtoris oris*, ægri vero ipſi adverſum ſaporem guſtu inde percipiant; 3. *alvi fluxus ut pluriſmum adeſt*, *& excrementa*, *quæ per anum ejiciuntur* fœtorem ſæpe peſſimum ſpirent; (*b*) 4. *hypochondria tenſa ſunt* & *ſæpe ſimul valde dolent*, (ſine dubio a copioſis & turgentibus humoribus noxiis, in ventriculo & inteſtinis contentis;) 5.

pavo-

(*a*) Libro & loco ſupra jam citatis.
(*b*) Quæ omnia etiam *Baglivius* jam bene notavit in Prax. Med.

pavores frequentes in ſomno incidunt, ut propter eos dormire aut quieſcere nequeant, qui ſenſibilioribus etiam vigilando haud raro ſunt moleſtiſſimi, ita ut ex leviſſima ſæpe cauſſa concutiantur & vehementer expaveſcant: *atque hos pavores in febribus* acutis quibuſcumque haud ſine ratione *pro certiſſimo indicio* habet BURCHARDUS mineram febris in inteſtinis hærere; quæ etiam ratio eſſe videtur, quare *tritophyas* febres HIPPOCRATES *terrificas* dixerit, atque mali plerumque præſagii habuerit; (*a*) 6. *dolores* quoque plerumque adſunt *capitis & cervicis*, a ſpaſmis, ut videtur, oriundi; 7. *urina* initio morbi utplurimum *naturali ſimilis* (forte quia cauſſa morbi tunc nondum eſt in ſanguine,) *in progreſſu turbida fit ac limoſum ſedimentum deponit*; quod ſæpius uſque ad finem ita durare ſolet.

XIII.

2. Graviorum aut malignarum cum prognoſi.

Atque ex his ſignis primarum viarum febres acutas ſatis cognoſci poſſe exiſtimo. *Adſunt quidem ſæpe adhuc alia, quæ vero non tam febres* haſce, *quam potius* gravem & periculoſum earum *ſtatum*, ſi adſunt, *indicare ſolent*; qualia 1. *ſunt*, *ſummæ præcordiorum anxietates*; 2. *dolor ventriculi* aut *lateris* unius circa hypochondria *acutiſſimus*, pleuritidem mentiens; 3. *vires* valde *proſtratæ* & lypothimiæ; 4. *ardor interne*, ſed externe frigus; 5. *motus manuum tremulus*, ſubſultus tendinum, *mens vacillans*, *ſingultus*, *floccorum collectio* & *ſudor frigidus*; quæ ultima ſimul materiam morbi malignam atque *ſummum vitæ periculum* indicant, atque ſimul ex his indiciis peti poteſt *præſagium*.

XIV.

Symptomata minus conſueta.

Sunt & quædam *ſymptomata* hiſce febribus familiaria, quæ vero proprie *non ex natura earum*, *ſed potius* & plerumque, ſicut in aliis multis, *ex malo ipſarum regimine*, ac præſertim *nimis calido*, vel *ſudorifero*, dum ſcilicet eo ipſo, ut ſupra jam dictum eſt, *materia vitioſa* ex inteſtinis *ad ſanguinem* ac partes nobiliores propellitur, ſed exhalare forte e ſanguine in cute ob ſpiſſitudinem vel aliam rationem neſcia, hinc inde in ea hæret, & *maculas* aut *papulas* rubicundas aut lividas producit, quo caſu tunc febris *petechialis* vel *purpurata* dici conſuevit; vel *ſi ad aures* interne deponitur, *ſurditatem ſæpe producit*; vel circa *glandulas parotides* vel *maxillares*, atque ibidem *tumores*, *inflammationes*, & *abſceſſus* peſſimos concitat; ſi ad cerebrum transfert, *deliria*, *phrenitidem*: atque ſic, prout in partem corporis magis vel minus nobilem impellitur, diverſa neceſſario mala ac pericula, ut *pleuritidem*

(*a*) Vid. *Duret.* Comment. in Coacas prænot. p. 20. & Aph. 67. Sect. IV.

tidem, *peripneumoniam*, *hepatis*, *lienis*, *ventriculi*, *inteſtinorum*, &c. *inflammationem producit*; quæ diverſiſſimam cauſſam & morbum diverſum indicare videntur, licet revera unus idemque ſit morbus, & una eademque cauſſa, atque vix niſi loco affecto maliſque accidentibus inde oriundis differat.

XV.

Diarrhœam ſiſtere periculoſum. Quare ſi *hiſce in malis alvi fluxus ſupervenit, iſque per medicamenta cohibetur*, ægri in pejus ruunt (*a*), quia materia noxia excernenda retinetur; ſed ſi ſibi relinquitur, dum cauſſa primaria in inteſtinis hærens ſic e corpore expellitur, morbum plerumque minuit, aut omnino ſolvit, quemadmodum HIPPOCRATES generatim *de febre lateris cum dolore combinata*, ſicut paullo ſupra indicavi & *ſpeciatim de ſurditate* & *parotidibus*. (*b*) Gerard. *Columba* de febr. peſtilent. aliique ſupra N. III. laudatis præſtantiſſimis Medicis *de petechialibus*, *meſentericis*, *epidemicis*, *catarrhalibus*, *horrificis*, aliiſque teſtantur.

XVI.

Evacuatio primarum viar. neceſſaria. Cum autem maligna ac vitioſa harum febrium, ut multa phænomena; (excrementa v. gr. ſaliva, ſudor, fœtida & ſubinde cadaveroſa) ſuadent, *materia non tam in halituoſa* quadam, ut *Stahlius* exiſtimavit (*c*), ſubſtantia tantum, ſed ſæpe in *putrida quadam* pravorum humorum colluvie conſiſtere videatur, in *ventriculo aut inteſtinis*, vel in ambobus ſimul *collecta*; atque attenta obſervatio & uſus docuerint, *eam correctionem*, (ſaltem per hactenus nota atque uſitata *remedia*) ſæpius non admittere, *ſed evacuationem potius per alvum deſiderare*, quemadmodum etiam hoc in febribus a *vermibus oriundis*, qui quoque utplurimum in multa putrida pituita nidulantur, & alii & ego frequenter obſervavimus, *quæ febres revera ſæpe valde* vehementes & *periculoſæ* ſive malignæ ſunt, hinc *niſi illa materia vitioſa a natura ſponte ejiciatur*, ſicut id forte ſæpius ob tenacitatem fieri nequit, præſertim in illis, ubi calor non eſt adeo vehemens, ſed potius horrores frequentes incidunt, *arte a Medico*, naturæ tunc Magiſtro, (cujus *prudentia & directio hic plus valet quam natura*) ſed non violenta, verum blanda ratione evacuari debet. (*d*) Doctiſſime hac de re etiam diſſerit celeb. *Lanciſius*, quando ait; *In febribus novis*, præſertim *malignis*, *caſtrenſibus*, *petechizantibus*, &c. *Medicus diligenter* natu-

---

(*a*) Teſte experientia & ipſo *Stahlio* Opuſc. Chym. Med. p. 612. & ſeq. (*b*) Aphor. 28. Lib. IV. & Epidem. Lib. I. (*c*) In Opuſc. Chym. Med. ubi Hiſtor. Febris epidem. Petechizant. exponit. p. 636.

[*d*] Libro modo citato p. 639. ſeq. 647.

naturæ motus obſervare debet, & quidem ſic, ut *ſalutaribus faveat, noxiis obſiſtat*, ægrumque translatione ſaltem in chronicum morbum, (quod eſt hac in re, ut admodum frequens, ita ſummopere utile) ad ſalutis portum utcumque perducat. *Exinde fit, ut in hujuſmodi febribus raro purgantia, niſi ab initio*, & quidem cum abſente diarrhœa, quotidie remiſerint, aut alternis diebus rigore, aut ſaltem frigore exacerbentur, juvare ſolent: *tunc enim non levis materiæ febrilis portio circa hypochondria aut primas vias hærere ſolet*, quæ vel *emeticis*, *vel purgantibus evellitur*. Vid. doct. Lancisii Epiſtola, in Cochii Epiſtolis Med. p. 23. de Febribus caſtrenſibus, contenta.

XVII.

Modus vero evacuandi materiam corruptam in febribus acutis e corpore varius hactenus fuit apud Medicos, & quidem plerique hoc per *ſudorifera*, vel ſaltem *diaphoretica*, præſtare voluerunt. Verum uſus docuit, *rem hac ratione*, ſi in ventriculo vel inteſtinis materia noxia hæret, *haud feliciter* ſuccedere; ſed *potius eo ipſo eam in ſanguinem promotam*, *petechias, aphthas, phrenitidem, anginas, inflammationes*, & abſceſſus periculoſos, vel omnino *gangrænam*, *ſphacelum partium internarum*, ac mortem inductam eſſe: unde HIPPOCRATES jam *miſerandos illos* dixit, qui in *phricode multum ſudant*: quia hi ægri his ſolum debilitantur, cauſſa tamen per ea ex ventriculo & inteſtinis haud aufertur.

Alii alio modo curationem inſtituerunt.

XVIII.

Rectius vero, & per viam longe breviorem *hoc fit per os vel per alvum*, natura hic ſæpe viam monſtrante, atque uſu quoque hanc curandi rationem confirmante.

Optime per primas vias evacuantia curantur.

Teſtes habemus egregios Medicos jam ſupra N. 3. laudatos, & ex parte etiam *Stahlium* (*a*), qui tamen ultimus, licet obſervaverit, *diarrhœam ægris* hujuſmodi febribus laborantibus *non nocuiſſe*, itemque ægros tales longe melius ſe habuiſſe, quibus alvus fluxerit, quam quibus obſtructa fuit, immo *empirici cujuſdam remedium alvum ducens indicet*, quo quamplurimi febribus *petechizantibus*, prout ipſe eas appellat, ſive *quotidianis continuis*, *caſtrenſibus* aut *epidemicis*, *acutis*, decumbentes *optime curati fuerint*, tamen, quantum ex ejus ſcripto videre eſt, ipſe lenia evacuantia, licet natura viam per alvum demonſtraverit, iſque naturæ ductum ſequi alias ubique fere docuerit, iis porrigere auſus non eſt; attamen circa finem illius ſcripti p. 687. ſpondet, ſe brevi aliquid editurum eſſe, quod *emeticorum* & *catharcticorum* eis in

[*a*] Opuſc. chym. jam ſæpius citatis.

in morbis uſum uberius ſit expoſiturum; quod vero an factum ſit, dubito; quia illud videre haud memini. Interea tamen & antea laudati Medici, & nonnulli alii poſtea, ductum naturæ hic ſequentes, *felicem evacuantium*, & cum primis *lenium emeticorum* & *catarcticorum uſum*, ejuſmodi in morbis *tentarunt*, eumque longe ſaluberrimum deprehenderunt, inter quos præter nominatos etiam eſt CAROLUS (*a*), aliique forte plures: cum primis vero BURCHARDUS in Diſſert. ſua jam aliquoties laudata de *Febribus meſentericis acutis*, hanc curandi viam diaphoreticæ & ſudoriferæ haud ſine ratione quam longiſſime prætulit, & nuperrime etiam adhuc DEGNERUS in libro *de Dyſenteria Birioſa*, in Febribus Dyſentericis. Quamvis autem fluxus alvi ſponte iis ſuperveniens *febres has inteſtinales* ſæpe ſolvat, rectiſſime tamen *Burchardus*, *eum in omnibus ægrotis ſponte non oriri*, naturamque ad noxiam materiem expellendam ſæpius haud ſatis validam eſſe monet, *aut nimis quandoque* a vitioſa putrida materia irritatam, plus, *quam par eſt expellere*, atque ſic ægris vires nimis exhaurire, eoſque hoc ipſo ſæpe perdere. Itaque *hiſce in morbis plus valere Medici prudentiam, quam naturam*; ſcilicet ut languentem, quæ hic quod facere debet, non facit, blandis emeticis, vel alvum moventibus remediis excitet, & e contrario nimis violenter expellentem ægrumque debilitantem, prudenter moderetur, ſicut id ex viribus ægri & pulſu dijudicare debet.

XIX.

Quibus remediis evacuatio inſtituendo.

Duretus antiquo medicamento purgante, *hiera piera* dicto, per aliquot dies in ejuſmodi caſibus *felici cum ſucceſſu* uſus eſt (*b*), cujus primarium ingrediens eſt *aloe*, quod & *Baglivius* hic valde commendat: ideoque & *alia aloetica* blanda remedia, ut pilulæ Francofurtenſes, Immanuelis, vel Becharianæ, hiſve ſimiles, vel alia idonea aloetica compoſitio hic adhiberi poterunt. Alii decocto vel *rhabarbari*, cum aut ſine *manna*, utuntur; vel horum loco apte quoque Tinctura ſive *Anima rhabarbari*, ad morem *Degneri*, ad cochleare j. vel ij. per intervalla, dari apte poteſt; infantibus vero gutt. 20. ad 50. BURCHARDUS *ſal anglicanum purgans* hic laudat, ejuſque ℥j. puerperæ cuidam optimo cum ſucceſſu exhibuit, quo ſedecim ſecuti ſunt ſedes, cum perfecta febris ejuſmodi inteſtinalis ſolutione, adeoque & aliis cum fructu dari poteſt. Alii ægro *mannam cum cremore tartari* & *nitro* feliciter dedit. Ego ſæpius potiuncula ex leni *decocto tamarindo-*

[*a*] Sive *Carl.* Medicus Practicus egregius, & Daniæ Regis Archiater, in ſcriptis ſuis practicis.

[*b*] Vid. ejus Commentar. in Coacas prædict. p. 27.

rindorum & foliis ſennæ cum manna, feliciter uſus ſum, vel *& animal rhabarbari*, vel etiam pulveris rhabarbari ℥ß. cum nitri ℈ß. vel in mulieribus, ubi forte menſes inſtant, pilulis etiam Becharianis: hiſque & ſimilibus evacuantibus *dolores ventriculi* & *hypochondriorum*, itemque *præcordiorum anguſtiæ* egregie hic tolluntur. Cum itaque *evacuantia* ejuſmodi lenia egregie hic proſint, *ſudorifera autem*, & *quæcumque corrigentia alia* hactenus tentata, *noxiam hanc materiam* in primis viis *non deſtruant*, haud male BAGLIVIUS indignabundus quaſi in eos, qui febres tales ſolis alterantibus curare volunt, invehitur Medicos, dicendo: *Quantum exardeo, cum video Medicos ad corrigendam & dulcificandam ſolum materiam occupatos; ſed de humore peccante foris eliminando non cogitare.*

XX.

Quænam alia adhuc conveniant.

Verum præter hæc lenia evacuantia, in eundem ſcopum ſimul quoque *lubricantia* varia apte adhiberi atque illis interponi ac ſubjungi poſſunt: ut ſcilicet ſunt *potus ſeri lactis*, *decoct.* C. C. *cum pomo citri* paratum, *decocta ex hordeo* cum pomo citri & ſaccharo, vel ex *avena cum paſſulis* confecta; *decocta prunorum dulcium* aut *pomorum fragrantium* ſaccharo grata reddita; *emulſiones* ex amygdalis & pineis, aut ſemin. 4. frigid. ſi recentia ſunt, quæ omnia etiam roborandi vi pollent; immo & *oleum amygdal. dulc.* quoque in iis, qui oleoſa non averſantur, haud inepte ad acrimoniam in primis viis corrigendam & vias lubricandas ſubinde interponitur. Infuſi herbæ *Theæ* & decocti *Coffeæ* potus tepidus, vel quod HIPPOCRATES jam commendavit, *hordei toſti*, ad modum Coffeæ paratum (quod eumdem fere ſaporem & virtutem habet) itemque *potiunculæ* diluentes ex *aquis temperatis*, & ſyrupo paratæ, atque acidulæ redditæ, ad corrigendam materiam acrem, putridam, alcalicam commode etiam porriguntur. *Pulveres ex abſorbentibus terreis*, cum *nitro & cinnabari* quoque cum fructu inter cætera iis quandoque dari poſſunt, qui pulveres non averſantur; verum non ob ſcopum diaphoreticum, & ſine regimine ſudorifero, ſed tantum ad imbibendam & temperandam materiam vitiatam acrem, & motus ſpaſmodicos ac dolores hoc ipſo mitigandos.

XXI.

Clyſteres quoque utiles.

Quod ſi laudata lenia evacuantia & lubricantia ad humores noxios extrudendos forte non ſufficiant, atque æger de *magnis præcordiorum anguſtiis, doloribus ventriculi & hypochondriorum* conqueratur, *clyſteres* quoque ſimul lubricantes & demulcentes, qualia ſunt decoct. avenæ cum oleo olivar. vel lini, vel decoct. fl. chamæm. in lacte, cum oleo, melle aut ſaccharo, quod egregium ſimul eſt, antiſpaſmodicum & anodynum,

num, in uſum adhuc ſunt vocandi; ut iis non ſolum exitus corruptorum promoveatur, verum etiam acris materia temperetur, ac ſpaſtici motus in inteſtinis & ventriculo demulceantur: quibus hiſce in malis ſæpe multum boni efficitur. Si qui vero penitus a clyſteribus abhorrent, *iis ſal anglicanum*, ſicut N. XIX. dictum eſt, apte dari poteſt, quod raro ſpem noſtram deſtituet, quodque eo magis laudandum eſt, quia æſtum febrilem ſimul temperat, & *intra breve tempus plerumque alvum ſolvit*, ægroque ſic cito ſolatium præbet. *Clyſteres* tamen *omnium promptiſſimum & innoxium* maxime remedium conſtituunt, ſemel, bis, terve in die reiterandi, quoties gravia mala, & cumprimis *anxietates* aut *dolores hypochondriorum* id urgeant. Verum *non ſint nimis acres*, ſed ut dictum, *emollientes potiſſimum ac demulcentes*.

XXII.

Quando materia morbi caput petit. *Quando impetus humorum vitioſorum verſus caput ferri videtur*, id quod ex capitis dolore, rubore faciei, mentiſque alienatione, &c. intelligitur, pedes calidis fovendi, ſuperiores vero partes frigidiores & parum tectæ ſervandæ ſunt, atque ab omnibus caleſacientibus ac ſudoriferis abſtinendum. *Riverius* tunc quoque induſia ſæpe mutare jubet; (*a*) quod vero vix ſuaderem. *Veſicatoria* præterea *ſuris*, & *rubefacientia*, ut fermentum cum ſale & ſinapi contuſo, atque aceto, plantis pedum calide imponantur, ut ſic vehementius a capite revellant. Quem in ſcopum etiam, præſertim quia veſicatoria tardius agunt, *clyſmatibus* quoque ex decoct. prunor. cum foliis ſennæ, nitro impraegnatis, revulſio a capite procurari debet, eaque ratione ſæpe quidam, qui jam deſperati videntur, præter ſpem adhuc reſtituuntur.

XXIII.

Quid in ſingultu faciendum. Eadem fere ratione eſt procedendum, ſi *ſingultus* incidat; aut ſi his non cedat, *ſal anglicanum Epſamenſe* eſt propinandum, vel ſicut *Duretus* & *Baglivius* ſæpius cum ſucceſſu fecerunt, *Hiera picra*. *Potus Coffeæ* etiam in ſingultu ſanando ſingulari pollet virtute, eumque hic jam pro ſecreto commendavit BAGLIVIUS. Quando *ſingultus ab inflammatione ventriculi*, camphoræ gr. ij. vel tria pulveribus antiſpaſmodicis miſceri, & Spir. V. camphor. ventriculo extus imponi, cum fructu poſſunt.

XXIV.

Quid de V. S. ſentiendum. *Sanguis miſſio*, quam SYDENHAMUS fere promiſcue in febribus commendat, apud nos raro & nonniſi in valde plethoricis, aut qui vini copioſioris potu dediti ſunt, prodeſt, & qui-

[*a*] Prax. Med. Sect. II. cap. 8. p. 429.

quidem tantum in principio: quando vero rationes eam inſtituendi adſunt, *prius clyſmate leni alvus evacuetur*, & ſi ab hoc *dolores hypochondriorum & præcordiorum anxietates* mitigantur, ab illa abſtineri poteſt; quando autem illa mala redeunt, *clyſma* quoque, quoties id accidit, *iterandum* (*a*). Sed *ſi ab adhibito clyſmate non mitigantur*, ad avertendam inflammationem *mox in principio ſanguis e venis educatur*. Si enim hoc demum tertio aut quarto die fit, plerumque magis nocet, quam prodeſt.

XXV.

Quid faciendum ubi diarrhœa.

Quando natura ipſa in his febribus alvi fluxum facit, tunc & ab evacuantibus internis & clyſteribus abſtinendum, atque ſolis fere aqueis tepidis, diluentibus ac lubricantibus ſupra indicatis, ac potionibus ſatis largiter hauſtis, ea juvanda eſt. His *terrea*, *nitro adjecto*, interponenda, ad acrimoniam noxiorum humorum imbibendam & infringendam, atque inflammationes ſimul præcavendas. Interea tamen *Tincturæ rhabarbari* quandoque etiam cum fructu cochleare j. interponitur.

XXVI.

Si alvi fluxus nimius.

Quod ſi vero *natura fluxus alvi nimis vehementes* & colliquativos concitat, ita ut vires ægri valde proſternantur, extrema frigida reddantur, aliaque prava ſymptomata inde ſubſequantur, ægro *diaſcordii* ℨj. ex aqua cinamomi ſine vino vel cydoniatæ ℥iſs. exhibenda, quod vires non ſolum roborat & fluxum moderatur, ſed & ſimul blandum ſomnum conciliat. Sed ſi alvus inde nondum conquieſcat, iterata vice poſt aliquod tempus exhibitum raro ſpem Medici deſtituet, quemadmodum præter noſtram experientiam, & SYDENHAM & BURCHARD. p. 29. ſancte etiam id confirmant.

XXVII.

Ubi anxietates & ventriculi dolores.

In *anxietatibus præcordiorum* & *doloribus ventriculi* atque *hypochondriorum* evacuantia, præſertim *rhabarbarina* §. XIX. laudata dari, atque *Clyſteres* leniter evacuantes §. XXI. ſæpius injici debent: ut ſic materia noxia a ſuperioribus evocetur & per inferiora educatur.

XXVIII.

Victus ratio.

Victus ratio in his febribus, quia non ſunt ſumme acutæ, *non ſit nimis tenuis*, præſertim poſtquam jam aliquot dies præterierunt. Nam quia ad ſecundam, tertiam, quartam aut quintam etiam hebdomadem ſæpius extenduntur & nonnumquam *in lentas tabificas terminantur*, in tempore *ſufficienter ci-*

[a] Hoc notabili exemplo illuſtrat & comprobat laud. *Burchard.* in Diſſ. cit. p. 26.

ter cibis idoneis levibus ſunt reficiendi, præſertim ſi cibi faſtidium abeſt, ut ad finem uſque morbi perdurare poſſint. Interea tamen *in principio multum cibi non requirunt*, ſed fracto aliqua ratione impetu, quando ſcilicet cibos non amplius averſantur; nam invitis *cibus non eſt obtrudendus*; attamen tunc, quando faſtidium præteriit, offerendus, iſque non ſit adſtringens aut difficilis digeſtionis, ſed levis atque mollis. Et quamprimum ſolida etiam alimenta rurſus appetunt & aſſumunt, in paſtu quoque *hauſtulus vini generoſi ipſis non eſt denegandus*; ſed potius pro digeſtione juvanda ægriſque rurſus roborandis, commendandus.

XXIX.

Alius curandi modus per emetica.

Supereſt denique ut & *alium adhuc modum humores noxios* & malignos ejuſmodi in febribus & *imprimis in petechialibus* & congeneribus *evacuandi*, adhuc proponamus, quem haud pridem doctiſſimus D. WAGNERUS, Helmſtadienſis, diſcipulus quondam noſter per multos annos diligentiſſimus, nunc amicus cariſſimus atque *Medicus Lubecenſis celeberrimus*, quique ob uſum Rad. ſcillæ in aſthmaticis morbis, aliaque ſcripta egregia jam ſatis clarus eſt: qui *conſiſtit in matura*, *eaque* ſubinde *repetita*, ubi opus eſt, *vomitus excitatione*, & quidem non antimoniatis, ſed *radice hypecacoannæ*, quam methodum etiam *ad malignas* atque *exanthematicas alias*, cujuſcumque generis, *ne ipſa quidem puerperarum & puerilis ætatis purpura* cum febri mali moris *excepta*, ſummo cum ſucceſſu & quam frequentiſſime feliciter ſe adhibuiſſe, in litteris haud pridem ad me datis, aſſeverat, ita ut nulla alia hos morbos curandi via adhuc ſit nota, quæ cum hac ipſa ratione felicis ſucceſſus poſſit comparari; qui tamen modus hucuſque a multis contemptus, immo valde noxius proclamatus eſt.

XXX.

A quibus jam laudatus.

Meminit quidem *Riverium*, *Ettumullerum*, *Scretam*, *Apinum*, *Spieſiumque* noſtrum, immo & *Stahlium* in diſſert. de febri petechiali & congeneribus, alioſque *vomitoria* ſubinde *commendaſſe*; verum ea tam anguſtis limitibus incluſiſſe & tot cautionibus ac limitationibus reſtrinxiſſe, ut vix Medici jam ſatis experti, multo minus juniores aut tyrones certi inde eſſe potuerint, ubi vel iis utendum, vel ubi ab iis abſtinendum, præſertim cum ea vitanda plerumque docuerint, ubi quam maxime utilia ac ſalutaria hæc ipſa deprehenderit.

XXXI.

Ego diu jam emetica adhibui.

Ego quoque *emeticis ſemper in febribus acutis uſus jam ſum* ab eo tempore, quo ut Medicus caſtra fœderatorum in Belgio Anno 1707. & ſequentibus ſecutus ſum, eaque non ſolum & poſtea, ubi vomitum indicantia aderant ſigna, *etiam in*

ipſis

ipſis puerperis adhibui, atque illa quoque adhibenda eſſe his in caſibus in prælectionibus meis practicis auditoribus meis ſemper ſuaſi. Interea tamen hoc in argumento ulterius progreſſus eſt prælaudatus meus *Wagnerus*, qui ſumma jam cum laude ac gloria per plures annos medicinam Lubecenſibus facit.

XXXII.

Ubi magis cultus eſt hic modus.

Modus vero ejus malignas febres curandi primum, præſertim cum Lubeccæ militum ultra centum fere ſimul febre & petechiali & petechizante correpti decumberent, conſiſtebat potiſſimum *in matura vomitorii ſufficientis portione exhibenda*, nec non interdum apud *plethoricos venæ ſectionem* inſtituendo, adminiſtrato deinceps regimine antiphlogiſtico ac diapnoico per pulveres abſorbentes nitroſos & ſimilia remedia; qua ratione plerique ægri curati ſunt; poſtea vero his inductus exemplis alium eumque adhuc *meliorem modum excogitavit, qui in ſequentibus conſiſtit.* Nimirum ſumpſit Rad. Hypecacoannæ pro ægrorum diverſitate ℈ vel ʒß. cum arcano duplicato probe tritæ, eique addidit aquæ cujuſdam deſtillatæ, v. g. Card. bened. aut ſimilis ℥iij. vel iv. Hujus mixturæ, quavis hora dimidia vel integra cochleare unum alterumve (interponendo ſubinde mixturam temperantem) donec effectus hypecacoannæ ſequatur, exhibet; poſtea mixtura quadam temperante diapnoico diuretica continuat. Sed *ſi poſthac intra horas circiter XII. mala graviora, ut vertigo*, lipothymia & faucium mala, *non valde remiſerint*, atque pulſus ac reſpiratio non ſint liberiores, *cum primis vero reſpiratio* (utpote cujus difficultas merito in petechialibus & congeneribus pro *pathognomico ſigno præcipuo mali moris jure habetur*) prædictam potiunculam emeticam repetit, eamque toties pro re nata, exhibet, donec mox laudata indicia in melius converſum morbum demonſtrent, *neque prius ab uſu hypecacoannæ*, aliquot minimum grana mixturis morbo congruis addendo, abſtinet, *donec ſigna malignitatis* (nam egregium ſimul eſt alexipharmacum) *omnino ſint ſublata, & morbus mali moris in benignum converſus*; id quod ſæpe, ſi modo non nimis tarde Medicus advocatus fuerit, intra biduum obtineri ſolet. Immo ſi etiam *quarto die & quandoque tardius advocatus* fuerit, atque res jam quaſi conclamata viſa eſt, tamen hac curandi via quamplurimos, ut retulit, adhuc ſervavit, *qui antea neque Stahliana, neque Hoffmanniana* methodo, (quæ optimæ tamen hodie habentur) ſumma licet cura adhibitis, ſervari potuerunt.

XXXIII.

In exanthemaſicis eodem modo agendum.

Atque ſic quoque egit, *ſive pauca ſive multa exanthemata adfuerint: quia converſio morbi maligni per hanc methodum*

in benignum, *caput rei eſt*, ubi iſtiuſmodi ſymptomata nos a recto hoc tramite abducere non debent. Interea tamen, pro re nata, *interdum etiam Venæ ſectionem*, *laxantia*, *clyſmata* & *veſicatoria* ſimul adhibet; quibus vero, ſi ab initio iſta per hypecacoannam curandi ratio rite in uſum vocatur, raro, ut aſſeverat, opus eſſet, *atque ſic hoc modo ab eo tempore fere omnes ſervavit*.

XXXIV.

Exanthematicos morbos meſentericos eſſe.

Febres denique etiam *exanthematicas*, *purpuram*, *petechiales* & congeneres *pro morbis meſentericis* ſive *ſtomachicis* WAGNERUS noſter *habet*, in quibus ſanandis, præſertim ſi graviores, fruſtra laborari exiſtimat; niſi ipſarum cauſſa in primis viis hærens atque velociter ſæpius ſeſe per ſanguinem & totum corpus extendens, mature auferatur, ac prædicta ratione e corpore eliminetur: id quod peculiari libro uberius exponere atque evincere fidem mihi dedit, quod, cum eruditio, diligentia & vis judicandi ejus mihi bene ſint perſpecta, magnæ generis humani utilitati ceſſurum eſſe certus confido.

CAPUT VI.

De Febribus lentis, & hecticis.

I.

Quid ſint.

FEbres lentas continuas eas eſſe febres, quæ calore naturali majore & pulſu celeriore per plures hebdomades, menſes, immo annos perdurant, ſupra Cap. II. N. VI. diximus, atque græco vocabulo *chronicæ*, ſæpius tamen quoque lentæ aut *hecticæ* appellantur, præſertim ſi labes viſceris cujuſdam, & cumprimis ulcus aut ſcirrhus in pulmone, hepate, liene, meſenterio aliove viſcere ſimul adſunt.

II.

Diagnoſis.

Signa diagnoſtica ex definitione patent; quibus adhuc illud, præſertim in ita dictis hecticis accedit, quod ægri aliquot horas poſt paſtum prædicta ſymptomata paullo vehementius & nova quaſi acceſſione ſentiant, cum rubore genarum, ſanis ſanguineis fere ſimili, cum ante paſtum pallidi eſſe ſoleant; & corpus ſimul ſenſim contabeſcat, vireſque valde minuantur.

III.

Cauſſa proximæ.

Cauſſæ febrium lentarum & hecticarum ſunt variæ, tam *remotæ*, quam proximæ. Hæ utplurimum ſunt 1. *Obſtructiones* quorundam *viſcerum*, ut pulmonis, hepatis, lienis, pancreatis, glandularum, meſenterii, &c. vel 2. *abſceſſus*

cum

cum in partibus externis, tum internis; vel 3. *exulcerationes* quorundam viſcerum aut partium, & imprimis pulmonum vel pleuræ, ut in phthiſi & emphyemate, vel in renibus, veſica, utero, &c. 4. *peculiaris acrimonia ſanguinis* fervida, febriculam perpetuam lentam, & corpus depaſcentem efficiens.

IV.

Cauſſæ antecedentes & remotæ ſunt ſæpius febres tam continuæ quam intermittentes, & cumprimis male curatæ, præſertim per adſtringentia, materia morbi nondum ſatis digeſta, correcta, aut evacuata, quibus fit, ut humores viſcidi, craſſi, pituitoſi, ſeroſi hinc inde cogantur, quieſcant, hæreant, atque ſic *obſtructiones* partium, præſertim nobiliorum, febrium harum cauſſas præcipuas, unde cor, dum reliquus ſanguis libere has partes tranſire nequit, ad frequentiores contractiones ſive motus concitatur, producunt. 2. In aliis eiſque magis ſanguineis ſtaſes hæ humorum ſive ſanguinis ad *abſceſſum* vergunt, dum in putredinem & pus fatiſcunt, atque hujus irritatione febriculas ejuſmodi faciunt. 3. Quotieſcumque *ulcera* ſunt in viſceribus, ex ſimilibus fere cauſſis, febres lentæ & hecticæ inducuntur. 4. Quando autem ab *acrimonia peculiari, fervida, irritante*, ac *depaſcente* proveniunt, hæc hominibus quandoque a parentibus aut nutricibus impuris, hecticiſve connata eſt, quandoque tamen a *prava diæta*, potu, cumprimis vini, ſpiritus vini, aliorumque calidiorum potionum, aut ciborum, præſertim aromaticorum aut ſalſorum largiori & frequentiori uſu, ortum trahit, vel etiam *a nimia libidine* & exceſſu in venere, quo ſanguis vehementius incaleſcit, nimiſque acris & fervidus redditur, quo febricula continua lenta excitatur, & corpus conſumitur, cumprimis ſi illi homines ſimul, ut ſæpe fit, prædictos errores in cibo & potione ſimul committunt, aut, etiam medicamentis calefacientibus & venerem eximulantibus abutuntur, aut forte etiam *iracundiæ* dediti ſunt, quibus tanta acrimonia in corpore produci poteſt, ut hecticas ſive lentas ejuſmodi febres ſæpius inducat, quas ultimas, (quando nimirum a venere nimia proveniunt) nonnullis *tabem dorſalem* appellare ſolent; quia in dorſo ſive lumbis ſimul dolores & inſignem debilitatem ſentiunt. *Remotæ.*

V.

Omnes febres lentæ & hecticæ non ſunt ſine periculo, præſertim ſi jam diu durarunt, corpus & vires ægri jam nimis conſumſerunt, ſudores colliquativos, aliaque jam gravia mala induxerunt; præ omnibus tamen eæ magnum fovent periculum, quæ ſcirrhum vel ulcus quoddam grave in viſcere quodam nobiliori, præſertim in pulmonibus, conjunctum habent. Si vero adhuc ſunt *recentes*, aut alias adhuc levioribus *Prognoſis.*

ribus malis comitatæ, ſi vires adhuc ſatis conſtantes, viſce-
ra ſatis ſana & integra, vel ſaltem non nimium corrupta,
de illarum curatione non eſt deſperandum, ſi Medicus & æ-
ger ſimul bene ſuum faciunt officium. In *hæmorrhagiis ad-
ſtringentia*, præſertim præmature adhibita, vitanda, aut ſi
neceſſitas ea exigat, caute & cum potu ſatis copioſo aquoſo
ſunt exhibendæ, alias facile hecticam producunt. *Juniores*
homines hecticæ febres citius jugulant, quam ſeniores.

VI.

Curatio ſi ab obſtructione.

In *curatione* ad cauſſas ſemper probe eſt reſpiciendum, &
ſecundum has curatio prudenter eſt inſtituenda. Adeoque ſi
congeſtiones ſive obſtructiones ſunt in viſceribus aut glandulis,
(N. III. hæ, quia a viſcido oriuntur, diluentibus, inciden-
tibus ac blandis diaphoreticis ſunt digerendæ ac reſolven-
dæ, ut *infuſis vegetabilium* e radicibus vel herbis, vel u-
triſque ſimul, ut rad. chinæ, ſchorzoneræ, cichorei, taraxa-
ci; herb. tuſſilaginis, ſcabioſæ, veronicæ, pulmonariæ,
chærophylli, &c. ad modum Theæ, bis terve in die ad
℥viij. x. vel xij. uſurpatis, itemque, eſſentia quadam dia-
phoretica leniori, ut cort. aurant. ſcordii, helenii, card.
bened. pimpinellæ, bis terve in die, ex vehiculo tali aqueo
præſertim calido exhibita; vel & loco eſſentiarum, liquo-
re terræ foliatæ tartari, qui egregie hic prodeſt, ex ſimili
vehiculo, interpoſitis circa veſperam bis *pulvere quodam
temperante* & incidente, ex lap. cancror. vel conchis acido
citri vel aceto vini aut deſtillato probe impræguatis, ac
tartaro vitriolato, quibus, ubi æſtus major, aliquid nitri
commode additur: & ſubinde *pilulæ balſamicæ amaræ* apte
interponuntur. Multis ex his etiam prudens uſus *aquarum
medicatarum* cum apto regimine egregie prodeſt, de quibus
§. X. plura.

VII.

Regimen.

His adjungenda *frequens corporis exercitatio*; & imprimis
equitatio, *potus ſufficiens tenuis*, *aquoſus*: ut præter infuſa il-
la e vegetabilibus digerentibus, radicibus vel herbis parata,
aqua ſimplex vel ptiſana apta; *victus tenuis*, facilis digeſtio-
nis, modice nutriens: ut omnis generis bona juſcula, gela-
tinæ, emulſiones, fructus horæi cocti, pultes tenues, aliave
lacticinia tenuia; vitando craſſa, viſcida, tenacia, difficul-
ter digerenda, interponendo ſubinde roborandi cauſſa *hau-
ſtulum vini* generoſi, vel dulcis, præſertim ſi calor p. n.
notabilis abeſt. Sed *ſi calor p. n. & ſitis vehemens adſunt*,
Tinctura flor. papaver. vel roſarum vel alia hujus generis,
vel phlegma vitrioli potui commode inſtillari poſſunt.

VIII.

VIII.

Quod *ſi obſtructiones hæ poſt febres intermittentes*, a ſaburra viſcida non rite evacuata & ſubacta ſint ortæ, prædictis adhuc penetrantiora amara, reſolventia atque blande evacuantia ſunt ſubjungenda, aut interponenda, ut pilulæ ex extract. abſinth. card. bened. centaur. min. gentianæ, gumm. ammoniac. galban. myrrha & aloe, vel Becherianæ, aliæve his ſimiles, quarum gr. xv. vel xx. ſemel aut bis in die exhibendæ, quibus ipſis febris male ſuppreſſa ſæpe revocatur, quæ poſtea digerentibus amaris, ſalinis aliiſque idoneis febrifugis rite curanda, ac denique ſtomachicis, roborantibus ſive tonicis, martialibus, immo ipſis aquis medicatis martialibus, legitime uſurpatis, noxii humores reliqui ſunt corrigendi & evacuandi, ac tonus viſcerum reſtituendus. *Si poſt intermittentes febres.*

Iisdem in caſibus ſi principio *indicia ſaburræ bilioſæ in primis viis* adſint, egregie conducit *lenis vomitus*, vel ſaltem lenia purgantia; ſed *ſi plethora*, aut *conſuetæ ſanguinis excretiones ſuppreſſæ* adſint, *detractio ſanguinis*; ſi utrumque peccat, utraque etiam medela eſt adhibenda; venæ ſectio tamen, ſi utraque opus, emetico eſt præmittenda.

IX.

Si *abſceſſus*, præſertim externi, in cauſſa ſunt, ſtudendum, ut hi, ſimulac fieri poteſt, aperiantur, purgentur & rurſus glutinentur, alias remedia interna nihil proficiunt; interea tamen, donec abſceſſus aptus reddatur ad aperiendum temperantia aliquod levamen dare queunt. Sed ſi *exulcerationes viſcerum* febrem lentam & hecticam continuant tunc, ut ulcus pulmonis ſive phthiſis, de qua infra, curari debent, & ſolum hic monemus, quod vomitoria & purgantia hic ſint vitanda, aut leniſſima ſaltem, ſi forte iis opus, ex tamarindis, rhabarbaro, vel manna porrigenda. *Si abſceſſus in culpa.*

X.

Sed *ſi acrimonia ſanguinis in culpa*, hæc temperanda, diluenda, ac demulcenda, pulveribus illis temperantibus, ſupra N. 6. laudatis, & infuſis aut decoctis vegetabilium, acrimonia carentium, §. VII. ad Theæ ſimilitudinem, vel per ſe, vel pauco lacte adjecto, itemque *emulſionibus*, *gelatinis ſero lactis*, vel *lacte ebutyrato*, & quam maxime etiam *aquis medicatis ſelterenſibus*, cum vel ſine *lacte*, & cum primis caprillo vel aſinino temperatis, quibus plures, immo & ipſos infantes ſex, ſeptem, octo, decem *Si ſanguinis acrimonia.*

annorum ex Orci quaſi faucibus eripui. (*a*) Nonnulli *curatione* ſive *diæta lactea* curantur, quando nimirum per aliquot hebdomades non niſi lacte, pauxillo ſaccharo adjecto, veſcuntur, aut *lacte*, loco cibi & potus, utuntur, vel ſimul, ſi lubet, pauco pane triticeo, vel pultibus ex amylo, oryza, vel amygdalis paratis. Huc etiam referri poteſt decantata *cura avenacea Lovveri*, quando decoctum paratur ex avena, radice cichorei cum pauxillo nitri, & quotidie certa copia cum apta diæta bibitur, de qua uberius legi meretur Frid. *Hoffmanni* Diſſ. de *Cura avenacea*. Quandoque, imprimis ſi *alvus obſtructa*, aliave ſunt indicantia, *lenia laxantia*, ut rhabarbarum, vel tamarindi, cum foliis ſennæ & manna exhibenda, atque *diæta* eadem ſervetur, quæ modo commendata eſt.

XI.

Quando cauſſa venerea.

Quando *febris hectica a nimia venere aut gonorrhœa ortum traxit*, præter modo dicta, aut quando hæc parum ſunt, *aquæ ſelterenſes* cum lacte, vel ipſa *cura lactea*, quam vocant, purgatis prius primis viis, egregie proſunt. Quando autem *poſt ſalivationem male inſtitutam* orta ſit, decocta radicum & lignorum antivenereorum cum Tinctura antimonii, ad reliquias venereas penitus extirpandas, egregie conveniunt: quibus vero aptiſſime *lac* admiſceri poteſt, ſi ægri ab eo non abhorrent. His quoque parca *mercurii dulcis* doſis magno cum fructu ſubinde & potiſſimum veſperi interponitur. Quod ſi vero reliquiæ illæ ablatæ & extinctæ ſunt, *aquæ ſelterenſes* aliæve temperatiores *cum lacte*, vel etiam ipſa *lactea cura* & *diæta* (N. X.) ad vires & carnes ægris reſtituendas quam maxime valent.

XII.

Si a ſcabie repulſa.

Si a *ſcabie retropulſa* per unguenta quæcumque intempeſtive adhibita, materia acris vitioſa per decocta radicum herbarum & lignorum diaphoreticorum, ſcabiei & morbis venereis alias dicatorum, una cum Eſſentiis diaphoreticis, præſertim fumariæ, helenii aut lignorum, interpoſitis pulveribus ex antimon. diaphor. adjecto pauco ſulphure & mercurio dulci, accedente regimine diaphoretico, partim expellenda, partim corrigenda; poſtea ea ſunt facienda, quæ §. X. & XI. diximus.

XIII.

Si ab ira vel mœrore.

Febris lenta aut hectica *ſi ab ira producta eſt*, præmiſſis ſalibus digerentibus, *vomitus* ad bilem noxiam evacuandam, præſertim ubi ſapore amaro in ore ſe prodit, optime prodeſt, aut

(*a*) Conf. Fr. *Hoffmanni* Diſſert. de *aquarum ſelterenſium uſu* cum lacte.

aut ſaltem hujus loco, ſi quid forte vomitum vetet, evacuans aptum ex rhabarbaro: poſtea temperantes pulveres, infuſa vegetabilium aperientium, liquor terræ ſoliatæ tartari, cura ſeri lactis vel lactis ebutyrati, immo & ipſæ aquæ ſelterenſes optime conveniunt.

Si a *mœrore ac triſtitia* ortum ducat, eadem, omiſſo ſaltem emetico, optime conveniunt: in utroque tamen caſu *cortex peruvianus* quoque magnas exerit vires, ſi prudenter adhibetur.

XIV.

Quandoque hæ febres etiam ab *inebriantium* & cumprimis ex vini & ſpiritus vini *abuſu* generantur; rurſus ſeri lactis & ebutyrati uſus eſt egregius, ſi ſatis diu & cum legitima victus ratione continuetur. Ita & *aquæ medicatæ blandiores*, præſertim ſelterenſes, cum vel ſine lacte tenui, per aliquot hebdomades hauſtæ, hic præſtantiſſimæ ſunt. *Ptiſanæ & decoctum avenæ*, cum nitro paratum (cura vulgo *avenacea* dicta) magnæ quoque hic utilitatis. *Si ab inebriantibus.*

XV.

Quod ſi a *ſanguinis fluxibus naturalibus* aut ſaltem ſalutaribus *ſuppreſſis oriuntur*, potus tenuis, attenuans, & medicamenta temperantia diapnoica conveniunt, quæ vero ſi non ſufficiant, *venæ ſectiones* juſto tempore & loco ſunt adhibendæ, & fluxus illi propriis ſuis remediis ſunt reſtituendi: ubi quoque aquæ medicatæ & præſertim martiales, multum boni præſtant. Ita & *venæ ſectio* in ejuſmodi caſibus præſervando valde prodeſt, ſi per intervalla idonea inſtituitur. *Si a ſuppreſſis hæmorrhagiis.*

XVI.

Variolæ male curatæ, vel & eæ, quæ per ſe fuerunt graviores, etiam ſæpe febres ejuſmodi poſt ſe relinquunt: quo in caſu, lenia, ſed ſæpius *repetita laxantia*, ex mercurio dulci præſertim præparata, una cum uſu *ſeri lactis*, neceſſaria ſunt ad reliquias earum valde acres & rodentes ſenſim evacuandas & corrigendas: quibus vero interponenda temperantia, diaphoretica varia, & inprimis quoque infuſa pectoralia cum eſſentiis ſimilibus, aut *aquæ ſelterenſes*, vel etiam his omnibus fruſtra adhibitis, in his aliiſve variis febribus hecticis *corticem peruvianum* mature aliquoties in die exhibui, eoque paucorum quandoque dierum intervallo febres has fugavi, ciborum deſiderio & viribus brevi reſtitutis. *Si poſt variolas.*

XVII.

Poſtquam in omnibus hiſce caſibus ad eum redierunt ſtatum, ut ambulare aut foras prodire rurſus queant, præcedentibus *addenda roborantia*, ut vina dulcia in paſtu modice ſumta, niſi calor vehementior id prohibeat, victus blande nutriens *Si ambulare rurſus poſſunt.*

triens & facilis digeſtionis, ſed parcus aut modicus, Eſſ. cort. aurant. citri, corticis caſcarillæ, Mixtura tonica, immo & uſus frequens lactis ebutyrati, ſi æger illud non averſatur, cum blando, ſed *frequenti motu* aut exercitatione corporis, ſicumprimis *equitatione* aut iterata ſæpius *vectione* in rheda ſive curru.

XVIII.

Symptomatum medela. Si *tuſſis* in his febribus vehementius ægros affligit, præter infuſa pectoralia & Elixir. pectorale Wedelii cum parte octava Laud. liquid. Sydenh. remixtum, linctuſque ex oleo amygdalarum dulcium & ſyrupo papaver. conducit; ſed noctu cum pulveribus temperantibus, mp. de cynogloſſa, vel quam præſtantiorem adhuc deprehendi, mp. de Styrace gr. j. ad ij. iij. danda.

Æſtus nimius ſub exacerbatione temperatur ſucco citri, phlegmate vitrioli, vel clyſſo antimonii potui inſtillatis, itemque ſeri lactis vel lactis ebutyrati potu, ut & abſorbentibus citratis cum nitro ante acceſſionem datis.

Sudores nimii, quos *colliquativos* hic vocare ſolent, non vi ſupprimendi; ſed frigore moderato, terra ſigillata, coralliis rubris, ſpec. de hyacinth. cum pauco nitro, caſcarilla & opii granulo, interpoſito uſu ſeri lactis, vel lactis ebutyrati, moderandi: quibus ipſis etiam, itemque *emulſionibus*, & gummi arabico, *Diarrhœa* ipſorum, quæ ſæpe periculoſa, ut & lacte chalybeato, pultibus, & conſervis roſarum, prudenter eſt refrænanda: cui ſcopo etiam diaſcordii ℥j. ex aqua menthæ vel cinamomi ſine vino, vel cinamomi cydoniata, egregio haud raro ſatisfacit.

Appetitus proſtratus excitatur hic amaris, ut Eſſentia cortic. aurantiorum, cardui benedicti, vel abſinthii, cum parte eſſ. cort. caſcarillæ vel corticis peruviani remixtæ; vel *Extractis amaris* in aqua ſtomachica vel vino malvat. ſolutis, & aliquoties in die exhibitis: quibus & ſpiritus ſalis, vel nitri vel vitrioli dulcis pars fere quarta commode addi poteſt ad cibi deſiderium tanto melius excitandum.

CAPUT VII.

De inflammationibus.

I.

Tranſitus ad inflammationes. QUibus febres continuæ, acutæ, cognitæ ſunt, ii facile etiam in inflammationum cognitionem atque curationem pervenire poſſunt; quoniam *in ambabus motus acceleratus cordis, pulſus, & ſanguinis una cum calore p. n. percipitur*;

pitur; præſertim in inflammationibus gravioribus, ſive majoribus; ubi ſemper pulſus celer, calor præter naturam, aliaque varia febris acutæ ſymptomata adeſſe ſolent; vulgare enim eſt dictum: *quod febris eſt in toto, at inflammatio in certa quadam parte*; febreſque acutæ ſunt fere inflammationes univerſales.

II.

Inflammatio, quid.

Idea vero inflammationis conſiſtit in congeſtione, atque majori minorive ſtagnatione ſanguinis, in certa quadam parte; qua fit, ut ſanguis, dum per multa vaſa ſanguifera obſtructa tranſire nequit, & in motu ſuo impeditur, reliquus per vaſa libera vi & preſſione cordis irritati, tanto celerius fluere cogatur: quo ipſo, (exemplo machinarum hydraulicarum) motus ſanguinis neceſſario acceleratur, atque æſtus ceteraque ſymptomata inducuntur. A ſanguine vero in parte afflicta congeſto & ſtagnante fit, ut in omni notabili & viſui expoſita inflammatione in loco læſo *tumor*, *rubor*, *dolor*, *calor*, & plerumque etiam *ſplendor*, tamquam *ſigna inflammationum pathognomica* obſerventur; quæ vero phænomena ex prædictis facile intelligi poſſunt, maxime ſi ad illud attendatur, quod in inflammationibus plus affluat per arterias, quam per venas refluere poſſit, ſicuti etiam in chirurgiæ noſtr. Inſtitut. docuimus.

III.

Differentia externarum.

Variæ admodum dantur inflammationum differentiæ: & generatim *dividuntur in externas & internas*, quarum quælibet pro diverſitate partis affectæ & gradus alia atque alia producunt ſymptomata. Inter externas *Eryſipelas* dicitur, quando inflammatio inſignis adeſt in cute, late ſe extendens; quæ pro partis varietate eryſipelas faciei, colli, dorſi, manus, brachii, ſcapulæ, tibiæ, aut pedis appellari ſolet. *Phlegmone*, ſi inflammatio major partes cuti ſubjectas, præſertim pinguedinem ſimul occupat, eſtque gradus major inflammationis, quam eryſipelas. *Furunculi* dicuntur inflammationes minores in cute & pinguedine ſubſtrata, quorum minimi ſunt *vari faciei*, quibus *gutta roſacea* in facie valde affinis eſt.

Ex his jam facile, quid ſint inflammationes ſive tumores inflammatorii *tonſillarum*, *uvulæ*, *parotidum*, *mammarum*, *glandularum axillarium* & *inguinalium*, (qui *bubones* dici ſolent,) *teſtium*, aliarumque partium externarum intelligi poteſt. Ita *ophthalmia* dicitur, ſi oculus; *odontalgia*, ſi dentis radices; *otalgia*, ſi meatus auditorius inflammatione laborant.

IV.

IV.

Internarum. INFLAMMATIONUM INTERNARUM ea, quæ cerebrum ejuſve menynges occupat, *Phrenitis* appellatur; a qua vehemens dolor capitis, febris vehemens, rubor plerumque ingens faciei & oculorum, ac tandem delirium inducuntur. In *Angina* fauces & potiſſimum larynx inflammatus eſt, unde reſpiratio difficilis, ſuffocatoria, cum deglutionis impedimento producitur. *Pleuritis* in pleuræ & plerumque ſimul partis vicinæ pulmonis inflammatione conſiſtit, conjunctumque habet *dolorem vehementem lateris punctorium*, pulſum durum, reſpirationem difficilem ac dolorificam, & tuſſim moleſtiſſimam, ſæpe ſanguinolentam. Si pulmo totus vel magnus ejus lobus inflammatione laborat, malum *Peripneumonia* nuncupatur: in qua reſpiratio valde anxia, pulſus mollis & celer. Si renes, *Nephritis*; ſi hepar, *Hepatitis*; ſi diaphragma, *Paraphrenitis*; ſi aliæ partes internæ, ut *ventriculus*, *lien*, *inteſtina*, *veſica urinaria*, *uterus*, aut *cor inflammata ſunt*, inflammatio nomen a parte affecta adipiſcitur; ut *inflammatio ventriculi*, *lienis*, *inteſtinorum* &c. hæque omnes ex ardore & dolore, majore minorive, in regione partis affectæ, febrique acuta præſente cognoſci & diſtingui ſolent ac debent.

V.

Cauſſa. Cauſſa proxima inflammationum eſt ſtagnatio ſanguinis in certa quadam corporis parte; hujus vero *cauſſa antecedens* eſt vel abundantia ſanguinis, ſive *plethora*, vel *ſanguis nimis viſcidus*, vel utrumque ſimul. *Cauſſæ* vero *procatharcticæ* ſive *occaſionales* ſunt, vel externæ vel internæ; ut contuſiones, luxationes, fracturæ, vulnera, ligaturæ fortiores, potus frigidus vel aliud frigus, præſertim calente corpore admiſſum, exceſſus in vino, ſpiritu vini, aliiſque potibus ſpirituoſis, exercitatio corporis ſive motus nimius aut nimis vehemens, aliique diætæ errores.

VI.

Prognoſis. Quælibet inflammatio quadruplici modo finiri poteſt: nam ſtagnatio 1. vel *reſolvitur*, & pars affecta priſtinæ integritati hac ipſa reſtituitur; & hinc reſolutio eſt omnium optimus finis & optima ejus curatio, vel 2. ſi non reſolvitur aut reſolvi nequit, in *ſuppurationem* ſive *abſceſſum* abit; quo in ſtatu ſtagnans materia corrumpitur ac putreſcit, una cum vaſculis, in quibus hæret, hiſque vicinis, quæ ambo in materiam putridam plus minuſve acrem aut fœtidam abeunt, *quam pus appellant*: vel 3. in *Gangrænam*, quando dolor & & ardor fit vehementiſſimus, color, ſi pars affecta viſui expoſita eſt, rubicundiſſimus, intermixtis ſtriis liveſcentibus aut nigricantibus, & veſiculis in parte affecta, cuticula a

gu-

cute recedente oriundis, ſero ſive ichore repletis; quæ ſigna ſummum inflammationis, facile in corruptionem ſive putredinem aut ſphacelum abituræ, gradum indicant; ita, ut *gangræna ſit ſummus inflammationis gradus*. Quando vero, prægreſſis his gangrænæ ſymptomatibus, dolor & ardor in parte affecta ſubito remittunt, ſive prorſus ceſſant, eaque pallida, livida, vel nigra, frigida, inſenſibilis, fœtida, cadaveroſa, flaccida & mollis evadit, cuticula a cute recedente, vel etiam nigra, ſicca ſive arida quandoque, tunc *ſphacelus* appellatur, quo perfectam partis corruptionem, putredinem, ſive mortem Medici intelligunt, quæ ſine ablatione corrupti non curatur. Vel 4. pars inflammata, præſertim glanduloſa, ut mammæ, glandulæ, ſalivales, parotides, tonſillæ, axillares, inguinales &c. in *Scirrhum* ſive tumorem durum & indolentem abit: qui tamen ſæpe, præſertim in mammis, ſucceſſu temporis malignam putredinem concipit, & morborum fere peſſimum, *cancrum* ſive rectius *carcinoma* producit.

VII.

Ceterum quo vehementiores initio ſunt inflammationes, eo difficilius reſolvuntur, & hinc eo perículoſiores; quia facile vel in ſuppurationem vel in gangrænam & ſphacelum abeunt; *ſuppurationes* vero & quidem externæ, in partibus pinguibus & carnoſis contingentes, corpore ceteroquin ſano, ac pure bono, curatu ut plurimum ſunt facillimæ, in glanduloſis vero partibus, aut corporibus mali habitus, aut ſenibus, longe difficilius ſanantur, ac longe majorem diligentiam & curam requirunt. *Inflammationes internarum partium omnes quidem ſunt periculoſæ*; differunt tamen ſecundum vehementiam inflammationis, & partis affectæ diverſitatem ſive nobilitatem: *renum enim fere ſecuriſſima, & pulmonis quoque* adhuc ſæpe curantur; reliquæ ſunt periculoſiores, hepatis vero periculoſiſſima haberi ſolet. *Continuatio prognoſis.*

Generatim tamen ſciendum, *omnes inflammationes internas, niſi reſolutione curentur, periculi pleniſſimas eſſe atque utplurimum, mortem poſt ſe trahere*: nam ſi in ſuppurationem abeunt, pus commode evacuari, ulcuſque recte purgari aut curari nequit, quia manibus acceſſus denegatur; hinc in tabem aut hecticam ſive phthiſin aut conſumtionem corporis deſinunt. Si in *gangrænam & ſphacelum* abeunt, pars corrupta auferri nequit: hinc putreſcendo mortem brevi inducit. Si *in ſcirrhum tranſmutantur*, *hectica* aut cachexiæ & *hydropes*, utplurimum inſanabiles ſequuntur, vel omnino in carcinoma ſive cancrum abeunt.

VIII.

VIII.

Curatio generalis.

In *curatione* omnium inflammationum, quia ab obſtructione vaſorum & impedito motu ſanguinis oriuntur, eo præcipue annitendum eſt, *ut reſolutio ſanguinis hærentis obtineatur*, ejus motus reſtituatur, atque in ordinem rurſus redigatur: quod obtinetur optime, 1. *eodem regimine iiſdemque remediis diluentibus*, *temperantibus*, *reſolventibus*, *ac diaphoreticis*, quæ in febrium acutarum curatione, capite tertio, N. X. ad XII. commendavimus, non neglecta in malo graviori camphora vel in pulvere, vel in potiunculis. 2. *Sanguinis miſſione*, primis præſertim diebus, in loco conveniente præcipue in parte oppoſita inſtituta; quæ ubi plethora vel læſtus urget, *ſubinde ſemel iterumque reiteranda*, ſatiſque larga ſemper ſanguinis copia, pro virium & plethoræ ratione, educenda, ut ſic ſanguinis impetus & affluxus copioſior in partem affectam avocetur: amplior congeſtio prohibeatur, & jam facta imminuatur: quæ *ſanguinis miſſio*, præſertim in vehementioribus, & internis inflammationibus, conſentientibus optimis Medicis, tuto aut *ſalva conſcientia omitti non* poteſt. In *Eryſipelate* tamen minore aliiſque *levioribus inflammationibus*, iiſque præſertim externis, ea *ſæpe opus non eſt*.

IX.

Externarum reſolutio.

In inflammationibus externis præter hæc, medicamenta quoque reſolventia adhibenda ſunt externa: ubi in frequentiſſimo mihi eſt uſu aqua calcis vivæ cum ſpiritus vini camphorati parte quarta roborata, addito ſubinde pauco ſale ammoniaco, vel lapide medicamentoſo Crollii, calide cum ſpleniis craſſis ſæpe impoſita; vel & ſpiritus vini ſolus, aut ſale ammoniaco & pauca camphora imprægnatus; vel radic. bryon. irid. flor. ſigill. Salomon. herba abſinth. ſcord. abrotan. ſabin. ſerpil. origan. majoran. ſalviæ, flor. chamomill. melilot. ſambuci, ſem. 4. carminat. &c. vel in pulvere ſicco, ſacculo incluſo, vel in quibuſdam inflammationibus, *vino vel aqua ſalſa decocta*, rurſuſque expreſſa, vel & cum ſpleniis parti affectæ calide ſæpe imponenda, quæ potentiſſime omnis quoque generis inflammationes reſolvunt. Plura externa in Inſtitut. chirurgic. meis, cui lubet, videri poſſunt. In nonnullis externis inflammationibus, præſertim in *furunculis*, *bubonibus*, *inflammatione tonſillarum & mammarum*, &c. Emplaſtr. de ſperm. ceti, diachylum ſimplex de meliloto, itemque diaphoreticum Mynſ. addita præſertim camphora, egregie quoque reſolvunt. Speciatim vero in *eryſipelate* farina quædam calida, vel per ſe, vel cum ceruſſa, creta, pulvere liquiritiæ paucaque camphora remixta, exter-

externeque calide applicata, valde proſunt, vel pulvis contra eryſipelas Mynſichti, eodem modo uſurpatus, aut & ipſa aqua calcis vivæ cum ſpiritus vini camphorati parte quarta remixta, ante jam laudata; licet multi omnia humida hic promiſcue, ſed male, rejiciant, beneſacit. Alia hic convenientia medicamenta in Chirurgicis noſtris Inſtitut. Lib. de Tumoribus cap. 2. n. 14. videri *poſſunt*.

X.

Si *vero reſolutio tumoris inflammatorii obtineri nequit*, quod cognoſcitur, quando inflammatio ultra quartum diem augetur, & dolor quotidie increſcit, ut plurimum *ſuppuratio* ſequitur. Igitur a reſolventibus abſtinendum, & ſuppuratio contra eſt promovenda: id quod præſtant, 1. omnis generis *medicamenta emollientia*, mucilaginoſa & pinguia. 2. Medicamenta, quæ præter particulas emollientes etiam *ſtimulantes* poſſident: quibus fit, ut acri eorum ſtimulo impetus ſanguinis ad locum affectum invitetur, vaſa obſtructa hoc ipſo tanto citius rumpantur, & in pus convertantur: talia ſunt, præter cataplaſmata in chirurgia noſtra his in malis commendata, (*a*) vel vulgatiſſima, attamen quam efficaciſſima, domeſtica, vulgo dicta, remedia, nimirum *cepæ ſub cineribus aſſatæ*, vel *mel cum farina*, in cataplaſma redactum, aut *mica panis triticei* ſimilem in formam cum lacte cocta, admixto pauco butyro & croco, ſi lubet, calide ſæpius applicata. Interdum loco horum, præſertim in minoribus inflammationibus, emplaſtra commodius applicare poſſumus; quo ſcopo *emplaſtrum diachylum* cum *gummis* ſane præſtantiſſimum eſt. Quibus medicamentis continuandum, donec maturatio facta; quæ ex mollitie partis, ruboris remiſſione & materiæ fluctuantis ſub cute ſenſu, ſi digitis comprimatur, optime cognoſcitur; vel etiam quandoque ex ipſo pure ſub cute vel cuticula jam apparente & viſui ſeſe manifeſtante. *Suppuratio.*

X I.

Maturatione igitur facta *abſceſſus* (niſi hoc ſponte jam factum ſit, ut ſæpe contingit) vel ſcalpello chirurgico, vel cauſtico *mature aperiendus eſt*, ne dolor juſto diutius ægros vexet, aut pus partes ſubjectas erodat, aut corrumpat, & vel fiſtulam vel cariem producat. *Abſceſſus aperiendus.*

Abſceſſus vero apertus melle vel unguento digerente mundandus, & poſtea vel hoc ipſo, vel apto balſamo quodam vulnerario, ut vulnus, ſenſim conſolidandus.

XII.

[*a*] Lib. de Tumoribus cap. III. n. 6.

XII.

Quid in gangræna faciendum.

Quod ſi inflammatio neque reſolvi, neque ad ſuppurationem deduci queat, ſed in *gangrænam*, immo *ſphacelum abeat*, nulla ratione hæc mala melius cohiberi poſſunt, quam ſi interne *cortex peruvianus* frequenter & larga ſatis copia, ſicut in febribus intermittentibus pertinacibus, continuatis, ſimul laudatis externis, ægro exhibeatur: hunc enim ſicuti in his febribus, ita & in gangræna & ſphacelo ſiſtendis, *ſummum & ſpecificum*, non ſolum Angli, qui hoc primum obſervarunt, ſed & ego, præter alios præſtantiſſimos Medicos & Chirurgos, aliquoties ſum expertus: interea tamen non ſemper expectationi ſatisfacit. *Quæ externe in hoc ſtatu* immo & in ſphacelo, ſcalpello & medicamentis ſunt facienda, in Inſtitut. chirug. noſtris, ſi lubet, videri poſſunt. *Si inflammatio in ſcirrhum abeat*, quomodo malum ſit curandum, infra, ubi de ſcirrhis, proponetur.

XIII.

Quomodo internæ curandæ inflammationes.

In inflammationibus vero internis ſumma ope niti decet, *ne in ſuppurationem*, multo minus in gangrænam abeant, quia utraque, ſicuti ſupra jam dictum, utplurimum lethifera eſt, ſed *reſolutioni* ſive diſcuſſioni (qua ſola hi ægri rite curari poſſunt) *unice ſtudendum*. Quæ vero (ut jam in externarum curatione docuimus) optime obtinetur, 1. ſanguinis miſſione ſufficiente, mature inſtituta; & ubi ſymptomata exigunt, non raro repetita. 2. *potu largo aquoſorum*, diluentium, reſolventium & refrigerantium, in curatione febrium continuarum ſupra Cap. III. §. X. & ſeq. indicatorum, itemque 3. *medicamentis temperantibus* & diaphoreticis ex abſorbentibus citratis, lapid. cancror. præſertim & conchis citratis, itemque antimonio diaphoretico & nitro, in forma pulveris, potiunculæ, eſſentiæ, infuſi vel decocti. 4. *temperato regimine*, ut in iiſdem febribus indicatum eſt acutis. 5. *clyſteribus*, emollientibus, nitroſis, præſertim ubi alvus eſt obſtructa.

XIV.

De Phrenitide.

Speciatim phreniticis.

Speciatim vero in *phrenitide* his addenda ſunt 1. *epithemata* fronti applicanda, & quidem *primo ex repellentibus*, ut, ex aceto roſaceo, vel lavendulæ in principio; deinde vero 2. *ex reſolventibus*, ut ex ſpiritu vini camphorato crocato, calido in progreſſu; 3. pulveres camphorati nitroſi, Cap. III. §. 17. Poſtea etiam 4. ubi malum eſt vehemens, hirudines ad tempora & retro aures ſunt adhibendæ; vel 5. venæ ſectio,

ctio, præſertim in vena jugulari eſt iteranda; 6. *veſicatoria* ſuris & brachiis applicanda, fermentum panis cum aceto forti, pulvere ſeminis ſinapi, ſale nitro aliiſque acribus mixtum, plantis pedum calide impoſitum. Denique etiam irritatio interna narium ad hæmorrhagiam excitandam, vel ipſa *ſcarificatio narium* magnæ quoque interdum hic poteſt eſſe utilitatis. Vid. Stahlius de ſcarificatione narium Ægyptiaca.

XV.

De Ophthalmia.

OPHTHALMIA ſive oculorum inflammatio dividi primo poteſt *in leviorem*, *vehementiorem* & *vehementiſſimam* (quam *Chemoſin* vocant) æque rurſus in *ſiccam* & *humidam*. *Sicca*, *levior*, *recens*, ſæpe aqua ſimplici frigida vel aqua roſarum ſola, vel collyrio modice refrigerante, ex aquis ophthalmicis v.gr. aqua roſarum, plantaginis, florum cyani, vel calcatrippæ, cum pauxillo ſacchari Saturni, vel tutiæ vel lapidis calaminaris, ſi eis ſæpe lavetur, curatur. *Ophthalmiæ differentiæ; & lævioris curatio.*

Sed humida curatu difficilior, immo ſæpe difficillima eſt, præſertim inveterata, ut & in cachecticis, ſcorbuticis, contagio venereo, & glandulis induratis aut ſcrophulis infectis, aut annoſioribus, ubi ſæpe cæcitatem & ſpeciatim maculas oculorum ſive leucoma, pterygium, vel unguem, caliginem, cataractam, aut glaucoma, hypopyum, ſtaphyloma aut exulcerationem vel deſtructionem totius oculi producit. *Ophthalmia etiam eſt* vel *externa* tantum, vel quoque ſimul *interna*: hæc cognoſcitur, quando ægri difficillime vel prorſus non lucem aſpicere poſſunt, & *longe periculoſior* eſt *ſola externa*.

In *curatione* vero *humidæ* revulſionis gratia idonea *purgantia* primum ſunt exhibenda, & ſubinde repetenda; deinde in ægris calidioribus *pulveres temperantes*, reſolventes, ſalini, nitroſi, *diluentia*, temperantia, & blande diaphoretica interna conducunt; *in ſeroſis* vero ſive *phlegmaticis* aut frigidis præcipue Eſſ. ſuccin. lignor. ligni ſaſſafr. Tinctura antimonii tartariſata & ſimilia reſolventia anticatarrhalia, cum *infuſis calidis aqueis vegetabilium* reſolventium, præſertim *herbæ euphraſiæ*, & *veronicæ*, *cum ligno ſaſſafras* aut *fœniculo*, danda ſunt. *Curatio humidæ internæ.*

XVII.

Externe conducit collyrium ex aquis ophthalmicis dictis, ut ex aqua euphraſiæ, fœniculi, florum cyan. plantaginis, roſarum &c. quibus parum tutiæ PPtæ vel lapidis calaminaris PPti aut ſacchari ſaturni; aut lapidis medicamentoſi Crollii, aut vitrioli albi admixtum ſit, quo oculi ſæpe la- *Externa.*

vandi & abſtergendi, atque guttula una vel altera ei ſubinde inſtillanda, immo, & ſplenia eis imbuta, noctu præſertim, ipſi imponenda. Vel ſpiritus vini camphoratus ſimplex aut crocatus linteis complicatis & ad ignem leniter rurſus exſiccatis, oculis inflammatis calide ac prudenter impoſitus, egregie ſæpe conducit, qui & prædictis ſpleniis ſuper imponi utiliter poteſt. *Lac croco largius imbutum*, ſi tepide ſæpe oculis inſtillatur, præſertim infantibus, vel cum ſpleniis calide ſæpe imponitur, quoque eſt egregium. Ita & *trochiſc. alb. Rihaſ.* ℥ß. in aquar. ophthalmicar. ℥iv. ſoluti, valde proſunt, ſi, ut de ceteris collyriis ſupra dictum eſt, uſurpentur. *In ſanguineis*, vel *evacuationibus ſanguinis naturalibus aut actificialibus conſuetis, ſuppreſſis*, etiam *venæ ſectio*, præſertim in malo graviori, primo in brachio vel pede, deinde in jugulari vena inſtituta, vel & *ſcarificationes*, eæque ſi opus, repetitæ, valde proſunt.

XVIII.

Curatio vehementiſſimæ.

In vehementiſſima ophthalmia, quam *Chemoſin* vocant, ubi adnata inflammata corneam ſuo tumore ſuperat, aut ſupra corneam ſe elevat, *ſanguinis miſſio* eaque *larga*, immo *repetita* eſt inſtituenda, & denique ſectio venæ jugularis, præſertim ſi aliæ ſanguinis detractiones jam præceſſerunt, ſumme neceſſaria & utilis eſt: immo & ipſa *ſcarificatio Hippocratica*, a Woolhuſio in uſum rurſus vocata, in palpebris & ipſa adnata ſubinde hic prodeſt. (*a*) At in ſeroſis aut phlegmaticis præter purgantia, *veſicatoria* cervici, poſt aures, temporibus, pedibus, inter ſcapulas, aut quandoque ipſi vertici adhibita, præſertim ſi ſatis magna ſunt, multum ſæpe præſtant; vel horum loco farina ſinapi, vel ſeminis erucæ, ſacculo incluſa, in vino cocta, & cervici calide applicata revellendo quandoque conducit. *Corticis peruviani uſus* in his malis haud raro multum quoque præſtat, præſertim ſi febris ſimul adeſt.

XIX.

Si ophtalmia a cauſa venerea.

Quandoque *virus venereum* cauſſa eſt *ophthalmiæ pertinacioris*, id quod inde intelligimus, ſi vel morbus venereus præceſſit, vel ſymptomata quædam venerea adhuc adſunt. Ita & ſi *glandulæ colli induratæ* ſimul adſunt, (quæ *ophthalmia ſcrophuloſa* dici ſolet) interne remedia antivenerea, ut decocta lignorum & mercurialia rite ſunt adhibenda, immo & externe collyrio ex aquis ophthalmicis & tutia vel lapide calaminari mercurii dulcis gr. j. vel alterum addendum, quo oculi ſæpius fovendi. In iisdem caſibus ſequens nodulus mercurialis quoque multum valet.

R. mer-

(*a*) De qua vid. Chirurgia noſtra, Part. II. cap. 52.

℞. mercur. præcip. rubr. ℈j. vel ʒß. ungu. roſat. ℥j. M. & includatur linteo tenui, ac fiat nodulus, qui in aqua roſarum aliave ſimili in vitro, loco temperato aſſervatus reponatur, eoque oculi ejuſmodi ſæpius detergantur.

XX.

Ad præcavendum hoc malum ſæpius recurrens, extra paroxyſmum egregie conducunt *venæ ſectio* circa æquinoctia & *ſcarificationes* atque *purgationes* ſubinde inſtitutæ, ſæpius aut rarius, prout malum vehementius aut frequentius eſſe ſolet. Nonnullis valde proſunt *fonticuli* aut *ſetacea*. Quibus etiam ad humores corrigendos & congeſtiones præcavendas, anticatarrhalia, ut liq. C. C. ſuccinatus, Eſſentia ſuccinii, lignor. cum Tinctura antimonii tartariſata, ex infuſo vel decocto euphraſ. & lign. ſaſſafras itemque pulveres diaphoretici reſolventes, immo & *mercurialia* quandoque *interponenda*. Ægri bonam ſervent *diætam*, vitent aſpectum ſolis, ignis, nivis, aliorumque corporum ſplendentium; vitent lectionem multam, præſertim minorum characterum, maxime nocturno tempore; vitent quoque fumum, pulverem, aliaſque res oculos irritantes, ſecundum ſcholæ Salernitanæ præceptum. *Præſervatio ſæpe recurrentis.*

XXI.

De Angina.

In *Angina*, (quæ N. IV. eſt congeſtio ſanguinis & inflammatio ſæpe vehementiſſima in faucibus, præſertim in pharynge & larynge, ut deglutitio & reſpiratio inde vehementer lædantur) *ante omnia revulſionis gratia purgans*, ex potiuncula potiſſimum purgante, e tamarindis, ſenna & manna parata, exhibeatur, atque altero die clyſma antiphlogiſticum injiciatur, deinde prægreſſa purgatione, *largiter e vena brachii vel pedis educatur ſanguis*; & ſi poſt aliquot horas malum non remittat, vel adhuc augeatur, *venæ ſectio* ſemel iterumque *repetenda*, & præſertim *in vena quoque jugulari* altera vel tertia vice inſtituatur, quæ hic magnæ eſt utilitatis, atque in malo graviori, quod prioribus non cedit, tandem etiam *raninæ* ſub lingua incidantur: immo & *cucurbitulæ ſcarificatæ* parti femorum *internæ*, dorſo, collique lateribus impoſitæ, magnatum ſunt virium. (*a*) Interea quantum fieri poteſt frequenter medicamenta diaphoretica *Angina.*

(*a*) Has maxime etiam laudat *Dekkerus* in Exercit. pract. p. 244.

ca temperantia, & nitroſa; ut pulvis temperans vel diaphoreticus noſter exhibeantur, *potuſque tenuis acidulatus*, & *nitratus*, largus ægris commendetur, quamdiu deglutire poſſunt. Quando vero non amplius aut vix deglutire poſſunt, *externa remedia* quam ſolertiſſime ſunt adhibenda: & quidem primo quotidie ſemel aut bis alvus lotionibus temperantibus, nitratis eſt ducenda.

Gargariſmata præterea, fomenta & *emplaſtra* collo imponenda, valde hic ſunt neceſſaria: inter hæc *emplaſtrum de melioto camphoratum* eſt præcipuum; vel hujus loco, præſertim ubi magnus in faucibus ardor eſt, ſpiritus vini camphoratus, & præcipue crocatus, calide cum linteis ſub mento laryngi adplicatus, egregie prodeſt. *Gargariſma* vero ex decocto radic. biſtortæ, tormentillæ, irid. Flor. caryophyllat. helen. & herb. hyſſopi, prunell. fl. malv. roſar. papaver. aut fungis ſambuci &c. fieri poteſt, cum ſyrup. dianuc. vel diamori: cui parum aluminis & nitri vel ſalis ammoniaci addatur, quod etiam, ſi lubet, ope ſyringæ in fauces injici poteſt. *Pediluvia* tepida, *ſinapiſmi* & *frictiones pedum* hic quoque valde conducunt, & in *ſummo malo*, ubi *ſuffocationis metus*, aſpera arteria eſt aperienda, ſive *Tracheotomia* eſt inſtituenda, de qua videri poſſunt Inſtitutiones noſtræ chirurgicæ: non quod credamus, hujus ope anginam curari, ſed ut tempus lucremur, quo diutius ægro reſpirationem conſervemus, atque ſic medicamenta reſolventia continuare valeamus, donec æger liberius reſpiret, & a morbo liberari queat.

XXII.

De tonſillarum & uvulæ inflammatione.

Tonſillarum & uvulæ tumores.

In tonſillarum & uvulæ inflammationibus eadem eſt curandi methodus, niſi quod venæ ſectio in leviori malo non adeo ſit neceſſaria; quæ tamen nihilominus ad ſuppurationem aliaque graviora mala avertenda ſæpe utilis, ubi æger vel plethoricus, vel inflammatio admodum vehemens. *Alvum vero ducere*, præſertim potione purgante ex tamarindis, foliis ſennæ & manna, in leviori malo præſtat; quæ tamen etiam in graviori malo utiliter adhibetur. At ſi quarto vel quinto die prædictis remediis aliqualis imminutio mali nondum facta, & tumor perſiſtat, tunc reſolutio rarius obtinetur; hinc emollientibus gargariſmatibus vel emplaſtris, præſertim diachylo cum gummis, collo applicatis, aut cataplaſmatibus quoque emollientibus ſuppuratio potius promovenda, iiſque continuandum, donec abſceſſus vel ſponte rumpatur, vel ſcalpello aperiatur; quo facto gargariſma fiat ex

in-

infuſo vel decocto herbæ cujuſdam vulnerariæ, vel etiam infuſo ſimplici Theæ, cum melle roſarum, cui parum vini addatur; quo æger calide ſæpius fauces colluat, donec reſtitutus eſt. Interea tamen ſciendum, me ſæpius vidiſſe, ejuſmodi tumores poſt plures dies ſub ipſo ſuppurantium uſu adhuc reſolutos fuiſſe, ideoque de eorum reſolutione non ſemper mox deſperandum eſt, licet ea quandoque lente & tarde fiat.

XXIII.

Quia vero moleſtiſſimum hoc malum in nonnullis ſæpe redit, *præſervatio optima eſt*, præter moderatam diætam, venæ ſectio circa æquinoctia, vel in brachio, vel etiam in pede inſtituta. Alios vero etiam *ſcarificationes* ſubinde repetitæ, alios utrumque; alios vero *fonticuli* in brachio aut pede ab his malis immunes reddunt: iis vero neglectis, facile redeunt. *Præſervatio horum malorum.*

XXIV.

De Pleuritide.

IN PLEURITIDE, PERIPNEUMONIA ET PARAPHRENITIDE, præter generalia N. VIII. commendata, lateri ſive loco dolenti ſpiritus vini camphoratus linteis complicatis calide imponatur, aut *veſica lacte calido*, in quo flores chamomillæ vel ſambuci cocti ſunt, repleta; vel etiam ſacculi ſicci ex vegetabilibus reſolventibus cum camphora, vel ex ſale aut farina calida, ſi priora forte ferre non poſſet, utiliter applicantur; quæ *camphora etiam interne* hic efficaciſſima eſt, præſertim in malo graviori. *In pleuritide ſpuria* ſive *notha*, externas partes magis occupante, in qua vehemens ad tactum dolor adeſt, *Lanciſius* jubet, prægreſſa venæ ſectione larga in brachio, & inciſa prius cute ſupra partem dolentem, *duas cucurbitulas, loco dolenti applicare*, affirmatque hoc ipſo, incantamenti inſtar, ſæpe totum hunc morbum tolli, *immo & in vera ſive interna*, modo pulmones non ſimul ſint affecti, egregium eſſe auxilium aſſeverat. (*a*) *Pleuritis & peripneumonia.*

XXV.

Quando *pleuritis aut peripneumonia* non reſolvitur, ſed *in abſceſſum abit*, & pus per aſperam arteriam evacuatur, expectoratio eſt promovenda, & poſtea ulcus glutinandum. Prius fit 1. ſpeciebus pectoralibus lubricantibus ex rad. *Quando in abſceſſum abeunt.*

F 3 malv.

(*a*) Vid. *Morgagni* Adverſ. Anatom. V. p. 83.

malv. liquirit. ficubus, dactylis, paſſulis & herbis pectoralibus compoſitis; quibus ſubinde olei amygdalarum dulcium, vel lini cochl. j. vel ij. interponatur; vel linctus pectoralis ex modo laudatis oleis cum ſpermate ceti & ſyrupo violarum paratus. His per aliquot dies continuatis, donec purulenta materia maximam partem eſt rejecta. 2. *Conſolidatio eſt procuranda* infuſo ex herbis traumaticis & pectoralibus parato, aliquoties in die hauſto, cum quo Mixturæ tonicæ, ex ſpiritu CC. & Tincturæ tartari compoſitæ, gutt. xxx. ad xxxx. in primo hauſtulo ſunt ſumendæ; vel etiam Elixirii pectoralis Wedelii eadem quantitas, vel etiam balſami pectoralis Meibomii vel vulnerarii Locatelli apta doſis, donec ulcus rurſus clauſum ſit. Si *febris lenta* aut *hectica* accedat, curatio hujus vid. Cap. VI.

XXVI.

Reliquæ inflammationes internæ.

In VENTRICULI, INTESTINORUM, HEPATIS, LIENIS, RENUM, VESICÆ & UTERI INFLAMMATIONIBUS, externe loco dolenti vel *veſica lacte calido repleta*, modo §. 24. laudata, imprimis ſi chamomilla in eo prius cocta eſt, imponatur; vel ſpiritus vini camphoratus crocatus, cum linteis complicatis, calide ſæpius applicetur; cui adhuc ſacculi ex herbis reſolventibus majoris efficaciæ cauſſa ſuperimponi poſſunt. Præterea & clyſmata emollientia & paregorica ex chamomilla præſertim, vel veronica in lacte aut juſculo cocta, & ſemel, bis aut ſæpius in die applicata, egregiam his in abdominis malis opem ferunt. In *nephritide*, *veſicæ aut uteri inflammatione graviori*, præter hactenus laudata, etiam *hirudines* ano applicatæ, egregie ſæpius proſunt, præſertim ſi *hæmorrhoides ſuppreſſæ* in culpa, vel molimina hemorrhoidalia percipiantur, ad ſanguinem inde derivandum. Interne eadem ſunt adhibenda, quæ §. VIII. generatim commendata ſunt, ſpeciatim vero *in ventriculi inflammatione camphora* pulveribus digerentibus admixta valentiſſima eſt.

Monita practica.

1. *Venæ ſectio*, uti in pleriſque inflammationibus, *valde utilis eſt*, *ſi in principio inſtituitur*; ita e contrario noxia plerumque deprehenditur, ſi nimis tarde, aut ægro jam valde debili, adminiſtretur. Si vero æger plethoricus, vires ſatis adhuc conſtantes, magnuſque æſtus adſit, & malum laudatis remediis, ut ſæpius vidi, non cedat, etiam paulo tardius adminiſtrata, his adhuc ſæpe prodeſt.

2. In *levioribus inflammationibus* & ſubjectis non plethoricis *ſanguinis* miſſio non ſemper eſt neceſſaria; *in malignis*

vero

vero plerumque noxia deprehenditur, adeoque ab ea abſtinendum.

3. In quacumque inflammatione *frigida extus aut intus applicata utplurimum nocent*: quia ſanguinem ſpiſſum ac ſtagnantem magis coagulant & vaſa obſtructa fortius conſtringunt, atque ſic inflammationem pejorem reddunt. In *ophthalmia* tamen, & præſertim ejus principio, aqua ſimplex vel & collyria frigida recte ac ſine noxa adhibentur, nam experientia docuit, *oculis frigida plerumque magis eſſe amica, quam calida*; in ſtatu vero fotus reſolventes calidi vel potius tepidi, ex decocto hyſſopi, veronicæ, euphraſiæ, fœniculi & ſimilium ophthalmicorum aut digerentium remediorum, melius uſurpantur.

4. *Medicamenta ſpirituoſa calefacientia, & volatilia, in inflammationibus interne nocent*; quia motum ſanguinis & æſtum augent; externe vero ſpirituoſa, & cumprimis ſpiritus vini camphoratus, egregiam vim reſolvendi & refrigerandi obtinent.

5. Tumores inflammatorios externos *non nimis mature aperiendos* eſſe cenſeo; quia immaturi majores dolores aliaque varia ſæpe ſymptomata concitant. Attamen etiam, ut §. XI. dictum eſt, non nimis tarde incidendi. Verum ſimulac ex aliquali tumoris mollitie aliquid puris ineſſe percipimus, tuto & optime aperiri poſſunt, immo debent, licet totus tumor nondum mollis aut ſuppuratus ſit: ne fiſtulæ excitentur, aut oſſa a pure vitientur, & ut æger citius a febre, anorexia & vehementibus doloribus, quos hi tumores ſæpe excitant, liberentur.

CAPUT VIII.

De Hæmorrhagiis, ſive fluxibus ſanguinis.

I.

HÆmorrhagiæ dividuntur *in ſpontaneas, violentas, & artificiales*; at de prioribus nobis hic potiſſimum ſermo erit: quæ *Stablianis actiones videntur animæ*, magna prudentia ſuſceptæ, quibus ſanguinem quantitate, & non raro quoque qualitate peccantem, ad mala illa, quæ a plethora potiſſimum, vel prava qualitate oriri ſolent, avertenda, expelleret: nobis vero non ab anima, ſed a cauſis phyſicis, *a ſanguine ſcilicet vel quantitate vel qualitate peccante, vaſaque ex rationibus mechanicis fortuito rumpente*, ſine animæ ſcientia, concurſu aut directione graves ob rationes provenire videntur. *Hæmorrhagiæ quotuplices & cauſſæ.*

II.

Harum SPECIES præcipuæ ſunt *hæmorrhagia narium, hæmo-* *Species.*

moptyſis, *hæmorrhoides*, *vomitus cruentus*, & ſpeciatim in mulieribus, *menſium atque lochiorum fluxus*, itemque *hæmorrhagia uteri* in gravidis & aliis. Quibus etiam accenſeri poteſt *fluxus varicum* in cruribus, qui quandoque in quibuſdam, ſed longe rarius, obſervatur.

III.

Ætas. *Ratione ætatis* notandum, quod in *junioribus* maxime narium hæmorrhagiæ; in *media ætate*, hæmoptyſis & vomitus cruentus; at in *provectioribus*, hæmorrhoides & mictus cruentus ſæpius obſerventur: quæ ſi ſtata tempora ſervant, *periodicæ*, ſin minus, *vagæ* vel *irregulares* nuncupantur.

IV.

Subjecta. SUBJECTA hæmorrhagiis obnoxia ſunt maxime *plethorici*, præſertim juniores, ſanæ plerumque ceterum & floridæ conſtitutionis, atque ingenii ut plurimum excitati; ut ſunt cholerico ſanguinei, & ſanguineo melancholici; deinde & ii, *qui diæta lauta*, præſertim calefaciente, aromatica & cumprimis *vinoſa* utuntur; maxime vero omnium ii, qui ad iracundiam ſimul ſunt proclives.

V.

Cauſſæ. CAUSSA hæmorrhagiarum proxima ut plurimum eſt *plethora*; quæ vero raro per ſe, (niſi in menſibus forte & lochiis) ſed tunc demum hæmorrhagias excitat, quando vehementius a ſpirituoſis, aromaticis, volatilibus, calefacientibus, æſtum ac motum fortiorem ſanguini inducentibus, exagitatur; et ab aere calidiore, motu corporis, aut ira vehementiore, abuſu vini aliorumque inebriantium, vel & Venere nimia: quo fit, ut vaſa ſanguifera, uqi natura ſunt debiliora, aut nimium dilatet, ut ſanguinem tranſmittant, aut diſrumpat; quod tanto facilius contingit, ſi ſanguis ſimul acri, biliosa, aut ſcorbutica alcalina intemperie ſive dyſcraſia laborat.

VI.

Stahlii ſententia. Stahliani quidem *animam rationalem hæmorrhagiarum* harum, ut jam diximus, *cauſſam eſſe volunt*, quæ, cum nimium ſanguinis copiam, aut pravam qualitatem, corpori noxiam, cognoſceret, *prudenti conſilio*, *deliberatione*, atque inſtituto *ſupervacuam aut noxiam ſanguinis partem*, dilatato vel rupto quodam vaſe ſanguifero, aut pluribus ſimul, ex corpore expelleret, illudque ſic a nimia copia vel vitioſo etiam ſanguine noxiſque inde metuendis liberaret.

VII.

In dubium vocatur & refellitur. Sed præterquam quod anima ægri cognitionis hujus, conſilii, & actionis prorſus ignara ſit, ſi a prudentia animæ hoc dependeret negotium, evacuationes illæ ſanguinis *ſemper*,

per, vel *ſaltem utplurimum*, *in loco tuto & ſecuro*, ut in naribus vel inteſtino recto, atque in mulieribus in utero contingerent. Verum cum ſæpe in pulmonibus, ventriculo, veſica vel renibus fiant, atque inde ægri haud raro brevi tempore, immo paucis horis aliquando pereant, vel ſaltem inde in vitæ periculum, aliumve morbum periculoſiſſimum, ut ulcera pulmonis aut renum, ac phthiſi conjiciantur, ego prius exiſtimo, ſanguinem copia vel acrimonia peccantem, & *vi cordis*, (quæ *nobis hic natura eſt*) preſſum, *vaſa valde diſtendere*, expandere, atque tandem ob rationes mechanicas caſu fortuito perrumpere vel erodere, ubi in hoc vel illo corpore forte debiliora ſunt, minuſque reſiſtunt; hinc in his per nares, in illis per pulmones, in aliis per ventriculum, renes, veſicam, vel hæmorrhoidalia vaſa ſanguinem effundi. *Si enim hæc res ab animæ arbitrio, prudentia, atque directione dependeret*, anima hominum ſapientium *ſemper per loca ſecura*, & ubi ſanguinis fluxus minimum vel nullum incommodum produceret, ſanguinem abundantem vel noxium expelleret. Verum e contrario videmus, in hominibus etiam ſapientiſſimis, immo in ipſis Medicis prudentibus, qui, quid noxium, ſatis didicerunt & intelligunt, ſæpe hæmorrhagias contra animæ ipſorum voluntatem, & quidem in locis haud raro periculoſiſſimis contingere, ubi anima ipſorum vellet, optaret, ac deſideraret, *ut per nares vel inteſtinum rectum ſanguis excerneretur*, qui tamen reluctante & invita anima per pulmones, ventriculum, renes aut veſicam ſæpius expellitur. Verum anima omnibus ſuis viribus & conatibus, quantopere etiam velit, hæmorrhagias periculoſas, in loca minus periculoſa dirigere aut relegare nequit; hinc veriſimilius eſt, eas in machina noſtra corporea etiam ex cauſſis mere phyſicis & mechanicis contingere, vimque cordis fortuito perrumpere vaſa, ſicuti torrens oras vel aggeres ſuos debiliores, quæ in hoc vel illo homine natura ſive forte fortuna debiliora ſunt. CELSUS enim jam dudum dixit, & experientia quotidie id confirmavit, *nullum eſſe hominem, qui non partem aliquam præ ceteris habeat debiliorem.* Stultiſſima enim eſſet anima, quæ, dum poſſet, ſanguinem non per loca tuta expelleret, & conſulto loca periculoſa, immo periculoſiſſima eligeret.

VIII.

Quæ *per pulmones*, *ventriculum*, *renes* aut *veſicam* contingunt hæmorrhagiæ, *periculoſæ ſunt*, ſicut & *hæmorrhagiæ uteri gravidarum;* reliquæ vero moderate contingentes, ſive per nares, hæmorrhoides vel uterum fiant, nullam noxam, ſed egregium ut plurimum corpori emolumentum *Prognoſis.*

tum

tum afferunt: morbos enim multos a plethora alias oriundos, revera præcavent, multoſque jam factos minuunt ac tollunt, adeoque ſub quiete & moderato victus regimine ſibi relinquendæ, & non, niſi inſignis debilitas id exigat, remediis ſunt cohibendæ. Immo quamvis etiam ſubinde largæ admodum ſint, atque imperitis magnum injiciant terrorem; tamen non mox, hoc eſt, ante notabilem debilitatem cohibendæ: quia haud facile vitæ periculum inde metuendum, dum pauciſſimi inde moriuntur, & copia ſatis imminuta, ſponte plerumque tandem conſtrictis denuo vaſis, rurſus ceſſant. Contra, quando præmature ſiſtuntur, graviſſima ſæpe mala, & cumprimis hæmorrhagias in aliis locis, vel inflammationes, hecticam, phthiſin, cachexiam, hydropes &c. inducunt. Quo magis hæmorrhagiæ benignæ & certis periodis redeuntes, eo minus periculi inde metuendum.

I X.

Curatio extra paroxyſmum pro copia minuenda.

In curatione *duplex tempus eſt reſpiciendum*, vel extra paroxyſmum, quo recrudeſcentes ſanguinis noxios aut enormes fluxus præcavere ſive avertere ſtudemus; *vel ipſius paroxyſmi*, in quo præſentes ſanguinis nimiæ vel noxiæ profuſiones moderandæ & cohibendæ ſunt. Proponemus primo curam, quam præſervandi fine *extra paroxyſmum* adhibere convenit; ubi, quia ſanguinem *quantitate peccantem* utplurimum corpus gravare cognoſcimus, convenienti modo imminuendus erit. Hinc huic indicationi ſatisfaciendum 1. *per hæmorrhagias ſive ſanguinis detractiones artificiales*, & præcipue per *ſanguinis miſſiones:* extra paroxyſmum, maxime circa æquinoctia, aut ubi res in majori plethora aut ſæpius recurrente hæmorrhagia, ita poſtulat, ſæpius ac larga ſatis quantitate inſtitutas, &, ut in plethora dictum eſt, loco conveniente adminiſtrandas; vel in quibuſdam etiam, qui venæ ſectionem adeo frequentem forte averſantur, per interpoſitas *ſcarificationes* vel *hirudines*. 2. per *frugalem*: ſive parcam ac refrigerantem *victus rationem*: in qua non ſolum nimia alimentorum quantitas, ſed & acria & potiſſimum aromatica, nimius carnium uſus, vini abuſus, ſpirituoſa atque calefacientia ſunt vitanda. 3. per *motum corporis moderatum*, ſed frequentem extra paroxyſmum inſtitutum: ubi ambulatio, *vectio in curru, & equitatio* moderata commendanda; & 4. *per lene purgans quandoque uſurpatum*; ubi præcipue potiuncula ex tamarindis, foliis ſennæ, rhabarbaro, cremore tartari & manna conducit; vel ſal amarum purgans, in aqua vel ſimplici vel minerali, apta copia ſumptum.

X. Ra-

X.

Ratione qualitatis ſanguinis bilioſi, acris, alcalici & volatilis corrigendi, *abſorbentia*, ut lapides cancrorum conch. ppt. mater perlarum, &c. *præſertim ſucco citri impragnata*, itemque his juncta ſalia media ac nitroſa, aut pulvis meus temperans, vel ſimilis alius, parca doſi, ſed ſæpius, quando orgaſmus ſanguinis id exigit, ex aquis temperantibus vel ſimplici exhibeantur. *Conducit & lenium acidorum*, ut Succi citri, ribeſiorum, berberum, mororum, ceraſorum acidorum, granatorum, &c. eorumque ſyrupi, itemque aceti, capparum, citreorum, limonum, acetoſæ, & ſimilium, tam in cibis, quam in medicamentis *modicus uſus*; quæ & aquis illis vel decoctis hordei commode immiſceri poſſunt. 2. *Pro qualitate corrigenda*.

His ſubinde, ut jam antea diximus, *blanda laxantia* §. IX. laudata *interponenda*, vitando acria, alcalica, ſpirituoſa, ſulphurea, reſinoſa, aloetica, myrrhata, crocata & ſimilia; *potus vero diluens, aquoſus, ſufficiens*, cum vel ſine blando acido admixto, aſſumendus. Huic denique intentioni etiam egregie inſerviunt *aquæ medicatæ*, præſertim leniores, ut Selterenſes, Emſenſes, Wildungenſes, Spadanæ, & ſimiles, legitime uſurpatæ, cumprimis *ſanguinis detractione præmiſſa*, vel etiam loco harum *ſeri lactis uſus* bis in die ad libr. I. vel duas aliquandiu continuatus.

XI.

In ipſius hæmorrhagiæ paroxyſmo, eæ, quæ per innoxia loca *moderate contingunt*, nulla prorſus indigent curatione; ſed tantum quietem & abſtinentiam a calefacientibus & acribus requirunt. *Eas vero, quæ largiores, non conducit adſtringentibus mox ſupprimere*; quia partim vaſa & glandulæ in primis viis, meſenterio, pulmone aliiſque partibus ab his conſtringuntur, obſtruuntur, atque hectica, phthiſis, cachexia, hydrops aliaque mala facile inducuntur, partim a ſanguine hoc retento, cohibito aut repreſſo omnis generis morbi facile proveniunt; verum præſtat potius *initio orgaſmum ſanguinis*, *fere* ſemper hic præſentem, potu aquæ ſimplicis, vel ſucco citri impregnatæ, vel ſeri lactis & ante laudatis §. X. temperantibus, nitroſis, abſorbentibus citratis, & cinnabarinis pulveribus, ſæpe pro neceſſitate adhibitis, compeſcere, & ſingulis vel alternis horis, aut etiam ſæpius, ſi res exigit, ℈j. vel ʒß. ex aqua ſimplici vel aquis refrigerantibus idoneis exhibere, & hauſtum frigidæ ſuperingerere. *Curatio in paroxyſmo levioris*.

Interponi his etiam cum fructu poſſunt *emulſiones* ex amygdalis, ſem. 4. frigid. & papav. albi paratæ, & niſi hæmorrhagia valde urgeat, ſolis hiſce temperantibus frequenter adhibitis cotinuandum, & ad fortiora adſtringentia ob prædictas rationes non accedendum, niſi magna id exigat neceſſitas.

XII.

XII.

Vehementioris. *Quod ſi vero hæmorrhagia ſit vehementior*, & his non cedat, ægerque inde *valde debilis evadat*, tunc demum blandæ *adſtringentia* & *opiata*, modica copia, prædictis temperantibus jungenda: quæ cumprimis optimum effectum edere ſolent, ſi verſus noctem potiſſimum exhibeantur, quamvis & interdiu dari queant.

Inter *moderata vero & ſecuriora adſtringentia*, præcipua hic ſunt vel Mixtura tonica, ex Tinctura tartari & ſpir. C.C. vel pulveres ex *coraliis rubris*, vel *lapid. hæmatite*, aut ſpecieb. *de hyacintho*, quæ dimidia circiter portione modo §. XI. laudatis pulveribus temperantibus miſcentur, & cuivis doſi extr. papav. rh. vel mp. de cynogloſſa gr. j., vel quod perinde eſt, laudani opiati pars grani quarta, aut in robuſtioribus gr. ß. additur, quibus etiam Tinctura flor. papav. vel roſar. rubrar. potui aquoſo inſtillata, vel Tinctura coralliorum, vel Tinctura terræ japonicæ, vel martis Ludovici, aut lapidis hæmatit. in graviori malo cum vehiculo aquoſo data, quandoque interponenda.

Huc etiam referri meretur celebris *pulvis ſtypticus Heurnii*, (*a*) ex adſtringentibus & anodynis conſtans: quem multi jam magno cum ſucceſſu in omnis generis hæmorrhagiis, præſertim *hæmoptyſi*, *uteriqae nimiis fluxibus*, adhibuerunt, qui ita ſe habet.

♃. Sem. hyoſcyami albi, ſem. papav. albi a ℨj. lap. hæmatit. ppt. corall. rubr. a ℨß. camphoræ ℈ß. M, detur ſubinde ad ℈j. vel ℨß. ex aqua ſimplici vel deſtillata, aut julepo acidulo.

XIII.

Vehementiſſimæ. *Si tamen ingens ægri debilitas*, animi defectio, & hæmorrhagiæ continuatio *fortiora* adhuc requirat, tunc præter remedia externa, *potiuncula adſtringens*, ad celebris *Sylvii* modum parata, valentiſſima eſt, ut:

♃. Aq. burſ. paſtoris ℥ iij.
equiſet.
plantagin. a ℥ iij.
cinam. cydon. ℥ j.
aceti deſtill. ℥ß. ad ℥
corall. rubr. ppt.
lap. hæmatit. a ℨ j.

ſyrup.

[*a*] In Comment. in Aphor. Hippocr. Deſcript.

ſyrup. granator. ℥. j. (vel myrt.
vel corall.)
laud. opiat. gr. j. aut in fortior.
gr. ij. M.

De qua potiuncula quavis dimidia hora, donec hæmorrhagia remittat, cochlearia duo vel tria exhibeantur, continuato ſimul potu aquoſo, acidulo. *Simulac vero fluxus ſanguinis remittit*, ab ea aliis adſtringentibus rurſus abſtinendum, ne nimia adſtrictio noxam inducat, & ſupra laudatis temperantibus & potu aquoſo frigido negotium abſolvendum eſt.

HELVETIUS cum MYNSICTO *uſum aluminis* vel ſimplicis vel cum modica ſanguinis draconis portione mixti, ſæpius repetitum ad ℈j. vel ʒß. tanquam præſtantiſſimum his in morbis deſperatiſſimis ſpecificum, una cum potu largo aquoſo & cumprimis *decocti ſeminis lini*, in peculiari de hæmorrhagiis libello gallico, valde commendat, atque ſtupendos fere ejus effectus recenſet. (*a*) Interea tamen cum hoc perquam forti adſtringente interne cautiſſime procedendum eſſe judico, ne graves noxæ inde ſubſequantur.

XIV.

Quid cohibita hæmorrhagia faciendum.

Poſtquam hæmorrhagia fortior cohibita eſt, ægreque inde valde debilitatus, primo ab adſtringentibus deſiſtendum, atque iſte roborantibus (vulgo cordialibus) ſive analepticis temperatis refocillandus eſt: ut aquis in julepis cordialibus temperatis, emulſionibus gratis, ex amygdalis, pineis, piſtaceis; vel lacte cum aqua roſarum mixto, vel juſculis carnium, præſertim pullorum aut gallinarum, ſucco citri vel limonum, vel aurantiorum acidorum, imprægnatis, itemque juſculis ex avena, hordeo & oryza paratis, ut & gelatinis ex pedibus vitulinis, C. C. aut ebore confectis; cereviſia item tenui tepida, cum vitello ovi in ea ſoluto, & ſimilibus, quæ etiam aliquo modo noxas ab adſtringentibus forte inductas, & acre atque auſterum ipſorum rurſus corrigunt. His ſubinde hauſtulus vini, præſertim rubri, tenuioris, adſtringentis, vel meri, vel aqua probe diluti, interponi poteſt, ſi æger illud deſideraverit.

XV.

Medicamenta externa.

INTER EXTERNA REMEDIA (quæ adſtringentibus internis præſertim fortioribus, fere præmittenda, & ſi ſufficiunt, quia in viſceribus nihil mali concitant, præferenda ſunt) conducunt 1. *ligaturæ* paullo fortiores, carpis & malleolis applicatæ. 2. *lapis hæmatites* magnus aut *jaſpis* manibus vel ſub axillis detentus. 3. fruſtrum *radic. iridis paluſtris*

[*a*] Traité des Pertes de ſang.

luſtris vulgaris ſub lingua detentum. 4. *bufo exſiccatus* ſub axillis aliquandiu comprehenſus. 5. *pulvis ſympatheticus Dighæi*, cujus ℥j. vel ij. in ℥j. vel ij. aquæ calidæ ſolvuntur, ſanguinis ægri aliquot guttulæ immittuntur, & ſuper leni igne bacillo ligneo aliquandiu agitantur.

XVI.

De Narium Hæmorrhagia.

In narium hæmorrhagia. Speciatim vero in *Narium hæmorrhagia* nimia, præter modo laudata egregium adhuc eſt remedium *ſpiritus vini rectificatiſſimus*, vel *ſpiritus vini camphoratus* naribus fortiter attractus; item *ſolutio aluminis & vitrioli*, vel ſeorſim vel commixti, in aqua, aut *pulveris ſympathetici* in aqua plantaginis aut phlegmate vitrioli, ſimili modo uſurpata, & cum turundis ex lineamentis naribus immiſſa, vel & per ſiphonem injecta. Ita quoque *cucurbitulæ* fortiter trahentes, cruribus & femoribus ſæpius admotæ brevi ſæpe revellendo, præſertim in ſexu fœminino, ſiſtunt has hæmorrhagias; atque in provectioribus *hirudines*, ano appoſitæ, præſertim ſi ægri jam antea hæmorrhoidibus laborarunt, vel re ipſa tunc congeſtiones circa inteſtinum rectum ſentiunt, utiliſſimæ ſunt.

Numus major argenteus, uncialis aut ſimilis, frigidæ fronti alligatus, itemque *lintea*, *aqua frigida* vel *aceto* imbuta cervici, vel etiam in viris *ſcroto* aliquoties *applicata*, cito quoque ſæpius eas compeſcunt. Alii ejuſmodi frigida cervici & quidem ægro inſcio atque ex improviſo, affundunt.

Quidam vero *ſtercus ſuillum* recens naribus aliquandiu admotum vehementer laudant; id quod vulgo concedi poteſt.

XVII.

Præſervatio hæmorrhagiarum. *Præſervationis gratia*, ut jam ſupra N. IX. generatim dictum eſt, *Venæ ſectio circa æquinoctia*, aut ſæpius in anno, præſertim in pede aut brachio, ſumme eſt neceſſaria. Deinde *diæta* utantur parca, & refrigerante; vitando calefacientia, vinoſa, ſpirituoſa, & quandoque bis terve in hebdomade ad fervorem ſanguinis, ſi adeſt, temperandum, pulvis abſorbens, citratus, nitroſus, ſive temperans noſter, detur, pediluvium temperatum, tepidum ſubinde adhibeatur, & *motus corporis* frequens, ſed *moderatus*, non omittatur. Nonnullis ſingulis menſibus idoneum *purgans* ex temperantibus §. IX. conducit. Verno vel æſtivo tempore, *uſus ſeri lactis* vel *aquarum medicatarum temperatarum*, ſi per aliquot hebdomades cum idoneo regimine continuetur, quo-

que eſt egregius, præſertim ſi ventriculus id commode ferre poteſt.

XVIII.

Hæmoptyſis.

In hæmoptyſi moderata ſufficiunt ſæpe orgaſmum temperantia: ut nitrum cum abſorbente quodam citrato & cinnabari, vel pulvis temperans noſter, aut ſimilis, quavis hora vel bihorio, donec ceſſet, exhibita, ſervata ſimul quiete & victu refrigerante. In *vehementiori* vero non ſolum ſæpius hæc exhibenda, ſed eis etiam *lene opiatum*, ut laudanum opiatum, vel mp. de cynogloſſa, vel extractum papaver. erratt. admiſceatur; ubi & ſem. hyoſcyami albi, his cum fructu addi, vel pulvis ſtypticus *Heurnii* cum largo vehiculo aquoſo exhiberi poteſt, vel & mr. tonica ad gutt. 30. vel 40. In *vehementiſſima* vero *potio Sylvii adſtringens*, §. XIII. itemque ſpecies de hyacintho cum laudatis modo opiatis mixtæ ſæpius adhibendæ, donec remittat; ubi & *pulvis ſympathematicus Dighæi*, modo §. XV. deſcripto, externe adhibitus, præſentaneam ſubinde opem fert. Ita & *Venæ ſectio* in malo graviore revellendi fine utiliſſima eſt, præſertim in pede; vel hujus loco *cucurbitulæ* ſuris, & femoribus adhibitæ, præſertim in ſexu fœminino, aut hæmorrhoidibus obſtructis laborantibus. *Alvus interea*, niſi ſponte ſit aperta *victu emolliente* ex prunis, ceraſis & pomis una cum paſſulis coctis, vel *clyſteribus emollientibus* & refrigerantibus, vel & lenibus laxantibus *ſemper aperta ſervetur*. Simulac vero hæmoptyſis remittat, ab adſtringentibus & opiatis quoque deſiſtendum, atque temperantibus & emulſionibus, immo & *potu lactis* puri, aut aqua remixti, vel *aquæ frigidæ ſirupo acido*, v. gr. granatorum impregnatæ, vel *decocti ſeminis lini* §. XIII. continuandum, donec omnino ceſſet. Sed *poſtquam omnino remiſit*, *partes læſæ* in pulmonibus *rurſus ſunt* conſolidandæ, ne facile ulcus pulmonum ſive phthiſis ſubſequatur. Quem in finem bis in die Eſſentia traumatica Wedelii, vel mr. ex ſpiritu C. C. & tincturæ tartari, una cum infuſis herbarum & radicum pectoralium ac traumaticarum, quales ſunt *ſpecies noſtræ pectorales*, aut ſimiles, interpoſitis temperantibus conducunt.

XIX.

Præſervatio hæmoptyſis.

Præſervatio eadem hic eſt, quæ in præcedenti §. IX. & VII. propoſita fuit, imprimis *ſanguinis frequens detractio* eſt inſtituenda, & deinde quoque, præſertim ubi hæmorrhoides jam adfuerunt, aut molimina eorum adſunt, *hirudines* ano ſubinde applicatæ ſunt utiliſſimæ. Ita & uſus *ſeri lactis*, vel *lactis ebutyrati*, vel *aquar. ſelterenſium* cum lacte hic eſt egregius, *Balſamica* vero vulgo hic adhiberi ſolita, ut terebinthina, balſam. ſulphuris, Peruvianus, Copaivæ, & ex

his

his parata, aliive ſimiles, & præſertim aloetica ac myrrata, atque hinc etiam ipſæ pilulæ balſamicæ Beccheri, Stahlii, aliæque ſimiles, hic vitanda eſſe cenſeo; quia ſanguinem commovent, cujus motus potius temperandus. *Corticem peruvianum* cum pulvere abſorbente Wedelii, partibus æqualibus remixtum, in hoc morbo, tam curandi, quam præſervandi gratia, valentiſſimum ac certiſſimum ſuaque experientia ſæpius confirmatum eſſe remedium, hoc ipſo, quo hæc ſcribo, die, per litteras me certiorem fecit doctiſſ. D. WAGNERUS, Lubeccenſis.

XX.

De Vomitu & Mictu cruento.

Vomitus & mictus cruentus.

Vomitus cruentus eandem fere curandi rationem requirit: inprimis vero MICHELOTUS (*a*), omnibus fruſtra exhibitis, potum largum aquæ frigidæ, ſucco granatorum impregnatæ, utiliſſimum deprehendit. Poſt paroxyſmum vero mox lene laxans ex rhabarbaro & præſertim ejus decocto vel eſſentia exhibeatur, ad effuſum in ventriculo ſanguinem evacuandum: quod poſt unum alterumve diem repetendum. Deinde *herbæ millefolii* aut *arnicæ* uſus hic egregius eſt, ſive in eſſentia ſive in infuſo temperato, loco theæ, ſive utroque modo adhibeatur: qui tamen non ſit nimis frequens aut nimis diu continuatus.

XXI.

De Mictu cruento.

Mictus cruentus eadem fere ratione & curatur & præſervatur, ſicut generatim §. IX. & ſeqq. docuimus; venæ ſectio vero hic ſemper in brachio, revulſionis gratia, eſt inſtituenda.

XXII.

De Hæmorrhoidibus, Lochiis & Menſibus nimiis.

Hæmorrhoides & menſes nimii.

Hæmorrhoides nimiæ, menſes & lochia nimia eodem modo tractanda, ut §. XI. XII. XIII. & XVIII. dictum: ubi & cumprimis *uſus moderatus infuſi millefolii* præſtantiſſimus eſt,

---

[*a*] In Act. Acad. Nat. Curioſor.

eſt. Speciatim vero *in menſibus nimiis*, cucurbitula *magna ſub mammis* applicata ab HIPPOCRATE revulſionis cauſſa haud ſine ratione commendatur; ſed verecundiores hoc non facile admittunt. Si vero hæc profluvia moderate fluunt, ita ut vel non, vel ſolum parum debilitent, non indigent medicamentis, ſed ſolum diæta temperata & quiete: ita a multis morbis præſervant & liberant. Sed quando a Medico hic aliquid agendum requiritur, præſertim ſi paullo fortius fluant, præter orgaſmum temperantia interdiu uſurpata, verſus noctem quandoque *lene opiatum* ſimul exhibeatur. Stahliani doſin pilularum polychreſtarum Beccheri aut Stahlii, aliarumve ſimilium, per aliquot dies quotidie aſſumendam, donec remittat, valde commendant. Quæ vero, quia expellentibus, hic valde ſuſpectis, ut ſupra §. X. dictum eſt, conſtant; exhibere hactenus nolui, quia ſiſtentia non pellentia ſatis idonea & tuta proſtant, quam plurima, quæ propterea, tanquam magis ſecura, illis præferenda eſſe cenſeo.

Monita Practica.

1. Ubicumque hi ægri jam nimis debiles, ab *opiatorum* largiori uſu eſt abſtinendum, & potius roborantibus temperatis, emulſionibus, gelatinis, lacte ebutyrato, ac ſimilibus utendum: alias debiliores fiunt, in deliria & mortem prolabuntur.

2. *Lintea*, quæ a nonnullis ad hæmorrhagias, præſertim narium, ſiſtendas, *aqua frigida vel aceto imbuta hepati imponuntur*, ſumme noxia ſunt deprehenſa: nam quamvis ob frigus fluxus hos ſæpe compeſcant; tamen ob eandem cauſſam facile hepatis inflammationem, obſtructionem vel ſcirrhum producunt, vel ipſam etiam hydropem.

3. *Hæmoptyſi* vel *vomitu cruento laborantibus*, niſi aliud quid urgeat, *emetica* non ſunt exhibenda.

4. *Adſtringentibus*, præſertim in *hæmorrhoidum*, *menſium & lochiorum nimio fluxu*, numquam vel certe non facile abutendum: nam obſervatum eſt, etiam milleſolii aliorumque mitiorum adſtringentium largiorem uſum facile illos fluxus, magno cum periculo ægri ſæpe penitus ſupprimere, quos moderari tantum convenit.

5. *In declinatione hæmorrhagiæ cujuſcumque nimiæ medicamenta roborantia* & leniſſime adſtringentia, ut Mixtura roborans ex ſpiritu C. C. & Tinctura tartari, vel Tinctura antimonii tartariſata, bis terve in die ad gut. XXX. ad XL. ordinanda; vel Tinctura martis cydoniata, aut Tinctura vitrioli martis Zwoelferi, ad tonum partium debi-

lium rurſus roborandum egregia ſunt: ubi & infuſa herbarum traumaticarum, ut veronicæ, bellidis, agrimoniæ, alchimillæ, millefolii, virgæ aureæ, ſaniculæ, pyrolæ, piloſellæ, plantaginis, &c. ad modum Theę modice uſurpata, ſubinde interponenda. Deinde *poſtquam ægri rurſus paulo robuſtiores* facti, *lene laxans*, ut potio laxans temperata; vel pulvis rhabarbari, cum pauco nitro, vel cremore tartari; vel decoct. rhabarbari; vel Sal catharcticum Anglic. aut Seidlicenſe, apta quantitate ex aqua ſimplici aut ſero lactis, vel ex aqua medicata idonea exhibendum.

6. *Qui nimiis hæmorrhagiis valde debilitati ſunt*, *a lectione multa* diu abſtineant, & a luce ſplendida ſibi caveant; quia alias *viſus* inde vehementer læditur, & facile quoque vertigo concitatur.

7. *Sanguinis miſſiones extra paroxyſmum ad præcavenda* ſanguinis profluvia ſpontanea, certis temporibus inſtitutæ, plus præſtant, quam in paroxyſmo, ad eas curandas, celebratæ: adeoque ſtato tempore, bis, ter quaterve in anno, pro ægri diverſitate, præſervandi fine valentiſſimæ ſunt.

8. Qui hæmorrhagiis obnoxii, *vitent calefacientia*, vinum, ſpiritum vini, aromata, aloen, myrrha, & ex his parata; iram, venerem nimiam, ſaltationes & motus quoſcumque vehementiores; ſed temperantiæ & moderationi ſtudeant in omnibus ſuis actionibus, ita immunes ab his malis ſe reddere poſſunt.

CAPUT IX.

De Hæmorrhagiis ſive fluxibus ſanguinis ſuppreſſis.

I.

Cauſſæ. Licet hæmorrhagiæ multa ſæpe incommoda & pericula inferant; plura tamen eaque longe graviora, immo & frequentiora inferre ſolent eædem ſuppreſſæ, ſive ſuppreſſio hæc fiat ſponte, a cauſſa quadam interna, ut a nimia ſpiſſitudine ſanguinis; ſive ab adſtringentium, in curatione hæmorrhagiarum adhibitorum, perverſo uſu, ſive a refrigeratione, potu frigidu, victu craſſo, vel obſtipante, animi affectibus aliave ex cauſſa.

II.

Symptomata. Inter hæmorrhagias vero, quas hic *ſuppreſſas* vocamus, conſiderari merentur *hæmorrhagiæ narium*, *menſium*, *lochiorum & hæmorrhoidum ſuppreſſio*: unde omnis generis *graviſſi-*

ma ſymptomata ac morbi oriri ſolent. Et quidem ſpeciatim ab *hæmorrhagia narium ſuppreſſa*, gravia mala vel in capite oriuntur, ut *dolores capitis*, *morbi oculorum*, *aurium*, *dentium*, *inflammationes faucium*, *tonſillarum*, *uvulæ*, *eryſipelas faciei*, *capitis* externi, *Phrenitis*, &c. vel in thorace, ut *palpitatio cordis*, *anxietates præcordiorum*, *reſpiratio difficilis*, *hæmoptyſis*, *pleuritis*, *peripneumonia*, *phthiſis*, & *febres acutæ* variæ. A ſuppreſſione menſium, *ſpaſmi & dolores in ventre*, atque ſpeciatim in *ventriculo*, *inteſtinis*, *hepate*, *liene*, *item dolores capitis*, *ſpaſmi*, *preſſio & anguſtia præcordiorum*, *reſpiratio difficilis*, *nauſea*, *vomitus ſimplex & cruentus*, *hæmoptyſis*, *hæmorrhagia narium*, *gravitas artuum*, *laſſitudo*, *cachexia*, *chloroſis*, *œdemata*, *hydrops*, *affectus ſpaſmodici & convulſivi*, *paſſio* ita dicta *hyſterica*, ſive uterina, *epilepſia uterina*, *animi deliquia hyſterica*, *ulcera pedum*, *articulorum dolores & morbi arthritici*, *hæmorrhoides*, *mictus cruentus*, *morbique alii*. A lochiorum ſuppreſſione *anguſtiæ præcordiorum*, *capitis dolores*, *faſtidium ciborum*, *vigiliæ*, *febres acutæ* præſertim *purpuratæ* aut *miliares*, *deliria*, *convulſiones*, *inflammatio pleuræ*, *uteri*, *aliarumque partium*. Hæmorrhoidum ſuppreſſionem ſequuntur omnia ea ſymptomata, quæ a menſium ſuppreſſione oriri modo diximus, & ſpeciatim quoque ſæpe *icterus* præſertim *niger*, *apoplexia*, *malum hypochondriacum*, *melancholia*, *mania*, *vomitus cruentus*, *arthritis*, *podagra*, *iſchiaticum malum*, *nephritis*, *mictus cruentus*, *renum exulceratio*, *calculus*, & omnium frequentiſſime *aſthma*, *œdema* atque *hydrops*. Reliquæ hæmorrhagiæ ſuppreſſæ eadem fere ſymptomata producunt.

III.

Quo diutius hæ ſuppreſſiones durarunt, eo pejora plerumque inducunt ſymptomata, atque eo difficilior ſolet eſſe curatio: præſertim ſi aliæ ſanguinis idoneæ evacuationes, ſive naturales, ſive artificiales, non ſubſtituantur. Facilius tamen fluxus menſium ſuppreſſus, quam reliqui, reſtituitur. Ab omnibus vero his fluxibus ſuppreſſis præter jam §. 2. indicata mala, haud raro *mors ſubitanea* producitur. *Prognoſis.*

IV.

In CURATIONE, pro diverſitate fluxus ſuppreſſi, varia ratione procedendum eſt: interea tamen *in quavis ſuppreſſa hæmorrhagia* reſpiciendum ad qualitatem, craſin ſive diſpoſitionem ſanguinis: qui, *ſi nimis ſeroſus*, pituitoſus vel frigidus, conducit per octiduum circiter aut diutius quotidie alvum blande movere, vel pilulis aloeticis, Francofurtenſibus, Immanuelis, Beccherianis, Stahlianis, aliiſve ſimilibus balſamicis; vel vino medicato, & ſimul bis in die circa meridiem & circa veſperam Eſſentia quadam atte- *Curatio hæmorrhagiæ ſuppreſſæ generalis.*

nuante ac roborante, ut gentianæ, trifolii fibrini, corticis aurantiorum, rad. pimpinellæ, lignorum, vel alexipharmaca Stahlii, aut diaphoretica noſtra, aliave ſimili ad guttas XXXX. ad LX. uti.

V.

Si a ſpiſſo ſanguine.

Si ſuppreſſio a *ſanguine nimis ſpiſſo* oriatur, prædictis modo medicamentis infuſa aquea ex herbis aperientibus atque attenuantibus optimo cum fructu ad modum Theæ interponuntur: ut *infuſum roſmarini*, ſalviæ, capilli veneris, meliſſæ, veronicæ, betonicæ, theæ, cum cortic. citri vel aurantiorum, &c. quibus jungendus *motus frequens* ſufficiens, ipſa *ſaltatio*, *vinum* ad hilaritatem uſque, ſed non ad ebrietatem, potum, & diæta conveniens modica atque attenuans.

VI.

Si calor p. n. junctus.

Sin vero cum ſuppreſſione adſit ſimul ſanguinis motus nimius ac calor p. n. ſive orgaſmus, poſt evacuationes alvi lenes, hic nitroſis & abſorbentibus citratis ſæpe laudatis eſt temperandus; & poſtea eo mitigato mixtura ex ſpiritu C. C. & Tinctura tartari ſubjungenda; atque ſimul diæta moderata, temperans, cum motu frequenti, obſervanda.

VII.

De hæmorrhagia narium ſuppreſſa.

Externe *nares herba mari Syriaci*, vel *millefolii* ad hæmorrhagiam ſtimulandæ; vel in ipſis naribus, ad morem Ægyptiorum, *ſcarificatione* ſanguis proliciendus. Atque vel eadem etiam methodus adhibenda *in eis, qui quidem numquam vel raro hæmorrhagia narium laborarunt, ſymptomata tamen antea recenſita, quæ a narium hæmorrhagia ſuppreſſa alias proveniunt, patiuntur*: oriuntur enim hæc a congeſtionibus ſanguinis circa caput, ſive ab ita dictis moliminibus hæmorrhagiæ narium, ſive ab impedita hac hæmorrhagia & plethora, quando abundans & circa caput congeſtus ſanguis ob vaſa naſi interna indurata, vel robuſtiora, vel quamcumque etiam aliam cauſſam exitum invenire & vaſa narium aperire aut perrumpere nequit.

VIII.

Sanguinis detractio neceſſaria.

At ſi prædicta ratione ſuppreſſa narium hæmorrhagia revocari non potuit, & antea nominata mala non remittunt, vel ſaltem valde minuuntur, vel etiam illis remediis tam diu immorari nolumus, quia ſæpe periculum in mora eſt, *promptiorem plerumque opem fert ſanguinis detractio per venas*;

nas; quæ vero deinde ad mala inde metuenda verno minimum & autumnali tempore repetenda eſt: immo in nonnullis valde plethoricis, quos ſymptomata ſupradicta §. 2. valde affligunt, etiam ter quaterve in anno iteranda, vel etiam *ſcarificationes* ſubinde interponendæ; alias vel varii graves capitis morbi ſupra nominati, vel & pectoris, & quidem ſpeciatim facile *hæmoptyſis* & *phthiſis* vel *pleuritis* aliaque inde oriunda mala, *ſequuntur*.

IX.

De Menſibus ſuppreſſis.

In menſium ſuppreſſione I. humores viſcidi ſunt attenuandi, *infuſis* aqua calida paratis, ex aptis vegetabilibus, ut rad. cichorii, pimpinellæ albæ, ariſtolochiæ rotundæ, ari, vincetox. graminis. 5. radicum aperientium, caryophyllatæ, herb. roſmarin. capill. veneris, marrubii albi, fumar. chamæd. meliſs. veronic. heder. terreſtr. hyſſopi aut ſimilium cum quibus bis in die *Eſſentia quædam attenuans*, ſanguinemque ad uterum determinans, ut Eſſent. roſmarini, ariſtolochiæ rotundæ, ſuccini, tinctura tartari, vel antimonii tartariſata, juſta doſi exhibeatur: quibus attenuandi fine *pulveres ex ſalibus mediis*, *digeſtivis* vulgo dictis, veſperi jungantur, ut ex tartaro vitriolato, arcano duplicato, nitro antimoniato, ſale abſinthii, &c. vel *pilulæ balſamicæ* Beccherianæ aut Stahlianæ, aut aliæ ſimiles, ex gummatibus & balſamicis uterinis (qualia ſunt ammoniacum, ſagapenum, galbanum, gummi hederæ, myrrha, aloe, opobalſamum, balſamum Copaivæ, terebinthina) & ſuccis inſpiſſatis ſive extractis plantarum amararum ac balſamicarum, ut gentianæ, cardui benedicti, abſinthii, centauri minoris, fumariæ, cochlear. &c. paratæ: hiſque aliquandiu continuandum, donec menſtruorum alias conſuetum tempus fere appropinquet. *Menſium ſuppreſſion. curatio.*

X.

Tunc II.) ſex vel octo dies ante conſuetum menſtruorum tempus talia adhibenda ſunt, *quæ paullo fortius attenuant*, atque excretionem menſtruorum promovent: qualia ſunt: 1. *balnea* ſive inſeſſus, *pediluvia* ac *frictiones pedum* quotidie aut alternis tunc diebus uſurpanda. 2. *Vina medicata*, per epicraſin purgantia, ex ſupra §. IX. indicatis radicibus & herbis, additis foliis ſennæ, radic. rhabarb. & fibris hellebori nigri, cum ſale tartari, vel tartaro vitriolato, mane uſurpata: quibus humores pituitoſi attenuantur, ſanguiſque ad uterum determinatur. 3. *Emmenagoga* ſive ſpecifica ita di-

ſta menſes pellentia: qualia ſunt infuſa ex fortioribus moventibus, ut ex pulegio, roremarino, ſabina, adhatoda; florum roſmarini, cheiri, calendulæ &c. aqua, aut in frigidioribus vel pituitoſis, *vino parata*, ſemelque aut bis in die uſurpata. Præterea *omnia ex myrrha*, *aloe*, *borace*, *ſuccino*, *ſabina & croco* confecta: ut myrrha vel ſuccinum in pulvere, ſine, vel quod valentius, cum borace, apta doſi quotidie vino, præſertim calido, vel aqua pulegii, cheiri, liliorum convall. meliſſæ, aut cinamomi aſſumpta; troch. de myrrha, item Eſſent. myrrhæ, vel per ſe, vel cum Eſſentia ſuccini, vel ſabinæ, vel ſpiritu ſalis ammoniaci mixta; ita & Elixirium proprietatis vel per ſe, vel cum ſpiritu ſalis ammoniaci, Eſſent. croci, *pilulæve balſamicæ* antea laudatæ, & ultimis diebus paullo largiori doſi exhibitæ. Nonnulli *olea diſtillata* pellentia, quæ vehementia immo fortiſſima ſunt, commendant: ut oleum deſtillatum ſuccini, ſabinæ, roſmarini, cinamomi, &c. quia vero hæc nimis vehementer exagitant & commovent ſanguinem, præſertim majori doſi exhibita, hæc aliaque vehementiora pellentia vel non, vel ſaltem cautiſſime, parca doſi, & non antequam venæ ſectio fuerit præmiſſa, atque aqueis ſanguis probe dilutus, exhibeantur; alias ob nimiam vehementiam, calorem, inflammationes, hæmoptyſin, vomitum aut mictum cruentum aliave mala inducunt.

XI.

Si tempus menſtruorum incertum.

Si vero tempus menſtruorum incertum eſt, tunc medicamentis prioris claſſis, attenuantibus ſcilicet & leniter pellentibus §. IX. tam diu continuandum, donec ægræ dolores in abdomine, lumbis, & circa pubis vel uteri regionem percipiant, quo tempore medicamenta poſterioris claſſis ſive fortius pellentia, §. X. adhibenda. Sed ſi ejuſmodi tormina, uti haud raro contingit, non ſentiantur, in junioribus emmenagoga verſus novilunium, in annoſioribus verſus plenilunium danda, juxta verſiculum.

Luna vetus vetulas purgat; nova luna puellas. Quando vero gravia ſymptomata, vel in capite, vel thorace, vel abdomine, & inde metuenda *pericula urgent*, atque prædictis nihil effectum eſt, tunc etiam ad majora mala, hæmoptyſin verbi gratia, vomitum cruentum, & ſimilia præcavenda, *Vena in pede ſecanda*; id quod ultimo triduo ante tempus menſtruum conſuetum, aut ſi hoc ignoratur, in annoſioribus, luna decreſcente ſive poſt plenilunium, in junioribus vero, poſt novilunium, ſive luna creſcente commodiſſime fieri ſolet. Cavendum tamen, ne *in puellis de graviditate ſuſpectis*, aliiſque, ubi ſymptomata non valde urgent, præſertim etiam in puellis, junioribus, nimis cito aut facile adminiſtretur;

quia

quia ſæpe deinde idem auxilium cum moleſtia earum repetere coguntur.

XII.

In valde plethoricis tamen, aut ubi gravia quædam ſymptomata urgent, initium curationis fieri apte poteſt Venæ ſectione, ſubjunctis poſtea prioris & poſterioris ordinis medicamentis emmenagogis: qua quidem methodo plerumque citius curantur, verum facile poſtea nova obſtructio repetitionem venæ ſectionis exigit. Interea tamen etiam ſciendum, quod facta ſanguinis miſſione, *ſolis ſæpe pilulis Becherianis vel Stahlianis* aut ſimilibus aloeticis ac myrrhatis ſcopus obtineri poſſit, ſi ultima hebdomade ante tempus menſtruum veſperi quotidie adhibeantur: quæ tanto certiorem effectum edunt, ſi una cum *pediluviis* vel inſeſſibus, infuſo quodam emmenagogo, ſimilique Eſſentia idonea ex §. IX. ſupra laudatis uſurpantur: & *ſi forte prima vice effectum quæſitum non præſtant*, ſubſequentibus menſibus, poſtquam ſemper per XIV. circiter dies a medicamentis abſtinuerunt, eodem tempore, eodemque modo repetantur, non neglecto *motu corporis* frequenti, pedum fricationibus, ac diæta conveniente. *A venæ ſectione ſæpe inchoandum.*

XIII.

Atque hac ipſa etiam methodo *menſes nimis parce fluentes*, ut largius fluant, tractandi ſunt, itemque *ex puellæ, in quibus juſta ætate menſes nondum fluxere*, attamen omnis generis moleſtias aut prava inde ſymptomata patiuntur; quibus etiam in caſibus *aquæ medicatæ* & cumprimis *martiales*, ut pyrmontanæ, Egranæ, Sualbacenſes, Spadanæ & ſimiles egregium plerumque effectum præſtant. *Menſes nimis parce fluentes.*

XIV.

Quibus mulieribus menſes per ætatem ceſſant, & incommoda inde oriuntur, quæ alias a menſibus obſtructis oriri ſolent, *tunc minime pellentia eis ſunt adhibenda*; ſed potius *detractione ſanguinis artificiali* opus eſt: & ſi tales mulieres antea valde fuerint plethoricæ, & otioſæ ſint, venæ ſectio pro verno & autumnali tempore poſtea eſt inſtituenda; aut pro malorum vehementia ſæpius, eaque deinde, ad ſeram uſque ſenectutem, præſertim in pede reiteranda, *phlogoſeſque vagæ* ſive ebullitiones ſanguinis, quæ has mulieres ut plurimum vehementer afficere ſolent, uſu frequenti pulverum temperantium, vel abſorbentium, citratorum, nitri ac cinnabaris temperandæ ſunt: in quem finem pulvis temperans noſter egregius eſt; itemque *aquæ medicatæ*, præmiſſa ſanguinis miſſione, legitime uſurpatæ. *Mala ex menſibus per ætatem ceſſantibus.*

XV.

Victus regimen.

In diæta vitentur omnia, quæ difficulter digeruntur, cruda, craſſa, farinacea, flatulenta, leguminoſa, arida; adſtringentia, obſtipantia, & acida; *potus ſit tenuis* & ſufficiens, alvuſque ſemper victu lubricante ac potu ſufficiente, vel ſi hi non ſufficiant, leni laxante, ut ſale quodam amaro cathartico, aperta ſervetur. *Motus vero corporis frequens* in curatione omnium horum morborum, a ſuppreſſione menſium ortorum, ſumme utilis eſt atque neceſſarius, mœror vero, triſtitia ac terror vitandi.

XVI.

De Lochiis ſuppreſſis.

Suppreſſio lochiorum.

In SUPPRESSIONE LOCHIORUM potiſſimum obſervandum eſt, utrum omnino ſuppreſſa, an ſolum imminuta ſint. Si *tantum imminuta*, & febris nondum adſit, pellentia lenia, ut Eſſent. myrrhæ, ſuccini, croci, ſcordii, vel ſeorſim, vel inter ſe mixta, & parca doſi cum infuſo Theæ, vel aliis ſimilibus aqueis calidis aliquoties in die exhibita proſunt: vel loco horum Elixir. proprietatis Paracelſi; aut quæ adhuc præſtantiores a pleriſque habentur, pilulæ balſamicæ Beccherianæ vel Stahlianæ, veſperi, ad grana xx. quotidie uſurpatæ. *Sed ſi febris jam adeſt*, medicamenta temperantia, huic contraria, danda ſunt. *Si vero lochia penitus ſuppreſſa* ſunt; & quidem jam per aliquot dies, fere ſemper febris adeſt, adeoque non tuto pellentia, præſertim fortiora, adhibentur: quia febrem periculoſam vel producunt, vel jam præſentem augent atque omnia deteriora reddunt, verum præſtat tunc ad febrim potiſſimum reſpicere, & orgaſmum ſanguinis, præmiſſa venæ ſectione in pede, præſertim in plethoricis ac junioribus, pulveribus temperantibus, abſorbentibus, citratis, nitroſis, & potiunculis diaphoreticis, potuque aqueo, ut in febribus acutis, temperare, iiſque, obſervato regimine diaphoretico, continuare, donec ægræ melius ſe habeant: ubi fluxus ſubinde redit, ſubinde vero non redit, & ægræ tamen ſæpius convaleſcunt; ſed ſi venæ ſectio in principio non eſt inſtituta, plerumque non amplius prodeſt. *Victus* inſuper *puerperis hic conveniens*, ſit tenuis & parcus; vitentur animi affectus, præſertim mœror, triſtitia, terror, ira, temperatumque aeris regimen probe obſervetur: ubi vero notandum, quod moderatus vini generoſi hauſtus ſubinde datus, præſertim in aſſuetis, ſi illud appetant; & calor non nimis vehemens ſit, hic non noceat, ſed ſæpe multum ad fluxus hujus reſtitutionem

nem faciat: qui ubi rediit, quiete, tenui victu, moderamine animi, leni pellente, & apto regimine conſervandus.

XVII.

De Hæmorrhoidibus ſuppreſſis.

HÆMORRHOIDUM SUPPRESSIO requirit primo ſanguinis imminutionem *per Venæ ſectionem* in pede, ſoluta prius alvo, ſi obſtructa eſt, vel per clyſterem ex decocto veronicæ aut chamomillæ in lacte, vel leni quodam laxante. Deinde, facta Venæ ſectione ſanguinis qualitas vitioſa eſt corrigenda: & quidem ſi orgaſmus ſive æſtus percipitur in ægro, abſorbentia citrata, nitroſa cum cinnabarinis mixta, inprimis pulvis temperans noſter, & lenia acidula ipſi opponantur. Sin vero ob ſanguinem viſcidum ſuppreſſæ, eadem, quæ in menſibus ſuppreſſis N. IX. hujus capitis ad ſanguinem digerendum atque attenuandum commendata ſunt, hic quoque uſurpanda. Denique vero, *poſtquam humores correcti ſunt, opera danda, ut lenibus ſtimulantibus ſive pellentibus fluxus revocetur*; ubi primo interne omnia eadem proſunt, quæ ad menſes pellendos ſupra §. 8. & 9. laudavimus: & ſpeciatim omnia medicamenta ex aloe, myrrha, croco, & helleboro nigro parata, ut Eſſentiæ eorum, Elixir. proprietatis, Eſſentia ſuccini, pilulæ Francofurtenſes, Immanuelis, Beccherianæ & Stahlianæ & ſimiles; item ſuccinum cum borace, & vina medicata laxantia; quibus vero, ſi æſtus percipiatur, temperantia ſubinde, præſertim veſperi, ſunt interponenda.

Hæmorrhoidum ſuppreſſio.

XVIII.

Externe conducunt *ſuppoſitoria* ex aloe & myrrha, ut & enemata acriora, fricationes ani frequentes pannis aſperis, vel foliis ficus, pediluvia & inſeſſus ſæpe adhibiti, ac denique, his omnibus irritis, aut ubi periculum in mora, *hirudines* ano applicatæ, utpote hic quam efficaciſſimæ.

Externe quid faciendum.

Motus corporis, præſertim equitatio, aut vectio in curru, *vinum* etiam generoſum *paulo largius ſubinde aſſumtum*, ad hunc fluxum reſtituendum magnæ quoque ſunt virtutis. E contrario ab *abuſu pellentium fortiorum internorum*, præſertim ubi obſtructio ab adſtringentibus orta eſt, ſedulo cavendum, ne ſanguinem nimis commovendo graviora mala excitent: quemadmodum in menſium obſtructione quoque jam indicavimus.

Fluxu autem reſtituto, ſibique aliquandiu relicto, exhibenda ſunt lenia roborantia, ut tincturæ martiales variæ,

riæ, cydoniata, ſcilicet pomata, Ludovici, Zwoelferi, &c. vel Mixtura roborans ex ſpiritu C. C. & tinctura tartari, vel Eſſent. milleſolii, ejuſque infuſum modice poſtea aliquandiu uſurpata egregie conducunt.

XIX.

Si hæmorrhoides numquam fluxerunt.

In illis, ubi *hæmorrhoides numquam fluxerunt & tamen ſymptomata adſunt hæmorrhoidum metuendarum*, ſive *molimina*, ut vocant *hæmorrhoidum*, ut *hæmorrhoides cœcæ*, dolores ani & circa os ſacrum, eæ, meo quidem judicio, non facile promovendæ aut excitandæ, ut multi volunt, niſi graves forte cauſæ id exigant: quia poſtea, præter morbi ſpurcitiem & moleſtiam, ab earum fortuita obſtructione, innumera facile mala oriuntur. Quapropter in leviori adhuc caſu præſtat ægro prius, præmiſſa Venæ ſectione in brachio, laborioſum frequentemque *corporis motum* cum *diæta parca, tenui*, ac *refrigerante*, ſedulo commendare: ita ſæpe illa ſymptomata tranſeunt. Vel ſi his uti nolit, aut ob vitæ genus non poſſit, aut etiam hæc non ſufficere videantur, vel malum jam ſit gravius, primo frequens *uſus pulverum temperantium*, ac deinde *ſanguinis miſſio* adhibenda; quæ deinceps ſubinde, præſertim circa æquinoctia, aut ſi opus eſt, *ſæpius*, *præſertim in brachio* eſt iteranda; vel etiam in interquibuſdam *ſcarificationes* illarum loco ſubſtituendæ aut interponendæ ſunt; ita enim, plethora atque ebullitione ſanguinis imminutis, & hæmorrhoides præcaveri, & ſymptomata inde oriunda minori moleſtia ac periculo curari poſſunt, cum primis ſi moderatam & convenientem victus rationem æger ſimul probe obſervet.

Monita practica.

1. In omnibus hæmorrhagiis obſtructis, *præſertim menſibus ac hæmorrhoidibus*, *prudenti Medico*, *ad fortiſſima pellentia non facile progrediendum*, & inprimis a majori ipſorum doſi abſtinendum: quia ob vehementiam, quæ in inſigni acrimonia & calore conſiſtere videtur, facile nimium ſanguinis motum, æſtum, inflammationes, hæmoptyſes, vomitum aut mictum cruentum inducunt, immo ſubinde ipſam apoplexiam.

2. Hinc *ſi fluxus moderatis pellentibus reſtitui non poſſunt*, præſtat ſæpius, præſertim in tenerioribus, a curatione abſtinere, & naturam ſibi aliquandiu, præſertim ſi nihil urgeat, relinquere, quam intempeſtivo pellentium fortiorum abuſu ægris noxam inferre. Obſervandum enim eſt ſalutare illud axioma medicum.

Si

Si prodeſſe non poſſis, cave, ne noceas.

3. *Si in lochiis ſuppreſſis fortiora pellentia adhibentur*, febres periculoſiſſimas acutas, & *inprimis miliarem ſive purpuratam*, puerperis ſæpe ac facile concitare ſolent: unde pleræque pereunt.

4. *Sanguinis tamen detractiones in hæmorrhagiis quibuſcumque ſuppreſſis*, præſertim pertinacioribus, aut ubi periculum inde metuendum, *præſtantiſſima* & ſæpe maxime *neceſſaria ſunt remedia*, *fortioribuſque pellentibus longe præferenda*: atque ſi malum non omnino tollunt, levius tamen ac tolerabilius illud ut plurimum reddunt, ut poſtea aliis idoneis remediis tanto facilius curari queat.

CAPUT X.

De Congeſtionibus, & Doloribus.

I.

Morbi, qui congeſtiones dicuntur, ſunt morbi, in quibus ſanguis, vel ſerum in certis partibus *vel ob earum imbecillitatem*, vel *ob humorum in corpore abundantiam*, vel *ob ejus craſſitudinem*, vel *propter varias has cauſas ſimul*, copioſius, quam par eſt, ſenſim congeritur ſive accumulatur, dum minus refluit, quam influit: ut inde moleſtiæ, tenſiones, ſpaſmi, tumores vel dolores in his partibus concitentur, eique ſæpe vehementiſſimi, qui pro varietate partium varios morbos producunt. Quando vero partium tonus ſive earum vis motrix nondum nimis deſtructus eſt, a congeſtis humoribus irritantur, ob fabricam ſuam elaſticam artificioſiſſimam renituntur, ſpaſmodice conſtringuntur, atque hoc mirabili artificio eos propellere vel ejicere conantur, idque vel per ſanguineam vel ſeroſam quandam excretionem. Quod ubi a natura obtinetur, malum plerumque ceſſat, vel ſaltem minuitur; ſed ſi ob quæcumque impedimenta hæc ejiciendi molimina non ſuccedunt, fibræ partium nerveæ nimis tenſæ, dolores, ſpaſmos, ita dictos catarrhos, ſæpe etiam tumores, & omnis generis affectus dolorificos, arthriticoſque producunt; qui vero ſæpius tandem in partium debilitates & quandoque nervorum reſolutiones ſive paralyticos affectus deſinunt, niſi in tempore rite curentur (*a*). **Congeſtiones quid?**

II.

Differunt vero congeſtiones vel 1. *ratione loci*: modo enim fiunt *in capite*, unde dolores & gravitates capitis, do- **Differentia.**

[*a*] *Sthaliani* hæc omnia prudenti animæ directioni adſcribunt; quam vero probare nequeunt; melius autem ex mechanicis rationibus explicari poteſt.

dolores & inflammationes oculorum, aurium, dentium, faucium, vertigo, morbi ſoporoſi & apoplectici, &c. proveniunt; modo in *thorace*, unde anguſtia præcordiorum, difficilis reſpiratio, palpitatio cordis, hæmoptyſis; modo *in collo*; modo *in abdomine*, ut in hepate, liene, (unde congeſtiones, inflammationes & abſceſſus in his partibus, itemque malum hypochondriacum & hyſtericum) renibus, vaſis venæ portæ, & præcipue vaſis hæmorrhoidalibus, unde *hæmorrhoides cæcæ & dolentes*, dolores lumborum, malum iſchiaticum, & in mulieribus malum hyſtericum; *modo in artubus*, unde *arthritici dolores*, *rheumatiſmi*, *podagra*, *chiragra & gonagra*, atque *œdemata* pedum, &c. proveniunt.

Vel 2. differunt *ratione ætatis*: in junioribus enim, experientia teſte, congeſtiones ut plurimum contingunt *in capite*, ubi ſanguis noxius ob agilitatem partiumque vigorem ſuperiora petit, per nares exitum quærere & hæmorrhagiam narium intendere videtur: unde facile in his oriuntur *cephalalgia*, *coryza*, *ophthalmia*, *odontalgia*, *otalgia*, aliaque aurium vitia, ut & faucium tumores, niſi fluxus ſanguinis per nares eos ab his malis præſervet. In *ætate media pectus præcipue afficiunt*, & evacuationem ſanguinis in pulmonibus quærunt, qui ſi ob cauſſam quamcumque exitum non invenit, *tuſſim*, *dyſpnœam*, *aſthmata*, *pleuritidem*, *vomicam*, *aut phthiſin producit*; in *ſenioribus* vero congeſtiones in *abdomine* & *articulis* maxime contingunt, ubi ſanguis nimius exitum per inteſtinum rectum vel vias urinæ affectat, & hæmorrhoidum fluxum vel mictum cruentum molitur, unde affectus catarrhales, vulgo *catarrhi frigidi dicti in lumbis & coxis*, *podagra*, *arthritis*, *rheumatiſmus*, *lumbago*, *iſchiaticum*, *hypochondriacum*, *hæmorrhoidale*, *& in feminino ſexu hyſtericum malum*, &c. ortum ſæpe ducunt.

III.

Cauſſa. Cauſſa earum ut plurimum eſt *abundantia ſanguinis aut ſeri*, *ſive plethora*, hujuſque cauſſæ omnes, ut *diæta lauta*, *vita otioſa*, evacuationes naturales ſanguinis ſuppreſſæ, aut arficiales neglectæ, refrigeratio & tranſpiratio ſuppreſſa, itemque animi affectus vehementiores, & cumprimis quoque partis læſæ debilitas.

IV.

Prognoſis. Congeſtionibus ſæpe ſuccedunt obſtructiones, perfectæ ſtagnationes, dolores, inflammationes, ſuppurationes, abſceſſus, œdemata, corruptioneſque plurimæ, unde pro partis varietate varia & quamplurima in quavis parte mala prove-

veniunt, & quando inveteratæ ſunt, ob tonum partium a digeſtione diuturna læſum, difficulter ſæpe curantur, aut tamen levi de cauſſa revertuntur. Si regimine & medicamentis calidioribus, aut opiatis ſive narcoticis, præſertim præmature, tractantur, periculoſiſſimos ſæpe morbos inducunt. *Congeſtiones pectoris & capitis* reliquis ut plurimum *ſunt periculoſiores*: quia illæ facile hæmoptyſin, peripneumoniam, vomicam, phthiſin, inflammationem, aſthma, catarrhum ſuffocativum, aut ſuffocationem; hæ autem haud raro apoplexiam & paralyſin ſenſuumque morbos inferunt. Sic & eæ, quæ ætate incongrua contingunt, perquam mali quoque ſolent eſſe moris.

V.

Quod ad curationem attinet, diſtinguendum erit *tempus paroxyſmi*, ſive quando ægri ipſis his morbis correpti ſunt, & tempus, quo ab his morbis liberi ſunt, atque de præſervatione eorum cogitant, quia ob partes debilitatas facile eiſdem morbis rurſus corripiuntur, atque ſic ſæpe inde ægrotant. Igitur in *paroxyſmo* horum morborum generatim conducunt ea, quæ congeſtum ſerum & ſanguinem partim a loco affecto abducunt & revellunt, partim reſolvunt atque in naturalem motum redigunt: qualia ſunt, 1. in plethoricis & calidioribus ſanguinis miſſio: quæ vero in frigidioribus aut ſeroſis in paroxyſmo ſæpe plus nocet, quam prodeſt. 2. quæ alvum leniter ducunt, quemadmodum *blanda laxantia*: ſicuti ſunt pilulæ tartareæ, pilulæ francofurtenſes, balſamicæ, Beccheri, Stahlii, aliæve ſimiles, vel de ſuccino Cratonis: quæ in robuſtioribus aliquot granis reſinæ jalapæ, diagrydii, aut extr. hellebori nigri, acui poſſunt; aut potiunculæ vel pulveres laxantes, &c. vel horum loco quandoque clyſteres emollientes ſubſtitui poſſunt. 3. *pulveres diaphoretici*, ex abſorbentibus citratis, ſalibus mediis cinnabarinis, nitroſis & antimoniatis, ſæpius per diem exhibiti; quibus *ubi dolores ſunt vehementiores*, aut pertinaciores, & prædicta non ſufficiunt, nocturno tempore, anodyna, moderata doſi, ut laudanum opiatum, vel mp. de ſtyrace vel de cynogloſſo, itemque emulſiones anodynæ jungenda ſunt. *Curatio generalis.*

4. *Eſſentiæ diaphoreticæ*, ut ſcordii, ſuccini, pimpinellæ albæ, lignorum, helen. ariſtoloch. rot. Mixt. ſimpl. tinctura bezoard. matutino præſertim tempore in lecto, cum infuſis aqueis calidis, expectato deinde blando ſudore, ac poſtea ſervato temperato victus regimine, interponendæ; nimis volatilia vero & calidiora fugienda.

VI.

VI.

Præſervatio generalis. *Extra paroxyſmum* præſervationis gratia *Venæ ſectiones* circa æquinoctia, vel ſæpius adhuc in valde ſanguineis inſtitutæ & poſtea conſtanter repetitæ, itemque in nonnullis *ſcarificationes* certis temporibus interjectæ, maximi ſunt uſus, quibus vero *laxantia* lenia vel præmittantur, vel ſubjungantur: ut ſunt vina medicata, aut infuſa laxantia, aut pilulæ leniores quæcumque modo §. V. & alias jam ſæpius indicatæ, vel & ſalia amara cathartica, aut aquæ medicatæ leniter purgantes. In patoxyſmo vero, ut ſupra jam dictum eſt, ſanguinis miſſiones, niſi in valde ſanguineis & calidis, aut ubi alia peculiaris ratio eas urgeat, haud facile adhibendæ.

Victus denique ratio in his morbis *magnæ eſt utilitatis*, potiſſimum vero opus eſt, ut ægri hi *parce edant*, a nimia ſatietate ſibi caveant, impigri ſint ad motum, affectus animi moderentur, & ſufficienti potu tenui utantur; a craſſo vero ac ſpirituoſo & præſertim nimia ejus copia ſibi caveant. Vitent quoque *medicamenta calidiora* & volatilia, regimenque nimis calidum aut valde coactum; corpus tamen contra frigus probe ſemper muniant; & in ſtatu temperato conſervent, ne tranſpiratio facile lædatur; nam frigus eis ut plurimum eſt noxium.

Fricationes corporis, præſertim pedum, itemque *pediluvia* temperata ſubinde adhibita, in his affectibus magnæ quoque ſunt utilitatis. *Ira* vero, *triſtitia*, *mœror*, *intemperantia* in victu ac venere, deſidia, nimiæ curæ ac ſolicitudines, itemque ſtudia nimia, præſertim ſeveriora, aut diutius protracta fugiantur.

VII.

De Capitis dolore.

Cephalalgia. Speciatim vero jam conſiderabimus, quid in præcipuis congeſtionum ac dolorum ſpeciebus, præter methodum generalem, agendum ſit, incipiendo a capite, ubi CEPHALALGIA primum occurrit, utpote quæ ſæpiſſime a congeſtione ſanguinis in cerebro oritur, & ſæpe cum tinnitu aurium vel gravitatis ſenſu; quandoque cum vertigine aliiſve malis conjuncta eſt.

VIII.

Ejus curatio. In *curatione* ejus præ omnibus alvus, ſi adſtricta eſt, conveniente evacuante, quale ex N. V. vel VI. peti poteſt, ſolvatur: poſtea laudati pulveres, eſſentiæ & infuſa diaphoretica ac reſolventia N. V., propoſita ibidem methodo

adhi-

adhibeantur. Externe ſpiritus vini camphoratus, crocatus fronti calide applicatus, vel temporibus & vertici largiter illitus, hoſce dolores brevi ſubinde, maxime ſi interna præmiſſa ſunt, digerit & diſcutit.

IX.

In aliis, præſertim qui *calidioris ſunt temperamenti*, egregie ſæpe prodeſt unguentum alabaſtrinum temporibus illitum. *Pediluvia* quoque temperata & frictiones pedum revellendi & reſolvendi fine hic egregia ſunt. Si *menſes*, *vel hæmorrhoides*, *ſuppreſſi*, convenientibus remediis capite præcedenti indicatis, revocandi erunt, ubi *Venæ Sectio* in pede ut plurimum valde egregia. *Parca diæta & frequens corporis motus* magis hic proſunt tam præſervandi quam curandi ſcopo, quam ingens ſæpe medicamentorum farrago. *Salia volatilia*, ſpirituoſa ſuaveolentia ſive fragrantia, & balſama cephalica ſive apoplectica vulgo dicta, *quæ naribus hic admoveri & a multis valde commendari ſolent*, multis adverſa ſunt, caputque turbando ſæpe plus nocent, quam proſunt, præſertim frequentius aut immoderatius adhibita. *Idem de oleis deſtillatis*, præſertim ſuccini & ſimilibus intelligendum. *In plethoricis* aut in iis, *in quibus hæmorrhagiæ conſuetæ ſuppreſſæ*, ſi prædicta medicamenta parum ſunt, ſanguis mittatur, iſque in larga ſatis copia, ac præſertim in pede; in junioribus vero ſanguinis miſſio rarius eſt neceſſaria, neque etiam in his nimis cito inſtituenda; niſi magna eam requirat neceſſitas. Si *cephalalgia ab hæmorrhoidibus ſuppreſſis* oriatur, præter modo dicta, *hirudines* ano applicatæ utiliſſimæ ſunt.

X.

De Otalgia.

Otalgia, *tinnitus aurium*, & *auditus difficilis* eandem agnoſcunt cauſſam: (niſi forte ab externa læſione orta ſint) hinc in *Otalgia*, quæ ſæpe inflammationem habet comitem, interne eadem conveniunt evacuantia, diaphoretica reſolventia, diluentia, quæ in cephalalgia N. VIII. laudata ſunt. Externe Spiritus vini camphoratus, præſertim crocatus, calide ad aliquot guttas cum goſſypio auri imponatur, & poſt aures etiam illinatur, qui in otalgia potentiſſime reſolvit, atque ſic metuendam ſuppurationem & ulcus auris ſæpiſſime impedit. Vel Oleum *amygdalarum amararum* cum pauca camphora goſſypio vel linteo carpto eodem modo adhibitum, ſuper impoſito in uſu utriuſque *ſacculo calido* ex herbis reſolventibus, ut rad. irid. Florent. herb. ſalviæ, pulegii,

Otalgia atque aurium affectus.

legii, ſerpilli, origani, flor. chamomillæ ſem. carvi, fœniculi, cum camphora. In ſanguineis etiam miſſio ſanguinis ut plurimum neceſſaria eſt. Quando *vero his congeſtio aut inflammatio reſolvi nequit*, & ad ſuppurationem ſpectat, *cataplaſma leniens & emolliens, ex mica panis cum lacte & croco* coctum, vel *cepæ ſub cineribus aſſatæ*, aliave ſimilia calide ſæpius admovenda, donec ſponte rumpatur; vel *ſi abſceſſus oculis patet*, ſcalpello aperiri queat. *Pediluvia* quoque & frictiones pedum hic etiam valde proſunt. *Præſervandi fine* eadem, quæ in cephalalgia aliave quacumque congeſtione præſervanda N. VI. hujus capitis laudavimus, hic quoque conducunt.

XI.

De Tinnitu & ſuſurro aurium.

Tinnitus aurium. *In Tinnitu & ſuſurro aurium* revellendi ſcopo primo alvus ducenda, deinde pulveres temperantes diaphoretici, & Eſſentiæ reſolventes, vulgo *anticatarrhales* dictæ, ut ſuccini, lignor. roſmarini, diaphoretica, alexipharmaca, &c. aliquoties in die exhibeantur, eiſque infuſum Theæ, veronicæ vel betonicæ cum flor. roſmarini, ſalviæ aut lavendulæ & lign. ſaſſafr. interponatur: & quidem ita, ut matutino tempore & circa meridiem Eſſentiæ, circa veſperam vero & noctu pulveres laudati interne uſurpentur.

EXTERNE Eſſent. ſuccin. vel ſola vel cum caſtor. cum paucis guttis olei ſuccini vel chamomillæ remixta, ad guttas j. vel ij. tepide cum goſſypio mane & veſperi auri immittantur. Vel *ambra* & *moſchus* vel *caſtoreum* ad gr. j. vel ij. in goſſypio, vel etiam ſolum balſamum Peruvianum; vel olea carminativa, ut aniſi, fœniculi, carvi aut chamomillæ, eodem modo uſurpata, multis egregie proſunt: non neglectis *pediluviis & fricationibus pedum* ac *capitis* frequentibus. *Vapor decocti florum lavendulæ vel roſmarini* cum vino facti, auri per infundibulum admiſſus, multis etiam optime hic profuit. Quo pertinacior vero aut magis inveteratus eſt hic affectus, eo magis ac potiſſimum in plethoricis *V. S.* præſertim in *pede*, interpoſitæ *ſcarificationes* & repetita *purgantia* ad revellendum & utilia & neceſſaria ſunt.

XII.

XII.

De Auditu difficili.

In *auditu difficili* eadem fere curandi ratio optima eſt: ſpeciatim vero, præter modo recenſita valde hic conducit ℞. Sal. vol. CC. ℈j. medull. caſtor. optim. gr. vi. ol. ſuccin. gutt. ij. M. F. maſſa, de qua lentis aut piſi magnitudo cum goſſypio mane & veſperi auri applicetur. Vel *Auditus difficilis.*

℞. Eſſ. ſuccin. ℥j.
caſtor. ʒß.
ol. diſ. chamomill. ℈ß.
ſuccin. gutt. j. M. & cum goſſypio tepide bis vel ter quotidie adhibeatur.

Si a menſium fluxu ſuppreſſo, ſicuti apud mulieres aut puellas ſæpe contingit, hæc mala oriantur, debitis remediis ac diæta hic reſtituendus & in ordine conſervandus. Si ab hæmorrhoidibus ſuppreſſis, hæ revocandæ, vel hirudines ano applicandæ; vel Venæ ſectiones ac ſcarificationes in horum locum ſubſtituendæ. Quando ab *obſtructione meatus auditorii*, ea quæ obſtruunt, idoneis inſtrumentis ſunt auferenda (*a*). In *ſenibus*, quibus ſæpe ob virium debilitatem auditus læditur, itemque in malo valde inveterato, vel connato aut hæreditario, aut ubi externa læſio, ut tympanum ruptum morbum inducit, medicamentis ut plurimum nihil efficitur; interea tamen ſenibus ac debilibus roborantia, cephalica & ambrata pro capite & viribus roborandis hic ſæpe conveniunt. Interdum tamen poſt multos annos auditum amiſſum ſponte ſine medicamentis & ex improviſo nonnullis rediiſſe aliquoties expertus ſum: adeoque non mox deſperandum. *Sanguinis miſſiones*, *ſcarificationes* & *purgantia* ſubinde uſurpata; atque ordinata ac moderata diæta, vitando abuſum vini aliorumque inebriantium, cum motu frequenti, itemque *aquæ medicatæ* æſtivo tempore legitime hauſtæ, tam *ad præcavenda, quam ad ſananda hæc aurium vitia* quam plurimum, immo ſæpe plus conferunt, quam omnia quævis alia medicamenta, ut in me ipſo ſæpe edoctus ſum, qui ultra viginti annos per intervalla his malis conflictatus fui.

[*a*] Qua de re conf. Inſtit. chirurg. noſtræ.

XIII.

Odontalgia.

Odontalgia.

ODONTALGIA vel poſt dentis eroſionem, per quam acria ex alimentis vel aer in cavum dentis irruunt, ejuſque membranam internam & nervum afficiunt; vel a congeſtione ſanguinis circa dentium etiam ſanorum radices & alveolos oritur. Illa vix conſtanter tollitur, niſi dens eroſus ſive vitioſus manu chirurgica, ſi tuto id fieri poſſit, evellatur, vel acidis mineralibus erodatur. Sopitur tamen quoque ſæpe vel applicata provide guttula una vel altera aquæ fortis aut ſpiritus vitrioli in cavum dentis eroſi, vel *olei piperis*, *caryophyllorum*, aut *lini quaiaci*, vel per ſe ope penicilli immiſſi, vel cum opio & camphora in forma pilulæ denti cavo intruſi, & ſubinde, ſi dolor non cedit, repetiti. Quandoque egregie prodeſt Eſſentia ſuccini vel ligni quaiaci, vel nitri portiuncula denti immiſſa, præſertim ſi interna mox laudanda ſimul adhibeantur; vel ſi hæc parum proficiant, tollitur ſæpe *apto ferro candente*, denti cavo admoto: & ne malum facile redeat, *cavum dentis cera*, *maſtiche*, *plumbo* vel *auro*, ſi fieri poſſit, *apte repleatur*, quo ingreſſus peregrinorum avertatur.

XIV.

Ubi vero dens non eroſus, ibi ad ſanguinis congeſtionem, tanquam cauſſam primariam, reſolvendam & orgaſmum temperandum, *pulveres temperantes*, *diaphoretici*, *antiſpaſmodici*, ex tartaro vitriolato, nitro & cinnabari, ex aquis diaphoreticis, ſingula hora vel bihorio, exhibeantur, corpus ab aere & frigore præſervetur, atque infuſum Theæ cum ligno ſaſſafras vel quaiaco ſæpius ſorbilletur, ſic intra aliquot horas hos dolores ſæpe ſuperavi. Interea tamen ſimul *decoctum florum chamomill. cum lacte* paratum calide ſubinde in ore detineatur, & ſacculi ex herbis reſolventibus, præſertim chamomilla, cum vel ſine camphora, genis imponantur. In valde plethoricis, aut ubi conſuetæ ſanguinis evacuationes neglectæ vel ſuppreſſæ, *ſanguinis miſſio* egregie prodeſt. Præter antea laudata, *ſal anglicanum* vel *catharcticum amarum* in ore detentum & ſenſim liquefactum congeſtiones has ſæpe ſolvere & dolores hos quoque haud raro ſedare ſolet. Nonnullos ab hoc dolore liberat, ſi dentes *ligni fruſtulo*, *fulmine tacti*, vel *e cœmeterio deprompti aliquandiu fricent*, & cumprimis donec gingivæ aliquid ſanguinis fundunt, &c. Si his non cedat, id quod tamen plerumque fieri ſolet, verſus noctem lenia opiata prædictis pulveribus antiſpaſmodicis admiſcean-

ſceantur: mane vero, revulſionis gratia, *idoneum purgans* exhibeatur, & poſtea Eſſentia ſuccini cum Eſſentia pimpinellæ remixta, pulveribus illis interponatur. *Genæ dolenti exterius & ſpiritus vini camphoratus* cum fructu tepide applicatur, præſertim ſi deinde prædictus ſacculus ex floribus chamomillæ, vel ex farina & camphora calide ſuperimponatur. *Uſtio antitragi auris*, ſæpius, ut varii auctores teſtantur, pertinaciorem odontalgiam ſubito ſuſtulit, id quod tamen non ſemper præſtat; itemque *Veſicatorium* vel ex cantharidibus vel raſura radicis amoraciæ flexuræ cubiti in latere affecto applicatum. *Alvus in hoc morbo ſemper aperta*, quantum fieri poteſt, ſervetur, & non facile dens integer, ob varia inde metuenda mala, evellatur. *In declinatione* parum tincturæ odontalgicæ Mynſichti, Wedelii, Laccæ vel Eſſent. ligni guaiaci, ore ſubinde detentum egregie prodeſt diſſipando, gingivamque laxam roborando, ne tam facile redeat.

XV.

De Vertigine.

VERTIGO ſæpe a congeſtione ſanguinis in capite *apud plethoricos* oritur, vel apud eos, qui evacuationes ſanguinis artificiales conſuetas omiſerunt, vel in quibus conſuetæ ſanguinis evacuationes ſpontaneæ ſubſtiterunt, vel & in eis, *qui multis ſtudiis caput valde debilitarunt*, haud raro tamen *etiam a cruditatibus*, aut pravis humoribus, præſertim bilioſis, *ab ira prægreſſa*, aliave de cauſſa in ventriculo hærentibus. Si *a priori cauſſa*, evacuantia, laxantia, Venæ ſectio in pede, pediluvia, pulvereſque reſolventes, temperantes, cinnabarini, nitroſi, una cum infuſo herbæ Theæ vel Betonicæ, curationem ut plurimum abſolvunt. Sed ſi *ſuppreſſiones fluxus conſueti ſanguinis* in cauſſa, hi, ſi fieri poteſt, modo in capite IX. §. 4. & ſeq. propoſito, reſtituendi ſunt. Sin vero hoc fieri non poſſit, miſſiones ſanguinis in locum eorum ſubſtituendæ. *Externe* Spiritus vini camphoratus vel ſolus, vel cum ſpiritu cornu cervi mixtus, vertici & temporibus ſæpe illinatur; naribus vero aqua Reginæ Hungariæ vel Anhaltina, vel ſpiritus lavendulæ, aliuſve ſimilis, cum vel ſine ſale volatili oleoſo, aut ſpiritu C. C. ſubinde admoveatur. Idem faciendum externe, *ſi a nimiis ſtudiis malum ortum traxit*: ubi vero ſimul moderatio in ſtudiis probe obſervanda, cum modica diæta & motu frequenti; *hauſtulus quoque vini in paſtu præſertim*, aliaque roborantia modice uſurpata, optime conducunt. A nimiis vero volatilibus & fra- *Vertigo.*

grantibus ſpiritibus, aut balſamis ita dictis cephalicis & apoplecticis externe adhibitis multi eruditorum magis læduntur; hinc caute hæc tentanda.

Si vertigo a cruditatibus ventriculi ortum ducat, hæ per digeſtiva ſive ſalia media primum præparentur ac ſolvantur, & deinde vel per os vomitu, vel ſi quid vomitum vetat, per alvum evacuentur. Poſtea ſtomachica roborantia, cephalica, uſus modicus vini generoſi in paſtu, pro ventriculo & cerebro roborandis, motus ſive exercitatio corporis, & diæta parca atque aromatica ſubjungantur. *Uſus aquarum Pyrmontanarum* aliarumque ejuſmodi martialium hic quoque egregie benefacit.

XVI.

De Phthiſi.

Phthiſis. PHTHISIS, ſive ulcus pulmonis cum tabe, tuſſi, rejectione materiæ purulentæ & non raro ſanguinolentæ, febri hectica, ſpirandi difficultate, vel a prægreſſa hemoptyſi, vel a congeſtione & ſuppuratione ſanguinis in pulmonibus oritur; quæ, ſi perfecta & inveterata, vix unquam; incipiens quidem interdum, attamen raro & difficulter curatur. Indicationes primariæ hic ſunt; ulcus mundare & conſolidare, congeſtiones reſolvere & avellere, tuſſim & febrem moderari, & vires conſervare.

Igitur *præmiſſis* & ſubinde repetitis *lenibus laxantibus*, præſertim ex tamarindis, foliis ſennæ & manna paratis, vel magneſia alba aut rhabarbaro pro affluxu nimio a pectore revellendo, maxime conducunt, 1. *Infuſa & decocta ex radicibus & herbis pectoralibus*, temperatis expectorantibus, reſolventibus atque traumaticis: ut radic. liquirit. malvæ, chinæ, cichorii, pimpinellæ, irid. Florent. helenii, herbis veronicæ, ſcabioſ. capilli veneris, hyſſopi, pulmonariæ, tuſſilaginis, virgæ aureæ, ſolidaginis ſaracenicæ, &c. cum paſſulis, dactylis, jujubis & ficubus; vel ſpec. pectoral. diſpenſatorii Brandenburgici vel Auguſtanorum, cum herbis pectoralibus prædictis, vel ſpecies noſtræ pectorales, bis aut ter in die, ut infuſum Theæ, uſurpata. 2. *Salina reſolventia*, abſtergentia, & temperantia, ut tartarus vitriolatus, & lapides cancrorum vel conchæ ſucco limonum vel citri ſaturati, &c. cum pauco nitro ex aquis pectoralibus bis in die, & potiſſimum veſperi aſſumta. 3. *Blandiſſima balſamica* hic ſubjungantur; ut Elixir. pectorale Wedelii ad guttas xxx. vel xl., vel balſamum peruvianum, aut balſamum de Mecha,

cha, aut opobalſamum in forma elæoſacchari, ſed parciſſima copia, ne febrem augeant; id quod etiam obſervandum in uſu balſam. Locatelli vel Meimobii. Tutius vero 4. interponuntur *Gelatinæ* ex C. C. & ebore paratæ, itemque *emulſiones temperantes* & *roborantes* ex amygdalis cum piſtaceis, pineis & ſemine papaveris albi. *Contra tuſſis vehementiam*, ſi emulſio non ſufficit, *lene opiatum* circa veſperam cum lapidibus cancrorum citratis, aut pulvere temperante quandoque exhibeatur, ut maſſa pilul. de ſtyrace, vel de cynogloſſo a gr. ij. iij. ad v. vel laudani opiati gr. j. Quidam cum STAHLIO hic valde laudant *extractum tabaci* longiori coctione paratum ad gr. iij. vel iv. mane in lecto aſſumtum: 6. *Pediluvia tepida* ſæpe revellendi cauſſa cum fructu adhiberi poſſunt. 7. Circa æquinoctia, immo in nonnullis ſępius, *larga Venæ ſectio*, ſi vires permittunt, in pede inſtituatur. 8. *Uſus chærofolii* in cibis ſit frequens; *ſalita*, vero, *ſpirituoſa*, nimis *calefacientia* & *acida*, præſertim ex *mineralibus* parata, nocent. 9. Ubi *phthiſis in ſexu muliebri a menſium ſuppreſſione* oritur, hi reſtituendi ſunt, aut ſi in puellis junioribus nondum apparuerunt, eorum proventus, modo ſupra Cap. IX. §. VIII. propoſito, promovendus, quorum beneficio fit, ut plures feminæ a phthiſi & hectica curentur quam viri. 10. *Quando ægri tales poſt uſum ejuſmodi remediorum melius ſe habent*, & ambulare rurſus poſſunt, medicamentis continuo non ſunt obruendi; ſed ſufficit tunc aliquandiu, *bona ac parca diæta*, & *motus frequens*, ſed moderatus, ambulando, equitando, curſu vehendo; quandoque tamen infuſum quoddam pectorale loco Theæ cum aliquot guttulis Elixirii vel Eſſentiæ cujuſdam pectoralis, verb. grat. ex extracto veronicæ, in aqua pectorali ſoluto, mane apte adhiberi poteſt; veſperi vero *pulveris temperantis* ℈j. vel ʒß., cum vel ſine china, præſertim quando forte calorem paullo auctiorem ſentiant; donec forte nova mala, nova rurſus remedia deſiderent: ſic prædicto regimine plus ſæpe efficitur, quam continua aut ingenti medicamentorum farragine. Conducit etiam egregie alvum vel victu idoneo vel lenibus remediis ſemper ſervare laxam, niſi per ſe reſpondeat.

11. *Aquæ Emſenſes & Selterenſes*, præmiſſis laxantibus, præſertim *cum tertia vel quarta parte lactis* quotidie mane per aliquot hebdomades calidæ hauſtæ, multis in malo recenti vel ſaltem non adeo vehementi; egregie profuere, præſertim ſi ambulare adhuc poſſunt; aquæ martiales, ut *Pyrmontanæ*, *Egranæ*, *Swalbacenſes*, *Spadanæ*, &c. phthiſicis huc uſque quidem a pleriſque funeſtæ habitæ fuerunt; attamen obſervationes recentiores me alioſque docuerunt;

 quod

quod in malo recenti aut leviori iis tuto & cum fructu etiam uti queant, ſi modo tepide & modice bibantur; frigidæ vero, ob frigus pectori inimicum nocent. Cura denique ita *dicta lactea*, præſertim lactis aſinini, vel caprilli, vel ſeri lactis, itemque lactis ebutyrati quandoque valde etiam nonnullis conducit, ſi diu ſatis cum bona diæta & corpore rite præparato, continuatur. Eadem fere methodus medendi, omiſſis balſamicis, optima quoque eſt *in hectica, quæ ſine ulcere pulmonis eſt*, vel etiam *cum ulcere renum* conjuncta.

XVII.

De Vomica, & Empyemate.

Vomica & empyema. In VOMICA pulmonum eodem fere modo curatio quoque eſt inſtituenda; inprimis vero per infuſa vel decocta expectorantia atque traumatica cetera remedia antea laudata, ulcus abſtergendum, mundandum & conſolidandum interpoſitis ſubinde *lenibus alvum ducentibus, præſertim ex manna paratis, vel ex magneſia alba*, ad affluxum ad pectus avertendum, Venaque in plethoricis in pede idoneo tempore ſecanda. Reliquum per laudata decocta pectoralia, blanda *balſamica*, & bonam victus rationem perficitur, vel & per *aquas medicatas* §. XVI. cum lacte.

EMPYEMA ſine matura inciſione ſive paracenteſi thoracis curari non poteſt; (de qua vid. Inſtitut. noſtr. chirurgic.) interne iiſdem adhibitis, quæ in phthiſi & vomica modo commendavimus.

XVIII.

Malum Hypochondriacum.

Malum hypochondriacum. *Malum Hypochondriacum* plerumque conſiſtit in congeſtione ſanguinis abundantis & ſpiſſioris in hypochondriis, ſive in viſceribus cum Vena portæ communicantibus: unde in eis ſtagnationes, diſtenſiones, moleſtiæ, dolores, ſpaſmi, flatus, obſtructiones alvi, animi moroſitas, triſtitia & ipſa ſæpe melancholia, cum variis aliis miris atque inexplicabilibus ſubinde ſymptomatibus, oriuntur, ubi ſanguinis abundans in vaſis venæ portæ & cumprimis hæmorrhoidalibus congeſtus, prædicta ſymptomata inducit, maxime ſi per vaſa hæmorrhoidalia exitum invenire non poteſt.

XIX.

Quod ad *curationem* hujus morbi attinet, in *paroxyſmo*, niſi alvus jam ſit aperta, enemate aperiatur emolliente, vel leni purgante, præſertim ſalino, ex ſale amaro cathartico, anglico vel bohemico, eodemque, quoties diutius, quam par eſt, obſtructa eſt, aperta ſervetur. *Deinde ad humores viſcidos reſolvendos*, & ſymptomata minuenda ſalia media digerentia ſive *digeſtiva* dicta, ut tartarus vitriolatus, tartarus tartariſatus, arcanum duplicatum, nitrum antimoniatum, vel ſal abſinthii cum cinnabari & lapidibus cancrorum acido tartari vel citri ſaturatis, vel pulvis temperans noſter, quotidie ter quaterve ex aquis idoneis exhibeantur; vel etiam liquor terræ foliatæ tartari a guttis xl. ad lx. mane cum infuſo Theæ aliove ſimili, propinetur, atque aliquandiu cum parca diæta, potu tenui, ſufficiente, & exercitatione corporis continuetur. Quæ vero ſi non ſufficiant, ad paroxyſmum minuendum, *Eſſentia millefolii vel adianti albi*, horumque *decoctum* ſive *infuſum* ad modum Theæ prudenter exhibeantur, ita brevi plerumque magnum ægri levamen percipiunt. *Cura in paroxyſmo.*

XX.

Extra vero paroxyſmum, vel in malo graviori, etiam in paroxyſmo aut eo ſaltem aliquomodo remittente. 1. Quantitas ſanguinis craſſi eſt imminuenda per Venæ ſectionem, præſertim in pede, quæ deinde circa æquinoctia, vel in valde ſanguineis, ſæpius repetenda. Vel utiliſſime etiam hic ſanguinis quantitas, natura ſæpe cum ſucceſſu monſtrante viam, imminuitur *per hirudines* ano applicatas, in primis quando æger jam antea forte hæmorrhoidibus laboravit, vel dolores circa lumbos & os ſacrum percipit. 2. *Sanguis viſcidus & ſpiſſus eſt attenuandus*: quod optime fit primo idonea *diæta*, ut cibo parciori, tenui & facilis digeſtionis, potu diluente ſufficienti, & motu frequenti, ſed moderato, *quæ optima ſunt hypochondriacorum remedia*. Quibus tamen addi poſſunt *pulveres & infuſa* ex vegetabilibus, præſertim radicibus & herbis incidentibus atque attenuantibus, ut radicibus iridis Florentinæ, cichorei, caryophyllatæ, taraxaci, pimpinell. alb. vincetoxic. apii, ari, &c. herb. fumariæ, ſcolopendriæ, linguæ cervinæ, hepaticæ, capilli veneris, adianthi albi, card. bened. meliſſæ, flor. millefolii, cum lenibus aromaticis, ut cinamomo, caſſia caryophyllata, cort. culilaban, ſantalo citrin. ſcœnanth. aniſo ſtellato, lign. ſaſſaf. &c. Præterea cum his infuſis aſſumi poſſunt tinct. tartari, tinct. antimonii tartariſata, liquor terræ foliatæ tartari. Eſſentia corticis aurantiorum, pimpinellæ, ſcordii, gentian. helen. abſinth. & ſimilibus, interpoſitis, præſertim veſperi, *Extra paroxyſmum.*

antea laudatis ſalibus digeſtivis; quibus vero ſubinde *lene laxans* vel ex infuſo rhabarb. & foliis ſennæ, vel ex pilulis gummoſis *Sylvii*, tartareis *Bontii* vel *Quercetani*, vel *Beccheri*, polychreſtis noſtris, aut Sal Anglicanum, vel amarum catharcticum, apta doſi, quando res ſic poſtulat, interponendum.

XXI.

Symptomatibus gravioribus ſic debellatis, tandem, ad *tonum* partium denuo *roborandum*, lenia martialia, ut tinctura vitrioli martis, tinctura martis cydoniata, vel mixtura ex ſpiritu C. C. & tinctura tartari, vel etiam crocus martis, vel ipſa limatura martis ſubtiliſſima a gran. v. ad VIII. aut cum elæoſacchar. ℈ß. aut cum extractis amaris mane & circa veſperam exhibita, præ omnibus autem fere *aquæ martiales medicatæ*, ut Pyrmontanæ aliæque ſimiles, legitime uſurpatæ, hic conducunt. Immo etiam hæc martialia in malo graviori ſæpe jam cum ſucceſſu uſurpantur, & apud Germanos valde celebres ſunt, nomine *curationum martialium*. (*Stahlcurenn*.)

XXII.

Præſervatio mali hypochondriaci.

Præſervatio optima hujus mali conſiſtit in parca diæta, potu tenui ſufficienti, aquoſo, inprimis etiam ſeri lactis, (*a*) motu frequenti, temperantia in ſtudiis, præſertim lucubrationibus, & Venæ ſectione circa æquinoctia; quæ, qui rite obſervat, non facile malo hypochondriaco rurſus afficietur. In multis etiam *uſus legitimus aquarum medicatarum*, æſtivo præſertim tempore, multo cum fructu quandoque interponi, immo ſæpe præſentibus etiam ſymptomatibus uſurpari poteſt.

XXIII.

De Malo hyſterico.

Paſſio hyſterica.

Malum hyſtericum ſive *paſſio hyſterica* idem fere eſt in mulieribus, quod in viris malum hypochondriacum, ſed illas, tanquam corpora teneriora, vehementius affligit, & ſpeciatim eis ſæpe conſtrictionis pectoris & ſuffocationis ſenſum, (unde & *ſuffocatio uterina* ſive *hyſterica* dicitur) *multos ſpaſmos*, motus convulſivos, (unde *epilepſia uterina*) *anxietates majores*, *nauſeam*, *conatum vomendi*, *vomitum* ipſum, aliaque graviora ſymptomata inducit.

XXIV.

(*a*) Hoc etiam ſua experientia confirmat cel. Frid. *Hoffmann.* Diſſert. de ſeri lactis virtute, aliiſque multis in ſcriptis.

XXIV.

Oritur quoque præcipue, ut mihi ſaltem videtur, a congeſtione ſanguinis in abdomine, & ſpeciatim in viſceribus hujus cum vena portæ nexis, exitum per uterum vel vaſa hæmorrhoidalia non invenientis: hinc eadem ſymptomata inducit, eademque fere ac mali hypochondriaci & prognoſis & curatio eſt. *Interdum tamen quoque obſervatur menſibus rite ſe habentibus*, & tunc forte ab humoribus acribus primarum viarum, ſpaſmos illos excitantibus, ortum trahere videtur. *Cauſſa.*

XXV.

In paroxyſmo, præſertim ubi ſenſus ſtrangulationis vel ſuffocationis, vel motus convulſivi epileptici, vel animi deliquia adſunt, medicamenta fœtida & volatilia, ut ſpiritus C.C. liquor. C.C. ſuccinat. Eſſent. caſtorei, vel ipſum Caſtoreum, pennæ perdicum, vel fruſtum corii aut cornu accenſum, ad eas excitandas naribus admoveantur, & guttæ aliquot prædictorum ſpirituum fœtentium vel per ſe, vel cum liquido quodam aqueo ori infundantur: ubi & vellicationes pilorum; naſi, aurium; atque frictiones pedum ac manuum cum pannis aſperis, vel excutiis e ſetis porcinis confectis, utiliter adhibentur, donec ad ſe redeant. *Curatio in paroxyſmo.*

XXVI.

Extra paroxyſmum eodem fere modo ut in malo hypochondriaco, §. XIX. & XX. procedendum; ita tamen ut Eſſentiis vel pulveribus ſalinis & cinnabarinis ſemper aliquid caſtorei addatur, niſi ægra id forte, ut ſubinde fit, averſetur. Deinde opera danda, ut menſium fluxus, ſi adhuc ſunt in congrua ætate, reſtituatur. Sed ſi non amplius ſint in ea ætate, qua menſes reſtitui queant, aut ſi malum vehementius, Venæ ſectio in pede inſtituatur, & poſtea Venæ ſectiones æquinoctiales, & ſubinde adhibitas purgationes lenes, præſertim pilulis lenibus uterinis balſamicis, vel ſale amaro cathartico præſervandi fine non prætermittant; obſervata ſimul legitima victus ratione. *Extra paroxyſmum.*

XXVII.

Emetica his exhibere, aut purgantia fortiora, ſumme periculoſum eſſe ſæpius obſervatum eſt. *Calidiora* quoque medicamenta, Elixiria uterina, olea diſtillata ejuſmodi, itemque ſalia volatilia oleoſa valde etiam hic plerumque ſunt noxia. *Abſorbentia* ſive *terrea* ac cretacea medicamenta, nullam quoque his in malis utilitatem afferunt: quia acidum hic vel non peccat, vel ſaltem cauſſa præcipua non exiſtit; ſic & *martialia* a quibuſdam adeo decantata, forte ob vim ſtypticam & difficilem digeſtionem etiam hic ſæpe vel nihil efficiunt vel omnino nocent, præſertim *Cautela.*

tim ſi non quam cautiſſime uſurpentur; interea tamen quibuſdam egregie proſunt, adeoque caute tentanda. Verum *aquæ minerales*, *martiales*, præſertim ſi prius Venæ ſectio in pede præmittuntur, atque modice & non nimis frigide bibuntur, ac motus ſufficiens ſubjungitur, optimos ſæpe effectus præſtant; *debilioribus* vero, præſertim ſi *frigidæ* ac nimia copia, aut neglecto motu, hauriantur, ſæpe nocent; ſed hæ debiliores quoque optimo cum ſucceſſu aquis medicatis temperatioribus, quæ ſalia media blanda, ſine martialibus & vitriolicis particulis, continent, ut ſunt Emſenſes aut Selterenſes, præſertim calide hauſtæ, uti poſſunt, quia egregie ſanguinem diluunt, attenuant, reſolvunt & fluidum reddunt. Ratione diætæ idem ipſis quoque obſervandum; quod in malo hypochondriaco propoſuimus. Denique ſciendum hoc malum in quibuſdam tam pertinax eſſe, ut omnium remediorum vim fere eludat, & vix niſi tempore & patientia vinci queat.

XXVIII.

Obſtructiones Hepatis & Lienis.

Obſtructiones hepatis & lienis.

Obſtructiones ſive infarctus hepatis & lienis eandem cauſſam ac præcedentes duo morbi agnoſcunt, ideoque hæc mala eodem etiam fere modo curanda, interponendo ſimul ſæpe modicam *mercurii dulcis* portionem; vel & *ſaponis* veneti uſum copioſum. In mulieribus præcipue ad menſes; in viris vero ad hæmorrhoides obſtructas reſpiciendum, ut earum fluxus, ſi fieri poſſit, reſtituatur, vel ſi nondum adfuerit, excitetur. Sed ſi hoc fieri non poſſit, & ſymptomata urgeant, Sanguis Venæ ſectione, hirudinibus ano applicatis, aliiſque evacuationibus artificialibus evacuetur. Externe *emplaſtrum diaſaponis*, vel de gummi ammoniaco, de cicuta, diaphoret. Mynſ. vel diachylon cum mercurio roboratum, calide lateri ægro ſive dolenti applicandum, quandoque oleo capparum, vel unguento dialtheæ calide fricandum. *Vena ſectio in pede*, *potus ſufficiens temperatus*, *motus* corporis frequens, & cumprimis *equitatio*, ac diæta moderata ac tenuis, itemque *aquæ medicatæ* ac balnea temperata, præcipua horum morborum, ſi curationem adhuc admittunt, ſunt remedia.

XXIX.

XXIX.

Scirrhus Hepatis & Lienis.

Scirrhus hepatis & lienis inveteratus nullam admittit medelam, hinc præſtat eum intactum relinquere. Recens vero, præmiſſo laxante idoneo & Venæ ſectione in pede, eodem regimine ac victus ratione, iiſdemque remediis §. XXVIII. indicatis ſubinde adhuc curatur, reſolventibus nimirum radicibus, herbis, ſub forma infuſi, ſalibus, digeſtivis, gummatibus, &c. interne & externe adhibitis, quibus & mercurius dulcis moderata doſi reſolvendi fine utiliter vel admiſcetur, vel interponitur, vel & ſapo venetus. Sæpius etiam *aquæ medicatæ*, ſi rite uſurpantur, hic magnam quoque adhuc utilitatem afferunt, quia potenter ſanguinem ſpiſſum reſolvunt & obſtructiones aperiunt. *Scirrhus hepatis & lienis.*

XXX.

De Atrophia.

Atrophia vi vocis quidem *quamcumque corporis tabem* ſignificat: attamen hodie ſpeciatim & proprie ſumi ſolet *pro ea tabis ſpecie, quæ ab obſtructione glandularum in meſenterio oritur*, atque ut plurimum a congeſtione ſive ab infarctu glandularum ejuſdem præcipue in infantibus ſive pueris, provenit, ab humoribus viſcidis ibi congeſtis ac quieſcentibus; hic eorum venter plerumque multum tumere & inflatus eſſe ſolet. *Atrophia.*

In *curatione* igitur requiruntur 1. Pro cruditatibus primarum viarum evacuandis, laxantia moderata, eaque in progreſſu curæ ſubinde repetita: quibus ſemper parum mercurii dulcis admiſceatur. Infantibus junioribus pulvis jalapæ cum tartaro vitriolato vel mercurius dulcis, vel ſyrupus de cichor. cum rhabarbaro hunc in finem apte exhibetur; cui, ſi hic nimis debilis, pulveris jalapæ aliquot grana addantur. Adultioribus etiam Sal Anglicanum vel amarum catharcticum Germanicum vel Bohemicum, vel pilulæ, eæque præſertim mercuriales, cum fructu dari poſſunt.

2. Attenuantia, digerentia ſive reſolventia eadem, quæ in malo hypochondriaco §. XIX. & XX. vel modo §. XXIX. laudata ſunt, infuſa nimirum, pulveres & eſſentiæ; ubi etiam cum primis *ſpecificum* ſive *pulvis antatrophus* Scretæ, (*a*) aliuſve ſimilis egregius eſt. Ut

♃. rad.

[*a*] Deſcriptio hujus pulveris vid. in *Lentilii* Miſcell. Med. pract. part. III. p 59: *Kænig*, Select. Remed. pag. 67.

♃. rad. irid. flor. ℥ß.
ari
tart. vitriolat.
fulig. ſplend.
lap. 69. ppt. a. ℥ij.
ſacchar. alb. ℥iß. M.

de quo aliquoties in die doſis idonea exhibeatur. Si infantes adhuc ſugunt, nutricibus quoque talia remedia ſimul ſæpe exhibenda, bonaque diæta ab ipſis ſervanda.

Externe, quia abdomen eorum plerumque valde tumet & durum eſt, conducit emplaſtrum diaſaponis, vel de ammoniaco toti abdomini imponere, illudque ſubinde oleo laurino calido probe fricare ſive inungere. *Balnea* quoque aquæ dulcis tepida, ex aqua pluviatili aut fluviatili, vel ſimplicia, vel cum herbis aromaticis parata, multa cum corporis & artuum fricatione, dum in balneo ſedent, ſæpe uſurpata, itemque frequens motus in curru puerili aliave idonea machina, his ægris egregie conducunt.

XXXI.

Si atrophia hæc, ut ſæpe fit, ſimul a *vermibus* oriatur, hi anthelminticis amaris, & ſpeciatim ſemine ſantonici ſive cinæ cum melle exhibito, aut vino Hiſpanico infuſo, vel myrrha, vel radic. ſilicis, ſummitatibus abſinthii, floribus tanaceti cereviſiæ injectis, vel mercurialibus, ſpeciatim *æthiope minerali*, vel, qui hoc præſtat, *mercurio dulci*, & laxantibus ſenſim deſtruendi atque expellendi.

XXXII.

De Rhachitide.

Rhachitis. *Rhachitis* (quæ atrophia eſt cum ſpinæ & articulorum deformitate) cum ex eadem cauſſa, cui ſæpe aliquid venerei admixtum eſt, oriri videatur (*a*), iiſdem etiam remediis attenuantibus, reſolventibus & aperientibus, ſpeciatim vero infuſis vegetabilium laudatorum, tinct. antimonii tartarizat. tinct. vitrioli martis Ludovici, pulvere antatropho Scretæ, vel pulvere ex ſalibus digeſtivis, rad. ari & iridis Florent. ſicut §. XXX. commendavi, vel & ex illis & ſemine aniſi, fœniculi, cinnamomo & croco martis ſulphurato parato, interpoſitis ſubinde lenibus laxantibus mercurialibus, curanda: qui-

(*a*) *Hunc morbum tam novum non eſſe*, ut vulgo creditur, alias in ſchediaſmate docui, quo oſtendi, *infantes olim pro a diabolo ſuppoſitis habitos*, revera nihil aliud, quam *infantes rhachiticos fuiſſe*. Anno 1725.

quibus *externe* ſpiritus aut linimenta nervina, pro ſpina dorſi inungenda; ex ſpiritu roſmarini, ſerpilli, matricali, aqua Anhaltina & ſimilibus adjungantur, non omiſſis, ubi opus eſt, *idoneis machinis* pro ſpina dorſi & cruribus curvis emendandis. In *diæta*, craſſa, cruda, farinoſa, legumina, & præ omnibus nimia repletio vitentur, curruque puerili, vel alia commoda ratione ſæpius moveantur, non neglectis *balneis* frequentibus tepidis & fricationibus congruis, in atrophia antea laudatis: quam methodum etiam recens ſcriptor medicus (*a*) peculiari ſcripto *de Atrophia infantum* valde laudat: præſertim ſi frictiones in balneo ſemper fiant manu humida, farina triticea prius imbuta, pro ſordibus & obſtructionibus foraminulorum cutis abſtergendis atque aperiendis.

XXXIII.

De Calculo.

CALCULUS & *renum* & *veſicæ* utplurimum quoque ortum ſuum trahere videtur ex congeſtione & ſtagnatione ſanguinis craſſioris in renibus; unde tandem calculus, primo renum, deinde & veſicæ emergit, atque graviſſima ſymptomata, ut dolores, nauſeam, vomitum, obſtructionem urinæ, convulſiones, inflammationes, &c. producit. Veſicæ tamen calculus etiam ſæpe, præſertim in pueris, oritur in veſica, ſalvis renibus, quando particulæ terreſtres & viſcidæ ſive glutinoſæ ibidem hærent atque concreſcunt. *Calculus.*

XXXIV.

In *Curatione* primum ſemper reſpiciendum utrum paroxyſmus adſit, an a paroxyſmo æger liber ſit, atque propterea curatio varianda. In *paroxyſmo calculi*, ſive renalis ſive veſicæ, ante omnia alvus per clyſteres ex decocto florum chamomillæ vel veronicæ cum lacte & melle vel ſaccharo paratos ſolvatur, iique per aliquot dies, ſi malum non remiſit, licet alvus non ſit obſtructa, ſpaſmos leniendi cauſa, quotidie repetantur; ita dolores plerumque egregie demulcentur. Nonnulli, præſertim in calculo renum, magnum levamen ſentiunt, ſi mox in principio paroxyſmi fol. ſennæ ℥ß. vel cum aqua vel cum cereviſia tenui ℔ß. leniter & per momentum decoquunt, addito pauco ſaccharo vel mannæ, mane per unum alterumve diem ebi- *Curatio in paroxyſmo.*

(*a*) *Chudenius* ſcilicet celebris Medicus, olim in Marchia veteri, nunc in Ducatu Luneburgico.

ebibunt. Alias mox poſt clyſterem vel etiam poſt operationem purgationis finitam, exhibeantur *pulveres temperantes* aut *antiſpaſmodici*, ex tartaro vitriolato, nitro depurato, lapidibus cancrorum, acido citri ſaturatis, & cinnabari nativa, vel antimonii vel etiam ipſa vulgari, parati; de quibus ſingulo bihorio ℈j. vel in rubuſtioribus ʒß. donec calculus expulſus, vel dolores remittant, ex aqua vel decocto convenienti, ægro porrigatur. His *diluentia* & *lubricantia* calida, ut *infuſum* Theæ, virgæ aureæ, hederæ terreſtris, Coffée, Rad. cichorii, liquiritiæ, malvæ, altheæ, pareiræ bravæ aut ſeminis lini interponantur, (*a*) ut & *emulſiones dilutæ* ex amygdalis dulcibus & ſemine papaveris albi; quandoque lubricantia atque emollientia, ut olei amygdalarum dulcium vel olei papaveris albi vel olei lini ſubinde cochlear. j. ij. vel tria in robuſtioribus exhibeantur; item *decoctum nephriticum Foreſti*, aut aliud ex vegetabilibus pectoralibus & lubricantibus paratum, quale noſtrum eſt decoctum pectorale, egregie proſunt: de quibus quandoque hauſtum vel cyathum unum alterumve aſſumant. In doloribus vehementiſſimis *anodyna* parva doſi, ut præter ſem. papaveris albi in emulſionibus laud. opiat. aut mp. de cynogloſſo laudatis pulveribus adjungantur. Vel *liquor terræ foliatæ tartari* cum quinta parte *laud. liquid. Sindehami* mixtus, & ad gutt. L. vel LX. ſubinde datus. Vel ſi *extract. flor. papav. rh.* vel ſem. papaver. albi ʒj. in liquore terræ foliatæ tartari ℥ß. vel ℥j. ſolvatur, & eadem ratione per intervalla exhibeatur, egregie his dolores leniuntur, & tamen calculi ſimul blande promoventur. Hoc papaveris extractum in frequentiſſimo uſu loco opii eſt ſupra jam ſæpius laudato D. *Wagnero*, Medico Lubeccenſi famigeratiſſimo, qui illud *opium Europæum* vocare, & egregios effectus in quamplurimis morbis eo præſtare ſolet. *Externe*, *balnea aquæ dulcis*, aliave emollientia, ut *oleum lumbricorum* terreſtrium, vel *ſcorpionum*; aut ſacculi ex emollientibus herbis ac ſeminibus confecti, vel cepæ aſſatæ, regioni dolenti calidæ ſæpius applicentur.

XXXV.

Calculorum exiguorum curatio.

Si calculi exigui, tunc, his aliquandiu præmiſſis, *lenia pellentia* ſubjungenda vel conjungenda: ut præter modo laudatum liquorem terræ foliatæ tartari, tinct. tartari, vel tart. vitriol. vel ſal ammon. ad ℈j. vel ʒß. ſubinde data, vel

---

(*a*) *Infuſum ſeminis lini* cum pauco ſaccharo ac [illegible]ſte mirabiles præſtare effectus in doloribus leniendis, aſſeverat quoque *Sydenham* Cap. de Calc. & *Middleton*. lib. de Lithotom. pag. 5.

vel fructus alkekengi, cynosbati, baccæ juniperi, nuclei perſicorum vel amygdalæ amaræ, VI. vel VIII. quotidie ſemel, bis aut ter comeſti, vel in emulſione dati; (*a*) aut ſemen lithoſpermi ſive milii ſolis & violarum, vel in pulvere vel in emulſione, una cum balneis tepidis emollientibus & regimine temperato, exhibeantur. In *calculis vero magnis* a pellentibus abſtinendum, & ſolum lenientia adhibenda. Denique *remittente paroxyſmo*, quia ventriculus in eo ut plurimum debilitatur, ſtomachica temperata rurſus ſunt uſurpanda.

XXXVI.

Extra paroxyſmum.

Extra paroxyſmum ſanguinis quantitas imminuatur per Venæ ſectiones tempore æquinoctii, aut in ſanguineis ſæpius inſtitutas, quæ valde hic egregiæ; & ſi forte *hæmorrhoides ſuppreſſæ*, hæ reſtituantur, aut hirudines ano applicentur; ſin vero in mulieribus menſes obſtructi, hi propriis ſuis remediis ſunt curandi. Quovis porro trimeſtri ſpatio aut pro rerum varietate ſæpius; infuſum laxans ex foliis ſennæ, rhabarb. manna ac tartaro ſolubili porrigatur. Quotidie pro ſanguine viſcido diluendo & attenuando bis utatur *potu Theæ*, *Coffeæ*, *Veronicæ*, *hederæ terreſtris*, *virgæ aureæ*, vel *conſolidæ ſaracenicæ*, cum quo ſubinde mane lig. terræ foliat. tartari gutt. L. aſſumantur. *Potus* reliquus ſit cereviſia tenuis bene defæcata, vel *aqua* pauco vino mixta; aut decoctum hordei cum liquirit. paſſulis & aniſo vel fœniculo; cui moderatus vini tenuis uſus, ſi habetur, & æger ei aſſuetus eſt, interponatur. *Vitet* denique nimiam repletionem, & alimenta flatulenta, tenacia, cruda, viſcida, farinoſa, nimis calefacientia, iram, veneremque nimiam. Singulis hebdomadibus ſemel bis pro ſanguine incidendo & temperando, circa veſperam utatur pulvere temperante, in curatione jam indicato, qui egregie præſervat. Ita & *uſus aquarum medicatarum* legitimus vere vel æſtate in calculis minoribus expellendis perquam eſt egregius. *Medicamenta* vero *calculum* præſertim majorem *frangentia* nondum certe cognita ſunt, quamvis in Anglia nuper multum rumoris remedium mulieris cujuſdam, cui *Stevens* nomen, pro calculo curando & frangendo concitaverit; (*b*) hinc ubi calculus major in veſica

ſica

(*a*) Ut R. nucl. perſic. N. XVIII. amygdal. dulc. N. VI. aquæ fragar. ℔j. F. Emulſio, add. ſacch. perlat. q. ſ. ad grat. ſapor. D. ſæpius hauſtulus, quæ etiam egregie *in urina ſuppreſſa* prodeſt.

(*b*) Conferri tamen meretur exemplum calculi majoris in veſica fracti, quod in Act. Anglican. deſcripſi, & quo vim frangendi calculum in veſica non impoſſibilem eſſe cognovi; licet ille magis ſponte aut vi naturæ, quam medicamentis fuerit comminutus.

ſica hæret, medicamentis vix & *non niſi ſectione*; in renibus vero nulla forte ratione tolli poteſt, niſi natura in dorſo in renum regione ſponte ſuppurationem aut abſceſſum moveat, per quem educi queat, qua de re vid. Inſtit. noſtræ chirurgicæ,

XXXVII.

De Hœmorrhoidibus cæcis.

Hœmorrhoides cæcæ.

Hœmorrhoides cæcæ ſunt congeſtiones & ſtagnationes ſanguinis abundantis, in vaſis laxis inteſtini recti, hœmorrhoidalibus dictis, ubi ſanguis abundans congeſtus varia eaque gravia ſæpe ſymptomata, cum primis vero dolores modo minores modo majores inducit. Duplici modo ſe exhibent: nam vel ſub *figura tuberculi* aut *veſiculæ*, ſanguine atro repletæ, varicum inſtar, circa anum ſe manifeſtant, & ſæpe non adeo vehementer dolent, immo quandoque fere indolentes ſunt, interdum tamen ſatis inſigniter dolent, & quoniam ad varicum naturam accedunt, *hœmorrhoides varicoſæ* dici poſſunt; *vel durum inflammatorium tumorem*; ceu furunculum valde dolentem, profundius plerumque in ano ſive in ipſo inteſtino recto hærentem, conſtituunt, qui ægros miſere ſæpius & quandoque ad animi uſque deliquium excruciat, atque facile in ſuppurationem & fiſtulam ani abit; hinc *hœmorrhoides inflammatoriæ* cæcæ & *dolentes* vocantur, a prioribus multum diverſæ; cum illæ in ſuppurationem aut fiſtulam vix unquam abeant.

XXXVIII.

Curatio varicoſarum.

In *prioribus* ſive *varicoſis* veſicula ſive tuberculum vel digeritur vel ſponte ſe aperit aut rumpitur, ac plus minuſve ſanguinis effundit, fiuntque ſic ex hœmorrhoidibus cæcis fluentes; & vulnuſculum vel ſponte rurſus glutinatur, vel curatio nil niſi ſpiritum vini balſamica eis ſuperimpoſita requirit. Vel ſi non ſponte rumpatur tuberculum, neque digeratur, ſed ægro incommoda, præſertim in fæcibus deponendis creet, ſcalpello vel hirudinibus ſanguis in eis ſtagnans educendus; aut ſi in criſtatam vel verrucoſam, ut quandoque contingit, naturam mutentur, vel per ligaturam vel per idonea aurodentia remedia, vel etiam per ſcalpellum aut forficem auferendæ, & per balſamica deinceps curandæ ſunt. Vid. Inſtit. chirurg. P. II. Cap. 67.

XXXIX.

Curatio hœmorrhoidum inflammat.

In hœmorrhoidibus inflammatis, primis quatuor diebus reſolutio omni modo eſt tentanda: id quod fit 1. Venæ ſectio-

ne

ne in pede, vel etiam in brachio, eaque larga, præſertim, ubi manifeſta adeſt plethora aut calor ac dolor magnus. 2. Potiuncula laxante ex tamarindis, foliis ſennæ, cremore tartari & manna, vel clyſtere emolliente; purgantia vero reſinoſa & aloetica aliave calidiora ſunt vitanda. 3. *Pulveribus temperantibus*, reſolventibus, nitroſis, cinnabarinis ſæpius datis, ut in aliis inflammationibus. 4. *Potu diluente*, aquoſo, copioſo, & emulſionibus, in aliis inflammationibus uſitatis & laudatis: ubi etiam *infuſum tenue millefolii* præ ceteris hoc in caſu anodynum & reſolvens ſpecificum habetur præſtantiſſimum.

Externe ſpiritus vini, cum vel ſine camphora, calide cum linteis complicatis adhibitus, aut aqua calcis vivæ cum ſpiritu vini camphorato eodem modo uſurpata egregie reſolvunt ac leniunt. Ita quoque hic conducit celebre unguentum de linaria, vel oleum amygdalarum dulcium, vel lini, vel verbaſci, vel ovorum ſæpius illitum, vel unguentum nutritum ex Oleo ſolani vel roſarum cum aceto lithargyriſato paratum. *Globulus* quoque vel glans *ex butyro non ſalito*, tanquam ſuppoſitorium ano immiſſus, egregie etiam hic duras partes emollit & dolores lenit. VALENTINUS his in doloribus fumum ſive ſuffitum *murium ita dictorum marinorum* ano exceptum valde commendat, (*a*) qui etiam ſæpe non eſt contemnendus.

XL.

Si in ſuppurationem abeunt.

Si vero reſolutio obtineri nequeat, vel tardius advocati ſimus, *ſuppuratio cataplaſmatibus emollientibus* lacte paratis eſt promovenda; quæ ſimulac aliquo modo facta, ſcalpello eſt aperienda, deinde locus læſus, ut alius abſceſſus, mundificandus & conſolidandus, cavendumque, quantum fieri poteſt, ne nimis tarde aperiatur, ne pus profundius partes vicinas erodendo in fiſtulam ani mali moris degeneret, quæ triſtiſſima ſæpe ſymptomata, & mortem quandoque ipſam inducit: qua de re vero uberius legi poteſt Chirurgia noſtra, ubi de fiſtula, & abſceſſibus ani agitur. Part. II. Cap. 168. 169.

XLI.

Præſervatio.

Præſervatio ſanguinis miſſionibus, præſertim circa æquinoctia, ſcarificationibus, aut hirudinum ad anum applicatione, uſu prudenti pulverum, aliorumque remediorum temperantium, ambulatione frequenti & convenienti, victuſque ratione optime obtinetur, vitando abuſum vini, aliarumque rerum calidiorum, itemque veneris & equitationis fortioris.

(*a*) In Polychreſt. Exoticis.

XLII.

De Arthritide, Podagra & affinibus.

Arthritis, Podagra, Chiragra.

Arthritis, Podagra, Chiragra, & Iſchiaticum malum, morbi valde affines, a ſanguinis quoque abundantia, ejuſque in certis locis congeſtionibus potiſſimum provenire ſolent, quando copioſius, quam par eſt, in locis dolentibus accumulatur. Nam videmus homines victu copioſo & lauto utentes, & non ſatis ſeſe exercentes, inſimul baccho & quandoque etiam venere abutentes, eoſque quibus hæmorrhoides vel ſuppreſſæ, vel ubi rite ſuccedere nolunt, præcipue hiſce malis affligi. Natura enim abundantes & noxios humores per extrema & cutis ſpiracula expellere, ſeque ab onere hoc liberare velle videtur.

XLIII.

Præſervatio horum morborum.

Adeoque *præſervandi fine*, cui potiſſimum in his morbis ſtudendum, ſimpliciſſima & pauca remedia, primo victus moderatus, parcus, temperans ac diluens, frequenſque exercitatio, ambulatio, vectio atque equitatio, ſunt neceſſaria. Deinceps ſubinde & præſertim circa æquinoctia ſanguis eſt per Venas ſubtrahendus: id quod etiam in valde ſanguineis interjecto tempore vel eadem ratione, vel ſi lubet, per ſcarificationes & cucurbitulas variis in corporis partibus adhibitas, utiliter fieri poteſt, præmiſſo præſertim medicamento idoneo alvum blande ducente. Abſtineant præterea ab abuſu vini, Veneris, & ira, potuque utantur tenui, vel aquoſo vel ex cereviſia tenui, & in æſtate utantur per duas vel tres hebdomades *aquis medicatis*.

XLIV.

Curatio arthritidis ſpeciatim.

Ad curandos vero arthriticos morbos & ſpeciatim ARTHRITIDEN, facit quam maxime victus tenuis, potus aquæ, inprimis calidæ, ut Theæ, vel decocti radic. polypodii, chinæ, ſarſaparillæ, liquiritiæ, aliarum radicum aut herbarum aperientium; Eſſent. ariſtolochiæ, pulveres deinde temperantes, antiſpaſmodici, quies in lecto, corpore bene tecto, tranſpirationis vel blandi ſudoris expectatio, & ſpeciatim partibus dolentibus probe contra frigus munitis: vitando externe omnia frigida, pinguia, unguenta, emplaſtra, præſertim glutinoſa. E contrario partes dolentes tantum pulvinaribus involvantur, aut ſacculis herbis reſolventibus, vel farina fabarum, tritici, lupini, orobi, aliave ſimili repletis, calide circumdentur; cætera enim pleraque, quantopere etiam pro ſpecificis a thraſonibus & empyricis laudentur, plus plerumque nocent quam proſunt, noxiamque materiam repellunt.

At-

XLV.

Atque hæc eadem prorſus etiam in PODAGRA curanda ſunt obſervanda & facienda; ea adhuc adhibita cautela, ut quando ingruentem novum impetum ſive paroxyſmum ſentiant ægri, quod, ut ſæpius obſervavi, cibi faſtidium & inſolita artuum laſſitudo potiſſimum indicare ſolent, mox ſordes ſive cruditates e primis viis idoneo *emetico*, vel ſi quid vomitum vetat, *purgante* ejiciantur, ſubjuncto altero die mane & poſt meridiem ſudorifero blando: ut eſſentia quadam diaphoretica & inprimis Eſſentia ariſtolochiæ, cum largo aquæ vel decocti calidi potu, ac ſpeciatim decocti radic. chinæ, atque abſtinentia a cibis, minimum ſolidis, aut difficulter digerendis; vel pulveris vel pulveris temperantis vel antiſpaſmodici ℥ß. ex aqua diaphoretica ſemel vel bis utantur, ita enim haud raro morbus inſtans, ſive paroxyſmus in prima, ut ajunt, herba ſuffocatur, prævertitur, atque omnino exſtirpatur, vel ſaltem valde minuitur. *In acceſſione podagræ quid faciendum.*

XLVI.

In *paroxyſmo* vero rurſus omnium optime conveniunt 1. *abſtinentia* aliquot dierum, vel ſaltem victus admodum tenuis & parcus; 2. *potus aqueus*, largus, ac præſertim calidus, cumprimis decoctum radic. chinæ ſæpe jam laudatum, ac ſimul 3. præſertim matutino tempore, Eſſentia *ariſtolochiæ* vel longæ vel rotundæ, vel clematidis, pro malo per diaphoreſin aut blandum ſudorem expellendo; interpoſitis 4. ſubinde, præſertim ſi febricula urget, *pulveribus* illis *diaphoreticis* ac *temperantibus*, pro febre non prorſus ſupprimenda, ſed moderanda, obſervato ſemper & cumprimis matutino tempore, in lecto, regimine blando ſudorifero; vitatis 5. omnibus, *quæ materiam noxiam repellere poſſunt*, ut frigore, & remediis quibuſcumque externis, ſolis pulvinaribus & ſacculis laudatis exceptis, quæ diaphoreſin non impediunt, ſed promovent & conſervant. *In paroxyſmo.*

XLVII.

Podagra tamen, quod probe obſervandum, non ſemper a ſanguinis abundantia, ut multi male docent, oritur, ſed haud raro quoque in emaciatis debilibus & haud plethoricis, verum quorum ſanguis acribus ac bilioſis ſalibus ſcatet, obſervatur, qui forte ſæpius vel vino aliiſve potibus ſpirituoſis ſe obruerunt, vel cibis ſalſis aut acribus nimis delectati, vel iræ nimis dediti fuerunt, vel nimia venere vires exhauſerunt, vel etiam hæreditate a parentibus acrem ejuſmodi ac vitioſum ſanguinem acquiſiverunt; ubi *alia longe ratione & præſervatio & curatio eſt inſtituenda: & quidem non per ſanguinis miſſiones*, aliave evacuantia fortiora aut frequentiora, quæ humores minuunt, & quæ ad procedentem po- *Podagræ ab acri vel penuria ortæ curatio.*

dagræ ſpeciem avertendam facere ſolent, verum *per blande demulcentia*, acrimoniam humorum temperantia, corpus macilentum ac debile blande nutrientia & vires reſtituentia: inter quæ præter alimenta blanda, principem ſibi locum vindicat *conveniens lactis uſus*, ſive *cura*, ut vocatur, *lactea*, eique uſui præ ceteris & *Hippocrates* lib. de articulat. & CELSUS lib. IV. Cap. 24. & GALENUS L. Alim. 7. meth. 6. & PLINIUS lib. 28. & Fr. HOFFMANNUS, diſſ. de *lactis aſinini uſu* & *diſſ.* de *Podagra præſervanda*, aliique *lac aſininum* commendant, quod ter in die a libra una ad libras duas aſſumunt, quamvis & *a vaccino* egregios effectus in hoc malo notaverim.

XLVIII.

De Iſchiatico malo.

Curatio mali iſchiatici.

Iſchiaticum malum, quia a congeſtione ſanguinis abun-
dantis & viſcidi in vaſis circa anum ortum trahit, eodem
prorſus modo, ut §. XLVI. docuimus, optime curatur, &
cum hoc in malo natura ſanguinis circa inteſtinum rectum
congeſti exitum per vaſa hæmorrhoidalia moliatur, præſer-
vandi gratia, aut ejus fluxus idoneis medicamentis, præſer-
tim ſi alias & ſæpius forte jam fluxerint hæmorrhoides, eſt
inſtaurandus; vel hirudines ano applicandæ; vel ſi id fieri
non poſſit, vel ob certas rationes Medico vel ægro hunc
fluxum excitare haud opportunum videatur, ſanguis abun-
dans, vel venæ ſectione vel cucurbitulis ſæpe detrahi debet,
ceteraque omnia ea ſunt facienda, quæ ad quoſcumque mor-
bos, a plethora, ſive abundantia ſanguinis oriundos, præca-
vendos ſæpe jam propoſuimus. Conſ. potiſſimum Cap. I. §.
VIII. ad XII.

CAPUT XI.

De Cachexia & cachecticis affectibus.

I.

Quid affectus cachectici & qui.

CACHEXIA ſive cachectici affectus *ſanguinis pravam quantitatem*, eamque *maxime pituitoſam* ſive ſeroſam ac viſcidam, una ſæpe cum nimia copia indicant, eorumque præcipui ſunt cachexia ipſa, κατ' ἐξοχὴν ſive proprie ita dicta, *œdema*, *chloroſis virginum*, *hydrops*, *leucoplegmatia*, *anaſarca*, *aſcites*, & *hydropes particulares*, *capitis*, *pectoris*, *pericardii*, *ſcroti*, *ovarii*, &c. gradu & loco diverſi,

& ſe

& ſe invicem vel comitantes, vel ſubſequentes: quibus vero cachecticis morbis jure adhuc addi poſſunt *icterus*, *ſcabies*, *ſcorbutus*, *morbi venerei*, & *fluor albus* in mulieribus; quia pravæ ſanguinis qualitati ortum debent.

II.

Obnoxii ſunt his morbis cachecticis prioris ordinis proprie ita dictis, maxime phlegmatici & ſanguinei, præſertim viri quibus hæmorrhoides, & mulieres quibus menſes vel ſuppreſſi, vel nimis fluxerunt; ſenes item præ juvenibus, itemque in quibus febres intermittentes vel neglectæ vel male curatæ, aut incongrue cohibitæ, aut nimis tarde curatæ ſunt; aut etiam qui malam victus rationem in intermittentibus ſervarunt, ut & *quibus ſcabies incongruis remediis*, præſertim ſulphureis, aut mercurialibus externis, corpore nondum ſatis purgato, curata, & ſic quaſi repulſa fuit. *Subjecta*.

III.

Cauſſa proxima cachexiæ ſunt humores phlegmatici, pituitoſi, viſcidi, abundantes, partiumque ſolidarum relaxatio ac debilitas, quam multæ aliæ, tanquam *cauſæ antecedentes & remotæ*, prægredi poſſunt: ut refrigeratio nimia, quies nimia, prava & craſſa diæta, aut nimis refrigerans; *potus nimius* quicumque vel aquoſorum vel ſpirituoſorum, inprimis ſpiritus vini, adeoque & *crapula frequens*; *hæmorrhagiæ* itidem quæcumque nimiæ, obſtructiones in hepate, pulmonibus, liene, utero, aut alio viſcere, hæmorrhoides & menſes ſuppreſſi, phthiſis, aſthma, & alia. *Cauſſa*.

IV.

Quo pejor cauſſa, eo periculoſior atque difficilior eſt curatio, & hinc ſæpe affectus ſunt valde contumaces aut prorſus inſanabiles. Qui tamen a cauſſis externis, refrigeratione aut refrigerantium abuſu, itemque a febribus intermittentibus, & potu in eis nimio ortum duxerunt, viſceribus adhuc integris, itemque quando ægri adhuc ſunt juvenes, facilius quam ceteri, curationem admittunt. *Quo majori in gradu* ſunt hæc mala & quo magis inveterata, eo difficilius curantur. Ægri *quo ſeniores*, eo morbi hi curatu difficiliores. Si poſt pedum œdema reliquum etiam corpus & præcipue interiora quoque afficiuntur, malum eſt, & ex *cachexia hydropes*, *aſthma*, aliaque mala oriuntur. Ubi vero *viſcera* adſunt *corrupta*, hoc eſt, vel ſcirrho vel ulcere obſeſſa, eaque jam inveterata, plerumque nulla, vel ſaltem difficilis & rara, supereſt curatio. *Prognoſis*.

V.

In *curatione* cachexiæ generatim *pituitoſa* ſive *viſcida ſanguinis* & *humorum qualitas attenuanda eſt* & *corrigenda*, parteſque *Curatio cachexiæ*.

teſque ſolidæ laxæ ſeu debiles roborandæ. Illud fit 1. per *ſalia alcalica fixa & media*, vulgo *digeſtiva* dicta, ut ſunt ſal abſinthii, card. benedicti, &c. tartarus vitriolatus, arcanum duplicatum, tartarus tartariſatus, terra foliata tartari, nitrum antimoniatum, &c. in forma pulveris; vel arcanum tartari, aut tinctura aperitiva Mœbii, vel liquor terræ foliatæ tartari, in forma liquida, bis, terve in die apta doſi exhibita.

2. Per certa quædam corpora *gummoſa*, ut gummi ammoniacum, galbanum, hederæ, itemque myrrhata, aloetica, & ſuccinata, maxime in forma pilularum: ut ſunt *pilulæ balſamicæ* Beccherianæ, Stahlianæ aliæque ſimiles, noctu præſertim per aliquod tempus datæ.

3. Per *herbas ac radices amaras & aromaticas*, ut herb. abſinthii, card. benedicti, centaurii minoris, trifolii fibrini, fumariæ, roſmarini, ſalviæ, capilli veneris, itemque per herbas antiſcorbuticas dictas, ut ſunt cochlearia, naſturtia omnia, cardamine, acriviola ſive cardamindum, lepidium ſive piperitis, draco herba ſive Draconia, ſedum vermiculare acre, armoracia ſive raphanus marinus, ut & radices attenuantes, ut pimpinellæ albæ, helenii, vincetoxici, gentianæ, cichorii, bardanæ, ariſtolochiæ, rhabarbari, ari, quinque aperientes, ſub forma infuſorum, decoctorum, aut vini medicati.

4. Per *ligna ita dicta antivenerea* ſive exſiccantia ut lignum quaiaci, ſaſſafras, juniperi, ſantalum citrinum, juncta uni alterive e radicibus modo laudatis, ſub infuſi vel decocti forma.

5. *Aromatica*, ut cinamomum, cardamomum, cadamus aromaticus, caryophilli, ſchœnanthum, piper, zingiber, zedoaria, galanga, macis, bacc. juniper. ſem. 4. carminativa, dauci cretici, corticis citr. & aurantiorum, caſcarillæ, chinæ, in infuſis pulveribus, trageis, item pulvis ſtomachal. Birkim. & cachectic. Quercetani, Tragea aromat. Auguſtanorum, ſpecies diacinanomi, diagalangæ, &c.

6. *Tincturæ atque Eſſentiæ attenuantes & reſolventes*, ut tinctura tartari, tinctura antimonii tartariſata, Elixirium proprietatis, Eſſentia lignorum, ligni ſaſſafras, ſuccini, ſcordii, fumariæ, trifolii fibrini, pimpinellæ albæ, helenii, alexipharmaca, abſinthii, cardamomi, corticis aurantiorum, rhabarbari.

7. Omnia *extracta amara, roborantia & aromatica*, ut abſinth. card. bened. caſcarill. millefolii, gentianæ, cent. min. trifol. fibrin. galangæ, calam. aromatici; vel in forma electuarii, vel pilularum, præſertim cum aloe, myrrha aliiſque gummatibus mixta; vel etiam in aquis idoneis

ſtoma-

ſtomachicis vel vino hiſpanico ſoluta, admodum Elix. viſceralis celeber. *Hoffmanni*.

VI.

Evacuantium uſus.

Poſtquam ſic horum aliquandiu continuato uſu pituitoſi humores attenuati ſive correcti, ſupervacanea abundans & reſoluta eorum pars *evacuanda*, vel per infuſa aut vina laxantia, vel per pilulas varias ſæpe jam & adhuc §. V. modo laudatas. Quæ vero in robuſtioribus reſin. jalapæ vel ſcammonii vel diagrydii, elaterii, trochiſc. alhand. aut gummi guttæ aliquot granis pro ægrorum diverſitate acui poſſunt, & ſubinde corrigentibus medicamentis interponi. Huic etiam ſcopo egregie haud raro ſatisfaciunt *emetica*, ex obſervatione præſtantiſſimi *Sydenhami*, *Werlhofii*, noſtra aliorumque, præſertim in iis, qui facile vomunt: ubi inprimis *aqua benedicta Rulandi* ab ℥iß. ℥ß. ad ℥iij. humores abundantes, tam ſurſum quam deorſum, optime expellit, maxime ſi alternis diebus, vel etiam pro virium ratione longioribus intervallis repetitur: cum primis ſi obſervamus malum a prioribus doſibus minui.

VII.

His (§. V. & VI.) aliquandiu uſurpatis, ſi æger inde melius rurſus ſe habet, ultimo *tonus partium* debilitatus *denuo roborandus* eſt, & quidem interne per blanda martialia, aromatica, & amara, ut tincturam vitrioli martis Zwelfferi, tincturam martis cydoniatam, limaturam martis cum elæoſaccharo vel extractis amaris, (*a*) crocum martis aperitivum cum ſalibus herbarum; vel per Mixturam tonicam, ex ſpiritu C.C. cum tinctura tartari remixto, vel ex Eſſentia abſinthii compoſita cum Eſſentia chinæ aut caſcarillæ, vel & vina medicata amara & roborantia, quibus itidem cort. peruv. admiſcendus, aliaque ſimilia. Ita & *uſus aquarum mineralium*, præſertim martialium aut thermarum legitimus ac circumſpectus, ubi viſcera adhuc integra ſunt, & æger ſe movere valet, ſæpe perquam egregius eſt; *alias vero ubi viſcera corrupta*, aut æger jam nimis debilis, potius omittenda, ne ægrum, quem ſervare non poſſumus, occidiſſe videamur.

VIII.

Remedia externa & diæta.

Externe fricationes pedum ſæpe inſtituantur, iique, ſi indecore intumeſcunt, faſciis, expellentibus dictis, idoneo modo involvantur, vel aptis machinis ex corio vel linteo ad modum tibialium conſtructis, de quibus vid. Inſtitut. noſtræ chirurgicæ, Tab. 36. Fig. 11. coerceantur.

Diæta ſit parca, facilis digeſtionis & leniter calefaciens;

(*a*) Confer. Cap. X. §. XXI.

vitentur cruda, craſſa, frigida, fructus horæi, acida, & refrigeratio. Conducunt vero calor moderatus, aromata, potus vini generoſi in paſtu vel meri, vel medicati, & motus frequens corporis.

IX.

Cachexiæ a febribus.

Si *cachexia a febribus intermittentibus inveteratis, vel male tractatis oriatur*, primo ad humores noxios evacuandos lenia laxantia, ut pilulæ tartareæ, extract. panchym. Crollii, pilulæ noſtræ polychreſtæ, Beccherianæ, aliæve ſimiles dandæ, ac deinde medicamenta antifebrilia, ſalina & amara, quo & tandem cortic. aurantiorum, cortex peruvianus & caſcarillæ pertinent, ſæpius uſurpata, maxime conducunt, & præſertim etiam vina medicata, quæ præter alia amara, modo laudati cortices ingrediantur.

X.

Ab hæmorrhoidibus aut menſibus ſuppreſſis.

Si ab hæmorrhoidibus ſuppreſſis, tunc præmiſſis attenuantibus & evacuantibus §. V. vel VI. ſpeciatim hæmorrhoides pellentibus ſupra Cap. VI. §. IX. & XVI. indicatis, curatio eſt inſtituenda, & ſi hæmorrhoides ab his non revocentur, & tamen eas revocare velimus, *hirudines ano applicandæ*, vel venulæ tumentes ſcalpello aperiendæ, aut ſi hoc nolimus, earum loco Venæ ſectio in pede eſt inſtituenda, quæ deinde præſervationis gratia circa æquinoctia repetenda, ſubjunctis poſtea modo §. VII. laudatis remediis, idoneo victu & motu frequenti.

Cachexia a menſibus ſuppreſſis vel inordinatis quoque requirit, ut fluxus eorum reſtituatur atque in ordinem redigatur: quod qua ratione fieri debeat, dictum eſt Cap. IX. N. VIII. & ſequentibus: quibus poſtea modo dicta roborantia ſive tonica cum eodem regimine ſubjungenda.

XI.

Si ab hæmorrhagiis nimiis.

Si ab hæmorrhagiis nimiis prægreſſis cachexia oriatur, temperata blanda analeptica, emulſiones, gelatinæ, & juſcula, maxime vero moderata diæta adhibenda, ne copioſioribus alimentis chylus crudus indigeſtuſque nimia copia generetur: quapropter & blanda ſtomachica ac roborantia, præſertim amara, itemque mixtura tonica ſunt ſuadenda, vitando calidiora aromatica & ſpirituoſa, ne novus orgaſmus aut ebullitio in ſanguine excitetur, quæ alias novam facile hæmorrhagiam concitaret. Vinum rubrum bonæ notæ aqua temperatum ſubinde modica copia roborandi fine concedi quoque poteſt.

XII.

Si a ſcabie repulſa.

Si *a ſcabie repulſa*, purgantia mercurialia & diaphoretica, ſæpe jam laudata, alternatim adhibenda, ſpeciatim vero inter diaphoretica Eſſentia helenii & fumariæ, itemque deco-

decocta lignorum, ſive infuſa eorum pugillaria calida, cum leni ſudoris, matutino præſertim tempore, regimine, reliquis palmam præripiunt. His denique Mixtura tonica aliave roborantia ſubjungenda.

XIII.

De Chloroſi.

In cachexia virginum ſive CHLOROSI eodem fere modo procedendum, ut §. V. ad VIII. in cachexia generatim diximus: attenuantibus ſcilicet, evacuantibus, roborantibus, bonaque diæta, & motu corporis. Speciatim vero ſi a *menſibus ſuppreſſis* oriatur, poſt idonea attenuantia & evacuantia, danda ſunt tempore inſtantium menſium menſes moventia Cap. IX. §. VIII. & ſeq. adhibenda ſæpe pediluvia, immo & V. S. in pede verſus tempus menſtruum, præſertim in plethoricis. Quandoque, cumprimis ſi viſcera adhuc ſunt ſana, potus legitimus *aquarum mineralium*, præſertim martialium, vel etiam *thermarum* uſus, immo *& curatio per limaturam martis* ſubtiliſſime tritam, cum amaris vel aromaticis inſtituta Cap. X. §. XXI. valde conducit; ſin vero hæc non ſufficiant, aut ægræ ea adhibere nequeant, matrimonium in hoc morbo remedium eſt ut plurimum certiſſimum & probatiſſimum. *Chloroſis*.

XIV.

De Oedemate.

Speciatim vero in OEDEMATE curatio interna per attenuantia, amara & reſolventia, ut in cachexia §. V. ad VIII. incipi debet, & deinde laxantia ſæpius interponi; vel etiam pro re nata mox laxantia & attenuantia conjungi poſſunt, vel ſub forma infuſi aut vini medicati laxantis, vel pilularum balſamicarum Beccheri aut ſimilium, pedeſque *faſciis* ſimul involvendi, vel peculiaribus tibialibus coercendi, eæque matutino ſemper tempore denuo firmandæ, ſi ægri eas ſine incommodo & præſertim ſine ſpirandi difficultate ferre poſſunt, atque a frigore probe defendendi. *Aquarum martialium*, vel & *thermarum* legitimus uſus hic quoque perquam eſt egregius. *Oedema*.

Sed ſi *poſt febrem intermittentem oriatur œdema*, roborantia amara & aromatica, interpoſitis ſubinde laxantibus continuanda, pedes ſæpe fricandi, corpuſque motu frequenti probe exercendum. Quod ſi autem febris ſimul adhuc adſit, præter

dicta

dicta ipſo cortice peruviano, præmiſſis tamen præmittendis, & febris & œdema, immo & hydrops febri ſuperveniens, ſunt curanda. (*a*)

Oedema a fluxibus ſuppreſſis. Si *ab hæmorrhoidibus vel menſibus ſuppreſſis*, hi debitis remediis, Cap. IX. §. VIII. ad XVI. propoſitis, ſunt reſtituendi, & ſi malum nondum inveteratum, Venæ ſectio in pede apud plethoricos locum quoque habere poteſt; ſin vero jam inveteratum, aut ægri valde jam debiles, Venæ ſectio nocet, immo quandoque ſphacelum in pede, ut ipſe vidi, & mortem inducit.

Monitum de externis remediis. Cavendum, *ne œdema facile ſolis externis*, præſertim frigidis aut adſtringentibus, aut emplaſtris tractetur; quia his humores vitioſi ad nobiliores & internas partes facile repelluntur, atque aſthma, hydrops, inflammationes internæ, polypi cordis, catarrhus ſuffocativus, apoplexia & mors ſæpe inducuntur. Medicamenta vero externa maxime idonea in Inſtitutionibus chirurgicis noſtris indicata ſunt Part. I. Lib. IV. Cap. XVII. p. 347.

XV.

De Hydrope.

Hydrops anaſarca & aſcites. In HYDROPE, ſive *Leucophlegmatia*, aut *Anaſarca* ſit; ſive *Aſcites*, curatio iiſdem fere remediis eſt inſtituenda, quæ in curatione cachexiæ generali §. V. ad VIII. hujus capitis indicata ſunt: nam & hic humores pituitoſi & abundantes partim corrigendi, partim evacuandi ſunt, parteſque debilitatæ tandem rurſus roborandæ. *Evacuatio* tamen abundantium humorum, urgente malo, ſæpe præmittenda eſt correctioni, aut conjungenda, aut ſaltem per intervalla interponenda.

Curatur ſubinde emeticis. Maxime vero hic notandum, quod ex *Sydenhamii* obſervatione evacuatio ſæpe, præſertim ſi ægri haud difficulter vomunt, egregie per *emetica* obtineatur, & imprimis per *aquam benedictam Rulandi*, apta, attamen ſatis larga doſi ab ℥ij. ſcilicet ad ℥iij. alternis diebus aliquandiu, vel & pro virium ratione tertio quovis die mane exhibitam: interpoſitis deinde ſemper amaris, roborantibus, tonicis, ac diureticis laudatis: ita enim quotidie fere aut poſt ſingulum uſum aquæ illius benedictæ tumores & ventris & pedum minui ſæpe obſervantur. Ergo ubi hunc modum ægro prodeſſe conſpicimus, (nam non ſemper ſuccedit) continuandus erit.

XVI.

(*a*) Conf. filii mei τῦν ἐν ἁγίοις Diff. de quartana & hydrope cort. peruv. curatis, Anno 1740. Helmſtadii impreſſa.

XVI.

Sed ſi hic curandi modus minus arrideat, aut æger nimis difficulter vomat, aut eo uti nolit, vel etiam adhibitus nihil proficiat, pro diverſa *diſpoſitione ægri vel ad ſudorem vel diureſin facilem, vel ad alvum laxam*, evacuatio nunc melius per ſudorem, nunc per diuretica, nunc per purgantia inſtituitur: atque hic in primis valet illud dictum HIPPOCRATIS, *quo natura vergit, ducenda*. Maxime vero in *anaſarca* ſudorifera vel ſola, vel roborantibus combinata, egregie ſæpe proſunt, præſertim ex decocto ligni quaiaci, vel ſaſſafras ſine vel cum radice biſtortæ & cinamomo, vel cortice aurantiorum vel baccis juniperi, (quæ ſimul diuretica ſunt) aliiſve gratis aromatibus parata, cum regimine ſudorifero: quorum virtus multum augetur, ſi ſimul ſemper cum hoc decocto Eſſentiæ lignorum, pimpinellæ vel alexipharmacæ apta doſi aſſumatur. *Alii modi.* *Quandoque ſudoriferis.*

XVII.

Si *urina* adhuc bene & facile procedit, curatio per *diuretica* inſtitui poteſt, ac *diuretica vino rhenano*, in pauperibus autem cereviſiæ tenui infuſa; ut radix vincetox. leviſtici, aſparagi, petroſelini, ruſci, ononidis, baccæ juniperi, alkekengi, &c. optime proſunt, ſi ſæpius in die ℥ij. vel ℥iij. bibantur; vel *lixivia*, præſertim illud quod SYNDEHAMUS in hydrope commendat, quoque conducunt: (*a*) itemque *ſalia media diuretica* ſubinde exhibita, vel liquor terræ foliatæ tartari, Tinctura antimonii acris, vel aperitiva Moebii, ut & ſucc. raphani vulgaris vel marini, qui armoracia dicitur, vel cum ſaccharo vel vino remixtus, ſæpeque aſſumtus. *Curatio per diuretica.*

Electuaria quoque ex conſervis & extractis amaris ad modum *Sydenhamii* parata, corrigendo humores vitioſos, urinam movendo atque partes laxas roborando ſæpe ſunt egregia.

Si *æſtus aut ſitis vehemens ægros affligit*, ſalibus illis diureticis mediis nitrum jungi & ſubinde præſertim veſperi exhiberi debet.

XVIII.

Quando *ægri alvum habent laxam, aut alias facile purgantur*, medicamenta alvum ducentia eaque paullo fortiora, ut elaterium, vel gummi guttæ, aliave reſinoſa purgantia, quo cumprimis etiam pertinent *pilulæ hydropicæ Bontii* a ℈ß. ad ℈j. exhibitæ, (*b*) ſufficienti copia ſæpius danda, cumprimis *Curatio per purgantia.*

(*a*) Quod ita ſe habet. ℞. Ciner. geniſt. ℔. j. infunde vini Rhenani ℔. iv. frigide, ſtent per noctem; poſtea liquoris filtrati ℥iij. mane & veſperi hora quarta vel quinta bibantur.

(*b*) Vide earum præparationem in *Junckenii* lexico Chym.

primis ſi illa commode ferunt & levamen inde ſentiunt, interpoſitis tamen & ſubjunctis antea laudatis amaris, roborantibus, diureticis, martialibus. Nonnulli hic etiam eundem in finem infuſum *radicis bryoniæ* valde commendant. Alii ſuccum radicis *iridis paluſtris luteæ*, (*a*) alii vero pulverem *gratiolæ* ad ℨiß. vel ℨij. mane ex vino. *Lenibus* vero *purgantibus* plerumque nihil boni his in morbis effici ſolet. Conf. *Sydenham.* de Hydrope, qui aut fortiter, aut numquam hic purgandum eſſe ſtatuit.

XIX.

Curatio hydropis a febre.

Si *hydrops a febre intermittente ortus eſt*, vel febris intermittens ſimul adhuc continuat, tunc utramque, graviſſimum quamvis malum, divini *corticis peruviani legitimo uſu* ſæpe ſimul tolli poteſt, non neglecto tamen & aliorum roborantium idoneorum recto uſu. Qua de re vid. filii diſſert. de quartana & Hydrope per corticem peruvianum curatis, An. 1740. edita.

XX.

Diæta Hydropicorum.

Diæta ſervanda bona, *motus* corporis, quantum fieri poteſt, præſertim quando ſe movere adhuc poſſunt, frequenter inſtituatur; alimenta aromatibus ſint condita, *vinum generoſum*, cumprimis rhenanum, modice uſurpetur, præſertim herb. abſinth. bacc. junip. & cortic. aurant. immo & cortice peruviano ac caſcarillæ imprægnatum; ubi vero in pauperibus loco vini, *cereviſia diuretica* bonæ notæ ſumi poteſt. Cereviſia vero recens & feculenta omniſque potus refrigerans & nimius itemque ſpiritus vini vitetur. Si vero his non cedit, in *aſcite* mature ad *paracenteſin*, eſt confugiendum, de qua vid. Chirurgia noſtra, non neglectis tamen interea & poſt eam remediis idoneis & apta victus ratione, ut modo præcepimus.

XXI.

Hydropes particulares.

Hydropes particulares, *ut hydrocephalus*, *hydrops pectoris*, *hydrocele*, &c. interne eodem modo tractandi ac cachexia vel hydrops univerſalis. Reliqua vero, & præſertim externa, ſi interna illa parum proficiunt, ex Chirurgiæ noſtris inſtitut. peti poſſunt.

XXII.

[*a*] Commodam ejus præparationem & uſum cel. *Werlhofius* obſerv. de febrib. p. 60. docuit.

XXII.

De Tympanite.

In TYMPANITE, quia humores pituitoſi, relaxatio toni viſcerum & flatus in cauſſa ſunt, qui inteſtina flaccida & ventrem adeo diſtendunt, roborantia ſive tonica & carminativa, reſolventibus, amaris & ſalinis in hydrope laudatis miſcenda vel interponenda, ut Eſſent. cortic. aurant. flor. chamomill. Eſſent. & ſpiritus carminat. &c. item liſmatura martis cum extractis amaris, ad modum Sydenhamii pro tono partium roborando, vel in forma pilularum vel Electuarii valde hic conducit. Singulo triduo vel quatriduo laxans vel e pilulis lenioribus, utpote balſamicis aliiſve ſimilibus, vel pulvere e jalapa & mercurio dulci, vel ſale amaro cathartico exhibeantur: hiſque per duas treſve hebdomades aut diutius prout neceſſitas exiget, continuetur; poſtea vero prælaudata tonica ſive roborantia, ſervato eodem regimine ac diæta, ut in cachexia & hydrope, ſubjungantur. Abdomini, olea deſtillata & balſama carminativa calide ſæpe illini debent; vel emplaſtrum de cumino aut de baccis lauri, vel diaſaponis imponi poteſt. *Si alvus obſtructa* negotium facit, vel indicato purgante vel clyſtere carminativo, quoties opus eſt, ſolvatur. *Tympanitis.*

XXIII.

De Ictero.

ICTERUS eſt cachexiæ ſpecies, in qua bilioſæ particulæ copioſius quam par eſt, per ſanguinem totumque corpus, ac ſpeciatim faciem & oculos diffunduntur, vel ob viarum biliariarum in hepate obſtructionem, vel hepatis ſpaſmodicam conſtrictionem, unde tranſitus bilis ex vena portæ in ductus biliarios impeditur, eaque hinc per venam cavam ex hepate ad cor abire cogitur, unde per totum corpus diffunditur, cutemque, oculos & urinam potiſſimum colore flavo tingit. *Icterus.*

XXIV.

In *curatione* bilis & ſanguis tenax ac viſcidus iiſdem remediis, ut in cachexia, §. V. ad VIII. dictum eſt attenuandus ac reſolvendus, maxime ſalibus digeſtivis, Eſſentiis amaris, & infuſis radicum & herbarum attenuantium aquoſis, ad modum Theæ uſurpatis, quibus etiam conſtrictio hepatis moderatur, & icterus plerumque optime tollitur. Speciatim vero præter modo indicata, hic egregei *Ejus curatio.*

pro-

proſunt radic. rhei, curçumæ, chelidon. majoris, dulcamaræ, (*a*) pimpinellæ albæ, herb. marrubb. alb. hepaticæ nobilis, linguæ cervinæ, capilli veneris, cardui benedicti, *Anima* ſeu *Eſſentia rhabarbari*, aqua poratæ cochleatim uſurpata, & denique *millepedes* vel in pulvere, vel electuario, vel ſuccus eorum expreſſus, cum regimine diaphoretico, ita enim particulæ ſanguinis & bilis viſcidæ ac ſtagnantes reſolvuntur, atque per ductus biliarios & cutim ſenſim expelluntur. Idem etiam obtineri poteſt legitimo *uſu aquarum medicatarum*, quæ hic quoque valde egregiæ. *Sapo* tandem bene præparatus & purus, ac præſertim venetus aut hiſpanicus a ʒſs. ad ʒj. bis terve in die exhibitus, non omiſſis infuſis aqueis laudatis, tam in ictero, quam aliis cachexiis atque obſtructionibus, ob vim ejus attenuantem, reſolventem ac diureticam, valde hic prodeſt. Ita etiam *cortex peruvianus* cum ſalibus neutris ſive mediis, tanquam inſigne ſpecificum in hoc morbo a quibuſdam valde laudatur. Vid. *Camerarii* de hoc argumento peculiaris diſſertatio.

XXV.

Si alvus hoc in morbo, ut plerumque fit, non rite ſuccedit, *dum feces albæ, duræ & ſiccæ*, ut in canibus plerumque eſſe ſolet, rhabarbarum vel in pulvere vel in Eſſentia aquoſa, vel in decocto ſive potiuncula, ſine vel cum foliis ſennæ, datum optime prodeſt: id quod etiam reliquis remediis, præſertim ſi morbus ab ira ortus eſt, ſæpius interponendum.

Quando icterum *æſtus & ſitis febrilis comitatur*, ſalibus digeſtivis, nitrum & antimonium diaphoreticum addenda, potuſque ſufficiens aqueus temperatus commendandus.

Vomitoria purgantia fortiora, *ſudorque*, tam per medicamenta calidiora, quam per regimen coactus, plerumque nocent; lenis vero ſudor ſeu tranſpiratio paullo auctior, mane, præſertim in lecto, aqueis præſertim calidis producta confert.

Diæta tenuis ac parca, quæ in aliis cachexiis convenit, cum *potu ſufficienti tenui*, itemque *motus corporis* frequens hic valde ſunt neceſſaria; *ira* vero ac *triſtitia*, ut & quies nimia, ſunt fugienda.

XXVI.

De Scabie.

Scabiei cura. SCABIEM quoque, (quæ cachexiæ ſpecies eſt cum acrimonia) interne eadem fere remedia ſanant, quæ contra ca-

[*a*] Hæc radix valde commendata eſt a *Pekkero* in Exercit. pract.

cachexiam in univerſum §. V. ad VIII. propoſita ſunt: inprimis vero Eſſentiæ, pulveres & decocta vel infuſa diaphoretica, ac ſpeciatim Eſſentia fumariæ, helenii, ſcordii, alexipharmaca, ſuccini, lignorum, ligni ſaſſafras, Tinctura antimonii tartarizata, lapides cancrorum, antimonium diaphoreticum, antimonium crudum, & flores ſulphuris parca doſi remixti, decocta radicum & lignorum, ſpeciatim radicis lapathi acuti, cum regimine diaphoretico, non ſudatorio, præmiſſis atque interpoſitis purgantibus ad materiam vitioſam evacuandam, quæ ſemper *mercurius dulcis* ingredi debet, egregie hic conducunt: hiſque aliquamdiu, obſervata ſimul bona diæta, continuatis, levior ſcabies, ſine externis etiam adhibitis remediis, ſæpe cedit.

XXVII.

Quod ſi vero hoc non fiat, *ſed ſcabies* pertinacior ſit, atque prædicta remedia per dies circiter quatuordecim adhibita fuerint, *externe* vel unguento ex ſulphure & axungia porcina, vel quod fere melius adhuc eſt, unguento mercuriali partes affectæ, imprimis articuli, quotidie ſemel vel bis calide inungi, & mane rurſus vel ſapone, vel furfuribus ex amygdalis, præſertim amaris, vel decocto avenæ, vel aqua calcis vivæ, vel lixivio antimonii diaphoretici, aut lixivio ſulphuris aqua calcis vivæ parato, aut decocto radicis lapathi acuti, vel enulæ, vel herba ſaponariæ aut ſcabioſæ, admixto pauco nitro antimoniato, tepide ablui poſſunt, continuatis interea prædictis purificantibus medicamentis internis, donec malum omnino cedat. *Pertinacioris.*

XXVIII.

In *ſcabie maligna*, inveterata *ſive ferina* interne etiam, præter dicta, medicamenta mercurialia, alterandi fine, ut mercurius dulcis, parca doſi, mane & veſperi, vel ſolus vel cum ſulphure antimonii remixtus, cum fructu dantur; vel ſi ægri ſint habitus *ſcorbutici*, ſucci recentes herbarum antiſcorbuticarum, ut cochleariæ, naſturtii, acetoſellæ, numulariæ, &c. cum juſculis carnium vel ſero lactis mane dati & aliquandiu continuati, valde hic ſæpe proſunt; quibus Eſſentia fumariæ cum ſpiritu cochleariæ parata, ante meridiem & circa veſperum optime jungitur. *Ferinæ curatio.*

XXIX.

In *venerea ſcabie* frequens & moderatus uſus mercurii dulcis mane ſcilicet & veſperi, cum vel ſine ſulphure antimonii, purgationes mercuriales ſæpe repetitæ, decocta lignorum ac radicum laudata, cum regimine diaphoretico paullo fortiori, præſertim mane in lecto, prædictæ eſſentiæ & unguentum aliquod mercuriale plerumque ſufficiunt. Si vero *Curatio ſcabiei venereæ.*

ma-

malum gravius, aliaque adhuc morbi venerei ſymptomata adſint, curatio ut in ipſa lue venerea adhibenda.

XXX.

Vitanda in ſcabie. In *omni ſcabie vitandum* eſt frigus, cibi ſalſi, aromatici, acres, caro ſuilla, aliaque ſale vel fumo indurata, & nimia repletio, caveantque ægri, ne malum, partes prurientes ſæpius aut vehementius ſcalpendo, exacerbent.

XXXI.

Retropulſæ tractatio. Quando *a ſcabie intempeſtive retropulſa ſymptomata oriuntur*, ut capitis dolores, difficilis reſpiratio, anguſtiæ præcordiorum, febres, epilepſia, aſthma, &c. frigus vitandum; calor moderatus externus & remedia diaphoretica cum decoctis lignorum in lecto ſunt adhibenda, ut eſſentia quædam diaphoretica, & pulvis ex lapidibus cancrorum, antimonio diaphoretico, arcan. duplicat. cum parca copia mercurii dulcis & floribus ſulphuris. Quod ſi vero ægrum *calor* ſimul *febrilis* ſcabie repulſa invaſit, loco ſulphuris pulveribus prædictis parum nitri admiſcendum. *Numquam igitur curatio affectuum ſcabioſorum externis*, præſertim mercurialibus aut ſulphuratis incipienda, quia ſcabiem repellunt, & varia periculoſa ſymptomata, immo ipſam mortem ſæpe, præſertim in infantibus & debilioribus producunt.

Sanguineis & ſucculentis præſertim, ſcarificationibus alias jam aſſuetis, *ſcarificationes* quoque in ſcabie valde proſunt, quæ malum jam ad cutem propulſum melius educunt, quam Venæ ſectio.

XXXII.

De Scorbuto.

Scorbutus quid. SCORBUTUS eſt cachexiæ ſpecies, in qua ſanguis ſpiſſus, quaſi coagulatus ſive grumoſus & ad motum ineptus videtur, atque ſingularem corruptionem, & quaſi putredinem, cum acrimonia, *modo alcalica* ſive calida, *modo acida* ſive frigida, *modo ſalſa*, concipit: unde dolores, maculæ rubræ aut lividæ in artubus, ulcera mali moris, fœtida, cruentationes & eroſiones gingivarum ac dentium, os fœtidum, debilitas & laſſitudo totius corporis, anxietates circa præcordia, aliaque ſymptomata proveniunt.

XXXIII.

Ejus diviſio & cauſſæ. *Dividi*, mea quidem ſententia, optime poteſt in *alcalicum* ſive calidum; *acidum* ſive frigidum, & *ſalſum*, ubi ægris ſapor ſalſus ſemper in ore adeſt. *Cauſſa ſcorbuti calidi* ſive *alcalini* eſt nimia copia ſalium alcalinorum in ſanguine, eoque calidioris temperamenti homines corripiuntur, itemque illi, qui in calidiores, remotiores regiones iter

per

per mare faciunt: ubi ſalia ſanguinis per calorem nimium in alcalica tranſmutantur, quæ deinde effectus ſcorbuti producunt. E contrario *ſcorbutus frigidus* ſive *acidus* in frigidioribus potiſſimum regionibus dominatur, & non ſolum harum incolas, ac præſertim qui circa maritima loca habitant, invadit, verum etiam qui navibus longinqua itinera per mare in boreales regiones faciunt, ubi tamen præcipue illos affligit, qui otio indulgent, & corpus non ſatis motu aut laboribus exercent: quibus cauſſis cibi craſſiores & potus aſſumti in ipſis quaſi aceſcunt, atque ſic acrimoniam acidam, una cum viſcido, in ſanguine producunt. *Scorbuti ſalſi* cauſſa videntur quam maxime cibi ſalſi, & cumprimis frequens ac nimius uſus ſalis, itemque carnium & piſcium ſale marino conditorum, qui ſenſim efficiunt, ut ſal ſalſum ſive muriaticum in corpore ac humoribus prædominium adipiſcatur.

XXXIV.

Præter ſigna generalia in §. 32. indicata, *alcalicus* ex calore p. n. rubore faciei, oris & labrorum; frigidus ſive *acidus* ex ſapore, ſudore & ructibus acidis labris & oris parte interna pallida, alba vel cœruleſcente, pallore & frigore corporis cognoſcuntur. In *ſalſo* vero ſcorbuto ſapor ſalſus fere ſemper in ore adeſt. Quo leviora vero vel graviora ſymptomata adſunt, eo facilius vel difficilius curatur. *Diagnoſis & prognoſis.*

XXXV.

In *curatione*, generatim viſcidum & acre corrigendum, atque impurum per ſudorem & urinam expellendum. Quem in finem generatim proſunt decocta & infuſa aquoſa, diaphoretica, in ſcabie laudata, & inprimis decoctum radicis cichorii, lapathi, bardanæ, ſcorzoneræ, ſaſſaparillæ, chinæ & ligni ſaſſafras, ſi modo corpus contra frigus probe muniatur, in perpetua tranſpiratione conſervetur, ac frequenti motu exerceatur. Cibus vero parcus ac potus tenuis, aquoſus ſive temperatus ſufficienti quantitate aſſumatur, præſertim in ſcorbuto calido & ſalſo. *Aquarum tandem* vel *medicatarum* vel & *ſimplicium puriſſimarum uſus* legitimus, per plures dies aut hebdomades continuatus in quocumque ſcorbuto *præſtantiſſimus* eſt: quia optime diluunt viſcidum atque omnem acrimoniam egregie corrigunt, temperant atque eluunt, ita tamen, ut in ſanguineis, calidioribus & robuſtis, prægreſſa Venæ ſectione, magis acidularum, Pyrmontenſium nimirum, Sualbacenſium, Egranarum, Spadanarum, &c. in frigidioribus vero ac debilioribus aquarum temperatiorum, ut Selſenenſium; vel Thermarum, ut Emſenſium, vel Wisbadenſium, Carolinarum, Aquiſgranenſium, uſus, & quidem in his calidus, in illis frigidiuſculus fere præferendus videatur.

Curatio generalis.

Curationes per aquas.

XXXXI.

Curatio ſpecialis ſcorbuti calidi.

Speciatim vero in iis, qui calidioris ſunt temperamenti, ſive *ſcorbuto calido laborant*, utpote in quibus acrimonia alcalica peccat; præter remedia temperantia & diluentia generalia, conducunt quoque & alia moderata *medicamenta acidula*, ut acetoſa, acetoſella, ſuccus citri, aurantiorum, pomorum ſinenſium, ceraſa, fraga, rubi, ribeſia aliique fructus horæi, maturi, grate acidi. Præterea *tincturæ acidulæ*, ut roſarum, florum bellidis, aquilegiæ; papaveris rhead. itemque condimenta & embammata acidula, ac denique nitrum & nitrum antimoniatum, cum pulveribus temperantibus; ſucco citri aut limonum, vel aceto ſaturatis ſubinde data; vitando omnis generis calefacientia & ſpirituoſa, atque imprimis antiſcorbutica calidiora, ut cochleariam, naſturtium, raphanum ruſticanum ſive armoratiam, ſinapi, aromata, & inde parata. Prodeſt his etiam egregie *potus ſeri lactis*, lactis ebutyrati, præſertim verno tempore, mane quotidie ad libram unam vel alteram hauſti, vel & *aquæ medicatæ* aliæve puræ frigidæ, legitime uſurpatæ.

XXXVII.

Scorbuti frigidi.

In *frigidioribus* vero, ſive *qui frigido ſcorbuto* laborant, qui ſeptentrionalibus valde familiaris eſt populis, & in quo *acidum* ac *viſcidum* præcipue peccare videntur, ſtricte ſic dicta *antiſcorbutica acriora*, ſive *alcalica*, ut cochlearia, naſturtium, lepidium, beccabunga, chelidonium minus, ſedum acre vermiculare, raphani quicumque & præſertim ruſticanus dictus, ſinapi, cepæ & allium in ſubſtantia, juſculis medicatis & in cibo conveniunt. Ex pręparatis vero imprimis hic conducit vel ſpiritus cochlearię, vel Eſſentia fumarię cum ſpiritu cochlearię parata, aliquoties in die uſurpata, itemque amara quæcumque & præparata ex eis, vel in forma infuſi, aquoſi vel vinoſi, eſſentiæ vel extracti: ut fumaria, trifolium fibrinum, carduus benedictus, chærefolium, radic. cichorii, lapathi acuti, chinæ, ſaſſaparillæ, vel etiam in forma decocti, interpoſitis ſubinde lenibus laxantibus. Præterea etiam ex *prædictis herbis antiſcorbuticis*, *acribus*, *ſuccus recens expreſſus*, ad cochlearia duo vel tria conducit, vel ſi cum juſculo carnis tenuioris prius coquantur juſcula medicata fiunt efficaciſſima, ſi quotidie per aliquod tempus, ſubjuncto motu, matutino tempore, uſurpantur. Speciatim vero & *cochlearia* & *naſturtium* vel in ſucco, ut modo dictum eſt, vel tenuiter tantum diſſecta, cum vel ſine pauco ſaccharo, utiliſſime ſæpe ab his comedi poſſunt: quibus omnibus vero aliquamdiu cum debito regimine & diæta continuandum. Eſſentiæ lignorum, ligni ſaſſafras & tinctura antimonii tartari-

tariſata hic quoque, ut in pleriſque ſanguinis impuritatibus, valde egregiæ ſunt.

XXXVIII.

In ea denique *ſcorbuti ſpecie*, quæ *ſalſa* dici ſolet, *ubi ægri continuo ſalſum ſaporem in ore* percipiunt, præter aquas medicatas modo laudatas, aut ſimplices alias puriſſimas, tite præparatæ *aquæ calcis vivæ* legitimus uſus internus ac diuturnus, a libra una ad duas eam quotidie mane, immo & circa veſperam bibendo, pro ſummo ſpecifico merito habetur vitando ſimul abuſum ſalis, carneſque & piſces ſalitos. **Scorbuti ſalſi.**

XXXIX.

Contra ſtomacacen ſive gingivarum eroſionem ac cruentationem, una cum laudatis internis medicamentis, externe utiliter adhibetur Tinctura gummi laccæ, qua gingivæ mane & veſperi leniter fricantur; vel Eſſentia myrrhæ aut ſuccini; vel mel roſarum ſpiritu ſalis vel ſucco citri leniter acidulatum, vel *ſal culinare* leviter contritum, quo dentes eadem ratione bis vel ter in hebdomade blande fricantur, quod ultimum etiam dentium ſordes ac putredinem egregie expurgat. Ita & *myrrha* ſæpius manducata & aliquandiu in ore detenta, immo & ſi dentes ea fricantur, contra hæc oris vitia perquam utilis eſt; vel electuario ex myrrha, ſanguine draconis, radice biſtortæ, nuce moſchata & pauco alumine crudo vel uſto, cum melle roſato parato, gingivæ ſubinde gravi ter detergantur. *Salvia* etiam ejuſque infuſum aqua vel vino, præſertim rubro utiliter pro abſtergendis ſæpe gingivis putridis cum fructu adhibentur. Si *myrrha* & *terra japonica*, vel *roſmarinum* & *muſcus pruni ſylveſtri* in vino rubro decoquuntur, eiſque gingivę ſępius eluuntur egregie quoque eas mundant ac gingivas firmant. **Stomacaces.**

XL.

Ad maculas ſcorbuticas abigendas; interne laudata diaphoretica, infuſa nimirum calida radicum, herbarum, & lignorum, Eſſentia alexipharmaca, lignorum, M.S. pulveres diaphoretici cum evitatione frigoris, lenique ſubinde ſudore mane in lecto excitatio, adhibenda, & ſi forte poſt horum uſum aliquandiu continuatum non evaneſcant, externe aqua calcis vivę, calide quotidie pauco ſpiritu vini camphorato acuata, ablui poſſunt; vel etiam unguento ex mag. marcaſitę, mercurio pręcipitato albo & unguento roſato; vel etiam ex duobus ultimis ſolis paratum his maculis veſperi inungi. **Macularum ſcorbuticarum.**

XLI.

Diæta ſcorbuticorum.

In *Diæta*, ſcorbutici calidi, omnia calefacientia, acria, ſalſa, aromatica, & ſpirituoſa; *frigidi contra*, acida refrigerantia, utrique vero craſſa & quæ difficulter concoquuntur, nimiamque alimentorum copiam vitare debent: & quoniam *ſæpe plethora concurrit*, præſertim in calido, Venæ ſectio vere & autumno & præſervandi & curandi ſcopo utiliter adhibetur. *Frigidi etiam vitent*, quantum fieri poteſt, *aerem frigidum* & humidum, quærantque contra calidum & ſiccum, atque aromatibus & antiſcorbuticis in cibis, ut zingibere, ſinapi, cinamomo, cardamomo, caryophyllis, mace, nuce moſcata, pipere, armoracia, naſturtio, cochlearia, aliiſque moderate calidi modice utantur; *calidiores* vero contrarium obſervent.

XLII.

Scorbutus & L. V. non confundenda.

Denique *vitanda eſt ſcorbuti & luis venereæ confuſio*: hæc enim, licet varia ſigna ac ſymptomata cum ſcorbuto habeat communia, tamen antiſcorbuticis pleriſque, præſertim acrioribus, non curatur, ſed potius exacerbatur: ille vero, & cumprimis alcalicus ſive calidus, plerumque per mercurialia, præſertim fortiora, itemque per purgantia ac ſudorifera valentiora redditur deterior. Ubi vero complicata ſunt lues venerea & ſcorbutus, ut ſæpe fieri ſolet, illa ſuis medicamentis prius aggredienda atque expurganda, & poſtea quoque ſcorbutus, niſi jam ſimul, ut ſæpe fit, illius remediis ſublatus ſit. Tandem adhuc indicare volui, quod *bona diæta* §. 41. indicata, *motus frequens corporis*, & *potus ſufficiens temperatus*, præſertim aquoſus, præcipua ſint ſcorbuticorum tam ad præſervandum quam curandum remedia atque aſyla.

XLIII.

De Morbis Venereis.

Morbi venerei & 1. Gonorrhœa.

MORBI VENEREI præcipui ſunt *Gonorrhœa*, & ita dicta *Lues venerea* cum ſuis ſymptomatibus, ad quas ceteri omnes referri poſſunt. GONORRHŒA vero eſt vel *benigna*, vel *maligna* ſive *virulenta*. *Benigna* dicitur fluxio ſeminalis materiæ ex urethra, quæ ſine dolore & inflammatione; ſed potius a laxitate, debilitate, ſive *atonia glandulæ proſtratæ*, *veſicularum ſeminalium*, *aut ductulorum* in urethra MORGAGNI, vel ab exulceratione poſt gonorrhœam virulentam relicta provenit; oriturqne vel ſine contagio impuro venereo, a nimio coitu, nimiis pollutionibus, aut aliis nimiis ſeminis profuſionibus quibuſcumque; vel poſt gonorrhœam

rhœam virulentam vel frequentiorem, vel diuturniorem, non ſatis curatam, veneno licet venereo deſtructo aut ſublato. *Virulenta* contra, ſive *maligna* inflammationem, dolorem & exulcerationem in urethra, a contagio venereo ſive coitu cum impura ſive lue venerea affecta contractam, pro cauſſa habet, dolores hinc acerbos creat, cum ardore vehementi in urethra, præſertim quando ægri urinam emittunt, atque materia excreta purulenta, vireſcens & quandoque ſanguinolenta exiſtit. Superveniunt ſæpe *inflammatio & tumor præputii*, *tumores teſticulorum dolorifici*, *bubones* in inguinibus; (*poulains* Gallis) ulcera in præputio, aut glande penis, *chancres* vulgo dicta, *priapiſmus*, *phimoſis*, *paraphimoſis* aliaque mala, immo haud raro *ipſa lues venerea*, præſertim ſi vel negligitur, vel non rite curatur. Atque ex his *diagnoſin & differentias utriuſque gonorrhœæ*, una cum parte prognoſeos patere exiſtimo, & hoc ſolum hic adhuc addimus, quod *gonorrhœa benigna inveterata utplurimum difficilius quam maligna & recens curationem admittat*, ob partes læſas nimium quantum relaxatas ac debilitatas, adeoque & ab hac curationem noſtram auſpicabimur, atque de benigna deinceps acturi ſumus.

XLIV.

Curatio virulentæ.

In *curatione igitur virulentæ* ad expurgandum virus venereum incipiendum a *potu frequenti* ptiſanæ tenuioris, temperantis, ſirupo dialtheæ parum edulcoratæ, atque idoneis *purgantibus*, iiſque aliquoties repetitis, vel ex pulv. jalappæ idonea copia, vel extract. panchym. Croll. vel ex pulpa Caſſiæ, (quibus ſemper mercurius dulcis, tanquam præſtantiſſimum gonorrhœæ antidotum, apta portione, admiſcendus) conſtantibus. Deinde ulterius pro corrigenda ac deſtruenda materia virulenta bis in die vel ſæpius *decoctum* ex radicibus antivenereis, ſed abſque regimine ſudorifero, aſſumant, ac ſimul cum hoc præſertim in frigidioribus, Eſſentiæ & Tincturæ, quæ in ſcabie & ſcorbuto laudatæ ſunt, propinentur. Inprimis vero hic valent Tinctura antimonii tartariſata, Eſſentia lignorum, pimpinellæ albæ & Succini: *In calidioribus* vero ac *ſanguineis* pro dolore, priapiſmo moleſtiſſimo, & ardore mitigando *ſanguis mittendus*, & pulvis temperans ex lapidibus cancrorum citratis, conchis aceto præparatis, nitro & camphora compoſitus ſæpius exhibendus, eiſque interpoſito ſubinde, quovis, verbi gratia, triduo, conveniente purgante, per duas circiter hebdomadas vel diutius, pro ſymptomatum gravitate continuandum, donec fluxus ſeminalis vel purulentus, dolor aliaque ſymptomata valde remittant, vel omnino ceſſent.

XLV.

Quid ſub-acto veneno vene-reo agen-dum.

Quod ſi vero, ardore & dolore ceſſante, fluxus tamen materiæ albæ blandæ adhuc continuet, id quod virus ſubactum & deſtructum indicat, tunc *ſpecifica fluxum hunc ſiſtentia*, præſertim os *ſepiæ* ſæpius parca doſi exhibeatur, & vel cum Eſſentia balſamica vel balſamo copaivæ aliquandiu continuetur, donec omnino ceſſet. Servanda vero ſimul diæta tenuis, vitanda venus, vinum, ſpiritus vini, motus vehementior & omnis exceſſus. Pro *ordinario potu* inſervit vel ptiſana, vel ſimplex decoctum hordei aut avenæ, præſertim ſirupo dialtheæ modice edulcatum.

XLVI.

Quid in malo con-tumaci.

Quod ſi malum contumacius, cuivis doſi pulveris oſſis ſepiæ, ſacchari ſaturni, gr. i. ij, vel in robuſtioribus tria admiſceantur, aut *pilulæ Blancardi* contra gonorrhœam, ex gumm. elemi, maſtichis à ℥ij. & terra catechu ℈j. conſtantes, a ℈ß. ad ℈j. veſperi quotidie vel alternis diebus cum fructu uſurpantur, immo & prædicto pulveri adjungantur *Injectiones in urethram* principio lenientes, ex lacte vel decocto hordei aut avenæ cum melle roſarum; circa finem vero adſtringentes & roborantes, ex aqua plantaginis & calcis vivæ cum ſaccharo ſaturni, vel lapide medicamentoſo Crollii, aut pauco ſpiritu vini camphorato remixta cum fructu adhibentur.

XLVII.

Tumores præputii, & teſtium.

Bubones & ulcera venerea, præputii & teſtium tumores, aliaque hujus morbi ſymptomata, interne eodem, ut gonorrhœa recens, modo tractanda; externa vero curatio ex Chirurgia noſtra prolixius peti poteſt: interna tamen præcipua hic trademus. Igitur ſi *inflammatio vel tumor præputii*, quæ ſæpe vel *phimoſin* vel *paraphimoſin* conſtituere ſolent, adeſt levior, egregie diſcutitur, ſi ſpiritus vini vel ſimplex vel maxime camphoratus, tepide ſæpius illinitur, cavendo, ne partes forte eroſæ eo tangantur, eoque ipſo dolores vehementiores moveantur; aut fomentum cum ſplenio ſæpius applicetur ex aqua calcis vivæ, pauco ſpiritu vini camphorato roborata, addita ceruſſæ præparatæ, vel lithargyrii portione. *Sin vero jam vehementior*, aut prædicta parum ſunt, unguentum album camphoratum, admixto pauco mercurio vivo, aut præcipitato albo, ſæpius illinatur, & ſubinde decocto calido ex emollientibus & reſolventibus cum lacte parato aliquandiu foveatur, vel eidem tepidæ penis per aliquod tempus immittatur, donec tumor diſpareat.

XLVIII.

Ulcera penis.

In glandis aut præputii eroſione ſive ulcere (*chancre*) aqua calcis vivæ pauco mercurio dulci vel præcipitato albo ro-

bo-

borata, ſubinde abſtergatur, & deinde oleum ovorum &
philoſophorum, partibus æqualibus mixtum, applicetur, quod
*oleum philoſophorum etiam fungoſas horum ulcerum excreſcen-
tias*, conſolidationem impedientes, quia leniſſimum ſepticum
eſt, tollit. Ita & unguentum ex mercurio vivo, terebin-
thina, quantum ſufficit, ſubacto, & unguento roſato para-
tum, aliave unguenta ex mercurio confecta egregie hic con-
ducunt.

XLIX.

Bubones.

Si ex gonorrhœa nimis cito per adſtringentia ſuppreſſa,
bubones aut *teſticulorum tumores* orti, illa purgationibus ſæpe
repetitis ope mercurii dulcis, decoct. lignorum, & Eſſentia
ſuccini, alexipharm. vel pimpinell. alb. revocanda, & poſt-
ea, ut §.XLIV. propoſitum eſt, curanda. *Externe* vero bu-
bones ſæpe fricandi unguento mercuriali gryſeo, atque Em-
plaſtr. diachyl. cum mercurio vivo roboratum ſuperadden-
dum. *Si vero jam in abſceſſum vergunt*, emplaſtro diachylo
cum gummis, vel de melioto ſuppurandi, atque ut in Chi-
rurgia docuimus, aperiendi ac perſanandi.

Teſticulorum tumores.

Teſticulis vero tumidis vel aqua calcis vivæ cum ſpiritu
vini camphorato & ceruſſa, ſplenii beneficio calide impo-
nenda, vel cataplaſma ex mica panis cum lacte & croco
cocta paratum; vel decoctum oryzæ ſpiſſum cum lacte, a-
liudve ſimile ſupra dandum; & ſi tumor valde rurſus immi-
nutus eſt, reliquum emplaſtro de ranis cum mercurio vel
diaphoretico *Mynſ.* vel de cumino, optime reſolvitur; uſur-
patis ſimul internis modo §. præcedenti laudatis.

LI.

GonorrhϾ benignæ curatio.

IN GONORRHOEA BENIGNA, quæ difficilius ple-
rumque, ut dictum eſt, ſanatur, quam maligna, ad diſſlan-
dum ſerum ſuperfluum parteſque laxas roborandas, condu-
cunt frequens motus corporis, decocta lignorum cum radice
tormentillæ vel biſtortæ ac pimpinellæ albæ parata, & Eſ-
ſentia lignorum, pimpinellæ albæ, ſuccini, alexipharmaca,
aliquoties in die hauſta, interpoſitis ſubinde laxantibus mer-
curialibus & ſpeciatim pilulis noſtris polychreſtis, aliiſve ſi-
milibus. Quibus poſt aliquod tempus, ſi prædicta non ſuffi-
ciant, fortiora roborantia & moderate adſtringentia adjun-
genda ac ſubjungenda: ut pulvis ex oſſe ſepiæ & croco mar-
tis, vel pilulæ Blancardi contra gonorrhœam ſupra §.XLIV.
laudatæ, itemque Tincturæ martiales aut Mixtura tonica,
ex Tinctura tartari cum ſpiritu C. C. remixta; vel & in-
fuſum vinoſum ex roborantibus, ut radic. biſtortæ, tormen-
tillæ, pimpinellæ cum cortic. aurantiorum, ac præſertim et-
iam caſcarillæ confectum. *Externe* injectio roborans ex aqua
calcis vivæ cum pauco ſacchari ſaturni in urethram, vel ex aqua
calcis

calcis vivæ, vel plantaginis cum pauco ſpiritu vini camphorato ſupra jam laudata, valde etiam hic conducit. *Diæta* ſimul ſit parca, ſiccans & roborans; bibant ſubinde vinum *Pontac* dictum, vel aliud ſimile modice adſtringens; vel etiam illud cum aqua mixtum divitibus pro potu ordinario concedi aut ſuaderi apte poteſt. Denique etiam opus eſt, ut ægri illo tempore a venere abſtineant, donec curati ſint, atque etiam poſtea frequentiorem venerem diu evitent.

L I I.

De Lue venerea.

Lues venerea. LUES VENEREA eſt cachexiæ ſpecies, in qua ſerum ſanguinis ſingularem craſſitudinem & acrimoniam, ut plurimum, a contagio per impurum congreſſum ſuſcepit: unde ſtagnationes, dolores capitis & artuum præſertim noctu ingraveſcentes, artuum laſſitudines, maculæ rubræ & cruſtæ ſive & ſcabies in variis partibus, præſertim in facie, fronte, & capite, tumores, eroſiones & ulcera partium mollium æque ac durarum, inprimis in partibus genitalibus, labris, palato, faucibus, & naribus, eveniunt, ita tamen, ut horum ſymptomatum modo minor, modo major copia adſit. *Sæpius ſequitur gonorrhæam*, vel in mulieribus *poſt fluorem album virulentum*, intempeſtive ſuppreſſum aut neglectum; vel quod frequentius, *bubones* aut *ulcera venerea* (*chancres*) in partibus genitalibus neglecta aut male tractata; unde fermentum ſive virus venereum totam maſſam ſanguineam ipſaſque partes ſolidas inficit ac lædit.

L I I I.

Dividi apte poteſt hæc Lues *in leviorem & vehementiorem*.
Ejus diviſio. LEVIOREM vocamus gradum, ſi malum tantummodo in humoribus adhuc exiſtit, & laſſitudine, torpore, doloribus capitis & artuum, nocte ingraveſcentibus, tetro faciei colore, maculis lividis, ſcabie capitis aut frontis, vel etiam bubonibus, aut levioribus ulcuſculis in partibus genitalibus vel faucibus, &c. ſe manifeſtat. *Sin vero partes ſolidas*, ut fauces, uvam, palatum, naſum, penem & præcipue oſſa palati, naſi aut cranii jam invaſit, & quidem jam vehementius, ita ut vel uva exeſa, vel ſeptum naſi aut palatum eroſum, vel omnino jam perforatum, tumoreſque hinc inde ſive nodi venerei, & graviores aliæ exulcerationes oriuntur, *gradus hujus morbi eſt vehementior*, periculoſior, curatuque longe difficilior: immo quo plura & pejora adſunt ſymptomata & læſiones, quo diutius jam duravit, quo corpus magis

gis extenuatum ac conſumtum, & quo magis jam vires deſtructæ, eo difficilius curatur, aut quandoque, præſertim ob virium defectum, prorſus eſt inſanabile. Qui a juventute ſive a matre, ſive a nutrice impura jam infecti ſunt, omnium difficillime, aut prorſus non curantur.

LIV.

Curatio gradus levioris.

In *curatione* igitur Luis venereæ virus venereum eſt expellendum, deſtruendum, & cachexia illa peculiaris corrigenda: id quod in leviori, vel ſaltem non adeo vehementi gradu, *ſine ſalivatione* & ſolum attenuantibus, ſudoriferis, maxime decoctis lignorum, ut ligni ſaſſafras, quajaci, juniperi, radicis ſarſaparillæ, chinæ, bardanæ, pimpinellæ albæ, ut & herbæ ſaponariæ, mane & circa veſperam, vel ſæpius larga ſatis copia datis, præmiſſis & interpoſitis ſæpe purgantibus mercurialibus, haud raro obtineri poteſt; cum quibus tamen decoctis Tincturæ antimonii tartariſatæ, Eſſentiæ lignorum vel pimpinellæ, &c. majoris efficaciæ cauſſa apta doſis ſemper exhibeatur, adjuncto regimine diaphoretico aut blande ſudoriſero, mane vel in lectulo, vel quod nonnullis magis placet, in ſtuphis aut arculis ſudatoriis. Certius tamen & melius ſuccedet curatio, ſi ſimul ſingulis vel alternis diebus parva doſis mercurii dulcis vel panaceæ mercurialis exhibetur; vel & quotidie unguento mercuriali tarſi ac malleoli pedum, itemque flexuræ cubiti probe fricantur, iiſque prudenter continuatur, (vitando ſalivationem) donec ſymptomata ſublata ſint. *Frigidioribus*, phlegmaticis & ſucculentis temperamentis pro decoctis illis magis ligna; *calidioribus* vero & macilentioribus, radices & herbas laudatas, tanquam temperatiores, præſcribere ſoleo, & pro potu ordinario decoctum ſecundarium harum radicum, vel & ptiſanam.

LV.

Gradus gravioris.

In graviori aut inveterato malo, maxime ubi partes genitales, fauces, palatum, naſus, frons, immo oſſa jam eroſa, tumores duri & dolores oſteocopi fixiores, &c. adſunt, *ſudoriſera hæc cura ſæpe non ſufficit*, ſed vel fortior uſus mercurialium, verum abſque *ſalivatione*, attamen ad inſtantem uſque ſalivationem, vel ipſa *ſalivatio mercurialis* requiritur, quæ medicamentis vel internis vel externis ſolis, vel ambobus combinatis, eaque vel leniori vel fortiori modo, excitari poteſt. *Utrique præmittenda* una aut altera *lenis purgatio* mercurialis, uſuſque aliquot dierum decocti lignorum ac radicum primarii & ſecundarii, modo laudatorum, largus, itemque diæta moderata tenuis, atque in plethoricis quoque ſanguinis miſſio.

LVI.

LVI.

Quomodo ſalivatio inſtituenda.

Sique deinde *internis ſalivationem excitare lubet*, mercurii dulcis (qui inter *mercurialia ſecuriſſimus* mihi videtur,) gran. V. VI. VIII. vel X. pro ſubjectorum diverſitate, bis, terve in die, ſub boli, pilularum, vel pulveris forma ægris exhibeantur, donec tumor faucium & gingivarum, anima fœtida, exſpuitio crebrior, aliqualis eroſio linguæ labrorum, genarum, & gingivarum, dentiumque vacillatio, tanquam lenis ſalivationis ſigna appareant; quæ ſi incidunt, ab uſu mercurii deſiſtendum, & interea decocta & ptiſana apta continuandum, donec fluxus ſalivæ ſufficiens ſenſim ſequatur; & ſi poſtea quotidie libræ duo vel libræ tres circiter intra horas XXIV. exſpuantur, ſufficit: atque ſic per hebdomades tres, quatuor, quinque vel ſex, donec ſymptomata, maxime dolores, tumores & ulcera, valde ſint imminuta, aut prorſus evanuerint, continuetur, exhibendo ſubinde, ſi minui ſalivatio videtur, circa veſperam, aliquot grana mercurii dulcis vel panaceæ mercurialis; atque hoc modo ſalivatio per ſat longum tempus continuanda: nam brevi tempore in graviori malo curatio plerumque abſolvi recte nequit, ſed malum ſi non ſatis diu continuatur facile poſt hanc curationem recrudeſcit.

LVII.

In nonnullis laudata *mercurialia ſalivationem haud producunt*, ſed parum ſunt, præſertim in robuſtioribus; quibus in caſibus, ſi aliquandiu fruſtra adhibita fuerunt, ſingulæ doſi mercurii dulcis aut panaceæ, *turpethi mineralis* gran. ij. vel iij. admiſceo, ſic plerumque brevi inde ſuccedit: ſed his deinde in caſibus iiſdem remediis etiam ſalivatio, ſi minui incipit, eſt continuanda, quandiu malum eam exigit.

LVIII.

Quid poſt ſalivationem agendum.

Poſtquam ſic ſymptomata maxima ex parte vel in totum evanuerunt, decocta ſudorifera aliquandiu cum regimine diaphoretico ſunt continuanda, ad malum radicitus exſtirpandum, interponendo ſimul ſubinde veſperi pauca grana mercurii dulcis, ad lene ſalivationis veſtigium adhuc aliquandiu conſervandum, donec omnia mala ſublata ſint.

LIX.

Quomodo per externa excitetur.

Si vero externis ſalivationem inſtituere placet medicamentis, unguentum mercuriale, ex mercurio crudo & axungia porcina paratum, inungitur primo quotidie bis aut ter calide tarſis pedum, malleolis & ſuris, ſingula vice fabæ aut phaſeoli magnitudine: & quidem melius ab ægro ipſo quam ab alio, ad ignem vel fornacem, linteo poſtea involvendis, & ſi poſt alterum tertiumve diem nulla adhuc ſalivationis ſigna adſunt, etiam flexuris cubiti, immo & parotidibus

dibus ſub auribus, æger mercurium inungat, partes unguento illo probe ac calide fricando, *donec ſalivatio ſequatur ſufficiens*; ubi ab inunctione abſtinendum, quandiu ſaliva ſatis fluit: quæ vero fricatio cum unguento mercuriali, quoties ſalivatio minuitur, veſperi iteranda, involutis ſemper partibus inunctis per lintea & faſcias, atque ſic circumſpecte continuandum, ut antea dictum, donec malum ſublatum eſt.

LX.

Quomodo utraque vatione.

Quando internis & externis remediis ſimul ſalivationem producere volumus, quotidie ſemel vel bis parva doſis mercurii dulcis exhibetur, & ſimul ſemel vel bis fricatio pedum & crurum vel & cubitorum, ſi lubet, inſtituitur, eiſque continuatur, donec ſalivatio ſequatur. Nonnulli etiam ſpinam dorſi unguento mercuriali fricant; verum quia hoc facile varia damna producere poteſt, & antea §. 59. deſcripta ſatis efficax eſt, ab hoc abſtinendum eſſe cenſeo.

LXI.

Quid durante ſalivatione faciendum.

Interea dum hæc fiunt, atque durante etiam ſalivatione, os ſæpe aqua calida aut *gargariſmate* emolliente eluatur, *potus* aſſumatur ſufficiens, aquoſus, diluens, ut mane & a meridie decoctum aliquod radicum & lignorum huic morbo contrariorum, reliquo diei tempore vel decoctum hujus ſecundarium, vel ptiſana aut decoctum hordei cum paſſulis, vel cum liquiritia & ſemine aniſi aut fœniculi paratum, immo & cereviſia tenuis bonæ notæ, quandoque, ſi eam anxie deſiderant, concedi poteſt, itemque Thea & Coffe: ſed ſi æger forte, ut ſæpe contingit, temporis tractu fiat debilis, interponi ſubinde poteſt mixtura ex aquis cordialibus, vel emulſio ſimilis, itemque gelatinæ roborantes: ſique æger a lacte non abhorret, decoctis prædictis ſemper aliquid lactis calidi admiſceri, immo lac cum pane triticeo calide pro cœna, immo & pro prandio cum fructu dari apte poteſt, preſertim macilentis & debilibus.

LXII.

Diæta.

Diæta ſit parca & tenuis, ex ſolis fere juſculis, ac, ſi plus appetant, cibis mollioribus ſive facilis digeſtionis conſtans; caviteatur vero aromata, ſalſa, acida, cruda & craſſiora, caro ſuilla, lardum, legumina, olea duriora, repletio nimia, ac frigus, corpuſque ſemper in aere temperato ac leni diaphoreſi conſervetur, quamdiu ſalivatio durat, corpuſque & mens ſint tranquilla.

LXIII.

Cautela.

1. *Si ſalivatio oriatur nimia*, & ſauces nimis quantum intumeſcunt, ita ut periculum ſuffocationis inde immineat, mox vel clyſma forte, vel purgans aliquod paulo vehementius, ſed ſine mercurio, ad affluxum ad fauces nimium revellendum, exhibea-

hibeatur: idque, ſi opus, repetatur, donec rurſus detumuerint.

2. *Quando una ſalivatio morbum non omnino ſuſtulit*, aut ob ægri impatientiam vel debilitatem ſatis diu continuata non eſt, poſt aliquod tempus, vel etiam redeuntibus venereis ſymptomatibus, repeti poteſt; præſertim ſi æger robuſtus, & ſalivatio prior facile ſucceſſit.

LXIV.

De uſu ſalivationis in aliis morbis.

Denique notandum, *ſalivationem non ſolum contra morbos venereos prodeſſe*, verum etiam in multis aliis morbis pertinacibus & gravibus, ut amauroſi, cataracta, ulceribus rebellibus, ſcabie pertinaci, tumoribus, &c. ſanandis adhiberi poſſe.

LXV.

Symptomata morbi venerei.

Scirrhi, Tophi ſive nodi venerei ſub uſu laudatorum medicamentorum antivenereorum & cumprimis ſalivationis, plerumque digeruntur ac diſſipantur, præſertim ſi nondum inveterati, & ſi ſub ea ſimul empl. vigon. cum duplo vel triplo mercurii, vel diachylum cum mercurio ſuperimponitur, & unguento mercuriali tractantur. Sin vero diſſipatio, uti quandoque contingit, obtineri non poſſit, *tophi ſcalpello aperiendi, mercurio præcipitato rubro, unguentis admixto, mundandi*, ac poſtea, ut ulcus, conſolidandi. *Scirrhi* vero quando reſolvi nequeunt, ſi tuto id fieri poteſt, & ægri ab iis liberi eſſe volunt, excindendi.

Ulcera venerea externa curatione generali ſæpe ſimul ſanantur, ſine peculiari ſæpe ad ea attentione. Interea tamen melius agimus, ſi ea ſimul mundantur mercurio præcipitato rubro, unguento baſilico vel *digeſtivo* modice intermixto, vel aqua phagedenica, & dein vel unguento mercuriali, vel eſſentia lignor. vel ſuccini, myrrhæ aliave ſimili ſanantur.

Ulcera faucium venerea, præter curationem internam, ſæpius abſtergenda decocto lignorum, Eſſentia ſuccini & myrrha impraegnato; vel decocto herbæ cujuſdam vulnerariæ, melle roſarum & ſpiritu vitrioli impraegnato, vel etiam hoc melle & ſpiritu ſubinde ſolo. Si vero *malum oſſa palati arroſit*, oleum caryophyllorum, cum oleo ovorum temperatum, ſæpe adhibendum.

Ulcera naſi venerea requirunt, ut turundæ, aqua calcis vivæ, mercurio dulci impraegnatæ, ſæpius imbuantur, & in nares immittantur; vel ut unguento mercuriali ſubinde quoque illinantur, curatione ſimul interna laudata rite adhibita, utpote ſub qua ut plurimum glutinari ſolent.

Verrucæ & excreſcentiæ venereæ circa partes genitales ſpiritu vitrioli vel ſalis, vel pulvere herb. ſabinæ, cum mercurio præcipitato rubro vel lapide infernali, ſi prædicta curatio acce-

dat

dat interna, auferuntur, ſine hac vero perfecte vix curantur.

LXVI.

De Fluore albo.

FLUOR ALBUS *mulierum* quoque cachexiæ ſpecies eſt, & quaſi *coryza uteri*, ſive *gonorrhœa mulierum*, atque hinc quoque in *benignum* & *malignum* ſive venereum, aut viruſlentum dividi ſolet. *Fluor albus ejuſque diviſio.*

In *benigno*, ſeroſa magis aut mucoſa & plus minus rodens eſt materia effluens; ſed ſine aliis indiciis luis venereæ; *in maligno* vero ſive *venereo*, purulenta, virideſcens, flaveſcens, verſicolor, magis fœtida, & magis erodens effluit, aliiſque luis venereæ ſæpius comitatur ſymptomatibus, temporeque menſium fluere non intermittit; quæ vero in benigno tunc intermittere ſolet.

LXVII.

Ratione curationis *fluor albus benignus*, præſertim qui jam diu duravit, ob partes nimium quantum relaxatas curatu difficillimus eſt, attamen ad eum tollendum in plethoricis revulſionis gratiæ Venæ ſectio inſtituatur in brachio; quæ vero in pituitoſis nocet, adeoque intermittenda. In utroque autem caſu *ad ſeri ſupervacui*, quod hic peccat, *evacuationem & revulſionem curatio* idoneis purgantibus, admixtis ſerum corrigentibus vaſaque ſimul roborantibus, eſt inchoanda, *inprimis vero vino quodam medicato*, quotidie apta copia per aliquod tempus, ex herbis & radicibus uterinis balſamicis & aromaticis parato, ut herba meliſſæ, roſmarini, marrubii, abrotani, radic. ariſtolochiæ, cichorii, charyophyllatæ, helenii, pimpinellæ albæ, leviſtici, rhabarbari, hellebori nigri, & foliis ſennæ parato; vel pilulis balſamicis Beccherianis, aliiſve ſimilibus, per plures dies apta doſi uſurpatis. Poſtea autem pro cachexia viſcida & lympha corrigenda tonoque partium relaxatarum rurſus roborando, diuturnus uſus Eſſentiæ ſuccini, cui parum Eſſentiæ myrrhæ additum ſit, præſtantiſſimus eſt, ſi quotidie bis vel ter aſſumatur ex infuſo aqueo herbæ meliſſæ, vel roſmarini, vel millefolii, &c. vel his & ſimilibus combinatis. His utrumque ob ſcopum interponantur adhuc ſæpius pilulæ balſamicæ Beccherianæ, aut aliæ ſimiles. Denique quando multum hic fluxus imminutus eſt, & prædictis omnino tolli nequeat, id quod tamen haud raro contingit, interne loco præcedentium, paullo *fortiora roborantia* & quidem martialia præſtantiora ac probatiora, ut Tinctura vitrioli martis Zvvœlff. Tinctura martis aperitiva Ludovici, Tinctura martis cydoniata, aut crocus martis aperitivus loco priorum uſurpanda. *Curatio interna benigna.*

LXVIII.

LXVIII.

Curatio externa. *Externe* vero ex herbis nervinis, uterinis & ſubadſtringentibus balnea ſive *inſeſſus*, immo in malo rebelliori, *injectiones* quoque cum vino rubro ex ſimilibus paratæ, in vaginam uteri aliquoties in die fieri poſſunt: ut ex roremarino, hormino, matricaria, mentha, meliſſa, pulegio, ſalvia, millefolio, cum radicibus biſtortæ, tormentillæ & pauco alumine; vel & ex aqua calcis vivæ; ita & *aquæ medicatæ martiales*, *vel thermæ* externe & interne per ſatis longum tempus & rite uſurpatæ, hoc in malo cum fructu ut plurimum ſi venerea labes abeſt, adhibentur.

LXIX.

Diæta. *Diæta*, ſicut in cachexia generatim dictum eſt, & hic probe obſervetur: in primis vero vitentur lac, acida, fructus horæi, farinacea, pinguia & omnia quæ pituitam generare poſſunt, itemque potus nimius Theæ, Coffeæ, cereviſiæ, ut & venus nimia, &c. alias omnia medicamenta in pertinaci aut rebelli hoc malo fruſtranea ſunt.

LXX.

Fluoris albi maligni curatio. FLUOR ALBUS MALIGNUS ſive *venereus*, ut gonorrhœa virulenta in viris, quia eandem cauſſam agnoſcit, curandus; aut ſi ipſam luem veneream comitetur, ut hæc quoque tractandus: ubi vero ſimul *injectio ex aqua calcis vivæ* cum mercur. dulci in vaginam uteri aliquoties in die immiſſa, egregie hic mundat, roborat & ſanat. Si tamen, deſtructo veneno venereo, ob partes affectas, ſive patientes a morbo valde relaxatas ac debilitatas, fluxus aliquis, ſicut poſt gonorrhœam virulentam ſæpe quoque fieri ſolet, remaneat, quia hic tunc, ut benignus conſiderandus, etiam eadem, quo modo hunc curare præcepimus, ratione, N. LXVII. eſt ſanandus.

CAPUT XII.

De Obſtructionibus.

I.

Quid obſtructio. SI tranſitus rerum fluidarum aliarumque quarumcunque in corpore humano contentarum, quæ moveri, fluere, propelli aut expelli debent, quocunque modo in vaſis, canalibus, ductibus, inteſtinis, veſica, aliiſque viis ac partibus corporis humani impeditur, *Obſtructio* appellatur, unde, ut omnis generis morbi proveniant, neceſſe eſt; ſicuti ex fluxibus ſanguinis, præſertim menſium aut hæmorrhoidum ſuppreſſis, obſtructis, aliiſque ſupra jam cap. IX. p. 98. expoſitis, intelligi

telligi poteſt. *Nunc vero alias adhuc obſtructiones*, quæ in corpore humano contingunt *conſiderabimus*: ubi ſciendum eſt, liberum in corpore motum ſive tranſitum, ut quis ſanus ſit, deſiderare ſanguinem alioſque humores utiles & excrementitios, itemque ſpiritus, bilem, geniturам, ſalivam, lac, aerem, flatus, fœces, urinam, fœtum & ſecundinas in partu, &c. Hoc vero ut rite fiat, partes, quæ tranſitum concedere, & res, quæ tranſire debent, recte ſint conſtitutæ, neceſſe eſt, atque ut cauſſa ſive vis propellens & expellens ſit ſatis valida. Quando igitur liber itus aut reditus rerum propellendarum impeditur, obſtructio aut ſaltem motus vel tranſitus remora & varia inde pendentia ſymptomata proveniunt: cauſſaque erit vel in movente, vel in viis, vel in re tranſmittenda, vel in variis his ſimul.

II.

Vaſa & viæ, dum ad tranſitum ineptæ fiunt, *vel anguſtantur*, *collabuntur*, *obſtruuntur*, *comprimuntur*, *vel concreſcunt*, & ſic, quod tranſmittere debent, tranſmittere non poſſunt. *Earum cauſſæ, 1. anguſtatio vaſorum.*

Anguſtantur autem a rebus variis: nimirum vel a *tartarea* vel *gypſea ſubſtantia*, intus parietibus vaſorum adnata, verbi cauſſa, viæ bilis in hepate; vel a glutinoſa aut viſcida materia, ſive a *pituita*, intus obducuntur certæ partes, ut nares, bronchia & aſpera arteria, ſicut in coryza, tuſſi, diſpnœa & aſthmate; vel a *ſpaſmis* prædictæ partes reſpirationi inſervientes contrahuntur, unde eadem mala; vel *anguſtantur a tumoribus & inflammationibus*, ut fauces a tonſillis intumeſcentibus; itemque ſubinde in *urethra a cavernoſa* ejus ſubſtantia turgeſcente, (*a*) qua urinæ libera excretio ſæpe impeditur; vel a *rebus p. n. excreſcentibus*, ſive tuberculis & carunculis; ut a *polypo narium*, *caruncula urethræ*, *vaginæ uteri*, *inteſtini recti*, &c.

III.

Vel collabuntur vaſa a ſanguinis aut *humorum defectu*, poſt hæmorrhagias largas, fluxus alvi longos, inediam diuturnam, &c. unde tabes vel atrophia; vel a *ſpirituum defectu* nervi concidunt, in deliquiis animi, affectibus ſoporoſis, commate, caro, lethargo, apoplexia, paralyſi, maraſmo ſenili, &c. *2. Collapſus.*

IV.

Obſtruuntur vero *vaſa* ſanguifera ſæpiſſime a rebus tranſmittendis; ut a *ſanguine viſcido tenaci*, aliave materia ſpiſſa, ut in tumoribus varii generis, in *glandulis induratis* quibuſcumque, earumque *ſchirris* & *ſcrophulis*; vel canales & meatus a *corporibus ſolidis*, ut ductus biliarii a calculis; vel terrea ſive gypſea ſubſtantia; *meatus auditorius*; a cerumine duro, *3. Obſtructio.*

[*a*] Vid. Inſtit. chirurg. noſtr. Cap. 138. p. 886.

duro, a piſis vel calculis illapſis aut intruſis; *ureteres & urethra*, itidem *a calculis* vel ſanguine craſſo, in vel poſt mictum cruentum; *nares* a polypo; *bronchia*, *aſpera arteria*, ab illapſis rebus ſolidis quibuſcumque; *œſophagus*, a deglutitis oſſibus, ſpinis piſcium, vel nucleis, v. gr. prunorum ibidem ſubſiſtentibus; vel *corporibus excreſcentibus* aliiſque rebus; *ſinus cerebri & vaſa majora cordis*, immo ipſum *cor* a *polypoſis* concretionibus; *mammæ* a ſanguine vel lacte nimis ſpiſſo; *teſticuli* a liquido genitali vitioſo; *alvus* plerumque a fæcibus durioribus, quandoque etiam a calculo, (*a*) *nucleis ceraſorum* copioſe cum ceraſis comeſtis; in quibus omnibus, quo major eſt obſtructio, eo major inde oritur noxa. Huc etiam pertinet *fœtus nimis magnus* vel monſtruoſus, uterum tempore partus ita occludens, ut expelli nequeat; id quod etiam de *ſecundis nimis magnis* poſt partum, intelligendum.

V.

4. Compreſſio vel coalitus.

Comprimuntur vaſa a *ligaturis fortioribus*, ut in fracturis, luxationibus, vulneribus, ut humores ea tranſire nequeant, atque inde tumores, inflammationes, gangræna, ſcirrhi, &c. oriuntur; vel *ab humoribus extra vaſa ſua* p. n. *effuſis*, ut in cerebro & thorace: unde apoplexiæ diſpnœa, ſuffocatio, ſyncope, &c. & ſæpe mors proveniunt. Quandoque *certæ partes* magna ex parte vel omnino p. n. *coaleſcunt*, aut in utero materno jam ſunt coalitæ; ut *partes genitales* & obſcœnæ in ita dictis *atretis*, de quibus in Inſtit. chirurg. ita ut id, quod tranſmittere debent, traſmittere nequeant, *vel etiam a læſionibus externis* quædam partes ſubinde vel integre, vel ex parte *concreſcunt*: ut oculi & nares a variolis, vel ambuſtione; vel vagina uteri poſt partum difficilem, facta inde gravi quadam laceratione, vel *vulnere aut ulcere harum partium male curatis*; id quod & *in ano* quandoque ab ejuſmodi læſione factum eſſe recordamur.

VI.

4. A ſpirituum defectu.

In partium moventium aut ſpirituum culpa reſidere quoque poteſt cauſſa variarum obſtructionum, ſi *fibræ partium nimis ſunt flaccidæ, & ſanguis aut ſpiritus vel deficiunt*, vel narcoticis rebus oppreſſi; ſicut obſervatur *in morbis ſoporoſis*, comate, caro, apoplexia, paralyſi, iſchuria ſenili, virium languore quocumque, in ſenibus aliiſque debilibus, & inprimis quoque *in parturientibus* in partu longo ac difficili; quo etiam pertinet *fumus carbonum* in cubilibus lociſve clauſis quibuſcumque.

VII.

[*a*] Novi exemplum, ubi nobili in vicinia magnus calculus, anum pertinaciter obſtruens, ope ferramentorum feliciter extractus eſt.

VII.

Curatio obſtructionum generalis.

In *curatione* igitur obſtructionum generatim *illud, quod hæret*, ſive ſtat & *quietum eſt, in motum eſt concitandum*, & cauſſa ſive *remora vias anguſtans* vel *obſtruens*, aut motus impediens, inveſtiganda ac tollenda; id quod pro cauſſarum diverſitate diverſo modo fieri debet. Si enim *vaſa collapſa*, diſtendenda; *ſi conſtricta* aut *compreſſa*, relaxanda; ſi *obſtructa*; aperienda; ſi p. n. *concreta*, incidenda, &c.

VIII.

De Dyſpnœa & Aſthmate pituitoſo.

Dyſpnœa & aſthma.

In ſpirandi difficultate ſive *diſpnœa* vel *aſthmate* ab humoribus viſcidis, quod *aſthma pituitoſum* vocant, & ex rejecta multa pituita dignoſcitur, *infuſa* aut decocta cum aqua *ex reſolventibus herbis & radicibus pectoralibus* compoſita, ut ex herba veronicæ, hyſſopi, radic. fœniculi, ari, enulæ, ſemine aniſi, fœniculi, &c. mane & circa veſperam aſſumpta, egregie conducunt; itemque *infuſa* ex iiſdem radicibus & herbis cum vino parata, & vel in paſtu vel circa paſtum uſurpata, ut & Eſſent. helenii, pimpinellæ, ſuccini, Elixir. pectorale Wedelii, ſpir. ſalis ammoniaci aniſat. balſam. ſulphuris aniſat. cum prædictis infuſis data; ita & ſpecies diaireos, vel *pulvis pectoralis* dictus, ex lapid. cancrorum cum ſperm. ceti & ſacchar. cand. compoſitus, adjectis aliquot guttulis olei aniſi, egregie reſolvit, ſi ſæpius a ℈j. ad ʒß. exhibetur. Aut *gummi ammoniacum* vel in pilulis, vel in potiuncula, aqua hyſſopi vel veronicæ ac vino rhenano ſolutum & ſæpius ad ℈j. vel ʒß. exhibitum, vel in celebri *potiuncula aſthmatica Bruneri* datum. (*a*) Quandoque *Looch ad aſthma* uſitatum bene prodeſt; quibus vero omnibus ſubinde *purgantia* idonea ſunt interponenda, vel quandoque etiam *emeticum* ad humores noxios per ſuperiora ejiciendos; immo & *veſicatoria* in ſuris aut cruribus adhibita in hoc malo ſæpe ſunt valentiſſima, itemque *pediluvia*, atque, ſi fieri poteſt, *frequens motus* corporis ſimul inſtituatur. Multis etiam *aquarum medicatarum uſus* his in malis egregie prodeſt, præſertim ſi calide vel ſaltem tepide bibantur.

[*a*] Quæ ita ſe habet. ♃. gumm. ammoniaci puriſſimi ʒiß. ʒij. ſolv. in aqua hyſſopi ℥iv. & vin. rhenan. ℥ij. M. dentur ſæpius cochlearia tria, donec reſpirandi difficultas remittat.

Nonnulli *pulverem radicis ſquillæ* hic valde commendant & mira inde prædicunt, qui etiam ſæpe egregius eſt. Vid. de hac cumprimis ſæpius jam laudati WAGNERI obſerv. clinicæ. Quod ſi forte paullo *vehementior paroxyſmus aſthmaticus* ægrum aggregiatur, quavis hora etiam *oxymellis ſquillitici* ℥ß. vel cochlear. j. cum fructu exhibetur, donec ℥iß. vel ℥ij. niſi citius remittat, aſſumtæ ſint. *Præſervandi* gratia valde conducunt, fonticuli in pedibus, purgantia idonea per intervalla exhibita, ſanguinis miſſiones in plethoricis, & aquæ medicatæ cum motu & exercitatione frequenti.

IX.

De Aſthmate ſanguineo, flatulento, ſpaſmodico & ſcirrhoſo.

Aſthma ſanguineum & flatulentum. Si *Aſthma eſt ſanguineum*, quod *a nimia ſanguinis* ac præſertim *ſpiſſi copia*, in vaſis pulmonum hærente, oriri videtur *miſſio ſanguinis* utiliſſima ac ſumme neceſſaria eſt, præmiſſis & ſubjunctis laudatis modo §. VIII. infuſis aut decoctis pectoralibus, guttis, pulveribus, potiunculis & ceteris. *Quando a flatibus*, ventriculum & inteſtina valde diſtendentibus, atque diaphragma & pulmones ita prementibus, ut libere ac recte reſpirationem perficere nequeant, quod *Aſthma flatulentum* appellare ſolent, ſervata primo moderata victus ratione, flatus diſcutientia ſive *carminativa*, ut aqua carminativa officinar. aqua aniſi vel carvi vel cortic. aurant. ſpirituoſa, ad cochlear. j. ij. vel iij. Eſſent. carminativa Wedelii, Cortic. aurant. ſpiritus nitri dulcis, vel carminativus aut anticolicus de tribus, a gutt. 30. ad 50. per intervalla exhibita, egregie proſunt. Ita & *pulvis flaved. cort. aurant.* a ʒß. ad ʒi. cum vini ℥j. vel ℥ij. calefactus aut leviter coctus, addito pauxillo ſacchari ad gratiam, vel iidem cortices vino vel cereviſia infuſi valentiſſime etiam flatus expellunt, & viſcera ſimul roborant; immo & *clyſteres* ex carminantibus adhibiti magnum quoque ſæpius, præſertim ſi alvus obſtructa, his ægris levamen afferunt.

X.

Aſthma ſpaſmodicum. Si *aſthma a bronchiis ſpaſmo conſtrictis*, ſive anguſtatis, quod *aſthma ſpaſmodicum* appellatur, provenit, antiſpaſmodica, temperantia, cinnabarina, nitroſa ac ſuccinnata, & inprimis etiam liquor. C. C. ſuccinatus, pulvis antiſpaſmodicus, pulvis Marchionis, cum ſpec. cephal. Michaelis, immo & cum his pediluvia, & veſicatoria pedibus ſunt adhibenda.

Aſthma ſcirrhoſum. Si *a ſcirrhis* in pulmonibus, quod *aſthma ſcirrhoſum* dici poteſt, reſolventia, ac diluentia, §. XII. laudata, itemque aquæ

aquæ medicatæ, immo & *mercurialia* lenia, diu uſurpata egregie proſunt, atque in ſanguineis venæ ſectio quoque ſubinde eſt adhibenda.

De *Ictero*, quia ſæpius ab obſtructione vaſorum ſive ductuum biliarium ortum trahit, hic quoque jam agi poſſet; verum quia jam Cap. XI. de cachexia §. 23. de eo actum eſt, nolumus idem hic repetere. *De Ictero.*

XI.

Si viæ anguſtantur ab inflammationibus aut tumoribus, ut fauces, in *tonſillarum & pharyngis inflammatione*, inflammationes hæ, ſicut ſupra Cap. VII. §. XX. & XXI. docuimus, ſunt reſolvendæ. Si a *corporibus excreſcentibus*, *tumoribus duris*, aut *ſcirrhis*, quæ medicamentis in Inſtitut. chirurg. noſtris, locis debitis, indicatis, tolli aut reſolvi nequeunt, manu chirurgica, ſi tuto id fieri licet, auferendi. *Fauces anguſtæ.*

XII.

De Alvo obſtructa.

In *alvi obſtructione* ſive ſegnitie, *flatulentia & colica*, a virium defectu, conducunt roborantia, ut vinum generoſum, aquæ, ſpiritus & eſſentiæ roborantes, carminativæ & blande aromaticæ, ſpiritus nitri dulcis, ſpiritus carminativ. de tribus, ſive *anticolicus*, & *clyſmata* aut *ſuppoſitoria*. In hac alvi *ſegnitie* præter dicta, ſpiritus etiam torpidos & *fibras languidas* inteſtinorum excitant *purgantia* leniora; ut aqua amara catharctica Seidlicenſis, Carlsbadenſis, Wisbadenſis aliave ſimilis; vel *ſal* quoddam *amarum catharcticum*, ut bohemicum vel anglicanum, aut mirabile Glauberi, aqua calida vel ſimplici vel minerali quadam ſolutum & hauſtum; vel *potiuncula quædam laxans* ex tamarindis, foliis ſennæ & manna, ut *Managettæ*, vel *Sydenhamii* aliave ſimilis, itemque Electuar. de tamarindis, cum fol. ſennæ paratum, juſta quantitate datum. *Alvi obſtructio, flatus & colica.*

Si alvus a fæcibus durioribus obſtructa, victu humectante ac lubricante ex prunis, ceraſis aut pomis coctis, cum vel ſine paſſulis aliiſque ſimilibus, potu copioſiori, præſertim etiam Coffeæ, cum vel ſine pauxillo lactis admixto, *lotionibus alvi* ſive clyſmatibus, emollientibus, itemque modo laudatis blande alvum moventibus aquoſis aut ſalinis.

Si *nuclei ceraſorum* copioſius comeſti alvum pertinaciter obſtruunt, ut quandoque obſervatum eſt; vel *calculus* major in inteſtinis natus, ut aliquando contingere ſupra

§. IV. jam indicavi, uncinulis in chirurg. noſtr. Tab. 27. fig. 10. aut Tab. 33. fig. 17. itemque forcipibus calculariis Tab. 28. aliiſque idoneis inſtrumentis ejiciendi.

XIII.

De Ileo.

Iliaca paſſio. In ILEO, (quod pertinaciſſima eſt alvi obſtructio cum vomitu vehementi, nauſea, atque acerbiſſimi ventris doloribus) quod vel a fæcibus induratis, vel ab inflammatione inteſtinorum, vel quod frequentiſſimum eſt, ab hernia umbilici aut inguinum aut ſcroti *incarcerata*, ut vocant, producitur, pro cauſſæ varietate etiam curatio eſt varianda. Adeoque ſi *a fæcibus induratis* oriatur, lenia laxantia exhibenda, & præſertim *ſal catharcticum Anglican.* vel Bohem. cum aqua ſelſerenſi aliave medicata datum; vel *decoctum ex foliis ſennæ*, tamarindis & manna, paratum ac partitis vicibus exhibitum, egregie ſæpius prodeſt, præſertim, quando ſequenti ratione præparatur & uſurpatur.

℞. Tamarindor. ℥j. fol. ſennæ elect. ʒvj. crem. tartari, ʒj. ebull. in ſ. q. aquæ ſimplicis per momentum horæ, Colaturæ ℥vj. add. mannæ calab. vel ſirup. roſar. ſolutivi ℥j. de quo æger primo capiat ℥iij. & poſtea, ſi alvus inde poſt bihorium non movetur, quovis bihorio rurſus ℥j. donec alvus ſolvatur. Sed ſimul *clyſteres* emollientes ac paullo acriores, ex lacte & ſapone veneto parati, injiciantur, aut præmittantur; aut ſi hi parum, *fumus Nicotianæ* peculiari fiſtula, quæ *clyſter tabacalis* appellari ſolet, in anum impulſus, valde hic ſæpe conducit.

Quando ab *inflammatione inteſtinorum* iliaca paſſio oritur, id quod ex febre & ardore in inteſtinis cognoſcitur, interne potus tenuis, aqueus; pulvereſque ac mixturæ temperantes & antiſpaſmodici nitroſi & camphorati, ſicut in aliis inflammationibus, ſunt exhibendi. *Externe* eadem ſunt facienda, quæ in inflammatione inteſtinorum commendavimus, cumprimis, *ſpiritus vini camphoratus* cum linteis complicatis, vel *veſica* aqua vel lacte calido, in quo flores chamomillæ cocti, repleta, ventri imponenda; non neglecta in ſanguineis matura Venæ ſectione. Quando vero *ab hernia incarcerata* ileus oriatur, *ſanguinis miſſio* quoque utiliſſima eſt, & deinceps inteſtina prolapſa, ubicumque hoc vitium ſit, una cum loco prolapſus, ſpaſmodice conſtricto, externis medicamentis emollientibus, præſertim unguentis & cataplaſmatibus, vel veſica lacte aut aqua calida repleta, itemque clyſteribus ſimilibus, ſunt emollienda atque inte-

ſtina

ſtina deinde, manibus, ſi fieri poteſt, blande reponenda; aut ſi his reponi nequeant, *fumus Nicotianæ* fortioris, prædicta fiſtula, largiter per anum immittendus, donec æger ad deſidendum ſtimulum ſentiat, quo ipſo inteſtina intus ita ſtimulantur, ut ſe contrahant & anguſtiora fiant, atque ſic in ventrem ſæpe retrahantur. Sed ſi & hoc parum eſſet, *ad ferrum confugiendum*, & poſt maturam inciſionem tegumentorum communium & loci prolapſus, qui eſt vel annulus muſculorum abdominis, vel arcus arteriæ cruralis, nimis conſtricti, vel in hernia umbilicali, ipſe umbilibus, antequam inteſtina ſphacelo corripiantur, ſunt reſtituenda; de qua uberius vid. Chirurgia noſtra cap. de bubonocele & hernia ſcroti incarcerata; quo facto prædicta ſymptomata plerumque mox ceſſare ſolent, quo tamen in ſtatu blandum laxans ad inteſtina a ſaburra collecta liberanda commode ſubjungitur.

XIV.

De Dyſuria & Iſchuria.

SIVE

Urina ex parte aut omnino ſuppreſſa.

Dyſuria & *Iſchuria* ſunt morbi affines iique valde moleſti ac dolorifici, atque a cauſſis quamplurimis oriri poſſunt: hinc quoties quis hoc malum prima vice ſentit, in veram cauſſam Medicus quam curioſiſſime inquirere, eaque perſpecta, remedia cuivis ſpeciei propria adhibere rite debet. Si vero jam ſæpius ea laboravit, cauſſa plerumque jam magis cognita eſſe ſolet. Oriuntur vero ſæpiſſime vel a *calculo*, vel *ab inflammatione renum*, vel *cervicis veſicæ*, in ſanguineis, itemque in iis, quibus *hæmorrhoides* aut *menſes* vel ſuppreſſi, vel qui moliminibus hæmorrhoidum urgentur; vel *ab urethræ ſpongioſa ſive cavernoſa ſubſtantia*, a ſanguine abundante ibidem congeſto, *nimis diſtenta* & *quaſi inflata*, ita ut urinam vel difficulter, vel omnino non tranſmittat. In aliis urina *a ſpaſmo cervicis veſicæ*, vel ab *acri urina*, vel a *ſanguine* ob quamcunque cauſſam ibidem *congeſto*, concitato retinetur; in aliis vero ob *veſicæ* ipſius *reſolutionem* ſive paralyſin, quando urinam expellere nequit, ſupprimitur; vel *a caruncula*, quam vocant *urethræ*; vel a tumore, *abſceſſu* aut ulcere, in *glandula proſtata*; vel ab eadem hac *proſtata juſto majore* atque indurata, ſicut & MORGAGNUS, (*a*) & ego quoque jam aliquoties obſervavimus. *Cauſſæ.*

L 3 Ita

[a] In Adverſ. Anat. II. p. 3.

Ita & a *mictu cruento* urina haud raro vel ſupprimitur, vel difficulter ſaltem & non niſi magno nixu ac dolore expellitur, quando ſcilicet *ſanguis concretus urinæ iter occludit.*

XV.

Signa diverſarum Specierum.

Ut vero hæ cauſſæ atque inde natæ *diverſæ ſpecies* horum malorum ſuis ſignis probe a ſe invicem diſtinguantur, ſumma ope Medicum niti decet. Quando enim *ab inflammatione renum*, dolor potiſſimum & ardor in eorum regione cum febre urgent; *ſi a calculo renum*, dolori renum vomitus accedere ſolet; quæ duo indicia jam a *Baglivio* pro ſignis pathognomonicis calculi renum haud male habiti ſunt; ſin vero *a calculo veſicæ*, dolor vehemens eſt in veſica, & per urethram ad extremam uſque glandem ſe extendit; mucus aut pus cum urina pallida excernitur, digitoque in anum immiſſo ſæpe ſentitur; certiſſimum vero ſignum catheter in veſicam immiſſus & in corpus lapideum impingens præbet. Quoties a *calculo* in *urethra* hæ noxæ oriuntur, hic vel tactu per digitos, vel ſpecillum aut catheterem quoque detegitur. Si *ab inflammatione cervicis* veſicæ, tumor & dolor in perinæo percipiuntur, quando locus hic tangitur; & adhuc melius eam cognoſcimus, ſi digito in anum immiſſo eoque verſus verſicam ſurſum reflexo, tumor ibidem a Medico, ab ægro autem dolor ardens & premens percipiuntur, atque catheter in urethram immiſſus circa collum veſicæ impedimentum deprehendit, ut ulterius progredi nequeat. His ſignis in graviori malo ſæpe accedit teneſmus, ani conſtrictio, anxietas præcordiorum, frigus extremorum, vomitus & pulſus febrilis. Quod *urethræ cavernoſa ſubſtantia ſanguine nimis ſit inflata*, inde intelligimus, quando urina ſuppreſſa, fiſtulam argenteam in urethram vix vel non niſi difficillime immittere poſſumus, præſertim ſi ægrum multo ſanguine abundare cognoſcimus. *Quod ſpaſmus in collo veſicæ* adſit, ex eo dijudicamus, quando prædictæ cauſæ deſunt, attamen ſpaſmodica conſtrictio circa collum veſicæ ab ægro percipitur, & catheter commode ad cervicem veſicæ uſque, ſed non ulterius, ad veſicam ſcilicet, dimitti poteſt, nullo præſente calculo vel in urethra vel in veſica. Si *urina acris* hunc ſpaſmum inducit, dijudicamus hoc ex urina valde fœtente, præſertim ſi ægri vel ſenes ſunt, vel ſcorbutici, & in urina multæ particulæ ſalinæ, & quaſi gypſeæ ſe manifeſtant. An autem *caruncula* in veſicæ collo urinæ iter obſtruat, præſertim cum multi ex recentioribus eam prorſus negent, ſicut prolixius hac de re in Chirurg. noſtris Inſtitut. Part. II. Cap. 138. p. 885. diſputavi, quam difficillime certo ſcire poſſumus. *Abſceſſum* vero *in glandula proſtata* loco carunculæ ſæpius urinæ fluxum impedire ex

Bene-

Benevoli obſervationibus (*a*) eodem in libro aſſeveravimus. Quod vero *ſcirrhus glandulæ proſtatæ* ſit cauſſa urinæ ſuppreſſæ, durus, at vel indolens tumor in perinæo, vel ſaltem non multum dolens indicat.

XVI.

Curatio dyſuriæ & iſchuriæ a calculis.

Si *canales* uriniferi *obſtruuntur a corporibus ſolidis*, ut *pelvis renum*, *ureteres*, *veſicæ cervix*, aut *urethra a calculo*, eoque nuper orto, aut recens ſaltem e renibus in ureteres aut veſicam delapſo, ita ut urina vel difficulter exeat, vel omnino ſuppreſſa ſit, *iſque adhuc parvus*, propellitur & expellitur ſæpe diureticis variis, ſupra pag. 125. & ſeqq. ubi de calculo egimus, indicatis; quibus hic adhuc addam *decoctum rad. eryngii*, itemque *pulverem præſtantiſſimum* ex pulv. antiſpaſmod. ℈j. & lap. cancror. ppt. ℨß. compoſitum; vel & ejus loco *ſal catharct. Anglic.* aut *Bohemic.* ad ℥j., vel cum eryngii radicis decocto, vel cum aquæ ſelſerenſis hauſtu ſæpius aſſumtum. Sed ſi dyſuriæ aut iſchuriæ cauſa *calculus major eſt vel in veſica vel urethra* hærens, quam ut per hanc expelli, aut medicamentis ſolvi poſſit, *pellentia*, præſertim *fortiora* hic *ſumme noxia*, adeoque vitanda, iſque potius heroica ſectione excidendus eſt, ſicut in Inſtitut. Chirurgic. Part. II. Cap. 139. & ſeqq. prolixe ſatis docuimus. Quod ſi vero æger ſit vel nimis debilis, vel nimis ſenex, ut difficilem & periculi plenam hanc curationem per ſcalpellum ſuſtinere commode nequeat, aut etiam illam ob quamcumque rationem admittere nolit, *palliativa* tantum ſic dicta *cura* tunc locum habet; quæ conſiſtit primo in eo, ut quoties calculus major urinæ iter occludat, hic *catbetere repellatur*, ut urina exire queat; deinde ut *dolores ægris leniamus*: id quod fit *interne*, *antiſpaſmodicis* modo laudatis, & ſimul medicamentis lenientibus, lubricantibus, oleoſis & blandis anodynis; *externe* vero clyſteribus laudatis, unguentis, linimentis ac balneis emollientibus ac lenientibus, de quibus ſupra jam pag. 126. propoſuimus. His in doloribus vehementioribus addi poſſunt *injectiones lenientes* in veſicam ex ol. olivarum, lini, papav. albi vel amygdal. dulc. vel & ex decocto ſem. lini, aut rad. malvæ in lacte, addito pauxillo butyri recentis.

XVII.

Curatio ſi ab inflammatione aut plethora.

Si urinæ difficulter fluentis aut omnino ſuppreſſæ cauſſa eſt *inflammatio renum vel veſicæ*, *diuretica*, præſertim *calidiora*, ſumme quoque *ſunt pernicioſa*; immo vel ipſæ etiam *aquæ minerales* egregie alias diureticæ, haud ſatis tuto tunc adhibentur. Verum potius hoc in malo danda ſæpe ſunt *remedia* refri-

(*a*) In libell. *de caruncula urethræ*.

refrigerantia, *nitroſa*, *ſalia media*, lapid. canc. vel conchæ acido citri vel tartari ſaturatæ, addito ſingulæ doſi *camphoræ* gr. j. vel altero, quæ efficaciſſima hic ſunt cum diluentibus aqueis refrigerantibus, ut *decocto vel infuſo* radic. petroſelini, eryngii, herbæ theæ, hederæ terreſtris, fragar. aliarumque ſimilium, vel & *aquis deſtillatis* petroſelini, fragariæ, alkekengi, exhibita; itemque *Emulſiones* ex ſem. 4. frig. cum lap. cancror. antimon. diaph. & nitro vel ex ſemine violariæ (quæ & alvum & urinam ſimul utiliter movet): quibus adjungendæ *fomentationes*, & præcipue *veſica lacte* vel aqua calida repleta, aut *cataplaſmata* emollientia & reſolventia, renum vel veſicæ, immo & perinæi regioni, ſi inflammatio in hoc loco, itemque *balnea* ipſa; præ omnibus vero *ſanguinis miſſio* hic eſt inſtituenda, quæ cæteris fere omnibus palmam hic præripit, præſertim in ægris plethoricis & calidioribus: quæ & *omnibus eis in caſibus* eſt adhibenda, *ubi ſanguis abundat*, & cumprimis etiam *in hæmorrhoidibus* aut *menſibus obſtructis*, hæc mala inducentibus, quando nimirum ſanguis hic retentus circa veſicam congeritur, & urinæ excretionem ſæpe moleſtiſſimam & crebro redeuntem concitat, quæ in ſenibus raro prorſus tolli poſſunt. Interea tamen ſtudendum, ut ſuppreſſę hæ ſanguinis evacuationes ſuis remediis, ex Cap. IX. reſtituantur: vel ſi hoc fieri nequeat, ſanguinis miſſiones earum loco ſæpius iterandæ ſubſtituantur, & aperientia ac reſolventia ſimul adhibeantur, ut pulveres ex lap. cancror. citr. arcan. duplic. tartaro vitriolato & nitro, ut & liq. terr. foliar. tartari vel *aquæ medicatæ*, interpoſitis ſubinde ſalibus amaris catharcticis, vel & *pilulis balſamicis Becheri* aliiſque ſimilibus, præſertim in ſexu fœminino.

XVIII.

Ab urethra nimis tumente.

Ita etiam ſi urina ob *urethræ ſubſtantiam ſpongioſam*, a ſanguine in ea largius congeſto, *nimis tumentem* & quaſi inflatam, reddi nequeat, *Venæ ſectio* quoque larga primarium rurſus hic eſt remedium, quia ſanguinem huc inde revocat & educit, immiſſis deinde per aliquod tempus *candelis* aptis *cereis*, aut *ſtylis plumbeis*, cerei tenujoris amplitudinem habentibus, ad urethram nimis anguſtatam rurſus diducendam & ampliandam. Quando urina hoc in caſu valde urget, *catheteres* etiam, qualis ille eſt, qui in Inſtitut. chirurg. noſtr. Tab. XXVII. fig. 7. ſiſtitur, tunc adhiberi apte poſſunt; ordinarii vero & conſueti illi, qui eadem tabula fig. 3. 4. & 5. exhibentur, & circa extremum utrinque foraminibus oblongis præditi ſunt: quia hæc inflata urethræ ſubſtantia in hæc foramina ſe ingerit, atque motu ejus inde male afficitur, aut omnino laceratur, noxii, hoc in caſu deprehenduntur.

Quan-

XIX.

Quando *ſpaſmus cervicis veſicæ* difficultatis reddendi urinam cauſſa eſt, pulveres temperantes & antiſpaſmodici, ex aquis vel infuſis diureticis, ſupra §. 17. commendatis, interpoſitis *emulſionibus* aut *oleis lenientibus*, v. gr. amygdal. dulc. olivarum, rec. papav. albi vel lini, ut & externe *cataplaſmatibus*, *unguentis*, *clyſteribus* atque *balneis* emollientibus ac demulcentibus, ibidem laudatis, immo & lenia *opiata*, ſi vis mali ea exigat, hic maxime proſunt. *A ſpaſmo.*

Si ſpaſmus *ab acri urina proveniat*, ſerum acre ſcorbuticum partim blandis purgantibus, partim idoneis diaphoreticis eſt evacuandum atque divertendum; reliquum vero corrigendum 1. *abſorbentibus* ſive *terreis*; ut lapid. cancror. matre perlar. creta præpar. antimon. diaphor. ſuccino præparato; 2. *decoctis* lenientibus rad. chinæ, ſarſaparillæ, malvæ, altheæ; 3. *emulſionibus* & *oleis demulcentibus* modo laudatis, quo & *ſirup. dialtheæ* referri recte poteſt; 4. in doloribus vehementioribus, ipſis moderatis *opiatis*: non omiſſis unguentis, cataplaſmatibus, clyſteribus & balneis prædictis lenientibus. *Ab urina acri.*

XX.

Sed ſi hoc vitium *a paralyſi* aut reſolutione ipſius corporis veſicæ ortum trahit, ſicut *in ſenibus* præſertim id haud raro incidit, (quæ ſpecies leviores, immo ſubinde nullos movet dolores), primo *fricationes* & *fomentationes* ventris ac perinæi remediis roborantibus, nervinis, ſpirituoſis diligenter ſunt adhibendæ, *cataplaſmata* quoque ex cepis aliiſve roborantibus ac ſtimulantibus veſicæ ſuperimponenda; *clyſteres* ex herbis ejuſdem naturæ ac nervinis in inteſtinum rectum injiciendi, non neglectis remediis antiparalyticis ac roborantibus internis, ipſoque vino generoſo rhenano aut moſellano. Interea tamen, *quando urina forte nimis urget*, ne veſica nimium inde diſtendatur atque reſolvatur, mature hæc *fiſtula idonea argentea*, quam *catheterem* vulgo vocant, prudenter per urethram in veſicam immiſſa, educenda, hocque negotium, ſi urina poſtea ex arbitrio reddi nequit, bis vel ter in die, prout res id exigit, iterandum, continuatis laudatis internis atque externis; donec ſucceſſu temporis veſica eam rurſus virtutem recuperet, ut ſponte urinam pro lubitu rurſus expellere valeat; id quod ſæpe poſt aliquot demum hebdomades contingere memini, ita ut hi ægri poſthac hoc modo perfecte fuerint reſtituti. *Si a paralyſi.*

XXI.

Quod ſi *in mictu cruento* ſanguinis pars in veſica, ut quandoque fit, concreſcat, atque cervicem ejus, aut viam urinæ obſtruat, ſanguis hic ſpiſſus & concretus eſt reſolvendus & expellendus; id quod faciunt 1. *infuſa calida herbarum* digerentium *A mictu cruento.*

tium

tium ac ſimul urinam pellentium cum aqua, ad modum Theæ parata, & cum primis herbæ hederæ terreſtris, arnicæ, chærefolii aut veronicæ, &c. 2. *Tinctura tartari* vel liq. terræ fol. tartari, cum infuſis his apta doſi aſſumpta. 3. *pulveres digerentes*, ex lap. cancror. ſucc. citri aut limonum ſaturatis, ſperm. ceti, tartaro vitriolato, nitro & cinnabari parati, atque ex aqua chærefolii aut petroſelini ſubinde dati. 4. *cepæ aſſatæ* regioni pubis & perinæi calide ſuperimponantur, vel *cataplaſma* ex farina tritici in lacte cocta, addito butyro & pauxillo croci, aliudve, ex rad. lilior. alb. herb. malvæ, altheæ & flor. chamomillæ paratum, ad ſpaſmum colli veſicæ relaxandum; vel etiam *veſica lacte calido*, in quo flores chamomillæ aut meliloti cocti fuerunt. 5. *clyſteres emollientes & reſolventes*, ex floribus chamomillæ in lacte coctis, addito oleo vel butyro recenti. 6. Si forte hæc omnia parum eſſent, & urina nimis ægrum torqueret, *cathetere* hic ſanguis in veſicæ collo hærens repellendus vel perrumpendus, & per eum urina ejicienda.

XXII.

Ab ulcere veſicæ aut urethræ.

Ulcus in veſica etiam haud raro ſuppreſſæ urinæ cauſſa eſt; id quod *ex urina purulenta ac fœtida*, doloreque veſicæ ſæpe vehementiſſimo, haud aliter, ac ſi calculo veſicæ ægri laborent, cognoſcitur. *Hoc ulcus in ſenibus*, ſicut *Hyppocrates* jam notavit, vix unquam; in junioribus vero non niſi *difficillime curatur*, præſertim ſi inveteratum, & veſica jam nimis inde exeſa atque corrupta eſt. Interea tamen, vitatis primo omnibus acribus & ſtimulantibus, *infuſa radicum & herbarum* vulnerariarum, abſorbentia §. 19. oleoſa & mucilaginoſa, blanda balſamica, cumprimis *balſamum de Meccha* in elæoſaccharo, & moderatus *uſus mercurii*, præſertim ubi venerea ſubeſt cauſſa, ſæpe quamplurimum hic præſtant. Immo & poſt hæc *aquæ minerales*, tam ſimplices, quam cum lacte tepide ac per plures hebdomades potæ, itemque ipſæ *thermæ*, ut Emſenſes, Carolinæ aliæve ſimiles hæc ulcera quandoque una cum dyſuria adhuc perſanant. Quibus omnibus vero & *injectiones* ex decocto herbarum traumaticarum, ut agrimoniæ, hyperici, plantaginis aut milleſolii, melle roſarum temperato præparatæ & per fiſtulam æneam vel argenteam in veſicam immiſſæ, ſubinde interponantur, vel horum loco *lac cum ſirupo dialtheæ* aut butyro recenti, vel & oleum hyperici injici poſſunt. Si *dyſuria* ab *ulcere urethræ in gonorrhœa*, hoc ita curandum, ut in gonorrhœa docuimus.

XXIII.

Si in gravidis aut puerperis urina ſuppreſſa.

Si *urina in gravidis*, ultimis præſertim menſibus, *difficulter ſuccedat*, *vitanda diuretica*, quia fœtum præmature expellere facile poſſent; verum quia hoc vitium tunc plerumque a col-

a collo veſicæ, ob uterum valde turgidum, compreſſo, oriri ſolet, remedium ipſis ſæpe eſt, ſola ventris gravidi utraque vel alterutra manu in altum elevatio, vel ſi hæc parum eſt, *catheteris* provida in veſicam immiſſio, atque per hunc urinæ facta emiſſio. Ita ſi *puerperæ in partu*, præſertim diuturno ac difficili, urinam mittere non poſſunt, atque veſica diſtenta partum adhuc difficiliorem reddat, catheter quoque hic & ad urinam & ad partum promovendum, ſumme neceſſarium & optimum eſt auxilium.

XXIV.

Denique ſi a *glandula proſtata nimis tumida* atque indurata, vel ab ipſo *ſcirrho hujus glandulæ* urinæ liber exitus prohibeatur, ea, quæ ad ejuſmodi tumores & ſcirrhos digerendos infra §. 29. & ſeqq. tam interne, quam externe commendavimus, quam ſolertiſſime adhibenda ſunt. *A proſtata tumida.*

Quod ſi vero malum his non cedat, & urina prorſus atque ita ſupprimatur, ut & catheteri via ad veſicam omnino præcludatur, cum in hoc ultimo, tum in aliis præcedentibus ejuſmodi caſibus, veſica ferro tereti, triangulari cuſpide donato, & tubulo argenteo incluſo, quod *Troicar* Gallis vocatur, (*a*) vel ab inferiori, quæ curatio *punctura perinæi* appellatur, vel a ſuperiori parte, quam *veſicæ puncturam* Chirurgi nominant, prudenter perforanda, factaque perforatione, ferrum e tubulo educendum, ſed hic in vulnere & veſica relinquenda, urinaque per hunc dimittenda, & ne excidat, funiculo circa ventrem firmandus, os deinde hujus fiſtulæ ſive tubuli turunda vel ſubere claudendum, & per hunc poſtea pro lubitu & quoties opus eſt, urina emittenda, donec cauſſa iſchuriæ ſit ſublata. Periculoſum quidem & moleſtum eſt auxilium, ſed cum unicum ſæpe ſit, non omnino contemnendum. Uberius hoc de auxilii genere evolvi poſſunt Inſtitut. Chirurg. noſtr. Cap. 144. Part. II. p. 1005. Ita & ſi *a caruncula*, vel ab *abſceſſu*, aut *ulcere*, vel *tumore* in urethra lotium ſupprimatur, remedia e Chirurgiæ Cap. 138. Part. II. petenda ſunt.

XXV.

In Dyſuria & Iſchuria ſenum, morbis hic vix unquam omnino tollendis, ſed tantum leniendis, præter *analeptica*, proſunt liq. terræ foliatæ tartari, aut tinctura tartari, vel ſola vel cum ſpiritu nitri dulci remixta; item *emulſiones* ex ſemine violarum cum aqua chærefol. petroſelini, fragariæ, ſaxifragiæ, admixta pauca aqua cinamomi cum vino paratæ, vel emulſiones ex nucleis perſicorum factæ, & ſæ- *Dyſuria & iſchuria ſenum.*

(*a*) Quod videri poteſt in Inſtitut. Chirurg. noſtr. Tabul. XXIV. figur. v. & Tab. 32. fig. 3.

& ſæpius hauſtæ. *Externe allium* vel *cepæ* ſub cineribus aſſatæ, & chærefol. in forma cataplaſmatis, aut ol. ſcorpionum, juniper. ſuccini in forma linimenti pubis & perinæi regioni, excitandi & ſtimulandi fine, applicanda. In *iſchuria ſenum plethoricorum* & laute viventium, vel hæmorrhoibus ſuppreſſis laborantium, præter dicta, *miſſio ſanguinis*, ſicut in aliis plethoricis, ſæpe urinam egregie ſolvit; dum ſanguinem in collo veſicæ congeſtum revellit. Sed ſi hæc non ſufficiant, & ſymptomata urgeant, *cathetere* vel ipſa *punctura veſicæ*, ſi nimirum urina in veſica hæret, educenda; *ſin vero cauſſa* urinæ ſuppreſſæ *in renibus*, hæ operationes chirurgicæ non ſunt adhibendæ, quia eis urina e renibus educi nequit. Sed præter laudata interna, *regio renum ſæpe oleo ſcorpionum, juniperi & ſuccini* illini & cataplaſma emolliens deinde imponi poſſunt: ubi & *clyſteres* emollientes ac balnea egregiam ſæpe opem præſtare ſolent. *In malo autem inveterato*, vix ulla ſupereſt curatio. Vid. Hipp. aphor. 31. Sect. VI.

XXVI.

De Morbis ſive Obſtructionibus vaſorum a viſcido generatim.

Obſtructiones ab humoribus viſcidis.

Si obſtructiones vaſorum ab humoribus lentis, viſcidis, ſpiſſis, grumoſis, coagulatis, ut in *tumoribus glandularum, ſcrophulis, dyſpnœa & aſthmate a vaſis pulmonum obſtructis, polypo cordis*, &c. illi ſunt attenuandi, reſolvendi & fluxiles reddendi: id quod iis maxime remediis fit, quæ *ſupra in cachexia curanda* Cap. XI. laudavimus; præcipue vero infuſis, decoctis, & eſſentiis herbarum, lignorum & radicum, diaphoreticis; omnis generis medicamentis amaris; ſalibus alcalicis, mediis, digerentibus ſive *digeſtivis* vulgo dictis; & maxime quoque *aquis medicatis*, non omiſſis purgantibus & ſanguinis miſſione. Præterea etiam notandum, quod *in morbis a viſcido, obſtructionibus variis vaſorum & nervorum atque cachecticis affectibus*, ab humoribus tenaciſſimis, oriundis, *mercurialia* quoque prudenter adhibita, abſque, vel & quandoque cum excitata *ſalivatione*, ſæpe egregie conducant; immo ſæpius ſumme ſint utilia ac neceſſaria: ut in *cephalæa & hemicrania* pertinaci, *amauroſi* ab obſtructione nervorum opticorum, in *cataractæ* initio, vel ſaltem non inveterata; *epilepſia*, affectibus *catarrhalibus diuturnioribus*, aut ſæpe recurrentibus, præſertim *ophtalmiis* ejuſmodi, *affectibus paralyticis, ſcorbuto viſcido & frigido contumaci, lue venerea, ſcabie inveterata, quartana rebelli, ulceribus cacoethi-*

thicis, carioſis, ſpina ventoſa, plica polonica, obeſitate nimia, & fluore albo pertinaci, aliiſque in affectibus rebellibus; qua de re prolixius videri poteſt STAHLII diſſertat. *de ſalivatione mercuriali aliis præter luem veneream morbis rebellibus extirpandis pari*, & diſſertat. noſtr. de *Amauroſi* ſalivatione curata.

XXVII.

De Glandulis induratis, Scirrho & Cancro.

Speciatim vero ad obſtructiones ab humoribus viſcidis etiam merito referuntur *glandularum tumores*, *ſcirrhi* & tandem *carcinomata* ſive *cancroſi* affectus, qui omnes ab obſtructione vaſorum & præſertim in glandulis, ab humoribus craſſis, viſcidis, tanquam cauſſa propinqua, ſuam originem ducunt; quibus vero in *cancroſis affectibus peculiaris & quaſi venenata acrimonia rodens*, cujus natura hactenus perſpici & curari nondum potuit, accedit, qua dolores rodentes ſæpe vehementiſſimi & partium læſarum ac vicinarum eroſiones ſive ulcera concitantur. *Glandularum tumores, ſcirrhi & cancri.*

XXVIII.

Cognoſcuntur hæc mala ex tumoribus duris, plerumque mobilibus & initio indolentibus; quo in ſtatu *glandulæ induratæ* dicuntur; ſed quando hæ non brevi digeruntur, aut ſuppurantur, ſed potius negliguntur & magis adhuc indureſcunt, *glandulæ ſcirrhoſæ* ſive *ſcirrhi* appellantur, & ſi hi, præſertim in mammis, rodere ac dolere incipiunt, *carcinomata* ſive *cancri incipientes* vel *occulti*, ſed ſi jam diu durarunt, *cancri occulti inveterati*; ſi vero cutis & vicina tandem inde eroduntur atque exulcerantur, *carcinomata* & *cancri aperti* ſive *exulcerati* dici ſolent; quorum priores tumores medicamentis raro ac difficulter digeruntur & curantur; poſteriores vero vix unquam & rariſſime. Immo ſecundum præceptum *Hippocratis* (a) *melius eſt cancros occultos intactos relinquere*, quia medicamentis commoti plerumque deteriores fiunt, & ægros citius interficiunt. *Diagnoſis & prognoſis.*

Glandulæ colli induratæ, quia *in pueris* a voracitate & prava victus ratione oriuntur, hac emendata atque correctis humoribus corruptis, motu fortiori, ipſa ætate ac tempore, naturæ vi, plerumque rurſus digeruntur. Interea tamen hoc ſæpe non fit, verum e contrario glandulæ hæ induratæ haud raro ſucceſſu temporis augentur vel multiplican-

[a] Aphor. 38. Sect. VI.

cantur, præſertim circa collum, atque auctæ *ſcrophularum* (Gallis *Ecrouelles*), immo ſi adhuc majores fiunt, *ſtrumarum nomen* adipiſcuntur, licet hæ haud raro glandulæ induratæ non ſint, ſed *tumores potius tunicati* ſive *ſaccati*, varios humores pravos continentes, qui mirum ſæpe in modum excreſcunt, atque varia gravia mala ægris inducunt.

Denique hic adhuc obſervandum, quod *plerique homines ſolis externis remediis duros hoſce tumores* digerere *ac curare* velint; verum cum hæc ſola vix internam humorum vitioſam intemperiem corrigere valeant, hac ratione curati in pejorem plerumque ſtatum abeunt; adeoque ab *internis potius remediis* auxilium & petendum & ſperandum eſſe exiſtimo.

XXIX.

Curatio glandularum durarum decoctis.

Remedia vero, quæ glandulis induratis emolliendis ac diſſolvendis maxime opportuna eſſe cenſemus, ſunt:

1. *Infuſa* & *decocta* ex radicibus, lignis & herbis reſolventibus parata, bis terve in die uſurpata: ut ex rad. ſarſaparillæ cum ligno quajaco; vel ex radic. ſarſaparillæ, chinæ & ligno ſaſſafras; vel ex radic. *ſcrophulariæ* aut *vincetoxici*, quæ in Ephem. Nat. Cur. Dec. I. An. 1. Obſ. 57. valde laudantur. Ita *decoct. ligni quajaci* cum radic. liquirit. vel infuſ. aut decoctum *herbæ roſmarini* cum ſaccharo, ad glandulas colli tumeſcentes digerendas recte commendantur a D. *Kuchlero*, Medico Lipſienſi, (*a*) quod cumprimis etiam valet in puellis mox adultis, quibus menſtrua adhuc deficiunt; cum quibus vero omnibus ſubinde apta doſis tinct. antimon. vel eſſent. lignorum aut ſuccini data negotium hoc tanto melius expedit.

XXX.

2. Pulveribus digerentibus.

Præter hæc quoque 2. *pulveres* ſanguinem hunc viſcidum attenuantes, exhibendi: inter quos celebris eſt *pulvis ad ſtrumas Auguſt.* cui vero cinnabaris vel mercurii dulcis gr. j. vel alterum in quovis præbio apte addi poteſt. Ita & *antimonii crudi pulvis* huic pulveri ad ſtrumas commode ſubſtituitur, præſertim ſi ipſi in quavis doſi gr. j. vel alterum mercurii dulcis adjungitur, qui egregie glandulas puerorum in collo & minores ac recentiores *ſcrophulas diſſolvere ſolet*. *Pulvis millepedum* a ℈ß. ad ℈j. cum gr. j. vel altero mercurii dulcis *probatiſſimi quoque eſt uſus*, cum in *externarum glandularum tumoribus*, tum & in viſcerum tumoribus duris, præſertim ſi quovis triduo vel quatriduo interjecto idoneum purgans mercuriale interponitur. Ita & *pulvis radic. ari*

cum

[*a*] In diſſert. *de glandulis colli puerorum tumefactis*, Lipſiæ in 4.

cum mercurio dulci datus, valentiſſimus eſt in *tumoribus* induratis *internis* & *externis* diſſolvendis, a quibuſdam etiam *æthiops mineralis* valde commendatur, quamvis a *Boerhaavio* in chemia ſua tamquam corpus iners rejiciatur: quæ vero remedia omnia diu ſunt continuanda, præſertim in malis jam inveteratis, vitata moleſta ſalivatione; alias brevi tempore parum vel nihil efficere ſolent.

XXXI.

Conveniens ſimul his in malis *victus ratio eſt* obſervanda, vitando omnia *alimenta auſtera*, *cruda*, *craſſa*, *flatulenta*, difficulter digerenda, olera hyberna, legumina ac ſimilia; itemque voracitatem ac nimiam etiam alimentorum teneriorum aut leviorum copiam; *aerem* frigidum & inſalubrem, *mœrorem*, *triſtitiam*, *nimium otium*, &c. ſed contra corpus ſæpe exerceant. *Victus ratio.*

XXXII.

EXTERNE pro ſcopo glandulas & ſcirrhos recentes diſſolvente hic conducit fotus *ſpiritus vini calidi* ſimplicis, cum ſpleniis ſæpe ſuper impoſitus; vel *ſpiritus vini camphoratus* & *crocatus*, aliquoties in die renovatus. Ita & *emplaſtra reſolventia*, ut ſunt empl. de ranis Vig. cum mercurio, de meliloto, diaphoret. Mynſ. diachylum, aliaque in Inſtitut. chirurg. noſtr. p. 337. commendata, calide his tumoribus imponi & prædictus fotus, ſi lubet, vel & *ſacculi digerentes* calide ſupperaddi apte poſſunt, *vel ex herbis* & floribus fragrantibus, vel *ex cineribus calidis*, vel ex ſale & arena compoſiti; hinc & *Deidier* in mammis ſcirrhoſis valde commendat *arenam maris calidam* (a); cui vero forte arena vulgaris cum ſale æquipollet. *Vapores acidi* a quibuſdam etiam vehementer laudantur, *de quibus quoque uberius Inſtitut. chirurg. noſtr. videri poſſunt*. *Remedia externa.*

XXXIII.

In quibuſdam ad glandulas & tumores ſcirrhoſos diſcutiendos egregium quoque eſt *oleum philoſophorum* & *balſamum ſulphuris Ruland.* ſi aliquoties in die his calide ac probe fricentur, ſupradato poſtea *emplaſtro*, *fotu* vel *ſacculo* ex modo commendatis. Illorum loco etiam valde efficax eſt *Linimentum* ex oleo deſtillato, ſaponis, petroleo albo, axungia humana & unguento martiali Auguſt. paratum, cui poſtea emplaſtr. ex gummi ammoniaco, vel de ſapone, vel de meliloto, vel de ſperm. ceti, aut de ran. Vigon. cum mercurio ſuperimponendum, factaque his emollitione emplaſtr. oxycroceum cum diaphor. Mynſ. ſufficere aſſeverat *Mitterma-*

---

[a] Lib. de tumor. p 127.

mayer (*a*), ſi modo interna ſupra laudata ſimul diligenter aſſumantur.

Si a labe venerea, ut ſæpe fit, iſtiuſmodi tumores oriuntur, *unguenta mercurialia* utiliſſima & valentiſſima ſunt, ſi eis ſæpius calide & diu probe fricentur: quæ vero & in aliis proſunt; ſi interna non negliguntur.

Si vero omnia hæc, ut haud raro contigit, parum eſſent, *ſcalpello* ſæpe *excindi poſſunt*, quando locus ac mali conditio extirpationem admittunt; qua vero de re conf. Inſtitut. noſtræ chirurg. P. I. lib. IV. Cap. 16. item P. II. Cap. 98.

XXXIV.

Cancri curatio.

Cancri curatio interna.

Quod ſi vero ſcirrhus extirpari nequeat, aut ægri extirpationem ejus admittere nolint, is tamen *dolere incipiat*, *inæqualiter* tumeat, augeatur, venæ circa illum, ut ſæpe fit, intumeſcant, & ſic malum *carcinomatis*, quod vulgo *cancrum* & quidem *occultum* appellare ſolent, (*b*) indolem aſſumat, ſtudendum eſt, ut *hi dolores*, quia tolli prorſus vix poſſunt, quantum fieri poteſt, *ægris leniantur* ac *tolerabiles* reddantur; id quod tamen difficillime ac raro, præſertim in mammarum cancro, utpote frequentiſſimo, obtineri poteſt, ſicut jam dudum expertiſſimus *Hildanus* monuit, (*c*) optandumque eſt, ut meliora aut valentiora his in malis cognita eſſent remedia, quæ huic ſcopo ſatisfacerent, quam quæ hucuſque ad noſtram cognitionem pervenerunt; cum e contrario a quamplurimis potius remediis, ut §. 28. jam diximus, exacerbentur, atque incrementa ſumant. Interea tamen *interne*, præter temperantiam & aptam victus rationem, *decocta lignorum*, vel horum loco decoct. *cortic. ulmi*, & foliorum ſaniculæ, (*d*) *pulveres antiſpaſmodici* & *nervini*, primo ſine anodynis aut opiatis, ſed ſi illi non ſufficiunt, cum extractis papaveris aliquot granis, vel horum loco emulſiones papaverinæ, aut Eſſentia croci vino malvatico parata, & veſperi ad gutt. 30. & plures ſenſim data; vel hujus loco laud. liquid. Sydenhamii a gutt. 15. ad plures ſenſim aſcendendo, egregie benefaciunt; vel denique & maſſa pilul. de cynogloſſo, cum pulveribus antiſpaſmodicis, a gr. j. ad plura aſcen-

[*a*] In diſſert. de ſtrumis Bungenſium. [*b*] Plura hac de re in Inſtitut. chirurg. n. p. 242 legi poſſunt. [*c*] Lib de Gangræna, Cap. VII. [*d*] Quod *Harris* in diſſertat. chirurg. ſua X. valde commendat.

aſcendendo; aut denique ipſum, ſi prædicta parum ſunt, *laudanum opiatum*, quia natura ſenſim huic vel illi aſſueſcit, ita ut mutatione remediorum ſubinde opus ſit, ſi aliquid levaminis ægris præſtare velimus. His *lenia purgantia* & cumprimis extract. *hellebor. nigr. cum mercurio dulci* a RIVERIO etiam feliciter uſurpatum (*a*), interponenda & in plethoricis, vel ubi conſuetæ ſanguinis evacuationes ſuppreſſæ, *ſanguinis detractio* ſubinde inſtituenda, pro ægrorum & rerum, quæ circumſtant, diverſitate.

XXXV.

Extrinſecus ſuper *ſcirrhum dolentem* aut *cancrum incipientem*, vel ſaltem adhuc *clauſum*, *lamina plumbea*, mercurio impraegnata imponatur, qua ſubinde in nonnullis dolores per aliquod tempus egregie leniuntur; vel loco hujus varia *emplaſtra* & *unguenta ſaturnina* commendantur; quæ vero, quia jam Inſtitut. chirurg. noſtr. p. 340. nominata vel deſcripta ſunt, ne actum hic agere videar, lectorem ad illas remitto. Matura vero *Carcinomatis extirpatio* præcipuum hic eſt remedium; quamvis hoc malum etiam poſt hanc ſæpe redeat, ut ſæpius expertus ſum, & nemo certam curationem ſpondere poſſit. *Remedia externa cancri occulti.*

XXXVI.

In cancro exulcerato, qui ut plurimum vehementiſſime dolet & fœtet, præter ea, quæ in inſtitut. Chirurg. noſtr. ad hoc malum leniendum commendavimus, *Harriſius* adhuc laudat *terebinthinam* ſplenio illitam: quæ etiam ſubinde revera aliquid præſtat. Ita & *pulvere ligni ſancti*, *ſarſaparillæ* & *ſantali citrini* mammam cancroſam ſe curaſſe ſcribit, loco antea citato, parte ſolum a frigore defenſa; qui vero pulvis forte quaſdam, certe non adeo multas liberabit; partem læſam etiam tenui *lamina plumbea & ſplenio ſpiritu vini imbuto*, obtegi ſuadet. Alii *ſuccum tabacci* recens expreſſum, tam mundandi, quam conſolidandi fine laudant. Alii *ſuccum bellæ donnæ*, alii *folia* & *decoctum* ejus & externe & interne magnifaciunt (*b*), verum ſine fructu hæc adhibita fuiſſe novi. In quibuſdam *aqua calcis cærulea* aliquid levaminis præſtitit; in quibuſdam *unguent. nutritum*, ex aceto lythargyr. cum oleo roſarum, vel ſolani paratum; in aliis *ſpirit. vini* ſimplex linamentis impoſitus. Si vero hæc omnia parum ſunt, *ferrum* ſæpe, præſertim ſi mature adhibeatur, ſanat. Verum ab omnibus his certam curationem non eſſe expectandam, uſu didici. Si *empla-* *Si cancer exulceratus.*

M

(*a*) Obſ. 97. Cent. I. & *Scultet*. in Armam. Chir. Obſ. 55.
(*b*) Qua de re videri poteſt diſſert. de *Bella donna* Halæ edita.

plaſtro tegendus & ea ægra ferre poteſt, optima ſunt *ſaturnina*, & inprimis illud de minio camphora roboratum.

XXXVII.

Obſtructiones a vaſis compreſſis. Ubi *obſtructiones & inflammationes a ligaturis fortioribus*, ut in fracturis, vulneribus, hæ ſunt ſolvendæ & moderatius adſtringendæ, adhibito ſimul fomento digerente ex ſpiritu vini calido vel aqua calcis cum ſpiritu vini camphorato. *Quando ab effuſis humoribus in capite*, ſive calvaria, & hi a reſolventibus medicamentis, in Chirurgia noſtra, cap. de capitis vulneribus, laudatis, tolli non potuerunt, perforatione ſive *trepanatione*, ut vulgo vocant, cranii; ſed ſi *qui in thorace effuſi*, & præſertim pus in *empyemate*, aut ſanguis in vulneribus pectoris, *paracenteſi* ſunt educendi, de quibus operationibus vid. Inſtitut. noſtræ chirurgicæ.

XXXVIII.

Obſtructæ aures, nares, œſophagus. *Extranea aures vel nares obſtruentia*, ut piſa, fabæ, lapilli, volſellis uncinulisve eximenda, id quod etiam in calculo urethræ fieri debet. *Polypi in naribus*, hærentia in œſophago, *prolapſa ſolida in aſperam arteriam*, tubercula ſive *tumores* e vagina uteri aut inteſtino recto *excreſcentes* & vias naturales obſtruentes, itemque ita dicta *caruncula in urethra*, manu quoque chirurgica ſunt auferenda.

Si *viæ naturales*, ut palpebræ, aures, nares, anus, vagina uteri, urethra p. n. *ſunt coalitæ*, ut in ita dictis *atretis*, ſcalpello ſectione provida ſunt aperiendæ. Omnium denique obſtructionum, ut brevis ſim, quæ manum chirurgicam requirunt, curationes ex Inſtitut. Chirurgic. noſtris peti poſſunt, quæ in ejuſmodi malis evolvendæ.

XXXIX.

Partus difficilis eſt quoque ſpecies obſtructionis, dum fœtus in partibus genitalibus hæret, eas obſtruit, & tranſire nequit; verum de hoc quoque ample ſatis in Inſtit. Chir. egimus, & nonnulla adhuc infra, ubi de morbis mulierum Cap. XVI. acturi ſumus, proponemus.

CAPUT XIII.

De Fluxibus ſive Fluxionibus, iiſque maxime ſeroſis.

I.

Quid fluxus. FLuxus p. n. opponuntur obſtructionibus, atque per eos *intelligimus quaſcumque profuſiones aut affuſiones p. n. ſanguinis aliorumve humorum ſive utilium, ſive excrementitiorum, corpore humano*: unde debilitas virium aliaque ſymptomata, immo, niſi in tempore rite ſuccurratur, ſæpe mors,

mors, ſequuntur. Quoniam vero de fluxibus ſanguinis pleriſque ſupra Cap. V. jam actum eſt, reliquos hoc in capite proponemus.

II.

Contingunt variis in partibus.

Contingere ſolent tales fluxus in capite, thorace, abdomine, partibuſque genitalibus utriuſque ſexus, ut & in tota peripheria corporis. *In capite* contingunt *fluxus lacrymarum* nimius ſive *lachrymæ involuntariæ*, *oculus lacrymans* quoque dictus & *epiphora*, atque deinde *rhyas*, *coryza*, ptyaliſmus ſive ſputatio aut *ſalivatio* nimia, &c. In *thorace*, tuſſis humida, rheuma, ſive catarrhus pectoris, cum vel ſine difficili reſpiratione, vel *raucedine*. In *abdomine*, diarrhœa, dyſenteria, eaque vel cruenta vel bilioſa, vel purulenta; lienteria, cœliaca paſſio, cholera, vomitus, fluxus hepaticus, diabetes, urinæ incontinentia, pollutio nocturna nimia, gonorrhœa & fluor albus: ſed de his duobus ultimis quoque jam Cap. VIII. ubi de cachecticis affectibus egimus, dictum eſt. In *corporis peripheria*, ſudor nimius & *ulcera ſeroſa* occurrunt.

III.

Cauſſa.

CAUSSA horum fluxuum generatim *vel in humoribus* hæret, vel in *partibus ſolidis*; in humoribus, quando vel quantitate, vel prava quadam qualitate, aut motu turbato peccant. A *quantitate excedente* oriuntur ſæpe diarrhœæ ſeroſæ ac bilioſæ, dyſenteriæ, vomitus, cholera, ſudor nimius, omnis generis catarrhi, tuſſis, coryza, præſertim ſi tranſpiratio ob quamcunque cauſſam fuit ſuppreſſa, vel crapula præceſſit.

A *quantitate humorum*, maxime ſpirituum, *deficiente*, proveniunt debilitates, animi deliquia, urinæ & fæcum incontinentia, ut & *ſudor frigidus* debilium atque morientium, vel & *calidus* quandoque nimius, ſive colliquativus, ut in hecticis & phthiſicis.

A debilitate ſpirituum & inde pendente partium debilitate, obſervantur etiam, præter modo dicta mala, lacrymæ involuntariæ, diarrhea, lienteria, cœliaca paſſio, diabetes, gonorrhœa benigna in viris, fluor albus diuturnus & rebellis in quibuſdam mulieribus.

Prava qualitas & quidem *acrimonia humorum*, præſertim bilioſa, ſæpe excitat vomitum, diarrhœam, dyſenteriam, choleram; *acrimonia* ſeroſa, partim eadem, partim *tuſſim*, *raucedinem*, *coryzam*; unde & *ulcera* ichoroſa, ſcorbutica ortum ſuum trahunt. Ab *acrimonia venerea*, gonorrhœa, fluor albus virulentus, ulcera venerea, fiſtulæ, caries, ſpina ventoſa aliaque mala producuntur.

A motu turbato ſpirituum atque humorum, ut a terrore,

metu, ira, oriuntur ſubinde, præter varias hæmorrhagias, diarrhœa, vomitus, cholera, alvi & urinæ fluxus, uteri hæmorrhagiæ, immo abortus ipſe in gravidis. Quo gravioribus vero comitati ſunt ſymptomatibus, eo majus adeſt periculum.

IV.

Curatio generalis. *In curatione harum fluxionum* generatim ad diverſas cauſſas ſemper probe eſt reſpiciendum: ut *ſi vaſa & ſpiritus debiles*, roborantia, tam ex diæta, quam pharmatica, ſunt adhibenda; *ſi humores acres aut bilioſi*, hi per contraria ſunt corrigendi, alterandi, atque etiam evacuandi; ſi *quantitate* excedunt, purgantibus, diaphoreticis, diureticis, vel & pro re nata vomitoriis, ſicut ſæpe in diarrhœa & dyſenteria opus, ſunt expellendi. Si *a motu turbato ſpirituum*, hic quiete, nervinis & anodynis in ordinem eſt redigendus.

V.

De Coryza.

Speciatim coryza. Speciatim in CORYZA, ſi fortior, (nam levior, ſi modo conveniens victus ratio ſervatur, naturæ relinquenda) primo purgantia & poſtea diaphoretica, anticatarrhalia ſunt exhibenda, & inprimis Eſſentia quædam diaphoretica mane, & veſperi pulvis quidam diaphoreticus. His præmiſſis, *externe* omnia ex *majorana* confecta naribus modice attracta vel inuncta diſſipant & roborant; vel *ſemen nigellæ* cum pauca camphora remixtum & naribus ſubinde admotum, itemque *balſama cephalica*, aut *ſalia volatilia urinoſa* eadem ratione adhibita; ſed cavendum, *ne ſolis externis* & quidem nimis cito, eam aggrediamur: quia abundans & noxium, quod expellendum, his ipſis repellitur, vel ſiſtitur; unde dolores capitis, vertigo, aliaque graviora mala inde oriri ſolent. *Diæta* ſit parca & temperata, vitanduſque aer humidus & frigidus; quamvis iter ſæpe aut motus fortior in quibuſdam, ut ſæpe expertus ſum, hunc morbum ſolvat.

VI.

De Oculo lacrymante.

Oculus lacrymans. OCULUS LACRYMANS, ſi a debilitate glandulæ lacrymalis oriatur, conveniunt primo roborantia externa, ut ſpiritus vini, vel aqua Reginæ Hungariæ, aqua ſimplici, vel aqua fœniculi, valerianæ aliave ſimili temperata, & ſuperioribus palpebris aliquoties in die illita. Interne, ſerum

abun-

abundans purgantibus eſt evacuandum & revellendum, acrius vero balſamicis & anticatarrhalibus eſt alterandum & corrigendum, ut Eſſent. ſuccini & lignorum, ut decoctis lignorum; atque ſimul revellendum, *veſicatoriis*, vel & pro re nata, *fonticulis*. Sed *ſi ductus naſalis eſt obſtructus*, aut cauſſa hujus mali ſit *fiſtula latrymalis*, vel aliud chirurgicum vitium lacrymantem oculum faciat, ex Chirurgia auxilium petendum. Vid. Chirurgia noſtra, Cap. de oculo lacrymante. Si *caruncula lacrymalis* vel rodentibus medicamentis *eroſa*, vel ſectione improvida ablata, vel aliam ob cauſam deficit, quod vitium *rhyas* appellari ſolet, malum eſt immedicabile; ſicut & ſi *a ſenectute* oriatur.

VII.

De Sputo nimio.

In *ptyaliſmo*, ſputo aut *ſalivatione nimia*, præſertim cum faucium magno tumore, humores revellendi & per alias vias, maxime autem per alvum, ſunt evacuandi, atque vaſa ſalivalia nimis laxa in ore roboranda: quapropter hic purgantia, ſed ſine mercurio, & poſtea ſudorifera, anodyna atque gargariſmata adſtringentia requiruntur. *Ptyaliſmus.*

VIII.

De Tuſſi *humida*, & *raucedine*.

TUSSI *humidæ & raucedini*, purgantia, & præſertim potiuncula purgans ex ſenna, manna, aliiſque, ſi lubet, parata, ac deinceps diaphoretica & pectoralia medentur: quæ tamen pro ratione cauſſæ ſive materiæ peccantis varianda. *Tuſſis & raucedo ab ab acri.* *Quod ſi enim materia rejecta ſit acris ac tenuis*, incraſſantia, oleoſa & mucilaginoſa danda: ut ſaccharum candidum, vel ſaccharum hordeatum, vel ſuccus Glycyrrhizæ vel *maſſa pectoralis* ex cremore hordei, ſaccharo, gummi arabico aut tragacanthæ in formam morſulorum redacta, de qua ſæpius fruſtulum in ore diſſolvitur, ac ſenſim deglutitur; vel rotulæ diatragacanthæ, aut trochiſci becch. albi, vel ol. amygdalarum dulc. ſolum aut cum ſirup. flor. papav. vel violar. temperatum; *juſcula* mucilaginoſa ex hordeo, avena, oryza, ſagopyro aut ſimilibus parata; *infuſa pectoralia*, ex radic. liquirit. ficubus, dactylis, paſſulis & herb. pectoral. compoſita, ut ſunt ſpec. pectorales noſtræ, Diſpenſatorii Brandeb. aliæve ſimiles, atque ſi tuſſis vehementior, *anodyna*, ut maſſa pilularum de ſtyrace vel de cynogloſſo, vel laud. opiat. parca copia; vel Rotulæ

 bec-

becchicæ opiatæ diſp. Brandeb. vel *emulſiones* ex ſem.papav. albi, veſperi exhibita.

IX.

Tuſſis a cauſſa viſcida. *Sin materia tuſſis eſt viſcida & tenax*, reſolventia, attenuantia, abſtergentia, lenibus dulcibus remixta, optime conducunt, ut radices & herbæ pectorales attenuantes: rad.ſcilicet helenii, pimpinellæ, irid. florent. ari, herb. veronicę, hyſſopi, ſcabioſæ, tuſſilaginis, cum ſem. fœnic. aniſi & aniſi ſtellati, in forma infuſi, vel decocti, atque præter hæc inprimis etiam *ſperma ceti*, in juſculo calido, vel decocto Coffeæ aut pectorali ſolutum, vel cum lapid. cancr. & ſaccharo in pulverem redactum, atque aliquoties in die apta doſi adhibitum: cui etiam aliquot guttulæ olei aniſi inſtillari commode poſſunt. Ita & ſpec. diair. vel in pulvere vel in rotulis, Elix. pectorale Wedel. Eſſent. helenii, pimpinellæ albę, ſpirit. ſalis ammoniaci aniſati, ſirup. de eryſim. Lobelii, egregie hic proſunt, præmiſſis & interpoſitis, pro re nata, idoneis *purgantibus*, ad pituitam abundantem a pulmonibus revocandam atque evacuandam. In *ſexu fœminino*, quia menſium ſæpe obſtructio & redundans ad pectus ſanguis tuſſes producit ac fovet, horum fluxus, ut ſupra Cap. IX. docuimus, eſt reſtituendus; interea tamen hic *pediluvia* revellendi fine proſunt, ſed inprimis *Venæ ſectio in pede* quoque multum confert, & diuturnam tuſſim inde ortam, aliis fruſtra adhibitis, ſæpe ſanat. Confer. Hiſtor. Morbor. Uratislavienſium.

X.

De Diarrhœa ſive Alvi fluxu.

Diarrhęa. DIARRHOEA, quia ſæpe eſt fluxio ſive excretio naturæ ſalutaris materiæ alicujus abundantis aut vitiatæ, præſertim ſi æger inde non debilitatur, & cibi faſtidium deeſt, *principio non eſt ſiſtenda*; ſed vel abſtinentia curanda; vel potius *evacuatio* ſupervacui aut noxii *juvanda*, potu ſcil. calido diluentium temperantium, ut aquæ calidæ aut tepidæ, Theæ, Coffeæ, juſculi tenuis e carne quacumque, decocti hordei vel avenæ, immo ſubinde leni laxante ex rhabarbari pulvere aut decocto, vel ejus eſſentia, vel potu aquarum mineralium temperantium, ut Selſerenſium, aut purgantium, ut Egrenſium, Pyrmontanarum, &c. ad libras ij. vel iij. tepide hauſtarum. Poſtea vero *ſtomachica* roborantia ſpecifica, ex mentha, cydoniis & cinnamomo parata, ut aqua menthæ cum vel ſine vino, aqua cinamomi ſimplex & cydoniata vel vinoſa, itemque theriacalia, ut theriaca

ca vel diaſcordium a ℥ß. ad ℥j. per intervalla data, optime opem ferunt, obſervata ſimul quiete corporis & calore temperato. Si in forma guttarum remedia deſiderentur, omnis generis Eſſentiæ ſtomachicæ, & cumprimis Eſſ. Nucis Moſch. cinnamomi, terræ japonicæ, theriacæ vel diaſcordii hic conducunt. *Diarrhœa* tamen etiam *motu corporis*, *vectione cumprimis in curru* aut *equitatione*, immo & *ſudore provocato* haud raro egregie compeſcitur, nam una excretione aucta, altera imminuitur: quam ob cauſſam & *vomitorium*, atque inprimis hypecacoanna ſæpe fluxus ventris pertinaciores, ut HIPPOCRATES (*a*), & CELSUS jam dudum notarunt, atque recentiorum obſervationes quamplurimæ confirmarunt, compeſcere haud raro ſolet. *Externe* balſama ſtomachica ex ol. N. M. expreſſ. & oleis deſtillat. ſtomachicis, ut menthæ, abſinthii, chamomillæ, maſtichis, carvi, fœniculi & balſamo peruviano; vel ex theriaca & oleo Nuc. moſch. parata, ventriculo ſæpius illinantur, ſuperimpoſito etiam in malo graviori Empl. vel ex theriaca, vel de cruſta panis, vel de tacamahaca, aut ſacculis ſtomachicis, ex herb. menth. chamomil. rad. Zedoar. Galangæ, ſem. carv. aneth. fœniculi ſupradatis, aut cruſta panis toſti, cum ſpiritu vini calido vel vino hiſpanico imprægnata, ac nuce moſchata aliiſque aromatibus conſperſa, vel cataplaſmate ex pane mellito, aromatibus roborato, & vino hiſpanico ebrio; vel & cataplaſmate ex frumento ſaracenico, quod *Mayz* vulgo appellari ſolet, in formam pultis redacto. Quæ ipſa etiam medicamenta & interna & externa roborantia *in hypercatharſi* adhibita, optime conducunt.

XI.

De Vomitu, & Hyperemeſi.

Vomitus, quia ſæpius etiam eſt naturæ excretio ſalutaris humorum noxiorum præſertim in ventriculo hærentium, cavendum quoque ne mox adſtringentibus aut opiatis cohibeatur; verum ſtudendum potius, ut ejectio eorum *potu aquæ tepidæ*, aut juſculi tenuis frequenti promoveatur; vel ipſo etiam, ſi res id exigit, leni emetico & cumprimis radice hypecacoannæ, nam hic ſæpe verum eſt dictum vetus, *vomitus vomitu curatur*. Poſtea vero eadem roborantia interna & externa ſunt adhibenda, quæ modo in diarrhœa §. X. commendavimus. Atque eodem etiam modo *Hy-* *Vomitus.*

[*a*] Aphor. 15. Sect. VI.

peremeſis ſive nimius vomitus, a medicamento purgante vel emetico fortiori ortus, eſt curandus.

XII.

De Cholera.

Cholera. In *cholera*, in qua vomitus & diarrhœa ſimul affligunt, & morbus ex his duobus quaſi compoſitus eſt, quia cauſſa fere eadem, ſaltem paullo vehementior, eodem fere modo procedendum: ab initio nimirum hæ excretiones adſtringentibus aut opiatis non mox cohibendæ, ſed potius largo potu aquæ calidæ, ut *Celſus* jam docuit; vel juſculi carnis tenuis calidi, quod *Sydenhamus* tantopere commendavit, vel decocti avenæ, materia irritans, acris, quæ plerumque hic biliosa, eſt diluenda, corrigenda atque evacuanda; poſtea vero, ceſſante cholera, quieſcendum ac ventriculus rurſus internis externiſque roborantibus ac ſtomachicis, modo in diarrhœa §. X. laudatis, vino item generoſo ſimplici vel aromatibus, præſertim cinamomo aut mace imprægnato, aliiſque idoneis, aquis, eſſentiis & elixiriis ſtomachicis roborandus ac reſtituendus, ſervata ſimul diæta modica.

XIII.

De Lienteria, & Cœliaca paſſione.

Lienteria & cœliaca paſſio. In LIENTERIA, ubi aſſumta nondum digeſta per alvi fluxum excernuntur, id quod ventriculum debilem & valde læſam ciborum concoctionem indicat, præmiſſa & interjecta evacuatione per *rhabarbarina*, ventriculi coctio ſtomachicis roborantibus, vino generoſo, ſimplici & aromatibus roborato §. XII. aqua cinamomi, cortic. aurantiorum, ſtomachali quacumque, carminativa, vitæ Matthioli, pulveribus & trageis ſtomachalibus, eſſentia abſinth. compoſ. Zedoar. galangæ, aliiſque idoneis externis interniſque, quæ §. X. ſub diarrhœa laudata ſunt, eſt promovenda ac reſtituenda; ſervata ſemper parca diæta, adjunctoque motu corporis frequenti, ambulatione, equitatione, vectione. In CŒLIACA PASSIONE, ubi chyloſa materia ſæpe per alvum rejicitur, id quod vaſa lactea in inteſtinis obſtructa denotat, eadem conducunt, ſed ſalia media his interponenda, ad vaſa lactea obſtructa rurſus aperienda.

XIV.

XIV.

De Dyſenteria.

In DYSENTERIA, quæ vel *cruenta* vel *alba* ſive billioſa, & in qua aliquid acre, quod inteſtina erodit, inflammat & corrumpit, (quodque propterea evacuandum & corrigendum) ad hanc materiam acrem irritantem temperandam, corrigendam & ex inteſtinis evacuandam, exhibendum 1. vel *lene evacuans per inferiora*, ex pulv. rhabarb. cum pauxillo nitri, inprimis ubi æſtus adeſt, vel ex anima rhabarbari, ad cochlear. j. vel ℥ß. exhibita, vel ex infuſo vel decocto rhabarb. cum fol. ſenn. & tamarindis; vel etiam mox in principio *emeticum*, præſertim ſi per nauſeam, preſſionis ſenſum, & anxietatem circa præcordia, vel vomendi conatum indicatur, ex rad. hypecacoannæ, quæ hic ſecuriſſima ad grana XX. XXV. ʒß. vel ℈ij. (*a*), vel & *potus aqueus calidus copioſus* aſſumptus: de quo infra pluribus. *Dyſenteria.*

2. Poſt 6. vel 8. circiter horas ab aſſumpto primo purgante vel emetico, *pulveres acrimoniam & æſtum*, ſi quis adeſt, *temperantes*, ut pulvis ex lap. cancr. vel conch. citratis, cryſtallo montana præp. & nitro, ſingulo bihorio vel trihorio ex aqua quadam diaphoretica, cum pauxillo aq. cinamomi cydon. roborata, vel potu conveniente ſunt porrigendi; vel horum loco magno cum fructu præſertim ſi nullus adeſt calor p. n. pulvis *gummi arabici* aut tragacanthæ ad ʒj. ſæpe eodem modo exhiberi poteſt; quæ gummata ob vim temperantem & demulcentem in multis hic valde ſunt egregia.

XV.

Quomodo dolores mitigandi.

Si vero dolores vehementes inteſtinorum ſive *tormina* valde urgeant, optime proſunt, præter modo laudata gummata 3. *oleoſa*, ut ol. amygd. dulc. vel olivarum, vel ſem. lini aut papaveris, vel per ſe quodlibet, vel ſaccaro remixtum, ſed larga doſi, ſingula ſcilicet vice ad ℥j. ℥jß. vel ℥ij. & quidem aliquoties in die data, quia parca doſis parum proficit; quæ olea ſimul acrimoniam rodentem egregie temperant, parteſque eroſas demulcent ac rurſus ſanant, ita ut multi e vulgo ſolis hiſce oleis & ſaccharo ab hoc gravi morbo ſe liberent. Ita etiam pulveribus illis temperantibus *lene anodynum*, præſertim veſperi, contra illos dolores, apte admiſceri poteſt.

Præ-

(*a*) *Infantibus* & pueris pro ratione ætatis tantum aliquot grana exhibentur, eaque ſubinde totus morbus tollitur, vel ſaltem minui ſolet.

Præterea 4. *Clyſteres* vel ex decocto ſeminis lini, vel ex lacte & oleo ac theriaca, vel ſero lactis & theriaca, vel ex ſolo oleo olivarum aut lini, in malo vehementiori, ſunt injiciendi, & quidem, ſi dolores urgent, aliquoties in die, quæ & *teneſmo*, ſymptomati hic ſæpe moleſtiſſimo, egregie medentur. Ventri denique vel eadem applicari poſſunt, quæ §. X. in diarrhœa laudavimus; vel *ſacculus* imponatur e ſemin. carvi, anethi, & flor. chamomillæ; vel, ubi inflammationis in inteſtinis ſigna adſunt, *ſpiritus vini camphor.* calidus cum theriaca ope linteorum complicatorum.

XVI.

Potus idoneus.

Loco *potus* ordinarii, *cereviſia haud bibenda* præſertim frigida, aut fæculenta, quia hac ipſa omnia redduntur pejora; ſed potius his ægris ſuaſi, ut utantur *decocto*, C.C. vel hordei ſucco citri imprægnato, vel avenæ, vel ichtyocollæ, vel ſero lactis, vel *aqua ſelſerenſi*, addito ſemper pauco lacte, quando ægri ab hoc non abhorrent, & quidem primis diebus larga copia & ſæpius bibant, ad acria temperanda, eluenda & demulcenda. Sic *juſcula* etiam *vitulina*, gallinacea, vervecina, præſertim incocto ſemine carvi, ſi æger juſcula non averſatur, haud raro egregie hic proſunt; ſed de his §. XXIV. plura.

XVII.

Qui alvus deponenda.

Quoties alvum deponere cogitur æger, patina aut vas aliud huic uſui idoneum in lecto ei ſubjiciatur, ne ſurgere cogatur, ob frigus his ægris ſumme noxium evitandum, præſertim quando in loco non ſatis temperato decumbit. Sed ſi hoc præſto non ſit, aut æger ſurgere malit, extra cubiculum haud prodeat, verum perforatæ ſellæ ſemper inſideat, cui caloris cauſſa vas ſupponatur aqua calida (in qua *verbenas* decoqui ſuadet CELSUS) impletum, lateresque calidi pedibus ſubjiciantur, ne frigore lædantur, corpuſque in perpetuo blando calore, veſtibus probe defenſum, ad tranſpirationem, quæ hoc in morbo plerumque imminuta, reſtituendam, conſervetur, omne enim frigus, quia tranſpirationem lædit, hic valde nocet & tormina auget: hinc & *potus ſemper ſit calidus*, aut ſaltem tepidus, viteturque frigidus qualiſcumque quam ſolertiſſime.

XVIII.

Degneri modus curandi dyſenteriam hypecacoanna.

DEGNERUS, Medicus clariſſimus Neomagenſis, qui in vehementi dyſenteria epidemica haud pridem vixit, atque utiliſſimum librum cum multis egregiis obſervationibus hoc de morbo nuper edidit, initio, ubi ſigna *vomitum* indicantia aderant, radicem *hypecacoannæ* optimo ſemper, ut aſſeverat, cum ſucceſſu exhibuit; verum non ſolum in principio, ſed etiam quovis morbi tempore, ubi indicia, noxiam quandam

in

in ventriculo adhuc hærere materiam, ſe exhibebant, niſi forte virium defectus aut aliud quid id vetabat, eam a ℥ß. ad ℈ij. dedit, & ſi hæc materiam flavam aut viridem ſurſum vel deorſum evacuabat, alvi fluxus ut plurimum inde minuebatur & ægri plerumque intra paucos dies reconvaleſcebant.

XIX.

Sed ſi adhibita hypecacoanna alvi fluxus cum cæteris malis continuabat, ad materiam vitiatam acrem, tanquam illorum cauſſam, uberius & evacuandam & corrigendam, horis XII. elapſis, *eſſentiæ rhei aqueæ ſive animæ rhabarbari* cochleare dimidium vel integrum, pro ægrorum diverſitate, ipſis dedit, idque ſingulis IV. vel VI. horis repetit, donec malum imminutum fuit; atque de hac præterea affirmat, materiam noxiam non ſolum omnem hac ipſa blande evacuari, verum etiam inteſtina debilitata egregie roborari; immo ſimul, quando dolores ægros vehementer divexant, eam quoque præſtantiſſimum illis eſſe anodynum. *Eſſentia rhei.*

XX.

Non in omnibus autem curationis *initium ab hypecacoanna fecit*; ſed ubi vel non indicabatur, vel morbus jam invaluerat, *initium* quocumque morbi tempore *cum modo laudata rhabarb. eſſentia fecit*, atque præſtantiſſimos inde fere ſemper vidit effectus; ægri quoque, ut aſſeverat, hoc remedio evacuante non debilitantur, ſed fluxus potius ſub uſu ejus continuato ſenſim, una cum ventris doloribus, imminuebatur, & ſæpe ſine aliis remediis adhibitis plane ceſſabat, ægrique optime inde, niſi jam, quando accederet, prorſus deſperati eſſent, ſanati ſunt.

XXI.

Sed præter evacuantia hæc, ſi malum his omnino tolli non potuit, *remedia quoque corrigentia & roborantia* in uſum vocavit, inter quæ præ cæteris novum ſpecificum, nimirum *decoct. corticis* exotici, *ſimarubæ* dicti, quod celebris JUSSIEUS jam antea in Acad. Reg. Par. 1729. valde commendaverat, cujus ℥ij. in libris circiter ij. aquæ ad reſiduum ℥viij. pro tribus cyathis, coquuntur, quæ ordinaria doſis eſt quæ fluxum hunc ſiſtit. Si tamen hi tres cyathi hoc prima vice haud præſtent, iterandum eſt illud decoctum, ita plerumque poſt ſextum hauſtum fluxus ceſſat, ægrique ut plurimum jam ab altero cyatho multum levaminis ſentiunt. Attamen illud nunquam adhibendum eſſe præcipit, niſi evacuatis & liberatis prius primis viis a materia acri rodente, tanquam cauſſa hujus morbi per prædicta evacuantia. Vel etiam omni bihorio vel trihorio ℥j. vel ℥ij. hujus decocti ægris bibendas dedit, ad plenam uſque curationem, *De ſimarubæ viribus.*

per

per aliquot dies. *Effectus ejus blandos & lenes eſſe docet, ſine aliqua evacuatione*, & dyſenteriam, præſertim cruentam, ſub ejus uſu fere ſemper ſenſim decreviſſe. Immo *ſi cohibitus hic fluxus*, ut fieri quandoque ſolet, aliquando redierit, repetito ejus uſu intra triduum denuo ipſum curatum fuiſſe. *Lenit* (inquit) *corrigit* & *roborat*, ob amaritiem blandam, quam poſſidet. Si quibus ſapor ejus eſt adverſus, addito ſirupo quodam verb. gr. papaveris, &c. emendari commode poteſt; in ſubſtantia vero ventriculo moleſtus eſt. Si *decoctum hoc deſideratum effectum non præſtabat*, forte ob materiam non ſatis evacuatam, tincturam rhei laudatam bono cum ſucceſſu ei admiſcuit.

XXII.

Caſcarillæ & terræ japonicæ uſus.

Denique notat DEGNERUS, *ægros fuiſſe*, attamen paucos, *ubi prædicta omnia deſideratam opem non præſtabant*, & præſertim ubi tonus inteſtinorum nimis quantum debilitatus erat, atque tunc ſe *ad fortiora adſtringentia*, *corticem* ſcilicet *caſcarillæ*, ipſum progreſſum eſſe: ubi autem primo non *caſcarillæ pulverem*, ſed plerumque ejus tincturam ſive *eſſentiam cum ſimarubæ decocto mixtam*, propinavit. Non raro etiam hanc tincturam cum tinct. rhei, partibus æqualibus ſine decocto ſimarubæ dedit, atque bonum inde effectum vidit. Notat autem ſimul *decoctum ſimarubæ majores vires in fluxu cruento*, quam birioſo, mucoſo aut purulento, (quem vulgo *dyſenteriam albam* vocant) exeruiſſe; quo vero in caſu *huic decocto caſcarillam* utiliter admiſcuit. Verum & hac nihil proficiente, tandem ad *terram japonicam* dictam, ſive ad ſuccum *catechu*, tanquam fortius adſtringens, progreſſus eſt, eumque vel in pulvere vel in tinctura reliquis adſtringentibus admixtum tutiſſimum deprehendit.

XXIII.

Radix ſalab.

Quoniam vero *in doloribus oleoſa* a multis ob nauſeam peculiarem ſumi nequeunt, loco oleorum ſupra §. XV. laudatorum, *Degnerus* contra vehementes dolores aliud ſpecificum, *radicem* ſcil. *ſalab*, quæ orchidis perſicæ ſpecies eſſe dicitur, & naturæ macilaginoſæ eſt, valde laudat, cujus ℥j. ſubtiliſſime pulverizatæ in aquæ ℥viij. infunditur, & leni calore extrahitur; poſtea per linteum expreſſa quiete in *gelatinam* abit pulcherrimam, de qua contra dolores ſingulis duabus vel tribus horis cochleare dimidium vel integrum, prout dolorum vehementia eſt, ſumitur,

qua

qua egregie eos leniri, & inteſtina ulcerata ſanari prædicat. (a)

XXIV.

Victus & regimen.

DIÆTA ex *Degneri* conſilio, *acrimoniæ alcalicæ ſit contraria*, adeoque fere ut in febribus ardentibus moderata *acida* tantum abeſt ut noceant, ut potius tuto moderata copia omni cibo addi poſſint, & imprimis ſuccus citri ſive limonum, aut ipſum etiam acetum. *Pro potu* optime adhibetur *decoctum hordei* vel C. C. *cum ſucco citri*, vel *decoctum album Sydenhamii*, vel *ichthyocollæ*, item Thea, Coffeæ, aut horum loco *decoctum ſem. Carvi*, quod egregium hic eſt anodynum, cum & ſine lacte; vel etiam illorum loco & variationis cauſſa *lac ebutyratum & ſerum lactis*; (b) quibus roborandi gratia ſubinde *hauſtulus boni vini rhenani* vel *moſellani*, præſertim ſi æger illud appetat, interponi poteſt. Sed hæc omnia moderatis hauſtibus & non frigide ſunt bibenda. *Abſint cereviſiæ*, præſertim fœculentæ & frigidæ; nam hæ ſæpe æſtate, ex mea ſententia, dyſenteriæ cauſſæ ſunt, eamque magis & ſæpius, quam fructus horæi, ut ſæpius vidi, producunt. *Vina dulcia* quæcumque, *canarienſia*, *hiſpanica* & *gallica*, immo & *rubra*, & ſpeciatim illud quod *Pontac* vocatur, aliave ſimilia adſtringentia his ægris nocere DEGNERUS quoque notavit, præſertim initio morbi, ſicut omnia alia adſtringentia. *Quies* ſervanda & *calor moderatus*, ut §. XVII. jam docuimus, cubiculo temperato, veſtibus tegumentiſque procurandus; *motus* vero ac *frigus* at præſertim *potus frigidus*, aut *inceſſus per pavimenta lapidea* aliaque *frigida*, nudis, præſertim pedibus, ſumme ſunt noxia.

XXV.

Quid morbo ſuperato faciendum.

Morbo multum imminuto aut omnino ſuperato, conducunt *roborantia*, & tonum inteſtinorum reſtituentia; ut ſpec. de hyacintho, corall. rubr. terra japonica, terra ſigillata, cort. caſcarillæ, crocus martis adſtringens; eſſent. abſinth. cort. aurant. caſcarillæ, millefolii, ova ad duritiem cocta, cum pauco aceto in paſtu, vinum rubrum aliudve generoſum, & *ſi inteſtina valde eroſa fuerunt*, oleum lini vel amygdalar. dulc. vel olivarum ad cochlear. j. vel gummi arabici ʒß. ſubinde interponendum, factaque curatione, exacta & moderata victus ratio per aliquot adhuc hebdomades requiritur, vitando noxium cibum atque potum, & cumprimis etiam frigus;

(a) Inquirendum an non idem effectus vel a noſtris *orchidibus*, quæ quoque mucilaginoſæ ſunt, vel etiam a mucilagine radicis *ſymphyti* coctæ, vel *malvæ*, vel *althea* vel ſeminis *lini* aut *cydoniorum* vel *ichthyocollæ*, aliiſve ſimilibus obtineri queat.

(b) Quod *Baglivius* & *Degnerus* quoque valde laudant.

gus; alias facile morbus cum periculo redit, ægroſque perimit.

XXVI.

Præſervatio dyſenteriæ. *Præſervationis* gratia bona eſt ſervanda diæta, & deinde quotidie mane, ex *Degneri* conſilio, *tincturæ rhei* cochl. j. aſſumendum. Ita & eſſentia milleſol. cum eſſent. ſcordii, vel eſſent. pimpinellæ aut alexipharmaca egregie conducunt, ſi quotidie bis, matutino ſcilicet & veſpertino tempore, apta earum doſi utamur; *corpus a frigore*, ubi opus, probe defendamus, cereviſiam fæculentam aut non probe coctam fructuſque horæos, præſertim magnam eorum copiam vitemus, & moderatam diætam ſervemus. *Hauſtus vini rhenani generoſi* in paſtu etiam ad malum hoc avertendum egregie prodeſt, & apud ægros *ſaliva non eſt deglutienda*, neque etiam *edendum* aut *bibendum*. Quibus nullum eſt negotium apud ægros, eos vitent, quia dyſenteria ſæpe valde contagioſa.

XXVII.

Monita adhuc quædam medica circa dyſenteriam.

Monita practica. 1. *Nulla dyſenteria periculo vacat*; adeoque nunquam flocci facienda; qua in re multi peccant, malum, initio præſertim, nimis leve exiſtimando, illudque ſic negligendo, vel adhuc magis inepto vitæ regimine augendo.

2. *Haud facile ſponte cedit*, & *natura ſola in ejus curatione* ut plurimum ſtat poſt principia, & *parum valet*; artis vero præſtantia & Medici dominium ſupra naturam hic egregie eminet, quia evacuando & corrigendo in tempore materiam noxiam & acrem, tanquam cauſſam mali, morbum plerumque feliciter ſanat.

3. Omnes, *qui hoc morbo pereunt*, ex *ſphacelo inteſtinorum moriuntur*; quare hic omni modo præcavendus.

4. *Adſtringentia* in principio & ſpeciatim terrea, ut terra ſigillata, japonica, corallia, C. C. uſtum, cryſtallus montana, croci martis, tincturæ martiales, immo & vinum, *Pontac* dictum, aliaque ejuſmodi, nocent, adeoque vitanda; quia retinendo vitiatos inteſtinorum humores eorum inflammationes, dolores, exulcerationes, itemque febres, aphthas aliaque mala, immo ipſam mortem inducunt, in fine tamen, ſicut §. XXV. dictum eſt, roborandi cauſſa adhiberi apte poſſunt; ubi ex DEGNERI ſententia obſervatione *ſimaruba*, *caſcarilla* & *terra catechu* reliquis roborantibus palmam hic præripiunt, & ſecuriſſima ſunt.

5. E contrario *diluentia*, *potus aqueus*, *copioſus*, *calidus*, initio largiter hauſtus, ut cumprimis hydrogalæ, ſeri lactis,

lactis ebutyrati, lactis ipſius, aquæ ſelſerenſis cum lacte, decocti hordei vel citrati, vel ad modum coffeæ parum toſti, vel ichtyocollæ, cum vel ſine gummi arabico, aliive ſimiles, tam egregie ſæpe proſunt, ut multi fere ſolis his, mox in principio largiter adhibitis, ſervato ſimul apto victus regimine, reſtituti ſint.

6. Ita & *ſalia omnia*, inteſtinis eroſis, nocent: neque *mineralia* quæcumque hic magni ſunt uſus; ſed *vegetabilia* & nonnulla ex *animali regno* hic prævalent.

7. Omnia *draſtica purgantia*, immo & *aloetica*, ac ſpeciatim quoque *Beccherianæ pilulæ*, ſive ſimplices correctæ, ex DEGNERI & mea experientia, nihil boni præſtant: quamvis hæ ultimæ a nonnullis in hoc malo valde commendentur.

8. Neque *gummata reſinoſa*, & nominatim maſtiche, olibanum, aut *balſamica*, aut balſamus peruvianus, terebinthina, &c. a multis olim hunc fluxum ſiſtendi fine propoſitia, neque *ſudorifera*, præſertim calidiora, magnam virtutem hic exerunt.

9. *Rhabarbarum toſtum*, a non paucis hic adeo laudatum, minus valet in hoc morbo, quam ſimplex pulvis & eſſentia ejus; quia torrendo vires ejus potius minuuntur quam augentur.

10. *Opiata* & inter hæc etiam *theriaca* ac *diaſcordium* in dyſenteria Neomagenſi nocuerunt; aliis vero in locis, evacuata prius & correcta probe materia noxia, aliis admixta, ſæpe profuerunt. Hinc caute obſervandum, ubi ea vel proſint vel noceant.

XXVIII.

De Diabete.

In *Diabete*, cum ſcilicet urina eaque plerumque cruda ſuper potionis modum, cum ægri languore excernitur, id quod plerumque *ob renes debiles* & nimis quantum laxos contingere ſolet, præſertim in iis, qui potu quocunque annis præcedentibus ſe *nimium* & *ſæpius repleverunt*, roborantia, blande adſtringentia, inprimis ſpecies de hyacintho cum croco martis, & anodynis maritata, vel terra japonica aut ejus eſſentia, tinctura martis cydon. vel tinctura vitrioli martis, & vinum rubrum, aqua temperatum, modica quantitate proſunt; potus vero ſit parcus, & nimius quicunque vitandus. *Exercitatio* quoque & fricatio corporis frequens egregie hic conducunt: quia partes roborant, & transpirationem augendo ſerum a renibus divertunt. Diabetes.

XXIX.

Urinæ incontinentia.

Urinæ incontinentia. *Urinæ incontinentia* recens, quia *Sphincterem veſicæ debilem* pro cauſſa agnoſcit, roborantibus & nervinis exernis atque internis, martialibus, aromaticis ac ſpirituoſis, balneis martialibus & nervinis, vino rubro vel alio generoſo modice uſurpato, curanda; atque externa præcipue regioni pubis & perinæi imponenda. Vel ſi hæc parum ſint, &, ut haud raro fit, nihil efficiant, congruis *inſtrumentis* (de quibus in chirurgia noſtra) cohibenda.

XXX.

De Pollutione nocturna.

Pollutiones nimiæ. In *pollutione nocturna nimia*, ſi a *ſanguine* abundante *acri ac fervido* originem ducit, præter venæ ſectionem & diætam tenuem, refrigerantem aut temperantem, ac potum aquæ, blanda acida, ut cremor tartari, hepaticum rubr. Dreſdenſe, temperantia citrata, nitroſa, cum pauco ſaccharo ſaturni & camphora proſunt, vitanduſque, quantum fieri poteſt, in ſomno decubitus ſupinus. Si *vero debilitas jam inſignis adſit, & pollutiones tamen*, ut ſæpius obſervavi, *continuent*, curatio ſæpe eſt perquam difficilis; quia refrigerantia & tenuis diæta adhuc magis debilitant, pleraque vero roborantia pollutiones provocant & augent, atque hinc rurſus debilitant; unde novi quoſdam in ſummam corporis emaciem, debilitatem cerebri ac memoriæ incidiſſe. His vero, quia acrimonia ſtimulans mali cauſſa fuit, præmiſſis modo dictis, *cura lactea* per aliquot hebdomades adhibita egregie profuit: poſtea ſuaſi alimenta roborantia ex bonis juſculis & lacte, ſed ſine aromatibus aliiſve acribus, itemque *emulſiones* ex amygdalis & ſeminibus frigidis, quibus malum tandem ſublatum eſt. Quibus vero *pollutiones a ſeminis nimia copia oriuntur*, matrimonium eſt optimum remedium.

XXXI.

De Fluxibus a motu turbato.

Fluxus a motu turbato. *Si a motu turbato ſpirituum, fluxiones oriantur*, ut fluxus alvi poſt *terrorem*, *triſtitiam* & *metum*, ſpirituoſa, roborantia, infuſa aquea calida, motus corporis, immo in ſanguineis ipſa

ſæpe

ſæpe venæ ſectio conveniunt; *poſt iram* vero *fluxus ventris aut vomitus*, quia ſalutares ſunt bilioſæ acris materiæ evacuationes, non mox ſunt ſiſtendi, neque ſpirituum motus calefacientibus excitandus; ſed potius placandus temperantibus, abſorbentibus, nitroſis & cinnabarinis: ut pulvere temperante, vel pulvere marchionis ac ſpecifico cephalico Michael. ex aqua temperata aſſumptis, & denique quiete. *Vitandæ* contra ſunt *mox poſt iram evacuationes fortiores*, præſertim *emetica* aut *purgantia fortiora*, quia turbatum nimiſque exagitatum motum ſanguinis & ſpirituum adhuc magis, ideoque nimis turbant; itaque eandem ob cauſſam vitandus cibus, aut *potus*, maxime *ſpirituoſus*. *Lene tamen evacuans ex rhabarbaro* præſertim, aliove ſimili, aliquamdiu poſt aſſumptum non nocet: & quando poſt aliquod temporis ab ira intervallum, amarities in ore, dolor ac pondus circa ventriculum, nauſea, conatus vomendi, aut ipſa jam febris percipiantur, *lene emeticum*, ad majora mala a bile vitiata in primis viis hærente præcavenda, utiliſſimum eſſe cognovi: quamvis nonnulli id *pro veneno* proclament. Vid. F. HOFFMANNI diſſert. de *emetico* aut *purgante poſt iram veneno*.

XXXII.

De Sudore nimio.

Sudor nimius raro per ſe morbus eſt, verum plerumque non niſi aliorum morborum effectus vel ſymptoma eſt: quandoque tamen *ſudor copioſus ſalutaris eſt excretio* ſive criſis, qua natura a multis noxiis humoribus, aut ſaltem a ſupervacaneis ſeſe liberat, ſicut in catarrhalibus, febrilibus, aliiſque nonnullis malis fieri ſolet, ubi ægri hoc ipſo vel a malis liberantur, vel ſaltem inſigne levamen ſentiunt; *quandoque autem ſymptoma eſt*, quo ægri incredibiliter debilitantur atque extenuantur, quemadmodum hoc in hecticis, phthiſicis, febribus quibuſdam malignis, aliiſque quibuſdam morbis obſervare licet, quibus in caſibus etiam *colliquativi* dici ſolent. *Sudor copioſus & nimius.*

XXXIII.

Quando forte *a nimia humorum abundantia* oritur, nullo modo eſt impediendus: novi enim ſic plures, qui quotidie fere mane in lecto fortiſſime, ſine omni incommodo aut noxa ſudarunt, qui ceterum ſani vixerunt, leves & agiles inde fuerunt, atque ad magnam ætatem hujus beneficio pervenerunt, & qui male ſe ſemper habuerunt, quando ille ſudor conſuetus matutinus non rite ſuccederet, aut ob quamcumque cauſſam impediretur aut interrumperetur. *Curatio, ſi ab humorum copia.*

Igitur ejuſmodi ſudor neque ſtragulorum rejectione, neque refrigeratione, neque medicamentis quibuſcumque adſtringentibus aut opiatis eſt cohibendus, ſi tamen ille hominibus iſtis moleſtus eſſet, & inprimis illis noxius eſſe poſſet, quibus noctu ſæpe aut ſummo mane, antequam hic ſudor finitus, ſurgendum & in aerem frigidum exeundum eſſet, ſicuti verbi divini Miniſtris, Medicis, &c. iis præter parciorem diætam in cibo & potu, ſuaderem ſæpius repetita *purgantia*, ut ſic humores illis abundantes per aliam viam e corpore eliminentur; aucta enim una evacuatione, imminuitur altera, adeoque & hanc ob cauſſam *diuretica* his proſunt.

XXXIV.

Si in hectica aut tabe.

Sudor nimius hecticorum & phthiſicorum ſive tabidorum noctu quoque potiſſimum eos affligens numquam levamen eis affert; ſed potius mirifice illos debilitat, adeoque ſymptomaticus eſt, atque non niſi curato morbo, cujus ſymptoma eſt, curari poteſt, de quorum curatione ſupra Cap. VI. & Cap. X. §. XVI. egimus. Interea tamen aliquo modo ipſum minuunt & calorem temperant, primo *tegumenta leviora*, deinceps *pulveres temperantes*, ex conchis vel lapidibus cancrorum citratis, & nitro parati atque circa veſperam ſemel biſve exhibiti; vel ſpec. de hyacinth. cum pauxillo nitri, adjecto uno alterove grano maſſ. pil. de cynogloſ. & interjecto *potu ſufficiente ſeri lactis* vel ſimplicis vel cum herb. bellid. & acetoſæ aut acetoſellæ parati, aut *lactis ebutyrati*, vel & *emulſionis tenuioris:* quibus ſi non cedit, atque fluxus alvi adhuc ſupervenit, res conclamata eſſe ſolet.

XXXV.

Si in & poſt febres.

Sudores largi in fine *paroxyſmorum febrium intermittentium*, itemque in criſibus febrium acutarum boni moris, non ſunt impediendi; ſed quia critici & ſalutares tranquillo decubitu, potu temperato ſufficiente, & potiunculis diaphoreticis ac temperantibus promovendi.

Quando autem ægri *poſt ſuperatas febres intermittentes multum ſudant*, ut ſæpe fieri memini, interdiu bis vel ter eſs. quædam amara cum quarta parte eſſent. cortic. caſcarillæ, noctu vero doſis ſpec. de hyacinth. cum maſs. pil. de cynogloſs. gr. j. vel ij. data egregie ſudores hoſce moderantur & tandem compeſcunt.

Sudores copioſi, iique præſertim *frigidi*, febribus acutis & præſertim malignis, itemque inflammationibus viſcerum partiumque internarum, ut & gangrænæ & ſphacelo ſupervenientes, ut plurimum certam brevique ſecuturam mortem indicant, nulliſque remediis cedunt.

De

XXXVI.

De Ulceribus.

In ulceribus ſeroſis, ſerum abundans & acrius, *purgantibus*, cumprimis *mercurialibus* & balſamicis, itemque diureticis & diaphoreticis, ac nominatim eſſentiis & decoctis lignorum aut herbarum traumaticarum, eſt evacuandum ac divertendum, lymphæque corruptio & acrimonia ſimilibus, itemque ſuccinatis, myrrhatis, pilulis Beccherianis, aliiſve ejuſmodi balſamicis corrigenda; immo *quandoque ipſa ſalivatione* per hydrargyrum, ſervando ſimul aptam victus rationem, & vitando acria, ſalſa, potumque nimium, ulcera hæc optime curantur. De externis medicamentis, conſ. Chirurgia noſtra P. I. L. V. C. III. *Ulcera ſeroſa.*

CAPUT XIV.

De præcipuis ſenſuum morbis.

I.

SEnſuum organa objectorum motus nervis recipiunt, atque ope horum, ſi rite ſunt conſtituta, ad cerebrum & animam transferunt; quando vero vel in mechanica organorum fabrica ſive in partibus ipſorum ſolidis aliqua læſio contingit, vel in humoribus, aut in ſpiritibus aliquod vitium oritur, ſenſus unus aut plures vel prorſus abolentur, vel ſolum imminuuntur, vel depravantur, prout læſio illa & impedimentum actionis majus vel minus eſt: quandoque enim non tantum organum in una vel pluribus partibus ſimul læditur, ſed vitium adhuc vel humorum vel ſpirituum accedit. *Quomodo oriantur.*

II.

Quo minor eſt ſpirituum copia & in organa ſenſuum influxus, eo minor eſt ſenſatio; hinc in *animi deliquiis* & *apoplexia* a virium defectu, vel omnes vel plerique pereunt ſenſus. Ita & quo humores magis vel minus circa organa vel nervos ſenſuum accumulantur & quieſcunt, eo magis vel minus læduntur ſenſus. Ita & a læſione organi ſenſorii, verbi gratia, vulnere oculi, vel ruptura aut læſione membranæ tympani, viſus vel auditus vel omnino deſtruitur, vel minuitur. *Cauſſæ generatim.*

III.

Speciatim vero *cæcitas* oculo inducitur vario modo: nam *viſus* tollitur in AMAUROSI *ſive gutta ſerena* (ubi nullum fere vitium in oculo apparet, & æger tamen haud videt) quando ſpiritibus a cerebro per nervum opticum ad tunicam oculi retinam tranſitus ob quamcumque cauſſam denegatur: quo caſu occulus ipſe quidem ſæpe ſanus, & ut jam diximus, fere ſine labe apparet, attamen æger cæcus eſt.

Speciatim viſus vitia.

SUFFUSIO *ſive* CATARACTA plerumque ab humore cryſtallino opaco, ut in ſcriptis meis de cataracta evici, ut plurimum albicante ſive gryſeo aut margaritis ſimili inducitur; rariſſime vero a corpore membranaceo in humore aqueo genito, ut olim putarunt, oritur.

GLAUCOMA ex mea ſententia a *vitreo humore opaco* originem ducit, quæ proinde opacitas, glauca, ut veteres docuerunt, profunde in oculo apparet; cum in ſuffuſione corpus opacum pupillæ ſive uveæ parti poſteriori ſit proximum.

Amblyopia ſive viſus debilis, generatim, vel a ſpirituum defectu atque non ſufficienti per nervum in retinam influxu, ut in ſenibus aliiſque, vel a ſtudiis nimiis, vel ab aliis cauſſis valde debilitatis, vel ab humoribus, aut tunica cornea non ſatis pellucidis, provenit; ſive hoc fiat in ſenibus ob ſenectutem, ſive in junioribus a cauſſis externis ſive internis, quibuſcumque; ab utroque vero caligo ſenum originem ducit.

Strabiſmus, vel a muſculorum oculi inæquali tractione ſive hæc a ſpaſmo, aut epilepſia, ſive a paralyſi muſculi cujuſdam ortum trahat; vel a puncto axis viſoriæ in tunica retina læſo.

OPHTHALMIA in inflammatione atque rubedine tunicarum oculi & cumprimis tunicæ albugineæ conſiſtit.

UNGUIS, *pannus*, & *pterygium* in membrana p. n. exterius corneæ adnata eamque obtegente, conſiſtit.

LEUCOMA ſive *albugo*, ut plurimum a ſpiſſiori materia intra lamellas corneæ vel in ſuperficie ejus hærente, vel & a cicatrice in cornea proveniunt.

NYCTALOPIA ut plurimum *a pupillæ nimia dilatatione*, ut in die ſatis conſtringi nequeat, ortum trahit, quo fit ut organum viſus a nimia radiorum copia obruatur, ut ſicuti noctuæ, interdiu videre nequeat.

Contrarium contingit in HEMERALOPIA, ubi veſperi vel in loco obſcuro *pupilla nimis conſtricta* ſatis dilatari, adeoque recte videre nequit.

MYOPIA vel a *cornea*, vel ab humore cryſtallino *nimis convexis*, vel ab oculis, conſuetis aut uſitatis juſto majoribus, ut leges opticæ docent, oriri poteſt. PRESBITOPIA

vero

vero a contraria cauſſa provenit; ad utraque vero vitia etiam totius oculi ſingularis conformatio, ut v. gr. nimis brevis aut nimis longa, &c. plurimum facere poteſt. Plura oculi vitia in Chirurgia noſtra videri poſſunt.

IV.

Quod ad *auditum* attinet, tollitur hic vel nervo auditorio omnino obſtructo, vel deſtructo, vel membrana tympani læſa, pertuſa vel lacerata ex vulnere vel ulcere, aut oſſiculorum auditus & labyrinthi corruptionibus variis, abſceſſibus, ulceribus, obſtructionibus, unde ſurditas provenit, licet cauſſæ ejus ſæpe ob ſitum abſconditum perſpici nequeunt. *Auditus læſi cauſſæ & vitia varia.*

DIFFICULTAS vero AUDITUS oritur vel a ſpirituum paucitate, vel a partium auris internæ ac præſertim membranæ tympani vel relaxatione, vel induratione, aut in partium labyrinthi obſtructione, ut in ſenibus, literatis, aliiſque debilioribus; vel ab humorum decubitu aut congeſtione, ut in plethoricis, nervum auditorium, aliaſque organi auditus partes lædente; vel a meatus auditorii obſtructione a cerumine aliiſve corporibus peregrinis: unde pro diverſitate læſionis levioris aut gravioris auditus magis etiam minuſve lædi ſolet.

V.

Speciatim vero *tinnitus*, *ſibilus* & *ſuſurrus aurium* oriri videntur vel ab obſtructionibus quorundam vaſculorum in membranis tympani, cavi tympani, vel labyrinthi; vel a motu p. n. aeris in cavo tympani contenti; unde & quandoque *fragores* illos, qui a quibuſdam & præſertim ſurdaſtris in auribus ſæpe, quaſi ſclopetus exploderetur, percipiuntur, provenire veriſimile eſt. *Speciatim tinnitus.*

VI.

Guſtus læſiones, atque *ſapores inuſitati* ſalivæ ſalibus peregrinis, vel particulis bilioſis immixtis debentur; vel ſi omnino *guſtus tollitur*, aut ſalivæ nimis viſcidæ, aut linguæ nervis obſtructis vel alia quadam ratione læſis, vitium erit adſcribendum. *Guſtus & olfactus læſus.*

Ita & *olfactus ſublatus* nervorum olfactoriorum obſtructionem vel læſionem pro cauſſa agnoſcit.

VII.

FŒTOR *corporis* a ſero corrupto & præſertim ejus particulis oleoſis aut ſulphureis corruptis & quaſi putrefactis, dependet: nominatim vero *fœtor narium* exulcerationi in narium membrana interna, ſed maxime in oſſibus naſi ſpongioſis, ut in *ozæna*, vel *cancro* ipſo debetur; fœtor oris vero a putrilagine gingivarum aut dentium, ulcere pulmonum, cruditatibus nidoroſis in ventriculo hærentibus, *Fœtor corporis aut oris.*

tibus, vel a vermibus ventriculi, vel a mercurialium medicamentorum uſu & actione ortum trahit, qui fœtor peculiaris in ipſa ſalivatione ægrorum maxime percipitur.

VIII.

Stupor. STUPOR partium & *tactus abolitus* ab obſtructione & *paralyſi* nervorum cutaneorum, aut ab ipſorum corruptione alia qualicumque provenit; dum ſic ſpiritus eos tranſire nequeunt, adeoque nec ſenſus tactus fieri poteſt.

IX.

Memoria læſa. *Senſus quoque interni* varias patiuntur læſiones, & quidem primo vel omnino abolentur, ut in perfecta *apoplexia*, *epilepſia* & *lipothymia* graviori; vel minuuntur, ut in hoc morbo levius affligente, vel in *memoria imminuta* aut prorſus abolita; vel depravantur, ut in judicio læſo ac deliriis. Conſiderabimus hic primo MEMORIÆ DEBILITATEM ſive *oblivionem*, quæ a ſpiritibus vel imminutis aut debilitatis, in ſenibus nempe, aut poſt febrem acutam, aut a venere nimia, aut a ſtudiis nimiis, aliave cauſſa ſimili quacumque oriri ſolet; vel ab impedito aut confuſo eorum motu in cerebro, vel a læſione quadam ipſius cerebri, ut anima ſuas functiones in eo perficere recte nequeat.

X.

Deliria. Deinde notanda DELIRIA, quæ ſenſus interni & ſpeciatim *judicii graviſſimæ ſunt læſiones*, & inordinatum ſpirituum motum in cerebro indicant, eumque vel nimis auctum, vel nimis imminutum. Nam in *febribus* & *mania* vehementius commoti & efferati nimis aut furentes quaſi ſunt; in *melancholia* vero non ſatis mobiles, ſed quaſi nimis fixi & depreſſi, vel ob humores nimis viſcidos, vel propter obſtructiones in cerebro, aliaſve cauſſas. Ita & *deliria oriuntur* in pleriſque ægris a morbo vehementi, aut longo, *vigiliis* præſertim nimiis valde debilitatis, utpote, quæ peſſimi moris eſſe *Hippocrates* indicat.

Sed CATALEPSIS a ſumma eorum fixitate vel motu ad certum tempus impedito dependere videtur, dum ægri hi in eadem per aliquod tempus manent poſitura, in qua, dum morbo hoc prehenduntur, fuerunt.

XI.

Vigiliæ. VIGILIÆ NIMIÆ motum ſive exagitationem nimiam ſpirituum in cerebro, adeoque organorum ſenſuum quietem læſam, a quacumque cauſſa, ſive a calore nimio, ſive exagitatione & tenuitate humorum, ſive ab animi affectibus vehementioribus, ſive a doloribus inductum conſequuntur, dum in ſomno ſpiritus quieſcunt. Curæ & meditationes ſeveræ ob eandem rationem vigilias concitant; ſed *nimia ventriculi repletio* vigilias quoque aut ſaltem ſomnum turbulentum & valde interruptum producit.

SO-

XII.

SOPOR *contra nimius ſive affectus* SOPOROSI, quo & *apoplexia* pertinet, ab impedito libero motu liquidi nervoſi ſive ſpirituum per cerebrum & nervos ad organa ſenſuum proveniunt, ſive hoc impedimentum *a ſulphure narcotico* in ſanguine exiſtente, ſicut in opiatis, aliiſque narcoticis continetur, oriatur; *ſive a debilitate ſpirituum* & inde pendente vaſculorum cerebri collapſu; ſive a *plethora* in corticali cerebri ſubſtantia medullarem ejus partem comprimentem; ſive *a ſero* & ſanguine *nimis viſcido*, idem efficiente, vel medullarem cerebri ſubſtantiam intrare non potente; ſive *ab effuſione ſanguinis vel ſeri* intra cranium, a cauſſis externis & internis, caſu ab alto, fractura cranii, ſive a tumoribus intra cranium obortis dependeat. *Morbi ſoporoſi.*

SOMNIA ſive *inſomnia turbulenta* a motu turbato ſpirituum ob cauſſas quaſcumque provenire exiſtimo; quando vero ideæ in ſomno profundo fortius adhuc agitantur, INCUBUS, immo *ſomnambulatio* ſive *noctambulatio* inde oriri ſolent.

XIII.

In *curatione* horum morborum generatim ad cauſas ſerio ſemper eſt attendendum, operaque danda, ut in ſpirituum defectu hi augeantur, in motu peccantes in ordinem redigantur, & ut in organa ſenſuum ſpiritus libere fluere & agere poſſint, atque impedimenta actionis horum, quæcumque illa ſint, quantum fieri poteſt, removeantur, organaque læſa corrigantur, aut debilitata rurſus roborentur. *Curatio generalis*

XIV.

Viſus debilis & Amauroſis.

Generatim vero in *viſus læſionibus* ac ſpeciatim in VISU DEBILI, aut GUTTA SERENA ſive AMAUROSI incipiente aut ſaltem adhuc recenti, a *ſpirituum debilitate, aut paucitate*, vel *ab humoribus viſcidis* aut eorum *decubitu* ſive congeſtione in vel juxta nervos opticos provenientibus, *medicamenta, quæ ſpiritus augent, viſcidoſque humores* partim *attenuant*, partim revellunt, evacuant atque diſſipant, interne ſunt adhibenda: uti ſunt, (*præmiſſis & interjectis idoneis purgantibus, immo & ſubinde ſi vomitus indicantia adſunt emeticis*) *omnis generis cephalica* (*a*) aromatica, carminativa, attenuantia, & inprimis *Viſus debilis & amauroſis.*

[*a*] *Galenus* ſcite dixit: *Qui oculos curare vult, curet prius caput ſive cerebrum*, & qui hoc vult curare, curet prius corpus reliquum.

herb. euphraſiæ, veronicæ, hyſſopi, flores roſmarini, ſalviæ, cyani, ſem. aniſi, fœniculi, radix valerianæ, fœniculi, lignum ſaſſafras, cinnamomum, millepedes, in forma infuſi & pulveris uſurpata, ubi & *ſuccus millepedum recens expreſſus*, peculiari per aliquot hebdomades ratione, quotidie ſcilicet in numero eorum aſcendendo, aſſumtus egregie ſæpe proficit, immo & *mercurialia*, & ipſa ſubinde *ſalivatio*, conſideratis probe rebus circumſtantibus, cauſſis & ſubjectis, caute adhibita, ſicut aliquoties vidi, valde proſunt, obſervato ſimul apto victus regimine (*a*). *Si hæc vitia ab hæmorrhagiis* conſuetis *ſuppreſſis*, præſertim hæmorrhoidibus aut menſibus, vel evacuationibus ſanguinis uſitatis neglectis, efficiendum ut illæ in ordinem rurſus redigantur; vel ſi hoc fieri facile non poſſit, miſſiones ſanguinis artificiales eis ſubſtituantur. Sed *ſi a neglecta venæ ſectione vel ſcarificatione*, hæ denuo inſtituantur.

XV.

Externe proſunt revellendi fine *fonticuli* variis in locis excitati, *veſicatoria*, *ſetacea*, præſertim in phlegmaticis, vel *cucurbitulæ* & venæ ſectio in plethoricis: ſpeciatim etiam hic ſæpe conducunt cauteria vel fonticuli in ſutura coronali aut in cervice; vel *ſetacea in auribus* facta, itemque *pediluvia* tepida frequenter adhibita. *Oculis ipſis* applicanda *roborantia*, ut aqua fœniculi, flor. cyani, valerianæ, euphraſiæ, roſarum, ſpiritus vini, aqua Reginæ Hungariæ, ſal volatile oleoſum Sylvii, vel decoctum aut infuſum rad. fœniculi in vino: quæ omnia vel per ſe vel etiam cum ſacculis ex herbis roborantibus & ſemine fœniculi paratis oculis ſæpius vel illinenda vel ſuper imponenda. Conducunt etiam ad humores noxios ab oculis abducendos *errhina* naribus attracta, & cumprimis pulvis rad. iridis Flor. vel caſtan. equinæ, itemque ſpiritus C. C. aut ſal volatile oleoſum naribus ſubinde admotum aut bregmati inſtillatum. *Inveterata* autem *amauroſis* ut plurimum inſanabilis.

XVI.

Suffuſio ſive Cataracta.

Cataracta ſive ſuffuſio. Atque hæc omnia etiam proſunt in SUFFUSIONE ſive CATARACTA incipiente aut recenti, quæ ab humoribus craſſis, ſpiſſis ſive viſcidis, in humore cryſtallino hærentibus, oriri ſolet; quia eos attenuant, reſolvunt, fluxiles rurſus reddunt ac ſpiritus augent, ita ut hac ratione quandoque pellu-

(*a*) Vid. diſſert. noſtra de Amauroſi ſalivatione curata.

pellucidus rurſus reddatur, viſuſque reſtituatur; quod ſi vero hoc obtineri nequeat, vel *cataracta* jam ſit *inveterata* aut *matura* ſive perfecta, manu chirurgica per acum eſt ſupprimenda. Sed de his omnibus prolixius legi poteſt curatio cataractæ & amauroſeos in tractatione noſtra de cataracta prolixe tradita, & ſpeciatim etiam de curatione ſuffuſionis per acum Inſtitutiones noſtræ chirurgicæ.

XVII.

De Maculis volantibus.

MACULÆ ſive IMAGINES ante oculos VOLANTES, quæ ab obſtructis nervi optici aut retinæ fibrillulis vel a venulis ibidem p. n. nimis dilatatis mihi oriri videntur, difficillime tolluntur, præſertim ſi jam ſunt inveteratæ, & haud raro vel amauroſeos vel cataractæ ſunt prodromi; interea tamen in principio pleraque ea ad obſtructiones illas reſerandas optime hic proſunt, quæ §. XIV. & XV. modo propoſuimus & commendavimus, eaſque tunc ſæpe vel tollunt, vel minuunt, vel ſaltem pejora mala præcavent, præſertim ſi conveniens vitæ regimen inſtituitur. *Imagines oculorum volantes.*

XVIII.

De maculis in Cornea.

Maculæ in cornea, UNGUIS, *pterygium*, *leucoma*, *ſtrabiſmus*, ſive *viſus luſcus*, aliique morbi manuum opem requirentes, qui in oculo occurrunt, quomodo tractandi, ex chirurgia noſtra, ubi prolixe de iis actum eſt, videri poteſt. *Maculæ in cornea.*

XIX.

Myopia, & Presbytopia.

MYOPIA non niſi vitris concavis emendatur, vix autem omnino niſi ætate majore ſubinde curatur. Sed in PRESBYTOPIA, quæ quoque vix ſanari poteſt, perſpicilla convexa, una cum medicamentis cephalicis & roborantibus, trageis, eſſentiis, infuſis aquoſis & vinoſis, decoctis, ut & collyriis confortantibus §. XIV. indicatis, adhibenda ſunt, ut viſus tanto diutius conſervetur. *Myopia & Presbytopia.*

Auditus læſiones, & cum primis tinnitus aurium atque auditus difficilis, quomodo curandi, vid. Cap. X. N. XI. & XII. *Auditus debilis.*

XX.

Guſtus, & Olfactus læſus.

Guſtus & olfactus læſus. Guſtus & olfactus plane aboliti, præſertim ubi cauſſa non patet, vix aut difficillime ut plurimum reſtituuntur; interea tamen §. XII. modo laudata remedia evacuantia, reſolventia, roborantia, cephalica & anticatarrhalia ſæpe haud ſine ſucceſſu adhibentur, quia obſtructa vaſa & nervos egregie aperiunt. Ubi vero *guſtus ſolus depravatus*, & cauſſa non adeo obſcura, maxime in morbis cognitis, ut febribus, occurrat, ſublato morbo præcipuo tollitur & hoc ſymptoma. Ita *ſapor amarus* in febribus & extra febres, qui bilis copiam in ventriculo indicat, tollitur *febrifugis*, *emeticis*, purgantibus, acidis: *ſapor nidoroſus*, qui ab humoribus putridis oritur, ſucco citri, aliiſque acidis, addito ſubinde evacuante: ſapor ſalſus, aqueis, & præſertim aquis mineralibus, atque aqua calcis vivæ: *acidus* abſorbentibus, terreis ſalibus alcalicis, magneſia, pulvere abſorbente Wedelii, &c. imminuitur.

XXI.

Fœtor corporis vel oris. In *fœtore corporis*, qui ab humoribus corruptis ortum debet, putrilago humorum eſt emendanda, balſamicis, antiſcorbuticis, purgantibus, ſudoriferis, & ſpeciatim decoctis radicum & lignorum, horumque eſſentiis. Speciatim in *fœtore* & *putrilagine gingivarum*, tinctura lacc. Mynſ. cum tinctura flor. aquileg. maritata, eſt egregia, ſi gingivæ eis ſæpius fricentur, itemque myrrha & alumen uſtum reliquis pulveribus dentifriciis additum. Ita & *ſal vulgare* hic egregie prodeſt, ſi dentes & gingivæ eo ſubinde fricentur.

Narium. In *Narium fœtore* ab ozæna, ulcus eſt curandum, eaque ſi a lue venerea orta, vel eam comitetur, vix niſi mercurialibus aut ipſa ſalivatione mercuriali tolli poteſt. Externe hic proſunt aqua viridis Hartmanni, aqua mercurialis, aliaque quæ in noſtra Chirurgia Cap. de ozæna videri poſſunt.

XXII.

Stupor artuum. *In ſtupore artuum*, qui ab obſtructis nervis cutaneis oriri videtur, præmiſſis purgantibus, revellentibus, præſertim mercurialibus, nervina ac ſpirituoſa externe & interne, atque inprimis interne ſpiritus C. C. liq. C. C. ſuccin. ſal volatile oleoſum, externe ſpiritus formicarum, lumbricorum, ſalis ammoniaci, matricalis, itemque frícationes frequentes partium læſarum, ſinapiſmi, armoraciæ raſæ aut canthari-

dum

dum applicatio, fuſtigationes cum urticis recentibus, & balnea ex nervinis vel thermis naturalibus, ſicut in paralyſi, conveniunt.

XXIII.

De Delirio acutarum.

In delirio febrium acutarum quid ſit faciendum videri poteſt ſupra pag. 44. *Delirium febrile.*

XXIV.

In MANIA, quæ delirium eſt cum furore & audacia, ſpiritus efferati mitigandi, venæ ſectione larga eaque ſubinde repetita; emeticis & purgantibus præſertim ex helleboro paratis, decoctis aqueis, refrigerantibus & temperantibus, præſertim herbæ anagallidis, quod hic ut ſpecificum valde laudatur; vel aqua ſimplice pura ſucco citri vel nitro largiter impraegnata, emulſionibus papaverinis cum camphora roboratis, vel & aliis blandis opiatis cum humectantibus ſive decoctis datis; præterea *balneis & pediluviis*, immo etiam ſubinde in nonnullis *fuſtigationibus*: quæ ipſa quoque in *amore inſano & furore uterino* haud raro conducunt: quo autem ultimo in malo matrimonium cum juvene vegeto ut plurimum optime prodeſt. *Mania.*

XXV.

De Melancholia.

In MELANCHOLIA ſpiritus ſegnes vel depreſſi (præmiſſis tamen alvum evacuantibus, & in ſanguineis Venæ ſectione) ſunt excitandi, humores craſſi ac difficulter mobiles incidendi & reſolvendi: id quod fit moderato uſu vini generoſi, motu corporis frequenti, infuſis herbarum attenuantium, reſolventium, aromaticarum aut cephalicarum, ut betonicæ, ſalviæ, meliſſæ, roſmarini, additis cort. citri, vel cinnamomi, aliiſve ſimilibus, loco Theæ uſurpatis, ſalibus volatil. oleoſis, ſpir. C. C. liq. C. C. ſuccinato, eſſent. cinnamomi, cort. citr. cort. aurant. herbæ & flor. roſmarini, aromatica, ſpiritu ſalis ammoniaci vinoſo, præſertim oleis gratis cæphalicis impraegnato, & inde ſic parato balſamo vitæ, ad modum Scrœderi vel Hoffmanni, ſpecieb. lætific. diamargarit. calid. cinnabari, blandis martialibus, aliiſque anticachecticis; quibus grata ſpectacula & colloquia, muſica, ambulationes in hortis amœnis, peregrinationes, aeris & regionis mutationes jucundæ, aliæquæ men- *Melancholia.*

tis

tis recreationes ſunt addenda. Nominatim vero in *melancholia hypochondriaca*, primæ viæ & imprimis ſanguinis congeſtiones in vaſis venæ portæ ſunt reſpiciendæ: hinc ſanguinis miſſiones, moderata diæta, infuſa calida plantarum laudatarum aliarumque ſimilium attenuantium, pulveres & eſſentiæ reſolventes atque antiſpaſmodici, hic ſunt egregii, vel & *aquæ minerales* eæque martiales legitime uſurpatæ, & præſertim varias ob cauſſas ad fontes ipſos, ſi fieri poteſt, addito & motu corporis frequenti, ſed moderato, ad humores & ſpiritus attenuandos, corrigendos atque excitandos, ſæpe ſunt præſtantiſſimæ.

XXVI.

De Incubo, Noctambulis, & Catalepſi.

Noctambulatio & catalepſis.

Qui *ſomniis turbulentis* & *incubo* laborant, itemque *Noctambuli* ſunt, aut *catalepſi* correpti, quia ab eadem fere cauſſa oriuntur, eodem etiam fere modo, præmiſſis pro rerum circumſtantium varietate evacuantibus & ſanguinis miſſione, obſervata probe parca victus ratione, curandi.

XXVII.

De Rabie Canina ſive morſu Canis rabidi atque Hydrophobia.

Morſus canis rabioſi & rabies canina.

In *rabioſi carnis morſu*, (qui *hydrophobiam* ſæpe cum aliis graviſſimis ſymptomatibus, brevique tunc ut plurimum mortem inducere ſolet) prægreſſa immerſione in aquam frigidam, ſi fieri poteſt, interne diaphoretica, præſertim theriaca cum aceto aut vino, vel eſſentia ſcordii cum ſpiritu vitrioli ſimplici aut dulci parum acuata apta doſi, ſubjuncto frequenti potu aqueo calido, cum primis infuſo ſalviæ vel ſcordii, & regimine ſudorifero mature ſunt exhibenda, ſæpius iteranda, diuque continuanda: quibus etiam *ſcarabæus majalis* contritus ſubinde interponi poteſt, qui ut ſummum ſpecificum contra hoc malum a multis laudatur. *Externe* præ omnibus vulnus ſcalpello mox incidatur atque dilatetur, & vel ore, ad modum Pſyllorum apud veteres, exſugatur vel cucurbitulæ ad ſanguinem infectum atque venenum rabioſi canis in morſu cum vulnere communicatum, extrahendum, applicentur, vel theriaca & aceto calido, vel aqua ſalſa aut forti muria, probe eluatur; aut, quod præſtantiſſimum a multis habetur, *ferro candente* aduratur, ac denique ulterius tractetur, ſicut in Chirurgia noſtra capite

de

vulneribus venenatis, docuimus. Ubi *Hydrophobia*, ſive aquæ aut potus metus jam adeſt, raro malum curationem admittit. Interea laudata ſunt adhibenda.

XXVIII.

De Vigiliis nimiis.

In *Vigiliis* involuntariis *nimiis* (§. XI.) quæ in multis morbis ægros afficiunt, vel & ſine aliis morbis multos miſere affligunt, cauſſa nota, ſi fieri poteſt, omni modo removenda, & ſpiritus nimium excitati atque exagitati placandi ac demulcendi, *emulſionibus*, præſertim papaveraceis, aut eſſentia croci cum vino malvat. parata a gutt. XX. ſenſim ad plures aſcendendo, vel parca doſi laudani liquidi *Sydenhami*, vel theriacæ, vel pilula una aut altera de cynogloſſo, vel extracto flor. aut ſemin. papaveris, non neglectis morbis concomitantibus. *Extra morbos* vero *curæ* & *meditationes ſeveræ*, præſertim veſperi, ſunt vitandæ, motus frequens corporis inſtituendus, nimiaque ventriculi repletio nocturna fugienda. Ubi *dolores in cauſſa* ſunt, hi antiſpaſmodicis, temperantibus ac diaphoreticis ſunt leniendi, atque cauſſa eorum auferenda, & ſi hæc non ſufficiunt, blanda *opiata* his adjungenda. In *ſenum vero vigiliis* potiſſimum curæ & ſollicitudines nimiæ ablegandæ: e contrario tranquillitas animi, roborantia & ſpirituoſa, & cumprimis modicus uſus vini generoſi, præſertim veſperi pleriſque conveniunt, immo & medicamenta *ambrata*, ut ſpec. diambr. diamoſchi, confect. alkerm. completa, theriaca, præſertim cum vino, & ſimilia. *Potus* vero *aquei calidi*, quicumque, & inprimis Coffeæ, a meridie & circa veſperam, omnibus iis, qui dormire nequeunt, atque vigiliis involuntariis excruciantur, maxime ſunt vitandi. *Vigiliæ nimiæ.*

XXIX.

De Memoria debili, & Oblivione.

Memoriæ debilitati proſpici ſolet victu modico & roborante, medicamentis roborantibus, carminativis, aromaticis, cephalicis, Tragea aromatica Aug. ſpecieb. diacinamom. pulv. ſtomach. Birckm. aliiſque ſimilibus, item ſpiritu magnanimitatis, ſive formicarum compoſ. Laurenbergii, ſpir. lavendulæ, roſmarini, balſamo vitæ Schrœd. & Hoffm. ſale volatili oleoſo, &c. interne & externe uſurpatis. Præterea & præſertim in ſenibus, confect. alkerm. completa vel anacardina, &c. elæoſacchar. cinnamomi cum cinnabari nativa, vel antimonii; ſive pulvis aureus Zellenſis, &c. his in *Memoriæ debilis curatio.*

regionibus uſitatiſſimus: cavendum tamen, ne in uſu horum præſertim ab hominibus calidioribus, copia excedatur, alias hi ægri in febres vel maniam, ſtultitiam aut fatuitatem haud raro incidunt.

In ſenibus hoc in morbo aliiſque capitis debilitatibus, medicamentis pleriſque *ambra*, ſi eam ferre poſſunt, utiliter plerumque admiſcetur, adeoque & *ſpecies diambræ* & *diamoſchi* tunc conducunt: ut pulvis, & eſſentia ambræ cum fluidis roborantibus aliis. *Externe* vero aqua apoplect. Regin. Hung. ſpirit. lavend. balſama cephalica, ſalia volatilia ſicca vel fluida & cucuphæ roborantes adhibenda *vitando ſimul cauſſas*, ut potionem aut venerem nimiam, vigilias voluntarias, meditationes nimias, & quæ alia forte huic malo occaſionem dederunt.

XXX.

De Apoplexia.

Apoplexia quid & quotuplex.

Ad ſenſuum læſiones etiam quam maxime pertinet *Apoplexia*, adeoque hic de graviſſimo & periculoſiſſimo hoc morbo adhuc acturi ſumus. Eſt vero Apoplexia generatim morbus in quo ægri ſenſibus & motu nunc ſubito, nunc ſenſim privantur. Dividenda igitur eſt apoplexia 1. in *levem*, quando prægreſſa vertigine, aut dolore vel gravitate ac debilitate capitis, vel etiam ſine his, quidam ſenſus & motus, vel in totum vel ex parte, reliquis adhuc integris, pereunt: quo in caſu etiam ſæpe motus linguæ & loquela læduntur. Quando autem in alterutra tantum corporis parte motus vel ſolus, vel ſimul ſenſus & motus læduntur, *hemiplegia* vocari ſolet. 2. In *vehementiorem* ſive *fortiorem*; quando correpti vel prægreſſis modo dictis malis, vel etiam ſine his, ſenſibus & motu amiſſis, ſuperſtite tamen reſpiratione & pulſu, ut plurimum cum ſtertore ſubſequente, proſternuntur; & denique 3. in *vehementiſſimam*, quæ eſt, quando ſubito & uno quaſi momento ægri, ſine ſenſu & motu ſuperſtite, mortui, quaſi ſecuri percuſſi, aut fulmine tacti, procidunt. Ex quibus ſignis & diagnoſis ac differentia ſunt petenda. Quamvis vero *apoplexiam haud raro vertigo præcedat*, tamen inde non mox concludendum aut pertimeſcendum, ut multi faciunt, quaſi ex quavis vertigine apoplexia ſequeretur: quia multi hac diu laborarunt, ubi tamen nulla apoplexia ſecuta eſt; & vice verſa multi apoplexia ſunt correpti, quam nulla vertigo præceſſit.

XXXI.

Cauſſæ antecedentes apoplexiæ ſunt variæ; proxima vero *ſæpiſſime eſt ruptura cujuſdam vaſis* vel ſanguiferi vel ſeroſi aut lymphatici in cerebro, unde humores in calvariam effunduntur, qui cerebrum & nervos comprimunt, eorumque functiones vel lædunt vel omnino tollunt: quemadmodum hoc in diſſectis cadaveribus quamplurimis obſervatum eſt (a). Vel cauſſa proxima quoque eſſe poteſt *obſtructio vaſorum cerebro* & præſertim corticali ejus ſubſtantia, vel *a ſanguine nimis craſſo & viſcido*, ſicut præſertim in plethoricis ſæpe contingit, ubi facies & oculi ægrorum rubicundi & ſanguine quaſi diſtenti eſſe ſolent; *ſive ab humoribus pituitoſis* ſive *ſeroſis viſcidis*, prout in ægris plegmaticis ſive frigidis, præſertim ſenibus, qui ejuſmodi humorum abundantia, cum in primis viis ex parva diæta, vel læſa ventriculi concoctione, tum in vaſis ſanguiferis & toto corpore laborant; ex qua diverſitate & fundamento Apoplexia ratione cauſſæ in *ſanguineam* & *phlegmaticam* vulgo & haud inepte dividi ſolet, quæ diviſio etiam in curatione ſuam habet utilitatem. Denique hic morbus etiam a *ſpirituum* & *virium defectu*, & inde orto vaſorum cerebri ac nervorum collapſu, oriri poteſt, id quod præcipue in ſenibus, deinde vero etiam in iis accidere exiſtimo, qui vel ſtudiis nimiis vel etiam venere nimia, aliiſve de cauſſis ſpiritus nimis abſumſerunt. Priori cauſſæ proximæ, apoplexiæ ſcilicet ſanguineæ, occaſionem ſive cauſſam procatarcticam ſæpe præbet *crapula* ſive potus vini nimius, aut ſpiritus vini aliorumve inebriantium; hinc multos novi, qui inter vel brevi poſt convivia apoplexia correpti & mortui ſunt; vel *ira* aut *motus quidam vehementior*, &c. quæ omnia ad vaſa in cerebro perrumpenda ſatis idonea ſunt. *Apoplexiæ* vero *phlegmaticæ* ſive pituitoſæ cauſa antecedens ſive occaſio eſſe poteſt voracitas ſive nimia ventriculi, præſertim cibis viſcidis ac tenacibus repletio, corporis & inprimis capitis refrigeratio, aer frigidus & humidus, & quæcumque humores ſeroſos viſcidos adhuc magis cogere poſſunt.

Cauſſæ apoplexiæ.

XXXII.

Ex prædictis jam ſatis patere poteſt *Morbum hunc omnium acutiſſimum & periculoſiſſimum eſſe*, & quidem quo vehementior, eo majus vitæ eſt periculum; adeoque promptiſſimum exigit auxilium, quod vero, pro cauſſæ diverſitate, varium eſſe debet. In *gradu tertio ſive vehementiſſimo* nulla eſt curatio, ſed *in primo vel altero*, præ omnibus, ad ægros hos exci-

Prognoſis & cura.

[a] Qua de re videri poteſt *Wepferi* liber de Apoplexia & *Lanciſii* aliorumque de Mortibus ſubitaneis.

excitandos conducit omnis generis remedia *volatilia ſpirituoſa* & roborantia naribus diligenter admovere, qualia ſunt ſpir. ſalis amon. ſimplex vel vinoſus, ſpiritus C. C. vel liquor C. C. ſuccin. vel etiam ſpiritus lavendulæ, roſmarini aut ſimiles; *ſalia præterea volatilia* ſimplicia & oleoſa, ſive ea ſint fluida ſive ſicca, vel aquæ ſpirituoſæ, ut aqua Reginæ Hungariæ, analtina, apoplectica, &c. exhibitis ſimul interne aquis cephalicis ſpirituoſis, & ſpiritu ſalis ammon. C.C. liquor. C. C. ſuccin. Balſ. vitæ Schrœderi aut Hoffmanni ac ſimilibus; quibus addendæ ſunt fricationes capitis, pedum, manuum, immo in malo graviori, totius corporis commotio & agitatio, præſertim ſi æger a duobus aut pluribus perſonis robuſtis hinc inde per cubiculum diu multumque trahitur atque retrahitur; quo ipſo nonnullos rurſus reſtitutos eſſe & ego vidi & alii ſcriptores teſtantur. Inter hæc vero in plethorica apoplexia, quam primum fieri poteſt, *largiter ſanguis*, modo ex brachio, modo ex pede, modo ex jugulo, immo etiam ex ipſa arteria temporum educatur.

Quando his nondum excitantur, *ſcarificationes* cum cucurbitulis etiam in ſincipite & occipite, itemque poſt aures inſtituantur, quibus ipſi ægri ſæpius in altero gradu excitati & a mortis periculo liberati ſunt: quæ omnia vero mature & in principio adhibeantur, quia ſi tarde hoc fiat, nihil plerumque efficiunt.

Clyſteres etiam *acriores* in inteſtina excitandi & revellendi cauſſa injiciantur, itemque *veſicatoria* fortia ex cantharidibus vertici, cervici, dorſo ac ſuris eundem in finem ſuperimponantur, iiſque quam ſolertiſſime donec excitentur, continuetur. In leviori etiam leniora ex his remedia ſunt adhibenda.

XXXIII.

In *apoplexia phlegmatica*, *frigida* ſive *pituitoſa* aut *ſeroſa*, præſertim ſi convivium, crapula aut repletio præceſſit, atque æger adhuc deglutire poteſt, *emeticum* valens eſt exhibendum, ceteraque omnia hactenus dicta, ſola forte ſanguis detractione omiſſa, niſi plethora aut evacuatio ſanguinis conſulta ſuppreſſa ſit, tam externe quam interne ſunt facienda. *Uſtio plantarum* pedis aut bregmatis a quibuſdam etiam valde hic commendatur, adeoque ſi illa brevi nihil efficiunt, etiam hanc tam in hac quam ſanguinea adhibere conſultum eſt. Vid. Chirurg. noſtr. Tab. XII. Fig. 11.

XXXIV.

Si *apoplexia a ſolo virium defectu oriatur*, (quæ interdum etiam magis pro ſyncope, lipothymia aut animi defectione eſt habenda) tunc neque miſſiones ſanguinis, neque emetica proſunt, ſed ſola excitantia & roborantia §. XXII. optime conducunt.

XXXV.

Æger excitatus roborantibus, poſtea donec vires priſtinas, quantum fieri poteſt, recuperet, curandus, qua de re vero uberius, ubi de paralyſi acturi ſumus, proponemus. *Quid poſt paroxyſmum.*

XXXVI.

Quia vero ii, qui ſemel apoplexia laborarunt, facile denuo ea rurſus corripiuntur, in plethoricis *optimum præſervans eſt ſanguinis miſſio*, quovis trimeſtri ſpatio inſtituta; præterea modica & temperans victus ratio, medicamenta temperantia & blande roborantia, abſtinentia a ſtudiis, curis & meditationibus gravioribus, fonticulus aut ſetaceum, & uſus aquarum medicatarum legitimus, remedia ſunt præſtantiſſima. *Præſervatio.*

XXXVII.

De Paralyſi.

Paralyſis, quia plerumque apoplexiæ ſoboles eſt, ejuſque quaſi reliquiæ, eam hic mox ſubjungemus. *Eſt vero Paralyſis morbus*, in quo una alterave pars corporis humani & haud raro dimidia ejus pars omni motu & ſubinde etiam ſenſu tactus privatur. Quando igitur integrum latus paralyſi laborat, apoplexia plerumque prægreſſa eſt; quando vero certum quoddam tantum membrum & nominatim brachium vel pes, dolores & catarrhi ut plurimum præceſſerunt, parteſque paralyticæ ut plurimum molles, laxæ & flaccidæ tactu percipiuntur. *Linguam* etiam, muſculos penis erectores, & ſphincteres haud raro quoque paralyticos fieri ſæpius obſervatur; quo primo caſu homines vel difficillime loquuntur, vel prorſus loqui non poſſunt; in poſterioribus vero vel penem non erigere, vel urinam aut excrementa retinere nequeunt. *Tremor & ſtupor partium* paralyſeos levioris ſpecies mihi eſſe videntur. *Paralyſis quid & quotuplex.*

XXXVIII.

Ortum omnia hæc mala, me quidem judice, vel a nervis partium læſarum obſtructis vel nimis quantum relaxatis tanquam cauſſis proximis obtinent. Quod ad *prognoſin* attinet, curatu ſane ſemper eſt perquam difficilis, & præſertim in ſenibus, aut quando malum jam inveteratum eſt; interea tamen quando adhuc recens eſt, & æger vel puer vel juvenis curationem ſæpe adhuc admittit; quamvis aliquando adhuc ſenes ſexagenarios, immo ſeptuagenarios, ceterum robuſtos ac vegetos poſt inſultus apoplecticos non adeo graves a paralyſi pedis & brachii rurſus curatos viderim. *Cauſſæ & prognoſis.*

XXXIX.

Curatio eaque I. interna. Igitur quando poſt apploplexiam primi aut ſecundi gradus ægri ad ſe redierunt, verum paralyſis vel alterius lateris vel certarum ſolum partium, pedis aut brachii, aut linguæ, ſicut ut plurimum fieri ſolet, inde relinquitur, ad nervos læſarum partium adhuc obſtructos, aut nimium relaxatos, aperiendos & roborandos, *interne aperientia*, *roborantia* & *nervina* ſunt ſuadenda: ut infuſum *herbæ ſalviæ* ad modum theæ, aliquoties in die hauſtum, quod admodum egregium hic eſt, vel herbæ betonicæ, roſmarini, chamædryos aut chamæpytyos aliarumve herbarum cephalicarum vel per ſe vel cum herba baſilici, flor. roriſmarini, ſalviæ, lavendulæ, vel & cinamomo mixtæ, præſertim ægris frigidioribus & phlegmaticis, ubi humores pituitoſi & viſcidi peccant; cum quibus infuſis etiam *balſam. vitæ Schrœderi* vel *Hoffmanni*, vel bonum quoddam *ſal. vol. oleoſum Sylvii*, aut aliud ſimile, vel eſſentiæ aut tincturæ quædam aromaticæ, item ligni aloes & ambræ, apta quantitate iis commode exhibentur. Horum loco, præſertim in ægris *calidioribus*, ſpiritus C.C. vel liq. C.C. ſuccin. vel mixtura roborans aut tonica, ex ſpir. C.C. & tinct. tart. parata recte dantur. *Aqua ſalviæ*, tam ſimplex, quam inprimis cum vino diſtillata, etiam hic valde ſalutaris eſt, ſi ſubinde vel ſola ad cochl. j. vel ij. exhibetur, aut remedia laudata cum hac aqua loco vehiculi porriguntur. *Elæoſaccharum cinamomi* vel caryophyllorum per ſe, aut cum cinabari, margaritis, & ambra in pulverem redactum, atque rnborandi cauſſa, ad ℈ß. vel ultra ſenibus & frigidioribus aliquoties in die datum, egregie prodeſt; quam ob cauſſam *pulvis cephalicus*, *Zellenſis* dictus, qui pro arcano ibidem venditur, atque ex his conſtare videtur, etiam in Saxonia noſtra valde celebris & frequenti ju uſu inter Magnates eſt. *Specificum* quoque *cephalicum* Mich. & pulvis March. tanquam diu uſitata ac laudata nervina ſæpe egregie proſunt, iisque etiam ſi ægri ambram ferre poſſunt, aliquot grana ambræ, immo olei quoque cinamomi & caryophyllorum, prout res exigit, cum fructu addi poſſunt. Ita etiam *ſpecies de cinam.* optime roborant & obſtructiones a viſcido ortas reſolvunt atque aperiunt. In quibus vero ægri *calor p. n. percipitur*, iis pulveres temperantes cinnabarini, vel antiſpaſmodici & temperandi & reſolvendi fine proſunt. In nonnullis *cautus mercurialium uſus* ad obſtructiones has pertinaciores tollendas efficaciſſimus eſt; immo & *aquarum medicatarum* vel tepidus vel calidus uſus contra hæc mala multis egregie jam profuit. Quibus omnibus vero, prout res exigit, ſubinde

eva-

evacuatio per alvum & in plethoricis Venæ ſectio aut cucurbitulæ ſiccæ & cruentæ interponendæ.

XL.

Externe *litus & fricationes ſpirituoſi* ac nervini adhibendi ex ſpirit. lumbric. formicar. C. C. ſerpilli, roſmarini & lavendulæ, aut ex aqua Regin. Hung. & Anhaltina, vel *pro pauperibus* ſpirit. vin. aut ſimplex aut rectificat. aut & juniperin. in quibus fruſtum ſaponis veneti vel hiſpanici aliuſve boni diſſolutum eſt. Vel partes læſæ fricari apte poſſunt *unguento nerv.* oleis deſtill. nervin. & aromat. impraegnato, ut ol. deſtil. ſuccini, ſalv. roſmarin. lavendul. origan. majoran. & ſimilibus. *Balnea* denique tepida ex ejuſmodi herbis parata, eaque *formicis* injectis roborata, ad nervos obſtructos reſerandos eoſque nimis laxos roborandos valentiſſima quoque ſunt, ſicut & *balnea ex thermis* naturalibus, vel aquis medicatis martialibus tepefactis & per ſat longum tempus uſurpatis, quibus poſtea fricationes modo laudatæ adhuc ſuperaddi poſſunt. *Verberationes* membrorum læſorum *cum urticis* recentibus ad ſtimulandum atque alliciendum ſpirituum ad partes læſas influxum in quibuſdam etiam valde conducunt; itemque *cucurbitulæ* ſiccæ & cruentæ, immo & *veſicatoria* & rubeſacientia iiſdem partibus adhibita. *2. externa.*

XLI.

Speciatim *in paralyſi linguæ*, præter commendata generalia, elæoſach. cinam. vel caryophyllorum in lingua detinendum & liquefactum ſenſim deglutiendnm. *Aqua ſalviæ cum vino* deſtillata & ſæpius in ore detenta linguas has egregie roborat. *Maſticatio* frequens cinamomi, caryophyllor. cubebar. aut rad. pyrethri ac ſimilium valde quoque hic prodeſt, & baſis linguæ extus ſub mento ſpiritibus & unguentis illis nervinis §. XL. ſæpius in die probe fricanda. *Paralyſis linguæ aut penis aut ſphincteris.*

In paralyſi muſculorum penis indeque nata coeundi & generandi impotentia, quia erigi nequit, itemque in *paralyſi ſphincteris veſicæ* aut ani, latera radicis penis, regio pubis & perinæi, non neglectis internis, iiſdem externis ſæpius inungenda: quibus in caſibus etiam *balnea* modo laudata tam artificialia, quam naturalia, valde proficua ſunt.

XLII.

De Syncope, Lipothymia, & Animi defectione ſive deliquio.

Sub his nominibus omnibus illud malum intelligitur, quando homo vel ex virium defectu, præſertim ex hæmorrhagiis, vel ex ſubitaneo & vehementi terrore, horrore aut metu, immo & viſu alicujus rei ſibi adverſæ, ut v. gr. *Quid ſint hæc mala.*

aſpectu ſanguinis humani, vulneris, venæ ſectionis, aliuſve actionis chirurgicæ vel læſionis paulo gravioris, ſenſibus & motu, vel ex parte vel in totum privatur, cum faciei ſummo pallore inſtar mortui, pulſu vel ſumme debili, vel nullo; (*a*) ubi vero vel vellicationibus & commotionibus, vel medicamentis volatilibus aut ſpirituoſis aliiſve rebus ſimilibus ut plurimum excitantur, & rurſus ad ſe redeunt, quo ipſo hæc mala ab Apoplexia potiſſimum diſtinguuntur.

XLIII.

Diverſitas ſive gradus.

Duplex ejus gradus commode ſtatui poteſt; nimirum vel *levior*, vel *gravior*. *Levior* mihi dicitur, quando cum pallore faciei, viſu turbato, vel & aurium tinnitu, immo & quandoque vertigine, vires ita vacillant, ut ægri ſenſibus magnam partem privati, procidant, niſi vel mature decumbant, vel ab adſtantibus ſuſtententur, vel mox roborante remedio vel ori & naribus, vel ambabus ſimul admotis aut ingeſtis reficiantur. *Gravior* vero, quando per aliquod tempus ſine omni ſæpe ſenſu, immo & ſæpe ſine omni motu decumbunt, reſpiratione etiam & pulſu valde debilibus, ubi tamen remediis ſpirituoſis naribus admotis facilius quam in apoplexia, perceptionis ſenſum manifeſtant.

XLIV.

Cauſſæ.

Cauſſæ pleræque jam §. 42. indicatæ ſunt: quibus adhuc addi poſſunt morbi hyſterici; dum fœminæ multæ hoc morbo laborantes ſæpiſſime animo, ſine alia cauſſa manifeſta, linquuntur; id quod a ſpaſmis provenire videtur. Nonnullæ vero tantum vel plerumque tunc, quando rerum fragrantium ſuaveolentium odores naribus hauriunt, ut roſarum, liliorum, tuberoſarum, florum aurantiorum, ambræ, moſchi, zibethi, benzoes accenſæ, vel ſtyracis, aliorumque ſimilium: atque hæ *lipothymiæ hyſtericæ* vocari ſolent. Nonnulli vel nimis ſtudiis vel nimia venere delaſſati, vel inedia quoque exhauſti hiſce malis corripiuntur.

XLV.

Diagnoſis & prognoſis.

Diagnoſis ex §. XLII. & ſeqq. peti poteſt. Quod vero ad *prognoſin* attinet, ut plurimum ea plus terroris quam periculi habet, niſi forte ex nimiis ſanguinis profuſionibus, præſertim vulnerum, aut viribus jam ab alio morbo prorſus conſumptis, aut vehementiſſimo terrore ortum ducat; dum plerique ægri circa inſtantem mortis horam, ſi forte ad lectum emendandum, vel aliam ob cauſſam elevantur & in

(*a*) Quidam Stahliani mira de animæ habitu in his morbis ſibi fingunt, numquam probanda.

in ſellam collocantur, animo liquuntur, ubi ſæpe mortem inſtantem indicant. Reliquæ & præſertim leviores animi defectiones minus ſovent periculi, & ſolo plerumque remedio quodam roborante, ore aſſumpto, vel naribus quoque tantum admoto, reſuſcitantur.

XLVI.

Curatio levioris.

Itaque ſi cui lipothymia incidit, *quando vena ipſi inciditur*, aut ab aſpectu ſanguinis, vulneris, ulceris, fracturæ, aliuſve morbi cujuſcumque, vel in conſpectu operationis chirurgicæ, præſertim gravioris & horrificæ, ut amputationis mammæ, brachii, femoris, calculi ſectionis, &c. quæ ſpecies lipothymiæ ab horrore & metu, immo ſola imaginatione haud raro provenire ſolent; dum nonnulli venæ ſectionem ſine lipothymia aſpicere nequeunt; ſæpe ſola & matura mutatio cubiculi vel loci clauſi cum aere libero, dum quis lipothymiam accedere ſentit, remedio eſt. Illi vero qui jam gravius affecti, ut ambulare adeoque & locum mutare non amplius poſſint, ſolo odore aquæ Reginæ Hungar. aliuſve ſimilis aquæ vel ſpiritus; vel & vini aut aceti fortioris, immo & ſola conſperſione aquæ frigidę in faciem, vel & hauſtulo vini generoſi plerumque reficiuntur; vel & aquæ cinnamomi vel cedronellæ (*a*) cum vino paratæ, aliuſve cardiacæ ſimilis; quarum plurimæ ſunt in officinis; & præſervari, ſi ante venæ ſectionem aliquid aſſumunt, & curari ab ejuſmodi malis horrificis ut plurimum poſſunt; præſertim ſi homo, cui vena ſecanda, antequam ſectio inſtituatur, ſuper lectulum deponitur, vel mox, ſi ex pallore inuſitato faciei & ſudore faciei animi defectionem inſtare intelligimus, ſuper lectulum vel ſcamnum, aliumve locum aptum promovetur.

XLVII.

Curatio gravioris.

In gravioribus animi deliquiis, ubi modo laudata leniora cardiaca ſæpe parum ſunt; *valentiora* adhibere convenit; ut ſunt ſpiritus ſalis ammoniaci aquoſus vel vinoſus, qui naribus, tempolibus & pulſibus extus & cum fricatione ſunt admovendi; vel ſal volat. oleoſ. Sylvii eadem ratione uſurpatum; immo & intus hæc remedia ad gutt. XL. vel L. per intervalla exhibenda, ut ſpiritus iis excitentur, augeantur, ac roborentur. Jungendæ his ſunt aquæ ſpirituoſæ, ut cinnamomi aut flor. aurant. aut cedronellæ, aut cheiri cum vino, vel & hauſtulus vini generoſi, itemque vellicationes

(*a*) Multi hanc herbam *meliſſam Turcicam*, alii *Moldavicam* appellant, unde aqua cardiaca fragrantiſſima & efficaciſſima parari poteſt.

& fricationes exrremorum, naſi, aurium, capitis, pilorum, &c. donec exſuſcitentur & ad ſe redeant. Spiritus quoque C.C. & liquor C.C. ſuccinat. eadem, ut modo de aliis ſpiritibus diximus, ratione, cum fructu adhiberi poſſunt; immo & elæoſaccharum cinamomi, vel inde cum cinnabari paratus pulvis cardiacus cellenſis ori ingeſtus, cum vel ſine vehiculo ſpirituoſo, multos ab animi deliquiis reſuſcitat & vires reddit; id quod & *Balſ. vitæ Schrœderi* vel *Hoffmanni* aliaque ſimilia præſtare ſolent.

VLVIII.

Curatio hyſtericæ lipothymiæ. Si fœminæ & præſertim eæ, quæ alias jam *hyſtericis paſſionibus* obnoxiæ fuerunt, lipothymiis corripiuntur, quæ tunc *hyſtericæ* vel *uterinæ* dici ſolent, vitanda omnia ſuaveolentia, & potius omnis generis fœtida naribus ſunt admovenda, & cumprimis caſtoreum, aſſa fœtida, pennæ perdicum accenſæ, corium, cornu vel pecten accenſum, vel & ſpirituoſa fœtida, præſertim in malo graviori, ut ſpir. C.C. liq. C.C. ſuccin. ſpir. caſtor. comp. Pharmacop. Londinenſis, Eſſentia Caſtorei vel aſſæ fœtidæ, quæ ultima etiam gutt. XXX. ad L. vel LX. intus in his malis danda, non omiſſis vellicationibus & fricationibus partium prædictarum, §. XLVII. qua de re etiam jam actum ſupra p. 132.

XLIX.

Si a ſanguinis fluxibus. *Si a ſanguinis fluxibus nimiis*, ſive vulnerum ſive aliarum partium, hi ex chirurgia ſunt compeſcendi, ægriſque talia exhibenda, quæ cito ad vaſa nimis evacuata tranſire eaque mature rurſus replere poſſunt: ut juſcula, lac, emulſiones, gelatinæ, quibus aquæ ſpirituoſæ & haſtulus vini generoſi ad ſpiritus augendos ſubinde interponenda, donec hæc mala præterierunt. Quæ remedia eriam optima ſunt, quando animi deliquia in morbis quibuſcumque, ubi vires valde detritæ, a ſpirituum & humorum bonorum defectu ortum trahunt.

L.

De Epilepſia.

Epilepſia quid & ejus ſymptomata. EPILEPSIA, Romanis *morbus comitialis*, eſt ſenſuum externorum internorumque ſubitanea plerumque abolitio, cum proſtratione corporis & motibus muſculorum, partiumque his nexarum, totius fere corporis, violentis & invitis, alternatim facta contractione & remiſſione, a cauſſa quadam cerebrum aliaſve partes nervoſas vehementer pungente vel irritante. Accedunt his malis, dum ægri corripiuntur,

ut

ut plurimum pollicum intra manum & digitos contractio arctiſſima, terribilis ſæpe vociferatio ſive clamor inconditus, ſpuma, immo quandoque ſimul ſanguis ex ore prorumpit, oculi & artus mirifice quandoque convertuntur aut inflectuntur, caput & brachia ſæpe terræ vehementer allidunt, pedibus calcitrant, ventrem & pectus arcus in modum vel alia ſæpe ratione, more quaſi geſticulatorum, convertunt, linguam ſæpe mordendo perrumpunt & anxie atque profunde reſpirant; quæ mala tamen omnia in quibuſdam, immo in eodem ægro, ſæpe nunc ſunt leniora nunc graviora, atque etiam in aliis, pro cauſſæ ſive irritationis forte natura aut vehementia, fortiora aut leviora. Neque etiam ſemper adſunt, ſed per acceſſiones, poſt incerta temporis intervalla, nunc breviora, nunc longiora, affligunt ac redeunt: immo ipſæ illæ acceſſiones quoque nunc breviores, nunc longiores ſunt. *In pueris* quoque ut plur. *omnia ſunt mitiora*, quam in adultis. *Quando ejuſmodi paroxyſmus remittit*, ægri iis fere ſunt ſimiles, qui ex profundo ſomno, poſt gravem præſertim crapulam, evigilant, caput ipſis dolet, quaſi ſomnolentum, grave ac turbulentum eſt, ita ut reminiſci, recte cogitare aut judicare mox nequeant, & vix aut difficulter ſciunt, ubi ſint, aut quid factum ſit; totum corpus ſumme delaſſatum plerumque ita eſt, ut mox poſt paroxyſmum ſurgere & ambulare haud valeant, quia motibus illis violentis quaſi confracti, & vires conſumptæ ſunt. Quidam horum ægrorum brevi *ante acceſſionem novum venturum paroxyſmum* præſentiunt, atque tunc, ſi ſapiunt, vel ſuper lectum, vel alium locum ſecurum caute ſe demittunt, ne a lapſu improviſo ſe lædant, & ſpeciatim caput durius ad lapides allidant, vel omnino lapſu per præcipitia ſe interficiant; plerique autem ſubito & ſine ejuſmodi perceptione, ubicumque ſunt, proſternuntur, atque vehementer ſæpe caput ſibi lædunt, vel lapſu prorſus enecantur: atque ex his etiam hujus morbi *diagnoſis* haud obſcura erit.

LI.

Differentiæ epilepſiæ & cauſſæ.

Epilepſia varias habet differentias, eſt enim vel *idiopathica*, vel *ſympathica*; *recens* vel *inveterata*; a cauſſa vel externa vel *interna* producta; modo in *infantibus*, modo in *adultis*; modo ex vitio *cerebri*, modo *dentium*, modo *ventriculi* aut *inteſtinorum*, modo uteri. Cauſſa *proxima*, ut mihi videtur, eſt ſemper *cauſa quædam irritans*, pungens, vellicans, ſicut id vel ſola feſtuca oſſis acuta cerebrum pungens, evincit, vel in infantibus dens gingivas urgens; vel in inteſtinis aut ventriculo vermes nervos vellicantes. *Stahliani quidem ad animam confugere*, ejuſque prudenti actioni

& directioni truculentiſſimos omnes illos effectus (§. L.) adſcribere volunt; verum præterquam quod illi motus omnes, neſcia immo & invita anima, contingunt, (nam omnes illi motus ſunt involuntarii) ſtultiſſima eſſet illa anima, quæ motus adeo horrendos, enormes, pernicioſos & ſæpe funeſtos inſtitueret, dum leniori ſæpius modo ſe expedire poſſet.

Idiopathica ſive eſſentialis rarior eſt ſympathica, & vel ab humoribus vitioſis aut a ſcabie retropulſa, aut ab ulceribus intempeſtive clauſis ad cerebrum delatis atque in certa quadam ejus parte hærentibus ac pungentibus; vel ab oſſiculis aliiſve partibus p. n. intra cranium excreſcentibus, vel & quandoque ab animi quibuſdam affectibus, ita ſcilicet vehementi, aut terrore, quibus in cerebro gravis aliqua læſio concitari & ejuſmodi mala produci poſſunt. *Sympathica*, vel cum aliis morbis complicata, quæ & *ſymptomatica* dicitur, ab irritatione quoque, ſed alia in parte, quam capite hærente, provenit; adeoque ad cauſſam illam irritantem removendam in curatione eſt cogitandum.

LII.

Prognoſis. *Idiopathica*, morbus plerumque eſt diuturnus, & difficilius plerumque curatur; ſympathica quia illius cauſſas ſpeciales in cranio hærentes, tam facile perſpicere & eruere, quam hujus, immo ſæpe prorſus detegere non poſſumus. Et ſi forte etiam quandoque cauſſam ſciremus veram, ut v. gr. oſſicula aut alia corpora p. n. in cerebro pronata, tamen ea tollere non valemus; quo fit, ut epilepſia ſæpe nullis cedat remediis, licet nonnulla pro certiſſimis *ſpecificis* decantentur, ſed *prorſus inſanabilis* ſit, immo nullum tale dari exiſtimo, niſi ad cauſſam ſimul reſpiciatur. Ita *quo magis eſt inveterata*, eo difficilius curationem admittit; quo vero *recentior*, eo major adhuc ſpes eſt.

LIII.

Curatio idiopathica. In *curatione* igitur *idiopathicæ* & præſertim recentioris, reſpiciendum ad cauſſam prægreſſam: quæ ſi forte *abundantia ſanguinis*, ut in juvenibus, vel *conſueta ſanguinis* hæmorrhagia *ſuppreſſa*, ſanguinis *miſſio*, immo & *purgatio* ſæpe conducit, & poſtea ille conſuetus ſanguinis fluxus ſuis remediis eſt reſtituendus, interpoſitis & ſubjunctis pulveribus & ſpiritibus illis cephalicis ac nervinis, mox indicandis. Sed ſi epilepſia *ab ulcere* quodam intempeſtive clauſo, vel *a ſcabie* præſertim capitis aut faciei, aliiſve impuris humoribus retropulſis, ortum traxerit, hi a capite rurſus ſunt revellendi per cucurbitulas, veſicatoria, fonticulos purgantia, præſertim ea, quibus mercur. dulc. admixtus, diaphoretica & ſudoriſera ſunt avellendi, & per alia loca evacuandi,

di, eiſque epilepſia ſæpe curatur. Si *a febre* intermittente *intempeſtive ſuppreſſa*, eadem revellentia & evacuantia ad materiam vitioſam a capite avocandam, conveniunt; quibus poſtea ſi febris redit, ea, quæ febri rite curandæ ſupra propoſuimus, aliaque roborantia cephalica ſunt ſubjungenda. *Si ab ira* producta eſt, ſanguinis detractio, & quæ vehementiorem ejus motum biliſque acrimoniam temperant, ut ſalia temperata media, nitrum & cinnabaris, pulvis antiſpaſmodicus celebris, ſpecif. cephal. Michael. cum nitro, pulvis epilept. Marchion. vel ſolus vel cum prædictis mixtus, aliaque nervina, obſervata ſimul animi tranquillitate, conducunt. *Spiritus vitrioli philoſophicus*, ſpiritus nitri vel vitrioli dulcis, itemque liq. anodyn. Hoffmanni, hic quoque egregie proſunt. Denique & tam in hac ſpecie, quam etiam in aliis, ubi humores biliosi aliive noxii in ventriculo hærent, *Vomitorium* ſæpe eſt admodum ſalutare. *Sin a terrore* ortum duxit, quo humores condenſari & ad ſtaſin diſponi ſolent, præter venæ ſectionem, blande diſſolventia, ut ſunt pulveres antiſpaſmodici, ſpir. C.C. liq. C.C. ſuccinat. cum infuſo theæ aut aliarum herbarum cephalicarum, vel aquis diaphoreticis, ut fl. tiliæ, ſambuci, acaciar. ceraſ. nigr. cinnamomi, hirundinum præſertim cum caſtoreo præparata, &c. danda. Quando a *feſtuca ſpina*, aliave re externa pungente oritur, extractio harum primarium eſt remedium.

LIV.

Si hæc omnia parum ſunt, omnis generis *pro ſpecificis* habita medicamenta, in quibus nihil noxii deprehendimus, (quia ſemper cavendum, ne, quando prodeſſe non poſſumus, ægro noceamus) *empirica* etiam dicta, quorum quam plurima laudantur, adhiberi poſſunt: ad quæ referuntur lumbrici terreſtres, ungulæ alcis, radix pæoniæ, cranium humanum, violenta præſertim morte peremptum, cor & cerebrum hirundinum, cor talpæ, hepar lupi, oſſa in ventriculo vel inteſtinis lupi reperta. Eſſentia dulcis Hallenſium, *ſpecificum Stablii*, oleum animale *Dippelii* & alia, quamvis & hæc & alia ſæpius fruſtra adhibita eſſe ſciam. Sunt quædam epileſiæ, a leviori forte cauſſa ortæ, verb. grat. terrore vel ira leviori, vel ſcabie modica productæ, aut quæ a dentitione aut variolis concitantur, quæ ſæpe, ut ſubito & facile ortæ ſunt, ita etiam facile rurſus ceſſant, & naturæ vi ſubiguntur: ſi jam contra ejuſmodi epilepſiam unum ex ſimilibus ſpecificis dictis fuit exhibitum, & epilepſia poſtea ceſſat, huic cauſſa ſublatæ epilepſiæ a nimis credulis & imperitis adſcribi ſolet, quæ ſponte ceſſavit, vel ſola natura ſublata eſt. *Fonticulus ſuturæ coronali*

De ſpecificis.

li inuſtus a quibuſdam etiam huc refertur, de quo Chirurg. noſtra videri poteſt. Quidam *ſtercus pavonis* aliaque *ſtercora* contra hunc morbum etiam commendant, ego vero hæc cum tota pharmacopœja ſtercorea auctoribus ſuis relinquo.

LV.

Curatio ſympathicæ.

In ſympathicis & ſymptomaticis major plerumque ac promptior curandi ſpes eſt: nam quæ *initio variolarum* oritur, exhibitis remediis temperantibus, ceſſare ſolet; quæ remedia, non omiſſa cinnabari, etiam in *epilepſia febrium aliarum* acutarum curanda optime proſunt. *Quæ a vermibus*, medicamentis mercurialibus, & quæ ceterum vermibus ſunt contraria, plerumque ſuperatur. Erat viri cujuſdam honorati filia novem annos nata, diu vermibus & ſimul epilepſia miſere conflictata, quam, (multis remediis antea a quamplurimis fruſtra adhibitis) pulveris chin. ℥j. & merc. viv. ℥ß. cum conſerva & ſirupo in electuarium redactis, ac per ſtata tempora, ut in febre exhibitis, ita ut numquam redierit, feliciter profligavi. Quando *epilepſia a dentitione* provenit, & remedia, quæ ad hanc promovendam alias maxime idonea, fruſtra adhibita ſunt, immo & ſpir. C. C. doſis gutt. IV. vel V. aliquoties data, nihil proficiat, vel *venæ ſectio in brachio* ex Sydenhami obſervatione, vel *inciſio tranſverſa* ſuper dentibus exitum molientibus inſtituta morbum hunc ſæpe tollit.

Si *a lacte* in ventriculo *corrupto* & acido facto in infantibus lactantibus *oritur epilepſia*, hoc partim purgantibus idoneis eſt evacuandum, partim terreis abſorbentibus eſt deſtruendum: quo factum eſſe exiſtimo, ut dum terrea in hoc caſu ſæpius contingente, egregie proficiunt, poſtea tam multa ex terreorum familia etiam in aliis ſpeciebus, ab aliis ſcilicet cauſſis ortis, pro ſpecificis declarata ſint, quando forte aliquoties ejuſmodi infantes ab epilepſia liberarunt; id quod tamen in aliis plerumque non faciunt.

Quoties epilepſia *a menſibus ſuppreſſis*, hi ſunt reſtituendi, aut ſi *cum hyſterica paſſione* complicata, hac curata, etiam ejus epilepſia ſymptomatica iiſdem antihyſtericis, vel & haud raro matrimonio tolli ſolet.

LVI.

Quid in paroxyſmo.

In *paroxyſmo* & ſpeciatim hyſtericæ epilepſiæ, ſpiritus volatiles cephalici ac nervini & cumprimis ſpir. C.C. vel liq. C.C. ſuccin. naribus admoveri, immo & præſertim in infantibus, vertici inſtillari ac temporibus & pulſibus illini, vel & cum ſpleniolis imponi poſſunt, donec ad ſe redeant. Multi manus & pollices ægrorum fortiter conſtrictos vi diducendos eſſe volunt ac jubent; meo autem judicio præſtat hoc intermittere, eoſque ita relinquere, donec paroxyſmus

præ-

præteriit, ne natura in hoc actu turbetur: quia alias nova acceſſio citius plerumque & ſæpe adhuc vehementius, quam antea, redire ſolet. Superato paroxyſmo, æger quieſcat, donec vires ſibi ſatis reſtitutas ſentiat.

De ceteris morbis, *convulſivis* dictis, in ſequenti capite plura proponentur.

CAPUT XV.

De Motus læſionibus.

I.

Motus in corpore humano diverſimode lædi poſſunt: modo enim *aucti* ſunt, modo *imminuti*, modo prorſus aboliti, vel *depravati* aut *inviti*, vitiumque ſive cauſſa vel in humoribus ſive fluidis, id eſt, in ſanguine & ſpiritibus, vel in partibus ſolidis, ſive movendis hærebit. *Motus læſi quotuplices.*

II.

Cauſſæ motus præter naturam aucti, ut convulſionis, epilepſiæ, &c. non a prudenti animæ directione proveniunt, ut *Stabliani* volunt, dum anima, quod hoc faciat, ignorat, vel immo dum non facit, etiam, quod faciat, ſcire nequit; verum ſunt res irritantes quæcumque materiales, ut *ſanguis & humores quantitate vel qualitate noxia peccantes*, ſalia peregrina diverſa, vermes, dentes prorumpentes, feſtucæ oſſium pungentes, &c. a quibus omnibus, ſi fibræ aut partes nerveæ corporis humani rudius afficiuntur & irritantur, ſpiritus quoque vehementius exagitantur, parteſque ſolidæ inde inordinate moventur: qui tamen motus inordinati, pro partis & cauſſæ diverſitate, valde variant, & inde modo leniores ſunt, modo vehementiores. Ita *ſpiritus cum impetu* ob quamcumque cauſſam in muſculoſas partes lati, *ſpaſmos*, *convulſiones*, *epilepſiam*, vomitum, diarrhœam, priapiſmum, ſive ſatyriaſin, &c. inducunt. *Cauſſæ motus aucti.*

III.

A quantitate vero ſanguinis nimia, vel ab ejus ſpiſſitudine *oritur ſæpe palpitatio cordis*, *ſyncope*, *difficilis reſpiratio*, *ſuffocatio*, & præſertim etiam ſuffocatio uterina, aliique ita dicti affectus hyſterici. Ab *irritatione* & cumprimis per acria, pro partium diverſitate, ubi irritatio fit, ſequuntur *ſternutatio*, *tuſſis*, *ſingultus*, *ructus*, *vomitus*, *nauſea*, *ſpaſmus*, *convulſio*, *epilepſia*, *fames immodica*, ſive *canina*, aliaque mala.

IV.

Cauſſæ motus imminuti vel *deficientis* ſunt & humorum & ſpirituum vel defectus, vel paucitas, vel turbatio, vel obſtru- *Cauſſæ motus imminuti.*

ſtructiones nervorum, ut in *virium defectu*, *animi deliquiis*, *apoplexia*, *paralyſi*, univerſali & particulari, *tremore*, *impotentia* virili, *aphonia*, *linguæ paralyſi*; vel *læſiones organorum*, ut in fracturis, luxationibus, vulneribus & diſſectionibus muſculorum, tendinum, nervorum. Ita & *anorexia* a motu ventriculi imminuto, quando cibos vel prorſus non, vel non ſatis exagitare, comminuere, atterere, digerere, vel expellere poteſt, ortum ſæpe trahit. A *turbato* ſive depravato *motu ſpirituum*, *vertigo*, *vomitus*, *ſpaſmi*, *convulſiones*, *epilepſia* & *deliria* proveniunt.

V.

Curatio generalis.

In CURATIONE horum morborum generatim *attendendum ad cauſſas & partem læſam*, ne neglecto foco ad ſymptomata tantum reſpiciamus: idcirco *ſtudendum*, *ut prius cauſſa* rite inveſtigetur ac tollatur, & poſtea ſimul ad ſymptomata, præſertim ſi urgeant, reſpiciendum. De variis *motus læſionibus*, *præſertim ubi ſenſus ſimul læſi*, ut *apoplexia*, *epilepſia*, *animi defectionibus*, &c. jam capite XIV. egimus; nunc vero de aliis adhuc motuum læſionibus, quæ ſuperſunt, & ubi ſenſus plerumque integri perſiſtunt, exponemus. Ut primo

VI.

De Spaſmis & Convulſionibus.

Quid ſint & ejus ſpecies.

Inter hos primo conſiderabimus *motus ſpaſmodicos*, qui *ſpaſmi*, *nervorum diſtentiones*, ſive *convulſiones* etiam appellantur. *Spaſmi* dici ſolent, quando pars quædam corporis humani, vi muſculorum præter voluntatem contractorum, vel conſtringitur, vel extenditur & plerumque cum dolore riget, vel & ſingulari eaque mirabili ſæpius ratione intorquetur. Hujus ſpecies ſunt Græcis vocabulis inſignitæ, *Emproſthotonus*, *Opiſthotonus* & *Tetanus*; quibus *ſpaſmus cynicus* ſive *Riſus Sardonius*, immo & *Priapiſmus* ſive *Satyriaſis*, tamquam ſpaſmi particulares, addi poſſunt. *Convulſio* vero proprie vocatur, quando partes, ut in epilepſia, alternatim contra animæ voluntatem eaque prorſus invita, modo contrahuntur, modo extenduntur.

Cauſſæ horum.

In cauſſis ſpaſmorum & convulſionum aſſignandis *Stahliani* rurſus *ad animam*, tanquam ad commune ipſorum aſylum, confugiunt, eique omnes illos motus, ſæpe horrendos ac periculoſos, ſicuti in epilepſia, tanquam cauſſæ adſcribunt, quæ magna deliberatione corpori ſuo tantas & ſæpe valde ridiculas, nunc vero perhorreſcendas deformitates, in bonum ac ſalutarem ejus finem concitaret. Verum

hoc

hoc a vero æque alienum in epilepſia mihi eſſe videtur, ſicut id, ubi de hac ſupra Cap. XIV. multiſque aliis occaſionibus jam innuimus; ſed potius certos humores vel quantitate vel qualitate peccantes, vel etiam ſæpe res ſolidas peregrinas, vel p. n. in iis genitas, motus hoſce anomalos & pernicioſos plerumque producere exiſtimamus: qui, *ſi vehementes*, tantum abeſt, ut commoda, ſed potius graviſſima ſæpe mala ac damna, immo & ipſam haud raro mortem corpori inducant.

VIII.

Si ſpaſmi aut convulſiones leves, & vel in digitis vel ſuris tantum, ut ſæpius fit, incidunt, ſæpe vel ſolis & ſimplicibus frictionibus hærens forte viſcidum aut acre morboſum, quodcumque illud ſit, in parte illa, rurſus promovetur ac propellitur, atque ſic ſimul ſpaſmus curatur. Alias ſæpe juvat, ſi ſaliva, præſertim hominis jejuni, vel ſpiritu vini, vel lavendulæ, vel aqua Reginæ Hungariæ aliave ſimili pars affecta probe fricatur. *Curatio ſpaſmi levioris.*

IX.

Quando autem ſpaſmi ſunt vehementiores atque his haud cedunt, inquirendum, *an non nimia ſanguinis abundantia* in culpa, *aut menſes, hæmorrhoides, narium hæmorrhagia* aliæve conſuetæ ſanguinis vel naturales, vel artificiales evacuationes ſint *ſuppreſſæ*, aut neglectæ. His enim perſpectis, vel *ſanguinis detractiones artificiales*, convenienti loco & tempore ſunt inſtituendæ, atque menſes vel hæmorrhoides obſtructi in ordinem, ſicut Cap. IX. docuimus, redigendi; ita ſæpe his reſtitutis, omnes ſpaſmi & convulſiones abiguntur. *Gravioris.*

Sed *ſi his vinci nequeunt*, verum *vehementiores adhuc* & pertinaciores ſunt, ad remedia nervina & epileptica valentiora, quæ capite præcedenti §. 53. ad 56. ad epilepſiam, ſecundum cauſſarum diverſitatem, curandam commendata ſunt, confugiendum, cum epilepſiæ atque ſpaſmorum ob cauſſarum ſimilitudinem eadem fere ſit curatio. *Externe* adhibentur ſæpe feliciter ſpiritus nervini, ut fornicarum lumbricorum, C. C. aqua Reginæ Hungariæ, Anhaltina, cum & ſine ſapone veneto, ſi cervici, ſpinæ dorſi, naribus, partibus affectis fricando ſæpius adhibeantur. *Si partes nimis rigidæ* ſunt, fricationes per emollientia ſubinde melius proſunt: ut unguentum nervinum, dialtheæ, martiatum, vel pinguedo caponum, leporina, humana, taxi, caſtorei, pedum bubulorum, vel per ſe, vel oleis penetrantibus naturalibus aut diſtillatis nervinis, qualia ſunt petroleum, oleum deſtillatum ſuccini, rutæ, roſmarini, ſalviæ, vel ſimilia alia, impregnata, quibus partes læſæ diligenter fricandæ. *Aquarum ſalutarium uſus legitimus*, una cum *balneis*

tempe-

temperatis, obſervato ſimul convenienti victus regimine, vitatiſque *affectibus animi gravioribus*, ira præſertim, mœrore ac triſtitia, in morbis ſpaſmodicis longe quoque valentiſſimus eſt; ſicut de horum genuino uſu mox infra uberius proponemus. Quid *in ſpaſmis vulnerum* ſit faciendum; e Chirurgia noſtra p. 85. peti poteſt.

X.

De Maxillæ ſpaſmo.

Spaſmi particularis in maxilla.

In ſpaſmis particularibus, ſpecialia quædam adhuc ſunt obſervanda. Ut, ſi *ſpaſmus eſt in maxilla inferiori*, ut ægri os aperire adeoque & cibos manducare nequeant, ſicuti ſæpe in vulneratis, ubi peregrina in vulneribus, aut ubi nervi læſi ſunt, aut ubi acria, ut vitriolum, aliave ſimilia ad ſanguinem cohibendum vulneri immiſſa fuerunt, contingit, pro cauſſarum diverſitate diverſo modo ad eas auferendas eſt procedendum; qua vero de re, quia jam in chirurg. noſtris operat. Cap. LXXVII. præcepimus, ne eadem hic nobis ſint repetenda, L. B. ad hunc locum ablegamus. *Quod ſi ſponte*, ſive a cauſſa interna *maxillæ ſpaſmus in infantibus*, ut ſæpe vidi, contingit, ut plurimum moriuntur, & vix ullum ſervatum vidi, licet laudatiſſima remedia, & antiſpaſmodica interne atque externe quam ſolertiſſime adhibita fuerint.

XI.

De Spaſmo cynico.

Spaſmi cynici.

In *ſpaſmo cynico*, qui & *Riſus ſardonius* dicitur, ſi forte, ut ſæpe fit, a venenis aſſumptis, præſertim cicutæ, aut œnanthes venenata ſpecie proveniat, hæc quamprimum fieri poteſt, emetico e corpore expellantur, & poſtea ad reliquias in ventriculo deſtruendas, atque ventriculum vi ſua ſumme refrigerante inde læſum roborandum, vinum generoſum, ex veterum jam obſervatione, idque cum primis calidum vel per ſe, vel cum pipere vel Zingibere ſubinde potum, remedio eſt. *Si ab aliis ſpaſmorum cauſſis*, alia antiſpaſmodica & nervina, tam interna quam externa Cap. præced. §. 53. ad 56. laudata, ſunt adhibenda; & inprimis etiam emplaſtrum ex empl. de betonic. & bacc. lauri cum oleo ſuccini paratum, circa aures & tempora applicatum, egregie etiam hic prodeſt.

XII.

XII.

De Sternutatione nimia.

In *ſternutatione nimia*, quæ ab acribus in naribus hærentibus & membranam harum nerveam vellicantibus, oritur, ea *lacte calido*, naribus ſæpius hauſto, eluenda, temperanda atque demulcenda, donec remittat & denique omnino ceſſet. Si forte lac deficiat, aqua tepida ei ſubſtitui ejuſque etiam vapor ad nares cum emolumento admitti poteſt. *Stenutatio nimia.*

XIII.

De Tuſſi convulſiva.

In *Tuſſi convulſiva*, præter infuſa & decocta ex ſpeciebus pectoralibus ac nervinis parata, & ad modum Theæ aliquoties in die hauſta, liq. C. C. ſuccin. pulvereſque ex nervinis & cinnabari compoſiti, ut ſpecif. cephalic. Michael. pulvis epilept. Marchionis, & pulvis antiſpaſmodicus, cum lenibus anodynis, ac præcipue maſſæ pilular. de ſtyrace vel cynogloſſo gr. j. vel altero, egregie conducunt, haud neglecta ſanguinis miſſione & alvi expurgatione, ſi cauſæ prægreſſæ aut mala præſentia ea indicent. *Tuſſis convulſiva.*

XIV.

De Cordis palpitatione.

Hoc malum, quia etiam in motu cordis aucto, attamen invito, & ſpaſmodice quaſi vehementius contracto conſiſtit, de eo hoc in loco quoque acturus ſum. Motus hic ſæpe tam vehemens eſt, ut *e longinquo audiri*, & ab adſtantibus quoque aſpectu thoracis ſæpe videri queat. Quandoque hoc vitium *n motu corporis* paullo *fortiori*, præſertim quando homines loca acclivia aſcendunt, & potiſſimum in *plethoricis* & *hypochondriacis* oritur; quandoque a *terrore*, quo ſanguis a partibus externis ſubito verſus cor repellitur, ita ut hoc, ſanguine quaſi obrutum, per multiplicatos ictus & conſtrictiones illud nimium ſanguinis, quod ei moleſtum, ipſumque irritat, rurſus a ſe removere cogatur, quo ſenſim in ordinem redacto, palpitatio plerumque ceſſare rurſus ſolet. (a) Quando autem *vel motu vel terrore* vehementiori, vel cauſſis his ob quamcumque ratione ſæpius redeun- *Quid ſit ejuſque differentia.*

(a) *Stahliani* hunc morbum *etiam animæ directioni adſcribunt*; verum quia conſiſtit in motu, qui anima fit invita, ab hac, ut cauſſa efficiente ac dirigente provenire nequit.

redeuntibus, præſertim in plethoricis vel etiam ab aliis occaſionibus pars ſanguinis in cordis ventriculis vel vaſis ejus majoribus, in *ſpeciem polypi* coit, immo cum cordis ventriculis conglutinatur vel concreſcit, ſicuti quam ſæpiſſime in horum cadaverum ſectione inventum eſt, qui vivi palpitatione cordis diu conflictati fuerunt, *palpitatio inde oritur fere continua*, eaque vel levior vel vehementior, prout polypus ille minor vel major eſt, adeoque vel minus vel majus ſanguini tranſeunti obſtaculum facit. Quandoque & mala cordis aut huic vicinorum vaſorum majorum conformatio, ut v. g. *aneuriſma arteriæ aortæ*, vel *oſſeæ aut lapideæ quædam partes*, aliæve res p. n. in corde aut vaſis vicinis natæ, palpitationis ſive motus hujus læſi cauſſæ ſunt; quibus vero in caſibus morbus hic, quia cauſas haſce tollere haud valemus, ut plurimum inſanabilis exiſtit. Interea tamen etiam *ſæpe a ſola fere nimia ſanguinis copia ortum trahit*; id quod inde evinci poteſt, quia in nonnullis ſola ſanguinis per venas detractione morbus hic, ut ſæpius obſervavi, tolli ſolet.

XV.

Curatio 1. per ſanguinis miſſionem.

Igitur *initium curationis*, *præſertim in plethoricis*, aut iis, ubi conſuetæ ſanguinis excretiones, ut menſes, hæmorrhagia narium vel hæmorrhoides ſuppreſſæ, aut uſitatæ ſanguinis detractiones neglectæ ſunt, *faciendum a venæ ſectione*; quæ vero, quo in loco vel parte corporis inſtituenda, ex eis intelligi poteſt, quæ Cap. I. de *Plethoræ morbis*, itemque Cap. IX. *de hæmorrhagiis ſuppreſſis* reſtituendis hac de re propoſuimus; quæ etiam, ſi malum forte redeat, præſervandi cauſſa vere, & autumno, immo & haud raro ſæpius in anno repetenda; & ubi fluxus menſium vel hæmorrhoidum obſtructus, hi idoneis ſuis remediis, ex eodem capite petendis, ſunt reſtituendi.

XVI.

2. Per alia remedia.

Præter hanc *remedia temperantia ſalina nitroſa & cinnabarina*, ac ſpeciatim pulveres temperantes atque antiſpaſmodici, dum motum nimium cordis temperant, atque ſanguinem craſſum ac ſpiſſum incidunt, fluidioremque reddunt, egregie hic proficiunt, præſertim quando hi ægri etiam calore p. n. urgentur: atque hanc ob rationem *Wedelius* quoque pulverem ſuum abſorbentem ſæpius in hoc malo exhibitum, multis in locis & præſertim in Opiologia magnopere prædicat. *Infuſa aquea herbæ theæ*, *meliſſæ*, *veronicæ*, *flor. primulæ veris*, vel pomorum citri, dum humores ſpiſſos & juſto fervidiores diluunt ac temperant, multum quoque hic proſunt, præſertim ſi eſſentiæ ſcordii, cardui benedicti, cort. citri vel aurant. cum pauxillo ſpiritus nitri dulcis, vel &

liq.

liq. terræ foliatæ tartari, apta copia, mane & circa veſperam eundem in finem ſimul aſſumantur. *Pediluvia* denique temperata, *motus corporis* moderatus, ſed frequens, vectio, *equitatio*, *victus modicus*, *potus tenuis* & ſufficiens, cura ſeri lactis, immo & *aquæ medicatæ*, præſertim *martiales*, curandi & præſervandi ſcopo, cum primis hypochondriacis, quam utiliſſima ſunt.

Atque hæc ipſa etiam in *polypo recenti* vel diſſolvendo & curando aut metuendo avertendo, ſi quid hic Medicina valet, primaria eſſe remedia exiſtimo.

XVII.

De Singultu.

Singultus eſt affectus ſpaſmodicus *ventriculi*, & ſimul ſepti tranſverſi, a re quadam irritante in eo hærente tunicamque ejus nervoſam vellicante, ortus, qui vero quandoque *levem tantum in victu errorem* pro cauſſa agnoſcit, adeoque vel ſponte ſua brevi ſæpiſſime deſinit, vel aſſumpto potus hauſtu, ad materiam acrem temperandam & diluendam, ceſſat. *Interdum vero eſt longe gravior*, & cauſſam habet vel graviorem quandam *ventriculi læſionem*, vel *venenum* aſſumptum, vel *vulnus* aut *inflammationem* ventriculi, inteſtinornm, veſicæ, ſepti tranſverſi, aut alius cujuſdam viſceris in abdomine; immo ex inflammationibus etiam externis & inde nata *gangræna* ac *ſphacelo pedis ſingultum* quoque aliquoties *vidi graviſſimum*, qui plerumque tunc mortem inſtantem, vel ſaltem appropinquantem indicare, quin & *in febribus acutis*, & præſertim malignis, *frequens ſingultus*, ſed ſæpiſſime *funeſtus* eſſe ſolet. *Singultus cauſſæ*.

XVIII.

Pro cauſſarum igitur diverſitate vario etiam modo inſtituenda eſt *curatio*: ut *ſi ſenes*, vel alii *debiliores* poſt paſtum largiorem, præſertim *quando durioribus aut flatulentis cibis uſi ſunt*, vel cibos avidius deglutiverunt, ſingultu corripiuntur, *hauſtulus vini generoſi*, vel *ſpiritus vini*, *vel aquæ ſpirituoſæ*, aniſi, fœniculi, menthæ, vel cort. aurant. aliarumque ſtomachicarum, eum ut plurimum ſanat. Ita & *pulvis ſtomachicus Birck.* & *Tragea aromatica Auguſtan.*, aliive ejuſmodi pulveres ſtomachales, admixto cortice peruviano, cum vino generoſo ſumpti, egregie hic proſunt. Eadem remedia, *ſi ſingultus a refrigeratione* quacumque corporis, vel potu aut cibo nimis frigido, inceſſu per pavimenta lapidea nudis pedibus, ortum ducit, benefaciunt, ubi ſimul *olea ſtomachica deſtillata* ventriculo illini, & *ſac-* *Curatio ſi a diætæ erroribus*.

culus ex ſtomachicis herbis, vel *emplaſtrum* aut *cataplaſma ſtomachicum* ei ſuperimponi apte poſſunt.

XIX.

Si ab aliis cauſſis. Quando ab aliis cauſſis & ſpeciatim *ab acidis humoribus* in ventriculo hoſpitantibus provenit, medicamenta acidum *abſorbentia*, terrea, itemque oleum tartari per deliquium dare convenit. *Si febri acutæ*, vel *inflammationi ventriculi* aut alterius cujuſdam viſceris ſupervenit, malum eſt periculoſiſſimum. Interea tamen *pulveres nitroſi*, *camphorati*, itemque ſpiritus nitri dulcis, cum eſſentia quadam alexipharmaca ſæpe dati, quandoque juvant; ubi tamen etiam diaſcordii ʒj. ad ʒij. circa veſperam cum fructu exhibetur. Si *a gangræna & ſphacelo* provenit, plerumque, ut §. 17. jam dictum, inſanabilis eſt; interea tamen præter ea, quæ ſphacelo ſpeciatim contraria ſunt, ut cumprimis eſt cort. peruvianus, & quæ modo contra inflammationes internas commendavimus, primaria remedia mihi eſſe videntur. Idem & judicandum & faciendum eſt, *ſi ſingultus vulneribus partium internarum*, vel & *calculi* aut *herniæ ſectioni* incidat; licet plerumque mors brevi ſequatur. Quando *a venenis aſſumptis oritur*, acrimonia veneni aqueis multis & lacte eſt eluenda ac temperanda, oleoſis demulcenda, & ceteroquin ita procedendum, ſicuti capite de venenis infra docuimus.

XX.

De Priapiſmo.

Priapiſmi. In *priapiſmo* ſive *ſatyriaſi*, (qui etiam in fortiori ſpaſmodica muſculorum erectorum penis contractione, ab acri, præſertim venereo, ut plurimum inducta provenire ſolet, idque ut plurimum in juvenibus robuſtis, vegetis, ſanguineis) conveniunt contra hoc malum *largæ ſanguinis miſſiones*, & præſertim etiam *ex ipſa vena penis*, *purgationes fortiores* ex non calefacientibus nec reſinoſis paratæ; *pulveres temperantes nitroſi*, *cum camphora* & tantillo *ſacchari ſaturni*, ſæpius ex aqua ſimplici vel lactucæ aut menthæ dati. *Potus* ſit aqueus, acidulus, refrigerans, ſervata ſimul diæta tenui, refrigerante, vitandoque omnia calefacientia, ſtimulantia & bene nutrientia.

Si infectio venerea concurrat, ſpecificis huic malo oppoſitis, cum primis mercurialibus, hæc expugnanda.

XXI.

De Tremore.

Tremor eſt motus tremulus ſive depravatus & invitus, manuum potiſſimum & capitis, interdum etiam pedum, immo & quandoque linguæ atque ipſius cordis. Malum eſt, quod *ſenibus frequentius* accidit, quam pueris & juvenibus; atque in illis potiſſimum a defectu ſpirituum provenire videtur. Interdum tamen & in his obſervatur, cumprimis *ex terrore*, atque hinc nato inæquali aut *non ſufficienti* in muſculos ſpirituum influxu, & *interdum etiam ex plethora*. Potus etiam nimius *Coffeæ* ad tremorem inducendum in multis perquam idoneus obſervatur; in quibuſdam *a potu nimio* & frequenti *crapula*, in aliis *a nimia venere*, in nonnullis ab his ſimul ortus eſt; a quacumque vero harum cauſſarum proveniat, curatu ſæpe perquam difficilis, immo ſi jam inveteratus, ut plurimum impoſſibilis eſt. *Quid & unde.*

XXII.

Interea tamen qui a tremore liberari, vel ſaltem levius inde affligi deſiderant, *largiorem potum Coffeæ*, *crapulam* & *venerem nimiam* vitare debent. E contrario ad nervos debilitatos roborandos utantur quotidie *herba meliſſæ aut ſalviæ*, loco infuſi theæ, vel & eædem cum china in cereviſia aut vino infundantur, & in paſtu, vel circa illum bibantur. Cum infuſo illo meliſſæ aut ſalviæ aſſumere etiam poſſunt *eſſentiam roſmarini*, & cort. peruviani, vel liquorem C. C. ſuccinatum, bis vel ter in die, & veſperi pulvis quoque antiſpaſmodicus uſurpandus, præſertim ab iis, qui calorem p. n. ſentiunt, aut vino multo uſi ſunt. *Curatio.*

Externe cervix & ſpina dorſi ſequenti vel ſimili linimento roborante fricandæ.

♃. ſpir. formicar.
lumbricor. ā ℥ij.
ſalis ammon.
Cornu Cervi ā ℥ß.
vel ♃. Aqu. Anhaltin. ℥vj.
ſapon. venet. ℥j. M.
pro eodem ſcopo.

In plethoricis ſæpe *Venæ ſectio* prodeſt, *in ſenibus* hauſtus vini ſimplicis generoſi vel roborantibus illis exaltati in paſtu; & *in mulieribus* ad menſium negotium eſt reſpiciendum. *Pediluvia* frequentia, itemque *thermæ* & aquæ aliæ medicatæ rite uſurpatæ, cum ſobria victus ratione contra hoc malum etiam valde ſunt proficua.

XXIII.

De Motibus imminutis aut abolitis generatim.

Motus imminuti vel aboliti.

Motus imminuuntur vel omnino abolentur ſæpe vel in toto fere corpore, vel in certis tantum ejus partibus. In toto corpore eos aboleri in *apoplexia* & *animi deliquiis*, jam præcedenti capite diximus, & quæ remedia tunc proſint, propoſuimus; igitur jam de *quibuſdam aliis adhuc morbis tractabimus*, ubi motus corporis imminuti vel depravati ſunt, & ſpeciatim de *languore*, *maraſmo* ac *vertigine ſenili*, *paralyſi linguæ*, *aphonia*, ſive *loquendi difficultate* & *impotentia virili*.

XXIV.

De Languore & Maraſmo itemque Vertigine ſenili.

Languor, maraſmus & vertigo ſenilis.

Cum hic *languor* & motus impedimentum a ſpirituum ac virium decremento ortum ducant, hi omni modo ſunt augendi atque excitandi, analepticis, ſtomachicis, cardiacis, cephalicis, nervinis, & quidem interne, *vino mero generoſo* in paſtu, hoc enim propterea *lac ſenum* appellari ſolet; eoque vel ſimplici, vel gratis aromatibus impraegnato; vel *aquis ſpirituoſis*, ut aqua cinamomi vinoſa, cort. aurant. vel citri; vel aqua meliſſæ, florum cheiri, vel lilior. convall. vinoſa, aut naphæ, cum vel ſine *confectione alkermes*, eaque in viris, qui *ambram* ferre poſſunt, completa; item *ſuccolada*, emulſionibus cum aquis cardiacis paratis, *gelatinis* analepticis, *ovis* ſorbilibus, vel vitellis ovorum in juſculis aut cereviſia calida ſolutis; præterea *ſpeciebus*, *pulveribus & trageis*, ut tragea aromat. Auguſt. ſpeciebus diacinamomi, diagalangæ, diambræ & diamoſchi, immo & ipſa china chinæ; præterea *eſſentiis aromaticis*, cinamomi, caryophyll. cardamomi, cubebar. cort. aurant. ligni aloes, ambræ, balſamo vitæ Hoffmanni, *elæoſacch. cinamomi ambrato*, vel pulvere cephalico Zellenſi, cum margaritis & ambra roborato.

Externæ naribus, cordi & pulſibus adhiberi apte ſæpius poſſunt aquæ ſpirituoſæ, ut aqua Regin. Hung. Anhaltina, vel apoplectica, aut ſpiritus lavendulæ, aut ſpir. ſalis ammon. vinoſus, uno alterove oleo diſtillato ſuavi cephalico, pro lubitu imprægnatus, vel & *ſal volatile oleoſum Sylvii* aliudve ſimile. Nonnullos *balſama cephalica* quoque roborare ſolent, ut apoplecticus vel cephalicus uſitatus, balſ. cinamomi, caryophyll. ligni rhodii, lavendulæ, ſuccini,

majo-

majoranæ aliave ſimilia. Atque hæc omnia etiam *in vertigine ſenum*, a defectu ſpirituum dependente, benefaciunt, ſed non *in ſanguinea*, *vitando ſimul curas*, meditationes ac ſtudia ſeveriora, animuſque ad tranquillitatem ſit diſpoſitus.

XXV.

De Linguæ paralyſi, Loquelæ læſione & Aphonia.

Quia *hæc mala plerumque ab apoplexia oriuntur*, præmiſſa jam ut plurimum ſunt ea, quæ in illa utilia aut neceſſaria eſſe ſolent, & inprimis *excitantia volatilia interna* & *externa*, itemque *ſanguinis detractiones*. Quod ſi vero hæc nondum inſtituta, aut hæc vitia ſine prægreſſa apoplexia orta ſint, *venæ ſectio*, præſertim in plethoricis, in brachio, pede, vel & ipſa vena jugulari, aut raninis recte inſtituitur. Deinde vero *ad ſpiritus ad linguam alliciendos* atque *advocandos* prodeſt *maſticatio omnis generis acrium* aut aromaticorum, ut cardamomi, cubebarum, amumi, piperis, rad. pyrethri, nicotianæ, vel ſeminis ſtaphidis agriæ; vel elæoſaccharum cinamomi, caryophyllorum aut cardamomi, vel *pulvis aureus Zellenſis*, aliave iſtiuſmodi ſtimulantia linguæ applicata, ore diu detenta, atque tandem deglutita. Cort. peruv. & ſuccus naſturt. aquat. etiam hic proſunt. Pro potu ad modum herbæ theæ egregie quoque confert *infuſum herbæ ſalviæ* vel *roſmarini*, bis terve in die cum liq. C. C. ſufficienti copia ſumptum. *Aqua ſalviæ cum vino deſtillata* in faucibus ſæpe detenta, & loco gargariſmatis ſimul uſurpata, valde etiam linguam debilem roborant. *Acetum ſcilliticum*, ſi ut gargariſma hic adhibetur, & externe etiam ſub mento radix linguæ eo aliquoties in die probe fricatur, valens quoque contra hoc malum eſt remedium: ubi tamen etiam *ſpiritus nervini* in paralyſi commendati adhiberi cum fructu poſſunt. *Curatio.*

XXVI.

De Impotentia virili.

Impotentia virilis eſt vel *perfecta* vel *imperfecta*, atque denotat generandi potentiam vel magis vel minus læſam, conſiſtens præcipue & ut plurimum in *deſtructa penem erigendi facultate*, ſive *flacciditate* aut *paralyſi muſculorum penis erectorum*, quæ plerumque nimium & cumprimis præmaturum veneris abuſum pro cauſſa agnoſcit, quo ſpiritus ac vires juventutis nimis conſumuntur, atque muſculi *Impotentia & ejus cauſſæ.*

li prædicti ſic nimis debilitantur. Interea tamen *etiam ab aliis cauſſis impotentia* induci poteſt: ut ſi cui vel *ab ictu* aut *conquaſſatione* externa *teſticuli deſtruuntur*, vel ab inflammatione, præſertim venerea, in *ſcirrhum corrumpuntur*, vel *abſceſſu* aut tabe diſſolvuntur, vel in *celotomia exciduntur*, vel *ictu ſclopeti* per glandes plumbeas aliove vulnere teſticuli aut penis omnino auferuntur, vel etiam ſi qui *mentulam* non *in glande apertam habent*; quo fit ut ſemen cum debito vigore ad uterum & ovula mulierum projici nequeat. Denique *qui nimis phlegmaticum ſive frigidum* habent ſanguinem, vel *triſtitiæ & mærori*, vel *ſtudiis*, curis atque ſolicitudinibus *nimiis* indulgent, vi generandi ſæpe vel omnino, vel ſaltem magna ex parte privantur, præſertim ſi jam per ſe debilis & frigidæ ſint intemperiei, unde & hi impotentes jam a veteribus *frigidi* appellati ſunt.

XXVII.

Quædam curationem non admittunt.

In curatione, *ubi partes ad generationem neceſſariæ deperditæ* ſunt, quia hæ reſtitui nequeunt, nulla quoque eſt curatio; interea tamen, qui uno adhuc ſano teſticulo inſtructi ſunt, atque erectio & genitura iis non deficit, ceterumque ſani ac vegeti ſunt, ſæpe, ut aliquot novi exempla, æque fœcundi ac proliferi exiſtunt, quam qui vel maxime duobus inſtruuntur. Ita e contrario illi, *quibus teſticuli abſceſſu* vel *ſcirrhis* indiſſolubilibus *corrupti ſunt*, ut plurimum quoque ſunt inſanabiles.

XXVIII.

Quædam vero admittunt.

Quibus vero erectio deficit, & malum nondum inveteratum eſt, idque *vel mærore* diuturno, *vel ſtudiis*, *curis* & ſolicitudinibus nimiis, *victu nimis refrigerante*, vel & hujuſmodi medicamentis, aut *veneris exceſſu*, vel aliis in victus regimine erroribus, immo *vel & morbis longis*, quibus vires nimis detritæ ſunt, inductum eſt, requiritur primo, *ut illæ cauſſæ*, mæror ſcilicet, triſtitia, ſtudia & curæ nimiæ vitentur, morbi quibus inducta eſt, tollantur, atque ab erroribus illis abſtineatur, alias omnia medicamenta ſunt fruſtranea.

XXIX.

Curatio in emaciatis.

Deinde *in nimis emaciatis*, & iis, *qui vires per nimia ſtudia*, *mærorem*, *nimiam venerem aliaſve cauſſas exhauſerunt*, conducunt bona *nutrientia*, ut omnis generis *juſcula roborantia* præſertim cum vitello ovi, ova mollia, gelatinæ, frequens *uſus lactis*, cum pauxillo aquæ cinnamomi, vel ipſo cinnamomo impraegnati, ipſa *cura ac diæta lactea*, potus *ſucculadæ* bonæ & leniter aromaticæ, ut & nutriat, & ſimul muſculos languidos blande ſtimulet vimque erectionis reſtituat, ex quo fundamento etiam hic laudantur *radices orchidis* ſive ſatyrii, & *electuaria* inde cum aliis roborantibus

com-

compoſita, ac præſertim zingibere, rad. pimpinellæ, nuce moſchata conditis aliiſque ſimilibus cum conſ. alkerm. completa; vel & *electuarium diaſatyrii*, quod jam dudum hunc in finem a veteribus commendatum fuit, aliis adhuc idoneis remediis pro lubitu roborandum. Vel & *aquæ medicatæ cum lacte* hauſtæ. Ubi etiam in paſtu & aliis horis medicis hauſtus vini generoſi vel ſimplicis vel gratis aromatibus ac roborantibus exaltati, inter quæ & cortex *caſcarillæ* atque *peruvianus* merito pertinent, egregie conducit.

XXX.

Qui vero non emaciati ſunt, ſed contra *pingues*, *cachectici* aut *frigidi* temperamenti, & potiſſimum ſi nimia *laxitas in toto* corpore ac ſpeciatim in muſculis erectoribus peccat, *ſtimuluſque ad erectionem deficit*, his ſtimulantia ſpirituoſa, acria & aromatica ad ſpiritus ac vires ſuſcitandas maxime conveniunt, quæ ſpecifico nomine *aphrodiſiaca* vulgo appellari ſolent; ad quæ præ ceteris pertinet vinum generoſum, piper, ſinapi, nux moſchata condita, zingiber & rad. pimpinellæ albæ condita. Borax & ſtincus marinus, ſub varia forma aſſumpta; inprimis vero *ſinapi* vel *piperis* craſſo modo contuſi ℥ß. aut ʒj. cum hauſtu vini generoſi, hora ante decubitus tempus ſumpta, egregie ſtimulant. Proſunt his præterea *eſſentia aphroſidiaca Wedelii*, vel eſſentia aromatica bona, eſſentia ambræ, immo & *eſſentia cantharidum* exaltata; vel *ſpiritus* ita dictus *magnanimitatis*, vel ſolus, vel cum modo laudatis eſſentiis mixtus; quin & cautus uſus ipſius *pulveris cantharidum* in frigidis, ubi erectio vel nulla, vel valde languida, in pulveribus vel electuariis roborantibus, ad gr. ij. iij. & tandem plura, non eſt omnino rejiciendus. *Vinum generoſum martiale* cum aromaticis *corticeque peruviano* compoſitum & bis vel ter in die ad aliquot uncias hauſtum, magnæ quoque hic eſt virtutis. *In cachecticis.*

XXXI.

Externe muſculi penis, ſcrotum & perinæum *ſpiritu formicarum*, lumbricorum, lavendulæ, roſmarini, aqua anhaltina, ſale volatili oleoſo Sylvii roboratis; vel & *unguentis* nervinis oleis deſtillatis nervinis imprægnatis, aliquoties in die probe ſunt fricandi. Immo & *balnea* atque *inſeſſus* ex herbis aromaticis parata; vel & ipſæ *thermæ* aut aquæ *medicatæ martiales* hoc modo uſurpatæ multum hic proſunt. *Diæta in macilentis* aut hecticis ſit nutriens, facile digerenda, lactea, ubi & oſtrearum & limacum frequens eſus valde commendatur. *In frigidis cachecticis* & obeſis vero *ſit magis aromatica & ſalſa*, quibus & oſtreæ cum pipere aliiſve gratis aromatibus ſæpe comeſtæ optime conveniunt. *Externa & diæta.*

Motus ſtequens corporis & præſertim *vectio* & *equitatio* his ægris quoque egregie conducit.

XXXII.

De Articulorum rigore.

Rigoris cauſſæ. Quoties junctura oſſium alias mobilis *riget*, ſive motum amiſit, quod vitium Græci *Anchyloſin* vocant, motus hic, ſi fieri adhuc poteſt, eſt reſtituendus. Oritur vero hoc vitium ſæpe a *fractis*, *contuſis* vel *vulneratis oſſibus*, præſertim circa extrema, ubi ad ea rurſus glutinanda quiete diuturna articulorum opus eſt, ſub qua vel a liquore articulorum naturali ſenſim ſpiſſeſcente ac tandem inſpiſſato, motus articuli imminuitur, vel prorſus aboletur; vel a ſucco oſſeo, ex oſſibus diffractis in juncturam ſe inſinuante extrema oſſium plane conſervent.

XXXIII.

Curatio. Si *motus difficultas ſolum ex longiori quiete* & humore articulorum, ob motus defectum ſenſim aliquatenus concreto oritur, *emollientibus ac reſolventibus fomentis*, *unguentis*, oleis & axungiis animalium calidis junctura rigida ac dura frequenter eſt fricanda, & a medico vel miniſtro flectendo hinc inde probe commovenda, donec motus ſenſim ſenſimque reſtituatur. Quod ſi hæc parum ſunt, *balnea* quoque, tam artificialia ex emollientibus & dirigentibus, quam naturalia, ſive *thermæ*, inter quæ *Wiſbadenſes*, *Aquiſgranenſes* & *Carolinæ* fere eminent, ſatis diu ſunt adhibenda, ita ſæpe inſpiſſatus in articulo humor rurſus diſſolvitur & mobilitas ejus naturalis, ſi non in totum ac perfecte, tamen magna ex parte reſtituitur. Sed *ſi ex oſſium diffractorum ſucco*, in articulum ſenſim effuſo ibidemque firmiter concreto oſſium extrema conferbuerint, vel rigor nimis vehemens, aut malum, a quacumque etiam cauſſa ortum, jam valde ſit inveteratum, vel & *ex podagra nodoſa* productum, ut plurimum inſanabile eſt, vel ſaltem perquam difficulter & non niſi iiſdem modo commendatis remediis curatur, aut ſolum aliqua tantum ratione emendatur.

XXXIV.

Motus læſus a vulnere, fractura. Si denique *motus læſio a vulneribus*, *fracturis*, *luxationibus*, *tumoribus*, *inflammationibus*, aliiſve ſimilibus morbis ortum traxit, hæc mala omnia ut in chirurgia noſtra docuimus, rite ſunt curanda; ita his, tanquam cauſſis motus læſi reſtitutis, motus etiam plerumque redit.

CA-

CAPUT XVI.

De ventriculi & inteſtinorum morbis.

I.

DE variis quidem ventriculi & inteſtinorum morbis jam hinc inde in antecedentibus egimus, ut de *ventriculi inflammatione* p. 120. *de vomitu ſimplici* Cap. XIII. §. XI. & *cruento* pag. 134. de *ſingultu* Cap. XV. §. 17. &c. verum cum quidam adhuc haud levioris momenti, de quibus hactenus nondum egimus, ſuperſint, atque ab actione integra vel læſa ventriculi magna pars & ſanitatis & morborum dependeat, operæ pretium erit, ut de præcipuis reliquis hoc in capite etiam adhuc agamus, & quidem primo.

II.

De Anorexia ſive cibi deſiderio ablato.

Anorexia eſt ille morbus, quando homines cibos non appetunt, vel nullo ejus deſiderio afficiuntur; hinc a latinis *cibi deſiderium imminutum* aut *ablatum* vel *appetentia cibi læſa*, vulgo *appetitus proſtratus*, *imminutus* vel *deſtructus* appellari ſolet. *Anorexia quid? & differentia.*

Eſt vero ea morbus vel *per ſe exiſtens* ſive *eſſentialis*, a ventriculi actione læſa aut ablata proveniens, & ſine aliis morbis ortus; vel cum aliis morbis, iiſque quamplurimis, ut ſymptoma, combinatus. *Quando anorexia per ſe morbus eſt*, ut plurimum *a prava diæta*, *nimia voracitate*, & inde natis crudis atque indigeſtis humoribus in ventriculo hærentibus, coctionemque ciborum impedientibus provenit; qui ſe ſæpe vel ponderis ac preſſionis ſenſu in ventriculo produnt, vel flatibus multis, vel ructibus copioſis, nidoroſis, aut amaris, vel pituitoſis & acidis, vel nauſea & conatu vomendi vel variis horum malis ſimul, immo vomitu ſæpe ipſo ſpontaneo ſe manifeſtant. Ita etiam *in ſenibus*, qui languorem in toto fere corpore perſentiſcunt, cibi appetentia, vel ob ſpirituum defectum, vel ob humores effœtos, vel ob vim contractilem & motum ventriculi nimis debilitatum, aut prorſus deſtructum, ſæpe ita decreſcit, ut nihil quicquam appetant; unde ſenſim ſenſimque vires ita minuuntur, ut fere ſine alio morbo pereant, præſertim *ſi vigiliæ* involuntariæ accedunt, id quod *mori ſine morbo* appellari poteſt. *Anorexia eſſentialis.*

III.

III.

Anorexia ſymptomatica. Longe vero ſæpius, ut ſymptoma, *in quamplurimis morbis* incidit, & nominatim *in febribus acutis*, *inflammationibus gravioribus*, *aſthmate*, *hydrope*, *hypochondriacis*, & *melancholicis morbis*, *arthritide*, *podagra*, *vomitu*, *dyſenteria*, aliiſque quamplurimis; ubi vel humores ita corrupti, vel ſpiritus ita ſuppreſſi, ſicut in malignis, ut ad cibi deſiderium excitandum vel ad ciborum concoctionem perficiendam prorſus inepti ſint; vel natura forte alibi in morbo aliquo gravi ſuperando & expellendo ita occupata eſt, ut omnes ſuas vires illuc dirigat, eaſque interea ventriculo, donec hoſtem ſuperavit, ſubtrahat. *Hæc anorexia ſymptomatica ut plurimum non curatur*, niſi morbo primario prius ſubacto ac ſuperato; attamen hoc victo, cibi deſiderium ſponte plerumque redire ſolet. Igitur *de anorexia idiopathica* ſive *eſſentiali* curanda præcipue hic acturus ſum.

IV.

Curatio 1. per evacuantia. Quando igitur ventriculus cruditatibus repletur, atque materia turget, ſive *conatus vomendi adeſt*, non raro unico medicamento vomitorio hic morbus tollitur; vel ſolum aliquod remedium ſtomachicum ad malum penitus profligandum illi ſubjungendum. Si vero ejuſmodi conatus abeſt, primo ad humores illos crudos incidendos & digerendos *ſalia amara*, ut vel ſalia plantarum amararum, tartarus vitriolatus, arcanum duplicatum, ſal digeſtivum Sylvii, aut ſimilia in forma pulveris per unum alterumve diem aliquoties in die a ℈j. ad ʒß. exhibenda; vel ſub forma fluida, liq. terræ foliatæ tartari, ad guttas LX. & plures; hiſque poſtea *idoneum purgans vel ex pilulis amaris*, vel ex *ſale amaro* anglicano aut bohemico aliove ſimili ſuperaddendum.

V.

2. per roborantia. Ventriculo atque inteſtinis expurgatis, *eſſentiæ* vel *elixiria amara* & *aromatica ſtomachica*, ad tonum ventriculi roborandum ejuſque vim contractilem reſtituendam, aliquoties in die ad guttas 50. 60. & plures ægro exhiberi, hiſque pulveres ſtomachici, ut tragea aromatica Auguſt. pulv. ſtomach. Birckmanni, ſpec. pro morſulis Imperat. vel ſpecies diagalangæ, diacinamomi, vel de tribus piperibus ad ℈j. pro doſi, vel per ſe, vel cum vehiculo vinoſo interponi debent. *Calamus aromaticus* conditus, itemque *Zingiber* conditum, *eſſentia piperis*, itemque eſſentia *piperis hiſpanici* ſive capſici, vel & *elixirium vitrioli* Mynſichi, aliave ſimilia, præſertim ubi alcali vel bilioſum peccat, ad cibi deſiderium excitandum, ut & *infuſa radicum* & *herbarum amararum* & aromaticarum *cum vino*, ſub ſpecie vini abſinthitis parata, egregie quoque hic valent, præſertim ſi juſtus

vini

vini generoſi uſus in paſtu accedat, vel & poſt paſtum hauſtulus cujuſdam *aquæ ſpirituoſæ* ſtomachicæ, quæ vulgo *aquæ vitæ* vocari ſolent, ſubjungatur.

VI.

Ubi cruditates acidæ in ventriculo peccant, medicamenta acidum *abſorbentia*, ut conchæ præparatæ, lapides cancrorum, mater perlarum aut corallia præparata per aliquot dies ſunt exhibenda, & poſtea *idoneo purgante*, vel ex pilulis aloeticis aut amaris aliis, vel ex rhabarbaro, vel ex ſale amaro catharctico e corpore eliminentur. Utrique ſcopo & acidum abſorbendi & evacuandi, *magneſia* etiam valde apta eſt, ſi per aliquot dies mane juſta copia uſurpatur. Cruditatibus evacuatis, ad *tonum relaxatum inſtaurandum* remedia amara & aromatica, præcedenti numero V. commendata, prodeſſe apte poſſunt; verum remedia quoque *martialia* & cumprimis tinctura vitrioli martis Ludovici, vel tinctura martis cydoniata, aliquoties in die uſurpata, vel & *croci martis* cumprimis aperitivus Stahlii, aut *limatura martis* ſubtiliſſime trita, cum elæoſaccharo cinnamom. data egregie etiam hic benefaciunt. Uſus legitimus *aquarum medicatarum martialium* utrique ſcopo & evacuandi & roborandi ſæpe quam optime etiam ſatisfacit, præſertim ſi *motus frequens* corporis accedat: quibus plerumque ciborum deſiderium quam valentiſſime excitari videmus, non neglecto hauſtu vini generoſi in paſtu, vel *aquæ vitæ* cujuſdam ante vel poſt paſtum. *Vitandus* hic eſt *fumus tabaci* præſertim copioſus, *uſus ſpiritus vini nimis frequens* & copioſus, præſertim matutinus; diæta itidem inordinata, alimenta dura ac difficulter digerenda, pinguia, flatulenta, ſtudia & lucubrationes nimiæ quoque vitanda. 3 *Ubi acidum peccat.*

VII.
De Nauſea.

Nauſea eſt ille morbus, quo ægris non ſolum nullum eſt deſiderium cibi, ſed potius *faſtidium* ejus: quare idem fere eſt morbus ac præcedens, atque ex iisdem etiam cauſſis oriri videtur, attamen gradu illum ſuperat. Eſt quoque *morbus vel per ſe*, *vel ſymptoma* multorum aliorum morborum, atque in curatione quoque parum a præcedenti differt. *Nauſea quid?*

VIII.

Quando per ſe morbum conſtituit, ſtudendum, *ut vitioſi humores* e ventriculo *ejiciantur*; id quod, præſertim ſi conatus vomendi ſimul adeſt, *vomitu excitato*, ſi nihil vetat, optime ac breviſſima via fieri ſolet. Sed ſi quid vomitum impedit, ſimilia *purgantia* adhibenda, qualia §. IV. & VI. commen- *Curatio eſſentialis.*

mendata ſunt. His eadem ſubjungenda *ſtomachum roborantia*, cum vino generoſo, quæ §. V. & VI. propoſuimus. *Externe* ventriculo applicata, & inprimis *balſama ſtomachica* ex oleo Nucis moſchatæ & oleis deſtillatis parata; vel *emplaſtra*, ut decruſta panis, de tacamahaca, vel ſtomach. Galeni ſæpe etiam aliquid boni hic præſtant.

IX.

Sympto-maticæ. Si *in febribus acutis*, præſertim *malignis*, *epidemicis*, *petechialibus* vel petechizantibus, nauſea eaque cumprimis cum vomendi conatu adeſt, ſaluberrimo conſilio atque optimo cum ſucceſſu *vomitoria* & cumprimis ex radice hypecacoannæ exhiberi, ſupra jam Cap. V. de *Febribus ſtomachicis acutis* prolixe oſtendimus. Ita etiam *in principio multorum aliorum morborum* & ſpeciatim ab *ira prægræſſa* ortorum, ubi nauſea cum conatu vomendi adeſt, itemque in *dyſenteria*, præſertim epidemica & caſtrenſi, *vomitoria & utilia ac neceſſaria eſſe*, multis in locis hactenus aſſeveravimus, ſubjunctis poſtea illis remediis, quæ natura illorum morborum eorumque ſymptomata, reſque circumſtantes aliæ indicabunt, ſervata ſimul diæta tenui.

X.

De Bulimo ſive Fame canina.

Bulimus quid? *Bulimus* eſt morbus mox præcedentibus contrarius, quo ægri fame fere inſatiabili & perpetua vorandi cupiditate afficiuntur, atque niſi cibis potiri poſſint, ſæpe animi deliquiis corripiuntur. Vocatur etiam *orexis* ſive *fames canina*, *lupina* vel bubula.

Ejus cauſſæ. Oriri ſolet vel *a vi contractili muſculoſæ tunicæ ventriculi nimis* elaſtica ſive *aucta*, qua cibi juſto celerius expelluntur, atque ſic tunicæ nerveæ parietum ventriculi fortius inter ſe atteruntur, unde ſenſus famis excitatur, vel oritur *ab humoribus nimis acribus* in ventriculo hærentibus quibus eadem tunica juſto vehementius ſtimulatur, atque perpetuæ fere famis ſenſus inducitur. In quibuſdam ejuſmodi ægrorum *os dextrum ventriculi* poſt mortem *nimis amplum* repertum eſt, quo factum, ut cibi juſto celerius expulſi, vel & ſponte quaſi elapſi ſint.

XI.

Curatio ſi a fibra nimis elaſtica. Si hic morbus *a fibris ventriculi nimium elaſticis* ſive motu ejus contractili nimis aucto oritur, illæ relaxandæ ac debilitandæ: id quod fieri poteſt *uſu pinguium* & *oleoſorum* copioſo, ut carnium pinguium lardi, pinguedinis porcinæ, oleoſorum, pane calido, butyro, pinguedine porcina vel oleo

largiter impraegnato & ſæpius comeſto; præterea uſu lactis & lacticinorum, præſertim pultium ex farina & lacte, oryza, milio, hordeo, ſagopyro, fabis, piſis, lentibus, amygdalis aliiſque ſimilibus farinoſis & oleoſis cum juſculis pinguibus vel lacte paratis. Ita & *ſucculadæ* cum lacte confectæ potus frequens, additis farinoſis & ſaccharatis, ut pane triticeo cum ſaccharo cocto, hic multum valet.

His denique, ſi parum ſint, *opiata* addenda & ſpeciatim theriacæ ʒj. vel altera ſingulo veſperi aſſumpta, egregie etiam huic malo mederi ſolent.

XII.

Quando *ab humoribus acribus* oritur, præter pinguia, oleoſa & opiata, ſpeciatim hic prodeſt *largus uſus abſorbentium*, terreorum, & ſigillatim, ſi *acidum* peccat, egregium remedium hic eſt *oleum tartari* per deliquium, a guttis XXX. ad LX. aliquoties in die vehiculo aqueo aut juſculo aſſumptum, *tinctura tartari* aliave ſimilia alcalica, & præſertim etiam *limatura martis* larga ſatis copia ſæpius aſſumpta. In nonnullis *ſpiritus vini potus*, cum primis matutinus, famem nimiam egregie temperat, ita ut ſæpe jam multis anorexiam induxerit. *Fumus tabaci* frequens ad famem imminuendam multum quoque facit. Ubi vero *os dextrum ventriculi nimis amplum*, ut cibos retinere nequeat, malum ut plurimum eſt inſanabile. *Si ab humoribus acribus.*

XIII.

De Siti nimia.

Fami nimiæ mox ſubjungemus *ſitim nimiam*, quæ quandoque etiam per ſe morbum conſtituit, nunc & plerumque eſt comes aliorum morborum. Quando eſt morbus per ſe, vel ab *acribus alcalicis*, vel *ſalſis* aut *bilioſis* cruditatibus in primis viis, aut ab iiſdem in ſaliva & ſanguine exiſtentibus, oritur, qui ſtatus *intemperies bilioſa ſive calida* appellari ſolet, atque ægri calorem & ſiccitatem p. n. ſentire ſolent; vel & *ab humoribus nimis ſpiſſis* iiſque forte ſimul ſalſis, ut in ore & œſophago pro his humectandis ſatis ſecerni nequeant, provenit. *Sitis nimiæ cauſſæ.*

XIV.

Sive autem ab humoribus alcalicis & ſalſis tenuibus, ſive ſimul viſcidis ſitis nimia oriatur, conducit primo *potus ſufficiens aqueus*, nitro præſertim, vel ſucco citri vel tinctura florum bellidis, aliuſve ſimilis, aut ſpiritu quodam acido impraegnatus & ſufficienti copia ſacchari gratior redditus, ex quibus variæ potus ſpecies facile parari poſſunt. Ita & ex aquæ ℔. ij. aceti vini vel deſtillati ℥j. vel ij. *Curatio.*

cum

cum ſaccharo ad gratiam addito aptus potus fieri poteſt, itemque ſi loco aceti, cremor tartari vel nitrum ſumitur, & pro ſitis ratione ſatis bibitur. Aliquando virginem nobilem *uſu ſeri lactis copioſi*, mane & veſperi, cum cremore tartari, herbæ acetoſæ & acetoſellæ parati, a moleſtiſſima ſiti, ardore & ſiccitate faucium inveterata liberavi. *Si a febribus acutis*, aut *inflammatoriis*, vel *& tertianis* vehemens ſitis ægrum affligat, potus modo laudati aciduli & nitroſi larga ſatis copia ſæpiuſque hauſti, itemque gelatinæ & julepi aciduli optime proſunt; qui fere etiam in aliis morbis quibuſcunque huic ſcopo optime conveniunt.

XV.

De Apepſia, & Dyſpepſia.

Quid ſint earum veræ cauſſæ.

Apepſia & *Dyſpepſia* ſunt morbi ubi quidem ciborum deſiderium non deficit, verum cibi vix, vel parum, vel difficulter admodum in ventriculo digeruntur, unde doloris & ponderis ſenſus cum ructibus & flatibus copioſis, ut inde neceſſario cruditates & humores corrupti in ventriculo generentur, qui aliorum quamplurium morborum ac ſymptomatum cauſſa fieri poſſunt. *Oriri* ſolent hæc mala ut plurimum a *prava diæta*, atque ſpeciatim nimia ciborum, præſertim pinguium & oleoſorum *ingluvie*, cumprimis ſi vita ſedentaria aut otium nimium accedant; quibus non ſolum liquor gaſtricus corrumpitur, ac nimis viſcidus redditur, verum & vis elaſtica ac motus tonicus fibrarum ventriculi vehementer relaxantur ac debilitantur, ita ut hac ratione ventriculus quamplurimorum morborum fœcunda fiat mater, præſertim ubi ſtudia ſevera continua & lucubrationes multæ accedant.

XVI.

Curatio.

Ad hos vero morbos curandos, primo *corrupti hi humores*, (præmiſſis præſertim, ſi opus, per aliquot dies ſalibus digerentibus) vel *vomitu* ſunt expellendi, vel ſi quid vomitum prohibeat, purgantibus §. VI. indicatis. Poſtea, *ſervato moderato victus regimine*, vitatiſque alimentis difficulter digerendis, omnis generis *ſtomachica* & *roborantia* (§. V.) ad anorexiam commendata & hic diligenter adhibenda. *Motus* quoque inſtituatur *frequens*, ambulando, vehendo & equitando, abſtinendumque a nimia quiete, nimiiſque ſtudiis & cumprimis lucubrationibus, aut mox ante vel poſt paſtum inſtitutis. *Uſus aquarum medicatarum martialium* legitimus cum apta victus ratione in his malis quoque quam efficaciſſimus eſt.

XVII.

XVII.

De Ventriculi ardore.

Ardor ventriculi, quem barbari *ſodam* quoque appellant, eſt moleſta ardoris cujuſdam circa cordis ſcrobiculum, ſive ſiniſtrum ventriculi os perceptio, qui ardor inde per œſophagum ad os uſque ſe extendere ſolet, cum preſſionis aut ſpaſmodicæ conſtrictionis ſenſu, modo per brevius, modo longius temporis ſpatium durans, & per intervalla plerumque, modo breviora modo longiora rediens. *Cauſſas* huic malo in nonnullis præbent *cibi pingues*, præſertim vervecinæ, ac ſpeciatim, ſi mox aut brevi ſaltem poſt, potus frigidus & cumprimis cereviſia ſuperingeritur; in aliis ab *aſſumptis acidis*, vel ſaltem aceſcentibus producitur. In quibuſdam *ab aromaticis* aut ſpirituoſis, in aliis denique *ab humoribus bilioſis*, ac ſigillatim in hominibus cholericis concitatur. Malum hoc *in multis admodum leve eſt*, atque plerumque brevi tempore ſponte tranſit, ita ut vix Medicina egeat; in aliis vero longe pertinacius eſt, & tam ſæpe redit, ut ægris fiat quam moleſtiſſimum, iique propterea auxilium a Medicis efflagitare cogantur. *Quid, & ejus cauſſæ.*

XVIII.

Adeoque in curatione *ad cauſſam ſemper probe reſpiciendum*, & ſi *ab acido* ipſum induci intelligimus, *abſorbentia* & nominatim lap. Cancror. præp. mater perlarum aut conchæ præparatæ, C. C. præp. Cryſtall. montan. præp. aliave ſimilia, admixta quarta vel quinta quaſi parte pulveris nucis moſchatæ, ad ʒß. pro doſi vel per ſe aſſumpta, vel ex aquis deſtillatis, vel theæ aut coffeæ aliove calido vehiculo data, egregie proſunt. Vulgus etiam *creta* vel ſola, vel cum nuce moſchata mixta, contra hoc malum cum fructu utitur: ſed cavendus uſus ejus nimius, quia ob vim ſtypticam ventriculo & inteſtinis averſatur, interea tamen *ſpecies diacretæ Mynſichti* magnum nomen, ob promptum auxilium, quod hic ſæpe præſtant, adeptæ ſunt. *Oleum tartari per deliquium* ad guttas XX. vel XXV. ex thea, coffea vel juſculo aut cereviſia calida ſumptum in momento etiam plerumque ardorem illum extinguit, id quod & tinctura tartari & ſpiritus C. C. vel utraque commixta ut plurimum egregie præſtant. *Sin a bilioſis humoribus* ortum ducat, ſpirit. nitri dulcis a guttis XXX. ad L. ardorem & dolorem tollit, ſi cum thea vel aqua, præſertim vero, ſi cum thea vel coffea aſſumitur. Quando *a cibis pinguibus* & *Curatio.*

hau-

hauſtu frigidu ſuperingeſto provenit, *haſtulus ſpiritus vini boni*, vel aquæ ſtomachicæ vinoſæ eum ut plurimum compeſcit. *Vitandæ ſimul ſunt cauſſæ*, quæ eum in quolibet producere ſolent, & *purgantia* ſubinde interpoſita ad humores vitioſos e ventriculo educendos hic quoque multum, cum præſervandi tum curandi ſcopo, proſunt. In *ſanguineis*, quia congeſtio ſanguinis circa ventriculum ſæpe ad ardorem hunc excitandum facit, *miſſio ſanguinis* circa æquinoctia cum moderata victus ratione multum ad eum avertendum facit.

XIX.

De Cardialgia.

Cardialgia & ejus cauſſæ.

Cardialgia eſt dolor minus vel magis vehemens circa ſcrobiculum cordis, cum anxietate, nauſea & ſæpe conatu vomendi, immo vomitu ipſo combinatus. *Cauſſæ* ejus ſunt vel *humores vitioſi* in ventriculo hærentes, ventriculum ſic ſigillatim os ejus ſiniſtrum, quod *cardia* appellari ſolet, vellicantes ac rodentes, tam extra febres intermittentes, quam & ſæpe in eis, quibus ventriculus ad eos ejiciendos, ſeque ab illis liberandum ad ſpaſmodicas contractiones, plus minus violentas, adigitur, unde non ſolum hic dolores, verum & nauſea atque haud raro vomitus valde moleſtus atque anxius concitantur; ſæpius tamen cardialgia quoque eſt ſine vomitu. Vel oritur, etiam cardialgia quandoque a *flatibus* atque humoribus noxiis ab alimentis non ſatis concoctis oriundis; vel ſubinde quoque *a vermibus* in ventriculo provenit: vidique fœminam, quæ ex hac cardialgia, quæ vehementiſſima & cum convulſionibus ſtipata erat, brevi periit, in cujus ventriculo magnum lumbricorum acervum & cardiam valde intus arroſam inveni. Frequenter etiam a *congeſtionibus ſanguinis circa ventriculum*, in ramis venæ portæ apud ſanguineos, & ſpeciatim hypochondriacos atque hyſtericas, producitur; ubi ſubinde vomitum cruentum eumque haud raro periculoſum poſt ſe trahit. Quandoque & in *febribus acutis* & præſertim malignis ac *ſtomachicis* nobis dictis (vid. ſupra cap. V.) incidit ejuſmodi cardialgia, & quidem ſæpius cum vomitu aut ſaltem conatu vomendi moleſtiſſimo, quo natura a pernicioſis humoribus in ventriculo hærentibus ſe liberare ſtudet.

XX.

Curatio.

Curatio igitur pro cauſſarum diverſitate varia eſt, & modo facilior, modo difficilior, immo quandoque difficillima aut prorſus impoſſibilis. *Si a ciborum reliquiis* paullo acrioribus,

ribus, aut non ſatis bene digeſtis, indeque oriundis *flatibus, oritur*, horis præſertim matutinis, & jejuno adhuc ventriculo, *ſæpe potui calido theæ* vel *coffeæ* ſolo, vel decocto *flor. chamomillæ*, aut guttulis aliquot eſſentiæ corticis aurantiorum vel alius cujuſdam ſtomachicæ ſimul aſſumptis cedit; vel etiam ſi *aquæ cujuſdam ſtomachicæ* ſpirituoſæ, ut aniſi, fœniculi, corticis aurantiorum, cinamomi, carminativæ aut vitæ Matthioli cochlear unum vel alterum aſſumitur. Ita & *pulvis corticis aurantiorum* ʒj. vel florum *chamomillæ*, cum pauco croco in vini ℥j. vel ℥ij. calefacti & adjecto pauxillo ſacchari aſſumptus hic valde prodeſt. (*a*)

Quando vero *nimiam ventriculi repletionem* & cum primis alimentis difficulter digerendis, aut pinguibus factam pro cauſſa habet; vel ubi *ira* paſtum vel præceſſit, vel mox ſecuta eſt, ad hæc e ventriculo per viam breviſſima ejicienda, *lene emeticum* dari debet, præſertim ubi jam nauſea & conatus vomendi adſunt; cui poſt temporis aliquod intervallum *potus frequens* ac largus *aquæ tepidæ* ſubjungendus, ut acria hæcce noxia non ſolum hac temperentur, verum & viſcida ac tenacia, fluida atque mobilia reddantur, ventriculus melius ea eluatur, atque vomitus hoc ipſo commodius promoveatur. *Quando autem æger jam vomit*, vomitorium, ne nimius vomitus, qui *hyperemeſis* vocatur, hic inducatu, omitto, & ſolum frequentem ac largum potum aquæ tepidæ, ad ventriculum eo melius purgandum vomitumque ægris facilitandum, aſſumendum impero; qui adhuc magis promovetur, ſi *folia* quædam *cardua benedicti* in illa aqua tepida per breve tempus macerantur, vel drachma dimidia ſalis cujuſdam *digeſtivi*, amaricantis, ut tart. vitriolati arcan. duplic. ſalis abſinthii, aliuſve ſimilis, in vomitu præſertim inani, ubi materia vitioſa ob tenacitatem a ventriculo avelli, adeoque expelli nequit, ſemel iterumve exhibetur. His poſtea *ventriculum roborantia*, quæ §. V. & VI. laudavimus, una cum motu frequenti & modica diæta ſubjungenda.

XXI.

Si vero *cardialgia a congeſtionibus ſanguinis* & inde natis ſpaſticis ac valde dolorificis ventriculi conſtrictionibus, ſicut haud raro in hypochondriacis ac hyſtericis hominibus fieri ſolet, ortum habet, *Vomitoria*, quia ſæpe nihil quicquam mali in ventriculo hæret, *non conducunt*; ſed iis potius hi ſpaſ- *Curatio vehementioris.*

[*a*] In ejuſmodi cardialgia *utiliſſimam* ſæpe deprehendi ſeq. *potiunculam*. ♃. aq. card. ben. vel meliſſæ iij. aq. vitæ Matthioli ʒj. elæoſ. macis val cort. aurant. ʒj. D. cochl. j. vel ij. aliquoties donec ceſſet.

ri ac dolores in ventriculo, jam per ſe atrociſſimi, ita interdum exacerbantur, ut ſimul motus convulſivos ac tremores horrendos per totum corpus concitent, atque ſic cardialgiam omnium vehementiſſimam, qua ægri haud raro interficiuntur, inducant. Hinc præſtat primo *ad ſanguinem hic congeſtum* revocandum & abducendum *largam* ſatis ejus *copiam per venas extrahere*, mox vero ſimul ægro *medicamenta antiſpaſmodica* & cumprimis pulveres antiſpaſmodicos, reſolventes ac temperantes, ex tart. vitriol. nitro, cinnabari, lapid. cancrorum citratis aut ſimilibus, vel cum potu aqueo calido, vel cum aqua fœniculi, meliſſæ, menthæ ſæpius porrigere, quibus etiam ſpir. C.C. cum tinctura tartari remixta, ad guttas L. LX. & ultra ſubinde aptiſſime interponitur. His ſi *enema emolliens & anodynum* inteſtinis injectum & *veſica lacte* vel aqua calida, (in quibus florum chamomillæ manipuli duo incocti ſunt) repleta ventriculo calide impoſita adjunguntur, ſæpiſſime hæc cardialgiæ ſpecies optime mitigatur ac tandem tollitur, relicta tamen ut plurimum ingenti virium debilitate, a qua ſæpe non niſi longo temporis ſpatio liberari poſſunt. *Equitatio* tamen multum hic prodeſt.

XXII.

Curatio ſi in febribus vel a vermibus.

In cardialgia, quæ in *febribus* acutis *ſtomachicis*, Capitis quinti, affligit, cumprimis, ſi eam nauſea comitetur, vel lene *evacuans ex rhabarbaro*, aliove blande laxante dandum, vel & ipſa *rad. hypecacoannæ* modica doſi exhibenda, hiſque deinde remedia temperantia, febribus acutis apta, ſunt ſubjungenda. Quando *cardialgia a vermibus* in ventriculo inducitur, difficulter quidem ea cognoſcitur; attamen ſi vermes hic adeſſe per ſigna quædam cognovimus, curatio contra hós potiſſimum erit inſtituenda, ſicut ſuo loco mox docebimus.

XXIII.

De Flatuum & Ructuum moleſtiis.

Flatuum cauſſa I.

Flatuum & ructuum copia multis tam moleſta eſt, ut medicam opem implorare cogantur. Ut plurimum pro cauſſa agnoſcunt *debilem ventriculum* non bene concoquentem, & & *cibos crudos*, ac *flatulentos*, nominatim fabas, piſa, lentes, braſſicam, rapas, raphanos, carnes duras aut pingues, atque in univerſum *nimiam ventriculi* cibis quibuſcumque *repletionem*, quos ventriculus digerere ſatis nequit, hinc hi in cruditates ac pituitam, hæ vero in flatus degenerant, præſertim dum tonus ventriculi & inteſtinorum illa pituita ita debilitatur, ut aer vi ſua elaſtica majus ſpatium affectet, atque

que ſic ſæpe non ſine magno incomodo per os ſuperius & inferius prorumpat; vel, ſi prorumpere non poſſit, *ægris magnas anxietates*, ſpirandi difficultatem, aliaque mala inducat.

XXIV.

Altera flatuum cauſſa ſunt *congeſtiones ſanguinis in vaſis venæ portæ* & præſertim ventriculi atque inteſtinorum, in ſanguineis, hypochondriacis atque hyſtericis, quibus inteſtina, dum ſanguis venæ portæ hepar commode tranſire nequit, ad motus ſpaſticos irritantur, a ſpaſmis tandem diuturnis debilitantur, tonus eorum relaxatur, ita ut aer contentus vim ſuam elaſticam exerceat, ventriculum & inteſtina valde diſtendat, diaphragma & pulmones urgeat, unde ſi ob cauſſam quamcumque expelli nequeant, *anguſtiæ atque anxietates præcordiorum, ſpiritus difficilis, dolores colici, cardialgia*, & per conſenſum ventriculi cum capite, *dolores capitis, vertigo, vigiliæ*, aliaque mala inducuntur. *Cauſſa 2.*

XXV.

In curatione autem *hæ duæ flatuum cauſſæ ac ſpecies probe a ſe invicem diſtinguendæ*, quia ut plurimum id, quod in hac prodeſt, in altera nocet. *Igitur in ſpecie* §. XXIII. *quæ a cruditatibus ventriculi oritur*, evacuatio primarum viarum per idonea purgantia §. IV. & VI. præ omnibus requiritur; ſordibus vero evacuatis, *ſtomachica roborantia*, aromatica, amara & carminativa §. V. exhibenda, in forma guttarum, pulveris vel infuſi, præſertim vinoſi. Speciatim vero hic *eſſentia carminativa Wedelii*, ſpiritus nitri dulcis, ſpiritus carminat. de tribus ſem. aniſi fœniculi, carvi, ſaccharo obducta, pulv. flaved. cortic. aurant. cum vino calido, vel & poſt paſtum aquæ ſpirituoſæ aniſi, carvi, fœniculi, corticis aurantiorum, menthæ, vel vitæ Matthioli cochlear. j. vel ij. deglutiri cum fructu poſſunt. Si præterea *modicam ſervant diætam*, flatulentos, & nimios cibos, una cum *vita ſedentaria* vitant, & contra *corpus ſæpe exercent*, a flatuum incommodis liberantur, ſeque etiam eodem regimine ab illis quam efficaciſſime præſervare poterunt. *Curatio prima.*

XXVI.

Quod ſi vero *a congeſtionibus ſanguinis in vaſis venæ portæ* §. 24. & inde nata laxitate ventriculi atque inteſtinorum flatuum incommoda *oriantur*, quam moleſtiam hodie *flatulentiam hypochondriacam* appellare ſolent, & vel conſuetæ ſanguinis evacuationes naturales ſuppreſſæ vel artificiales neglectæ fuerint, illæ, ſi fieri poteſt, reſtituendæ, vel *ſanguinis miſſio* inſtituenda: atque *ſi alvus obſtructa, clyſtere* emolliente, vel blando laxante eſt aperienda; poſtea medicamenta antiſpaſmodica, in cardialgia §. XXI. commendata, diligenter uſurpanda. Quæ ſi parum ſunt, ad *martialia remedia* ſecura, *Curatio in febribus vel a vermibus.*

cura, tam ad fluxus ſuppreſſos reſtituendos, quam ad tonum inteſtinorum ac ventriculi inſtaurandum, tanquam ad ſacram anchoram, eſt confugiendum: inter quæ primaria ſunt *tinctura vitrioli martis Ludovici*, tinctura martis helleb. Wedel., præcipue vero *limatura Martis ſubtiliſſime trita*, ad gr. VI. VIII. X. vel cum elæoſacch. cinam. vel cum extract. plantarum amararum ſumpta, vel & crocus martis antimon. Stahlii cum pulveribus ſtomachicis, aromaticis vel elæoſaccharo diu ſatis uſurpata; vel & *aquæ martiales medicatæ*, cum victu conveniente & frequentis corporis motu, quæ in utroque caſu fere præſtantiſſimæ, ſunt uſurpandæ.

XXVII.

De Colico dolore.

Quid colicus dolor. Poſt cardialgiam & flatus nunc etiam de *colico dolore* ſpeciatim adhuc acturus ſum, *qui eſt dolor* plus minus *vehemens*, partim in ventriculo, partim in inteſtinis, atque interdum adeo atrox, ut ægri non ſolum vehementer clamare cogantur, ſed &, ſicut in cardialgia §. XXI. diximus, motibus convulſivis ſubinde corripiantur, ac doloris atrocitatem vix perferre valeant, atque iis ipſis quam vehementiſſime intra breve tempus ita ſæpe debilitentur, ut ſe vix commovere aut erigere valeant, atque diuturnus languor iis inde inducitur, qui paralyſin quandoque poſt ſe trahit, & ejuſmodi vehemens dolor a *Riverio*, *Sydenhamo*, aliiſque *colica Pictonum* appellari ſolet. Quoniam vero *ſæpe mali ſedes eſt in inteſtino colo*, doloris colici vel *colicæ* nomen obtinuit.

XXVIII.

Ejus cauſſæ. *Cauſſæ* ejus ſunt 1. *cruditates pituitoſæ* una *cum flatibus* a prava diæta, ſicut de his modo diximus, ortæ. 2. *humores bilioſi* acres, in cholericis, vel iis, qui ira vehementer perciti fuerunt, geniti. 3. *congeſtiones ſanguinis* in plethoricis, hypochondriacis & iis, qui hæmorrhoidalibus morbis obnoxii ſunt, atque ille ſanguis per venam portæ commode tranſire, vel per hæmorrhoides exitum ſibi facere nequit, unde hæc *colica hæmorrhoidalis* vocari ſolet, hincque ſpaſmi & dolores illi concitantur. 4. *inflammatio ventriculi & inteſtinorum* dolores quoque colicos atrociſſimos in abdomine producere ſolet. *Occaſionem* ſæpe his dolorbus præbet *potus frigidus*, corpore præſertim calente aſſumptus; inceſſus per pavimenta frigida, lapidea ac humida, *pedibus nudis*, fructus *horæi frigidi* copioſius comeſti, *ſanguinis excretiones conſuetæ ſuppreſſæ*,

ſæ, vel non rite ſuccedentes; hinc fœminæ menſibus inſtantibus vel ſuppreſſis, vel non rite fluentibus, ſæpe dolores colicos modo leviores modo atrociores perſentire ſolent.

XXIX.

In curatione igitur ad cauſarum diverſitatem probe eſt reſpiciendum: ſi enim *a cruditatibus* §. 28. *ex diætæ erroribus natis*, aut biliosis vitiatis humoribus orta eſt, atque alvus obſtructa, *clyſma* ex ſpeciebus emollientibus & carminativis, addito ol. chamomillæ, nitro & melle *injiciendum*, quo ipſo ſæpiſſime præſentaneum animadvertitur auxilium; poſtea vel etiam ubi æger clyſma admittere nolit, *purgans ex rhabarbaro*, vel *ſale amaro* catharctico, ad noxios illos humores eliminandos, dari debet. *Quando autem ægri hi vomitu* ſimul, ut ſæpe fit, laborant, ut, quicquid detur vel aſſumant, ſurſum rurſus ejiciant, *clyſmata* tunc ſunt *iteranda*, & natura in expellendis humoribus vitioſis potu frequenti aquæ tepidæ, vel infuſi foliorum cardui benedicti, aut *florum chamomillæ* eſt juvanda, quod ultimum ſimul egregium anodynum eſt. *Opiata* vero, præſertim in principio, ſunt vitanda; *ſacculi* contra *paregorici* ex floribus chamomillæ & ſemin. 4. carminat. vel *veſica aqua vel lacte calido* repleta, in quibus flores chamomillæ vel matricariæ cocti ſunt, ventri calide ſunt imponendi. Interne poſtquam prægreſſo purgante, vel vomitu ſpontaneo primæ viæ purgatæ ſunt, *aquæ carminativæ & ſpiritus* ejuſdem naturæ §. 25. indicati, ſæpius, donec dolores remittant, ſunt porrigendi, ubi etiam ſequens mixtura valde utilis eſt.

Curatio ſi a prava diæta.

℞. aqu. fœniculi
   chamomil. a ℥ iij.
eſſent. cort. aurant.
ſpirit. nitri dulcis ā ʒj.
ſirup. cort. aurant. ℥ß. M.

de qua detur quavis hora, & dolore paululum remittente, quovis bihorio cochl. j. vel ij. *ſpiritus ſalis ammoniaci aniſati*, vel *eſſentia millefolii* cum eſſentia alexipharmaca ad guttas L. vel LX. data, hic etiam ſæpe egregie proſunt: ita *infuſum* quoque *florum chamomillæ & millefolii* loco theæ ſæpius hauſtum in doloribus hiſce leniendis valentiſſimum eſt. *Corpus ſimul a frigore*, quia perniciosiſſimum hic eſt, ſemper *probe defendatur*.

XXX.

Quando *dolores colici ab humoribus bilioſis* concitati ſunt, ut plurimum perquam atroces eſſe ſolent: quo igitur in caſu, præter remedia *evacuantia*, præſertim *ex rhabarbaro* parata, & clyſmata ſæpius injecta, *vena ſecanda*, ac *pulvis antiſpaſmodicus* ex aquis aut infuſis modo §. 29. laudatis,

Curatio bilioſæ.

cum fructu ſæpius exhibetur, atque *ſpiritus* etiam *nitri dulcis*, *ſpiritus anticolicus de tribus*, aut liquor anodynus mineralis Fr. Hoffmanni ſubinde dati, hic egregie beneſaciunt. *Oleum amygdalarum dulcium* recens fibras valde irritatas ac ſpaſmis contractas potenter quoque demulcet, ſi ad ℥j. vel ℥ij. cum vehiculo calido aliquoties per intervalla datur.

XXXI.

Ejus, quæ a congeſtionibus.

Sed ſi *a congeſtionibus ſanguinis* oritur, & vel menſium vel hæmorrhoidum negotium turbatum eſt, ſtudendum ut hoc ſuis remediis in ordinem redigatur. Qua de re videatur Cap. IX. Ut vero interea, dum reſtitutio illorum fluxuum, (niſi forte inſtent) non tam facilis eſt, ægris dolores leniantur, atque malum tolerabilius reddatur, *opiata* atque *narcotica* ad hos dolores tollendos hic minime adhibenda; quia hæc obſtructiones illorum fluxuum adhuc pejores ac pertinaciores reddunt, atque ægros vel in graviſſimos alios morbos, vel in ipſum vitæ periculum conjiciunt; neque *carminativa calidiora*, ut ſpiritus vini, aquæ carminativæ inde paratæ, eſſentiæ calidiores, olea deſtillata carminativa aut aromatica, danda ſunt; quia ſtimulante & calefaciente virtute dolores manifeſto augent, atque inteſtinis inflammationes facile inducunt; verum potius *venæ ſectio* eſt inſtituenda, *clyſmata* §. 29. ſunt injicienda, & *pulveres antiſpaſmodici* vel per ſe, vel in potiunculis ſæpius ſunt ingerendi, atque externe ea quoque quæ §. 29. commendavimus, ventri applicanda. *Præſervandi gratia* iis, qui ſæpius jam his malis conflictati fuerunt, *ſanguinis detractiones* poſtea bis vel ſæpius in anno ſunt inſtituendæ, ſæpe *equitandum*, & ut menſes vel hæmorrhoides rite ſuccedant, ſtudendum.

XXXII.

Curatio inflammatoriæ.

Colicus dolor, qui *ab inflammatione ventriculi* aut *inteſtinorum inducitur*, & ex ardoris ſenſu in abdomine, calore p. n. pulſu febrili celeri, & ſiti cognoſci ſolet, *longe pejor eſt illo, qui a ſimplici congeſtione ortum trahit*, atque omnium fere *atrociſſimus* atque periculoſiſſimus, minuſque adhuc *opiata* aut *carminativa calidiora* fert; ſed potius requirit *venæ ſectionem largam*, ut pleræque graviores inflammationes internæ, eamque haud raro ſemel iterumque repetitam; quia viſcera affecta, hac omiſſa, facile alias in gangrænam & ſphacelum mortiferum abeunt; & deinde eadem remedia, quæ pag. 120. ad inflammationes internas curandas propoſuimus, ſunt adhibenda.

Olei amygdalarum dulcium vel *olei lini* uſus (§. 30.) ad dolores hoſce atrociſſimos leniendos ab ℥j. ad ℥ij. ſubinde exhibitorum, quampluribus etiam quam maxime prodeſt. Miror

hanc

hanc ſpeciem ſatis frequentem a multis auctoribus Medicis ſilenrio prorſus eſſe prætermiſſam.

XXXIII.

De Vermibus ſive Lumbricis.

Vermes ſive *lumbrici* ventriculi quoque & inteſtinorum morbum peculiarem faciunt, quo ſæpe graviſſima inducuntur ſymptomata, dolores ſcilicet ac roſiones ventriculi atque inteſtinorum atroces, convulſiones, epilepſia, atrophia, & haud raro mors: atque frequentius in infantibus ac pueris obſervantur, quam in adultis, quamvis & in his ſæpe negotium faceſſunt. *Vermium ſymptomata.*

XXXIV.

Eos adeſſe dijudicamus ex frequenti dolore rodente & pungente in abdomine, ægri plerumque pallidum aut liveſcentem faciei habent colorem, (quamvis & hic in quibuſdam ſit ſanis ſimillimus) infantes in ſomno ſæpe terrentur atque expaveſcunt, plerumque ſunt voraces & pane delectantur, ſpiritus male olet atque peculiarem prorſus eumque adverſiſſimum obtinet fœtorem; adeſt ſæpe nauſea, quaſi vomendum ipſis eſſet, atque os multo phlegmate ſubinde repletur; haud raro vertigine etiam afficiuntur, atque in naribus digitis ſæpe ſcalpunt: venter in infantibus plerumque tumidus eſt, & per alvum multum pituitæ tenacis albicantis interdum rejiciunt; quidam epilepſia, alii febricula, quam *verminoſam* appellant, corripiuntur; certiſſime vero omnium, quando homines ægri vermes vel per os, vel per alvum ſemel aut ſæpius jam rejecerunt, eorum præſentia dignoſcitur. *Signa vermium*

XXXV.

Tres præcipue dantur eorum ſpecies: quarum prima illa eſt, quæ lumbricorum terreſtrium ſimilitudinem obtinet, & quæ hinc proprie *lumbrici*, vel & *vermes teretes* appellantur: alteram *vermes plani* ſive *lati*, qui ex multis quaſi juncturis ſive partibus planis conſtant, ſeminibus cucurbitæ aliquo modo ſimilibus, conſtituunt, quos propterea *lumbricos latos* ſive *planos* itemque *cucurbitinos* appellant, atque decem & plurium ulnarum quandoque longitudinem habent; (*a*) tertia ſpecies *vermiculis in caſeo obviis* haud abſimilis *Vermium ſpecies.*

 eſt,

(*a*) Vid. *Spigelius* de lumbrico lato, *Andry* de la Generation des Vers, & *Clerici* Hiſt. Lumbricorum, ubi eorum figuræ & longitudo videri poſſunt.

eſt, & ut plurimum tantum in inteſtino recto deprehenditur, ubi ægris moleſtiſſimum pruritum ac teneſmum ſæpe concitare ſolent. Interdum & *aliæ adhuc inſectorum aut vermium ſpecies* in corpore humano obſervatæ ſunt, quæ per os & anum excretæ fuerunt; quos vero Medici ad peculiaria vermium genera, qui uſum forte nullum præſtant, nondum, quod ſciam, retulerunt, ſed tantum ut inſolita & rara inſecta corporis noſtri annotarunt. Ita & nos *de modo, quo generentur*, & qua ratione in corpus humanum perveniant, non hic diſputabimus; ſed potius modum, quo interficiendi atque ex eo ejiciendi ſint, in uſum ægrorum iis afflictorum, conſiderabimus.

XXXVI.

Curatio 1. per amara.

Utrumque præſtant primo omnis generis *amara*, vermibus plerumque adverſa: ut *abſinthium* & cumprimis ejus atque *centaurii minoris* ſummitates, præterea herba *ſcordii* & flores *tanaceti*, itemque ſemen *cinæ* ſive ſantonicum, *cortex peruvianus* & *caſcarillæ*, quæ cereviſiæ aut vino, præſertim malvatico vel canarienſi infundi, & aliquoties in die aliquot cochlearia, vel ab adultis aliquot hauſtuli ſumi debent. Eodem modo & radic. *filicis* & *filipendulæ* cum ſucceſſu uſurpari poſſunt. *Aloe*, *myrrha*, ſemen *cinæ* & *corallina* valentiſſima quoque adverſus omnis generis vermes corporis humani ſunt remedia, quæ vel in pulvere ex aqua graminis, fumariæ, ſcordii vel abſinthii, vel ſi ægri pulveres averſantur, cum *melle* in forma boli aut electuarii bis vel ter in die ſumenda. *Succus naſturt. aquat.* rec. matutino tempore per aliquot dies, larga ſatis copia ſumptus, vermibus quibuſcumque & ſpeciatim *planis* maxime adverſatur.

XXXVII.

2. Per martialia & acida.

Præterea *martialia* & ſigillatim *limatura martis* lumbricos & aſcarides exturbant, ſi larga ſatis copia ægris per aliquod tempus exhibentur. Ipſæ etiam *aquæ martiales*, & ſpeciatim Pyrmontanæ, vermes quoſcumque expellere ſolent. *Acida* quoque *remedia*, ut ſpiritus vitrioli, vel ſulphuris, Elixir. vitrioli Mynſichti, Elixir. propriet. Paracelſi & ſimilia vermibus etiam valde ſunt inimica, ſi per aliquod tempus apta quantitas ægris ex aquis laudatis exhibeantur: immo & ipſum *vinum* merum ægris his, tam adultis, quam pueris, in paſtu datum, vel etiam cum laudatis vegetabilibus infuſum, & horis medicis hauſtum ad vermes deſtruendos conducit.

XXXVIII.

3. Per mercurium.

Denique & remedia ex *hydrargyro* parata vermibus ſunt infenſiſſima, & cumprimis commode adhiberi poteſt, poſt-

quam

quam uncia dimidia vel integra in aquæ graminis, abſinthii, fumariæ, aut ſcordii, vel etiam vulgaris, libra una, in vaſe vitreato per horam quaſi dimidiam coquitur; agitando interea ſæpius hoc hydrargyrum bacillo ligneo, quæ aqua poſtea in vitro ſervanda, & infanti vel puero aliquoties in die cochleare unum, adultis vero duo vel tria danda, quod decoctum adhuc valentius redditur, ſi ei ſirupi de cichor. cum rhabarb. ℥j. vel ij. adduntur. Eandem etiam virtutem obtinet *hydrargyrum*, ſi eadem ratione bis vel ter in die *cum lacte decoquitur*, atque infantibus ac pueris, qui lacte delectantur, mane a meridie & circa veſperam, adjecto pauxillo ſacchari, aliquot unciæ calide devorandæ exhibeantur. Præterea ſupra jam Cap. XIV. monui, me *electuario* ex *cortice peruviano*, *mercurio vivo*, conſerva quadam & ſirupo parato, puellam a vermibus & epilepſia ſatis jam inveterata, & ubi multa fruſtra prius adhibita fuerunt, liberaſſe. Denique & *æthiops mineralis* ad aliquot grana ſæpe datus, & qui hoc adhuc præſtat, *mercurius dulcis* præſtantiſſima ſunt anthelmintica, cujus ultimi granulum dimidium vel unicum infantibus, adultis vero granum unum vel duo, cum pulveribus ſupra laudatis, vel etiam cum extractis amaris in forma pilulæ unius vel plurium, bis in die dari commode poſſunt; atque ſic ſæpe fit, ut ab omnibus illis laudatis remediis vermes & teretes & lati non ſolum interficiantur, verum etiam quandoque integri vel deſtructi expellantur: ad quod igitur in uſu horum attendere debent ægri adulti, in infantibus vero & pueris eorum parentes vel ancillæ.

XXXIX.

Si vero nulli vermes ab his remediis expelli obſervantur, opus eſt, ut *tertio vel quarto quovis die purgans* quoddam illis interponatur: pro quo autem talia eligenda ſunt purgantia, quæ ſimul vermibus ſunt adverſa. Huic igitur ſcopo *mercurius dulcis cum aloe*, vel *ſcammonio* aut *diagrydio*, aut *reſina jalapæ*, aut *trochiſcis albandali*, vel in pulveris vel pilularum forma, aptiſſimus eſt, obſervando, ut cuilibet ægro, pro ætatis & virium ratione, apta horum quantitas exhibeatur. Ita etiam aliquoties obſervavi, quod, dum ægris, tam pueris, quam adultis, de quibus, an vermibus laborent, ignoraveram, ob alias cauſſas & morbos pilulas ex mercurio dulci, reſina jalapæ & extracto panchymagog. Crolii paratas, per aliquot dies continuos exhibuerim, magna copia lumbricorum, immo integri eorum nidi expulſi & rejecti fuerint. 4 *Per purgantia.*

XL.

XL.

3. *Per remedia externa.* *Externa* quædam *remedia* quoque his in malis non prorſus rejicienda ſunt, præſertim quia infantes & pueri occurrunt, qui nulla remedia interna aſſumere volunt. Huic igitur ſcopo inſerviunt *fel bubulum*, quod ventri bis terve in die calide probe inungendum, vel hujus loco oleum colocynthid. vel unguent. de arthanita ſive de cyclamine, vel ol. abſinth. coct. cum ol. deſtillat. abſinthii & tanaceti roboratum, vel & *ſuccus recens radicis cyclaminis*, qui a veteribus valde hic commendatur: quibus interne *decoctum mercurii cum lacte* commode addi poteſt, quia hoc non ut medicamentum, ſed ut alimentum aſſumunt.

XLI.

De Aſcaridibus.

Aſcaridum curatio. Si *aſcarides* in inteſtino recto nidulantur, id quod ex moleſtiſſimo pruritu circa anum & in inteſtino recto, ut & ex teneſmo ſive frequenti deſidendi ſtimulo, quam maxime vero ex obſervatis & viſis ejuſmodi beſtiolis, vermiculis in caſeo generatis ſimilibus, in ægrorum excrementis dignoſcitur, ad eas interficiendas & expellendas conducunt *primo laudata martialia* §. 37. & *purgantia* mercurialia §. 39. ac deinde *clyſmata* injecta *ex anthelminticis*, ut decocto ex herb. abſinth. ſem. cinæ, myrrhæ, & hydrargyro in aqua parato, cui olei abſinthii cocti vel alterius olei ℥iß. vel ℥ij. addi & in anum tepide injici poteſt. Vel & *clyſter ex ſolo oleo* olivarum vel lini, vel amygdalarum, aliove ſimili paratus aliquoties injiciendus, qui omnes aſcarides interficit, dum nulla ejuſmodi inſecta olea perferre aut in iis vivere poſſunt, ſed ab iis cito interficiuntur.

XLII.

De Teneſmo.

Teneſmus quid & cauſſæ. *Teneſmus* eſt moleſtus ac ſæpe dolorificus deſidendi ſtimulus in inteſtino reſto, quo tamen parum vel nihil per alvum excernitur. *Excitatur* ſæpe *ab aſcaridibus* in hoc inteſtino habitantibus; vel *ab acri urina* in dyſuria aut ſtranguria, veſicam & inteſtinum rectum, ob arctum nexum vehementer ſtimulante; vel & *a calculo in veſica*; vel *ab acri* materia quæ *in dyſenteria* inteſtinum rectum irritat ac rodit, & denique in *hæmorrhoidum negotio*, quando ſanguis noxius vel abundans in hoc inteſtino congeritur, vaſa ibidem valde diſtendit atque exitum ibi molitur, quo, præter dolorem, teneſmus ſæpe inducitur moleſtiſſimus.

XLIII.

XLIII.

Quando *teneſmus ab aſcaridibus* oritur, tunc ſublatis & enecatis iis, ut §. 40. docuimus, & hic tollitur. *Si ab acri urina*, hujus acrimonia, ut Cap. XII. §. 19. dictum, eſt temperanda. *Si a calculo in veſica*, non curatur niſi hoc ablato; mitigatur tamen externe clyſmatibus emollientibus & lenientibus cum lacte paratis, vel ſuppoſitorio ex butyro non ſalito, in anum ſæpius demiſſo. Interne ſimul ea ſunt exhibenda quæ ad calculi veſicæ dolores mitigandos ſupra pag. 125. commendavimus. *Si ab hæmorrhoidibus cæcis* vel *inſtantibus*, eadem enemata & ſuppoſitoria, quæ modo laudavimus, conveniunt, vel & oleum amygdalarum dulc. aut liliorum alborum, aut verbaſci, vel unguentum de linaria aut nutritum, quæ dolentibus partibus illinenda; vel *fotus emolliens* & *leniens* ex foliis hyoſcyami vel flor. verbaſci cum lacte coctus ano imponendus. *Si in dyſenteria* incidat, calor eum optime lenit; hinc quoties alvus exoneranda, aut teneſmus urget, *vas aqua calida* impletum iis ſupponatur; vel *clyſma emolliens* cum lacte paratum, adjecto oleo olivarum, lini, papaveris albi, verbaſci, hyperici vel liliorum alborum cum vel ſine theriaca, ſubinde applicetur; vel & ſplenium decocto herbæ hyoſcyami vel altheæ, aut florum verbaſci & chamomillæ cum lacte imbutum, ano ſuperimponatur, & pro doloris modo ſæpius reiteretur. *Ejus curatio.*

CAPUT XVII.

De Morbis ſexus fœminini præcipuis.

I.

SUnt, præter morbos hactenus propoſitos, ſexui utrique plerumque communes, quidam adhuc *morbi ſexui fœminino*, & quidem 1. virginibus, aut fœminis non gravidis; vel 2. gravidis; vel 3. parturientibus; vel denique 4. puerperis *proprii*: quorum quidem nonnullos jam ſupra variis in locis expoſuimus; verum ſunt adhuc quidam mulierum morbi, de quibus hactenus nondum egimus, & qui ſeorſim adhuc hic conſiderari merentur. *Morbi hi quotuplices.*

II.

In *virginibus*, *viduis*, & *mulieribus* non gravidis *ſæpe menſtrua deficiunt*, aut *obſtruuntur*, ſive *ſupprimuntur*, vel non ſatis, & tunc ſæpe cum dolore excernuntur, vel non debito tempore & tardius veniunt; vel *nimium fluunt*, aut etiam juſto citius redeunt; unde omnis generis mala, eaque *Menſtruorum vitia.*

ſæpe

ſæpe gravia ſymptomata oriuntur: quæ ſi *ab obſtructione* aut non ſatis largo ipſorum fluxu proveniant, ut capite IX. p. 101. docuimus, emmenagogis, venæ ſectione in pede, pediluviis, balneis, fricationibus pedum frequentibus, ac motu, &c. curanda; *ſin vero nimis fluunt*, fluxus temperantibus aliiſque idoneis remediis eſt moderandus; quemadmodum hac de re capite VIII. pag. 97. jam actum eſt: ſicut & de *hyſterico malo* p. 120. de *chloroſi* pag. 137. & *fluore albo* pag. 157.

III.

De Sterilitate mulierum.

Sterilitatis fœminarum cauſſæ.

Sterilitas fœminarum, quandoque non harum, ſed virorum ſubinde culpa contingit, quando ejuſmodi vitia in his obſervantur, de quibus ſupra, Cap. XV. §. 26. diximus; ſed ſi talia abſunt, ut plurimum cauſſa eſt in mulieribus, & *depende vel a menſibus*, ob cauſſam quamcumque *non rite ſuccedentibus*; vel ab iiſdem *nimium* & perpetuo fere *fluentibus*; vel *a cachexia*, *fluore albo*, aliave corporis aut uteri prava conſtitutione; vel *a vaginæ vitio*, quando hæc vel nimis arcta, aut concreta, vel tumore, membrana morboſa, aliove malo obſita vel clauſa eſt. Poteſt etiam oriri ex *ore uteri interno coalito*, aut *tubarum Falloppii*, vel *ovarii vitio*, aliove uteri malo interno, atque in ſenſus non incurrente; quæ propterea ut plurimum nec cognoſci, nec curari queunt.

IV.

Curatio ejus.

In curatione igitur ad cauſſas probe reſpiciendum: nam ſi a *menſium anomalia*, hi ſecundum methodum Cap. VIII. & IX. propoſitam, in ordinem ſunt redigendi; *ſin a fluore albo* aliove malo corporis habitu, hæc vitia ſunt curanda, ut Cap. VIII. propoſuimus: ubi inprimis pilularum Becherian. diuturnus uſus, una cum decocto ligni ſaſſafras aut guajaci, cum eſſ. ſuccini ac ſcordii, vel & *aquæ minerales* ac *thermæ*, interne & externe adhibitæ, multum ſæpe præſtare ſolent, ſi legitime uſurpantur.

Quando vitium adeſt in uteri vagina male conſtructa, ſive ea ſit nimis arcta, ſive concreta, aut caruncullis vel tumore obſita, arte chirurgica hæc vitia ſunt tollenda.

Si *vitium ſimile in ipſo utero, ovario aut tubis Falloppianis*, quia nec viſui nec manibus acceſſus datur, plerumque eſt immedicabile. *Aquæ medicatæ* tamen, tam frigidæ, quam potiſſimum *thermæ*, ſæpe tam in menſium anomaliis, quam fluore albo, & malo corporis habitu, quam & in malis nobis prorſus occultis corrigendis, ut modo dictum eſt, multum haud raro boni præſtant, & mulieres multæ,

ut

ut experientia ſæpe docuit, poſt earum uſum conceperunt, quæ diu antea fuerunt ſteriles.

V.

De Gravidarum noxis.

In *gravidis* vero multis quam plurima quoque occurrunt ſymptomata; quorum pleraque, *primis* potiſſimum *menſibus*, ex ſanguine menſtruo retento, atque ſic inde nata plethora, mihi oriri videntur: *ut cibi appetentia læſa* aut imminuta, vulgo *appetitus proſtratus*, aut *depravatus*, quem *picam* & *malaciam* vocant, itemque *nauſea* & *vomitus frequens*, in aliis *animi deliquia*, *dyſpnœa*, *hæmorrhoides*, *hæmorrhagia uteri*, & *abortus*, &c. Alia vero *ultimis menſibus*, a mole ſive magnitudine fœtus, ſecundarum, & aquarum, quibus fœtus innatat, ſenſim increſcentium, variaſque corporis actiones lædentium, proveniunt: inter quæ, præter enarrata, *tumores pedum*, *varices*, *tenſiones abdominis*, ſpirandi difficultas, *obſtructio alvi*, *flatuum* moleſtiæ ac tormina, *hæmorrhoides dolentes aut fluentes*, *difficultas urinæ & alvi ferre præcipua ſunt*: quæ omnia e mechanicis rationibus deduci, atque ex eis ſatis commode explicari poſſunt. *Gravidarum mala quæ, & earum cauſſæ.*

VI.

In *curatione* igitur ſymptomatum *primorum menſium*, & cumprimis *nauſeæ*, *vomitus*, *anorexiæ*, vitandus victus inordinatus ac nimius; & e contrario, conducunt diæta modica, potus tenuis, motus moderatus, at frequens, blanda roborantia, ſtomachica, carminativa & cardiaca, cum blandis acidis, ut eſſentia cortic. aurant. & gentianæ cum ſpiritu nitri dulcis, elix. viſcerale Hoffmanni, vel etiam in calidioribus & bilioſis, ſpir. nitri dulcis ſolus, vel elixir. vitrioli Mynſichti. Contra in paullo frigidioribus, aqu. embryon. aqu. cinamomii, cinam. cydon. aliave cordialis, & in paſtu hauſtulus vini generoſi confert. *Curatio eorum, quæ primis menſibus.*

In *animi deliquiis*, *dyſpnœa*, *hæmorrhagia uteri*, &c. *miſſio ſanguinis* in brachio inſtituta, hæc ſymptomata minuere ſolet; quæ vero in valde plethoricis, ſi res exigit, poſt aliquod tempus ſemel iterumque interdum repetenda. Nonnullis etiam in primis menſibus, præſertim ſi victus inordinatus præceſſit, aliave *ſigna adſint cruditatum in ventriculo*, lene medicamentum *alvum ducens*, immo & ſi *vomitus indicia* adſunt, *emeticum* etiam blandum conducit, & roborantia poſtea his ſubjungenda. *In appetitu depravato*, *ſi terrea appetunt*, hoc acidum peccare in ventriculo indicat: hinc terrea, attamen ſecuriora ſive blandiora, ipſis ſunt danda; contra *ſi acida*, alcali aut calor peccat, adeoque acida ipſis etiam modice

ſunt

ſunt concedenda & ſuadenda. Denique ſi *ſalſis* aut *aromaticis* delectantur, pituitam in ventriculo abundare hæc ſignificant; hinc præmiſſis lenibus & aptis *purgantibus*, qualia ſunt pilulæ Beccherianæ aliæque ſimiles, vel rhabarbarina, vel *aquæ* aut *ſalia amara* laxantia, &c. vel etiam pro indicantium ratione, blando *emetico*, ſalia media, medicamenta amara & aromatica, ad cruditates has viſcidas deſtruendas, ipſis ſunt exhibenda, obſervata ſimul apta victus ratione.

VII.

Quæ mediis & ultimis. In ſymptomatibus, *quæ mediis & ultimis menſibus*, a mole & magnitudine fœtus atque uteri & ſæpe ſimul adhuc a plethora proveniunt, ac ſpeciatim *in tumore pedum ac varicibus*, ut & *diſpnœa* ac *palpitatione cordis*, in ſanguineis conducit maxime *miſſio ſanguinis* in brachio, deinde blanda diaphoretica & diuretica, quotidianæ *fricationes pedum*, motus moderatus, ſed frequens corporis, diæta modica, atque antea §. VI. indicata *remedia roborantia*, vitando ſimul otium, neceſſaria ſunt; *in pituitoſis* vero venæ ſectio omittenda.

VIII.

De Alvo obſtructa Gravidarum.

Alvi obſtructio. Speciatim propter *alvum obſtructam*, præ omnibus *potus ſufficiens*, aqueus vel tenuis, ut theæ, coffeæ, cereviſiæ tenuis, vel aquæ cum pauco vino eſt commendandus, ac præterea *victus mollis*, humidus, leniens, vitando ſiccum, adſtringentem, durum, flatulentum, neceſſarius eſt; & ſi hæc ex fonte diætetico deſumpta forte non ſufficiunt, *clyſma* emolliens ſubinde adhibendum, aut leniſſimum remedium alvum ducens, vulgo *laxans* dictum, ut *Potiuncula* ex tamarindis, foliis ſennæ & manna, vel *magneſia*, vel *pilulæ* blande aperientes, ut *Beccherianæ* aliæque ſimiles, vel *ſal* quoque *amarum* purgans modica, attamen ſufficienti copia iis exhibendum.

IX.

De Flatuum moleſtiis.

Flatus. *In flatuum moleſtiis*, & inde ſæpe natis *torminibus*, *anxietatibus* aut *dyſpnœa*, præter victum modicum, & evitationem alimentorum flatus inducentium, modoque §. VIII. dicta aperientia ac laxantia, *ſtomachica* & *carminativa* antea §. VI. laudata atque imprimis eſſentia cortic. aurantiorum,

rum, eſſentia carminativa Wedelii, ſpiritus nitri dulcis, vel carminat. de tribus, aqua embryonum, cort. aurant. vel carminativa quantitat. modica ſubinde ſumta, egregie conveniunt.

X.

De Urinæ difficultate.

In *urinæ difficultate*, elevatione ventris gravidi, quia uterus cervicem veſicæ comprimit, plerumque ſuccurri ſatis poteſt; ut &, præſertim ſi hæc non ſufficit, *cataplaſmata* ex *chærefolio* & *cæpis aſſatis* pubi impoſito, itemque liq. terræ foliatæ tartari, vel tincturæ tartari, vel & ſubinde ſolus aquæ petroſelini aut chærefolii, vel *emulſionis* ex nucleis perſicorum vel amygd. amar. cum aquis his paratæ, potu prodeſſe poſſumus; *diuretica vero fortiora*, quia facile ſanguinem nimis exagitant ac fœtum pellunt, ſæpe nocent. In malo contra graviori, *cathetere* potius urinam e veſica emoliri præſtat. **Urinæ difficultas.**

XI.

De ventris tenſione.

In *tenſione & dolore cutis atque muſculorum abdominis*, a fœtu & utero vehementer extenſorum inductis atque hinc multis perquam moleſtis, externe ad *has partes emolliendas ac leniendas*, pinguia, oleoſa & emollientia, ut unguent. dialth. vel ol. amygdal. dulc. aut liliorum alborum, butyrum recens, aut *pinguedines variæ* blandiores, ut caponum, anſerum, medulla pedum vitulinorum aut bubulorum, abdomini ſæpius calide illita, optime proſunt. **Dolor abdominis.**

XII.

De Hæmorrhoidibus dolentibus.

Hæmorrhoidum cæcarum dolores & *tumores* pulveribus temperantibus aut antiſpaſmodicis & potui tenui, aquoſo interne; ſed *externe* ſanguinis miſſioni, applicatiſque eis, quæ pag. 128. ad hæmorrhoides inflammatas aut dolentes commendavimus, ac ſpeciatim etiam *decocto foliorum hyoſcyami* vel *ſem. lini* cum lacte aliquoties applicato, egregie cedere ſolent. Sed ſi *hæmorrhoidum adeſt fluxus*, hic ſimiliter moderandus laudatis pulveribus temperantibus, venæ ſectione in brachio, **Hæmorrhoidum vitia.**

chio, uſu moderato infuſi herbæ & flor. *millefolii* ac quiete corporis: qua de re uberius conſilium ex pag. 96. peti poteſt.

XIII.

De Uteri hæmorrhagia, & Abortus metu.

Uteri hæmorrhagia, & abortus.

Hæmorrhagia uteri, & inde metuendus *abortus*, periculoſiſſimus gravidarum affectus, vel a *plethora* & orgaſmo ſanguinis, vel ab *ira* aliiſve affectibus animi gravioribus, vel a *ſolutione placentæ ab utero*, lapſu, ſaltu, ictu, vel alia quacumque de cauſſa, ſive interna ſive externa facta, dependet, ubi ſanguis ſæpe tam larga copia ex utero profluit, gravidæque haud raro brevi tam inſigniter inde debilitantur, ut ſæpius, niſi in tempore adhuc auxilium feratur, ob ſanguinis hunc fluxum enormem pereant. Igitur *ſi ab orgaſmo*, vel *plethora*, vel etiam ab *ira* oriatur, conducit præ omnibus quies corporis & animi, pulveres vel mixturæ temperantes, ſanguinis miſſio in brachio, aer & potus moderate frigidus, & abſtinentia ab omnibus calidis & calefacientibus aut ſpirituoſis, ut & ab ira ac venere. At *in malo graviori*, potio Sylvii adſtringens, pulv. ſtypticus Heurnii, immo alumen ipſum ad modum *Mynſichti* & *Helvetii* paratum, aliave adſtringentia & opiata moderata, qualia ſupra pag. 91. de fluxibus ſanguinis nimiis commendata ſunt, conveniunt, quibus ipſis etiam tunc *abortus ſæpe præcavetur*.

XIV.

Curatio chirurgica.

Si vero ab his hic ſanguinis fluxus non remittat, *placentam ab utero ſolutam eſſe* indicat, quæ huic nulla ratione rurſus agglutinari, adeoque nec medicamentis fluxus hic cohiberi poteſt: hinc, quia gravida ſemper inde redditur debilior, & quidem, ut aliquoties jam obſervavi, breviſſimo ſubinde temporis ſpatio, atque hoc in ſtatu metuendum, matrem cum fœtu brevi eſſe petituram, ſicut plura ejuſmodi novi exempla, *fœtus una cum ſecundinis, ſive vivus adhuc ſit ſive mortuus*, perita manu mature & caute *educendus*, quocumque etiam geſtationis tempore hoc fuerit, ſicut in Chirurgia noſtra peculiari capite (a) id uberius docuimus; quo ſolo ſæpe mulieres hæ, ſi juſto id adhuc fiat tempore, ſervantur; nam alias mater & fœtus ſimul certo pereunt; vel ſi feliciter adhuc res pro matre cedit; & ſanguis ac dolores partus fœtum immaturum expellunt, *abortus fit*, atque fœtus perit.

XV.

(a) Part. II. Cap. 154.

XV.

De Abortu facto.

Abortus vero jam factus nullam admittit curationem, dum fœtus, iſque ut plurimum jam mortuus, in uterum reſundi nequit; verum quia mulieres a prægreſſa eaque ſæpe adhuc durante ſanguinis per uterum profuſione, præſertim ſi ſecundæ in utero reſtiterint, *valde debiles ſunt, & adhuc magis debilitantur*, ita ut cum ſanguine animam ſimul haud raro emittant, ad hunc fluxum compeſcendum & vires reſarciendas oportet primo, ſi *ſecundæ haberi poſſunt, eas extrahere*; deinde ut ſtrenue in lecto, in loco moderate frigido, conquieſcant; poſtea ut analepticis, aquis ſcilicet roborantibus atque modice adſtringentibus, & nominatim aqua cinamomi cydoniata, aq. meliſſæ, vel emulſionib. cardiacis, aut *pulveribus temperantibus* cum coraliis aut ſpec. de hyacintho; itemque tinctura coralliorum, infuſo milleſolii, juſculis nutrientibus, hauſtulo vini & cumprimis rubri, reficiantur.

Quid facto abortu faciendum.

XVI.

De Abortu præcavendo.

Quando alia, quam hæmorrhagia uteri, indicia in gravidis *abortus metuendi aut futuri, per vehementia tormina aut dolores* partus *ſpurios*, nulla adhuc apertura uteri oris interni præſente, in ventre ac lumbis ſe manifeſtant, intus carminativa, extus aqua embryonum vel in pauperibus ſpiritus vini ventri cum ſplenio aut pane mellito calide, dum ægra ſuper lecto decumbit, imponenda, atque *clyſmata* emollientia & carminativa una cum quiete corporis adhibenda ſunt. Si hæ mulieres ſunt *plethoricæ*, etiam venæ ſectio hic conducit. Si cauſſa horum malorum *eſt ira*, temperantia & nervina cum quiete proſunt; ſin *a paſſione hyſterica*, antihyſterica & antiſpaſmodica danda. Quando *a tuſſi* vehementiori metuendus abortus, tuſſis curanda, contra quam noctu *pilulæ de ſtyrace* vel de cynogloſſo ad pauca grana datæ, proficiunt. *Febres acutæ* etiam ſæpiſſime ſunt abortus cauſſæ, ubi vero raro præcaveri poteſt, & curandum hic maxime remediis febri debitis, ut minimum, mater ſervetur, quæ alias ſæpe ſimul cum fœtu hic perit. Ubi vero jam *uteri* adeſt *hæmorrhagia* id, quod §. XIII. agendum præcepimus, eſt faciendum. Ad eas vero, *quæ jam ſemel aut ſæpius abortum paſſæ ſunt*, ab abortu præcavendas, quia hic *ſæpiſſime a nimia ſanguinis copia*, exi-

Quomodo abortus præcavendus.

tum moliente provenit, graviditate facta, circa finem ſecundi aut tertii menſis, quando forte alias antea abortum fecerunt, *ſanguis* e brachio mittendus, & temperantia, una cum modicis adſtringentibus, ut coralliis, per aliquod tempus adhibenda; quæ etiam poſtea ſingulo trimeſtri, vel in valde ſanguineis, ſingulo bimeſtri ſpatio, iteranda, ſervata modica diæta, vitatiſque calefacientibus, motibus quibuſcumque & affectibus animi vehementioribus. *Abortus* etiam in quibuſdam fit *ex nimia vel gravidæ, vel fœtus debilitate*; quo in caſu cauſſa debilitatis inveſtigata removenda, atque internis & externis alimentis ac medicamentis roborantibus §. XV. & modo laudatis, præcipue vero aq. meliſſæ ac cinnam. vel aqua embryonum interne & externe ægris his ſuccurrere, & ſi morbi alii hujus debilitatis cauſſæ ſunt, eos prius vel ſimul curare oportet. Si *cachexia* quædam *abortus frequentioris cauſſa*, hæc purgantibus, cachexiæ cuilibet contrariis, & ſpeciatim etiam *aquis medicatis* aut thermis, quæ hic præſtantiſſimæ ſunt, curanda.

XVII.

De Partu difficili.

Puerperarum mala. In puerperis *partus difficilis* potiſſimum occurrit, qui vel matris, vel obſtetricis, vel infantis culpa contingere poteſt ac ſolet. *Matris culpa*, ſi apertura uteri facta & fœtu rite ſito, *vires* tamen ac *dolores ad partum* ſeu fœtum expellendum neceſſarii, ei deficiunt vel prorſus deſunt, præſertim ſi aquis jam ruptis omnes dolores etiam in robuſtis ceſſant, fere ſemper partus difficilis & ſitus fœtus p. n. eſt metuendus; præterea ſi *vitium in partibus* ejus genitalibus adſit; vel *ſi parturiens vires & niſus ad expellendum* fœtum, ut quandoque ob varias cauſſas contingit, adhibere nolit. Haud raro etiam *alvus adſtricta* partum reddit difficilem.

XVIII.

Si dolores & vires deficiunt. *In virium ac dolorum naturalium defectu*, quando fœtus in ſitu diſpoſitus eſt naturali, & apertura oris interni uteri adeſt, id quod ab obſtetrice vel Medico digito eſt explorandum, (*a*) exhibenda ſæpius ſunt corroborantia, analeptica & leniter pellentia; ut ſunt primo *hauſtulus vini* generoſi, cum vel ſine cinnamomo aut mace, vel frigidus, vel & pro re nata, calidus, ſemel iterumque, ſi negotium non ſuccedit, repetendus; vel *aquæ pulegii*, *meliſſæ*, *liliorum alborum*, *cinnamomi*, *florum cheiri*, *lilior. convall. perlarum*, *&c.* *cum pauxillo elæoſacchari* aut ſirupi cinnamomi vel caryo-

[*a*] Vid. Chir. noſtræ Inſtit. Tab. XXXIII. fig. 1.

ryophyllor. aut confect. alkermes incompleta; vel cum talibus aquis, ſi majori ſtimulo opus eſt, detur *apta doſis pellentis medicamenti*, *ut hepatis anguillæ* pulvis, vel boracis, cynnamomi, myrrhæ, aut antherar. liliorum alborum; non neglecto potu conveniente, eaque poſt horam unam vel alteram, ſi partus non ſequatur, ſemel iterumque aut ſæpius repetatur: naribuſque ſpiritus aut aquæ roborantes cephalicæ ſubinde admoveantur, donec tandem partus ſequatur. *Cavendum tamen ab abuſu* aut largiori calefacientium ac pellentium horum uſu, quia eis puerperis febres acutæ ac *purpuratæ* ſæpius inducuntur, adeoque caute cum iis mercandum. *Clyſteres* ſtimulantes etiam ſubinde, præſertim alvo obſtructa, multum hic valent, adeoque ubi fortiori ſtimulo opus, & hi non omittendi. *Manus obſtetricis* vel Medici periti in vaginam uteri immiſſio, & oſſis coccygis repreſſio, multum ad dolores excitandos & partum promovendum facere quoque poteſt. *Ubi vero dolores veri ſunt vegeti*, & ſitus fœtus bonus, res naturæ relinquenda.

Si eas adhibere nolit.

Quando puerpera vires ad expellendum fœtum adhibere nolit, vel precibus atque exhortationibus, vel interdum, ſi immorigera, minis etiam ad officium ſuum eſt adigenda.

XIX.

Si vitium in partibus genitalibus.

Si vitium in partibus mulieris genitalibus, & *os uteri vel nimis anguſtum* vel durum, ut ſæpe ſolet in primiparis, præſertim ſenioribus, vel nimis ſiccum, fotibus vel linimentis emollientibus, butyro vel oleo ſæpius inungendum, vel vapore balnei relaxandum, digitiſque & manibus prudenter immiſſis ſenſim diducendum ac dilatandum, eiſque fœtui exitus promovendus. Sin *tumor*, *caruncula*, *membrana vaginam* claudens, vel coalitus in vagina adſint, manu chirurgica & ſcalpello hæc curanda.

XX.

Obſtetricis vitia.

Sæpe quoque obſtetrix eſt cauſſa partus difficilis, præſertim quando gravidas parturientes *præmature*, tempore nimirum graviditatis nondum expleto, nullis adhuc veris partus doloribus præſentibus, & cumprimis *nulla etiam adhuc facta apertura oris uteri interni*, digitis exploranda, (*qua ſola dolores veri a falſis certe diſtinguuntur*) ad labores impellit aut cogit: unde ſolum, vi ſumma diu & fruſtra ad pariendum adhibita, mulieres vires conſumunt ac debilitantur, & tamen, natura invita, ſuis conatibus nihil efficere poſſunt; eoque ipſo & fœtus & mater, culpa imperitarum ejuſmodi, quam ſæpiſſime interficiuntur, vel ſaltem in varios morbos & vitæ periculum conjiciuntur. Hinc, ubi modo dicta partus requiſita & cumprimis *juſta apertura oris uteri nondum adſunt*, a laboribus potius abſtineant, & præſertim ſi juſtum

etiam pariendi tempus nondum adſit, nulla pellentia danda, ſed quieti ejuſmodi mulieres gravidæ committantur; deinde analepticis, carminativis, aquis præſertim roborantibus §. XVIII. vel aqua meliſſæ, menthæ, embryonum, cortic. aurant. vel cinamomi, cum vel ſine vino, vel juſculis etiam reficiantur, tempuſque partus naturale ac debitum & gravida & obſtetrix cum patientia expectent, negotiumque hoc non præcipitent. *Natura enim hic vult duci*, non cogi.

XXI.

Fœtus vitia. *Si fœtus cauſſa partus difficilis*, iſque vel ob caput nimis magnum, vel ob monſtruoſam figuram, vel, quod frequentiſſimum, *ob ſitum ineptum ſive præter naturam*, tunc medicamenta *pellentia* non modo *ſunt fruſtranea*, ſed omnino noxia: quia periculoſa ſanguinis profluvia, inflammationes internas & febres acutas, præſertim purpuratas, ut ſupra jam diximus, §. XVIII. ſæpe concitare ſolent; verum plerumque *fœtus tunc per pedes* perita manu, ſive vivus ſive mortuus ſit, mature ac prudenter *invertendus & educendus*, ſicut in Inſtitut. chirurg. noſtr. Cap. de Arte obſtetricia, abunde docuimus. *Si vero integer haberi nequit*, antequam putreſcat, per fruſta potius quam cautiſſime, ne mater lædatur, extrahendus.

Poſt partum quemvis laborioſum puerperis, quia plerumque valde ſunt debiles, & animi deliquiis ſæpe tunc afficiuntur, hauſtulus vini aut cereviſiæ calidæ, aut aquæ analepticæ §. XVIII. eſt exhibendus, atque, ubi opus, ſemel iterumque repetendus.

XXII.

De Fœtu in utero mortuo.

Quid cum fœtu mortuo faciendum. Quando *fœtus in utero mortuus* eſt, ſtudendum, ut antequam putreſcat, & mulieri hoc ipſo gravia mala inducat, inde ejiciatur. Si tamen *extra partus tempus*, membranis fœtus nondum ruptis, & *aquis nondum effuſis*, *moritur*, naturæ res relinqui commode poteſt, quia fœtus membranis integris, & aquis adhuc incluſis, ob aeris denegatum acceſſum, non putreſcit: nam ſuo tempore ſponte partus dolores veri oriuntur, quibus peregrinus ille hoſpes tandem expellitur. *Si vero in partu moritur*, poſtquam membranæ fœtus jam ruptæ ſunt, accedente aere cito putreſcit, & mala peſſima, niſi brevi emittatur, concitat. Ita *ſi in ſitu eſt naturali*, *& partus dolores adſunt*, hi cardiacis prudenter ſuſtentandi, donec his ipſis vel ſponte, vel obſtetrice juvante protrudatur. *Sin*

vero

vero hi dolores deſunt, vel etiam fœtus eſt in ſitu p.n. optimum conſilium eſt, ut quam primum vel *manibus*, vel ubi hæ non ſufficiunt, *ferramentis*, de quibus videnda eſt Chirurgia, educatur.

XXIII.

De Secundis relictis.

Si *poſt fœtum editum ſecundæ* non mox ſequantur, quas tamen obſtetrix tunc ut plurimum apte educere poteſt ac debet, ſed adhuc in utero hæreant, puerpera, antequam hæc ediderit, non facile e ſella dimittenda; ſed vel conatibus & niſibus parturiendi continuatis eas expellere ſtudeat, obſtetrice ejectionem manibus leniter adjuvante: vel ſi hæ ſic fœtum brevi non ſequantur, ſicut tamen ſæpe fieri ſolet, & parturienti adhuc vires ſunt, *manu* mox, in uterum, *juxta ductum funiculi umbilicalis ad placentam uſque* immiſſa, eaque prehenſa, vacillando ac blande motitando, ab utero ſolvenda, & ſi fieri poteſt, caute educenda: *ſin vero nimis arcte utero adhæreat*, ut ſine vi ac laceratione earum aut uteri inde ſolvi nequeat; vi haud evellendæ aut dilacerandæ, quia *evulſio violenta* ſæpiſſime inflammationem & *gangrænam uteri* & *febres peſſimas* & cumprimis etiam *purpuratas* hiſce puerperis inducit; verum potius per aliquod tempus, horulam forte dimidiam expectando, manum vero in utero, ne os ejus ſe claudat, ſervando, ſponte ab utero ſeparatur, ut ſine vi tandem educi queat. Ita & ſi *mox poſt partum nimis debilis ſit puerpera*, prius potu, juſculo vel aquis roborantibus, refocillanda, & quies aliqua ipſi concedenda, donec vires aliquas recuperavit, ubi tunc ſi ſponte interea ſub doloribus poſt partum non prodierint, manu & digitis blande motitando ſolvenda & protrahenda. Sed ſi fœtu nato *ſecundæ ſolæ* ob imperitiam obſtetricis intus remanſerint manuque mox ab ea, ſicut fieri debuiſſet, eductæ non ſint, uterique os jam denuo clauſum ſit, ut manui aditus non amplius pateat, eadem *medicamenta*, *quæ menſes aut partum promovent* §. XVIII. (quia hæc & ſecundas pellunt) & hic adhibenda, ubi cumprimis etiam pilulæ Becherianæ ſingulo veſperi ſumptæ valde proſunt, eiſque ſecundinæ emolliendæ: id quod ſubinde feliciter adhuc obtinetur; ſæpius vero ob neglectam earum maturam extractionem in utero *putreſcunt*, febres aliaque mala accedunt & *puerperæ inde moriuntur*, vel minimum in iſtiuſmodi *febres*, præſertim *inflammatorias* & *purpuratas*, incidunt periculoſiſſimas. *Secundæ relictæ.*

XXIV.

De Doloribus poſt partum.

Dolores poſt partum.

Si *doloribus poſt partum corripitur puerpera*, qui ſæpe vehementes ſunt, & *vel a parte ſecundarum, vel integris etiam ſecundis relictis*, vel a magnis *fruſtis ſanguinis in utero concretis*, vel a *partu difficili* prægreſſo, vel *a lochiis non rite ſuccedentibus*, vel etiam *a flatibus* concitari ſolent, præſertim *ſi venter mox a partu faſcia idonea* vel *longo mantili*, *non probe fuit ligata*, vel *frigori* qualicumque ſe expoſuit, ligato prius decenter ventre, conducit potus diluens, aqueus, calidus, ut thea cum croco, infuſum flor. chamomillæ, vel ſeminis carvi, loco theæ hauſtum, vel juſcula cum ſemine carvi cocta, vel flores chamomillæ aut abſinthii aut flav. cort. aurantiorum ℥j. cum juſculo calido aut cereviſia cocti ac hauſti, quod primum *Foreſti* fuit ſpecificum, vel & eſſent. florum chamomillæ, eſſent. cortic. aurant. cum ſpiritu nitri, vel eſſent. carmin. Wedelii, aliaque ejuſmodi cum infuſo aliquo prædictorum calido ſumpta, corpore contra frigus probe defenſo. *Oleum amygd. dulc.* ad ℥j. vel ℥ij. ex vehiculo calido ſubinde uſurpatum, multis optime quoque conducit. *Si calor p. n. ſimul ſentiatur*, detur ſæpius pulvis temperans, ex lap. cancr. cinnabari, nitro & croco; vel potiuncula temperans, non omiſſis in malo vehementiori pro re nata, *clyſmatibus* emollientibus & carminativis, ut & *ſacculis* carminativis, aut *veſica aqua vel lacte calido*, in quo flores chamomillæ cocti, repleta, ventri imponendis. Ceterum *præſtat primis diebus alvum eſſe obſtructam*, lochiis rite fluentibus, quam nimis laxam, *quæ valde hic ſuſpecta* eſt; adeoque & *purgantia fortiora* hic vitanda: blanda tamen, ut pilulæ Beccherianæ ac ſimiles non nocent.

Haud raro *etiam hi dolores oriuntur poſt violentam ſecundinarum ex utero evulſionem*, ita ut uterus inde inflammetur, & febres acutæ peſſimæ hac ratione inducantur. Sed de his mox §. XXVI. plura.

XXV.

De Lochiorum vitiis.

Lochia peccantia.

Quomodo *lochiorum nimius fluxus* eorumve *ſuppreſſio* ſint tractanda, Cap. VIII. & IX. jam docuimus.

Hoc ſolum hic adhuc addo, quod *ſi cum febre acuta lochia fluant cum doloribus*, hæc ut plurimum uteri læſionem, præſertim a placenta vi evulſa, indicare, quam inflammatio, gangræna uteri & mors ſæpe ſequuntur.

XXVI.

XXVI.
De Febribus acutis Puerperarum.

Quando vero *ex ſuppreſſis lochiis*, ob frigus admiſſum, vel *animi affectus*, ut ſæpe fit, vel & *ex evulſis* per vim ſecundinis, *febres acutæ*, *purpura puerperarum*, ſive *febris miliaris*, *inflammationes internæ*, *ut pleuritides*, *peripneumonia*, *phrenitides*, *anginæ*, *hepatis*, *ventriculi*, *uteri*, *mammarum*, aliarumve partium nobiliorum *inflammationes*, oriuntur, conducunt, ut in aliis febribus acutis & inflammationibus, pulveres temperantes, reſolventes, diaphoretici, acido citri ſaturati, cinnabarini, nitroſi, eſſentiæ diaphoreticæ, ut ſcordii & croci, diluentia aquea, potus largus aqueus, potiunculæ diaphoreticæ & moderate cardiacæ, aliaque in febribus continuis & inflammationibus internis ſupra commendata. Sæpius etiam lene *emeticum* ex hypecacoanna, ſi cauſſæ, ut ira prægreſſa, aliæve id exigant, utiliter exhibetur. *Clyſmata* quoque ano, *fomentationes* vero *ope veſicæ* aqua vel *lacte calido repletæ*, partibus dolentibus aut inflammatis, vel *cataplaſmata* in uteri inflammatione *ad gangrænam præcavendam* ex rad. præſertim ſymphyti, ſigilli Salomonis & althæa, in lixivio fortiſſimo aut vino coctis, eidem calide ſæpius applicata proſunt (*a*); atque in *plethoricis*, præſertim *ubi lochia ſuppreſſa* ſunt, in principio *ſanguinis miſſio in pede* eſt inſtituenda, & lochia leniter pellentia, ex ſuccino aut myrrha temperantibus ſunt addenda. *Febres acutæ & inflammationes internæ.*

XXVII.
De Febri lactaria.

Febris lactaria, quæ circa tertium vel quartum diem, lacte ad mammas congeſto, oriri & per unum alterumve diem durare plerumque ſolet, vel ſponte ſolius naturæ actione, ope ſudoris tranſit, vel diaphoreticis quoque & diluentibus aqueis, præſertim calidis, modo §. XXIV. indicatis, ac regimini diaphoretico ut plurimum cedit, præſertim ſi ſimul diæta ſervatur tenuis, & infans mammis ſæpius admovetur. Quando autem puerperæ non lactant, tenui diæta & diaphoreticis res potiſſimum eſt expedienda, *Febris lactaria.*

(*a*) *Hoc cataplaſma* in Actis Nat. Cur. vol. II. pag. 329. & a Cel. *Werehofio* in doctiſs. ſuis obſ. de febrib. pag. 294. contra uteri gangræcam valde laudatur; prodeſt tamen quoque hic *cataplaſma* ex flor. chamomillæ, meliloti & ſambuci in vino vel lacte coctum.

lac ſimul, ſi quod adeſt, leniter ſubinde, ne ſubſiſtat & coeat, exprimendo.

XXVIII.

De Mammarum inflammatione.

Mammarum tumor. *Mammarum tumor & inflammatio*, qui a lacte ſtagnante, primis plerumque poſt partum diebus, immo & haud raro tardius oriri ſolet, interne, iiſdem remediis diaphoreticis, quæ §. XXIV. commendata ſunt; externe vero, reſolventibus, maxime ſpiritu vini cum linteis, calide ſæpe applicato, vel empl. diachyl. ſimpl. vel de ſperm. ceti, addita camphora, aliiſque in Chirurgia (*a*) laudatis, ſæpe reſolvitur, cumprimis ſi lac ſubinde vel ab homine vel caniculo exſugitur, vel manibus leniter exprimitur. Si vero inflammatio jam ad *ſuppurationem* ſpectat, tumor quantocyus emollientibus, vel cataplaſmatibus, vel emplaſtro diachylo cum gummis, maturandus, poſtea aperiendus, pus ejiciendum, abſceſſus unguento digeſtivo depurandus, & tandem balſamicis, ac nominatim balſamo peruviano aut de Meccha, rurſus conſolidandus.

XXIX.

De Papillis dolentibus & fiſſis.

Papillæ fiſſæ. *Papillæ dolentes & fiſſæ* lactantium curantur vel balſamicis, ut oleo ovorum & ceræ, vel mucilag. ſem. cydon. ſæpe illitis; vel ſæpius inſperſo pulvere gummi arabici; vel aqua Reginæ Hung. ſuperimpoſita, aliiſve in Chirurgia noſtra laudatis.

XXX.

De Lactis abundantia & defectu.

Lactis vitia. *Lactis abundantia* nimia, præſertim ubi fœtus mortuus, vel puerperæ lactare nolunt, minuitur victu tenui, parco, ſudoris largi tolerantia, eaque lenibus ſudoriferis ſuſtentata, itemque purgantibus ac lochia pellentibus, ut pilul. Becher. & Elixir. propr. quibus addi poteſt lap. galactites in dorſo appenſus.

Defectus vero *lactis curatur* victu humido multo ac bene nutriente, ut omnis generis bonis ſorbitionibus & juſculis, lacte, præſertim cum flor. ſambuci cocto, ovis ſorbilibus, ge-

---

(*a*) Cap. de Mammarum inflammatione.

gelatinis, emulſionibus, cereviſia calida cum vitellis ovorum & ſaccharo, ſtomachicis quoque & digeſtionem promoventibus atque cumprimis pulveribus ex *ſeminibus carminativis*, aniſi, fœniculi, carvi & ſaccharo, ſæpius aſſumptis; *frictione* quoque *mammarum* frequenti, appenſo lapide galactite, aut mercurio vivo ad mammas: quæ ultima tamen, ſi quid præſtant, ſtimulo magis ſive blanda irritatione ad mammas, quam alia quadam occulta facultate, id efficere videntur.

XXXI.

De Urinæ incontinentia poſt partum.

Hoc malum a læſione, laceratione, debilitate, relaxatione vel paralyſi cervicis veſicæ oriri ſolet, & malum eſt moleſtiſſimum atque ſimul ut plurimum per medicamenta curatu difficillimum. Interea tamen *roborantia*, & *traumatica* principio ſæpe aliquid proficiunt, ut infuſa herbarum traumaticarum, Eſſent. traumat. Wedel. tinct. terræ japon. chinæ & caſcarillæ, immo & tincturæ martiales; item externe *fotus herbar.* illarum cum vino rubro, vel aqua ferrariorum facti, ſæpius applicati. *Balnea* etiam & cumprimis *thermarum*, vel ex *aquis martialibus* parata, egregia ſunt; quæ tamen ſimul & interne hoc in malo uſurpari cum fructu poſſunt. Quod ſi vero hæc omnia parum ſint, *machinis chirurgicis* vitium hoc adhuc leniri ſæpe poteſt: qua de re videantur Inſtit. chirurgicæ. *Curatio.*

XXXII.

De Mulierum morbis chirurgicis.

De ceteris morbis mulierum, quæ manum vel ſcalpellum chirurgi requirunt, quales ſunt *vagina* uteri *concreta*, *procidentia uteri*, *partus difficilis* ex ſitu fœtus p. n., *fœtus mortuus*, *ſecundæ* fœtum ſponte non ſequentes, *calculus veſicæ*, *cancer mammarum*, aliiſque in chir. Inſtit. noſtris ſatis prolixe egimus, ſicut etiam jam ſupra Cap. XII. de *Cancro* medice tractando præcepimus.

MONITA PRACTICA

Circa Morbos Mulierum.

I. In morbis mulierum ſemper quærendum, *an menſes rite fluunt*, & ſecundum horum conſtitutionem curatio eſt inſtituenda.

2. In

2. *In fœminis extra matrimonium viventibus*, & *de pudicitia aliquo modo ſuſpectis*, cavendum, ne, dum de menſium obſtructione conqueruntur, & conſilium deſiderant, eis forte gravidis per medicamenta pellentia, vel venæ ſectionem in pede abortum concitemus.

3. Idem obſervandum in *mulieribus gravidis*, ne modo dictis abortum ipſis procuremus.

4. *Gravidis ad abortum pronis*, bona diæta, & miſſio ſanguinis matura in brachio, magna ad eum avertendum ſunt remedia.

5. *Ad roborandum fœtum & gravidam debilem*, conducit ſubinde hauſtulus vini generoſi, vel aquæ meliſſæ vel cinnamomi cum vino, aut embryonum, cochlear unum vel alterum; atque in hyſtericis, aquæ hyſtericæ vel epilepticæ Langii.

6. *Contra diarrhœam & tormina gravidarum*, a quibus abortus ſæpe metuendus, eadem modo dicta & veſperi parum theriacæ aut diaſcordii conducunt.

7. *Tuſſi gravidarum*, præter alia contra tuſſim laudata pectoralia, M. P. de ſtyrace paucis granis noctu data, medetur.

8. *Dolores partus veri* a ſpuriis apertura oris uteri interni optime diſtinguuntur.

9. *Parturientibus nulla pellentia danda*, niſi *os uteri internum percipitur apertum*, & fœtus ſit *in ſitu naturali*; alias nocent.

10. *Frigus quodcumque* & parturientibus & puerperis eſt *peſtiferum*.

11. *Si fœtus per tres quatuorve dies in partu hæret*, ut plurimum mortuus eſt, præſertim ſi fœtet, aut cuticula a cute recedere obſervatur.

12. *Puerperæ, ut graviter vulneratæ tractandæ:* hinc quieſcant per 8. vel plures dies in lecto, tenuem ſervent diætam, vitent calefacientia & carnes, primis præſertim diebus, ita a multis morbis ſe præſervabunt. In fine lenis purgatio conducit.

CAPUT XVIII.

De Morbis Infantum ac Puerorum & 1. de morbis a meconio retento, torminibus, vigiliis, ictero, epileſia, &c.

I.

Infantum recens na-

INfantes *recens nati*, *ob meconium*, pituitam, aliaſve ſordes in primis viis hærentes, niſi mature ejiciantur, ſæpe *tor-*

pe *torminibus* ſive *doloribus ventris*, & inde concitatis perpetuis fere *clamoribus*, *ſingultu*, *ictero*, *vigiliis*, *inquietudine*, *pavore*, *terrore* & ſæpe *convulſionibus* atque *epilepſia* ipſa corripiuntur: quibus malis multi infantes, niſi in tempore ipſis ſuccurramus, pereunt: quapropter, quia *omnia hæc mala plerumque ab eadem hac cauſſa dependent*, eadem etiam potiſſimum ratione, expurgando ſcilicet retentum hocce meconium, curari ſæpe poſſunt. Ad quod vero expellendum, egregie conducit primum illud lac tenue ſive aquoſum puerperarum recentium, ſi ipſæ lactant infantem, quod *coloſtrum* appellatur, ſi illud infantibus ſugendum conceditur, quod inſtar ſeri lactis ad illud expurgandum optime confert; vel ſi hæ mulieres non lactent, dum, ut ditiores ſolent, vel lactare nolunt, aut non poſſunt, jejunium duodecim circiter horarum his infantibus convenit, & interea *ſemel iterumque exhibitum lene alvum laxans*, ex pulveris jalapæ gr. ij. aut rhabarb. gr. iij. aut IV. cum vel ſine granulo, pro malorum diverſitate, mercurii dulcis, vel in forma pulveris, vel cum ſirupo roſarum ſolutivo, vel ſirupo de manna, aut de cichor. cum rhabarb. aliove ſimili, in forma linctus. Vel horum loco *vinum dulce* etiam cum melle dari apte poteſt, quod infantes quoque purgare, atque ſic meconium evacuare ſolet; & ſi hæc forte non ſufficiant, atque infantes clamare pergant, auri fulminantis gr. j. & *clyſmate* e ſero lactis, vel decocto avenæ, cum melle & ſapone parato, harum ſordium exitus eſt promovendus. *torum mala a meconio.*

Nonnullis in locis in hunc ſcopum infantibus *olei amigdal. dulc.* ℥ß. *cum pauxillo ſacchari penidii* exhibent; cui vero priora, tamquam valentiora, præfero.

II.

De Morbis Infantum ab alvo obſtructa & flatibus retentis.

Si infantibus poſt hæc ſucceſſu temporis, ut ſæpe contingit, *fæces alvi fiant duriores*, atque inde *alvi obſtructio* & *flatuum retentio* ejuſmodi, qualia modo enarravimus, concitet ſymptomata, proſunt vel clyſmata emollientia & carminativa, vel & eadem (§. I.) laudata remedia, donec alvi ſufficiens ſit facta evacuatio, & poſtea ſubinde ad *acre ſive acidum a lacte corrupto* ortum, obſtructionemque haud raro producens, corrigendum atque abſorbendum, pulvis aliquis abſorbens ex conchis vel lapidibus cancrorum, aut matre perlarum, cum pulvere ſeminis aniſi, quod hic egregium, *Mala ab alvo obſtructa.*

gium, mixtus, modica copia ipſis ſæpe porrigatur, quibus varia & peſſima illa mala, *ab acido lactis corrupti* plerumque provenientia, ut plurimum optime curantur. *In malo vehementiori* etiam *matres lactantes*, *vel nutrices*, expurgari & poſtea medicamentis acido & flatibus contrariis, quæ modo commendavimus, aliiſque morbo adverſis uti, atque ab acidis in victu quoque, ut & a flatulentis cibis abſtinere debent. *Vitanda vero* quam maxime in infantibus, & præſertim his in malis ſunt *opiata*, (niſi magna ob doloris vehementiam urgeat neceſſitas, & *præmiſſo clyſmate* aut *purgante*) itemque *acida quæcumque*, quæ etiam a matre lactante vel a nutrice, ut modo diximus, tunc ſerio ſunt fugienda; nam *omnibus in morbis infantum*, *tam ratione victus quam medicamentorum*, *ſimul ad nutricem* eſt reſpiciendum.

III.

De Morbis a lacte corrupto.

Morbi a lacte corrupto.

Infantes præterea, quia lac ſugunt, aut & ſimul, ut multis in locis mos eſt, cibis vel pultibus nutriuntur lacteis, *a lacte in ventriculo ob quamcumque cauſſam corrupto*, coagulato & acido reddito, & modo dicta & varia adhuc alia ſæpe patiuntur ſymptomata: *fæces enim alvi fiunt virides*, acres, acidum ſpirantes & ſubſequuntur inde frequenter *vomitus*, *tormina ventris ſæviſſima*, *alvi fluxus*, *inflationes abdominis*, *anxietates*, *clamores*, *metus ſuffocationis*, *convulſiones*, *pavores*, *epilepſia*, aliaque: quæ vero mala optime rurſus curantur, primo per evacuationem & poſtea per correctionem cruditatis ſive materiæ corruptæ, acidæ. Illud fit 1. idoneis *purgantibus* §. I. eiſque ſi opus, per intervalla repetitis; 2. medicamentis *acidum abſorbentibus*, ut terreis & *carminativis* blandis, modo §. II. laudatis; 3. *clyſmatibus*, antea §. I. quoque jam indicatis; 4. *oleo amygdalarum dulcium* interne ſubinde dato; 5. *oleis & ſacculis carminativis* externe abdomini adhibendis. Quibus ipſis etiam *epilepſia* in hac ætate, & ab eadem cauſſa tunc ſæpe proveniens, optime profligatur; quam ob rationem *pulvis Marchionis* forte & *ſpecif. cephal. Mich.* cranium humanum, ungulæ alcis, aliaque adhuc multa acidum deſtruentia ſive abſorbentia, tantum inter medicamenta antepileptica nomen adepta ſunt, quia ob virtutem acido contrariam, illud his caſibus deſtruunt, præſertim ſi pulveribus prædictis *pulvis lumbricorum terreſtrium* admiſcetur, & ſic, deſtructa cauſſa, etiam curatur epilepſia: atque hanc ob cauſſam *ſpiritus C. C.* ad gutt. iij. IV. V.

Epilepſia a lacte corrupto.

quoque hic haud raro valde prodeſt, & inter præcipua antepileptica habetur.

VI.
De Pavore in ſomno.

Speciatim *pavores infantum prodromi ſæpe ſunt epilepſiæ*, atque convulſivi motus, a cauſſa irritante, inducti eſſe videntur. Oriuntur ſæpiſſime in ſomno, atque valde ſuſpectum eſt ſymptoma; ſi tamen in vigilantibus incidunt, adhuc pejoris eſſe ſolent indolis. In minoribus infantibus *ut plurimum a lacte corrupto* & acido vehementiori in ventriculo mihi oriri videntur; in adultioribus vero etiam a vermibus induci poſſunt. Quando igitur *a lacte corrupto*, iiſdem remediis, quæ §. III. modo commendavimus curanda; ſin vero *a vermibus;* hi ut mox infra §. XXIX. & ſeq. docebimus, tollendi. *Pavoris curatio.*

V.
De Vigiliis nimiis Infantum.

Hæ vel *a torminibus*, vel *ab alvo obſtructa*, & flatibus ac *doloribus* inde inductis, ortum ducunt; & ſicuti ſanitas infantum præcipue ex bono ac tranquillo ſomno dijudicatur, ita contra ex perpetuis vigiliis, ploratu & clamoribus eos ægrotare haud temere credere poſſumus. Vigiliæ igitur vel *ex corrupto lacte in ventriculo* & inteſtinis oriuntur, vel ſi alvus ſimul eſt obſtructa, etiam ſæpe *a flatibus*. In his malis igitur præ omnibus ſemper alvus aperta, an clauſa ſit, videndum, & *ſi clauſa vel adſtricta*, clyſma iis & primo & deinde adhuc *purgans* exhiberi debet, prout ſupra diximus §. I. & III. poſtea, purgatione facta, ad acrimoniam lactis corrigendam, & flatus diſſipandos, abſorbentia & carminativa antea laudata §. III. ac ſpeciatim *pulv. ſem. aniſi* ſæpe danda, adhibitis ſimul externe ventri oleis carminativis, & niſi tormina hinc ſopiantur, ut quieſcere poſſint, clyſteres repetendi. Quibuſdam poſt purgationem *oleum amygdalarum dulcium* ad ℥ij. aliquoties datum egregie benefacit, & tormina, vigiliarum cauſſas, demulcet; in malo graviori, ſi hæc parum ſunt, & *convulſiones metuuntur*, aquæ epilep. Langii pauxillum vel ſpiritus ſalis ammoniaci aniſatus, vel ſpir. C. C. vel liq. C. C. ſuccin. ſolus, aut cum pauxillo eſſ. caſtor. mixtus ad guttas V. vel VI. ſubinde eſt exhibendus. *Ad opiata* vero & theriacalia non facile accedendum, niſi neceſſitas tandem ea urgeat. *Nutrices* ſibi *caveant ab acidis & flatulentis*, itemque a frigore: e contrario purgantia & carminativa, ut eſſent. carmin. vel ſpiritus ſalis ammoniaci aniſatus & antiſpaſmodica potius iis ſæpe ſunt porrigenda. *Vigiliarum.*

VI.

VI.

De Singultu infantum.

Curatio ſingultus. Hoc malum etiam ſæpe vehementer infantes affligit ac debilitat, atque *ex pituita acri* & potiſſimum *acida* circa ventriculi orificium ſuperius hærente, atque hoc una cum diaphragmate per conſenſum irritante, provenire videtur. *Ad hoc vero acre corrigendum* atque hac ratione ſingultum tollendum, *abſorbentia terrea* ſæpius data conducunt; & ſpeciatim ex *Joelis* commendatione, in quovis ſingultu pulv. ex corall. præp. & C. C. uſto, addito vel pulv. aniſi aut ol. aniſi vel caryophyllorum, aut macis gutt. j. vel ij., vel & in malo vehementiori, circa noctem pauxillo *theriacæ*, egregie prodeſt. Quod ſi vero malum ſit pertinacius, pituita illa acris rad. hypecacoann. gr. j. aliove idoneo *emetico* ejicienda.

VII.

De Aphthis.

Aphthæ quid. *Aphthæ* ſunt cruſta quædam albicans, os vel ex parte vel totum intus, labra ſcilicet, gingivas, genas, linguam, palatum & fauces obducens, immo per œſophagum & inteſtina omnia ad anum uſque ſæpe ſe extendens, ubi vero periculoſiſſimæ ſunt & infantes plerumque conſumunt. A multis cum *Celſo* pro *ulceribus* habentur, atque in adultis quoque haud raro obſervantur. *Earum natura & cauſſa* mihi nondum ſatis perſpectæ eſſe videntur; interea tamen a vitioſa humorum conſtitutione eas provenire veriſimile eſt. *Lactis nutricum vitio* hoc malum plerumque adſcribi ſolet; ſed vidi infantes, qui dum matres lactare non poterant, neque nutrices ipſis dabantur, ptiſanæ potu & cibis molliſſimis alebantur, & tamen aphthis correpti ac mortui ſunt. Linguæ motum, lactis e mammis ſuctionem & deglutitionem difficilem reddunt; hinc infantes mammas ſugere recuſant, & inquieti ſunt; forte ob dolores, quos infantulis movent. *Calor p. n.* etiam ac *reſpiratio aucta* in eis ut plurimum quoque percipiuntur, qui de calore interno ſive *febricula* teſtantur. *Si paucæ* ſunt, ſæpe adhuc tolluntur; ſed *ſi copioſæ*, difficillime ſanantur.

VIII.

Curatio. Interea tamen in curatione fervoris humorum & acrimoniæ correctioni atque evacuationi erit ſtudendum, quem in finem infanti dari poteſt ſirup. de cichor. cum rhabarb. ℥ij.

cum

cum pulv. jalapæ gran. ij. vel iij. vel & mercur. dulc. gr. j. aut ij. Poſtea quotidie mane *animæ rhabarb.* exhibeatur cochleare unum parvulum, & poſtea *pulveres* & *mixturæ* vel & julepi *temperantes* pro febricula & calore p. n. interno moderando porrigendi.

Externe commendatur *raparum* in aqua decoctarum *ſuccus* expreſſus, addito tantillo ſacchari vel mellis, præſertim roſati, quo ope linteoli ac digiti aliquoties in die os intus abſtergatur, quod & aqua ſalviæ & roſarum, addito melle, commode fieri poteſt; aut & melle roſarum ſolo, vel cum ſirupo mororum mixto, cui parum ſpiritus vitrioli, ut efficacius reddatur, addendum, ſæpius mundetur; vel *melle roſarum* mucilagine *ſeminis cydon.* ſoluto, ope penicilli vel linteoli os probe extergatur. *Oleum myrrhæ* per deliquium, addito pauxillo ſacchari vel mellis, eodem modo uſurpatum, quandoque benefacit.

Nutrici, præmiſſo purgante, *anima rhabarbari* largiter danda ac ſimul *abſorbentia*, acido citri vel aceto ſaturata, itemque eſſentia alexipharmaca ratione febriculæ cum infuſo theæ aut cum cereviſia tenui exhibenda.

IX.

Adultis, qui aphthis laborant, interne quoque *anima rhabarbari*, eſſent. trifolii fibrini, tinctura antimonii aliaque diaphoretica & antiſcorbutica ſæpius danda. Externe, *pro gargariſmate* & ore colluendo ipſis conducit *decoctum veron.* vel alterius ſimilis herbæ vulnerariæ cum vino, addito melle roſato, & pauxillo ſpiritu vitrioli ad lenem acorem; vel *ſerum lactis* cum lap. prunellæ, & poſtea partes affectæ melle roſato cum ſpiritu vitrioli largiter imprægnato ſæpius illinendæ. Sunt qui os ſæpe his in malis *colluendum* vel abſtergendum ſuadent *aceto* vel ſimplici vel *deſtillato*, ac melle roſato imprægnato, quod etiam quibuſdam benefacit. *Aphthar. curatio in adultis.*

X.

De Intertrigine infantum.

Eſt *excoriatio partium genitalibus vicinarum*, *inguinum* præcipue ac *ſcroti*, ut & in rimis ſive plicis colli, ſub axillis aliiſve ſubinde locis, ab *acrimonia urinæ ac ſudoris producta*, infantibus ingratum pruritum, immo dolores, clamores vigilias atque inquietudinem concitante. *Ad hoc vitium tollendum*, partes ita affectæ abluantur aliquoties in die aqua tepida, & poſtea inſpergantur pulveres exſiccantes, ut farinæ volatilis in ſartagine ferrea parum toſtæ & probe exſiccatæ; vel cretæ, C. C. uſti, lap. alabaſtr. & cumpri- *Intertriginis curatio.*

mis

mis tutiæ, lapid. calaminaris & ceruſſæ, qui nodulo ex linteo paulo laxiori incluſi locis affectis ſæpe inſpergantur.

Si malum eſt gravius atque vera exulceratio adeſt, prædictis pulveribus addatur aliquid ſacchari ſaturni, vel loco horum unguento de ceruſſa camphorato partes læſæ inungantur. Ita etiam ſi parum *vitrioli albi* in aqua ſimplici vel plantaginis ſolvatur, eaque intertrigo ulcerata aliquoties abluatur, egregie eam ſiccat & ſanat.

XI.

De Naribus obſtructis infantium.

Nares infantium ſæpe a *muco graſſo* ita obſtruuntur, ut difficulter *reſpirare, ſugere ac deglutire* queant; cum ad has actiones rite perficiendas nares apertæ & aeris liber per eas tranſitus requirantur: hine infantes *inde valde fiunt inquieti & clamant*, quia hoc ipſis eſt perquam moleſtum; *ad quod* vero *vitium curandum*, præter idoneum *purgans*, revellendi cauſſa datum, ſolutio vitrioli albi gr. ij. vel iij. in aquæ majoranæ ℥ß. poſt filtrationem cum linteolo naribus per intervalla immittatur, vel loco hujus

℞. aq. majoran. ℥j.
vitriol. albi
elater. ā gr. ij. M.

& eodem modo applicetur: quæ mixtura *liquor errhinus eſt Wedelii*, humores viſcidos ſine ſternutatione egregie liquans & educens. Si ſimul externe oleum amygdal. dulc. oleo deſtillato majoranæ impregnatum, *radici & alis naſi illinitur*, reſolvuntur inde ſordes narium, & reſpiratio tandem libera rurſus redditur.

XII.

De Achoribus, Favis, Cruſta lactea.

Vitia hæc quid ſint. Intelliguntur his nominibus *exanthemata ſcabioſa capitis* in infantibus, & ſi ea ſunt in facie, ſpeciatim *cruſta lactea* appellari ſolent, quæ impurum & acrem ſanguinem pro cauſſa habere videntur, quem natura hic expellit, & qui, antequam erumpit, ſua irritatione haud raro epilepſiam inducit. *Subinde a vitio matris vel nutricis* oriuntur, vel ab horum prava diæta, vel etiam *a victus erroribus ipſorum infantium*, præſertim jam paullo adultiorum, quando pluribus alimentis, & ſæpe mali ſucci, obruuntur, quam commode concoquere & ſubigere poſſunt. Si hæc mala vel ſponte vel ineptis remediis, præſertim externis repellentibus, tractata recedunt, aut nigricantem induunt colorem, res eſt periculoſiſſi-

ſiſſima: quia infantes gravibus malis ac præcipue aſthmate vel epilepſia corripiuntur, & inde ut plurimum moriuntur.

XIII.

In *curatione* igitur hic naturæ ductum ſequi debemus: adeoque præ omnibus vitandum, ne medicamenta externa, præſertim repellentia, adhibeantur; ſed *potius internis agendum*, quæ ſanguinem corrigunt ac temperant, noxiumque per diaphoreſin ſenſim expellunt. Hinc, *expurgatis prius primis viis*, pro hoc ſcopo exhibenda & nutrici & infanti eſſentia alexipharmaca, vel eſſ. fumar. lignorum & tinctura antimonii, bis mane, & a meridie pulveres aliquoties ex lapidibus cancrorum vel conchis præparatis cum antimonio diaphoretico, ſuccino & cinnabari; quibus, ſi ſuſpicio impuritatis venereæ ſubeſt, mercurii dulcis exigua portio addenda, interpoſitis ſubinde lenibus purgantibus, præſertim ſi alvus non reſpondet. *Quando hæc mala retrocedere* videntur, vel re ipſa jam retroceſſerunt, aut nigreſcunt, quod peſtiferum eſſe modo diximus, liquore C. C. ſuccinato ex vehiculo calido ſæpe aſſumpto, dataque eſſentia alexipharmaca nutrici, efficiendum, ut rurſus expellantur; ubi ſimul *frigus evitandum*, & infantes calore probe fovendi, donec rurſus prodeant. *Curatio.*

XVI.

Externe omnia omittere ac negligere præſtat, quam incongrua, & præſertim unguenta *e ſulphure* vel *mercurio* parata, aut lotiones repellentes ac frigidas adhibere: quia his ad viſcera interna repelluntur, & vel mors vel alii morbi graves his ipſis concitantur. Si tamen tandem, mundantibus internis diu uſurpatis, externe aliquid deſideratus, *oleum ovorum recens*, vel *butyrum recens* non ſalitum, vel *medulla oſſium* vitulinorum, vel *cremor lactis* ad emolliendas cruſtas & ulcera ſananda adhiberi optime poſſunt. *Malum ſæpe eſt pertinax*, atque patientia tunc & parentum & Medicorum indiget; *nutrici* vero tunc ſubinde purgantia quoque, quotidie autem per ſatis longum tempus alexipharmaca & ſanguinem purificantia danda ſunt, victuſque bonum regimen ſervare debent. *Externa.*

XV.

De Tuſſi & Reſpiratione difficili cum catarrho.

Ex *frigore* vel *prava aeris conſtitutione* infantes ſæpe his malis afficiuntur, quibus ſerum faucium, bronchiorum, & aſperæ arteriæ vel acrius vel ſpiſſius redditur, atque hæc ipſa ſymptomata concitantur; quibus plerumque etiam *coryza*, immo & *febricula* juncta ſunt. Quia igitur a frigore & tranſpiratio- *Cauſſæ harum.*

ratione læſa plerumque oriuntur, in curatione ſtudendum ut
abundans materia noxia per alvum primo educatur, poſtea
tranſpiratio diaphoreticis reſtituatur, & lympha vel acris
vel ſpiſſa corrigatur.

XVI.

Curatio. Igitur primo *idoneum purgans* & infanti & nutrici, præ-
ſertim ſi & hæc tuſſi laboret, detur; deinde *infuſum ſpecie-*
rum pectoralium cum ſaccharo canto, ut thea, utrique ali-
quoties in die exhibeatur; præterea Elixir. pectorale We-
delii, vel ſpiritus ſalis ammoniaci aniſatus, vel utraque
mixta, vel & eſſentia alexipharmaca apta copia cum hoc
infuſo aſſumantur. His interponantur ſubinde *pulvis pecto-*
ralis ex ſperm. ceti recentis (quod hic præſtantiſſimum) pulv.
bez. aut Marchionis cum flor. ſulphuris, vel etiam lapid.
tantum cancrorum, rad. irid. florent. & ſaccharo canto pa-
ratus, qui vel cum thea vel aqua aut julepo pectorali dan-
dus. Aut loco hujus pulveris *linctus* quoque *pectoralis* ex
ſperm. ceti, oleo amygdalarum dulcium recente, liq. C.C.
ſuccinato & ſirupo pectorali confectus ſæpius exhibeatur. In
graviori pectoris *catarrho*, *aſthmate* & *ronco pulmonis* ſpiritus
ſalis ammoniaci, vel liquor C.C. ſuccinatus ſolus, repetitis
ſæpe vicibus, ad guttas V. VII. vel plures datus, haud ra-
ro huic malo tollendo ſufficit; qui & *nutrici* tunc optimo
cum ſucceſſu exhibetur. Immo *in nimia pituitæ copia* in pul-
monibus, & inde nato *ſuffocationis metu*, etiam lene *eme-*
ticum, ex tartari emetici, vel ſulphuris antimonii quarta
parte gr. valentiſſimum eſt, & pro deploratis fere habitos ex
orci quaſi faucibus jam ſæpius eripuit; cui *clyſteres* quoque
deinceps apte ſubjungi poſſunt. *Pulvis* denique *ſeminis ani-*
ſi & iridis florent. cum ſaccharo canto ac pauxillo ſperm.
ceti recentis, cui & olei aniſi guttæ aliquot commode ad-
miſcentur, ſæpe exhibitus, qui etiam valde prodeſt.

XVII.

De Diarrhœa infantum.

Hac in diarrhœa, atque ac in adultorum, natura aliquid
Cauſſ. & curatio. ſupervacanei, vel acris & noxii, quod inteſtina nimium ir-
ritat, expellere ſatagit. Oritur hoc vitium ſæpe a *nimia aut*
frequentiori lactis ſeroſioris & acrioris ſuctione; vel *ob læſam a*
frigore tranſpirationem, atque ad primas vias translationem.
Ergo hic alvi fluxus minime mox adſtringentibus aut opia-
tis cohibendus, ſed potius vitiatorum humorum excretio e-
vacuantibus primo juvanda ac promovenda, deinde roboran-
tia & modice adſtringentia his ſubjungenda. Utrique ſcopo,
ut

ut in diarrhœa & dyſenteria adultorum Cap. XIII. §. X. & XIV. *rhabarbarum* vel in pulvere, vel in eſſentia, apta doſi datum omnium optime convenit, & cumprimis eſſentia ſive *anima rhabarbari*, per aliquot dies mane & circa veſperam danda, donec alvi fluxus remittat. His interponi apte poſſunt pro acrimonia, quæ hic ut plurimum a lacte corrupto acida eſt, corrigenda, *abſorbentia terrea*, & præſertim ſubadſtringentia, ut corallia, C. C. uſtum, cryſtall. mont. præp. &c. quæ ſimul tunc diaphoreticam virtutem exerunt, quæ & *nutrici exhibere* conſultum eſt. In malo graviori, ubi hæc parum ſunt, vel pulveribus illis aliquot grana pulveris *corticis caſcarillæ* addi, vel decoctum hujus aut etiam *corticis peruviani* forte, vel extracti horum part. j. in aqua plantaginis, menthæ aut cinnamomi cydoniatæ part. IV. ſoluti, ad guttas l. lx. vel cochlearis unius parvuli ſingulo trihorio vel quadrihorio danda. *Externe balſama ſtomachica* ex oleo nucis moſchatæ expreſſo, oleis deſtillatis carminativis & ſtomachicis impragnato, ventriculo totique abdomini calide ſæpius inungenda. *Nutrix* a frigore ac nimio potu abſtineat, atque modica ac temperante utatur diæta.

XVIII.

De Urina ſuppreſſa, ejuſque difficultate.

Urinæ difficilis excretio aut ejus omnimoda *ſuppreſſio* in infantibus (*a*) ab humoribus viſcidis, lactis vel aliarum rerum vitio ortis, & renes obſtruentibus, vel a veſicæ tono relaxato, vel ſphincteris ejus ſpaſmodica conſtrictione oriri videntur: unde dolores, convulſiones & alia mala ſæpe proveniunt. Quare humores illi ſpiſſi ac viſcidi incidendi & fluxiles reddendi, tonus veſicæ laxatus roborandus, atque ad conſtrictionem excitandus ac ſtimulandus, & ſpaſmodica cervicis veſicæ conſtrictio antiſpaſmodicis & emollientibus relaxanda. *Cauſſæ & effectus.*

XIX.

Præſtare hoc poſſumus primo *ſalibus mediis*, ut tartaro vitriolato, arcano duplicato, &c. vel per ſe ad ∋ ß. datis, vel cum *ſemine lycopodii* æquali copia, tanquam diuretico & antiſpaſmodico in pueris præſtantiſſimo, quæ ex *aqua petroſelini*, *cheræfolii*, vel *alkekengi* data, & ſi opus, poſt temporis intervallum repetita, optime proſunt: atque his ſubinde hauſtulus ſolius aquæ petroſelini aut ceterarum laudatarum aquarum interponendus, quibus haud raro ſolis ſæpius uſur- *Curatio.*

S 2 patis

(*a*) De adultorum jam ſupra p. 177. 178. egimus.

patis urinæ fluxus reſtituitur. *Emulſio ex amygdalis amaris* vel *nucleis perſic.* cum aqua petroſelini aliave ſimili facta, eſt quoque hic valde egregia. *Pubis regio* infantibus his frequenter *calide fricetur* oleo ſcorpionum, oleo juniperi, ſuccini & aniſi roborato, eique poſtea *cataplaſma ex cepis aſſatis* ſuperimponatur calide; vel ex cepis, allio, herba chærefolii & petroſelini; quibus etiam oleis renum regio, quando forte cauſſa in his latet, calide fricanda; atque hæc etiam remedia *in calculis parvis expellendis*, valde proficua ſunt. Si denique hæc omnia parum ſunt, & ſymptomata urgent, *cathetere* apto urina e veſica eſt emolienda; id quod longe facilius fit in puellis quam pueris. Plura de *urina adultorum ſuppreſſa* vid. ſupra Cap. XII. §. XIV. p. 182.

XX.

De Atrophia ſive Tabe itemque Rhachitide infantium.

Cauſſæ & ſedes. Hi morbi ut plurimum apud infantes *ex chylo & ſero viſcido*, in meſenterio congeſto, glandulas meſenterii obſtruente, atque ne chylus ad ſanguinem rite pervenire queat, impediente, oriuntur: hinc venter partim a *tumore glandularum meſenterii obſtructarum*, partim a *laxitate inteſtinorum*, a multa pituita inducta, plerumque vehementer intumeſcit, reliquæ autem *partes tabe quaſi conſumuntur*. Quoniam vero de his morbis ſupra pag. 134. & ſeq. jam actum eſt, plura hic de iis non proponemus.

XXI.

De Dentitione difficili.

Dentitionis ſymptomata. *Menſe ſexto*, *ſeptimo* & ſequentibus *dentes* ut plurimum infantibus ex alveolis ſuis per gingivas prodire incipiunt; ubi autem ſæpe ob *dentitionem difficilem*, præſertim quando dentes canini erumpere debent, oriuntur *gingivarum tumor* & *inflammatio*, unde *dolores*, *clamores*, *vigiliæ*, *febres*, *convulſio*, *epilepſia* & ſæpe mors conſequuntur. Quando igitur eiuſmodi ſymptomata in illis incidunt, arduum profecto ſæpe eſt divinare aut conjectura aſſequi, unde aut qua ex cauſſa hæc mala oriantur, cum & ex aliis ſæpe proveniant, & qua ratione curatio recte inſtituenda: eoque factum mihi eſſe videtur, ut veteres jam conqueſti ſint atque exclamaverint, *difficile eſſe infantibus mederi*, quia quid, aut ubi, aut unde patiantur, nobis dicere vel revelare non poſſunt. Hinc quam ſagaciſſime, quantum fieri poteſt, ponde-

randa

randa ac perpendenda ſunt omnia phænomena, donec ex iis vel certe, vel veriſimiliter minimum, utrum mala illa a dentitione difficili, an a lacte corrupto, an alia ex cauſſa ortum trahant, perſpiciamus.

XXII.

Indicantur vero ea mala *a dentibus exitum molientibus provenire*, ſi infantes multum clamantes (quo quippe clamore dolores ſuos nobis ſignificare ſolent) *digitos ſæpe in os intrudunt*, *papillas nutricum* vel digitos alterius perſonæ intra eorum maxillas inſertos, fortiter mordent, ſi ſaliva ſolito largius ex ore effluit, in gingivis maxillarum, ubi dentes primi erumpere ſolent, tubercula inæqualia & digitis & oculis, itemque calor p. n. & in ore & in toto corpore, ac ſpeciatim in pulſu percipiantur. Accedit quod ſimul ſæpe ſubito ſine cauſſa externa expaveſcant, & præſertim in ſomno, atque ut plurimum *alvi* ſimul *fluxu laborent*; quod ultimum tamen longe melius eſt quam ſi alvus, ut haud raro fit, ſit conſtipata. **Signa.**

XXIII.

Quando igitur ex his aliiſve indiciis mala illa a dentibus concitari judicamus, ea non melius curantur, quam iis, *quæ dentium eruptionem promovent*, hoc eſt, quæ gingivas duras, craſſas ac tumidas emolliunt & atterunt, inflammationem earum reſolvunt, caloremque p. n. blande temperant: ut ſunt *interne pulveres & mixturæ aquoſæ, temperantes*; *externe* vero oleum amygdalarum dulcium cum ſirupo violarum, aut papaveris rhœad. vel ſirupus florum papaveris, vitrioli ſpiritu leniter imprægnatus, ſi ſæpe gingivæ iis fricentur. Interponantur his ea *quæ gingivas atterunt*, ut ſunt *corpora dura*, glabra, ſicut *dens lupi*, *cryſtallus* vel *agathus politus*, vel fruſtum *matris perlarum* læve, aliave ſimilia, quæ infantibus ſæpe in manus dentur, ut ea in os ingerant, vel ad mandendum ea in os ipſis immittantur. Ita & *fruſtum cutis recentis lardi* ſic uſurpatum utrique ſcopo ſæpius egregie ſatisfacit. Specifice multi hic commendant ac laudant *cerebrum leporis* cocti, aut *ſanguinem criſtæ galli* recentis pro gingivis his ipſis illinendis. **Curatio.**

XXXIV.

De Epilepſia infantium.

Epilepſia infantium recens natorum ut plurimum vel *a meconio* non ſatis expurgato, vel poſt hæc a *lacte corrupto* & acido, ut jam ſupra §. I. & III. diximus, vel a *dentitione difficili*, vel ab imminentibus *variolis*, vel *a vermibus* oritur. Si *a meconio*, curanda ut §. I., ſi *a lacte corrupto*, **Epilepſiæ curatio.**

ut §. II. & III. docuimus; ſin vero *a dentitione difficili*, facienda primo ea ſunt quæ §. XXIII. modo propoſuimus, ſed præterea *epilepſiam* & *convulſiones inde ſæpe oriundas* egregie & avertit & minuit, immo ſæpe tollit, præmiſſis & interpoſitis prædictis, ſpiritus C. C. vel liquor C. C. ſuccinatus, tamquam egregia *nervina* & *antiſpaſmodica*, ad aliquot guttas aliquoties in die exhibiti, qui & vertici, cervici, temporibus atque naribus cum fructu ſæpe adhibendi; itemque *pulveres abſorbentes*, ſupra §. II. & IV. laudati, ac ſpeciatim pulvis ex lumbricis terreſtr. pulvis item Marchionis, & ſpecificum cephalicum Mich. non omiſſis, præſertim *ſi alvus obſtructa*, lenibus purgantibus & clyſmatibus ſæpius jam indicatis, eiſque alvus ſemper aperta, quod hic utiliſſimum eſt, ſervetur. Quando vero his ſymptomata non cedunt, *tumor gingivæ*, ubi dens erumpendus latet, *ſcalpello*, ad dentem uſque ſubtus latentem tranſverſim incidendus, id quod ſine periculo fit & ſæpe omnia tollit ſymptomata; quo etiam in caſu, quia inflammatio in gingivis adeſſe ſolet, *venæ ſectionem*, *ut efficaciſſimum & quaſi infallibile* remedium hic laudat celebris *Sydenhamius*; id quod tamen non ſemper eſſe experientia edoctus ſum. Quando *epilepſia a vermibus* ortum habet, vermes deſtruendi, ſicut cap. XVI. §. 33. & ſeq. itemque infra in hoc capite §. 29. propoſuimus; ea vero, *quæ imminentibus variolis* incidit, non adeo eſt pertimeſcenda: quia eis erumpentibus ſponte ceſſat. Adeoque nihil aliud requirit, quam ipſæ variolæ, blande ſcilicet temperantia & eruptionem promoventia, ſicut hac de re uberius ſupra Cap. IV. & ſpeciatim pag. 48. 49. propoſuimus.

XXV.

Mala a nimia repletione.

Quod ſi vero illa mala §. XXII. *clamores* nimirum, *vigiliæ*, *febres*, &c. non a dentitione oriuntur, plerumque a *lacte corrupto* vel & a nimia eorum *repletione*, præſertim cibis incongruis facta, provenire ſolent. Si *a lacte corrupto*, curatio ut §. II. & III. dictum, eſt inſtituenda; ſin autem *a nimia repletione* ventriculi & cruditatibus inde ortis, eæ *purgantibus*, *ac clyſmatibus*, vel etiam, pro malorum diverſitate, blandis *emeticis* evacuandæ & poſtea pulvere ſeminis aniſi, anima rhabarbari aliiſve ſtomachicis & carminativis remediis internis & externis ventriculus roborandus.

XXVI.

De Ophthalmia infantum.

Curatio interna.

Ophthalmia ſæpius quoque infantes affligit, eoſque haud

raro,

raro, vel *ſuppuratione* inducta, vel *cornea alba & opaca* facta, cæcos reddit, niſi ſumma cura tunc tractetur, atque in infantibus varias ob cauſſas numquam periculo vacat. Oritur *ſæpe a vitio lactis nutricis*, nimium forte acris, vel & hac ipſa ſcorbutica aut & quandoque venerea labe affecta. Adeoque in *curatione* tam *nutrici*, quam infanti danda ſunt medicamenta idonea, tam *purgantia*, quam *alterantia*, catarrhis, ſcorbuto aut morbo venereo propria, & quidem purgantia hic cum mercurio dulci ſemper maritentur. Ex *alterantibus* vero conveniunt eſſ. alexipharm. eſſentiæ & decocta lignorum, infuſum herbæ euphraſiæ cum raſura ligni ſaſſafras, ad modum theæ ſæpius hauſtum, pulveres diaphoretici ex lap. cancr. ſuccino præparato, antimonio diaphoretico, radice valerianæ, ſemine aniſi, fœniculi &c. compoſiti, quibus ſubinde, præſertim ubi ſcorbuti vel luis venereæ ſuſpicio eſt, aliquid mercurii dulcis recte additur.

XXVII.

Externe oculi defendendi, ne ab acri lympha erodantur, & ſtaſes ſanguinis hic factæ reſolvendæ: id quod commode fieri poteſt *collyriis ex aquis ophthalmicis*, & cumprimis euphraſiæ, flor. cyani, valerianæ, fœniculi, chelidon. majoris, calcatripæ, &c. Si unciæ uni vitrioli albi, vel ſacchari ſaturni gr. ij. & camphoræ ſem. melon. tritæ gr. j. vel ſpir. vini camphorati ʒj. addantur, eiſque ſæpe oculi tepide eluantur atque abſtergantur. Quidam his aquis *amyli albi*, *tutiæ* vel *lapidis calaminaris* præparati aliquot grana addunt, vel & *aliquid aloes*, iiſque eadem ratione utuntur. In quibuſdam caſibus parum pulveris mercurii dulcis addo. Præterea *amuleta* ex radic. imperatoriæ aut valerianæ cum camphora ſæpe etiam hic multum proſunt, & in male pertinaciori *veſicatoria* cervici aut brachiis, immo & in paullo adultioribus, ipſi vertici feliciter adhibendum; vel & ſi omnia hæc parum ſunt, *fonticulus* in brachio excitatur. *Curatio externa.*

Si *adhuc ubera ſugunt*, attamen ad annum accedunt, vel eum jam ſuperarunt, ſæpe eos fere ſponte a pertinacibus oculorum inflammationibus curatos vidi, poſtquam ſolum a nutrice, licet ſaniſſima viſa ſit atque etiam revera fuerit, remoti fuerunt. *Diæta* quoque hic magni eſt momenti, adeoque tam a nutrice, quam pueris probe obſervanda. *Curatio.*

XXVIII.

De Maculis oculorum, Nebula, Albugine.

Hæc vitia, de quibus jam Cap. XIV. egi, etiam ſæpe

in infantibus ex ophthalmia in tunica oculi cornea oriuntur, & vel eam comitantur, vel etiam ſedata inflammatione adhuc reſtant, atque viſum vel ex parte vel ex integro tollunt. Ita etiam ſæpiſſime in *variolis*, vel etiam poſt has, bene licet ſuperatas, incidunt. *Si inflammatio adhuc adeſt*, iiſdem remediis internis potiſſimum & externis §. 36. & 37. eſt continuandum, *purgantiaque* idonea ſæpius interponenda, ubi etiam externe trochiſcos alb. Rhaſ. ℥ß. in aquæ cujuſdam ophthalm. ℥iij. ſolutos, egregios deprehendi, itemque aquam ophthalm. Quercet. ex croci metall. aliquot granis in aquæ ophthal. ℥j. infuſis, paratam, oculiſque ſæpius inſtillando & abſtergendo adhibitam. *Si maculæ illæ albæ ſine inflammatione reſtant*, præter aquas has quotidie *pinguedo viperarum* bis vel ter oculis ad gutt. j. vel ij. inſtillanda, vel *pinguedo aſciæ piſcis*, aut *ſperma ceti liquidum*; quibus ipſis ſæpe, ſi non nimis denſæ ſunt, tolluntur. *Quando a variolis ortæ*, & adhuc recentes ſunt, frequens purgatio cum mercurio dulci inſtituenda, atque deinceps interna & externa modo laudata quam ſolertiſſime adhibenda; ſi vero hæ *maculæ jam inveteratæ*, vix aut raro tolluntur, & acrioribus potius oculus omnino deſtruitur, quam emendatur. Sciendum enim, *quod mala hæc ſæpe admodum ſint pertinacia*, quæ moram & patientiam parentum & ægrorum requirunt, qui monendi, ne mox, ſi malum brevi haud cedat, ad agyrtas confugiant, qui vitia hæc ſæpe acribus valde medicamentis aggrediuntur, atque vi quaſi ea eradicare volunt: verum eis oculos ſæpe omnino corrumpunt. *Ita nec Medicus mox ad acriora* eamdem ob cauſſam accedat, ſed blandis patienter continuet, vel & quandoque per aliquod tempus a medicamentis externis prorſum abſtineat; neque deſperet prorſus de mali curatione, quando oculi fabrica nondum deſtructa eſt: nam tempore haud raro ſponte hæ maculæ in pueris diſſipantur, & præſtat tranquilla poteſtas, quod violenta nequit; *natura enim hic non vult cogi*, ſed blande duci.

XXIX.

De Vermibus ſive Lumbricis.

Vermes quotuplices & effectus.

Quando infantes magis adoleſcunt & alimentis craſſioribus nimiſque copioſis, pane ſcilicet, farinoſis, carnibus, caſeo, ſaccharatis, crudis & difficulter digerendis veſcuntur, præſertim ſi debilioris, frigidioris & pituitoſi ſint temperamenti, altero, tertio & ſequentibus annis VERMES ſive LUMBRICI ſæpe in ipſorum ventriculo & inteſtinis generantur, iique ut plurimum, teretes, *lumbrici* ob ſimilitudinem

nem dicti, (rarius *lati*, vel *aſcarides*) qui plerumque multæ pituitæ involuti, in ventriculo aut inteſtinis, cum multis gravibus ſymptomatibus haud raro hærent. Rarius vero in infantibus robuſtis & vegetis obſervantur, ſed plerumque, ut jam dixi, in debilioribus, frigidioribus, teneris, pituitoſis. *Efficiunt vero vermes* irritatione ſua, roſione ac morſu *dolores ventris*, *nauſeam*, *vomitus*, *diarrhœas*, *animi deliquia*, *pallorem*, *pulſum debilem*, *inæqualem*, *intermittentem*, *pruritum narium*, *tormina & clamores*, *borborygmos*, *febres*, *tabem*, *inſultus epilepticos*, &c. ſicuti jam ſupra Cap. XVI. §. 23. & ſeq. ubi de vermibus adultorum actum eſt, indicavimus. At conſumptione chyli producunt in infantibus ſæpe *voracitatem*, *debilitatem*, *maciem*, *alvum adſtrictam*, immo quandoque *ipſa inteſtina perforant*, & abdominis cavum ingrediuntur, ſicut aliquoties in cadaveribus eorum inciſis obſervavi: quo ipſo tumores ventris, atroces cruciatus, epilepſiam aliaque ſæviſſima mala & plerumque mortem ipſam inducunt.

XXX.

Diagnoſis eorum.

Cognoſcuntur ex ætate, temperie frigida, pallido ut plurimum faciei colore (quamvis hic ſæpe fallat) palpebris lividis, concavis, pruritu narium frequenti, voracitate, terroribus in ſomno, cæteriſque §. 29. enarratis ſymptomatibus, & cumprimis quoque *ſingulari ſpiritus ſive oris fœtore* aliiſque ſupra Cap. XVI. §. 34. adductis ſignis; quam maxime tamen etiam quando ſemel iterumque vermes vel per os vel per anum ab ipſis exiiſſe obſervati ſunt. Quoniam igitur tam gravia mala, immo ipſam mortem infantibus & pueris ſæpe inducunt, non negligendi, ſed mature efficacibus remediis ſunt curandi.

XXXI.

Curatio.

In *curatione* igitur pituita, tanquam nidus eorum, eique ſimul ipſi ſunt deſtruendi, enecandi atque expellendi: id quod in adultis optime fieri Cap. XVI. §. 36. & ſequ. docuimus, variis *amaris*, *martialibus*, *mercurialibus*, ac *purgantibus*, ex quibus vero Medicus ea hic ſeligere ſtudeat, quæ infantibus ac pueris commodiſſime ingeri poſſunt: ut ſunt *decoctum mercurii* in aqua vel lacte, aliquoties in die ipſis ad uncias aliquot datum; porro *infuſum ſeminis cinæ* vel *florum tanaceti* in vino malvatico aut canarienſi, ad cochlearia duo vel tria pro doſi aliquoties in die; præterea *ſemen cinæ* cum melle ſubactum; vel *mercurii dulci* gr. j. cum ſaccharo aut pulvere quodam grato aut inſipido exhibitum, quibus ſimul *externa* Cap. XVI. §. 39. nominata addi; atque *purgantia* §. 38. recenſita ſubinde interponi, immo & *clyſteres ex lacte*, præſertim quando purgantia ſumpſerunt, ad

eos

eos deorſum invitandos, injici debent, ſervata ſemper diæt modica.

XXXII.

De Variolis & Morbillis.

Capite quarto, pag. 41. & ſeq. ſatis actum eſt, adeoque lectorem ad illud remittimus. Hic ſolum adhuc monere volui, quod in infantibus *variolæ ſæpius cum epilepſia incipiant*, quæ vero hic nihil mali denotat aut infert, ſed eis vel ſponte vel ope diaphoreticorum erumpentibus, ceſſat.

DE HERNIIS infantium, ac ſpeciatim *umbilici*, *inguinum* & *ſcroti*, infantibus & pueris valde frequentibus, de *hydrocephalo*, *calculo veſicæ*, *ani procidentia*, *ranula linguæ* aliiſve infantium morbis, manuum auxilium deſiderantibus, vid. Inſtitutiones noſtræ chirurgicæ.

MONITA

Quædam practica circa morbos infantium.

1. *Difficile eſt mederi infantibus*: primo quia, quid patiantur, quidve doleat, & ubi, dicere nequeunt; deinde quia medicamenta vix aut ægre aſſumunt.

2. In morbis infantium quibuſcumque primorum dierum præcipue explorandum, *an meconium ſatis ſit expurgatum*; quod ſi non ſit, hoc quam primum adhuc eſt expurgandum.

3. Subſequenti tempore in eorum morbis *ad lac corruptum* & aceſcens, poſtea *ad dentitionis tempus*, & denique in paullo adultioribus *ad variolas* & *vermes* eſt attendendum.

4. In infantium morbis ſemper, *an alvus ſit aperta*, inquirendum, & ut ſit, probe curandum.

5. *Ad nutricem ſemper* ſimul reſpiciendum, eique & diæta & remedia morbo præſenti congrua ſunt ordinanda.

6. In *febribus acutis*, temperantia, ut in variolis, ipſi danda, atque aliquid camphorę appendendum. Nutrices quoque temperantibus & in victu vegetabilibus utantur; a carnibus vero abſtineant.

7. In *intermittentibus*, primę vię purgandę, poſtea eſſ. rhab. ſępe detur: & ſi hęc intra aliquot dies non fugatur, decoctum forte cort. chinę frequenter exhibeatur.

CA-

CAPUT XIX.

De Venenis.

I.

Veneni definitio difficilis.

VEnenorum cognitionem eorumque curandi rationem, quia tam multi eis pereunt, Medico ſumme neceſſarias eſſe exiſtimo, etiamſi hæc doctrina in pleriſque libris practicis prætermiſſa & neglecta ſit. Sed *quid venena ſint*, aut quid per ea proprie intelligatur, quamvis pleriſque, & cumprimis præcipitanter judicantibus, facile videatur, tamen prudentibus ob magnam eorum diverſitatem, & cumprimis quia multa, immo pleraque eorum certa ratione atque prudenter adhibita, præſtantiſſima etiam ſunt, aut fieri poſſunt medicamenta, multa e contrario nobiliſſima medicamenta, ſiniſtre aut imprudenter adhibita, fieri poſſunt ac ſolent venena; definitionem perfectam dare, quæ omnibus conveniat, jam dudum atque adhuc hodie multis eruditis difficillimum viſum eſt, adeoque donec quis forte perfectam exhibeat, ſequens deſcriptio pro aliqua eorumdem idea formanda ſufficere poterit.

II.

Quid venena.

Intelligo autem per venena, corpora naturalia, quæ parva mole intra corpus noſtrum aſſumpta, vel alia ratione, ut per morſus aut vulnera, aut ſub fumi aut vaporis ſpecie ipſi applicata ſive ingeſta, nunc brevi, nunc tardius, gravia eaque ſæpe horribilia ſymptomata, principes corporis noſtri actiones lædentia, invertentia, & mortem ipſam frequenter inducunt. Græcis *toxica*, immo & *pharmaca*, ſed addito plerumque adjectivo *delecteria*, vocantur: quia pharmaca etiam medicamenta ſignificant.

III.

Diviſio eorum.

Dividuntur hinc 1. in *celeria* & *tarda*; 2. in *rodentia*, *corrodentia*, ſive *cauſtica*; 3. in *acida* & *alcalica*; 4. in *obſtruentia*, vel ob vim vaſa minora vehementius *adſtringentem*, vel ob qualitatem humores noſtros ſanos *nimis inſpiſſantem*, ut per ſubtiliores ductus arterias & nervos fluere nequeant; 5. in *narçotica* ſive *ſtupefacientia* ac *ſoporifera*; 6. in *mineralia*, *vegetabilia* & *animalia*; 7. quædam etiam horum venenorum dici poſſunt *naturalia*, ut plerumque ſunt venena vegetabilium & animalium, atque nonnulla etiam ex mineralibus; quædam vero *artificialia*, quæ vel per ignem ſive artem chemicam, ut pleraque mineralia, vel *mechanica* quadam ratione conficiuntur, ut *adamas*, *cryſtallus*, aut *vitrum*

rudi

rudi modo contuſa & ingeſta, quæ ob ſpicula ſua acutâ, pungentia ac ſcindentia ventriculum & inteſtina lædunt, vulnerant, ac deſtruunt, vel *apex cultelli*, culter ipſe, *aciculæ*, aliæve ſimiles res mechanice præparatæ atque vel imprudenter vel caſu deglutitæ. Quædam vero eaque ſumme pernicioſa venena *putrefactione* etiam generantur. Quæ venena *ex regno minerali*, natura vel arte producuntur, *acidæ ut plurimum ſunt indolis*, ut ſpiritus ſulphuris, vitrioli, aqua fortis, &c. magna copia ſumpti, mercurius ſublimatus, præcipitatus, butyrum antimonii, & alia §. VIII. quæ vero *venena regno vegetabili vel animali* ortum debent, ut plurimum *alcalicæ ſunt naturæ*: ita ut nullum nunc vegetabile acidum mihi ſuccurrat, quod venenatæ ſit indolis, ſed *omnia vegetabilia venenata alcalica ſunt*, eaque vel *rodentis* ſive *cauſticæ indolis*, ut aconitum, helleborus, euphorbium, tithymalus aliaque plura §. VIII. recenſenda; vel ob vim *inſpiſſantem*, ſive *obſtruentem* vel *narcoticum* noxia deprehenduntur, adeoque vegetabilia acidi ſaporis tuto tam in eſca, quam in medicamentis adhiberi ſolent.

8. Veteres etiam a qualitate vel nimis *calefaciente* aut *frigefaciente* venena in *calefacientia* & *frigefacientia* diviſerunt; quæ diviſio, licet a quibuſdam ut inutilis prorſus rejiciatur, certo tamen modo & certis in malis retineri poteſt, dum quædam refrigerantibus, alia calefacientibus remediis curanda. Priſci quamplurimis venenis *qualitates occultas* adſcripſerunt; quarum vero naturam maxima ex parte hodie ſatis manifeſte demonſtrare poſſumus, ut ex ſequentibus uberius patebit. Quoniam vero omnia illa venena gravia mala & quam ſæpiſſime ipſam mortem concitant, de præcipuis una cum eorumdem medendi ratione hic nunc acturus ſum.

IV.

Natura eorum exponenda.

Antequam vero ulterius hoc in argumento progrediar, diverſa hæc venena §. III. *adhuc paullo intimius hic* perſcrutanda atque *exponenda eſſe exiſtimo*, ut natura eorum & quomodo agant, melius perſpecta, in curatione eorum, ad ductum ſanæ rationis, tanto curatius, eo certius progredi queamus, cum veteres variique adhuc recentiores in eis curandis empirico fere tantum modo, & ſæpius ſine omni ratione egerint, & quidquid anteceſſores contra hoc vel illud venenum laudaverunt, id & ipſi ad eorum ductum commendaverint.

V.

Rodentia quomodo agant.

RODENTIA igitur venena ſunt corpora acria, fluida vel ſolida, gradu quidem acrimoniæ diverſa, ſed ita tamen acria, ut in ventriculum & inteſtina, vel ſub cibi, potus aut medicamenti nomine delata, vel etiam caſu aut per er-

torem

rorem ingeſta, particularum ſuarum figura acuta, rigida, ancipite, pungente & ſcindente, hæc viſcera irritent, pungant, vellicent, ſecent, inflamment, erodant, exulcerent, ac tandem *gangræna* & *ſphacelo* inductis corrumpant ac deſtruant. Hinc quia in partibus internis fere ut *medicamenta cauſtica externa* in cute agunt, hæc venena *interna rodentia*, *corrodentia*, *cauſtica* & *adurentia* dicuntur. Itaque *effectus illorum in corpore* humano ſunt, ut primo irritatis, & arroſis ab eis fibris faucium, œſophagi, ventriculi atque inteſtinorum nerveis, oriantur in hiſce partibus ardor, inflammatio, dolores acutiſſimi, nauſeæ, ſpaſmi, vomitus, ſingultus, convulſiones, tremores, fluxus alvi ſeroſi, ſubinde cruenti, quandoque & purulenti, ac fœditidiſſimi, pro illorum venenorum varietate. Deinde autem, *quando partes eorum in ſanguinem penetrarunt*, non ſolum acrimonia ſua, irritando vaſa ſanguifera, varias in œconomia corporis & præſertim cordis, arteriis, pulſu, reſpiratione, ac ſenſibus turbas & febres concitant, verum ſanguinem & ſerum pervertendo, coagulando ac deſtruendo, graviſſimis ſymptomatibus, doloribus, anxietatibus, interitum tandem corpori inferunt.

VI.

ACIDA *vel* ALCALICA hæc §. V. *rodentia ſunt venena*, utraque acerrima, atque eadem fere ratione & ſolidas & fluidas corporis noſtri partes afficiunt: tamen, quia contrariam fere curandi rationem exigunt, probe a ſe invicem ſunt diſtinguenda: dum *acida alcalicis*, *alcalica vero* venena *acidis* potiſſimum remediis deſtruuntur. *Sunt vel acida vel alcalica.*

VII.

VENENA igitur ACIDA pleraque, ſi non omnia, ſunt *artificialia*, ut *ſpiritus omnes acidi*, ex mineralibus parati, juſto majori copia aſſumpti, ut ſpiritus ſulphuris, & qui hujus ſoboles ſunt, ſpiritus vitrioli, & aluminis, item ſpiritus nitri ac ſalis, & quæ rurſus ex his fiunt, aqua fortis, aqua regia, oleum vitrioli, butyrum antimonii. Præterea *ſales metallici*, ut mercurius ſublimatus, mercurius præcipitatus, albus, ruber, viridis, turbith minerale, arcanum corallinum, vitriolum, præſertim veneris, argenti, qui lapis infernalis vocatur, aliaque ex his producta acriora, quæ partes, quas attingunt, ſua acrimonia lædunt, irritant, erodunt, diſcindunt, deſtruunt & ſpeciatim *ſales metallici horrendas nauſeas*, *vomitus*, *anxietates*, *tremores*, *convulſiones*, peſſimaque alia mala inducunt. *Natura acidorum.*

VIII.

ALCALICA *vero venena* ſunt partim *naturalia*, partim *artificialia*. *Naturalia* in vegetabili potiſſimum regno deprehenduntur, ut *aconitum* ſive *napellus*, *helleborus* uterque, *cicu-* *Alcalicorum.*

ta

ta (*a*) & *œnanthe ſucco vitioſo*, croceo (*b*), *laureolæ ſive mezeri baccæ*, *grana coccignidii* etiam dictæ, ſcammonium, tithymali, euphorbiæ, apocyna, colocynthis, helleboroides Boerh. criſtophoriana, ranunculi & clematitides urentes, nicotiana, fungi quidam acres venenati, corona imperialis bulbi hyacinthi, colchici, &c. Quo & certo modo *arum*, *ariſarum* atque *omnia fortiora purgantia* & *emetica* referri poſſunt, ſi nimia copia ingeruntur: quia in omnibus his ſapor acris, *ſal acre alcalinum* indicans, linguam, fauces, œſophagum, immo & ventriculum & inteſtina acrimonia ſua arrodens & inflammans percipitur. Deinde adhuc varia *venena* ſunt *alcalica ſponte* vel *arte producta*, ut primo *quæ putrefactione oriuntur*, ex oleis putrefactis olivarum, amygdalar. multiſque aliis, itemque ex putrefacto butyro, lardo, pinguedine aliiſque animalium partibus ac humoribus putredine corruptis, quæ aſſumpta acerbiſſima ſæpe mala concitare ſolent.

Deinde *quædam venena alcalica ignis vi producuntur*, ex ſale alcali, (ut cineres ſunt clavellati) & calce viva, quæ *lapides cauſtici* appellari ſolent, externe in chirurgia ſæpe utiles. Præterea ad venena alcalica etiam pertinent *nonnulla animalia*, & præſertim inſecta; ac nominatim *cantharides*, quæ interne ſæpe gravia mala inducunt, ac denique *morſus animalium*, *venenatorum* vulgo dictorum, ut ſcorpii, apum, veſparum, aranearum, ſerpentum, ſpeciatim viperarum & canis rabioſi.

IX.

Mechanicorum. Tandem ad venena *rodentia* & ſcindentia, *mechanica illa* §. III. *adamas* ſcilicet, *cryſtallus* & *vitrum* rudius contuſa, aciculæ, cuſpis cultelli & ſimilia etiam referenda, quæ vero quomodo agant, ſupra jam indicavimus, curatuque ſunt difficillima.

X.

Obſtruentia venena quæ? Ad OBSTRUENTIA VENENA pertinent *gypſum*, *calx*, aliaque corpora calciformia, *creta præparata ex plumbo*, ut plumbum uſtum, *litargyrium*, *ceruſſa*, *tutia*, *lapis calaminaris*, *minium* & ſimilia, item *ſaccharum ſaturni* & *vinum litargyrio imprægnatum* aliaque ex *plumbo* vel ſaturno, aut & ex *ſtanno* producta: quæ vaſa & præſertim lactea, aliaque in ventriculo & inteſtinis abſorbentia, una cum glandulis harum partium vehementer adſtringunt, obturant, eoque ipſo dolores colicos acerbiſſimos, convulſiones, debi-

(*a*) De *cicutæ* effectib. vid. *Wepffer* de cicuta aquatica.
(*b*) De hac vid. notabilis obſerv. in *Wielii* obſerv. Med. 43. quæ guſtata brevi duobus mortem intulit.

debilitates, paralyſes, animi deliquia, tabem & atrophiam aliaque funeſta mala inducunt: immo & *fumus & pulvis plumbeorum* reſpiratione attracti, aſthma, tabem aliave mala metalla hæc tractantibus (*a*) & figulis (*b*) concitare ſolent. Ad obſtruentia etiam a nonnullis *meſpilla immatura*, aliaque ſimilia fortiter aſtringentia referunt. Deinde corpora illa, *quæ vim habent humores noſtros nimis inſpiſſandi*, ut oſcula vaſorum minorum & ſpeciatim lacteorum aliorumve abſorbentium in primis viis tranſire nequeant; ſicut ſunt *fungi quidam venenati*, glutinoſo viſcido ſucco abundantes, *viſcum* arboreum varium, *ſemen pſyllii*, ſanguis tauri & ſimilia varia.

XI.

Narcotica quæ?

Inter NARCOTICA & ſtupefactiva ſive *ſoporifera* primarium eſt *opium*, adeo decantatum, deinde *hyoſcyamus*, *ſolanum* & inprimis *furioſum*, *Bella donna* dictum, *ſtramonium* ſive *datura*, *cynogloſſum*, *mandragora*, *lolium*, *lupulus*, *cannabis* &c. *ſpiritus vini* & omnia *inebriantia*; in quibus ſal alcalicum, idque volatile, cum narcotico ſulphure prædominatur, quod non tam vi rodendi, ut cætera §. VIII. nocet, verum motus in ſanguine auctos, poſtea nimios, atque ope horum primo hilaritatem, vires auctas, ſtimulum in venerem, tandem ſoporem, ſentiendi facultatem ablatam, deliria, ſtuporem, ſpaſmos, convulſiones, fatuitatem, alioſque pravos effectus producere videtur; id quod uberius ex curatione horum malorum probatur: dum *efficaciſſima remedia* contra ſoporem alioſque effectus opii, ſolani, hyoſcyami, lolii & ebrietatis, ſive ea vino ſive ſpiritu vini, ſive etiam cereviſia inducta fuerit, ſunt acida, ut *acetum*, *ſuccus citri*, cremor tartari, aliaque *fere quæcumque*, larga ſatis copia aſſumpta.

XII.

Animalium venena.

ANIMALIUM VENENA pleraque morſu potiſſimum nocent, ut *ſerpentum*, *viperarum*, *ſcorpionum*, *tarantulæ*, *aranearum*, *apum*, *veſparum*, *canis* aliuſve animalis *rabioſi*, quando ſcilicet ipſorum ſaliva venenata, dentibus adhærens, cum ipſo ſanguine per vulnus morſu factum communicatur, *quod venenum non acidæ, ſed alcalicæ* & ſpeciatim *ſaponaceæ* eſſe indolis, varia ſuadent phænomena, & præcipua eorum, *viperæ* nimirum & *animalium rabioſorum*, funeſtiſſima inducunt ſymptomata, immo ſæpe mortem. *Cantharides* vel juſto majori copia intus uſurpatæ, vel extus ad veſicas exci-

(*a*) Vid. *Stockuſius* in libello de lithargyrii fumo noxio.
(*b*) *Timæus* in caſib. Med. Lib. VII. caſ. X. & *Ramazzini* de morb. artif.

excitandas largius aut diutius adhibitæ, in quibuſdam *ardorem veſicæ*, ut ipſe obſervavi, & quandoque ipſum mictum cruentum *cum gravibus doloribus* inducunt; id quod a ſale alcalico acri ac volatili, quo omnia fere ejuſmodi inſecta abundant, deducendum eſt. *Ova barbi piſcis comeſta*, licet piſcis ipſe ſine noxa aſſumatur, vehementia tormina, choleram aliaque veneni vel purgantis fortioris aſſumpti ſymptomata aliquot exemplis oſtendit TIMÆUS; (*a*) id quod & *mytulos* comeſtos nonnullos quandoque facere, præter alios, adhuc nuper peculiari ſcripto Medicus doctus Brunſwic evicit. (*b*) *Hirudines* ſive *ſanguiſugæ* in potu aquæ vel alia ratione forte deglutitæ, œſophago vel etiam ipſi ventriculo ſe affigere, haſque partes vulnerare, vomitum cruentum & mortem ipſam inducere poſſunt. (*c*) Tacemus nunc multa *alia animalia*, quæ a veteribus Græcis aut Romanis *inter venenata ſunt relata*; quia apud nos vix vel numquam occurrunt.

XIII.

Diagnoſis veneni accepti.

Hominem venenum ſumpſiſſe vel *accepiſſe*, ni forte id jam effatu ægri vel adſtantium conſtet difficillime cognoſci poteſt; quia ſæpe ſponte in hominibus oriuntur morbi ac ſymptomata, & cumprimis *cardialgia*, *colica*, *cholera*, &c. qui ſimilibus fere malis ſtipantur, ac ſi a ſumptis vel datis venenis orirentur. Interea *tamen conjecturis probabilibus aliquem venenum accepiſſe generatim ſuſpicamur*; quando quis antea ſanus, mox a cibo, potu vel medicamento ſumpto, ſævis obruitur ſymptomatibus, ac ſpeciatim virium ſubita proſtratione, magna cordis anxietate, reſpiratione moleſta, inuſitato ac vehementi ardore in faucibus, animi deliquiis, cordis palpitatione aut tremore, doloribus vehementibus ventriculi atque inteſtinorum, ſæpe nauſea & vomitu enormi, cardialgia, faciei colore livido, lingua ac labris, corporis extremis & præſertim unguibus nigricantibus, vertigine, oculis torvis, deliriis, ſudore frigido, maxime circa frontem ac tempora & ſimilibus; ſpeciatim *a rodentibus ſive cauſticis*, *cardialgia*, *ardore ventriculi*, *nauſea & cholera enormi*, ſubinde etiam *alvi fluxibus* maxime dolorificis, iiſque modo ſeroſis, modo cruentis, cum anxietatibus præcordiorum, reſpiratione anxia & inquietudine, affliguntur, immo & haud raro intumeſcentia ventris & ſimi-

(*a*) In caſib. Medic. Lib. III. cap. VII.

(*b*) *Behrens* in Epiſt. de *Affection. a comeſtis mytulis*, ad celeb. *Werlhof.* Hannov. 1735. 4.

(*c*) Ejuſmodi exemplum videri poteſt in *Timæi* caſib. Med. Lib. VII. caſ. XIX. Plura legi poſſunt in notis *Stentzelii* ad *Lindeſtolpium* de venenis, pag. 134.

& ſimilibus. *Veneni alcalici aſſumpti ſigna ſunt* ardor linguæ, faucium & ventriculi, calor p. n. ſitis vehemens, tormina ventris ſæviſſima, nauſea, hypercatharſis, ſingultus, reſpiratio anxia, gangræna & ſphacelus inteſtinorum, fœtor, animi deliquia, & a nonnullis, ut cicuta, aconito, hyoſcyamo, mentis alienatio, ſenſuum perverſio, & convulſiones. *Veneni obſtruentis* indicia & effectus præcipuos §. X. jam propoſui. *A venenis narcoticis* ſumptis delirant, rident, ſaltant, varias geſticulationes ſæpe faciunt ludicras, in ſoporem profundum incidunt & convulſionibus etiam ſæpe tentantur, &c.

XIV.

Venena vario modo afficiunt.

Pro diverſitate vero ægrorum eorumque corporis habitu *non omnes æque vehementer eodem veneno afficiuntur*, ſed quidam levius, quidam vehementius, quidam brevi ſæpe moriuntur, quidam vehementer ægrotant, alii minus, aut omnino ſine omni detrimento, vel ſaltem uno alterove vomitu evadunt, licet quandoque idem venenum & ex eodem vaſe aſſumſerint. Hinc patet, *nullum certum aut definitum tempus actionis veneni*, ut quidam exiſtimant & perhibent, *determinari poſſe. Dignoſcere autem poſt mortem utrum quis veneno interfectus*, an ab alia cauſſa mortuus ſit, niſi res venenatæ in ventriculo aut inteſtinis reperiantur, quoque difficillimum eſt: *interea tamen in eis, qui cauſticis interfecti ſunt*, ventriculus intus *eroſus* & ſanguinolentus conſpicitur, & ſæpe arſenicum aut mercurius ſublimatus, forma pulveris albi in eo reperitur; qui pulvis ſi prunis injectus allium redolet, arſenici indicium eſt. Sed cum hæc res ad Medicinam forenſem pertineat, hic plura de ea non dicemus.

XV.

Prognoſis.

Quod ad *prognoſin* attinet, ſi venenum ſumptum eſſe novimus illiusque natura nobis perſpecta eſt, facilius æger ab eo liberatur ac reſtituitur, quam ſi illud ejuſque indoles, hoc eſt vera cauſſa Medico occulta ſit. Quæ *chemicis artibus* producta, quia *cito erodunt ac deſtruunt ventriculum*, ex vehementiſſimis ſunt, ideoque ventriculus quamprimum vomitu tepida concitato, ab eis liberandus eſt. *Qui brevi ab aſſumpto veneno* materiam venenatam vel ſponte natura, vel ope tepidæ aliorumve idoneorum remediorum, *evomunt*, facilius evadunt, quam ubi manet. *Venena quæ non mature* & mox in principio, idoneis remediis *expugnantur*, vel inſanabilia fiunt, vel morbos lentos ac diuturnos, præcipue languores & paralyſes inſanabiles, poſt ſe relinquunt. *Quorum ventriculus*, quando venenum accipiunt, *cibis*, iiſque oleoſis vel pinguibus eſt *infarctus*, minus a venenis rodentibus afficiuntur; *hinc jejuni* plerumque vehe-

mentius celerius inde læduntur, quam bene paſti. Quibus
pe*gangræna & ſphacelus* a veneno interne inductus eſt, pe-
reunt. *Infantes pueri*, & *gravidæ*, præſertim teneriores,
plerumque durius a venenis affliguntur robuſtis; licet quidam
contrarium ſentiant. Qui a ſumpto veneno *ſenſus & motum*
amittunt, aut tremore, convulſionibus & animi deliquiis
ſæpe tentantur, item quibus externa livent & frigent, cum
ſumma cordis anxietate, reſpiratione difficili, oculis torvis
ac turbidis, periculoſiſſimo ſunt in ſtatu. *Mechanica* illa
§. IX. & *obſtruentia calciformia ac ſaturnina* difficillime &
vix expugnantur, quamvis non cito, ſed tarde occidant.
Qui ab animali rabioſo morſi ſunt, & triſtes fieri atque male
ſe habere incipiunt, lucem fugiunt & humida averſantur,
in magno verſantur periculo; nam *hydrophobia* tunc ut plu-
rimum inſtat, qua plerumque moriuntur.

XVI.

In *curandis* venenis, quia valde diverſa ſunt, *ſemper ad*
Curatio *veneni*, ſi notum eſt, *naturam* §. V. ad IX. *reſpiciendum*,
generalis. & ſecundum illorum naturam ac diverſitatem per contrariam
curatio eſt inſtituenda: ita, ſi in tempore advocamur, &
mox neceſſaria adhibemus, ut plurimum quam efficaciſſime
ea ſuperabimus. Attamen quia *venena non ſemper nobis mox*
patent, præſertim ſi ab hominibus ſceleratis clam ægris exhibita
fuerunt, prudenti ſymptomatum perſcrutatione & conjectura o-
pus eſt. Quando enim quis ejuſmodi inſolitis ſymptomatibus §.
X., vel plures ſimul, qui eodem cibo vel potu ſunt uſi, iis affi-
ciuntur, quæ veneni ſuſpicionem Medico incutiunt, veneni in-
geſti magna eſt ſuſpicio, adeoque *generalis indicatio hic eſt*, *vene-*
num, vel ſaltem acre irritans illud, quam primum fieri poteſt,
& quidem per viam breviſſimam, vomitu ſcilicet *eſſe ejicien-*
dum: *id* quod optime plerumque fit hauſtu largo *aquæ tepidæ*
ſimplicis ſæpius & copioſe repetitæ, *irritatis* ſimul, ſi vomi-
tus ſponte mox non ſequatur, *faucibus ope digiti* vel plumæ,
quæ aqua a vetuſtiſſimis Medicis jam ut magnum antido-
tum adverſus multa venena commendata eſt: dum partim
evacuat, partim acre temperat, & expurgat, præſertim ſi,
ubi dolores circa ventriculum adſunt acuti & rodentes, o-
leoſa & pinguia, ut *olei olivarum* vel lini, vel amygdalar.
dulc. vel butyri uncia circiter in quovis hauſtu & quoties
vomitu rejicitur, ei admiſceatur; vel & ubi veneni acerri-
mi ſuſpicio eſt, *merum oleum* larga copia detur. *Loco aquæ*
ſimplicis etiam *juſcula vel decoct. hordei aut avenæ*, cum pin-
guibus illis vel ipſum etiam *lac tepidum*, dari apte poſſunt,
donec omne venenum tam per ſuperiora quam inferiora re-
jectum ſit: id quod *clyſteres* quoque ex his, vel etiam la-
cte & oleo parati egregie promovent. Poſtea quia ægri ut
pluri-

plurimum his valde debilitati ſunt, *roborantia* & *cardiaca* quædam, tam ex culina & cella, ac præſertim bona juſcula atque uſus vini generoſi, quam ex pharmacia, ægris danda.

XVII.

Quod ſi vero *venenum ſumptum ſit cognitum*, & utrum e rodentium *acidorum* aut *alcalicorum*, an ex *obſtruentium*, *adſtringentium* aut *narcoticorum* ſit genere, illudque haud adeo diu ſit ingeſtum atque ſic adhuc in primis viis hæreat, præmiſſo vomitu §. XVI. *remedia* ea præcipue ſunt adhibenda quæ *ſimul naturæ veneni ſunt adverſa*, ut ſic eis illud, quod forte omne ejici non potuit, tanto citius & melius enervetur, atque tandem omnino per contraria ſua corrigatur ac deſtruatur, ne nocere amplius queat. *Curatio ſi venenum cognitum.*

XVIII.

Igitur, ubi *venena ingeſta ſunt acida*, ut aqua fortis, ſpiritus, acidi minerales, mercurius ſublimatus, præcipitatus, vel alia ſupra §. VII. nominata, *alcalica* aquæ vel juſculis pinguibus ac ſorbitionibus §. XVI. laudatis, ſæpeque aſſumendis, *admiſcenda*, *vel etiam his interponenda*, ut oleum tartari per deliquium, vel cineres clavellati, lapides cancrorum, conchæ, corallia præparata, aliaque ſimilia. Speciatim vero *arſenici antidotum* cryſtallus montana præparata, *mercurii* vero *ſublimati*, oleum tart. per deliquium celebratur. CARDANUS quinque, qui hunc ſumpſerant, *ſolo lacte* frequenter dato ſervavit. (*a*) Vel loco horum *olea pura* largiter ingeri, vel illis etiam interponi poſſunt. *Si venena hæc etiam ad inteſtina tranſierunt*, id quod dolores ſævi in eis percepti indicant, *clyſmata* temperantia, & cumprimis ex lacte, melle & oleis parata atque ſæpe injecta, evacuandi & temperandi ſcopo proſunt; ubi etiam *potiunculæ laxantes*, ex decocto paſſularum cum manna paratæ & aliquoties ſumptæ, egregie conveniunt, qua de re uberius vid. *Wepfer*. lib. de *cicuta* aquat. Cap. 23. de curatione. Denique ad *doloris vehementiam* mitigandam ceteris remediis ſubinde aliquid *theriacæ* interponi poteſt. *Si acidum.*

XIX.

Sed ſi venenum *ſit alcalicæ rodentis & urentis* naturæ, ut *ſalia alcalica fortiſſima*, *helleborus*, (*b*) *acontium* ſive *napellus*, *œnanthe* ſucco viroſo, *cicuta*, *euphorbium*, *tithymalus*, colocyn- *Si alcalicum.*

[*a*] Lib. de venenis III. Cap. 3.

[*b*] Præter multos veteres *hellebori antidotum præſtantiſſimum* eſſe *acetum* vel *ſuccum citri* aut limonum, LISTERUS quoque in comm. ad Aph. Hipp. Sect. V. Aph. I. docet: unde patet ejus virulentiam in ſale alcalico cauſtico conſiſtere.

locynthis, *elaterium*, *ſcammonium*, *laureola*, & ſimilia, quæ inteſtina & fauces erodunt & inflammant, atque etiam mentem ſæpe turbant; tunc præmiſſo vomitu, *aquoſorum tepidorum largo potui* admiſcenda, immo & interponenda ſunt *acida copioſa* & ſpeciatim *acetum bonum* quodcumque, quod cum aqua mixtum *oxycratum* conſtituit, propterea ab antiquis temporibus jam a tam multis ſcriptoribus, tamquam multorum venenorum potens antidotum, atque hoc non ſine ratione, celebratur; deinde & *ſucci acidi fructuum horæorum* recentium, præſertim *malorum citriorum*, *limonum*, *aurantiorum*, *ribeſiorum*, *berberis*, *ceraſorum* acidorum, addito pauxillo ſacchari vel mellis ad gratiam, vel & herbæ *acetoſæ*, *granatorum* aliorumque ſimilium, vel etiam *ſirupi inde confecti*, ut acetoſitatis citri, ribeſiorum, berberis, granatorum &c. largiter aſſumpti, donec acre alcalicum omnino ſit deſtructum. Loco horum etiam *oxycratum cum melle*, vel ipſi *ſpiritus minerales acidi*, quo & *clyſſus antimonii* pertinet, immo & ipſa *aqua fortis*, quæ nihil aliud eſt, quam ſpiritus nitri, & quæ largius ſumpta ſanis venena eſſe ſupra diximus, his in caſibus, ſi modo ſatis aqua diluta ſunt, fiunt antidota; ſic ut mirandum non ſit, quod veteres quædam pro venenis habita, ut aqua fortis & ſpiritus illi acidi, &c. ſubinde tamen antidota contra alia venena commendaverint, (*a*) quod multi olim capere vix potuerunt. Speciatim pro *cicutæ antidoto* DIOSCORIDES laudat *vinum purum* largiter ſumptum. In his venenis, quando ægri initio non vomunt, ut vomitus facilitetur, *tartari emetici*, vel *vitrioli veneris* grana ij. vel iij. cum ſyrupo & aqua multa tepida dari apte poſſunt. *Decocti tamarindor.* cum cremore tartari & manna, itemque *ſeri lactis* potus copioſus, *lacti ebutyrati*, immo & *ipſius lactis*, hic etiam egregie confert, ſubjunctis in fine roborantibus & theriaca. *Purgantia fortiora* ejuſdem fere ſunt indolis, eorumque violentia in hypercatharſi vel hyperemeſi his quoque cohibenda.

XX.

Si ob-ſtruens vel mechani-cum.

Si venena ſunt ex *obſtruentium*, *inſpiſſantium* ſive *coagulantium* claſſe, ut viſcum, ſemen ſpyllii, ſaccharum ſaturni, vinum lithargyrio corruptum, hæc diluenda, diſſolvenda & evacuanda, diluentibus aqueis, incidentibus, attenuantibus, ſero lactis, aquis medicatis, ſalibus mediis, immo *ſi ſaturnina*, ipſis mercurialibus, quæ plumbum ſolvere & mobile reddere valent. *Mechanica* & nominatim *adamas* vix

[*a*] Ut *Plinius* Hiſt. Nat. lib. 27. Cap. 2. Aconitum.

vix medelam admittunt, præſertim cum ipſum datum eſſe Medicus haud facile comperiet. Cetera autem vix aliter quam inviſcantibus, pinguibus, oleoſis, pultibus, ex oryza aut ſagopyro, juſculis, emulſionibus & lacte corriguntur. *Calx* vel *gypſum* aſſumptum curantur vomitu aqua tepida cum oleo aut butyro excitato, poſtea diluentibus & mucilaginoſis modo laudatis.

XXI.

Si narcoticum.

Sin ex *narcoticorum* & *ſoporiferorum* familia, §. XI. ut opium, hyoſcyamus, cynogloſſum, ſolana, Bella donna, &c. quæ ſenſus turbant, atque etiam *alcalico* & *ſulphureo narcotico principio* gaudent, præmiſſis emeticis, §. XIX. & in plethoricis larga venæ ſectione, ea quæ excitant, ut extus volatilia & *acetum*, præſertim calidum, naribus ſæpe cum ſpongiola ac pulſibus adhibenda, intus vero ſæpe *acetum* quoque calidum aut *ſucci citri*, *limoniorum*, vel *aurantiorum* & ſimiles §. XIX. cum aqua calida, vel infuſo theæ aut coffeæ ſæpius danda, quæ valentiſſima horum, ut & inebriantium, ac ſopore inde orto, ſunt antidota, præſertim ſi ægri ſæpius moveantur, atque vellicentur, donec expergiſcant, non neglectis excitandi gratia *clyſteribus acribus*: denique in regimine ſudorifero aliquandiu continendi.

XXII.

Venena in ſanguinem ingreſſa.

Quando venena jam in ſanguinem penetrarunt, id quod potiſſimum patet, ſi anxietates & palpitationes cordis adſunt vehementes, & ſenſus plus minuſve læſi, tunc *præter largum uſum infuſorum aquoſorum calidorum* ut coffeæ, theæ, ſcordii, ſalviæ, contra venena acida, alcalica, theriaca, vel & ſpiritus ſalis ammoniaci, modica, ſed ſæpius repetita doſi exhibenda; *contra venena vero alcalica*, *acetum* ſimplex vel compoſitum quoddam, *ſuccus citri*, limoniorum vel aurantiorum, vel mixtura ſimplex & ſimilia, cum regimine diaphoretico; quo ſcopo etiam *balnea*, a *Celſo* aliiſque jam commendata, egregie prodeſſe poſſunt.

XXIII.

Poſtea roborandum.

Deſtructa vero ſic tandem veneni violentia, id quod ex ſymptomatum remiſſione & ſenſuum reſtitutione potiſſimum patet, omnis generis roborantia, ut bona juſcula, emulſiones, gelatinæ, mucilagines hordei, avenæ, ſagopyri, oryzæ, ova ſorbilia, theriaca, vinum generoſum cum blandis aromatibus, aquæ cardiacæ, quies mentis & corporis conducunt.

XXIV.

De Ovis Barbi piſcis, Mytilus venenatis, Cantharidibus & Hirundinibus aſſumptis.

Curatio venenorum ex regno animalium.

Ova barbi piſcis §. XII. comeſta, ſi choleram cum ventris torminibus faciant, ſicut in alia cholera, copioſo potu juſculi vel aquæ tepidæ, cum vel ſine oleo mixtæ, acrimonia irritans illorum eſt eluenda atque evacuanda; poſtea aliquoties theriacæ ℥ß. cum vino mero calido, vel cum aqua menthæ aut cinamomi danda, donec ſymptomata quieſcant.

Si qui theriacam metuant, vel ægri eam averſentur, vinum calidum cum pipere vel cinnamomo exhibeatur. Ita ſi quis a *mytulis comeſtis brevi nauſeam & dolores ventriculi ſentiat*, proderit mox, ſumpto quodam emetico, ſuperingeſta aqua vel mulſa tepida, vomitu eos e ventriculo expellere, & poſtea ventriculum theriaca ac vino mero calido, tamquam omnium fere venenorum antidoto, rurſus roborare.

Si vero vomitus vel cholera jam adſit, ut in ovis barbi piſcis poſuimus, & hæc curanda. Si a *cantharidibus* aſſumptis mala metuuntur, proderit ipſas protinus vomitu, aqua tepida concitato, addito ſimul oxymelle vel ſimplici vel ſquillitico, rurſus ejicere, vel & decocto tamarindorum cum cremore tartari per alvum expellere. *Sin vero jam ardorem ac dolores in veſica* induxerint, ſive intus fuerint aſſumptæ, ſive extus tantum applicatæ, *lac bubulum* largiter hauſtum præſtantiſſimum eorum eſt antidotum, dolores brevi leniens, vel ſi in febribus acutis id contingat, *emulſiones* ex ſem. 4. frig. largiter hauſtæ. Ad *hirudines* ſive *ſanguiſugas* a puero *deglutitas* §. XII. interficiendas, TIMEUS caſ. Med. Lib. VII. Cap. XIX. *muriam cum aloe bibendam*, & ſimul *decoctum anethi cum oxymelle* ſimplici vomendi ſcopo præſcripſit; quæ profecto ſatis apta ad hunc uſum videntur: interea tamen æger ille ex ſuperveniente epilepſia mortuus eſt. *Forte oleum olivar.* aut aliud quoddam hujus naturæ largiter aſſumptum, cum vermes aliaque inſecta interficiat, etiam has certius occideret, & læſiones inde inductas reficeret.

XXV.

De Morſibus Viperarum & Serpentum.

Eorum quæ morſu inferuntur.

Sequuntur tandem medelæ *illorum animalium*, quorum *punctura ſive morſus* venenatus eſt, ut ſunt *morſus viperarum*, quorumdam *ſerpentum*, itemque *ſcorpii*, *canis rabioſi*, alio-

aliorumque ſimilium §. XII. *Viperæ* quidem comeſtæ, aut in medicina adhibitæ, nihil quicquam mali inducunt, ſed *morſu tantum nocent*, (*a*) & graviſſima brevi mala concitant; atque niſi celeriter ſuccurratur, læſi inde pereunt. *Curatio* hactenus iis, qui communem cum viperis patriam habent, conſueta & maxime commendata in ejuſmodi læſionibus fuit, ut mox ſupra vulnus *ligatura* applicetur, deinde vulnuſculum ſcalpello amplietur, *ſanguis* probe digitis inde *exprimatur*, vel *cucurbitula* aut ore ſani hominis, ad modum *Pſyllorum* extrahatur: deinde vel aqua ſalſa, vel aceto & theriaca, vel & ſpiritu vini cum theriaca, venenum e vulnere probe eluatur; poſtea hoc aceto & theriaca repleatur, ſplenium vel linteum emplaſtri loco, eodem remedio imbutum, vulneri ſuperimponatur, ut virus hoc tanto melius deſtruatur, idque primis diebus ſæpius renovetur. *Linderus* (*b*) ſuadet, ut ſpiritus ſulphuris vel vitrioli gutta, ad venenum hoc alcalicum tanto promptius deſtruendum, ejuſmodi vulneribus inſtilletur. Interne vulnerato *theriaca quoque cum vini generoſi* largo hauſtu, quod teſte CELSO fere *omni veneno contrarium eſt* (*c*), vel etiam *cum aceto*, ſæpius detur, injuncto poſtea *ſudore in balneo*, vulnere aperto, qui deinceps promovetur & utiliter conſervatur *infuſo ſcordii, vel ſalviæ*, (*d*) addito aceto vel ſucco citri, ſæpius aſſumpto: id quod per aliquot dies, donec ſymptomata periculoſa præterierunt, repetendum atque continuandum, ac denique vulnus balſamo vulnerario glutinatur.

STENTZELIUS poſt *morſum viperarum & ſcorpionum*, facta prius vulneris dilatatione & purgatione, commendat ut demorſus *clyſſi antimonii ſulphurati* quovis bihorio ad gutt. xxx. vel xl. ex infuſo oxylapathi ſumat, ita ipſum ab omni incommodo liberum eſſe permanſurum aſſeverat. *Serpentum aliorum morſus* eadem ratione curandos præcipiunt.

XXVI.

Sed recentiores, ut de *radice mungos* Kæmpferi nunc nihil dicam, qui hanc pro certo contra hos morbos ſpecifico deſcribit, (*e*) *duo alia remedia*, tamquam certiſſima illorum *Novus hos curandi modus.*

 anti-

(*a*) Ut jam *Celſus* L. V. Cap. 27. *Lucanus* Lib. IX. Pharſal. *Rhedius* obſ. & exper. de *Viperis* aliique docuerunt.

(*b*) Lib. de venenis.

(*c*) Lib. V. Cap. 27. num. 2.

(*d*) Forte & *echii* infuſum hic proderit, cum nomen e græco ἔχις *vipera*, cum demorſis a vipera auxiliari exiſtimetur. Tournef. Inſtit. 136.

(*e*) In Amœnit. exoticis, pag. 577.

antidota celebrant; quorum alterum eſt *axungia viperarum*, quam Clar. Anglus *Meadius* certiſſimum ad hos morſus remedium, ſi modo vulneri illinatur, nullaque alia medicina interna opus eſſe aſſeverat. (*a*) Alterum eſt *oleum ſimplex olivarum*, ab Anglis quoque obſervatum & eodem modo uſurpatum, quod & toti membro læſo illini poteſt; ſicut id uberius expoſuit cel. VATERUS, in diſſ. de Antidoto novo *adverſus viperarum morſus*, Vitebergæ 1736. edita. Magnopere optandum, ut experientia ſtupendus hic effectus tam vilis, domeſtici & ubique obvii remedii, uberius confirmetur & extra dubitationem vindicetur.

XXVII.

De Scorpii, Apum, Veſparum & Aranearum puncturis, itemque de morſu Canis rabioſi.

In *Scorpii punctura* veteres contritum ſcorpionem ad venenum ejus extrahendum cum fructu ſupra vulnus impoſuerunt (*b*); id quod adhuc facere ſolent, ubi hæc animalia & læſiones ſæpe occurrunt. Alii *oleum ſcorpionum* cum oleo olivarum paratum, ut certum antidotum commendant, vulneri inſtillandum eive illinendum, id quod forte *oleum olivarum ſimplex* modo §. XXVI. ad viperæ morſus laudatum; quoque præſtabit, præſertim ſi certum eſt, quod ſerpentum & viperarum morſus tam egregie ſanet. Ad *apum, veſparum, & aranearum ictus* curandos, *acetum* vel ſimplex vel rutaceum, aut *cum theriaca, aut bolo* mixtum, imponere egregie prodeſt. Alii commendant ut locus læſus diſſecto *pyro* tantum vel *pomo* bene fricetur.

In morſu canis aliuſve animalis rabidi quid ſit faciendum ſupra jam pag. 204. & in inſtitut. chirurg. pag. 114. docuimus. KÆMPFERUS etiam hic *radicem mungos* ut infallibilem prædicat, in brutis æque ac hominibus, multis ſucceſſibus comprobatam, loco modo §. XXVI. citato.

Qui plura de venenis ſcire deſiderat, *ex veteribus* Dioſcoridem, ex *recentioribus* MEADIUM, (*c*) LINDERUM, (*d*) STENTZELIUM (*e*) & Lindeſtolpium (*f*) evolvere poteſt.

C A-

(*a*) Lib. de venen. anglico, p. 29.
(*b*) Teſte Celſo Lib. 2. Cap. 27. num. 5.
(*c*) Lib. de venenis.
(*d*) Lib. De Venenis, Lugd. Bat. 1708. 12.
(*e*) In *Toxicologia*, ſive Lib. de Venenis Francof. 1733. 4.
(*f*) De venenis, (qui idem eſſe videtur ac *Linderus*) cum notis *Stentzelii*, Francof. 1739. 8.

CAPUT XX.

De Aquarum medicatarum natura & uſu.

I.

AQuarum medicatarum natura & legitimus iis utendi modus, ob frequentem atque maxime ſalutarem hodie earum uſum, & inſignem in Medicina utilitatem, Medico probe debent eſſe perſpecta. Hinc 1. noſſe debet, eas eſſe vel *calidas*, quæ *thermæ* vocantur, ut in Germania *Wiſbadenſes*, *Emſenſes*, *Aquiſgranenſes*, in Bohemia *Carolinæ* & *Toeplicenſes*, &c. atque in aliis Europæ partibus aliæ; vel *frigidas*. Utræque rurſus ſunt vel *aquæ tantum puriſſimæ*, ut ex frigidis *Peterſwaldenſes* in Sileſia aliæque, & ex calidis, *Toeplicenſes* in Bohemia, ambæ tamen magnæ in ſanitatis negotio utilitatis. Vel *blando ſale medio*, aut *alcalico*, & terra alcalica præditæ ſunt, ut *Selſerenſes*, *Antonianæ*, ſive Tœnnigſtemenſes, & *thermæ variæ*; vel ſimul *martialibus* particulis, & ipſo vitriolo martis impraegnatæ ſunt, *aquæ martiales* inde vulgo dictæ, *ut Pyrmontanæ*, *Sualbacenſes*, *Egranæ*, *Wildungenſes*, *Geiſmarienſes*, *Driburgenſes*, & multæ aliæ. Ideoque 2. uniuſcujuſque *ingredientia* ſive elementa ſcire debet, ut tanto melius de ipſarum natura & agendi ratione judicare valeat; 3. *quibus in morbis conveniant*, & in quibus minus; 4. *qua ratione recte uſurpandæ*, dum a recto uſu quamplurimum boni effectus dependent; 5. *quæ diæta* & quodnam regimen in earum uſu ægris ſint ſervanda; & 6. *quomodo ſymptomatibus* in earum uſu ſubinde oriundis ſit ſuccurrendum. *Naturæ aquar. medicat. ſcitu neceſſaria.*

II.

Scriptores, qui de aquis medicatis olim ſcripſerunt, eaſque obiter tantum examinarunt, ut *Tabernæmontanus*, *Thurneiſerus*, *Hornickius*, *Sebizius*, aliique plures, præter aquam varia eis adſcripſerunt elementa, quæ revera iis non inſunt: ut nimirum *vitriolum vulgare*, ob ſaporem atramento fere ſimilem, *cuprum*, *ſulphur* vulgare, *alumen*, *nitrum*, *ochram*, *ſuccinum*, immo & ipſum *arſenicum*, peſſimum ſcilicet illud venenum in nonnullis ineſſe, varias ob rationes crediderunt, atque ſic multos tam Medicos, quam ægros ab uſu earum ſaluberrimo temere deterruerunt. *Elementa ipſarum.*

Tot autem ac tam diverſa elementa, in aquis medicatis ſaltem Germaniæ, non reperiri, ſed eas longe ſimpliciores eſſe, ac pauca tantum & quidem nulla prorſus noxia, ſed mere ſalutaria ac tuta eis ineſſe elementa, recentiorum induſtria dete-

detexit, *aquam* ſcilicet primo *puriſſimam*, *& terram ſubtiliſſimam*, alcalicam, deinde in quibuſdam *ſal* quoddam *alcalicum* vel *mixtum*, in aliis *martiales* particulas, & *vitriolum martis*, quod ſpiritum acidum ſulphuris aut vitrioli ſubtiliſſimum continet, quæ aquæ propterea *martiales* & multis *acidulæ* vocantur, ſicut ex infra dicendis uberius patebit. Interea vero ſciendum aquas martiales *acidulas* dictas, non ob ſpiritum acidum, licet revera iis inſit, ſuos effectus, ut multi putarunt, primario præſtare, ſed potius *ob elementa alcalica*, prout hoc ſequentia docebunt experimenta; ſic, ut *non ſatis apte acidulæ dicantur:* præſertim cum experientia doceat, eas in morbis ab acido & viſcido oriundis, eiſque quam pertinaciſſimis, optimo cum ſucceſſu adhiberi, immo pleriſque medicamentis aliis palmam præripere. Igitur ad noſtram hanc ſententiam primo de ita dictis acidulis ſive aquis martialibus probandam, (nam de ceteris minus eſt dubium) *ſequentia notanda experimenta*, quæ & ſimul ceterarum naturam illuſtrant ac demonſtrant.

III.

Experimenta cum his aquis.

Aquæ martiales vel acidulæ *Pyrmontanæ*, *Sualbacenſes*, *Egranæ*, *Spadanæ*, *Driburgenſes*, *Wildungenſes*, *Geiſmarienſes*, aliæque ſimiles, recens ex fonte deſumptæ, ſenſibus externis varia oſtendunt. 1. *Viſu* percipimus gratam *pelluciditatem*, quæ tamen coloris lacteſcentis vel cœruleſcentis aliquid *cum multis bullulis* continet; quibus a vulgaribus aquis valde diſtinguuntur; quæ vero, ſi pulvis gallarum eis injicitur, colorem ex atro rubentem ſive fuſcum aſſumunt.

2. Si *naribus* ope vitri, recens ex fontibus hauſtæ, mox admoveantur, percipitur in eis *volatilis quidam vapor*, gratam in naribus vellicationem excitans, quem plerique olim pro *ſpiritu acido*, volatili, alii pro *alcalico*, ſpiritui ſalis ammoniaci analogo, haberi voluerunt: quorum tamen neuter hucuſque per certa experimenta demonſtrari potuit; ſed nil niſi aer vel æther ſubtiliſſimus in iis contentus, qui bullulis illis incluſus, eſſe videtur, præſertim quando aquæ hæ ope vitri puri e fonte ſubito hauriuntur.

3. *Guſtu* percipimus *ſaporem acriuſculum*, gratum tamen, ad acidum vini Rhenani generoſi aliquo modo accedentem, quo a ſimplicibus aquis valde diſtinguuntur. Hinc jam ab antiquiſſimis temporibus ſontem Sualbacenſem primarium *fontem vinoſum* incolæ appellarunt, præſertim cum & multos bibentes, quando ejuſmodi aquas bibunt, initio quaſi ebrios & temulentos ſæpe faciant.

IV.

IV.

4. Multis, & præſertim iis, qui his aquis non aſſueti ſunt, *ſapor vitriolicus* videtur, vel ad *atramentum* aliquo modo accedens, id quod etiam non eſt ſine ratione, nam *revera vitriolum martis* ipſis ineſſe, idque ſaluberrimum, ſubſecutura experimenta oſtendent. Continuantur.

5. In aliis ſupra N. 1. nominatis aquis ſalutaribus, *quæ martem haud continent*, hic *vitriolicus* aut *vinoſus* ſapor non percipitur, ſed plus minus vel *ſalſus*, prout magis vel minus ſalibus alcalicis aut mediis abundant, quemadmodum *id aquæ Selſerenſes*, atque plerarumque thermarum manifeſte docent.

6. Si *chemice examinantur*, & *martialium aquarum* ſufficiens copia cucurbitæ immittitur cum alembico, ſuppoſito leni igne, prius aſcendit vapor, qui in guttas collectus, aqua eſt pellucida, ſimplex, ſine ſapore aut odore notabili, niſi levi empyreumatico, quæ in vaſe recipiente colligitur. Superficiei hujus aquæ & alembico ſe affigit interne *pellicula ſubpinguis*, varii & ad iridem accedentis coloris; *nullus vero ſpiritus*, neque accidus, neque alcalicus, ullo modo ſic percipi aut colligi poteſt.

7. Si deſtillando pergimus, nil aliud niſi aqua, ut antea, ſimplex ſemper tranſcendit, ſed remanet *in fundo tandem cucurbitæ materia terrea, flaveſcens, & albicans, exigua copia*, in quibuſdam tamen majori, in aliis minori, (*a*) ſaporis & odoris fere expers, quia maxima ex parte *eſt terra ſubtiliſſima* alcalica, ex *qua nullum alumen, nitrum, ſulphur, ſuccinum ochra* aut vitriolum cupri, vel cuprum vel plumbum, vel aliud metallum, *multo minus arſenicum*, aut ſimile quid venenati aut noxii extrahi poteſt; verum accuratiori examine conſtat, in terra illa hærere ſal aliquod amaricans, medium, ut Anglicanum, Ebſonenſe, vel mirabile Glauberi, in quibuſdam rurſus majori, in aliis minori copia, (*b*) & ſimul, quod caput rei eſt, *martiales* quoque *particulas*, quæ verus crocus martis naturalis ſunt, atque fuſione igne follium in verum martem, quem magnes trahit, redigi poteſt, *nullum vero ſal aut metallum vel minerale aliud*. In ceteris vero aquis medicatis, *quæ non vitriolicum* aut ferreum, *ſed tantum acriuſculum*, ſive *ſalinum continent ſaporem*, ut Selſerenſes, & thermæ præcipue, præſertim Emſenſes Carolinæ, & præterea *aquæ amaræ Bohemicæ Seidlicenſes*, præ-

[*a*] Ex libra una aquæ Egranæ gr. XXXII. Selterenſis g. XXX. Pyrmontanæ gr. XXII. Sualbacenſis & Spadanæ gr. X. Confer. *Wagener* de aquis Geiſmar. p. 64. [*b*] In Pyrmontanis in libra j. ſalis medii gr. vij. ad X. continentur; in Egranis & Selterenſibus grana plura; in Sualbacenſibus & Spadanis, pauciora.

præter terram alcalicam, *nil niſi ſal quoddam continetur medium amarum*, ad Glauberianum maxime accedens; aliæ vero, ut thermæ *Wisbadenſes*, ſal quoque medium, ſed magis *ad vulgare* ſive culinare accedens, continent; Tœplicenſes autem non niſi ex aqua ſimplici pura, ac levi conſtant, quamvis calide e terra propullulent.

8. Simulac *aquæ martiales igne multum incaleſcunt*, brevi perdunt illum gratum odorem & ſaporem, N. III. neque a gallarum pulvere amplius tinguntur: immo ipſe vapor exhalans nullum præbet vel odorem vel ſaporem.

V.

Alcali in eis probatur.

Si materia remanens ulterius examinatur, *naturam ſuam alcalinam* ſequentibus *experimentis manifeſtat*. Nimirum quando ei ſpiritus acidus, ut ſpiritus vitrioli, affunditur, efferveſcit, & ſpiritus acidus ſaporem ſuum acidum mutat: unde noſcimus terream hanc materiam eſſe acido contrariam, ſive acidum deſtruentem, hoc eſt, alcalicam, ut a Medicis & Chemicis vocari ſolet, a *qua virtute* & ab aqua magni ac fere *præcipui ſalutarium fontium effectus* merito *deducendi*.

VI.

Mars oſtenditur.

Ut autem præterea adhuc ſpecialius ſciatur *cujuſnam naturæ ſit hæc terrea materia*, ſi ſufficiente copia collecta & crucibulo indita in ignem fabrorum ferreorum ſatis diu, donec fundatur, immittatur, ſenſim per fuſionem, ſine alia re addita, mutatur in nigricantem ſive cineream maſſam, quæ in pulverem redacta *a magnete attrahitur*, *ſicut limatura martis*, & *ſaporem* ſimul *habet ferreum* atque ſubadſtringentem: unde conſtat, *revera martiales particulas quam ſubtiliſſimas*, hoc eſt, martem, *non cuprum*, *plumbum*, aut aliud metallum noxium his aquis ineſſe.

VII.

Alcali uberius demonſtratur.

Præterea, *quod virtus harum aquarum non acida*, *ſed alcalica ſit*, *uberius docet*, ſi hæ aquæ cum ſirupo bono violarum miſcentur. Nam ſi acidulæ recentes, vel ſaltem nondum corruptæ, (id quod & de reliquis aquis medicatis valet) ei affunduntur, mox ejus *color cæruleus mutatur in viridem*, ſicut ab aliis alcalicis. Deinde *ſi roſæ*, *aut violæ*, *aut flores cyani* in hac *aqua coquantur*, colorem viridem acquirunt, qualem adipiſcuntur ab affuſo oleo tartari per deliquium tamquam principe alcalicorum. Porro *cum affuſo ſpiritu acido & etiam* cum vino rhenano *efferveſcunt*, ut alia alcalica, & *lac ab iis affuſis non coagulatur*; ſed potius iis affuſis diutius a coagulatione præſervatur. Ex his & pluribus aliis ejuſmodi experimentis ſatis probatum eſſe exiſtimo, naturam & virtutem harum aquarum eſſe alcalicam, id eſt, acido con-

contrariam, diluentem, reſolventem, martialem ac roborantem, aperientem & diureticam, contentaque earum non adeo multa ut veteres putarunt, ſed pauca eaque valde eſſe ſimplicia, eaſque nihil de metallo noxio, multo minus venenati, neque cetera illa ſalia, ſulphura aut mineralia continere quæ vulgo ipſis olim attribuerunt.

VIII.

In martialibus inest vitriolum martis.

In martialibus tamen fontibus etiam *aliquid vitriolici* ineſſe docet ſapor vitriolicus, atramentoſus, & color nigricans, ſi gallarum pulveri affunduntur: *quod vero non eſt vitriolum vulgare aut cupri* ſive veneris, quod ventriculo & ſanitati valde eſt adverſum; ſed *vitriolum martis blandum*, ex martialibus ab acido ſulphuris vel vitrioli ſub terra ſolutis particulis conſtans, idque in modica copia, a quo varii ſalutares harum aquarum, de quibus infra, dependent effectus. *Probatur* vero, *ſpiritum ejuſmodi acidum his aquis ineſſe*, ex eo quod, ſi ſal ex iis paratum ſufficienti copia colligatur, & cucurbita igne arenæ deſtilletur, ſpiritus acidus, ſpiritui ſulphuris vel vitrioli ſimillimus inde obtinetur, qui ſenſim præſertim in calore martem relinquit, alcalicas, & terreas harum aquarum particulas ingreditur, atque cum eis ſal illud medium, amarum, quod in iis deprehenditur, conſtituit, facitque ſic, ut vitriolum nullum, (quod quidam male per calorem volatile fieri & avolare crediderunt, quaſi ferrum volare poſſit) inde educi queat, licet revera iis infuerit. Atque huic ſapor acriuſculus, vitriolicus in recentibus & color nigricans, ſi cum gallis miſcetur, immo tota mixtura, craſis, vis purgans, mixturæ conſervatio, aliaque debentur phænomena & effectus, quos multi comprehendere & explicare non potuerunt: (*a*) atque propterea tam ſpiritum hunc acidum, quam vitriolum martis in eis vel prorſus negarunt, vel tam volatilia ea ſtatuerunt, ut a leviſſimo calore ea avolare crediderint, (*b*) quæ tamen minime volatilia exiſtunt, ſed fixa & ſolum tranſmutantur, eadem ſcilicet prorſus ratione, ut, quando in præparatione *tartari vitriolati Takentani* ſolutio vitrioli vulgaris & ſalis tartari, vel cinerum clavellatorum commiſcentur, ſpiritus acidus, quem vitriolum veneris continebat, venerem relinquit, & ſalia hæc alcalica ingreditur, ita ut vitriolum poſtea, quod revera paullo ante adfuit, non amplius reperiri & oſtendi queat, licet non avolaverit.

IX.

[*a*] Conf. *Scipp.* de Aquis Pyrmont. *Wagner.* de Aquis Geiſmarienſibus, & Diſſ. noſtra *de Aquis Pyrmontanis*. 1732. edita. [*b*] Ut Fr. Hoffmannus in diſſert. de Aquis medicatis, *Boerhaavius*, Elem. Chem. Tom. II. Prop. 162. magni hi Medici & Chemici exiſtimarunt.

IX.

In quibus morbis proſint.

Cognitis ſic veris aquarum ſalutarium principiis, & ratione & experientia concludere poſſumus, eas generatim ad humores craſſos, viſcidos, tenaces, pituitoſos, ſalſos quoſcumque & cumprimis acidos, corrigendos, temperandos, fluxiles reddendos, atque ad obſtructiones reſerandas valere. Hinc *in morbis, qui a ſanguine ſpiſſo & viſcido*, quorum quamplurimi ſunt, vel ab acido, *vel ab obſtructionibus viſcerum* oriuntur, egregie proſunt, & inprimis etiam propterea conducunt, quia vi ſua evacuante, diuretica & purgante noxios ſimul & ſupervacuos humores ex corpore, vel per alvum, per urinam, blande ac ſine omni, ſi modice & recte uſurpantur, virium proſtratione expellunt. Ita in univerſum *etiam iis ſunt valde ſalutares, qui ob vitam ſedentariam* multas in corpore & præſertim primis viis cruditates ſive vitioſos humores ac flatus accumulant, omnibuſque illis, *qui nimio vini aliorumque ſpirituoſorum potuum abuſu*, ſanguinem nimis æſtuantem reddiderunt, vel aliam ob cauſſam de ſanguine nimis fervido conqueruntur: nam his egregium refrigerium præbent.

X.

Speciatim capitis.

Speciatim vero egregie conducunt variis *in capitis affectibus*, inprimis *qui per conſenſum ventriculi* oriuntur; ut in vertigine ſtomachica & hypochondriaca, cephalalgia, morbis ſoporoſis, comate, caro, apoplexiæ metu, melancholia, mania, epilepſia, memoriæ debilitate, catarrhis oculorum, viſus debilitate, tinnitu aurium & auditu difficili, aliiſque morbis capitis, qui a viſcidis, pituitoſis & acidis humoribus oriuntur.

XI.

2. In variis *pectoris affectibus*, a ſimilibus cauſſis oriundis: ut in dyſpnœa, aſthmate, tuſſi, immo & in ipſa hæmoptyſi, ubi nondum adeſt pulmonis exulceratio notabilis, ac denique in cordis palpitatione.

In pectoris & infimi ventris.

3. In *affectibus infimi ventris*, ut in ſoda ſeu ardore ventriculi, in cardialgia, vomitu frequenti, diarrhœa, ventriculi debilitate, nauſea, appetitu proſtrato, pica, lumbricis, malo hypochondriaco, & præcipue in principio obſtructionis hepatis aut lienis, vel ſaltem nondum inveterata; in ſcorbuto & cachexia nondum nimis inveterata, nimia obeſitate, ictero; ſic & in ſabulo renum & parvis calculis, in doloribus lumborum ſcorbuticis, in ardore urinæ, ſive ſtranguria, ac denique in colica, e pituita acida, bilioſis humoribus, aut flatibus oriunda. In variis præterea *uteri affectibus*, paſſione hyſterica, & uteri ſuffocatione, in chloroſi, ſterilitate, menſibus obſtructis vel nimis fluentibus; in hæmor-

morrhoidibus obſtructis aut nimium fluentibus. Præterea *nec gravidis nocet*, ſed potius eis multis in morbis egregie tam præſervandi quam curandi ſcopo conducunt, ſi modo paullo parciori copia & circumſpecte bibantur.

XII.

4. In *artuum morbis*, ut in *arthritide* tam ſimplici quam vaga ſcorbutica; in *podagra* non confirmata, in doloribus artuum quibuſcumque, in *paralyticis affectibus*, in impuritatibus ſanguinis & cutis, ut *ſcabie*, *pruritu cutis*, gutta roſacea, herpete, ſerpigine, *ulceribus pedum*, *œdematibus*, tumoribus & variis in doloribus iſchiadicis & rheumaticis. **In artuum morbis & febribus.**

5. Tandem in omnibus *febribus intermittentibus* egregie proſunt, quas continuato uſu, ſi modica ſimul ſervatur diæta, perfectiſſime plerumque tollunt & ſanant.

XIII.

Ratione ætatis hominibus *mediæ ætatis omnium quidem optime conveniunt*, nimirum ab anno 18. circiter uſque ad 60. *Juniores* vero, præſertim ii, qui ſunt infra annum decimum. ob teneriorem viſcerum compagem, eas, præſertim martiales, minus commode ferunt, ſic & *ſenioribus*, qui ultra ſexageſimum annum, rarius ſatis proficuæ ſunt, niſi forte ſint robuſtiores, & eis ceteroquin jam aſſueti. Interea tamen caſus & præſertim *hectici*, ubi etiam *pueri juniores* eis, maxime Selſerenſibus, aut Emſenſibus aliiſve ſimilibus & cumprimis cum lacte remixtis, optimo cum ſucceſſu ſæpe uſi ſunt & adhuc uti poſſunt, verum copia longe minore quam adulti. **Ætatis conſideratio.**

XIV.

Verum *raro proficiunt in ulceribus inveteratis pulmonum*, ut phtiſi, aliiſque ſymptomatibus, ab ulcere tali pendentibus, *cumprimis martiales fortiores*; attamen ſi ulcera nondum ſint inveterata; & calidæ atque cum lacte temperatæ bibantur, tam *Selſerenſes* quam martiales, egregie ſæpe *proſunt*. Sic & *in ulcere renum* aut *veſicæ*, moderatæ & calide adhibitæ, valde conducunt, atque inprimis hic ab HEERIO & Fr. HOFFMANNO, experientia edoctis, *Spadanæ* potiſſimum laudantur, ſi diu uſurpantur. **Ubi minus proſunt.**

In *hæmoptyſi*, præſertim ſi ab exulceratione pulmonis oritur, aquæ medicaræ & ſigillatim martiales, *frigidæ ut plurimum nocent; calidæ* vero, ut thermæ blandiores, v. gr. Emſenſes, & aquæ Selſeranæ, cum vel ſine lacte, tepide hauſtæ multum *proficiunt*.

Abſtinendum etiam a martialibus in dyſenteria, in calculo renum & veſica majore, itemque in hydrope confirmato. *Selſerenſes* vero in dyſenteria proficuæ ſunt. In *œdemate* vero pedum & leucophlegmatia ſive *hydrope leviori* &

mar-

martiales & thermæ, ſæpe egregie proſunt. In *affectibus venereis & gonorrhœa*, morbum quidem non ſanant, attamen corpus ad faciliorem ſanationem diſponunt, ideo cum fructu hic etiam præparationis cauſa adhiberi poſſunt. In *gonorrhœa* vero *benigna* a laxitate partium proveniente, poſt multa incaſſum ſæpe tentata, vi ſua roborandi multum præſtare ſolent.

XV.

Modus ejus utendi. Omnibus, qui aquis medicatis legitime uti volunt, & *plethorici ſunt*, ſuadendum, ut aliquot dies *ante uſum* earum, *ſanguinem mittant*; ita enim aquæ hæ tanto facilius vaſa intrare & poſtea reliquum ſanguinem melius corrigere poſſunt, præcaveturque ne vaſa ab aquis nimis diſtenta, nimio ſanguine jam quaſi infarcta, poſtea morbum aliquem producant, & deinde, ut mox dicetur, *idoneo purgante* utantur.

Si vero non ſunt plethorici, venæ ſectione non eſt opus; attamen ſicuti illis, quibus ſanguis prius fuit miſſus, ad *cruditates* in primis viis *evacuandas*, quæ effectum aquarum impedire poſſunt, maxime ubi vita ſedentaria vel prava diæta prægreſſa eſt, *idoneum purgans eſt præmittendum*, v. gr. ex pilulis noſtris polychreſtis, vel tartareis, Quercetani, Schrœderi, aut Bontii, vel balſamicis gr. XIII. vel XV. ad XX. cum regimine. Vel *ex ſalinis*, tartarus vitriolatus, tartarus ſolubilis, aut cremor tartari ʒj. ʒjß. ad ʒij. cum aqua, vel cum ipſis aquis medicatis aſſumpta; quibus ſalibus, ſi ægri ſint robuſtiores, grana aliquot pulveris jalapæ addi poſſunt, vel quod hodie uſitatius, *ſalia amara cathartica*, ut Anglicanum, Seidlicenſe, vel mirabile Glauberi, ab ℥ß. ad ℥jj. exhibendum.

Si potiuncula deſideretur, purgans Sydenhamii vel Managettæ, aut noſtra ſequens apta erit.

♃. tamarindor. ℥ß.
fol. ſenn. el. ʒiij.
crem. tartar. ʒß. ad ʒj.

ebull. per momentum in ſ. q. aquæ ſimplicis.

Colatur. ℥iij. adde
mann. calabr. ℥j. M.

Detur mane una vice cum regimine, vel

♃. fol. ſenn. el. ʒiij.
rhabarb. ʒj.
paſſul. min. ℥ß.
ſem. aniſi ℈j.
tart. vitriolati ʒß.

infunde in ſ. q. aquæ ſimplicis tepidæ, ſtent per noctem in loco calido, mane leviter ebulliant, colaturæ ♃. ℥iij. add. ſirup. de cichor. cum rhabarb. ℥j. aquam cinnamom. ʒij. M.

Fu-

Fugienda hic ſunt omnia *draſtica purgantia*, inprimis reſinoſa, ſcammoniata, helleborata, &c.

Si indicationes ad vomitum adſint, ut dolor & gravitas ventriculi, amarities oris, nauſea, conatus vomendi, aut qui alias facile vomunt, illis etiam aliquot diebus ante uſum harum aquarum *lene emeticum* egregio cum ſucceſſu datur: ut tartar. emet. gr. ij. vel rad. hypecacoannæ ℈j. aut gr. xxv. vel etiam aq. bened. Rul. ℥jß. aut ℥ij.

XVI.

Tempus anni, quo aquæ medicatæ optimo cum ſucceſſu bibuntur, ſunt Junius, Julius & Auguſtus; verum ſi neceſſitas urgeat, jam menſe Majo, vel etiam Septembri adhuc, inprimis tempeſtate calidiori, commode uſurpari queunt, immo in certis caſibus etiam hyeme & autumno iis uti poſſumus. *Tempus.*

Tempus diei aptiſſimum eſt matutinum, hora nempe ſeptima, immo ſi tempus favet ſexta, ut hac ratione aqua operationem ſuam ante prandium commode abſolvere poſſit. Non autem probamus morem illorum, *qui hora quinta vel quarta jam ad fontes currant*, ob aerem plerumque tunc adhuc nimis frigidum, nebuloſum, tranſpirationi adverſum, tuſſes alioſque pectoris & capitis morbos facile inducentem, ut & ob ſomnum non ſufficientem, & præmature abruptum.

Nonnulli etiam a meridie hora quarta aut quinta, eodem modo, ut matutino tempore *has aquas bibere olim conſueverant*, verum hic mos apud nos hodie exolevit: nam corpus inde nimis defatigatur, & ſic incommoda potius quam commoda corpori infert, inprimis vero, qui debilem habent ventriculum, a potu harum aquarum pomeridiano abſtineant: in aliis vero, *ſi ſitis urgeret*, hauſtulus unus vel alter aquæ, pauxillo vini temperatæ, ſine noxa aſſumi poteſt, vel etiam, ut hodie moris eſt, *hauſtulus Coffeæ*.

XVII.

Modus vero *quo aquæ medicatæ atque acidulæ optime bibuntur*, ex mea ſententia ſequens eſt. Sumitur ſcilicet vitrum hujus circiter capacitatis, ut duo vel tria libram unam continere queant, & primo die libram unam, vel ℔jß. ſecundo duas, tertio die tres vel quatuor aſſumant, neque facile plus bibendum, niſi homines ſint valde robuſti; quia multi nimia copia ſibi nocuerunt; & tali menſura, quam commode ferunt, continuatur per 12. 14. vel 18. dies, immo per tres hebdomadas vel diutius, pro diverſitate morborum & ægrorum, atque ſic tandem ſenſim rurſus deſcendi ſolet, ſicut antea inceptum eſt, ut ſcilicet circa finem libras duas bibant, & denique una libra finem imponant. *Ratio bibendi.*

XVIII.

Effectus harum aquarum.

Aquæ hæ in *nonnullis per urinam*, in nonnullis *per alvum*, in pleriſque per utramque viam operantur. Utraque operatio conſulta, ſalutaris & bona eſt, nec turbanda: non enim ſemper opus eſt, ut multum, ſicut plerique credunt, per alvum quotidie purgentur; ſed ſufficere poteſt, ſi modo alvus quotidie reſpondeat, aut ſolum bis vel ter exoneretur. In eis tamen, *ubi prorſus alvum non movet*, aut obſtructiones incidunt, unde incommoda metuenda, conducit, ut ſubinde ſalis cujuſdam cathartici ℥ß. mane in primo hauſtu ſimul utantur.

XIX.

Qua ratione bibendum.

Inter bibendum obſervandum, *ne aquæ confertim nimis*, nec *uno quaſi impetu ingerantur*; ne ventriculus iis obruatur ac lædatur: ſed poſtquam unum vitrum evacuarunt, per x. vel xii. horæ minuta, vel quartam quaſi horæ partem deambulandum eſt; tunc iterum unum aquæ vitrum aſſumendum, & ſic alternatim bibendum & deambulandum, donec integra portio intra ſpatium circiter unius & dimidiæ, vel duarum horarum aſſumpta ſit. Poſtea corpus leni ambulatione continuo exercendum uſque ad tempus prandii. Si *interea alvus vel urina urget*, non ſunt cohibendæ, ſed mox & mature exonerandæ, ne incommoda inde oriantur, & effectus aquæ impediatur.

XX.

Quando calide bibendæ.

Qui *ventriculum habent nimis frigidum aut debilem*, & tempus ſimul eſt frigidum aut pluvioſum, vel qui morbis pectoris laborant, aut aliam ob cauſſam frigidum potum perferre nequeunt, illi aquas medicatas in aqua calida leniter calefieri curent; numquam vero nimium calefiant, quia alias naturalem odorem, ſaporem & vires facile amittunt, vel hæ ſaltem qualitates bonæ minuuntur.

XXI.

Quantitas aquæ.

Qui *tenerioris ſunt conſtitutionis*, illis minor aquæ copia ſufficit; ſimulac enim ſentiant, novem v. gr. vitra ſatis purgare, vel per urinam bene tranſire, non adſcendant ad majorem copiam; quoniam hæc quantitas effectum ſufficientem præſtabit, & major copia læderet. In genere moderata operatio a parciori copia aquæ, ſi modo diutius continuatur, v. gr. tres hebdomadas, aut pro morborum varietate diutius, eſt efficaciſſima.

XXII.

Ubi hæ aquæ optimæ.

Tandem eſt notandum, *aquarum vires plerumque multo eſſe valentiores, ſi ex ipſis fontibus bibantur*, quam ſi ad alia loca transferantur: quia in multis naturalis compoſitio elementorum intra aliquot hebdomadas ſolvitur, ſaporque

& vir-

& virtutes pereunt, vel ſaltem valde imminuuntur. In Pyrmontanis tamen & Selteranis diutius plerumque durare ſolent, quam in pleriſque aliis.

XXIII.

Motus in prodeambulando *numquam ſit nimis vehemens*, ne inde oriatur ſudor; *ſudores* enim contrarii ſunt operationi per urinam & alvum, atque propterea facile varia incommoda inducunt. *Cautelæ quædam.*

Inter bibendum *ſi flatus percipiuntur, aut ventriculus debilis* ſit, aut forte doleat, ſubinde cortices aurantiorum vel ſem. fœnic. carvi & aniſi, ſaccharo obducta, comedi poſſunt.

XXIV.

Ut ab aquarum medicatarum uſu optatus obtineatur ſucceſſus, *ſollicita victus ratio* eſt neceſſaria, & quidem prandium hora XII. Cœna vero hora ſeptima inſtituatur, & prandio ſit parcior. *Diæta.*

Numquam autem ventriculus nimis cibo aut potu eſt replendus; ſed parce & edendum & bibendum, atque ſemper cum aliquo appetitu ſurgendum.

XXV.

In *univerſum ex cibis noxii* ſunt omnia tenacia, exſiccata, fumo indurata, ſale condita, pinguia, carnes vetuſtorum animalium, carnes ſuillæ, viſcera animalium, anſeres, anates, piſces limoſi, ſaliti vel exſiccati; ut anguillæ, carpiones, aſelli, haleces veteres, omnes fructus horæi, braſſicæ, piſa, fabæ, & lentes exſiccatæ, fungi lacticinia, frigida, aut nimis craſſa & coagulata, farinacea, pultes, acetaria cucumeres, melones, ova dura, caſeus, &c. *Cibi inepti.*

XXVI.

E contrario *cibi liciti ſunt* omnes, qui facilis digeſtionis, ut carnes juniores bubulæ, agninæ, vitulinæ, pulli, galli, capones, columbæ juniores, feræ juniores, omnis generis aves ſylveſtres; ex piſcibus omnes teneriores, ut truttæ, juniores lucii, omnis generis bona juſcula, tum ex animalibus, tum vegetabilibus parata, ut ex hordeo, avena; præterea ceraſa & poma cocta, ſpinachia, aſparagi, fabæ, phaſeoli & piſa recentia. *Panis* ſit bene coctus, & non nimis vetuſtus. *Cibi liciti.*

XXVII.

Pro potu ordinario in paſtu optime inſervit vinum quoddam bonæ notæ, blandum, neque acidum, neque nimis forte, & quidem, ſi ob ſitim id fieri poſſit, in prandio ſine admixta aqua, ne ventriculus inde labefactetur; attamen in copia non excedendum, ſed ſolum pro ſiti ſedanda, ad ℔ß. vel ad ſummum robuſtioribus ℔j. ad ℔iß. concedi *Potus qualis.*

poteſt. Quibus vero ſolum vinum ſitim non compeſcit, ii parum aquæ, præſertim in cœna, admiſcere poſſunt.

In regionibus, *ubi vinum non habetur*, vel ægri nimis pauperes ſunt, ut ſolvere vinum nequeant, cereviſia bene cocta loco vini uti poſſunt.

XXVIII.

De motu & ſomno. De *motu corporis* jam ſupra N. XXIII. dictum, quod frequens, ſed lenis eſſe debeat: nocet enim nimius curſus aut ſaltatio vehementior præſertim calidioribus, aut tempeſtate nimis calida. Interea tamen *frigidis ac pituitoſis*, paullo *fortior motus*, præſertim circa finem curationis, ad initium ſcilicet ſudoris, me judice, concedi poteſt; temperamentis vero calidis minus. Magis autem *a nimia vita ſedentaria ſibi caveant*, inprimis mox poſt aquas aſſumptas, aut poſt paſtum, ubi multi nimis cito luſibus ſedentariis indulgent: inde vero matutino tempore aquæ non tranſeunt, ſed remanent in corpore, aut poſt paſtum cibus non bene digeritur, unde neceſſario *flatus*, *colici & ventriculi dolores*, *diarrhææ*, *vomitus*, aliaque mala oriuntur. Ita etiam *poſt paſtum ſomno ſe tradere noxium* deprehenditur, dum capitis gravitatem aliaque mala producere ſolet.

XXIX.

Interea tamen nonnullis in caſibus *aquæ ſalutares etiam in lecto bibi poſſunt*, præſertim ſi neceſſitas id exigat, ut in arthriticis, paralyticis, hecticis morbis, menſibus nimiis, aliiſque debilitatibus laborantibus, &c. Immo *Slarius*, *Anglus Medicus*, etiam ſanis & vegetis perſuadere vult, ut aquas has in lecto bibant; quod vero multa incommoda ſecum fert, motuſque moderatus huic modo præferendus.

XXX.

Animi affectus. *Animi affectus*, curæ nimiæ, ira, terror, triſtitia, maxime cavenda, ſed potius tempus ambulando, gratis ſocietatibus & colloquiis, vel luſibus ambulatoriis terendum. Sic & a venere eo tempore abſtinendum, vel ſaltem rariſſime exerceatur: quoniam jam corpus per multas evacuationes alvi & urinæ aliquo modo debilitatur, adeoque ſic nimis debilitaretur.

XXXI.

Quid poſt cœnam faciendum. *Poſt cœnam*, quæ ſatis mediocris eſſe debet, & in qua vinum aqua temperari poteſt, rurſus per horam circiter leniter deambulandum, antequam ſomno quis ſe tradat, ita blandiori ſomno & quiete fruuntur.

Aer frigidus, *nocturnus*, ac præſertim pluvioſus, quantum fieri poteſt, *vitandus*, ne inſenſilis tranſpiratio impediatur, id quod valde noxium; dum catarrhos omnis generis facile concitare poteſt.

De

De ſymptomatibus frequentioribus, in uſu aquarum medicatarum occurrentibus.

XXXII.

Primo hic occurrit *alvi obſtructio*: quæ ſi accidat, facile tormina, dolores colicos, vomitus, & alia mala producit. In primis vero illis obnoxii ſunt melancholici, hypochondriaci & hyſtericæ: contra quod ſymptoma *optime conducunt laxantia, inprimis liquida*, ſicuti potiuncula qualem ſupra N. XV. dedimus; nempe ex tamarindis, foliis ſennæ & manna, vel ex ſenn. & manna, vel ex ſenna rhabarb. cum ſirup. de cichor. cum rhabarb. vel decoct. laxativ. Managettæ, vel ſalia media, ut tartarus ſolubilis, aut tartarus vitriolatus ʒj. ad ʒjß. vel ſalis amari cathartici ʒij. aut ʒiij. ad ℥ß. mane in primo aquæ hauſtu ſumi poteſt. *Cavenda vero omnia purgantia fortiora*, præſentim *calidiora & reſinoſa*; quia facile magna tormina & hypercatharſes concitare ſolent. *Alvi obſtructio.*

XXXIII.

Ita & *Diarrhœa* interdum ægros affligit; quæ vero adſtringentibus non cohibenda, quamdiu æger nullam notabilem inde percipit debilitatem. Sæpe enim pravi humores ſic expurgantur cum ægri levamine atque illa ſæpe uſu harum aquarum continuato, §. XI. curatur. E contrario ubi ægri inde debilitantur, nauſea ciborum & magna forte ſimul tormina adſunt, prudenter ſiſti debet. Quod fieri poteſt primo, *ſi aqua medicata parciori copia & calide bibatur*, atque eſſentia ſtomachica ante & poſt paſtum mediocrem aſſumatur. Sin vero hæc non ſufficiunt, aquæ cinnamomi, inprimis cydoniatæ, vel aquæ maſtichinæ aliquoties in die aliquot cochlearibus utantur. Veſperi, ſi forte hæc parum ſunt, theriacæ aut diaſcordii ʒj. aut theriac. cæleſt. gr. ij. vel iij. exhibeantur, & *in malo vehementiori, ab aquæ potu per diem unum vel alterum prorſus abſtineant*, donec melius rurſus ſe habent. *Alvi fluxus.*

Externe eadem ventriculo applicari poſſunt, quæ alias in diarrhœa, e. g. balſam. ſtomach. vel emplaſt. ex theriaca, vel tacamachac. &c. quæ ſupra præſcripſimus.

XXXIV.

Vomitus etiam in uſu harum aquarum, & ſpeciatim initio nonnullos affligit, hic vero quoque duplicis eſt generis, vel *criticus* ſive ſalutaris, vel *ſymptomaticus*. *Si criticus* eſt, fit cum ægri levamine, & humores noxii aquis his ſoluti egregie ſic expelluntur: ubi hoc ſolum obſervetur ne ni- *Vomitus*

mia copia ventriculum repleant, & ſubinde præter eſſentiam ſtomachicam, ante dictarum aquarum ſtomachicarum, cochlearia aliquot aſſumant. *Si vero vomitus eſt ſymptomaticus*, & ex ventriculo debilitato, vel ob nimiam aquæ vel ciborum aut vini copiam ingeſtam oritur, parcior potus & victus inſtituendus, & ſimilia ſtomachica aſſumenda. Sed ſi *oriatur ex nimia bilis aut pituitæ copia*, corpore antea non bene purgato; blanda *purgatio* conducit, & poſtea omnis generis bona ſtomachica, confortantia ſubjungenda. Interdum etiam vomitus in ſequiori ſexu oboritur *a thorace & veſtibus nimis conſtrictis*: quo in caſu *veſtium reſeratio* optimum eſt remedium; poſt hæc eſſentia vel aliud remedium confortans quoque exhiberi poteſt. *Si a graviditate*, ſimilia remedia conducunt, ſervata ſimul parca diæta, potuque harum aquarum moderatiore, donec præterierint.

XXXV.

Tormina & colica.

Contra tormina & *dolores colicos*, ſi cortices aurantiorum, & reliqua ſupra dicta carminantia non ſufficiunt, lene laxans dari poteſt: nam ſæpe a retentis pravis humoribus oriuntur. Deinde eſſent. cortic. aurantiorum, aut eſſent. carmin. Wedel. bis aut ter in die, ad gutt. xxx. vel xl. dari debent. *In graviori malo, clyſma ex decoct. flor. chamomil.* in lacte factum, cum pauco melle aut ſaccharo optime ſimul conducit, & aqua medicata mane parca copia ac tepide bibatur.

XXXVI.

Menſes aut hæmorrhoides nimia.

Si nimius menſium fluxus aut *hæmorrhidum* in uſu aquarum incidat, tunc per unum vel alterum diem a potu earum abſtineant, & ſimul, ſi dolores adſunt lumborum, aqua vitæ mulierum, vel modo dicta carminantia ordinanda; vel ſaltem parcius bibant, quam alias, nimirum partem tantum circiter dimidiam. *Si vero hi fluxus ſunt moderati*, aquarum uſus continuari quidem poteſt, attamen paulo minori copia, & non nimis frigide.

XXXVII.

Febres intermittentes.

Sæpe etiam *febres intermittentes* in uſu harum aquarum vel *recrudeſcunt*, vel ab humoribus noxiis, in motum quaſi citatis, *recens oriuntur*; quæ autem nos non terreant; nam ſi modo laxantia ſalina ſubinde interponantur, potu harum aquarum prudenter continuato, & eſſentiis amaris, ſimul uſurpatis, optime curantur.

XXXVIII.

Podagra & arthritis.

Idem faciendum, ſi *dolores podagrici*, *arthritici*, *iſchiatici*, *dentium & ſimiles* tunc incidunt: nam continuato uſu harum aquarum peccantes humores partim expelluntur, partim corriguntur, ut peculiari curatione vix aut prorſus non indi-

indigeant. Medicus igitur *ſolum lene confortans ordinet*, e. gr. aquam vel eſſentiam confortantem, itemque pulverem antiſpaſmodicum, & ſi dolores vehementiores ſint, laudani liquidi Sydenhamii parum iis addendum, præſertim circa veſperam.

XXXIX.

De uſu thermarum & aquarum amararum.

Aquæ thermarum, ut *Carolinæ*, *Wiſbadenſes* & *Emſenſes*, fere ſimili ratione bibuntur. Aquæ vero *amaræ Seidlicenſes* aut *Seidſchuzenſes*, parciori longe copia aſſumuntur: quia ob copioſius ſal amarum purgans, quod continent, nimirum ℥ij. in libra una aquæ, majori alvum movendi vi pollent, optima methodus eis utendi eſt, ut hauſtulus quatuor circiter unciarum una vice, tepide matutino tempore, hauriatur, & poſtea partim ad ſaporem amarum ex ore abſtergendum, partim melioris effectus cauſſa, hauſtulus Theæ vel Coffeæ ſuperingeratur. Dein poſt breve temporis intervallum, x. circiter vel xii. minutorum ſimilis hauſtulus aquæ amaræ & deſuper Coffeæ vel Theæ aſſumatur, hocque poſt aliquod temporis ſpatium tertia, & in robuſtioribus quarta vice repetatur, ita poſt brevem moram, alvus leuiter & fere ſine omni incommodo aliquoties ſolvetur, multique humores noxii evacuabuntur.

XL.

Aquæ amaræ quibus proſint.

Proſunt hæ aquæ quam maxime in *affectibus ventriculi & inteſtinorum*, ad cruditates & ſordes primarum viarum, itemque ad ſerum ſupervacuum blande evacuandas, & ſpeciatim in cachecticis ac ſeroſis morbis, hydrope recenti, & cumprimis leucophlegmatia, affectibus hypochondriacis, cardialgia, ciborum faſtidio, aſthmate, dyſpnœa, obſtructionibus alvi, flatulentia, cephalalgia, vertigine, morbis ſoporoſis, arthriticis, podagra, chiragra, laſſitudine artuum, febribus intermittentibus, ictero, hæmorrhoidibus obſtructis, & malis inde provenientibus. Ita quoque in menſibus ſuppreſſis, præſertim chloroſi, aliiſque hinc pendentibus mulierum morbis egregie conducunt. *Vermibus* quoque adverſantur, atque non ſolum adultis, ſed pueris etiam hoc in malo cum fructu ad ℥ij. iij. vel plures pro ætatis diverſitate, exhibentur.

XLI.

Etiam præſervandi ſcopo.

Præſervationis gratia Vere & Autumno per tres, quatuor aut ſex dies commode uſurpari poſſunt; *curandi vero fine*, pro morborum diverſitate, paullo diutius, nimirum per ix. xii. vel xv. dies, quovis anni tempore, ubi tamen ſubinde poſt triduum, per diem unum alterumve a potu hujus aquæ abſtinere, & poſtea denuo incipere ægrotantes

poſſunt, ne nimis inde debilitentur, atque *diæta* eadem ſervanda, ut in aliarum aquarum medicatarum uſu docúimus.

XLII.

Ubi nocent.

Nocent in viſcerum obſtructionibus, nimium inveteratis, phthiſi, hectica, hominibus debilioribus, valde emaciatis, ſpaſmis, colica & aſthmate convulſivo.

Plura de his aquis amaris qui noſſe deſiderat, evolvat Frid. *Hoffmanni* ſcriptum An. 1725. de eis editum, aut *Gærizii* libellum Anno 1727. Ratisbonæ in 8. germanice evulgatum, qui adhuc uberius de eis egit, atque experimentis & obſervationibus quamplurimis earum utilitatem egregie & ſolide obfirmavit.

F I N I S.

IN.

INDEX

RERUM.

A

ABortus. Pag. 256
Achores. 272
Acidorum venenorum curatio. 291
Aconiti veneni curatio. 292
Adamantis venenum mechanicum. 286
ejus curatio. 293
Albugo in cornea. 280
Alcalium venenorum curatio. 291
Alvi fluxus nimius. 182
in febribus acutis. 37. 60
Alvi obſtructio ſine febre. 163
- - - - in febre. 33
- - - - - gravidarum. 254
Amauroſis. 196. 199
Amblyopia. 196
Angina quid. 25. 76. 83
ejus curatio. 83
Anginæ in febribus curatio. 40
Animi deliquium. 211
Anorexia. 233
Anxietatis in acutis curatio. 39. 65
Apepſia. 238
Aphonia. 229
Aphthæ. 270
- - - in acutis. 40
Apoplexia. 206
Appetitus proſtratus. 233
- - - - - - poſt febres. 41
Apum punctura. 296
Aquæ fortis aſſumptæ curatio. 291
Aquæ medicatæ. 297
Aranearum punctura. 296
Ardor ventriculi. 239
- - - - - in acutis. 36
Arſenici aſſumpti curatio. 291
Arthritis. 130
Articulorum rigor. 232
Aſcarides. 250
Aſthma. 161. 162
Atrophia. 276
Auditus difficilis. 114
Aurium dolores. 76. 111
- - - ſuſurrus & tinnitus. 112

B

BArbi piſcis venenum. 294
Bellæ donnæ veneni curatio. 287
Bubones peſtilentiales. 35
- - - venerei. 149. 151
Bulimus. 236

C

CAchexia. 132
Calculus renum. 125
- - - veſicæ. *ibid.*
Cancer. 176
- - - penis. 150
Canis rabioſi morſus. 296
Cantharidum aſſumptorum curatio. 294

Capi-

Capitis dolor. 110
- - - - - - - in acutis ut curandus. 38
Cardialgia. 240
Cardialgiæ in acutis curatio. 39
Catalepſis. 204
Cataracta, ſive ſuffuſio. 200
Catarrhus infantum. 274
Cauſus. 25
Cephalalgia. 110
Chiragra. 129
Chloroſis. 137
Cholera. 184
Ciborum faſtidium. 233
Cicutæ aſſumptæ curatio. 292
Cœliaca paſſio. 184
Colicus dolor, ſ. colica. 244
Colocynthidis aſſumpti curatio. 292
Congeſtiones. 108
Convulſio. 220
Convulſionum in acutis curatio. 40
Cordis palpitatio. 222
Coryza. 180
Cruſta lactea. 272
Cynogloſſi veneni curatio. 293.

D

DAturæ venenum. 294
curatio. 292. 293
Delirii in acutis curatio. 38 39.
Delirium ſine febre. 203
Dentitio difficilis. 276
Dentium dolores. 76. 113
Diabetes. 191
Diaphragmatis inflammatio. 76. 84
Diarrhœa. 182
- - - in acutis curatio. 38. 60. 65
- - - infantium. 274
Dolor capitis. 110
- - - colicus. 244
- - - dentium. 75. 114
Dolores poſt partum. 262
Dyſenteria. 185
- - - febri acutæ ſuperveniens. 38
Dyſpepſia. 238
Dyſpnœa. 161
Dyſuria. 165

E

ELaterii largius aſſumpti curatio. 292
Empyema. 187
Epilepſia. 214
- - - infantum. 277
Eryſipelas. 75
Euphorbii aſſumpti curatio. 292
Exanthematum febrilium curatio. 34. 35

F

FAmes canina. 236
Fauces inflammatæ. 84
- - - - in acutis. 39
Favus. 272
Febres in univerſum. 11
Febris acuta. 22
- - - - - ſtomachica. 53
- - - - - puerperarum. 263
- - - bilioſa. 26
- - - caſtrenſis. 26
- - - catarrhalis. 26 35
- - - continua. 22
- - - dyſenterica. 26
- - - ephemera. 25
- - - epidemica. 26
- - - eryſipelacea. 26
- - - exanthematica. 22. 33. 34. 41. 68

hecti-

- - - hectica. 27. 58
- - - hungarica. 26. 36
- - - inflammatoria. 26
- - - intermittens. 12
- - - inteſtinalis acuta. 26. 53
- - - lactaria. 27. 263
- - - lenta. 27. 68
- - - lochialis. 27
- - - maligna, quid. 22. 25
- - - curatio. 28. 34
- - - meſenterica acuta. 26 53
- - - miliaris, ſive purpurata. 25. 51
- - - peſtilens, quid. 26
- - - petechialis. 25. 51
- - - phthiſica. 27
- - - purpurata. 25. 51
- - - quartana. 12. 22
- - - quotidiana. 13
- - - ſcarlatina. 26. 52
- - - ſoporoſa intermittens. 22
- - - ſtomachica acuta. 26. 53
Febris tertiana quid. 12
- - - urticata. 25
- - - vulneraria. 26
Febrilium ſymptomatum curatio. 33
Flatuum moleſtiæ. 242. 254
Fluor albus. 157
- - - - - venereus. 158
Fluxus in genere. 178
- - - a motu turbati. 192
Fœminarum morbi. 251
Fœtor corporis. 197. 202
- - - narium. *ibid.*
- - - oris. *ibid.*
Fœtus in utero mortuus quando & quomodo ejiciendus. 260
Fungi venenati. 286
Furunculi. 75

G

GAngræna & phacelus. 41. 80
Glandulæ induratæ. 173
Glandis penis ulcera. 151
Glaucoma quid. 196
Gonorrhœa maligna. 148
- - - benigna. 151
Gravidarum noxæ. 253
Guſtus læſus. 202
Gutta ſerena, ſive amauroſis. 196. 199

H

HÆmoptyſis. 95
Hæmorrhagiæ. 87
Hæmorrhag. acutarum tractatio. 37
Hæmorrhagia narium. 94
- - - ſuppreſſa. 100
- - - uteri. 256
Hæmorrhoides cæcæ. 128
Hæmorrhoides dolentes. 255
- - - nimiæ. 96
- - - - ſuppreſſæ. 105
Hellebori largius aſſumpti curatio. 292
Hemeralopia. 196
Hepatis inflammatio. 76. 86
- - - obſtructio. 122
- - - ſcirrhus. 123
Hirudinum deglutitorum curatio. 295
Hydrophobia. 204
Hydrops. 138
- - - ex quartana. 22. 138
Hyoſcyami veneni curatio. 294

Hypercatharſis. 49. 51
Hyperemeſis. 183
Hypochondriacum malum. 118
Hyſtericum malum. 120

I

ICterus. 141
Iliaca paſſio. 164
Imagines oculorum. 201
Impotentia virilis. 229
Incontinentia urinæ. 192
- - - - - poſt partum. 265
Incubus. 199. 204
Infantum morbi. 266
Inflammatio in genere. 74
- - - - diaphragmatis. 76. 85.
- - - hepatis. 76. 86
- - - inteſtinorum. *ibid.*
- - - lienis. *ibid.*
- - - mammarum. 75. 264
- - - præputii. 149
- - - pulmonis. 76. 85
- - - renum. 76. 86
- - - tonſillarum. 75. 84
- - - ventriculi. 76. 86
- - - veſicæ. *ibid.*
- - - uteri. *ibid.*
- - - uvulæ. 75. 84
Intertrigo infantium. 271
Iſchiaticum malum. 132
Iſchuria. 165

L

LActis abundantia. 264
- - - defectus. *ibid.*
Languor virium. 228
Laureolæ veneni curatio. 292
Leucoma oculi. 196
Lienis inflammatio. 76. 86
- - - obſtructio. 122
- - - ſcirrhus. 123
Lienteria. 184
Linguæ paralyſis. 229
Lipothymia. 211
Lithargyrii venenum. 292
Lochia nimia. 96
- - - ſuppreſſa. 104
Loquelæ læſio. 229
Lues venerea. 148. 152
Lumbrici. 247

M

MAculæ oculorum. 279
- - - in cornea. 201
- - - volantes ante oculos. 201.
Malum hypochondriacum. 118.
- - - hyſtericum. 120
- - - iſchiaticum. 132
Mammarum inflammatio. 264
Mandragoræ venenum. 287
Mania. 203
Maraſmus ſenilis. 228
Mechanica venena quæ. 286
- - - eorum curatio. 292
Melancholia. 203
Memoria debilis. 205
Menſes nimii. 96
- - - parcius fluentes. 103
- - - ſuppreſſi. 101
Mercurii ſublimati ſumpti curatio. 291
Mictus cruentus. 96
Morbi infantium. 266
- - - ab alvo obſtructa & flatibus retentis. 267
- - - a lacte corrupto. 268
Morbilli quid. 25. curatio. 50.
Morſus canis rabioſi. 296
- - - viperarum & ſerpentum. 294

Mo-

Motus læſiones. 228
Mulierum morbi. 306
Myopia. 201
Mytulorum veneni curatio. 294.

N

Narcotica venena quæ. 287. eorum curatio. 293
Narium obſtructio infantium. 272.
Nauſea. 235
Nebula in cornea. 279
Nephritis. 76. 86
Noctambulus. 204
Nodi venerei. 156
Nyctalopia. 196

O

Oblivio. 205
Obſtructiones generatim. 158
Obſtructio alvi ſine febri. 163.
- - - in febri. 33. 34
- - - gravidarum. 254
- - - hepatis. 122
- - - lienis. *ibid.*
- - - narium in infantibus. 272.
- - - vaſorum. 172
Oculorum inflammatio. 75. 82. 196.
- - - morbi. 199
Oculus lacrymans. 179
Odontalgia. 75. 114
Oedema. 137
- - - - - - poſt intermittentes. 21
Oenanthes aſſumpti curatio. 292.
Olfactus læſus. 202
Olphthamia. 75. 81. 196
- - - infantium. 278
Otalgia. 75. 111

P

Palpitatio cordis. 223
Papillæ dolentes. 264
- - - fiſſæ. *ibid.*
Paralyſis. 209
- - - linguæ. 229
Paraphrenitis. 76. 85
Partus difficilis. 258
Paſſio cæliaca. 184
- - - illiaca. 164
Pavor infantium in ſomno. 269
Penis ulcera ſive cancer. 150. 151.
Peripneumonia. 76. 85
Peſtis quid. 26
- - - curatio. 34
Phlegmone. 75
Phrenitis. 25. 76. 80
Phthiſis. 116
Plethora & ejus morbi. 2
Pleuritis. 22. 76. 85
Podagra. 130
Pollutio nocturna. 192
Præputii inflammatio. 149
- - - tumor & ulcera. 149. 150.
Presbyopia. 201
Priapiſmus. 148. 149. 226
Pulmonis inflammatio. 76. 85.
Punctura ſcorpii, apum, veſparum & aranearum. 296.

Ra-

R

RAbies canina. 204
Raucedo. 181
Renum inflammatio. 76. 86
Reſpiratio difficilis. 161
- - - - infantum. 273
Rhachitis. 124. 276
Rigor articulorum. 232
Ructus. 242

S

SAturnina venena. 293
Satyriaſis. 149. 226
Scabies. 143
- - - retropulſa. 144
Scirrhus. 173
- - - hepatis. 123
- - - lienis. *ibid.*
- - - venereus. 156
Scorbutus. 144
Scorpii punctura. 296
Secundæ relictæ. 261
Senſuum morbi. 195
Serpentum morſus. 294
Singultus. 225
- - - in acutis curatio. 38. 64.
- - - infantum. 270
Sitis nimia. 237
- - - - in febribus. 20
Solani veneni curatio. 293
Somnia. 199
Sopor. *ibid.*
Soporoſæ febris ſenum curatio. 22
Spaſmus. 220
- - - cynicus. 223
- - - maxillæ. *ibid.*
Sphacelus. 41. 80
Sputum nimium. 181
Sterilitas mulierum. 252
Sternutatio nimia. 223
Strabiſmus. 196
Stramonii venenum. 287. curatio. 293
Stupor. 198
- - - artuum. 202
Sudor Anglicanus. 26
- - - nimius. 193
Sudor nimius in acutis. 40
Suffuſio ſive cataracta.
Suppreſſio hæmorrhagiæ narium. 94
- - - hæmorrhoidum. 255
- - - lochiorum. 104
- - - menſium. 101
- - - urinæ. 165
- - - in infantibus. 276
Suſurrus aurium. 112
Syncope. 211
Synochus ſimplex. 25
- - - putrida.

T

TAbes adultorum. 116
- - - infantum. 276
Teneſmus. 251
Teſticulorum tumor. 149. 151
Tinnitus aurium. 112
Tithymali veneni curatio. 291. 292.
Tophi venerei. 156
Tonſillarum inflammatio. 84
Tremor. 226
Tumor præputii. 149. 150
Tuſſis convulſiva. 223
- - - acutarum curatio. 39. 40. 50.
- - - humida. 181
- - - infantum. 308
Tympanitis. 141

V

VAriolæ. 25. 41
Vaſorum obſtructio. 172
Venena quid. 282
- - - acida & alcalica. 285
- - - animalium. 287
- - - narcotica. *ibid.*
Venenorum differentiæ. 283
- - - aſſumptorum curatio. 290
Venerea lues. 148. 151
Ventriculi ardor. 239
- - - inflammatio. 76. 86
Ventris tenſio. 255
Vermes inteſtinorum. 247
Vertigo. 115
- - - ſenilis. 246
Veſicæ inflammatio. 76. 86
Veſpæ punctura. 296
Vigiliæ nimiæ. 19. 205
- - - in acutis. 38
- - - infantium. 269
Viperarum morſus. 294
Virium in acutis reparatio. 40
Viſus debilis. 196. 199
- - - læſiones. *ibid.*
Ulcera. 195
- - - venerea. 150. 156
- - - penis venerea. 151
Unguis oculi. 196
Vomica pulmonum. 118
Vomitus cruentus. 96
- - - in acutis curatio. 37
- - nimius. 184
Urinæ incontinentia. 192
- - - incontinentia poſt partum. 265
- - - difficultas in infantibus. 255.
- - - ſuppreſſio in adultis. 166
- - - in infantibus. 275
Uteri inflammatio. 76. 86
Uvulæ inflammatio. 75. 84